Radu Tudoran

O SUTĂ UNA LOVITURI DE TUN

Roman

RADU TUDORAN

Sfârşit de mileniu 6

O SUTĂ UNA LOVITURI DE TUN

Luaţi o carte de cinci sau şase sute de pagini, citiţi începutul, câteva rânduri. Apoi sariti tocmai la ultimele, sub care scrie Fine. Atunci, chiar fără să ştiţi ce se intâmplă în cuprinsul cărţii, gândiţi-vă că numai să scrii cu mâna atâtea pagini şi nu din mintea ta, ci la dictarea altei persoane, este o muncă istovitoare, şi nu doar fizică, ea cerând măcar o atenţie continuă, dacă nu mai mult decât atâta; uneori este istovitor să citeşti cartea gata tipărită, fără a sări nici o pagină şi urmărind să-i înţelegi cuprinsul. Dar atunci, ce muncă i s-a cerut celui care a scris-o, pornind din neant, ca să construiască o lume necunoscută nici de el însuşi? Căci lumea din carte se naşte la fel de greu cum s-a născut odată lumea adevărată, căreia i-au trebuit milenii până să fie aşa cum o vedem astăzi. Ba cred că lui Dumnezeu i-a fost mai uşoară Creaţiunea, căci avea de îndeplinit fapte elementare, începând cu despărţirea pământului de ape, bunăoară, care se impunea de la sine. Pe când o carte care nu redă nimic ce-i elementar în viaţă, acestea fiind spuse in trecut, de alţii, ce spaimă trezeşte în sufletul celui pornit să pună în ea o nouă facere a lumii, intr-o lume de mult făcută! Am meditat un an la această idee. Până să o dezvălui şi s-o pun în fruntea unui manuscris care mă sperie.

1

Un număr de oameni au ştiut, desigur; îmi închipui ca n-au închis ochii toată noaptea. Între prietenii şi cunoscuţii mei n-a ştiut nimeni, sau nu au vrut să-mi spună. Neavând nici o bănuială am căzut în somn şi m-am trezit cind se luminase de ziuă. Veghiasem o bună parte din noapte solidar cu un prieten, Alion, care avea o suferinţă în trup şi una în suflet. Eram buimac, n-am înţeles ce se întâmplă; pe stradă se pornise o forfotă nefireasca, lumea alerga din poartă în poartă, insă nu auzeam ce spun, ce strigă, ca într-un film mut din deceniile trecute; şi chiar mişcarea oamenilor era puţin repezită şi sacadată, ca la începuturile cinematografului.

Mă aflam intr-un taximetru, oprit în dreptul unei case de pe strada Făt-Frumos, din cartierul Rahova, unde în ianuarie stătusem ascuns cât ţinuse rebeliunea discipolilor; de atunci nu trecuseră decât cinci luni de zile; gazda, o ţigancă necăjită, avea trei fete şi în fiecare noapte a venit câte una, să mă încălzească. Avusese încă o fată, cea mai mică, dar aceea murise primăvara, cu un an înainte. Acum mă găseam acolo nu în amintirea scurtului meu refugiu, ci ca să-i port de grijă lui Alion, căruia fata moartă îi lăsase o durere în suflet, deşi nu fusese decât o aventură de zece zile. Altcineva n-ar fi înţeles nici sentimentele lui, nici pe ale mele; mi-era de ajuns că le înţelegeam eu şi socoteam cu totul

îndreptăţit pelerinajul la casa ţigăncii.

Căzând în somn după o vreme, acolo, în taximetru, cu capul rezemat de spătarul banchetei din spate, nu socotesc că era o dezertare, somnul nu înseamnă totdeauna absenţă; dacă poate să anuleze o bucurie, nu la fel se întâmplă cu tristeţea; aceasta e mult mai durabilă şi aşa uneori devine sublimă. Odată i-am scris unei prietene: „Tristeţea cea mai mare este să ne uităm tristeţile!"

Şoferul dormea întins pe bancheta din faţă, un om a băgat mâna pe fereastra portierei, deschisă, şi l-a bătut pe umăr: „Şefule, scoală! A început războiul!"

Înţelegeam, fiindcă era spus limpede şi, într-un fel, în subconştient îl prevăzusem. Dar nu puteam crede, şi nu puteam nici să admit; deasupra noastră se boltea un cer înalt şi albastru, un cer vesel de sărbătoare, când nimic nu vesteşte o nenorocire. E adevărat că şi primul război, in copilăria mea atât de îndepărtată, izbucnise tot aşa, în zile frumoase de vară; soldaţii plecau pe front chiuind, cu flori legate la ţeava armei; aşa spunea lumea, eu n-am văzut, războiul l-am simţit abia toamna, când ardeau rafinăriile de petrol, zburau pe deasupra noastră capacele rezervoarelor explodate, iar de sus cădea o ploaie măruntă, rece şi neagră de la funinginea ridicată în aer.

In războiul al doilea, care începuse în 1939, prin invadarea Poloniei de către Hitler, am intrat doi ani mai târziu, alături de armata germană, fostul nostru inamic din 1916, atacând în est Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice. Era la 22 iunie 1941, pe o vreme senină şi caldă. Pină atunci nici nu-mi trecuse prin minte, deşi aflam ştirile înaintea multora, le citeam cum veneau la ziar, spre a fi publicate abia dimineaţa următoare; apoi auzeam ce vorbeau unii şi alţii şi nu mai eram copil, ajunsesem la vârsta când poţi să înţelegi faptele de tot felul şi să le judeci, fără să le confunzi pe cele rele cu cele bune. Dar chiar după ce se dăduse comunicatul nu eram dezmeticit pe deplin, mintea îmi era parcă învăluită în ceaţă. Mai mult decât atâta, am rămas confuz şi după ce veniseră nişte avioane, să bombardeze, huruiseră pe deasupra oraşului, în timp ce trăgea artileria antiaeriană, iar jos se auzeau explozii. A doua zi am văzut cu ochii mei o casă pe care căzuse o bombă, pe strada Sfinţii Apostoli; avea dărâmată faţada, de puteai să priveşti înăuntru, căci restul rămăsese în picioare, se vedeau odăile, cu mobile, dulapuri, scaune, mese, iar de tavan atârna o lustră care parcă se legăna încă. Şi totuşi, războiul nu mi se părea o realitate, l-am perceput abia când au început să sosească răniţii şi am aflat ce de lume murise la trecerea Prutului.

Fuseseră şi mai înainte câţiva ani de nelinişte, după nefericitul pact de la Munchen, apoi de teamă, când nemţii cotropiseră Cehoslovacia, şi

ani de consternare, când prin Moldova au început să vină şiruri jalnice de polonezi în bejenie. Pină atunci iubisem Polonia pentru Sienkiewicz, pentru Chopin şi Paderewski; contesa Walewska nu mi-a plăcut. Acum am iubit ţara lor pentru soarta ei tristă. Sunt totdeauna de partea victimelor, am simţit aşa de la primele basme, când fecioarele nevinovate erau jertfite zilnic balaurului cu şapte capete.

N-am fost de-a lungul Prutului, să văd, dar auzeam că locurile erau înţesate de armată, în tranşee, in adăposturi, în bordeie, iar în spatele lor regimente şi divizii aşteptau prin satele din zonă, cum se numea ţinutul din partea locului. Cuvântul zonă a avut multă răspândire în vremea aceea, intrase în vorbirea curentă, dar cred că lumea civilă şi odată cu ea cu însumi nu-i bănuiam gravitatea, îl luam numai ca pe o determinantă geografică.

M-am întrebat mai târziu, câte aş fi văzut şi învăţat dacă mă aflam şi eu acolo, urmând soarta tuturora în ce-a fost după aceea. Războiul nu-i un episod firesc în viaţa omului, dar cine nu-l face nu rămâne oare cu o lacună? …Voi dezbate această idee în tot cuprinsul cărţii şi răspunsul va veni de la sine. Atât pot spune din capul locului, că la sfârşit în jurul meu erau multe goluri, şi parcă ele mi se concentrau în suflet, ca un gol mult mai mare.

Canonada a început încă din timpul nopţii iar în zorii zilei soldaţii au ieşit din tranşee. Primul din cunoscuţii mei a căzut în secundele următoare, lovit de un glonţ drept în frunte. Avea douăzeci şi nouă de ani, era comandantul unei companii de mitraliere; un tânăr înalt, clădit bine, bun la suflet. Între două obuze soldaţii lui i-au săpat groapa, acolo, pe malul Prutului, l-au înmormântat creştineşte, uitând că în orice clipă oricare din ei putea sa-l urmeze; dintr-o companie au murit douăzeci şi şase, in aceeaşi dimineaţă. Nu înţeleg cum preotul regimentului a făcut şi o slujbă, între piuiturile gloanţelor.

Acel bărbat tânăr avea o nevastă pe care o cunoscusem, avea părinţi, fraţi şi surori, o familie, apoi camarazi şi prieteni, o societate. În afară de primii ani, cât crescuse acasă, în afară de clasele primare, făcuse trei şcoli până să ajungă locotenent, comandant de companie, doisprezece ani de învăţătură şi învăţa încă. Câte cărţi citite, adnotate, băgate în memorie, câte caiete cu exerciţii, câta palpitaţie a creierului, câte bătăi de inimă! Şi deodată, într-o clipită, toate acestea erau pierdute, inima se oprie brusc, după ce pulsase de un miliard şi jumătate de ori, până ce pe om îl lovise glonţul in frunte. Îl chema Marinescu Petre, dar ce importanţă mai are? Au căzut mulţi Petre şi Marinescu.

Vasilescu Leonard, într-un timp colegul meu de bancă, s-a înecat în apele Prutului; un obuz explodat la câţiva metri a răsturnat barca; nu

ştia să înoate şi poate era atins şi de schije. Casca i-a sărit din cap, întâmplător a căzut în aşa fel că a mai plutit o vreme pe apă, ducân-du-se la vale printre leşuri, până ce un glonţ a atins-o făcând-o să zbârnâie şi a răsturnat-o.

Astăzi aş putea să am o nedumerire. Hruşciov spunea că Stalin, încrezător în pactul cu Hitler, aflând despre aceste fapte, care se repetau de la Prut până la Marea Baltică, le-a socotit doar o eroare locală, o neînţelegere de frontieră, şi a dat ordin trupelor sale să nu riposteze. Ştiind cu ce înverşunare au ripostat, îmi rămâne să cred sau că ordinul n-a ajuns, sau că n-a fost luat în consideraţie. Cum adică, o armată să fie pisata cu artileria si ciuruită de mitraliere şi să stea cu mâinile in buzunare?

În acest timp la radio se auzeau sunind clopotele catedralei din Chişinău, înregistrate pe discuri. Departe de front, lumea credea că sunt clopote adevărate şi sună de sărbătoare, la venirea armatei.

Pe Cerchez Ion, un obuz căzut alături l-a îngropat la peste doi metri adâncime, mai mult decât mormintele din cimitir în vreme de pace. Au săpat cu lopata Lieneman i l-au scos, nu era rănit ci numai sonat, cum spun medicii, adică avea minţile rătăcite şi n-a mai fost bun de nimic. De ce-aş mai pomeni de alţii?! De ce-aş spune ce-a fost după aceea, luptele crâncene în drum spre Odesa, mai ales cele din faţa satului Ţiganca, duse săptămâni de-a rândul?! Acolo a fost nimicit regimentul unde îmi făcusem şi eu serviciul, numai cu câţiva ani înainte. De ce-aş spune cum, după cucerirea Odesei a sărit în aer clădirea unde se instalase comandamentul, de-a murit generalul Glugojeanu cu tot statul major al diviziei, zeci de ofiţeri, iar soldaţi cu sutele? Războiul nu se poate duce fără cruzime, de o parte şi de alta, şi fiecare parte are dreptatea ei, necunoscută de partea cealaltă.

Spre a povesti tot ce-a fost pe urmă, ani de luptă, în acea lungă incursiune, pină la Volga, ar fi nevoie de mai multe cărţi, care de altfel au şi fost scrise; n-am să repet spusele altora. Dar fiindcă nu mă rabdă inima să păstrez o tăcere atât de lungă, am să amintesc câte ceva, la răstimpuri, ce-am auzit de la cei rămaşi în viaţă. Unul din aceştia, care îşi pierduse un braţ în luptă şi se resemnase, spunea o glumă amară, arătându-şi mâneca hainei, goală, îndoită şi prinsă pe umăr: „Am dat şi cu o mână de ajutor la cucerirea Odesei!“

Multă deznădăjde se ascunde în asemenea glume, dar ele continuă să se spună şi estropiaţii continuă să existe. Eu, unul, gândesc că e mai bine să pieri cu totul decât în parte. Eu, unul! Nu implic pe alţii, şi-mi iau toată răspunderea în faţa oricui ar veni să mă judece.

In povestirea acestui sfârşit de mileniu am ajuns la partea cea mai

grea a vieţii mele şi a lumii contemporane; greu cum a fost trăită, este şi mai greu să fie scrisă, dupa abia patru decenii, când suferinţele sunt încă vii în sufletul nostru. Vor trece secole până ce un istoric să se aplece peste documentele vremii, să le interpreteze cu interes ştiinţific şi să le relateze contemporanilor săi, calm, fără patimă, cum ni se relatează nouă războiul Celor două Roze, cel de Şapte ani, sau de o Sută. Când auzeam asemenea cifre nu înţelegeam cum un război poate să dureze atâta: de unde atâtea spade şi scuturi, de unde atâţia oameni care se prăpădesc în lupte? Dar oare cele două războaie mondiale din vremea noastră, cu războaiele care le-au premers si cu cele care le-au urmat pe diferite teatre de luptă, în întreg cuprinsul mapamondului, fie că unele s-au numit reci şi au rămas nedecise, nu-i de fapt decât unul singur şi durează de aproape un secol?

Nu se poate încerca o comparaţie între războiul de pe fronturi şi cel de acasă; deosebirile fac rizibilă năzuinţa de a le găsi o înrudire. Şi totuşi, odată cu secolul nostru şi mai ales din 1939 încoace, războaiele s-au întins si in spatele frontului: alarme aeriene, bombardamente, case dărâmate. Ce erau muncitorii din uzine, puşi să fabrice arme, muniţii şi tunuri, dacă nu soldaţi, asemeni soldaţilor din linia întâi? Dar mamele care aşteptau ceasuri în faţa brutăriei, pentru o bucată de pâine, ca să le-o dea copiilor? Iar copiii din primul război aveau să fie soldaţi in al doilea. Nu greşesc venind tocmai în secolul nostru? Ce erau, cu cinci secole înainte, femeile şi fetele din vremea lui Ştefan cel Mare, când in frunte cu Doamna scărmănaţi câlţi şi sfâşiau cârpe ca să oblojească răniţii?

Războiul meu a început cu o convocare la Statul Maior, unde am fost repartizat într-o secţie de presă şi propagandă, spre a merge pe front şi a descrie luptele. Urma să port pe veston, deasupra inimii, o emblemă de stofă, cu doi de P brodaţi la mijloc, al doilea întors de-a-ndoaselea, ca să fie simetric cu primul. Era un semn distinctiv care atrăgea respectul superiorilor, dornici să fie remarcaţi pentru competenţă şi fapte de vitejie, şi să-şi vadă numele în ziare; nici cu moartea în faţă, omul, dacă nu este un stoic sau un dezamăgit incurabil, nu-şi pierde vanitatea.

Jordie, influent cum era, temut de oamenii cei mai puternici, m-a declarat indispensabil în redacţie şi astfel am fost mobilizat pe loc, fără uniformă, la *Pasul Istoriei.*

M-am întrebat mereu de ce eram indispensabil, când nu veneam la ziar decât un ceas-două, seara, ca să scriu un articolaş, un *cursiv,* cum spuneau oamenii de meserie, un comentariu uşurel despre un fapt divers al zilei. Restul timpului trăiam, priveam, ascultam, meditam, aşteptam, cu un folos care speram să se vadă odată.

Cele ce urmează le voi spune la întâmplare, nu cronologic şi nici în ordinea importanţei, ci cum îmi vin în minte. Am început prin a aştepta întâmplările. Totdeauna aşteptăm ceva, bun sau rău, dar acum era altfel; în spatele frontului nu eram scutiţi de frică şi de primejdii.

Primul act de război pe care l-am înregistrat este superfluu şi ridicol: tramvaiele în Bucureşti s-au vopsit repede în culori de camuflaj, tărcate, cum se vopseau şi camioanele armatei. Cred că în sufletul unor oameni această măsură a trezit spaima: va să zică eram şi aici la fel de expuşi ca pe linia frontului! Culorile de camuflaj sunt sinistre; vrând să imite natura, ca să se disimuleze, oamenii o batjocoresc, complicând şi întărind desenul, făcând-o să ţipe, ultragiată. Nimeni nu are însuşirea cameleonului. Un camion vopsit cu verde şi galben poate să rămână neobservat în umbra pădurii, dar nu pe câmp, unde culorile se îmbină la altă scară, pe pogoane, nu pe patru metri patraţi, si nici nu sunt atât de ţipătoare.

Deci s-au vopsit tramvaiele, ca să nu fie descoperite de aviaţie; semănau cu nişte animale preistorice, şi abia acum atrăgeau atenţia. Aş mai fi înţeles, dacă li se dădea culoarea blocurilor, a caselor şi a pavajului. Ce minte obtuză putuse să aibă această idee? Camuflezi tramvaiele fără să te gândeşti că înaintea lor se vede oraşul! După câteva zile au fost vopsite din nou, li s-au redat vechile culori, atât de plăcute. Cine a plătit vopseaua?

Vechile culori de camuflaj au fost adoptate astăzi de tineret, care poartă haine cu tărcături dispuse în toate felurile. Nu mă îngrozesc, nu le dezaprob, poate fi chiar o idee amuzantă, dar mă întreb de ce se camuflează aceşti tineri, de cine vor să se ascundă?

Al doilea act de război, care m-a afectat direct, a fost secarea lacurilor din jurul Bucureştilor. Secau de obicei iarna, eram resemnat şi nici nu le duceam lipsa prea mult, mă mulţumeam cu sălciile plângătoare, desfrunzite dar statornice. Acum, în plină vară, şi sub soarele apropiat de zenit in ziua cea mai lungă a anului, când am văzut mâlul plin de peşti morţi şi de gunoaie, cutii de conserve ruginite şi sticle de bere, mi s-a făcut silă şi nu mi-a venit să cred că pe deasupra lor înotam liber, cu voluptate, ignorând ce mizerii erau sub mine.

Am aflat, fără a putea crede în atâta lipsă de judecată, ca era dispoziţia Statului-Major, sau a Apărării Pasive; pe timp de noapte, apa, sclipind sub stele, era un mijloc de orientare pentru bombardierele inamice, trăda vecinătatea oraşului. Dar oraşul, cu tot camuflajul, putea să fie găsit şi fără luciul apei. Căci dacă ar fi fost aşa cum gândeau cei ce dăduseră ordinul, ar fi trebuit secată şi Dâmbovita, si Argeşul, şi Dunărea, poate chiar Marea Neagră.

De astă dată a durat mai mult decât camuflajul, o lună sau două

dacă nu toată vara, până s-au dezmeticit şi au inteles că era o stupiditate. Iar eu aveam nevoie de apă, să înot şi să stau la soare, cum făceam încă din copilărie, cum am continuat toată viaţa. Ştrandurile erau închise, înţelege, cu nisipul adunat în grămezi ca nişte căpiţe, care mi se păreau mormintele zilelor mele de vară. La mare n-aveam curaj să mă duc, când puteau să se dea lupte navale şi să cadă obuze pe plajă; de altfel cred că nu era voie. În Dâmboviţa nu m-aş fi scăldat decât daca mă împingea cineva cu de-a sila. Atunci mi-a venit in minte Snagovul, lacul lung de unsprezece kilometri. Datorită formaţiei lui naturale, acela nu putea să fie secat nici dacă s-ar fi aflat în primejdie toată Muntenia. Il cunoşteam din vreme de pace, mai lung, mai lat, mai adânc decât lacurile artificiale din jurul Bucureştilor. Dar era la treizeci de kilometri.

N-aveam decât un prieten cu automobil, numai ca era ocupat şi nici nu-i plăcea ştrandul. Şi-apoi, piedica principală, pe care contemporanii mei cred că au uitat-o, de când începuse războiul automobilele nu aveau voie să iasă in afara oraşului decât cu autorizaţie specială, pentru caz de forţă majoră. Iar duminica era dispoziţie să ramâna in garaj, sau în curtea casei: în vremea aceea, şi mai târziu, nu se îngăduia să fie parcate in stradă. Contemporanii mei or fi uitat şi această dispoziţie din regulamentul de circulaţie, căzută în desuetudine şi apoi eliminată.

Vrând totuşi să merg la Snagov, mi-am cumpărat o motocicletă care, dat fiind micul ei consum de benzina, nu era supusă nici unei restricţii. Am luat ce-am găsit, un produs de război, făcut In pripă, cu suduri grosolane, fără nichelaje şi ornamente, vopsit în negru, ca Fordurile de altădată, când Ford, patronul, nu admitea altă culoare..

Am pus mâna pe un volan de automobil încă de pe la opt ani, când un şofer mi-a dat această îngăduinţă. Era un autocamion incărcat cu sfeclă şi l-am condus de la locul meu, din dreapta şoferului, într-o poziţie incomodă, dar am mers aşa, cu mâinile crispate pe volan vreo suta de metri, bineînţeles fără să schimb vitezele, căci ar fi fost imposibil să ajung cu picioarele la pedale. Cam tot în vremea aceea am făcut să se mişte o locomotivă de cale ferată, câţiva metri înainte, câţiva înapoi, după care mecanicul a spus „Ajunge!" Nu-mi ajungea, dar nu era după mine. Am condus mai târziu felurite vehicule, înainte de-a avea permis de la poliţie, am condus bărci cu pânze, micile mele corăbii, care cer mai multă indemlnare decât tot ce se mişcă pe pământ, pe apă şi în aer, iar când ţi-ai însuşit meşteşugul constaţi că mai este nevoie şi de altceva pe deasupra, o artă subtilă, o virtuozitate, ca să obţii de la ele tot ce sunt în stare şi nu vede oricine; n-au acceleraţie, n-au frână.

Numai cu motocicleta nu mersesem; nu mi-a fost greu să învăţ, ştiam să merg pe bicicletă, n-aveam decât să-i adaug motorul cunoscut dinainte. Era într-o dupa-amiază, am luat-o de la depozit, undeva pe cheiul Dâmboviţei, in locul numărului i-am agăţat un carton pe care scria „Probă“ şi am probat-o, câteva sute de metri în sus, până la Morgă, câteva înapoi; vânzătorul, care se angajase mă instruiască, mi-a arătat cum se aprind luminile, cum se închide rezervorul de benzină, mi-a dat în primire cutia de scule, iar pe urmă am plecat şi nu mai m-am oprit decât în pădurea Băneasa unde, după ce m-am odihnit câteva minute pe o bancă, fără să-mi fie gândul la odihnă, am pornit motorul şi până seara m-am tot exersat, mergând pe aleile din pădure, unde nu era nimeni.

Mi se părea ceva foarte firesc, parcă până atunci umblasem numai pe motocicletă, şi niciodată cu piciorul, patru kilometri pe oră.

M-am lăsat în voie scriind acestea, de mult mă tot gândesc ce mare influenţă a avut motocicleta asupra mea, în anii de tinereţe. Ea mi-a dat satisfacţia că puteam oricând, ziua sau noaptea, să ajung repede, oriunde. Dar pe deasupra mi-a amintit în unele clipe senzaţia zborului, care este o victorie asupra forţei de gravitaţie a pământului, o eliberare de toate constrângerile impuse omului de condiţia sa terestră. Totdeauna o accelerare puternică mi-a dat impresia că a fost o decolare, o dezlipire de şosea şi o plutire în aer.

Apoi, corpul, liber, din vârful picioarelor până în creştet, creează de asemenea o impresie nouă; expunerea directă la primejdie, fără nici o pavăză, nici măcar casca, nefolosită pe vremea aceea, te ridică deasupra propriei tale fiinţe, făcându-te invincibil, prin însuşiri nou dobândite, mai puternice decât instinctul de apărare. Când începusem să merg cu viteză mă gândeam că dacă s-ar rupe ghidonul sau ar exploda cauciucul din faţă nimic nu putea să mă scape; îmi era frică, dar in acelaşi timp îmi creştea curajul în chip parosistic, şi nu slăbeam acceleraţia.

Mai târziu am întâlnit pe şoselele Europei motociclete care merg cu două sute de kilometri pe oră şi pot atinge trei sute. Pe rezervorul de benzină al uneia din ele am văzut scris: "Motocicliştii nu mor din vina lor, ei sunt omorâţi!" Era o acuzaţie adusă automobiliştilor apăraţi de o caroserie solidă. Poate uneori se produc accidente datorite acestora, dar cine merge cu două sute de kilometri pe oră, cu întreg trupul în aer, se omoară singur. Admir bravura acestor oameni, chiar dacă în kilometrul următor se vor face fărâme. Îi plâng doar fiindcă la viteza lor dispare deliciul, rămâne doar înfruntarea cu moartea. Deliciul de a simţi starea materială a aerului, ca o baie rece pe timp de arşiţă. Mi s-a întâmplat, intr-adevăr, ca în zile dogoritoare, când se topeşte asfaltul,

când până şi umbra copacilor este fierbinte, să am, la viteze calme, de croazieră, senzaţia că mă arunc în apa marii, sau că îi simt briza proaspătă.

2

Cunoşteam sirenele de alarmă aeriană, se făcuseră exerciţii. Cu tot sunetul lor sinistru le luam în glumă. La câteva zile după ce începuse războiul, le-am auzit noaptea, deveniseră înspăimânţătoare, aşa îmi închipuiam că ar suna trâmbiţele la învierea morţilor. N-am văzut cerul pe fereastră, ca altădată; acum ne despărţea o pânză neagră. Toate ferestrele în tot oraşul, în toată ţara se astupau noaptea cu pânză sau cu hârtie neagră, de camuflaj, altfel nu era îngăduit să aprinzi în casă nici o luminiţă, oamenii de la Apărarea Pasivă pândeau pe afară şi contravenienţii se pedepseau cu amenzi, cu închisoare, puteau ajunge până la Curtea Marţială, cum a păţit bietul Ivan Ivanovici, colegul meu de redacţie, om în vârstă.

Poate îl chema altfel, am uitat, dar nu interesează, fusese gazetar în Rusia ţaristă, luase parte la revoluţie, n-am aflat cum şi când ajunsese în România. Ştiu doar că în redacţie îl adusese Jak Musiu, care cunoştea sumedenie de oameni. Poate unii îl suspectau, datorită originei şi unui trecut nelimpede; alţii îl simpatizau fiindcă era un om blajin, prietenos sau mai mult decât atâta, întruchipa cordialitatea în deplinul înţeles al cuvântului. Puţin sub mijlociu ca statură, cu părul alb. pieptănat bine, cu ochii albaştri, mereu cu un zâmbet pe faţă. Nu i-am aflat niciodată vârsta, n-am putut să fac decât presupuneri, între cincizeci şi şaizeci de ani, ceea ce e o aproximaţie prea mare. Avea însuşiri de ziarist, le exersase într-o experienţă lungă, nu vorbea prea mult, ştia multe, se vedea în zâmbetul lui puţin enigmatic şi în privirea inteligentă. Mi se părea că nu vrea să spună tot ce ştie, niciodată nu ne-a dezvăluit dacă fusese de partea albilor sau a roşilor. Mai târziu, când frontul, din depărtarea unde fusese dădea înapoi repede şi numai fanaticii sau săracii cu duhul nu înţelegeau că înfrângerea lui Hitler era pecetluită, începusem să-l întrebăm ce s-ar întâmpla cu societatea noastră şi îndeosebi cu ziariştii, dacă veneau ruşii. Ne răspundea fără cuvinte, numai cu zâmbetul.

Lucra într-un birou unde avea la dispoziţie doi radio-telegrafişti care captau ştirile din toată lumea, în toate limbile oricât le-ar fi fost de necunoscute, nu făceau decât sa descifreze alfabetul Morse şi să le bată la maşina de scris, literă cu literă. Ivan Ivanovici, care era poliglot, le traducea, le selecta, şi pe cele cu adevărat utile le prezenta lui Jordie, care astfel era la fel de informat, dacă nu mai bine decât Statul-Major,

sau Preşedinţia Consiliului de Miniştri, inzestrate cu ample birouri de ascultare.

Intr-o după-amiază, venind la redacţie. Ivan Ivanovici a uitat lumina din baie aprinsă, ceea ce în timpul zilei nu se vedea de afară. Nu a atras atenţia nici după căderea întunericului, era la etajul de sus al unui bloc de lingă Teatrul Regina Maria, după război sediul Operei, apoi al Operetei. Dar când a sunat alarma, aeriană, lumea care fugea speriată spre adăposturi a descoperit lumina de la fereastră, părând foarte puternică în bezna oraşului. Cum vântul flutura un prosop pus pe balcon, să se usuce, unii aveau impresia că era o lumină intermitentă, se stingea şi se aprindea, facând semnale avioanelor inamice.

Era în aceeaşi noapte când am auzit şi eu prima alarmă adevărată, după care a urmat bombardamentul. M-am îmbrăcat pe bâjbâite, am coborât scările fuga şi afară am dat de un cer luminat de lună aproape ca ziua. N-aveam de unde să ştiu ce se întâmpla la Ivan Ivanovici acasă, în timp ce el era la redacţie şi continua să trieze ştirile, cu ochelarii pe nas, cu faţa liniştită, fără să-i pese de alarmă. Mai târziu mi-a explicat că sunt aceleaşi şanse să te lovească o bombă, şi la adăpost şi în casă. In parte avea dreptate, adăpostul, când nu este o cazemată ci doar un şanţ acoperit cu pământ şi scânduri, sau o pivniţă, e de un folos mai degrabă psihic, îţi dă impresia că te afli cât de cât în siguranţă, ceea ce nu te scuteşte să dârdâi de frică.

Nu cunoşteam această teorie, am rămas în uşa casei fiindcă nu ştiam nici un adăpost în apropiere. Şi apoi, cu toată frica, vroiam să văd ce se intâmplă. Înainte de a vedea, am auzit huruit de motoare şi explozii. M-am lipit de zid, cu inima îngheţată. Dar nu erau bombe, trăgea artileria antiaeriană; îndată o parte a cerului s-a umplut de stele roşii.

Este o deosebire între detunătura bombei aruncată de sus, şi cea a tunului antiaerian care trăgea de jos; atunci nu ştiam, şi când am ştiut am continuat sa le confund, amândouă mi-au făcut frică.

În acest timp, in alt punct al oraşului, sergentul de stradă cu oameni de la Apărarea Pasivă, cu brasarde albe şi căşti ca soldaţii, spărgeau uşa lui Ivan Ivanovici, fiindcă nu răspundea nimeni la sonerie, iar din stradă se auzeau glasuri alarmate, strigând să se stingă lumina. Speriaţi şi indignaţi, oamenii ordinii nu s-au mai gindit că exista întrerupătorul, ar fi fost un act prea simplu sa-l invârtească, au spart becul cu un scăunel de baie, făcându-l sa pocnească, mai tare pentru urechile lor decât proiectilele antiaerienii.

Bănuiesc că era cam in aceeaşi clipă când, de la locul meu, am văzut limpede un avion prins de reflectoarele care măturau cerul. Din când în când, se mai zărea câte unul, luminat numai o clipă, pe urmă scăpa,

intra in întunericul dintre două raze, luna nu mai avea nici o putere, nici nu mai ştiam unde este, fascicolele de lumină trimise de jos. ca nişte săgeţi albe lăsau restul cerului în umbra. Probabil reflectoarele grele - le văzusem uneori pe camioane. cu diametrul de peste un metru – se manevrau cu incetineală, nu aveau aparate, să le ghideze, cum cred ca există astăzi, dacă o mai fi nevoie de ele; astăzi proiectilele îşi ating singure ţinta, fără a mai trebui să fie luminată. Aşa că avioanele puteau să se strecoare printre reflectoare, cu mişcări repezi şi dibace. Unul singur era prins din toate direcţiile, părea sortit pieirii, prins în ace, ca fluturii in insectare. În jurul lui explodau stelele roşii ale antiaerienei, aşteptam să izbucnească o flacără, avionul să cadă ca un meteorit, sau ca o cometă intrată in zona de gravitaţie a pământului. Urmărirea a fost lungă, m-am gândit ce simţeau cei dinlăuntrul avionului, dacă se mai recunoşteau unul pe altul în lumina orbitoare venită de afară, din toate direcţiile, şi dacă mai sperau intr-o scăpare. Scăparea lor a fost un nor răzleţ, în care s-a aruncat, cum am văzut odată că se aruncă în apă oamenii cuprinşi de flăcări. Reflectoarele au rămas o clipă descumpănite, pe urmă s-au risipit pe cer, căutând alte ţinte.

În tot acest timp bombardamentul a continuat, mi se părea că pământul se mişcă; mi se părea, mi-am dat seama pe urmă când am văzut că toate în jurul meu, de unde credeam că se prăbuşesc huruind, erau la locul lor, neatinse. Am ştiut din capul locului că mai intâi trag tunurile antiaeriene, şi n-ar fi fost greu să deosebesc sunetele lor de al bombelor, măcar mai târziu, în patru ani de război am avut destul timp pentru experienţă; presupun că urechea mea capta două senzaţii diferite, dar, din cauza emoţiei, la creier ajungea numai una, amplificată; de aceea bombardamentele aeriene mi s-au părut totdeauna de o intensitate înzecită, totdeauna m-am aşteptat ca la sfârşit în jurul meu să fie numai ruine.

La primul raid cred că mai mult explozibil a folosit antiaeriana decât avioanele, cheltuiala a fost mai mare decât paguba; au căzut bombe răzleţe, or fi lovit şi alte case, eu nu ştiu decât una, cu faţada retezată, pe strada Sfinţii Apostoli.

Bombardamentul nu s-a repetat noaptea următoare; a treia zi dimineaţa am văzut expus la intrarea Parcului Carol, azi Parcul Libertăţii, la poalele Filaretului, un avion doborât în prima noapte, nu ştiu unde şi când, şi datorită cui, artileriei sau aviaţiei de vânătoare. Cum lucea în soarele acelei dimineţi de vară, mi s-a părut întreg, îşi pierduse doar trenul de aterizare şi stătea pe burtă. Dacă se prăbuşea ar fi fost făcut fărâme, iar dacă lua foc n-ar mai fi lăsat în urmă decât cenuşă şi câteva table, câteva fiare îndoite. Cred că mai degrabă fusese o aterizare forţată, motoarele lovite, sau pilotul rănit, nemaiputând să

facă altceva decât o manevră de disperare. Pe fuselaj era expus un combinezon de zbor, de balonseide albastru, curat şi atât de neted că părea călcat proaspăt. Cu acest detaliu şi cu cerul albastru de deasupra am uitat casa de pe Sfinţii Apostoli, mi s-a părut că războiul este o joacă, un foc de artificii. Pe urmă m-am dezmeticit şi mi s-a dus gindul la soldaţii noştri care tot atunci, în dimineaţa senină erau îngropaţi de obuze dincolo de Prut, muşcau pământul sau se zbăteau în gardurile de sârmă ghimpată. Dacă n-aş şti că nu eu îmi făcusem soarta, ar trebui să mă socotesc toată viaţa vinovat faţă de ei, fiindcă în aceeaşi zi mă duceam la Snagov să înot în apa albastră, atit de asemănătoare cu combinezonul aviatorului.

* * *

Pe Ivan Ivanovici l-au luat de la redacţie îndată ce se terminase bombardamentul. Arestarea lui era un act de război în spatele frontului, mai concret decât războiul însuşi, aflat atât de departe că părea abstract chiar şi celor care mai trăiseră unul abia cu un sfert de secol în urmă. Câteva zile n-am ştiut nimic de el, până ce am aflat că ajunsese la Curtea Marţială. Nu ştiu cine şi-o mai aminti azi ce însemna atunci Curtea Marţială: judecarea şi pedepsirea crimelor grave comise asupra obligaţiilor de arme, toate socotite trădare.

Rus de origine, nu încăpea îndoială că Ivan Ivanovici făcuse semnale luminoase avioanelor inamice. Pentru minţile obtuze şi pentru cei orbiţi de mânie, o dovadă a vinei lui era chiar şi casa bombardată, de pe Sfinţii Apostoli, aflată în apropierea blocului unde ardea o lumină în baie.

Curtea Marţială se afla pe atunci pe o strada din stânga Dâmboviţei, cam în dreptul podului Şerban Vodă. Era o clădire hâdă prin ea însăşi, chiar dacă îi ignorai funcţiunea. Intr-un flanc avea o curte despărţită de strada printr-un gard de sârmă ghimpată. Într-o zi câţiva inşi am mers să-l vedem pe Ivan Ivanovici. Un asemenea act nu se numea crimă, dar el, temându-se de soarta noastră, s-a făcut că nu ne vede. Era ora când pe deţinuţi ii scoteau la aer, nu-i puneau să meargă în cerc, ci ii lăsau pe fiecare în voie. Nu erau prea mulţi, cel puţin în curte; vreo câteva zeci de oameni, care semănau unul cu altul, prin soarta lor comună. Dacă se aflau acolo, toţi aveau o vină, fie măcar aceea că ripostase la injuriile superiorilor. De fapt nu ştiam nimic despre ei. Puteam presupune că se aflau acolo sub învinuiri foarte grave, denigratori ai războiului, sau mai mult decât atâta; despre ei nu se scria în ziare, ni se recomanda doar să fim cu ochii în toate părţile. Mă gândeam neconvins că unii dintre ei au să scape, nu erau judecaţi încă, mai aveau o şansă, decât că nu puteam să-i deosebesc de ceilalţi: poate toţi aveau să fie legaţi la stâlp într-o dimineaţă. Fiindcă nu ştiam nimic despre ei i-am

înglobat într-unul singur, cel pe care îl cunoşteam, imi vorbise cu vocea lui blândă si cu zâmbetul enigmatic în ochii albaştri, Ivan Ivanovici şi pe care îl credeam destinat plutonului de execuţie. De trei sau patru ori a trecut prin faţa noastră, mergând de-a lungul gardului, la numai câţiva metri, atât de aproape că puteam să-i văd ridurile de pe faţă. Îi bănuiam gmdurile şi îmi aminteam convorbirile noastre de altădată, acum acoperite de groază.

O singură dată mi-a aruncat o privire, în ochii lui nu am văzut nimic din ce îmi închipuiam înainte, teama de moarte, ci numai uimire, căreia i se adăuga, nu ştiu cum şi de ce, un semn de încurajare.

L-a scăpat Jordie, deşi părea imposibil. Când a revenit la redacţie, în ochii lui cu privirea misterioasă, în zâmbetul blând de pe faţă, în totul, părea că nimic nu se schimbase sau dispăruse.

După sfârşitul războiului i-am pierdut urma: poate ajunse într-un lagăr din Siberia, soarta multora care văzuseră lumea occidentală.

* * *

Această întâmplare mi-a trezit din prima clipă teama că, rătăcită cum o ştiam, Ştefania putea să lase odată lumina aprinsă în cortul de pe terasă. Bombardamentul avea să se repete şi, fără să judec orbit, sau cu naivitate, îmi închipuiam că un cort portocaliu expus în poziţia cea mai bună pentru a atrage privirea, devenea un reper cu adevărat pximejdios, nu ca o mică fereastră de baie, vizibilă incert şi dintr-o singură direcţie, exact opusă celei de unde veneau avioanele. M-am gândit la Mata-Hari, a cărei vinovăţie a rămas până azi sub un semn de îndoială: făcuse ea spionaj pentru Germania, sau dimpotrivă? Faptul că era frumoasă şi adorată de oameni cu influenţă n-a scăpat-o de execuţie. Am făcut o apropiere între ea şi Ştefania, în mintea mea ceva straniu le lega pe una de alta, chiar dacă nu exista nici o asemănare intre ele decât fumuseţea şi puterea de fascinaţie. Cupola auriu sub care glasul Ştefaniei cucerise mulţimi de oameni, vopsit acum în negru mi se părea o prevestire de doliu.

N-am mai ţinut seama de nici o prudenţă, n-am ţinut seama că ar fi putut să mă întrebe de Alion, si intr-o zi i-am telefonat pe la ora prânzului, când îmi închipuiam ca se pregătea să meargă la teatru. Continua să cânte numai ziua şi astfel, cât a ţinut războiul n-a ştiut ce este camuflajul. Nu ieşea din casă noaptea, nici măcar seara.

I-am telefonat, ca s-o previn, sau ca să-i aud glasul Mi-a răspuns, dar nu şi-a adus aminte de mine, deşi i-am reamintit în ce împrejurări no cunoscusem. Trecuse abia jumătate de an de atunci, in schimb viaţa se învârtise într-atât că uitasem până şi punctele cardinale. Uitasem eu însumi întâlnirea cu Ştefania, ea apărea acum in memoria mea ca o a doua aducere-aminte, dedusă din prima.

Mi-a răspuns, ca de pe altă lume. „Bine, dacă-i aşa, am să pun un bec mai mare!"

3

Dacă uneori oamenii ajung să se vadă reflectaţi în obiectele din jur, o mobilă autentică din timpul unui Ludovic, o bibliotecă, o colecţie numismatică, o carabină ca a domnului Pretoreanu, sau în fiinţe, o iubită nepieritoare, un cal, un câine, o pasăre exotică, o broască ţestoasă, reflectarea mea în acel timp devenise motocicleta. O iubeam cu temeiuri lucide, fiindcă îmi dădea o forţă mai mare decât puterile mele, imi prilejuia voluptăţi nebănuite si imi mărea spaţiul de mişcare până la capătul imaginaţiei asemenea covorului fermecat din poveste.

Dar prima ieşire in afara oraşului m-a dezamăgit până la a crede că şi eu, si motocicleta eram o deşertăciune. Abia făcusem zece kilometri când, la Otopeni, după calea ferată de centură am dat de o şosea pavată cu piatră cubică, tocită şi denivelată, care zdruncina atât de tare că mi-a rupt şalele, iar ghidonul mi-a rănit mâiniie. După un kilometru de cazná m-am oprit, planurile mele de cucerire a spaţiului cădeau baltă, fiindcă în locul bucuriei simţite pe asfaltul din pădurea Băneasa, întâlneam o brutalitate insuportabilă. Cu multă silă am făcut drumul înapoi, dezamăgit în toată fiinţa.

Până a doua zi m-am înzdrăvenil, si chiar dacă nu îmi mai făceam vechile iluzii, mi-am spus că nu trebuie să mă dau învins la prima încercare. Mâiniie mi le-am protejat cu mănuşi groase de piele, care mi-au fost de tot folosul de atunci înainte. Ca să suport zdruncinăturile mi-am lăsat greutatea mai mult in picioare, şi aşa arn depăşit punctul unde mă oprisem cu o zi înainte.

Mai făcusem drumul, dar numai de câleva ori, cu automobilul sau autocarul; pe atunci se călătorea mai uşor cu trenul. Iar automobilul avea altă suspensie şi o canapea mai comodă decât şaua motocicletei, aşa că nu simţeam părţile mai proaste ale şoselei.

Nu mă aşteptam, după încă un kilometru de cazná s-a produs miracolul, trecerea în altă lume, unde nu mă mai însoţeau diavolii, dând cu furca în mine, ci în locul lor venise pe loc o ceată de îngeri care băteau lin din aripi şi îmi cântau imnuri. Întocmai aşa am simţit, parcă aveam şi eu aripi, mergeam fără atingere cu pămintui, mi se părea o beţie. Am lăsat în dreapta şoseaua Snagovului, cu lacul, nici n-am luat-o în seamă şi am mers înainte fără să mă opresc până seara, când am cerut de mâncare şi găzduire la o casă de oameni, tocmai dincolo de Sinaia. Beţia era atit de mare că nu mă trezisem nici măcar în Ploieşti, unde aveam prieteni, pe Trandafil şi pe Cornelia, pe Alexandrina şi Odor

şi toată familia, şi unde mă chema tot timpul amintirea Ioanei, iubita trecătoare, dar deplină, acum dispărută, ca în umbra unei eclipse astronomice, aşa era, o vreme strălucea ca în soare, apoi o acoperea întunericul. Poate de aceea nu am uitat-o.

Dragostea mea acum o luase motorul. Venise ora să mă culc, dar nu-mi era somn, mă stâpânea amintirea celor o sută cincizeci de kilometri făcuţi fără oprire, în independenţă deplină de lume, scăldat în aerul liber, care mereu îmi cânta la ureche ca heruvimii. Cum aş fi putut să uit ce simţisem când coboram serpentinele strânse de la Breaza, pe unde nu mai trec astăzi, fiindcă s-a făcut o şosea nouă, în linie dreaptă, lesnicioasă dar monotonă.

Azi fac drumul de trei ori mai repede, în schimb nu mai simt forţa centrifugă presându-mi trupul în viraje, nu mai văd peisajul rotindu-se sub ochii mei repede, ca în goana trenului, de mi se pare că nu mai am nici un raport cu pământul, eu stând pe loc, iar el rotindu-se in faţa mea cu viteza lui reală, nepercepută de oameni. Numai la coborârea cu avionul în spirale strânse am mai avut aceeaşi senzaţie, cu deosebirea că atunci forţa centrifugă mă împingea în pereţii carlingei, pe când acum, neavând alt reazim mă împingea în mine. Iar satisfacţia sufletească, simţită atunci, de a fi depăşit spaţiul unde îşi duce viaţa omul, n-am mai avut-o decât înotând în maeca cu valuri de zece ori mai înalte ca mine, când, plutind între două limite extreme, cea de jos şi cea de la creastă, parcă nu mai aveam greutate, eram dezlegai de gravitaţia pământului.

Nu pot ascunde dulcea amintire a nopţii când, luând o pătură cu mine, am dormit pe iarbă, lângă motocicletă, mângâindu-i fierul rece, cum aş fi mângâiat pielea unei femei calde.

Poate n-ar trebui să povestesc mai departe, poate ar trebui să mă opresc pe această culme, pe care nu am depăşit-o niciodată, şi nici nu cred că altcineva ar putea s-o depăşească, dacă ar trăi-o.

În zori, inainte de a răsări soarele, in loc să mă întorc, am pornit mai departe, ardeam de dor să mai fac o sută de kilometri.

De la Braşov am trimis o telegramă la ziar, secretarului de redacţie, să ştie că n-am murit şi să scrie altcineva articolul meu zilnic. Dacă aşa mi-am călcat datoria, o plătesc astăzi scriind această mărturisire, în locul articolaşului căruia nu-i simţea nimeni lipsa.

Mi-am cumpărat ochelari de vânt, fiindcă îmi intrau gâze în ochi la viteză, mi-am luat un săpun, periuţă de dinţi şi pastă, şi am pornit mai departe prin Ţara Bârsei, în umbra Făgăraşilor pe care odată ii contemplasem seară de scară, gândindu-mă la o fată de dincolo, din Muntenia. La Sibiu, spre amiază, nu m-am oprit dar am făcut un ocol şi am trecut pe la casa unde locuia Santa, am privit obloanele de la

fereastra unde o văzusem prima oară. De acolo am coborât în oraşul de jos, ca să trec pe la casa cu leandri unde Ghizi, între două păcate, se ruga îngenunchiată în faţa lui Cristos de pe cruce.

Din afara oraşului am privit lunca pe unde goneam cu schiurile. Acolo era salcia de care se zdrobise Santa. M-am întors, m-am dus la cimitirul catolic; a fost ziua cind am risipit un buchet de ghiocei la picioarele criptei unde era zidită. Şi am plecat mai departe, durerea se amesteca într-un chin dulce cu ameţeala vitezei.

Dacă peste amintirile vechi nu ar veni altele, dacă durerile ar fi nesecate, am muri de tristeţe. Dar n-ar fi o moarte hâdă, ci ar acoperi-o mereu flori proaspete.

Până la Alba Iulia nu m-am oprit. Am înnoptat acolo şi a doua zi am pornit înapoi; dacă nu puneam frâna cu toate puterile, m-aş fi dus mai departe, până la Cluj şi Oradea, deşi nu mai erau ale noastre, iar daca ar fi fost posibil, pâna la Budapesta şi Viena. Plecasem până la Snagov, treizeci do kilometri. Asa se naşte setea călătoriei, aşa s fost descoperit pamânlul. Iar eu am mai descoperit o părticică din mine.

Războiul se ducea acum spre Sevastopol.

4

După noaptea de veghe la casa ţigăncilor, când începuse războiul, Alion a plecat din Bucureşti fără să-mi spună, mi-a lăsat doar un bilet la redacţie, din care n-am înţeles decât că are să lipsească o vreme. Eram mai mult îngrijorat decât mâhnit, în starea lui nu făcea bine să se îndepărteze de casă; cine l-ar fi îngrijit la nevoie? Ştia că are un cancer la plămâni, o formă puţin chinuitoare, dar cu sfârsitul tot inevitabil. În afară de mine, nu mai spusese nimănui, îşi continua viaţa în linişte, senin, fără teamă, deşi nu putea să fie nepăsător nici cu moartea, nici cu timpul cât mai avea să trăiască. Numai ceva in firea lui era schimbat, dar nu observa nimeni; se născuse în el înclinarea de a se expune la primejdii, ceea ce era de fapt un mod de a simţi viaţa mai intens şi pe mai multe feţe. Căci până acum nu-l preocupase decât voluptatea, sub toate formele accesibile naturilor rafinate, de la reveria ascunsă sub leneviri profunde, până Ia poezie şi dragoste, telurica şi celestă. Nimeni nu putea să bage de seamă că Alion devenise frenetic. Cauza însă nu era numai boala, ci şi războiul, pentru el stări la fel de grave; printr-o coincidenţă care le făcea dependente una de alta, aceste stări se declanşaseră amândouă deodată.

A revenit în Bucureşti şi l-am intâlnit după vreo zece zile. Fusese la Constanţa, locuise pe nava-şcoală, care luase locul bricului "Mircea". Era puţin bronzat şi arăta bine; niciodată nu se expunea la soare cu

nesaţul altor oameni, lipsiţi de măsură.

— M-au invitat marinarii, altfel nu mă duceam.

Nu călătorisc niciodată pe mare. N-avea nici o legătură cu marina, dar noul Amiral care luase locul bătrânului dispărut in ianuarie 1941 îi purta o dragoste respectuoasă, îi cunoştea poeziile şi articolele sclipitoare, îi înţelegea valoarea, se simţea onorat sa-l aibă oaspete. Cunoscându-i firea avea tactul să nu-l inoportuneze, venea numai să-l salute, apoi îl lăsa în apele sale. Alion nu mergea la plajă, stătea într-un şezlong pe dunetă, cu mâinile la ceafă, pe jumătate crucificat dar fără nici un fel de simţăminte biblice şi asculta valurile dincolo de dig, spărgându-se in parapetul de piatră. În aceste clipe se detaşa de sine însuşi şi de orice gânduri, îl păstra pe acela că era încă viu dar condamnat la moarte. Avea să fie o moarte lentă, i se spusese că nu chinuitoare.

Îi socotim norocoşi pe cei care mor pe loc, prin oprirea bruscă a inimii; nu au decât poate o clipă viziunea morţii; sau n-o au deloc, mor în somn, şi cine ştie dacă nu tocmai atunci visează o întâmplare fericită?! Lui Alion un asemenea noroc îi facea şi ciudă şi groază; simţea nevoia să stea de vorbă cu moartea, s-o asigure că nu-i este frica si moare fără regrete. Ar fi vrut mai ales să fie cineva martor, un prieten, să asculte acest dialog şi să-l transmită altor prieteni, să afle cu toţii că moartea poate să fie o consimţire lucidă. „De-aici înainte nu am să mă mai tem de nici o primejdie, sunt eliberat de tiranica aspiraţie a omului la longevitate!” îşi spunea, aşezat in şezlong, pe dunetă.

Odată cu sfârşitul acestui gând, în jurul lui izbucniră, toate deodată, sirenele de alarmă ale vaselor de război, ancorate în preajmă. Pe puntea navei se stârni forfota, ofiţerul de cart se apropie în fugă şi-i spuse repede, înainte de a-şi continua drumul spre postul lui de alarmă:

— Coborâţi şi intraţi în cazemată. Dar fuga. O să fie o luptă navală.

Pe chei era o cazemată de beton, probabil folositoare dacă nu sărea în aer cheiul, cu totul. Două zile fuseseră in mai multe rânduri lupte aeriene, între bombardiere şi aviaţia de vânătoare. Alion nu se dusese la adăpost, rămăsese pe dunetă, auzise răpăitul mitralierelor, văzuse avioane căzând, lăsând trene de fum, era un spectacol! Il urmărise fără frică.

Nu-i era frică nici de astădată, când auzi trăgând bateriile de coastă. Nu avu nici o tresărire, îşi verifica fără întârziere ideea de adineaori, nu se temea de primejdie, instinct primordial al tuturor vieţuitoarelor. Dar îşi simţi urechile perforate, un trăsnet îi trecu pe deasupra capului; trăgeau tunurile de pe distrugătoare, odată cu bateriile de coastă. Nu se mişcă din loc, doar îşi luă mâiniie de la ceafă să-şi astupe urechile. Se petrecea o brutalitate înlăuntrul aparatului său auditiv, parcă îi

plesniseră timpanele iar acum se dislocau piesele fragile ale urechii interne. Singura lui teamă era că nu va mai putea să asculte muzica; nu regreta glasul oamenilor. In acea zgâitâială dezlănţuită pe tot pământul, căci se clătinau şi digul şi cheiurile, şi oraşul, ii veni brusc şi cu deplină luciditate gândul că în primul rând pentru el va amuţi cântecul Ştefaniei. Terifiantă ii apărea imaginea ei acum, în mijlocul canonadei, acoperea tot ce era groaznic pe lume, război, avioane căzute, bubuit de tunuri, moarte. Doar ea supravieţuia catastrofei in curs de împlinire, din care nimeni altcineva nu putea să scape. Şi atunci i se făcu frică, nu de pieirea lui iminentă, acceptată in linişte, ci de gândul că datorită Ştefaniei nu se va putea bucura de o moarte deplină, că nici mort n-avea s-o uite, şi numai pentru ea va trebui să trăiască intr-o viaţă de dincolo, în care nu crezuse până astăzi.

Îşi luă mâiniie de la urechi, asurzise cu adevărat, nu mai auzea tonurile, era o linişte nepământească. Pe urmă văzu oameni mişcând, ii recunoştea, erau năduşiţi şi negri la faţă. Pe unul din distrugătoare izbucniră urale, la început nu înţelese de unde veneau şi cum de putea să le audă. Treptat alte zgomote îi ajunseră la urechi, paşi, uşi trântite, fluiere, glasuri, până ce un ofiţer se opri lângă el şi îi spuse mai degrabă cu teamă decât cu satisfacţie:

— L-am scufundat! În două minute!

Fusese o navă de război rusească, un distrugător „Moskva", se apropia dinspre nord-est, dar abia intrat în bătaia tunurilor explodase. O controversă a rămas între bateriile de coastă, nemţeşti, şi marina noastră; fiecare îşi revendica victoria. Fusese o canonadă rapidă, un snop de proiectile îndreptate spre ţintă, din toate direcţiile. Nimeni nu putea dovedi cu precizie, cine lovise.

Trofeele, câte au putut fi pescuite de pe mare, au fost expuse într-o vitrină a librăriei „Cartea Românească" de pe Bulevardul Academiei.

Le-am văzut în ziua când m-am întilnit cu Alion, abia întors de la Constanţa. Nu el mi-a povestit bătălia, dar am văzut împreună trofeele: un pavilion, o timonă, câţiva colaci da salvare; nu-mi amintesc altceva. Alion a ridicat din umeri:

— E o victorie pe care s-ar putea s-o plătim scump, deşi era necesară.

Am coborât împreună pe Bulevardul Elisabeta, prin faţa cinematografelor; într-un loc se juca un film cu Alida Valii, o fetişcană italiancă, deocamdată ingenuă; pieptănătura ei, cu părul lung tras într-o parte şi coborând până pe umeri o înlâlneam la fetele de pe stradă, devenise o modă. La fel ca pantofii cu talpă ortopedică, apăruţi tot atunci şi veniţi tot din Italia; la încăput nu-mi plăceau, păreau încălţări de scafandru, până ce ne-am obişnuit cu ei şi nu ne-au mai plăcui

ceilalţi; adevărul este că prin forma lor greoaie contrastau cu piciorul fetelor şi le făceau glezna mai gingaşă.

Nu se juca nici un film nemţesc pe tot bulevardul, dar nu din ostentaţie, ci fiindcă nu puteau să concureze cu cele italiene, mai apropiate de gustul publicului nostru: cred că ataşaţii culturali ai Germaniei se uitau chiorâş la afişe şi făceau rapoarte, dar dintr-atât nu se rupea Axa, ar fi fost destule alte motive.

In timp ce făceam aceste observaţii, nu încetam să-l ascult pe Alion, care îmi vorbea despre cauzele războiului, şi despre perspectivele lui sumbre. Nu ascund că aş fi vrut să aud altceva, era o zi frumoasă, m-aş fi bucurat de ea, ştiam şi eu că au să fie destule zile urâte; dar acelea deocamdată erau departe. Părerile lui Alion totuşi le-am reţinut şi pe măsură ce trecea timpul le înţelegeam mai bine. Îmi aduceam aminte de conferinţele domnului Pretoreanu, la sfârşitul anilor de şcoală, cu ce clarviziune ne înfăţişa evenimentele viitoare ale epocii noastre: niciodată nu s-a dus cu gândul mai departe, s-a mărginit la ceea ca aveam să trăim ca martori, era un om pragmatic, poate fiindcă îi lipsea fantezia, sau şi-o reprima, domeniul lui de gândire rămânea realitatea imediată, controlabilă.

În 1933, când Hitler a devenit cancelar al Germaniei, domnul Pretoreanu ne-a spus că în şase ani va porni războiul; ceea ce s-a adeverit întocmai cum auzisem, atunci când nimeni nu vroia să creadă.

Spre deosebire de domnul Pretoroanu, ale cărui păreri deveneau sentinţe fără explicaţii, ca şi când ar fi pornit de la un judecător atotputernic şi infailibil, Alion, care nu vorbea unui auditoriu numeros, intr-o sală de conferinţe, ci numai mie, în ocazii întâmplătoare, ca în ziua aceea, pe stradă, îşi motiva opiniile, căuta cauza faptelor şl-o argumenta cu un spirit viu, dar nepătimaş, gata oricând să asculte opinia altuia. Fără să divagheze, ia el intervenea fantezia, care, cel puţin pe un auditoriu ca mine, îl ducea mai departe decât o expunere lineară, oricât ar fi ea de precisă.

Îi datorez mult domnului Pretoreanu pentru ceea ce ştiu despre evenimentele vremii noastre, pe care le-am trăit şi le-am înţeles întocmai cum mă prevenise el cu decenii mai înainte. Dar, pentru a scrie această carte, despre întâmplări încă prea apropiate ca să fi devenit istorie, motiv de a fi torturat de îndoieli şi temeri, intre dorinţa de a spune tot ce ştiu şi frica de a nu spune prea mult, indrumătorul meu a fost Alion, fără el m-aş fi oprit la o răspântie, nedecis pe ce drum să apuc; am închis ochii şi l-am urmat, adevărul lui a devenit şi al meu. Altfel nu l-aş fi scris, dar trebuie să mărturisesc că l-am descoperit orbeşte.

Am intrat în Cismigiu şi ne-am aşezat pe o bancă

— Să ne odihnim puţin, mi-a spus Alion.

După glas, imi dădusem seama dinainte că obosise, dar aşteptam hotărârea lui, nu vroiam să-i ating susceptibilitatea, dându-i motiv să creadă că îl socoteam in inferioritate Un timp am stat amândoi tăcuţi, era o zi de vară plăculă, fără zăpuşeală, cu o adiere de vânt înmiresmată, o clipă de pace. Doar o izbucnire de glasuri, venind mai de departe, de pe strada Sărindar, strică tihna acelei clipe; erau glasuri de copilandri, cunoscute, vânzători de ziare, care porneau in goană din faţa tipografiilor: "Ediţie specială! … “ M-am uitat pe furiş la Alion, stătea cu ochii închişi, la umbra pălăriei lui de pai, cu boruri uriaşe, mexicane. Părea ca aţipise, dar la strigătele vânzătorilor de ziare în colţul gurii ii apărea o grimasă. Ediţie specială! … „Ce-o mai fi?“ mă întrebam, agasat. Căci nu vroiam să-mi tulbure nimic liniştea acelor clipe. Ce putea să fie? O victorie, desigur. Insuccesele nu se anunţă cu ediţii speciale. Erau zile când nu mai vroiam să ştiu nimic despre mersul războiului, veneau ştiri stereotipe; toate pe front se desfăşurau „conform planului“. Devenise o formulă sâcâitoare, mă pomeneam aplicând-o şi la faptele mele, în gând, sau cu glas tare; mă bărbieream „conform planului", îmi beam ceaiul „conform planului"… Când cineva mă întreba ce mai fac, ii răspundeam iritat: „Bine! Conform planului!” Folosita în gluma, formula devenise o obsesie. A ţinut până ce faptele au început să se petreacă altfel decât erau prevăzute.

O fetiţă cu un câine Saint Bernard, uriaş pe lingă ea, veneau pe alee: nu pot spune că il ducea in lesă, deşi lesa exista şi ea o ţinea in mână cu importanţă. Clinele o însotea ca protector. În faţa noastră s-au oprit, nu ştiu cine a vrut, fetiţa, sau câinele? Amândoi ne priveau, cred că erau miraţi de pălăria lui Alion.

— Să nu-l mângâiaţi, muşcă! ne avertiză fetiţa.

Cred că iarăşi îşi dădea importanţă, dar s-ar fi putut sa aibă dreptate. Nu mă încred decât în câinii liberi, dacă vin la mine îi mângâi fără frică; in lesă, în lanţ sau după gard pot să aibă reacţii neprevăzute, fiindcă sunt prizonieri, m-am gândit adesea şi aşa îmi explic: fiindcă au complexul privării de libertate, muşcând îşi afirmă personalitatea. Dar câinele nu vroia să plece, deşi fetiţa il trăgea de lesă; se uita la noi cu o privire atit de stăruitoare, de parcă ar fi vrut să ne vorbească.

— Ei, haide! zise Alion, întinzând mâna.

Clinele îi zâmbi, cum oamenii nu cred şi nu văd că zâmbesc câinii, fiindcă nu-i un zâmbet exteriorizat cu mimica omului; zâmbetul câinelui se vede numai în ochi, ca o bucurie intensă; dacă o înţelegi iţi uiţi necazurile şi ai o clipă de fericire.

Cu riscul să intru în conflict cu toate institutele de igienă şi cu toţi hingherii care operează în numele acestora, socotesc că oamenii sunt

mai buni când au un câine.

Cu ochii după Saint Bernard care se îndepărta întorcând din când in când capul, Alion spuse, ca şi când ar fi cunoscut gândul meu dinainte şi ar fi vrut să-l combată:

— Şi Hitler are un câine… Oare îl mângâie? … Şi câinele nu-l mârâie?

L-am judecat pe Caragiale că a aruncat pe Bubico din tren, în plus ignorând psihologia câinelui, care sunt sigur că i-ar fi simţit intenţia şi ar fi scos colţii, in loc să se gudure. Dacă avea cineva o vină în toată întâmplarea, atunci trebuia aruncată din tren cucoana, stăpina lui Bubico.

În cazul lui Hitler o parte din dilemă s-a dezlegat patru ani mai târziu, in bunkăr. Dacă n-am putut să aflu sentimentele câinelui pentru stăpân, mi-au fost dovedite cele ale stăpânului pentru câine. În preajma sinuciderii, când i-au fost aduse fiolele cu cianură, Hitler, ca să se asigure că otrava era bună, a probat-o pe câine.

Alţi vânzători de ziare se auziră strigând „Ediţie specială", pe strada Sărindar, ureând in sus, spre Calea Victoriei. Poate era aceeaşi ştire de mai înainte, lansată cu un sfert de oră intârziere, de alt ziar, care nu vroia să iasă din cornpetiţie. De astădată Alion făcu un gest plictisit, nu-l mai interesau ştirile mărunte, îşi rezerva atenţia pentru cele decisive. În continuarea gestului şi-a aplecat un umăr înainte, era puţin livid şi cu faţa uşor crispată. I se întâmpla aşa la intervale neregulate, la minute sau la ore, era o suferinţă, o cunoşteam, de multe ori probabil izbutea s-o ascundă. Nu ţinea mult, trecea de la sine, doar uneori lua un antinevralgic pe care îl avea mereu asupra sa, într-o cutiuţă ca de bomboane.

Dacă durerea se alina, cauza ei ştiam că rămânea acolo, rozându-l încet, blând, cu clemenţă dar încontinuu, chiar in clipele când nu-i dădea nici o suferinţă. Eram sănătos şi mai tinăr decât el, parcă mă simţeam vinovat şi aş fi vrut să-i cer iertare, fără cuvinte, cu o privire, cu un gest, cu un fluid de fraternitate. Mi-a venit o idee care abia după ce o spusesem mi-am dat seama cât era de năstruşnică. Vroiam să-i prilejuiesc o senzaţie nouă, să schimb ceva în structura lui psihică, un drog binefăcător cum il simţisem eu însumi.

— Ai mers vreodată cu motocicleta?

Ideea era aberantă, semn că sănătatea mea, lângă suferinţa lui mă făcea să pierd sensul lucrurilor. Vorbisem, dar după aceea nimic nu îmi apărea mai nepotrivit cu calmul lui artistocratic, pe care văzusem că nu îl pierdea nici în momentele cele mai grele, decât motocicleta cu nervozitatea ei mecanică, dacă nu era de ajuns ideea în sine.

Mi-a răspuns fără să fie şocat de întrebare:

— Uite ceva ce nu mi-a trecut niciodată prin minte!

Dar părea intrigat şi atunci mi-a venit curajul să merg inainte, deşi ideea încă mi se părea aberantă. Nu aveam cum să-i prelungesc viaţa, în schimb, atâta câtă îi mai rămânea, puteam să i-o îmbogăţesc cu o senzaţie nouă, în care n-aş fi crezut dacă nu o simţeam eu însumi. Exista un fanatism în mine, cum probabil există câte unul în toţi oamenii. Fanatismul meu, dacă îl judec începând cu pornirile din copilărie, era maşina; sub toate formele ei, începând cu bicicleta, cu locomobila de treier în dogoarea căreia mi-am petrecut zile întregi, în bluză şi pantaloni scurţi, fixat fanatic pe platforma de unde se trăgea fluierul; apoi locomotiva de cale-ferată, căreia i-au urmat, progresiv, autocamionul, automobilul şi avionul.

I-am propus lui Alion planul meu de iniţiere, pe care însă nu l-am putut pune în practică decât peste o lună, căci a plecat iar din Bucureşti, fără să-mi spună unde; e drept că în acest interval s-a întors o dată sau de două ori, dar a stat puţin, făcându-mă să mă gândesc la o pasiune posibilă în cine ştie ce parte a ţării; boala care deocamdată avea un aspect mai degrabă romantic, ca odinioară tuberculoza, nu împiedica vechea lui ardoare să se manifesteze la apariţia unei femei frumoase.

Când l-am reîntâlnit, nu i-am mai lăsat timp să şovăie, am fixat pe loc întâlnirea:

— Vin să te iau de acasă la două după-amiază.

Dar exista o încurcătură, la care nu mă gindisem cât timp propunerea mea nu devenise realizabilă. Era un început de septembrie cu atmosfera pălită şi calmă, frontul ajunsese departe, uneori uitam că există, vreme prielnică de reverie şi odihnă a spiritului. Alion purta haine de oraş, bej, potrivite cu toamna, cu o cravată verde care nu era ţipătoare ci doar păstra în ea culoarea vie a verii. Iar în cap avea una din pălăriile lui de pai, cu borurile mari, caracteristice. Nu păreau demodate fiindcă le imprima personalitatea lui, mai puternică decât gustul vremii. Nu-l văzusem niciodată în capul gol pe stradă, şi acum trebuia să renunţe la pălărie, pe motocicletă nici chiar el n-ar fi pulut s-o salvez de ridicol N-am îndrăznit să-i spun, şi acum pălăria imi crea o dificultate peste care nu ştiam cum voi trece.

Ii aşteptam in fata Bisericii Albe, l-am văzut ieşind pe uşa blocului, in plin soare, cu capul gol şi cu un pulovăr in locul hainei. E prea puţin să spun că mi s-a luat o piatră de pe inimă, era mult mai mare uşurarea, parcă fusese o piatră de moară şi fără ea nu mai aveam gravitaţie. Căpătase un aer juvenil, parcă era de-o vârstă cu mine, dacă nu chiar mai tânăr. Pină şi mişcarea lui, de o eleganţa naturală dar puţin anacronică, potrivită cu vremea cămăşilor cu jabouri şi a pantalonilor strânşi pe picior, cu sub-pieuri elastice devenise alta, simplificată,

directă, sportivă, fară să-şi fi pierdut ritmul leneş care era marele lui farmec. „Dar nu se poate, mă gândeam, ca în omul acesta să se ascundă o boală atât de îngrozitoare!“ (Am văzut mai târziu mulţi bolnavi de cancer, unii conştienţi de boală, alţii ignorând-o. Cei din prima categorie, care cunosc adevărul, speră într-o salvare şi izbutesc să-şi păstreze trăsăturile umane: vine însă o zi cind pe faţa lor se iveşte chipul morţii, şi atunci e sigur că dacă se uită în oglindă isi văd sfârşitul. Alion, care n-a sperat şi nici n-a vrut să spere, şi-a aşteptat moartea cu o seninătate nescăzută, până in ultima clipă, şi a murit cu o lumină pe faţă, răsfrângerea luminii din ochii lui albaştri: moartea n-a putut să-l marcheze. Aşa a fost, ştiu fiindcă l-am vegheat, avea o singură teamă, să nu adoarmă şi să moară in somn, ceea ce i se părea, după cum mi-a spus cu luciditate, că ar fi o fuga de moarte de care el nu vroia să se ascundă, ci s-o privească in faţă, fiind o experienţă unică, încununarea tuturor experienţelor din viaţă.)

Până ce am ieşit din oraş n-am fost preocupat de el decât în sensul că trebuie să-l apăr de orice vătămare; am mers cu viteză moderată, excesiv de atent la circulaţie, cum nu fusesem nici la prima mea experienţă. Îmi păsa puţin de mine, deşi nu vroiam să mor, dimpotrivă, imi plăcea viaţa, şi una din bucuriile ei, nou descoperite, era tocmai motocicleta: dar, oricum, puteam să-mi asum orice riscuri, mă ştiam singur stăpân pe soarta mea, nu mi-o contabiliza nimeni. Acum aveam deodată sentimentul că răspund de altcineva, ceea ce făcea din mine un om decât înainte. Aveam o constrângere? Nu, ci o ambiţie, enormă, suprapământească, aceea pe care va fi avut-o Creatorul când a dat viaţă unei fiinţe pe chipul şi asemâanarea sa, intrebându-se dacă va fi mai presus sau mai prejos de el.

E ceea ce cred că simte orice om care gândeste, când iniţiază pe cineva într-una din necunoscut-le vietii, în ştiinţa de a iubi, de-a înota, de a zbura, de a sări cu schiurile de pe trambulină. Şi de a primi moartea cu seninătate.

Nu ştiam cât să merg şi unde să opresc, nu puteam întoarce capul spre Alion, să-i văd fafa, nu ştiam ce simte, dacă se bucură sau se plictiseşte, şi eu aveam toată răspunderea.

De la aeroport înainte nu am mărit prea mult viteza, dar destul să simt vântul învăluindu-mă, apăsându-mi pieptul, şuierându-mi uşor la ureche.

Am mers, ca la propria mea iniţiere, în pădurea Băneasa; deşi sigur pe mine, mă simţeam mai timid decât prima dată. Eram chinuit ca ori de câte ori am dus pe cineva la un drum lung, să-i arăt o privelişte frumoasai. Şi dacă n-o să-i placă? Te simţi răspunzător nu doar de fapta în sine, ci şi de neconcordanţa vibraţiei tale cu vibraţia altcuiva.

Străbâtind pădurea în toate sensurile am intrat pe alei înguste: ramurile copacilor se desfăşurau în faţa noastră şi păreau atât de aproape încât uneori aveam impresia ca ne mângiiau obrazul. Impresiile mele de atunci sunt foarte îndepărtate şi nu aş putea să le refac dacă nu le-aş fi retrăit într-o vreme mai apropiată, când mi s-au părut inedite. Trecuseră treizeci de ani şi acumulasem multe experienţe, sentimente şi senzaţii; unele fac să dispara cele dinainte, altele le reînvie. Strâbăteam un drumeag ingust, într-una din pădurile Finlandei care alternează lacurile, la fel de numeroase şi unele şi altele. Aceasta amintire este destul de recentă ca nimic al ei să nu mi se fi şters din memorie. Era o pădure de mesteceni, copacii cei mai tandri după cum mi se pare, şi ramurile lor, intrând pe fereastra maşinii, îmi mângiiau faţa. Senzaţia s-a prelungit emoţionându-mă tot mai puternic, până ce mi-ain dat seama că ea trezea în fiinţa mea o senzaţie mult mai veche, redându-i întreagă intensitatea, şi atunci m-am văzut parcă aievea, cu treizeci de ani in urmă, străbâtând pădurea Băneasa. Datorită unei trăiri noi a reînviat în mine, cu toată intensitatea, o amintire aproape uitata.

Venea toamna, se simţea în aer, cum încep s-o simt cu mult înainte, către sfârşitul lui iunie, fiindcă atunci, deşi plină vară, ziua începe să scadă. Pădurea însă, după ce plouase câteva zile, era viguroasă, in plina ei forţă, contrastând cu oboseala din aer.

Poate vigoarea ei se datora şi vitezei cu care defilau copacii pe de lături, într-o goană inversă cu a noastră. Aşa am simţit că pădurea, căpătând darul de a putea să se deplaseze în spaţiu, devenea o vietate, ca noi înşine, ne vedea, ne auzea şi nu-i lipseau cuvintele, să ne răspundă, numai ca nouă ne erau necunoscute, printr-o imperfecţiune a naturii noastre.

Nu mai auzeam zgomotul motorului, nu-i simţeam trepidaţia, nu sesizam dependenţa noastră de o alcătuire mecanică, alimentată cu benzină şi numită motocicletă; parcă forţa de deplasare ne-o dădea pădurea, sau se deplasa ca în locul nostru, scutindu-ne de osteneala mişcării.

In tot timpul de la pornire, Alion nu scosese o vorbă, însă acum tăcerea lui nu mă mai îngrijora, nu mai aveam sentimentul că ii port răspunderea; ne aflam în faţa unui examen şi trebuia să-l trecem fiecare cu puterile noastre.

Am vrut să opresc lângă o bancă, nu mă simţeam obosit, mi se părea că nu făcusem nici un efort fizic: îmi închipuiam insă că Alion avea nevoie să se odihnească.

— Nu, mi-a spus el, aproape in şoaptă. Să ieşim la lumină.

Avea respiraţia gâtuită, si chiar eu respiram anevoie, parcă pădurea,

mult prea puternică pe lingă noi, ne lua aerul. Am ieşit pe câmp şi ne-am aşezat în iarbă. Cerul se colora în roz, soarele, coborând spre apus, lumina orizontul în faţă.

— Am avut oroare de orice fel de maşină şi mai ales de această gânganie, un purice al şoselii, spuse Alion, uitându-se la motocicletă, al cărei motor încălzit făcea aerul să palpite deasupra. Şi uite că deodată mi-a devenit dragă. De ce tocmai acum, când e prea târziu?!

— Nici o bucurie nu vine prea târziu, dacă ai simţit-o măcar o singură dată!

N-aş fi bănuit ce transformare se produsese în el, in câteva ceasuri. Nu dorise să aibă un automobil, deşi ar fi putut să-şi ia unul din cele mai scumpe. Pe atunci un asemenea vehicul, cu o răspândire încă restrânsă, nu-şi cumparau decât oamenii foarte bogaţi, sau cei obligaţi de profesiune. Dar toţi păreau nişte parveniţi dacă n-aveau titlul de lord sau unul echivalent în altă ţară.

— Crezi că eu aş putea? intrebă Alion, după un timp.

Mă privea cu un aer timid, de băieţandru. Nu puteam bănui ce vroia să spună.

— Să conduc motocicleta.

Eram aiurit, in timp ce el se explica, la fel de timid ca mai înainte:

— Cred că asta am dorit, am aşteptat. Ai să spui că nu mi se potriveşte. Nu mi se potriveşte, dar orice altceva mi s-ar potrivi şi mai puţin. Dacă îmi luam o maşină, trebuia negreşit să am şofer: mi se părea ceva oribil şi pentru mine, si pentru el: să depindem unul de altul făra să fie nici o afinitate intre noi. M-am gândit că aş deveni un fel de slugă a lui, că în nici un caz nu i-aş putea porunci, l-aş ruga să mă ducă intr-un loc sau in altul. Aşa îţi pierzi independenta. Şi apoi, in motocicletă văd un camarad, aş socoti-o egală cu mine.

Intr-adevăr, era de neînţeles şi de necrezut, in nepotrivire cu tot ce ştiam până acum despre el. Şi totuşi credeam, şi il înţelegeam, cum m-aş fi înţeles pe mine.

Chiar a doua zi am mers la reprezentanţă, să-şi cumpere motocicleta. Urmează întâmplări mărunte, care n-ar merita să fie povestite, dacă nu ar arăta şi ele ce aduce războiul in viaţa civilă, moravuri prelungite apoi şi în vreme de pace, decenii. In vitrină era expusă o motocicletă, de acelaşi tip cu a mea, singura care se importa in ultima vreme. Despuiată de orice ornament, am mai spus, neagră, cu suduri grosolane, făcute de meseriaşi formaţi in pripă; meseriaşii vechi fabricau tancuri. Dar era nouă, o încercasem şi îmi dădea satisfacţie.

Am avut însă surpriza să aflăm că motocicleta din vitrină nu se vindea, şi alta nu mai aveau în depozit. Provenind din Germania, livrările erau reduse şi înţârziate; în industrie primau cele trebuitoare

războiului, de la cuirasate până la acul de cusut, aflat şi el în dotaţia armatei, trebuindu-i soldatului să-şi coasă nasturii la tunică. Numai surplusurile, rar când se iveau, era date pe piaţă.

Poate fiindcă îi inspiram încredere, sau poate recunoscându-l pe Alion după vreo fotografie din ziare, funcţionarul reprezentanţei ne-a informat, oarecum confidenţial, câ există un revânzător, pe strada Dionisie, care a cumpărat o bună parte a transportului de motociclete, şi s-ar putea să mai aibă vreuna. Ne-am dus la adresă, o curte pavată, un garaj cu uşile deschise, un şir de locuinţe într-o clădire lungă destul de neîngrijită, casă de mahala rămasă în centrul oraşului. Biroul era într-o tindă, pe a cărei uşă se vedea o firmuliţă, altminteri elegantă, cu litere de bronz pe sticlă: „*Comdifar*“ *import-export*, *Găgiuleanu et comp*.“ Inăuntru se afla domnul Găgiuleanu însuşi, după cum s-a prezentat când i-am spus scopul vizitei noastre. Şedea la o masă acoperită cu prespan galben, pe care erau o maşină de scris şi câteva dosare, cu antetul întreprinderii, o reproducere la scară mică a firmei de afară, cu un rând explicativ al denumirii ciudate, comdifar: *Comerţ diferite articole*. Neexistând decât un scaun, şubred, în afară de cel al patronului, convorbirea s-a dus în picioare. In contrast cu mizeria biroului, domnul Găgiuleanu era un bărbat prezentabil, bărbierit proaspăt, cu părul castaniu, pieptănat cu cărare într-o parte, om la patruzeci şi ceva de ani, în haine elegante de vară, cu cămaşă albă, cu papilon în dungi, roşu cu negru. Vorbea cu un accent uşor străin, pe care n-am putut să-l identific.

— Domnilor, îmi pare rău, într-adevăr am avut un stoc de douăzeci de motociclete NSU, dar chiar ieri le-am cedat pe toate, fiindcă anumite necesităţi ne obligă să ne ocupăm cu exportul de păsări.

Abia la plecare am observat că pe al doilea canat al uşii de la intrare, dată de perete, exista încă o firmă, în stil cu prima: *"Calina română, export de galinacee, şi alte produse alimentare"*. Proprietarul firmei era tot domnul Găgiuleanu et. Comp.

Stocul de motociclete îl cumpărase un alt revânzător, de pe strada Piscului, la podul Lemetre. Acolo am găsit ce căutam, numai că preţul, ajuns la a treia mână, cu beneficiile succesive admise de legea comerţului se dublase faţă de cel de la reprezentanţă. Nu exista nici o cale de protest, şi apoi Alion nu vroia să se tocmească. Vânzătorul, parcă frate cu domnul Găgiuleanu, a bătut la maşină factura, cu două copii. Pe antetul hârtiei scria *Armet* (articole de metal). Biroul firmei era într-o magazie unde, în afară de vreo zece motociclete, se vedeau lăzi mari, legate cu balot de tablă. Într-una din ele, deschidă, erau masini de tocat carne, in alta maşini de gătit, cu petrol, *Metaloglobus*.

In josul facturii scria, de maşină: "Conform dispoziţiilor Marelui Stat

Major, motocicleta este scutită de rechiziţie şase luni de la cumpărare." La fel se vindeau si automobilele, altfel n-ar mai fi cumpărat nimeni. Nu existau decât două mărci, "DKV“ şi „Topolino“, importate din Germania şi Italia; trebuiau să ne dea şi ei ceva, în locul benzinei, grâului şi galinaceelor!

Am luat-o pe prima din faţă, nu aveai ce alege, toate sărăcuţe şi numai negre, parcă îndoliate. Când am scos-o in stradă, deşi era întocmai ca a mea, mi s-a părut mai mică, părea mai degrabă o jucărie, dar nu trebuia să tin seama de altceva decât că avea însuşirea să ducă oriunde.

Un loc mai bun de şcoală decât pădurea era Parcul Floreasca. O parcelare făcută de curând, cu locuri de casa, cu străzi gata croite şi asfaltate, dar fără nici un fel de circulaţie, fiindcă se construise abia câte o vilă ici-colo în acest cartier abia pe cale de a se naşte, cu intersctii nestânjenite de nici un obstacol, cu vizibilitate in toate direcţiile, un începător nu putea să încurce pe nimeni

Alion nu ştia nimic despre motoare, şi nu umblase în viaţa lui nici măcar pe bicicletă.

În cele ce urmează aş vrea să fie înţeles din capul locului ce mă determina să încep cu el o asemenea şcoală, pornind de la zero. Dar zero nu-i bine spus, exista ceva câştigat dinaintea pornirii, vădita lui sete de a face o experienta nouă, într-un moment când părea inutilă.

Când peste câteva luni avea să se îmbarce pe submatin şi sa participe la o campanie primejdioasă, am crezut că vroia sa-si sfideze moartea. Amintindu-mi felul cum învăţase conducerea motocicletei am înţeles altfel gestul lui, şi alte gesturi la fel de bizare. Moartea nu avea de ce s-o sfideze, de vreme ce era împăcat cu ea şi nu o socotea ostilă; uneori ii atribuia caractere umane, o personifica sub înfăţişarea unei prietene din tinereţe, acum bătrână, bună şi înţeleaptă, care il va primi cu afecţiune, îl va lua de mână şi-l va duce să-i arate altă lume, unde vor sta de vorbă în tihnă, la umbra unui arbore gigantic, retrăindu-şi amintirile şi bucurându-se de ele. Ca ideea aceasta să nu pară hazardată am raportat-o la tot trecutul lui Alion, la tot ce am ştiut şi am spus despre el, incepând din ziua când fugise de la propria lui nuntă, abandonându-şi mireasa, o domnişoară, pentru o ţigăncuşă, slujnică la bucătărie.

Odală ce moartea devenise pentru el iminentă, în Alion se născuse setea de a face toate experienţele posibile, de a-şi retrăi viaţa în toate sensurile care ii rămâneau necunoscute, şi totul în timpul scurt cât îi mai ramânea să trăiască.

Poate acest gând se precizase în mintea lui pe când mergeam cu motocicleta prin pădure şi copacii ramânând cu iuţeală in urmă ii

dăduseră, ca niciodată mai înainte, sentimentul mişcării noastre în Cosmos.

Se născuse atât de vie în fiinţa lui dorinţa să se depăşească pe ultima sută de metri, cum se spune la curse, încit primul act concret, mersul pe motocicletă, ii reuşi de la început, ca şi când ar fi fost reluarea unei deprinderi din altă viaţă. Crezusem că va trebui să-l împing de la spate, fără motor, până ce se deprindea cu ghidonul şi izbutea să-si ţină echilibrul. Dată fiind viaţa lui citadină şi intr-un fel sedentară, dată fiind mai ales lenea pe care mult mai târziu am înteles-o ce era in realitate, destinderea întregului organism prin trecerea spiritului in beatitudinea premergătoare inspiraţiei, dat fiind, în sfârşit, întregul lui stil de viaţă, nu l-aş fi crezut capabil să înţeleagă şi să simtă atât de repede relaţia omului cu născocirile mecanice, deşi nu sunt nici ele altceva decât gândire şi simţire omenească, înrudindu-se adesea cu poezia.

Nu-l recunoşteam, era altul decât înainte, se petrecea cu el o schimbare nebănuită, o renaştere poate datorată morţii apropiate. A înţeles dintr-o dală care-i funcţia ambreiajuiui, a acceleraţiei şi a schimbătorului de viteze. A pornit fără ezitare, doar cu timiditatea începătorului, a mers la început în viteza întiia, fără să accelereze peste măsură, important era să meargă şi mai important să nu supratureze motorul. Aşa a parcurs un careu pe patru din străzile asfaltate. Când a ajuns înapoi, ţinind poate prea strâns ghidonul dar păstrând linia dreaptă, am pornit pe lângă el, sfătuindu-l cum să treacă în viteza a doua. Într-a treia a trecut singur, exact atunci când a fost nevoie.

— Şi cum, l-am întrebat la urmă, după ce străbătuse tot cartierul şi oprise lângă mine, chiar n-ai condus niciodată?

Nu condusesc, l-am crezut fiindcă mi-am adus aminte de teoria unui medic de aviaţie, specializat în igiena şi psihologia zborului, pe care le studiase pe sute de cazuri, un savant în felul lui, căruia nu ştiu de ce nu i s-a dat mai multă consideraţie. A zburat cu începători dar şi cu aşii aviaţiei din acea vreme, i-a urmărit cu atenţie, le-a numărat pulsul, le-a măsurat presiunea arterială in diferite momente ale zborului, la decolare şi aterizare, in viraje, în picaj, in momente critice. Bănuiesc că astăzi acest examen se face cu instalaţii modeme, in simulatoare şi rezultatele nu pot fi puse la îndoială. Teoriile lui nu le-a luat nimeni in seamă. Dintre toate ţin minte una care mi-a dat de gândit, dar mi-a lăsat o îndoială. El spunea că un om sănătos, cu reflexele bune, poate să zboare singur, de la prima încercare, bineînţeles cunoscând tehnica avionului. Primii aviatori, printre ei şi Aurel Vlaicu, au zburat singuri, fără să-i inveţe nimeni, şi, după câte mi-aduc aminte, nici n-au fust victime. Îndoiala mea porneşte de la un factor nepus in formulă: frica

omului, care poate să-i dezordoneze mişcările, au să i le paralizeze. Mi-am exprimat acest dubiu şi autorul teoriei mi-a răspuns, fără să se eschiveze: "Pe fricoşi nu-i punem la socoteală!"

Principiul lui, neacceptat de nimeni la vremea lui, astăzi nici nu poate fi luat în discuţie, când avioanele aterizează cu trei sute de kilometri pe oră si pilotul trebuie sa-şi formeze reflexe supranaturale, ajutate sau înlocuite adesea de aparate electronice.

Pornind de la o motocicletă do şase cai putere am mers prea departe. Dar am avut dovada că în Alion nu exista frica. Fusese încordat numai din preocuparea de a nu face vreo greşeală.

Oare la fel ar fi fost şi cu un an înainte, când nu-şi cunoştea boala? Degeaba mă întreb, atunci nu l-ar fi interesat motocicleta. Dar el îşi dăduse examenul de bravură mai demult, în cele şaptezeci de dimineţi, cind Prinţul venea să-l împuşte şi el îl aştepta fără frică.

5

Nu cu mult timp înainte, când Alion încă nu devenise companionul meu în drumurile cu motocicleta, trecând printr-o pădure pe drumul de la Ploieşti, m-am pomenit pe marginea şanţului cu o apariţie ciudată, o femeie tânără în costum de baie: ieşise din pădure şi îmi făcea semn să opresc, cu cea mai mare naturaleţe, de parcă ar fi fost îmbrăcată. Astăzi o asemenea întâmplare nu mai m-ar mira prea mult, de când cu mişcarea hippy în lume, care credeam că era o formă de protest împotriva unei societăţi cu principii învechite, şi când în realitate poate că nu era decât o modă contagioasă, al cărui morb şi-a pierdut încetul cu încetul virulenţa. Am văzut la vremea lor mulţi din aceşti tineri, băieţi şi fete, colindând lumea cu tot avutul lor în spate, pe un eşafodaj de aluminiu şi trăind în devălmăşie. În zilele călduroase de vară nu se sfiau să-şi lepede îmbrăcămintea rămânând în şort sau în costum de baie şi mergând aşa nu doar pe şosele, ci chiar în mijlocul oraşelor. Dacă dădeau de o apă se despuiau la piele, se îmbăiau şi îşi spălau boarfele cu săpun de rufe, pe urmă le întindeau la soare, să se usuce. Nu i-am condamnat, ci am avut pentru ei o compasiune amară, fiindcă în mod vădit erau un produs al războiului şi al gravelor neînţelegeri din lume. Deşi neînţelegerile continuă, ei au dispărut cu timpul, şi poate au lăsat un gol în pitorescul societăţii postbelice; mai rău că le-au luat locul secte agresive, care pun bombe şi trag cu puşca mitralieră în mulţime.

Femeia de pe marginea şoselii nu era însă o hippy, care nu exista încă; şi apoi nu purta în spinare povara obişnuită, ci avea mâiniie goale. Din cauza restricţiilor de circulaţie arar se vedea câte o motocicletă,

încă şi mai rar un camion sau o maşină; şoseaua părea pustie. Fiind tocmai ora amiezii, copacii nu dădeau umbră decât în pădure, femeia stătea în plin soare, făcând semne cu mâna. Deşi puţin şocat de apariţia ei am oprit, socotind că poate era victima unui jaf, prădată şi părăsită pe marginea pădurii. Dar nu avea nici o urmă de agresiune şi nici o mimică speriată. Mimica ei era mai degrabă amorfă, o faţă fără expresie, încadrată de un păr galben, lins, nu mai lung de lobul urechii. Un corp costeliv, cu braţele subţiri, cu picioarele slăbănoage, o uscătură sub al cărui sutien nu se desena nici o proeminenţă. Deşi tânără, sub treizeci de ani, avea un obraz uscat, o frunte boţită, o privire albă-verzuie, fără nimic care să însemne o ispită. Nu părea deloc că aştepta acolo vreun drumeţ, să-l tragă în pădure.

Fără să ştiu cum am să merg pe drum c-o asemenea arătare, am întrebat-o, cu o solicitudine necontrolată:

— Unde mergi?

Dar era imposibil să meargă undeva, între oameni, asa, despuiată. Fără să-mi dea timp de gândire mi-a făcut semn cu mâna în direcţia mea de mers, şi s-a urcat pe şaua din spate fără o vorbă.

Dacă aş fi povestit mai demult această întâmplare, când trăiam în respect faţă de canoanele scrisului, i-aş fi găsit o semnificaţie, un loc logic în spaţiul epic, chit că ar fi fost o născocire, care să- aibă un sens şi să fie credibil. Nimic nu-i mai greu de scris decât adevărul.

— Opreşte! mi-a spus, după o sută de metri.

S-a dat jos de pe şa şi a făcut un pas înainte, s-o pot vedea fără să întorc capul. Soarele o bătea în plin, părea mai străvezie şi mai prăpădită decât înainte.

— Ce s-a întâmplat?aAm întrebat-o.

— Nimic, mă întorc.

Apoi, cu tonul cel mai natural, fără nici o inflexiune miloagă:

— Ai ceva bani? E mare criză.

Eram perplex, am scos din buzunar ce am nimerit, trei monede metalice de câte o sută de lei.

— Poftim, nici eu nu stau prea bine cu banii.

— Aşa e în vreme de criză!

Apoi, fără să-mi mulţumească, fără să spună bună-ziua s-a întors şi a plecat înapoi pe marginea şoselei.

Eram atât de aiurit încât în loc să-mi văd de drum am rămas cu ochii după ea, până ce a ajuns în locul de unde o luasem. A aşteptat cu mâna întinsă, făcând semne unui camion militar, plin de soldaţi, care au început să chiuie şi să chirăie, aplecaţi spre ea şi făcând semne deşuchiate. Nu părea deloc jignită sau speriată, ci continua să facă semne, placidă. Însă, cu toată gălăgia soldaţilor, şoferul n-a vrut sâ

oprească.

Peste câteva zile, trecând din nou pe acolo, am văzut-o din vreme cum ieşea din pădure, în acelaşi costum de baie, făcând semne cu mâna; am mărit viteza, nu avea niciun haz să opresc încă o dată. Eram şi mai mirat, apariţia ei nu mai putea să fie întâmplătoare, avea acolo locul de pândă. Dar de unde venea şi unde se ducea, unde se adăpostea noaptea? Sau locuia în pădure? Într-o vizuină.

6

Era în primul an de război toamna, când am început să colindăm ţara, eu şi Alion, cu motocicleta care făcuse din el un alt om decât înainte. E greu să propun lumii o asemenea iniţiere, ca mijloc de trăire în epoca noastră, spre a înlocui calul căzut în desuetudine; oricât i s-ar simţi lipsa şi i s-ar recunoaşte necesitatea, el nu va mai putea să-şi reia niciodată în viaţa noastră rolul pe care l-a avut de-a lungul istoriei. Despre cal se ştie de mult că, alături de corabie, a ajutat oamenilor sa facă ocolul pământului. Acum toate continentele sunt descoperite, toate drumurile bătute. Dar încă şi azi e bine să descoperim lumea cu mijloacele noastre, chiar dacă a fost cunoscută de alţii, cu alte mijloace. Dispariţia petelor albe de pe hartă nu trebuie să dea naştere la o odihnă universală, toată lumea să se culce pe vatră, mulţumită că a învăţat istorie şi geografic. Această primejdie însă nu există decât pentru firile placide, pentru cei care trăiesc dormind de-a-n picioarele. Restul omenirii călătoreşte; dovadă trenul, vaporul, avionul şi automobilul, aceste două din urmă înmulţite în proporţie geometrică faţă de primele. Dar toate au nevoie de amenajări, căi ferate, porturi, aerodroame, şosele, care implică trasee obligatorii şi iau ceva din independenţa omului.

Cel mai independent mijloc de călătorie a fost calul, care poate să străbată pământul în orice direcţie, peste câmp, peste râpe, peste dealuri, prin cea mai neumblată din trecatorile munţilor, poate trece prin râuri şi traversa înot fluviile, neoprindu-se decât la ţărmul mării, de unde este nevoie de corabie.

Deşi vremea calului a trecut, nimic nu poate să-l înlocuiască in întregime. Numai motocicleta i-o pot asemui, într-un fel, dar nu pâna la capăt, prin modestia ei, prin putinţa de a umbla prin locuri unde nu au loc alte vehicule şi prin senzaţia directă a deplasării, in contact continuu cu spaţiul şi aerul.

Bineînţeles, in alte împrejurări Alion n-ar fi optat pentru motocicletă. O adoptase într-un moment când simţea nevoia ca, in puţina viata care îi rămânea, să facă măcar o parte din ceea ce ocolise înainte. Sau poate

fusese numai o toană, şi pe urmă motocicleta, deşi atât de nepotrivită cu stilul lui, il cucerise. După puţin timp a iubit-o cu pasiune, ajungind să o socotească o fiinţă însufleţită, căreia i-a dat chiar şi un nume, pe care nu-l reproduc, fiind în nepotrivire cu gusturile mele. Între toate mijloacele de deplasare ale omului, nume poartă doar corăbiile, aşa se înscriu în registre, nu cu numere, ca automobilele. Ţin minte că motocicleta mea avea numărul 1825 B, iar a lui, înscrisă mai târziu, numărul 1843: printr-o coincidentă nefastă, ultimele două cifre erau ale anului când avea să moară. 1943, toamna.

Uneori trăgeam motocicletele în afara şoselii şi ne aşezam pe iarbă, sau ne intindeam să ne ardă soarele care începea să pălească; era spre sfârşitul lunii septembrie, dar vara se prelungise puţin peste echinoxul de toamnă. Alion îşi privea motocicleta cu un zimbet de încântare. Ca şi a mea, nu era o motocicletă grea, avea o siluetă fragilă, şi să fi fost cenuşie ar fi semănat cu o căprioară. Aşa, semăna cu un pui de ţigancă, o fetişcană gata să joace dacă i-ar fi cântat cineva din diblă. Poate Alion făcea aceeaşi asemănare, poate gândul il ducea tocmai la Tiţa, cum se ducea şi al meu câteodată, deşi nu o văzusem pe când trăia, ci numai în ziua înmormântării. Motocicleta mă ajuta să mi-o imaginez vie, si cum deasupra motorului incins aerul palpita cu un fel de lascivitate, parcă îi simţeam şi căldura ei omenească.

Am străbătut multe drumuri în acea toamnă; dacă Alion îmi telefona să mergem, lăsam toate treburile şi veneam să-l iau din faţa casei, fără să ştiu încotro pornim şi când o să ne întoarcem. Ne cumpărasem câte un rucsac în care puneam lucrurile trebuitoare pentru noapte, căci uneori ni se întâmpla să întârziem două-trei zile, si am fi intârziat chiar mai mult dacă n-ar fi trebuit să mai trecem din când în când pe la redacţie. In ceea ce mă priveşte nu-mi luam leafa degeaba, scriam impresii de drum şi reportaje despre orice îmi ieşea în cale; din te miri ce puteam să fac o poveste.

Aşa am parcurs toate şoselele asfaltate, nu prea multe la acea vreme; pe cele pietruite era o pacoste să mergi, nu atât din cauza hârtoapelor, cât a prafului. Am fost la Giurgiu şi la Oltenita; ne-am uitat la Dunăre, iar până acolo am privit câmpul cu porumbul in preajma culesului. Lanurile de grâu erau de mult secerate, ogoarele se arau pregătindu-se pentru semănăturile de toamnă. Frontul se îndepărtase, uitam adesea războiul, care, pentru cine nu avea pierderi directe devenea o abstracţiune. Nu era o inconştienţa din partea noastră, ci un mod de viaţă. Toată lumea făcea la fel, se străduia să trăiască. Iar noi trăiam bătând drumurile însetaţi de pământul ţării.

Fusesem mai înainte singur, până în inima a ce ne mai rămăsese din Transilvania; acum parcă făceam drumul prima oară, nu fiindcă l-aş fi

uitat, ci vroiam să iau de la capăt bucuria de a străbate ţara, chiar dacă o umbrea frontiera nouă, pusă de-a latul şoselei, tocmai unde ne era lumea mai dragă.

Când urcasem prima oara de la Posada până la Sinaia, fusesem preocupat mai ales de mersul motorului, mi se parea prea mic ca să poată învinge o coastă atât de lungă, pe alocuri foarte anevoioasă; ascultam atent orice zgomot cu teama să nu aud zdrăngănit de fiare rupte şi să rămân pe marginea drumului. A doua oară câştigasem toată încrederea, mi se părea miraculos cu ce uşurinţă urcam pantele, parcă nu mai aveam greutate nici eu, nici motocicleta. De multe ori mi s-a părut că am sub mine covorul zburător din basme, sau calul înaripat hrănit cu jeratic, ceea ce era aproape o realitate.

Prin sate vedeam ici şi colo case îndoliate, câte o cârpă neagră prinsă în zid, la colţul dinspre prispă. În oraşe unde era multă viaţă, de parcă ar fi fost timp de pace, doliul nu putea să se vadă sau se vedea pe străzile mai liniştite, neaflate în drumul nostru.

Până la Sibiu am făcut două zile, ţin minte mai ales popasul de la Predeal, de unde se desfăşura valea Timişului. Ne-am oprit pe o costişă, exact unde fusese frontul, dar urmele tranşeelor nu se mai vedeau, în locul lor rămăsese doar o statuie, a poetului Săulescu; am citit odată vreo poezie de-a lui, dar n-o mai ţin minte.

La Braşov, unde am rămas seara, am ascultat orga de la Biserica Neagră. Sunetele joase semănau cu vuietul avioanelor, dar nu era alarmă, frontul se îndepărtase de graniţă. N-a fost chip să stăm la vreun hotel, etaje întregi erau ocupate de comandatura germană. Am găsit două camere într-o casă particulară, la un neamţ care avea în sufragerie portretul lui Hiller.

— Dacă nu-l pui, te ia la ochi, ne-a explicat gazda, fără să spună mai multe cuvinte.

Era un om înalt, slab şi trist, văduv. Deretica singur prin casă. Avea trei feciori pe front, în armata germană.

Ani mai târziu, când am trecut iar pe acolo, neamţul mai trăia, dar feciorii nu se mai întorsese nici unul acasă. Omul nu părea mai trist decât prima oară: prevăzuse.

La Sibiu l-am lăsat pe Alion să se odihnească în scuarul Schiller, un loc plin de farmec, unde mă opresc totdeauna când trec pe acolo; la colţ, într-o firidă a unei case este bustul poetului care m-a înflăcărat mult în adolescenţă. Odată, după război, când am venit cu automobilul, m-am gândit o clipă să iau bustul, mi se părea că am dreptul, dar n-am izbutit să-l mişc din loc, era prins în buloane. S-ar fi socotit furt şi aş fi făcut închisoare? In mine sălăşluieşte un om cu frica de Dumnezeu şi cu teamă de oameni.

Alion ţinea bine la drum, dar se resimţea după aceea. Am plecat pe jos să caut în oraş locurile care îmi trezeau mai multă nostalgie, şi când m-am întors, l-am găsit palid, întins pe o bancă.

— Poate mai bine să rămânem aici peste noapte.

Nu ştiu dacă am spus eu sau el aceste cuvinte. Am găsit greu o cameră, cu două paturi, despărţite de o perdea verde, subţire. N-am dormit toată noaptea de grijă. Alion avea o respiraţie întretăiată, care uneori se stingea cu totul, sau urechea mea nu mai auzea bine. Atunci îl strigam cu spaimă, mă temeam să nu moară. Nu-mi răspundea, dar reîncepea să respire. De ce-mi fusese dat să-l însoţesc în aceste drumuri, şi unde trebuia să ajungem?

Am aţipit abia înspre ziuă, m-a trezit repede soarele care intra pe fereastra. Alion se bărbierea in faţa ligheanului, era bine dispus, părea odihnit, gata să plece la drum.

— Ce păcat că nu putem merge la Cluj şi Oradea!

La fel mă gândisem şi eu, la primul drum, când mă oprisem la Alba-Iulia.

Şi ce uşor am fi putut merge, era şosea asfaltată! …

Ne-am întors ca învinşi dintr-o bătălie. Ca de obicei, Alion mergea în faţa mea, la cincizeci de metri, să-i pot fi de ajutor la nevoie. Bineînţeles că nu puteam duce un dialog la atâta distanţă, dar în drumurile noastre aveam impresia că stăm de vorbă tot timpul: era o comunicaţie de idei care se propaga prin limpezimea cerului, prin aerul străveziu, prin frumuseţea peisajului. Altminteri eram amândoi muţi. Mergeam ca după mort, tot drumul până acasă n-am schimbat două cuvinte.

Altă dată am fost până la Buzău; mai departe şoseaua nu era asfaltată. Când se termină asfaltul şi dai de praf şi de piatră parcă te poticneşti, totul e urât mai departe, peisajul îşi pierde orice farmec. Şi totuşi lumea a fost străbătută nu pe şosele asfaltate; dar în trecut vehiculele erau altfel făcute şi nu mergeau atât de repede ca să icnească prin hârtoape; apo, cu roţile lor înguste nu ridicau praful în trombe. Pe atunci diligenţa traversa o ţară ca a noastră în două săptămâni sau o lună, nu într-o zi, de când răsare soarele până când apune.

Am mers şi pe şoseaua Piteştilor, dar a fost o pacoste. Fusese asfaltată puţin înaintea războiului de o societate neserioasă, care lucra mai ieftin şi dădea şperţuri mai multe, un gheşeft al administraţiei rămas nelămurit ca atâtea altele. Poate trecuseră pe ea tancuri şi tunuri grele, nu ştiu, n-am fost de faţă, atât pot spune că asfaltul era harcea-parcea, şoseaua n-ar fi fost bună decât dacă ningea şi se făcea gheaţă. Dar dacă pornisem am mers înainte, in speranţa că o să dăm şi

de partea cea bună. Văzând că nu-i rost altfel am trecut motocicleta peste şanţ şi am mers pe marginea drumului; aşa am ajuns după cinci ore de caznă, când două ar fi fost prea destul pe o şosea bună.

Seara, la întoarcere, Alion nu se simţea bine, era uşor de înţeles fiindcă şi eu m-am târât greu până acasă, după ce lăsasem motocicleta la un garaj de pe strada Vasile Conta, unde aveam închiriată o boxă.

A stat în casă două zile, fără să sufere de altceva decât de oboseală. În acel timp rar se ducea pe la redacţie, in schimb trimitea câte un articol din când în când, de cele mai multe ori comentarii asupra războiului, atât de subtile şi pătrunzătoare că îi motivau orice absenţă. Planşa cu mapamondul, din biroul lui o adusese acasă şi continua să schimbe zilnic steguleţe, după comunicate. Acum fronturile erau numeroase, dar unele stăteau nemişcate, cel din vest, de la Narvik, aflat în Norvegia, până in Franţa învinsă, trecând peste Danemarca şi Belgia: numai în unele locuri, pe o lungime de peste două mii de kilometri se mai auzea de câte o încăierare, un act de comando, sfârşit fără concluzie. Aproape nemişcat era deocamdată şi frontul din Africa de nord, unde aveau să se dea lupte grele între germani şi englezi, cu aliaţii acestora. În Manciuria şi China, în Asia de sud-est şi în Pacific mi se părea că nici odată n-am să lămuresc mişcarea fronturilor, era învălmăşeală, Japonia părea învingătoare.

Cele două culori clasice, roşul şi albastrul, care marcau de obicei fronturile deveniseră insuficiente, erau prea multe naţiuni angajate pe aproape întreg mapamondul. Deşi luptam alături de Germania, Alion, ca multă lume de altfel, socotea că aliaţii noştri continuau să fie cei din primul război, Franţa, Anglia şi America şi îi marca pe hartă cu steguleţe albastre. Pe nemţi cu steguleţe negre, pe japonezi cu galbene, pe chinezi cu albe. Frontul rusesc, cel mai mobil dintre toate şi primul în importanţă, îl reprezenta cu steguleţe roşii, culoarea revoluţiei. Să fi folosit culoarea albastră a aliaţilor, dintre care făceau parte, s-ar fi creat confuzii, harta era brăzdată de prea multe linii de luptă. Şi nici o altă culoare decât cea roşie nu s-ar fi împotrivit mai bine culorii negre a nemţilor. Nemţii continuau să înainteze, erau la Leningrad şi la Moscova, iar spre sud deasupra Crimeei. Dar cine ştia să judece vedea limpede acum că nu va fi un război fulger. Polonia şi Franţa căzuseră victime cu prea mare uşurinţă.

La el acasă Alion nu mal pusese mapamondul pe un perete, ci pe o planşeta orizontală, alcătuită din două mese de ping-pong unite. Faţă de o hartă murală avea avantajul că puteai s-o ocoleşti şi s-o priveşti din toate direcţiile, şi în perspectiva firească a pământului.

Nu ascund că de multe ori m-am rătăcit pe aceste în tinderi, între şirurile de steguleţe felurit colorate. Atunci m-am gândit că dacă

Dumnezeu se uita cu o lunetă pe harta noastră, nu mai putea să recunoască pământul făcut de el însuşi.

In 1943, după ce se sfârşise bătălia de la Stalingrad cu întreaga armată germană a feldmareşalului Paulus căzută în captivitate, Alion a măturat steguleţele de pe hartă, socotind, în felul lui romantic, că războiul se sfârşise. Toamna, după ce murise, am luat mapamondul la mine, fiindcă îmi lăsase prin testament lucrurile din casă, împreună cu discurile de patefon din depozitul de pe Calea Rahovei. M-am socotit dator să repun steguleţele la ioc şi să le mut în continuare, deşi nu aveam pasiune; aşa pot spune că războiul s-a desfăşurat sub ochii mei, cu toate contorsionările lui. Am operat cucerirea Africii şi a Siciliei, apoi debarcarea aliaţilor pe coasta normandă, am urmărit contraofensiva germană din munţii Ardeni, speriat că ar putea să reuşească, după care nu mai ştiam ce o să se întâmple cu omenirea. Când steguleţele roşii au ajuns ia Berlin, am înţeles că de astădată într-adevăr războiul în Europa se terminase; dar rămâneau în picioare multe alte steguleţe, mai ales în Pacific.

Probabil această îndelungată concentrare a făcut să-mi slăbească nervii, de parcă eu singur dusesem în spinare tot greul războiului. Nu mai eram deloc stăpân pe mine în ziua când a explodat bomba atomică de la Hiroşima. Am marcat-o cu ce aveam la îndemână, am răsturnat deasupra zaţul dintr-o ceaşcă de cafea neagră, care mi s-a părut un vulcan în erupţie. Pe urmă am luat o riglă şi am maturat steguleţele de pe hartă, repetând cu îndreptăţire gestul lui Alion; mapamondul mi s-ă părut ca în vreme de pace, uitând de exacerbarea mea că în locul fiecărui steguleţ, de orice culoare, rămânea o rană.

7

Motocicleta e bună la multe, dar nu pe vreme proastă.

Uneori m-a prins câte o ploaie scurtă pe drum, m-am adăpostit sub un copac, am scăpat fără sâ mă ude prea tare, în schimb rămânea teama de alta ploaie şi bucuria drumului era stricată.

Aceste neplăceri se întâmplau însă rar, încolo erau zile când cerul rămânea senin de dimineaţă până seara şi atunci uitam de toate necazurile.

O singură dată m-a plouat o zi întreagă, eram fără Alion spre norocul lui dar şi al meu, fiindcă nu puteam sa-i impun soarta mea şi nici n-ar fi suportat-o. Venisere primele zile de toamnă, vremea se răcorise şi puteam să mă aştept la multe rele. Aveam însă dor de ducă şi am plecat, sperând în clemenţa cerului, deşi, după aspect, nu-mi dădea mari speranţe. Vroiam să merg până la Sibiu, să iau o râsniţă de piper,

pe care o văzusem la o fierărie. Desigur că nu era un motiv serios, mai ales că n-aveam nevoie de râşniţă, vroiam să dau un scop practic călătoriei mele, cu atât mai mult cu cât vremea o punea sub semnul indoielii. Un scop poate să justifice riscurile.

Era ora zece dimineaţa, abia ieşisem din oraş, când a început să ţârâie. Deşi în faţă nu se vedea nici o fâşie de cer mai luminoasă, am sperat că ploaia nu o să ţină şi am mers înainte. Aveam pe mine un fulgarin, o foaie de ceapă, care nu mă apăra de frig, ci doar de ploaie; numai că ploaia intra pe la guler, în afară de cea adunată pe poale, care curgea pe mine şiroaie. Pe vremea aceea umblam cu capul gol, vara şi iarna şi nu mă pot plânge că am avut vreo suferinţă. Părul, deşi ud, îmi ţinea de caid, cum îmi ţineau şi mănuşile la mâini, deşi erau îmbibate de apa. Astăzi se ştie că o cămaşă pusă pe piele, cu atât mai bine un trening, ajută corpului omenesc să suporte îndelung o apă rece, am mărturia scafandrilor şi a vânătorilor subacvatici, care pot să stea ceasuri la fund, fără sa îngheţe; o îmbrăcăminte chiar udă opreşte să se piardă căldura corpului.

Mă supărau numai picaturile de ploaie prelinse în ochi, căci nu puteam merge cu ochelari, ar fi trebuit sa aibă ştergătoare, ca la parbrizul automobilelor. Lacrimile care menţin umiditatea ochilor au o anumită salinitate, acceaşi cu a serului fiziologic. Întâmplător este aceeaşi cu a Mării Negre, unde putem înota oricât cu ochii deschişi sub apă, fără să usture şi să se irite. In vreme ce în Mediterana sau în oceane, cu salinitatea dublă faţă de nevoia fiziologică, si în apă dulce, fără nici o salinitate, ochii suferă, sau de prea multă sare, sau de prea puţină.

Ploaia, care este ca o apă distilată, fără nici un fel de săruri, intrându-mi în ochi îmi dilua lacrimile, nu-mi rămânea decât să plâng, ca să înving ploaia. Există plâns fără lacrimi, ştiu din auzite, eu n-am trecut prin această încercare; când mi-a venit să plâng am plâns din tot sufletul, de mi-am udat obrajii. În schimb, în afară de ceea ce li se întâmplă gospodinelor când taie ceapă, n-am auzit de lacrimi fără plâns, cum mi s-a întimplat mie in ziua aceea. Imi curgeau lacrimile ca de la robinet, fără să am vreuna din amărăciunile care provoacă plânsul. Dimpotrivă, eram voios să străbat kilometrii, făcând din natura ostilă o vasala supusă.

Aşa am trecut prin Ploieşti şi Câmpina, unde oamenii umblau cu umbrele şi se uitau la mine miraţi, socotind poate că nu eram în toate mintile; am trecut şi prin sate unde trecătorii se fereau de ploaie cu saci puşi in vârful capului, ca o glugă. Că ploaia îmi ajunsese la piele simţisem de multă vreme, ştiam că mai bine ar fi să mă întorc din drum, însă vântul batea din spate, ducându-mă înainte şi nu-mi

convenea să-l iau in piept, să mă îngheţe şi să mă chiorască.

Aşa am mers ceasuri, într-un fel de amorţire plăcută, gândindu-mă că mai rău decât era nu putea să fie.

De la Braşov înainte însă, schimbând direcţia, vântul îmi venea din stânga, îl simţeam mai ales în cot şi în umăr, pătrunzând până în miezul oaselor; aveam senzaţia că mi se îngroşa măduva şi îmi înţepeneau articulaţiile. Pe deasupra trebuia să mă lupt cu ghidonul, căci vântul mă împingea in şanţul şoselei, plin de apă. Să fi nimerit acolo nu-mi era atât de mine, fiind oricum ud până la piele, ci de motocicletă. Chiar dacă aş fi izbutit s-o scot în drum, n-ar mai fi vrut să pornească; dintr-o asemenea baie motorul nu iese teafăr.

Simţeam o dereglare în tot organismul, o parte a mea, cea din stânga, suferea mai rau decât dreapta, temperaturile lor, diferite, făceau parcă să treacă prin mine o despicătură, din creştet până în şale, si numai îmbrăcămintea le ţinea să nu se desfacă una de alta. Bine ar fi fost dacă mergeam in cerc, vântul să mă bată pe rând, din toate părţile: o clipă m-am gândit cu seriozitate la o asemenea soluţie, fără să tin seama că ar fi însemnat să merg înapoi tot atât cât mergeam înainte: îndată m-am dezmeticit, am rămas însă cu gândul că măcar intr-o clipă îmi pierdusem judecata cu totul.

Aşa am mers vreo cincizeci de kilometri, trecând prin sate unde casele nu opreau vântul să mă bată din coastă, de parcă ar fi avut pereţii de sită: nimic nu-mi venea in ajutor, nici pădurile, nici valurile de pământ care mărgineau pe alocuri şoseaua. Nu altceva m-a făcut să mă întorc decât gândul ca trebuia să-mi pun la adăpost partea stângă a trupului, să mai sufere şi dreapta. Acest act de justiţie a trezit in mine atâta satisfacţie, incât am uitat regretul că mă întorceam fără râşniţa de piper după care plecasem.

Se făcuse amiaza, n-aveam altă dovadă decât ceasornicul de la mână, care putea merge şi sub apă, până la o presiune de două atmosfere, adică douăzeci de metri adâncime, aşa scria în prospectul fabricantului.

Când am intrat pe valea Timişului vântul s-a potolit, aveam amândouă părţile trupului la fel de îngheţate. La o barieră de cale ferată, in munţi, am aşteptat douăzeci de minute sub ploaie, să treacă un tren la deal, altul la vale. Lângă mine a oprit un automobil al armatei, o limuzină de comandament probabil: in fund stăteau doi generali, lăţiţi in perne şi mă priveau cu o compătimire de gheaţă. Un ofiţer tânăr, cred că aghiotantul, aflat lângă şofer, s-a întors spre ei râzând şi le-a spus ceva despre mine, desigur o glumă; generalii au zâmbit cu acreală. Pe urmă ofiţerul a deschis fereastra şi mi s-a adresat, continuind să râdă cu satisfacţie, de parcă starea mea jalnică il

făcea pe el să se simtă mai bine în căldura maşinii:

— Acum ar trebui doar să mai ai şi-o varză murata în mână!

N-aş fi înţeles ce vroia să spună, dacă odată cu vorbele lui nu simţeam doi bulgări de gheaţă alunecându-mi pe piele, unul pe piept, altul pe spinare.

La acest drum m-am ferit să mă mai gândesc; dacă amintirea lui îmi dădea târcoale fugeam repede cu mintea in altă parte. Chiar acum, când trebuie să-l povestesc, simt vântul biciuindu-mă dintr-o parte, apoi din alta, şi doi bulgări de gheaţă îmi alunecă pe piele, până în betelie.

A plouat tot timpul, ploaie deasă şi rece, până la câmpie, când cerul cenuşiu s-a făcut negru şi a început să toarne cu găleata. Atunci n-am mai desluşit pământul de apă, m-am simţit ca la facerea lumii, primul om, născut înainte de a fi gata creaţiunea. Cât se vedea şoseaua şi cât o prelungeam în închipuire, nu venea, nu se ducea nimeni, eram singura fiinţă încă vie.

Mă întreb acum, după ce mi-am declarat suferinţa, de ce nu m-am oprit undeva să-mi caut adăpost, într-un oraş, într-un sat, la o casă de oameni. Din mai multe motive. Primul şi cel esenţial este că voinţa mea nu mai vroia să asculte de mine, ceva al meu era anihilat, asistam inert la propria mea nimicire. Şi totuşi, mintea o aveam lucidă, dovadă că am găsit un al doilea motiv să merg înainte, împotriva imposibilului. Azi, gândul de atunci mi se pare pe de o parte nelogic, pe de alta impudic. Mi-am închipuit războiul, care oricât ar fi fost de departe era o realitate, o aflam zilnic, cu înaintări şi retrageri, spaime, suferinţe şi sânge. Nici o asemănare nu se putea face între ploaia mea şi ploaia de gloanţe, de aceea am spus că o astfel de comparaţie era un gând impudic, chiar dacă şi viaţa mea se afla în primejdie, ca a soldaţilor.

Numai că, scăpând teafăr, gândul n-a putut să însemne decât o infatuare, de aceea îl dau la o parte şi voi spune că nu mă conducea de fapt decât o ambiţie civilă. Măcar dacă m-aş fi ales cu o pneumonie!

Deşi era încă ziuă, şoseaua nu se vedea mai bine decât noaptea, mergeam cu viteză mică, atâta cât îmi îngăduia fascicolul slab de lumină al farului de camuflaj albastru, care abia răzbătea la câţiva metri, prea difuz ca să-mi dea altceva decât o iluzie de siguranţă. Astfel drumul se lungea, şi nici măcar nu puteam să-mi dau seama cât mai am de mers până acasă. Atât ştiu că trecusem de Ploieşti, înotasem printre case, pe străzi goale, cu rarele şi slabele luminiţe albastre, ale felinarelor camuflate. Într-un târziu, după ce depăşisem oraşul unde nu văzusem nici un semn de viaţă, mi-am dat seama că străbăteam o pădure, mai mult am ghicit-o, sau am presupus-o, ştiind-o de altădată. De o parte şi de alta a şoselii copacii alcătuiau două ziduri de întuneric,

care în unele clipe deveneau vizibile, fiind mai puternice decât ploaia, oricât era ea de neagră şi densa. In alte clipe mi se părea că totul in jur se prefăcuse în apă, iar eu mergeam în imersiune, mirat că incă puteam să respir, într-o atmosferă inundată, unde nu avea cum sa existe aer. Erau ceasuri de când nu mai întâlnisem o maşină, pe care o desluşeam numai prin cele două luminiţe ale farurilor. Poate pierdusem simţul realităţii, existau într-o lume închipuită şi eu însumi eram o închipuire.

Se va înţelege ce şoc a exercitat asupra mea o lumina care a răsărit din bezna lichidă, într-un loc unde nu mai exista nimeni în afară de mine. Era lumina gălbuie a unei lanterne haşurate de ploaie şi nu ştiam dacă se aprinsese in clipa aceea sau ardea dinainte şi nu o văzusem. Ne despărţeau mai puţin de zece metri, am izbutit să frânez fiindcă nu mergeam repede. Atunci lanterna s-a stins şi in lumina slabă a farului care batea în jos am văzut picioarele goale, apoi costumul de baie; restul mai sus se pierdea în întuneric, dar nu mi-a fost greu să-mi închipui că era femeia cu părul galben, pe care o mai întâlnisern, probabil în acelaşi loc, unde stătea la pândă, fără să înţeleg ce urmăreşte. Dar acum, în ploaia torenţială, pe şoseaua pustie şi când se apropia noaptea, prezenţa ei era atât de stranie încât câteva clipe am socotit-o ireală, mai ales că nu-i vedeam chipul; picioarele ei însă nu putea fi o închipuire, curgea apa pe ele şuvoaie, marcându-le forma materială. Confuz cum eram, o altă clipă, uitând ca o mai întâlnisem şi o văzusem limpede la lumina zilei, m-am gindit că ar putea fi un tâlhar deghizat în femeie; era o absurditate, îi lipsea în primul rând fusta sub care să ascundă ce se ascunde, plus cele două pistoale. Atunci i-am auzit şi glasul, cum îl ţineam minte:

— Ai ceva bani? E mare criză!

Am scotocit în portmoneul de piele, incă nepătruns dc apă, si am scos iarăşi trei monede argintii, de o sută de Iei, câte am apucat intre degete. După ce şi-a luat banii şi mi-a mulţumit cu indiferenţă, femeia s-a dat la o parte şi mi-am continuat drumul.

Acasă am ajuns atât de ud că am lăsat trâmbe do apă pe cele cinci trepte din holul blocului, iar în lift s-a făcut băltoacă. M-am dezbrăcat în vestibul, hainele le-am aruncat pe mozaicul din bucătărie. Câteva minute mai târziu, cufundat până la gât în apa fierbinte din cadă, am început să simt cum mi se dezgheţau oasele şi trupul îşi recâştiga încet căldura pierdută.

Să fi ştiut exact câti bani avusesem în pungă, aş fi putut să văd dacă lipseau cele trei monede. Fiindcă mă obseda apariţia de pe şosea. Îmi spuneam: „Nu se poate! A fost o halucinaţie!" Mi-era necaz pe mine că nu-mi număr banii, ştiu doar când se termină. Şi totuşi, nu puteam să

mă înşel într-o asemenea măsură, oricât mi-ar fi fost mintea de confuză după şapte sau opt ore de drum prin ploaia rece, înteţită progresiv, până ce devenise torenţială. Fusese neîndoios o fiinţă adevărată, deşi părea imposibil.

8

Dintre colegii mei cu care făcusem o şcoală de aviaţie, primul doborât, la prima lui misiune, fusese Andrei Vasilescu. De obicei ne chemam între noi numai cu iniţialele, dar nu inspiraţi de practica americană, ci dintr-o inspiraţie proprie. Numai că la noi, obiceiul n-a prins, pe când în America are tot mai multă răspândire, dovadă okei-ul lor, trecut peste graniţe şi adoptat azi în toată lumea, cu mare folos, fiindcă simplifică relaţiile dintre oameni, reducând la două silabe o propoziţie cu mai multe cuvinte.

In ce ne priveşte, şcoala de aviaţie ne învăţa între altele să scurtăm vorba, ca să fim în ritm cu viaţa trepidantă a aerodromului.

In locul numelui întreg îi spuneam V. A., Vea. Era cel mai placid om din câţi cunoscusem, nepăsător cu tot ce se întâmpla în jurul nostru, nepăsător chiar şi cu rostul lui pe lume. Nu-mi explic cum acest tânăr la sfârşitul şcolii optase pentru aviaţia de vânătoare, nepotrivită cu firea lui domoalâ. Atunci ne-am despărţit şi n-am mai ştiut de el decât din auzite. Auzeam că se adaptase cu uşurinţă la zborul acrobatic, nu era printre ultimii in ceea ce privea curajul şi îndemânarea, acestora adăugându-le calmul lui nativ, care putea să fie o calitate, scutindu-l de nechibzuinţele cărora pot să cadă victimă uneori firile mai dinamice. Iar la prima lui misiune de război fusese doborât, în câteva minute după ce trecuse linia frontului. Zbura pe un avion Pezetel, din zestrea mai veche a aviaţiei, o maşină reuşită în multe privinţe, rămasă însă în urmă, căci abia depăşea trei sute cincizeci de kilometri pe oră, în timp ce adversarul care îl întâmpinase avea o viteză aproape dublă. A izbutit să aterizeze cu motorul arzând, a mai avut timp şi prezenta de spirit să-şi desprindă centurile şi să se arunce afară din carlingă, în clipa când flăcările cuprindeau fuselajul. A rămas prizonier până după sfârşitul războiului. Dacă s-ar fi examinat rămăşiţele avionului, s-ar fi putut constata că nu apucase să tragă nici un proiectil de tun, nici un glonţ de mitralieră.

După întoarcere l-am întâlnil de vreo două ori, mi-a fost teamă că o să se simtă stânjenit după o încheiere atât de nenorocoasă, dar nu părea mai puţin placid decât înainte; singura schimbare la el era că şchiopăta puţin, avusese o gleznă fracturată. Nu mă interesa să aflu cum fusese prizonieratul, ştiam destule, de la alţii. Aş fi vrut să-l întreb

altceva, prin ce stări trecuse din clipa când îşi văzuse adversarul picând asupra lui dintr-o coastă, când simţise gloanţele pocnind in tabla fuselajului, când văzuse flăcările înroşind parbrizul de plexiglas şi in tot ce urmase, până ce atinsese pământul. Aş fi vrut să aflu, dacă mai stia şi dacă putea să-mi spună, de câte ori şi cât timp se socotise mort, in timpul căderii şi ce simţise văzându-se viu în iarbă.

* * *

Dacă stilul de viaţă al lui Alion se schimbase cu totul, până aproape de contrariul celui dinainte, a fost firesc sâ găsesc cauza in boala care anunţa un sfârşit categoric, într-un termen neprecizat, dar nu lung, din nefericire.

Nefericire? Pentru cine?

Am spus aşa, din rutină.

Orice om ştie că va muri odată; unii, de la o vârstă înainte merg până acolo că îşi pregătesc mormântul şi hainele de înmormântare. De testament nu mai vorbesc, este o obişnuinţă banală mai ales între cei care lasă în urma lor avere, şi nu le este indiferent cui va rămâne. Cât despre testamentul sufletesc, ni-l facem tot timpul, fără să ne dăm seama, în corespondenţa cu prietenii, orală sau scrisă, prin care ne exprimăm părerile noastre asupra vieţii. Şi tot ce construim temeinic, ştiind că are să ne supravieţuiască, nu-i altceva decât dovada că suntem conştienţi de pieirea noastră viitoare.

Ne pregătim de moarte, într-adevăr, dar fără să ne dăm un termen. În acest fel moartea rămâne un fenomen ipotetic, devenind real numai pentru morţii din jurul nostru.

Am văzut bolnavi incurabili care au respins cu înverşunare sfârşitul lor iminent, şi până în ultima clipă n-au crezut că au să moară. Oamenilor, cel puţin la noi, nu li se spune că au cancer; pe reţete, pe foile de observaţie din spitale, în convorbirile dintre medici boalei i se dau denumiri secrete. Acestea însă de mult sunt decodate şi trebuie să te afli într-o ignoranţă deplină faţă de medicină, ca să nu le afli.

Odată bolnavul edificat, mai rămâne să i se insufle speranţa că este un caz vindecabil. Căci există, într-adevăr, cancere vindecabile. Un radiolog pentru care am avut multă admiraţie şi în cuvântul căruia am crezut cu deplină convingere, m-a asigurat că numărul acestora e mult mai mare decât se ştie. Discreţia faţă de bolnav, secretul profesional şi alte cauze împiedică de cele mai multe ori ca asemenea cazuri să fie dezvăluite public, prin comunicări ştiinţifice.

Atâta timp cât nu ne aflăm în miezul lucrurilor, nu se cuvine să ne dăm părerea despre felul cum sunt ele făcute. Dar cunosc pe cineva, o persoană apropiată, căreia acum cincisprezece ani i s-a făcut o operaţie de cancer. Am avut în faţă diagnosticul pus după operaţie, cu totul

neîndoielnic, fiind rezultatul unei constatări directe, scutite de greşeală, ca tot ceea ce se vede cu ochii. Am vrut să aflu ce soartă va avea victima, am întrebat pe cineva în al cărui cuvânt am toată încrederea în ce priveşte şi competenţa, şi sinceritatea. Mi-a dat, ca termen probabil, doi ani, adăugând cu o reţinere ciudată, puţin tristă şi obosită, că ar fi posibilă o supravieţuire mai lungă, care, dacă depăşeşte cinci ani, ar putea să lase speranţa unei vindecări depline. Reţinerea, oboseala, tristeţea am înţeles că reprezentau, neascuns, imposibilitatea lui de a dezlega misterul bolii. Persoana aflată in cauză trăieşte, la cincisprezece ani după operaţie, şi nu ştie că a avut cancer.

Cunosc însă şi celelalte cazuri, mai triste şi mai numeroase, când medicul ştie neîndoielnic că nu există scăpare. Totuşi, bolnavii sunt supuşi la tratamente greu suportabile, care le prelungesc viaţa citeva luni sau câteva zile, mărindu-le de fapt suferinţa. Rude şi prieteni se dau de ceasul morţii să caute medicamentele miraculoase, apelează la cunoscuţi de peste mări şi ţări, îi pun pe jeratic să trimită repede flacoanele salvatoare, şi acestea sosesc în două zile cu avionul, din partea cealaltă a lumii. Cei mai mulţi din aceşti samariteni ştiu că fructul strădaniei lor e doar o iluzie, dar nu-i lasă inima să renunţe. Îi înţeleg şi eu aş face la fel într-o asemenea situaţie, şi nu de alta decât că mi-ar lipsi curajul să înfrunt oprobriul celor care ar socoti că sunt cinic şi fără simţire.

Nu-i mult timp de când unui prieten apropiat i-a fost sortit să fie lovit de cancer, în partea cea mai bună a vieţii, când atingea culmea ascensiunii, şi avea de ce să trăiască. Fiind înconjurat de admiraţie şi de dragoste, s-a făcut tot ce se putea face într-o asemenea ocazie, cu întreg devotamentul unor suflete iubitoare şi generoase. Am fost uimit de promptitudinea unui prieten din Statele Unite care, vestit telefonic seara, a doua zi i-a trimis cu primul avion vestitele citostatice despre care se ştie că frânează evoluţia bolii, ruinând în schimb organismul. Poate să existe şi cazuri mai fericite, probabil de aceea tratamentul continuă să se facă şi să întreţină speranţele. Am întrebat atunci pe chirurgul care pusese diagnosticul, cât crede că mai are prietenul meu să trăiască. Întrebi nu din curiozitate, ci dintr-o speranţă la care nu renunţi, oricât ai şti că este ea de vană. Iar răspunsul l-am socotit de o francheţe uluitoare: „Depinde cât va vrea familia să-l chinuiască! “

Poate o femeie nefericită să renunţe la avocaţi, mai scumpi decât poate ea să plătească, deşi ştie în mod neîndoios că soţul ei va fi condamnat la moarte?

Alion, păstrându-şi boala ascunsă, nu era în primejdie să i-o prelungească nimeni, transformând-o în supliciu. Numai eu cunoşteam zeci de oameni care ar fi sărit să-l ajute, să-l trimeală la cei mai

renumiţi medici din lume, să convoace consilii de somităţi, ca pentru capetele încoronate. Şi, cu toate ciocnirile dintre ei, primul care s-ar fi zbătut să-l salveze ar fi fost Jordie. Eram gata să spun: "Fiindcă avea nevoie de el!" M-am oprit, gândindu-mă, poate singura dată, că monstruozitatea acestui om avea măcar o ultimă limită.

E de la sine înţeles că m-am întrebat care era datoria mea in această împrejurare. Mulţi vor socoti că trebuia să spun şi altora. Nu! Şi chiar de ar fi socotit aşa toată lumea, aş fi înfruntat-o riscând să-mi atrag întreaga ei hulă. Fiindcă îl ştiam pe Alion împăcat cu soarta lui, fără regrete, şi cu cea mai deplină seninătate. A viola această stare sublimă mi se părea o greşeală de neiertat, cu atât mai condamnabilă cu cât era inutilă.

Este adevărat că uneori, după ce se sfârşise şi nu-i mai puteam privi ochii, am avut îndoieli, m-am întrebat dacă nu făcuse un joc teribil cu el însuşi, ascunzându-şi adevărata stare de spirit, simulând supraomeneşte indiferenţa faţă de moarte. Nu! Ar fi fost imposibil! Mă privise în faţă până în ultima clipă, privind totodată în el însuşi, o privire curioasă şi intrigată; se pândise. Iar la sfârşit, pe faţa lui trecuse in zbor un zâmbet, ca o confirmare. Era acel moment de tranziţie, când, indiferent ce ar crede alţii, sunt sigur, conştiinţa unui om care expiază se împarte în două, iar el poate, cât o clipire, să vadă şi inapoi, şi înainte. Zâmbetul lui Alion arăta satisfacţie, şi venea de pe lumea cealaltă. În el i-am citit gândul, cu certitudine: „Nu te-am minţit, mor în linişte!“

Se pare că pentru mulţi oameni moartea nu este o spaimă. Nu mă gândesc la preafericitul Johann Sebastian Bach, care nu mă îndoiesc că şi-a dat sufletul cu bucurie, ca să ajungă in faţa lui Dumnezeu, slujit de el cu credinţă toată viaţa. În afară de câte mi s-au povestit, am cunoscut eu însumi un om a cărui fire mi s-a părut tot timpul slabă, şi in sufletul căruia nu putea să existe vreun sentiment tragic privitor la viaţă, ci unul comic, dacă se admite. Il socoleam prea slăbănog să poarte pe el o armură, să ţină o spadă în mâna. Omul era un inimitabil povestitor de anecdote, ştia cu ce glas să le spună, cu ce gest să le însoţească, putea ore în şir să ţină în mână o societate întreagă. De altă treabă nu l-am crezut în stare: un clown, o paiaţă.

Şi dintr-o data, pe chipul lui comic s-a ivit semnul morţii. Il ştiu, l-am văzut şi la alţi oameni, ochi sticloşi, obraji supţi, culoare cenuşie, acestea însoţite de o privire nedumerită, o panică incipientă. Deşi nu totdeauna au o suferinţă organică greu de a fi suportată, deşi continuă să-şi facă euforic planuri de viaţă, semnul nu înşaiă, în ochi se văd orbitele goale, şi sub pielea capului, craniul.

Omul acela, care trăise în râsetele auditorilor, a ştiut că are cancer;

sau i s-a spus, sau a intuit, a prins o şoaptă, a descifrat o privire îngrijorată. Există priviri in care scrie: cancer!

Deodată, intr-o zi sau doar într-o oră, a devenit altul; când l-am văzut, aproape că nu l-am putut recunoaşte. Semnul morţii încă nu i se ivise pe faţă, ştiam însă că n-o să întârzie; o operaţie încercată cu o zi înainte fusese inutilă, se intâmplă adesea, cunosc multe asemenea cazuri nefericite, se coase trupul la loc şi în protocol se scrie cuvântul codificat cu naivitate „inop", pe care oricine poate să-l dezlege fără a şti medicină, adică „inoperabil", mai concret „operat prea târziu“ sau „operat de pomană". De obicei aceşti pacienţi sunt trimişi să moară acasă, li se dau reţete pentru morfină, şi se sfârşesc mai încet sau mai repede, in chinuri sau cu seninătate, după cum le este norocul, afară de cazul că familia ii pune la tratamente cu citostatice şi cobalt.

Omul a murit cu seninătate. Chipul lui de paiaţă, cu tot semnul morţii care apăruse, în loc să se schimonosească de groază a luat trăsături grave, se citea în ele bravură, mult mai mult decât resemnare, căpătând deodată o frumuseţe bărbătească pe care nu o avusese înainte. După ce a meditat in linişte câteva ceasuri, şi-a chemat omul de încredere, şi a rugat pe cei din familie să-i lase singuri: „Duceţi-va, noi avem treabă, nu vreau să las lucrurile încurcate!" Apoi şi-a dat dispoziţiile calm, lucid şi metodic, fără să uite nimic şi pe nimeni. După două zile, când toate erau limpezite, a chemat şi pe notar, căruia i-a dictat testamentul, după însemnările făcute dinainte. Avea o familie numeroasă, băieţi însuraţi, fete măritate. „Acum sunt al vostru, le-a spus, dar nu veniţi cu toţii deodată!“ A stat de vorbă cu fiecare în parte, au venit şi prieteni şi nimeni n-a văzut pe faţa lui durere sau teamă. De nebănuit la un om ca el, a fost forţa sufletească dovedită în zilele acelea, când ştia că oricare din ele putea să fie ultima. A învins până şi semnul morţii, care a dispărut după ce îşi transmisese mesajul; trăsăturile lui, devenite senine, au rămas neschimbate, până în ultima clipă, când a închis ochii, fără să se crispeze, încât s-a crezut că doarme.

Aşa ar trebui să fie orice moarte, ca o plecare în călătorie, ca sfârşitul unei poveşti frumoase.

9

Deşi avea vârsta şi gradul care ii îngăduiau să facă războiul, Alion era, ca şi mine, mobilizat pe loc la *Pasul Istoriei* prin intervenţia lui Jordie. Nici nu-i fusese greu sa obţină această dispoziţie, ziarele trebuiau să apară în continuare, acum era mai multă nevoie de ele decât în vreme de pace, în primul rând pentru a menţine moralul

populaţiei. Mobilizată pe loc era de altfel întreaga redacţie, în afară de cei încadraţi în plutoanele de presă şi propagandă care se duceau pe front sau în apropiere, de unde trimiteau reportaje şi comentarii despre mersul războiului. Fără să facă parte din această armată specială, şi fără să-i ia emblema prinsă pe piept, amintită cu altă ocazie, Alion a obţinut de la Statul-Major învoirea să participe la câteva acte de luptă, şi le-a ales pe cele mai primejdioase. Era firesc să se creadă că îl îndemna sentimentul datoriei, sau măcar curiozitatea profesională. În ceea ce mă priveşte, sunt convins că vroia să-şi întâmpine moartea, să n-o aştepte pasiv la el acasă; gândul acesta, născut în mintea mea odată cu adoptarea motocicletei, atât de improprie pentru el, dar care era instrumentul unui accident oricând posibil, s-a accentuat până la certitudine când am aflat că optase pentru aviaţie şi fusese ataşat pe lângă o escadrilă de recunoaştere îndepărtată. Purta uniforma cavaleriei, era căpitan în rezervă, cred că fusese avansat din simpatie, pentru merite literare, altfel nu se omora cu milităria. Şi tot din simpatie era luat ca observator în zboruri peste linia frontului, unde oricine se ducea cu o strângere de inimă. Prezenţa lui păgubea echipajul de un ajutor important, într-o luptă aeriană, când observatorului îi revenea rolul să întâmpine cu mitraliera atacul venit din faţă; era ca şi cum ar fi plecat de la început cu un om lipsă. Pilotul nu putea să tragă decât în axul avionului, iar ai doilea mitralior, aflat într-o turelă separată, avea de apărat zona din spate. Se întâmpla adesea ca unul din aceşti doi trăgători să fie scos din luptă, rănit grav sau mort, şi nu în puţine rânduri la fel se intâmpla şi cu celălalt. Atunci rămânea numai pilotul, să se salveze prin iscusinţă; dacă era lovit şi el, avionul nu se mai întorcea la bază. Dar scaunul pilotului avea un blindaj în spate, un scut de oţel prin care nu treceau gloanţele; aşa, fiind apărat măcar dintr-o direcţie, omul avea mai multe şanse să scape. Am întrebat pe cineva dacă restul echipajului, lipsit de o asemenea chiurasă, nu se simţea nedreptăţit în faţa primejdiei care devenea inegală. Nu, dimpotrivă, insistau să se monteze scutul, fiindcă dacă pilotul supravieţuia, ei, răniţi sau morţi, ajungeau acasă.

Am început prin a povesti nenorocul unui prieten, coleg de şcoală, doborât la primul lui zbor, întâmplare făra legătură cu ceea ce a urmat după aceea. Legătura se va face abia acum, când am să amintesc un caz invers. Era tot un coleg de şcoală, de care m-a legat o prietenie mult mai îndelungată, Fonea, pilot în escadrila unde îmi închipuiam că Alion vroia să se expună morţii printr-un act voluntar, ca să-şi încheie viaţa mai onorabil decât aşteptând-o acasă, nevolnic. Cunoscându-i bine şi caracterul şi aspiraţiile sunt sigur că nu urmărea câtuşi de puţin să-şi câştige titlul de erou, după cum mai înainte nu-l interesase nici un

alt fel de titlu. Eroi puteau să fie pilotul sau miţraliorul, care primeau un civil drept al treilea membru al echipajului, mărindu-şi cu o treime riscul într-o luptă aeriană.

Cu Fonea aveam unele afinităţi comune care creau între noi o simpatie confortabilă, dar nu apucasem să ne împrietenim de-a binelea, când viaţa ne-a despărţit ducân-du-ne pe drumuri diferite. N-am mai ştiut nimic despre el, aveam fiecare grijile noastre, apoi relaţiile între oameni erau zdruncinate, nu ştiai cine din cunoscuţi mai trăieşte, te fereai să întrebi ca să afli. L-am reîntâlnil la câţiva ani după război, scos din armată cu gradul de locotencnt-comandor şi cu amintirea a o sută patruzeci şi cinci de zboruri dincolo de linia frontului. De tot atâtea ori putuse să cadă, cum căzuse Andrei Vasilcscu, prescurtat Vea, la prima lui misiune. (Şi Fonea era tot o prescurtare, dc la Fotin N. Alexandru.)

Într-o zi un tren de persoane care mergea fără grabă pe linia Urzicenilor a micşorat viteza, apoi a oprit câteva secunde pe un pod cu fierăria jumătate cenuşie, jumătate roşie. De ce oprise trenul acolo n-am stiut, in schimb mi-am dat seama ce însemnau cele două culori ale podului, când am văzut căţăraţi pe grinzi oameni cu pensula într-o mână, cu găleata de vopsea în mâna cealaltă. Făceau o lucrare de întreţinere, podul fusese vopsit cu minium de plumb, roşu, rezistent la rugină, iar acum ii dădea culoarea finală, cenuşie, potrivită cu peisajul.

În cele câteva secunde cât a stat trenul, am văzut, drept în faţa mea, pe o schelă mobilă, un om în salopetă, aplecat spre fereastra vagonului unde stăteam in picioare, şi privindu-mă cu o curiozitate ciudată. Abia peste câteva clipe, când trenul se urnea din loc, am avut impresia că era Fonea, dar nu mi-a venit să cred, situaţia mi se părea imposibilă. După cinci minute trenul oprea într-o gară. Până acolo am avut timp să reexaminez, intrigai, imaginea omului, aşa cum îmi rămăsese in minte. O îndoială rămânea, datorită împrejurării pe care n-o puteam înţelege, dar era el, altfel nu m-ar fi privit cu atâta atenţie. Simţeam o umilinţă că nu-i făcusem un semn. că nu-i adresasem o vorbă, chiar dacă nu putea să mă audă; măcar să fi văzut că deschideam gura. Îşi putea închipui că îl socoteam într-o stare de inferioritate, şi acest gând îmi otrăvea sufletul. Îndoiala rămânea tot mai mică pe măsură ce trenul se apropia de gară. Am coborât fără să mai stau pe gânduri şi am pornit înapoi, pe calea ferată. N-aveam de mers decât doi kilometri, i-am făcut în douăzeci de minute. Pe pod nu mai era nimeni, oamenii aveau repausul de prânz, coborâseră la umbră, in luncă. Dar el mă aştepta pe linie. Cred că urmărise trenul cu ochii, până ce oprise în gară. Zâmbea, şi când eram la doi paşi mi-a spus:

— Să nu-mi dai mâna; sunt murdar de vopsea ca dracu! Haide jos, la gârlă!

De astădată ne-am împrietenit de-a binelea. Intrase vopsitor la calea ferată, zilier, aşa nu-l întreba nimeni ce făcuse mai înainte; o sută patruzeci şi cinci de misiuni dincolo de linia frontului! Lucra la întreţinerea podurilor din Regionala Bucureşti, se ducea şi se întorcea cu drezina. Era voios, avea o înfăţişare mult mai tonică decât a mea, războiul il maturizase, fără să-l uzeze. Şi mai presus de toate acestea, făcea cu plăcere, ba chiar cu pasiune, o muncă pusă de alţii pe o treaptă din cele mai joase, murdară şi rudimentară, aproape fără nici o calificare. Priveam podul de pe malul gârlei, din umbra unei sălcii unde îşi scosese merindele şi le orânduise pe un şervet pus în iarbă. Pe mâini se frecase cu nisip, la gârlă.

— E greu să-ţi închipui, îmi spuse, ce satisfacţie pot să am că las acolo ceva făcut de mine. Parcă e podul meu, la sfârşit o să fie o splendoare. Nu-mi pasă că lucrez sub ordinele unui şef de echipă cu patru clase primare; i-am spus că eu am numai două. Fiindcă fac treaba bine mă respectă şi chiar mă admiră. „Cu priceperea dumitale, imi spune, ce-ai fi ajuns dumneata, domnule, dacă învăţai carte?"

Avea cu el, ca să citească în pauze, *Arta iubirii* de Stendhal. L-am vizitat acasă, asculta muzică la patefon: Berlioz, Ravel, Cezar Frank, Debussy. „Sigur că sunt alţii mai mari, dar mie îmi plac francezii!" Avea o nevastă antipatică, din cauza ei venea mai bucuros la mine, sau ne plimbam pe străzi, seara, după ce se întorcea de la muncă. Duminica şi sărbătorile scăpa rar de acasă, trebuia să-şi ducă nevasta în vizite, sau la cinematograf şi la teatru. Mai greu de suportat erau sentinţele pe care le dădea ea pe urmă, despre oameni şi despre spectacole. El se simţea ciuruit ca de gloanţe, dar îndura cu o vitejie calmă, gândindu-se în altă parte, uneori la gloanţele care loveau în scutul din spate, in o sută patruzeci şi cinci de recunoaşteri dincolo de linia frontului. Le simţea ca pe grindina care bale în fereastră, dându-ţi teama că o să spargă geamul. Sunt cuvintele lui, până la un punct mi se păreau sugestive, cred insă că senzaţiile luptei aeriene sunt mult mai crâncene, o teroare continuă şi făra limită, o moarte repetată cu viteza de tragere a mitralierelor. Mi-a povestit multe despre numeroasele lui misiuni, care de fapt semănau una cu alta, nou fiind de fiecare dată numai felul cum simţea frica, intensitatea ei crescând uneori până la pierderea judecăţii, alteori scăzând până la cea mai senină indiferenţă. Fiindcă în vorba lui fluidă şi nuanţată avea multă putere de sugestie, vedeam totul ca şi când aş fi fost la fata locului şi simţeam ceea ce sunt sigur că simţise intocmai el însuşi in acele clipe.

Deşi trecuseră trei ani de când Alion murise, am aflat abia acum despre participarea lui la misiunile escadrilei de recunoaştere. Şi a trebuit să treacă douăzeci şi doi de ani până când cineva, un maistru de

marină, întâlnit cu totul intâmplător, să-mi povestească despre o incursiune cu submarinul până în faţa Crimeei, la Sevastopol. Făcuse parte din echipaj, ca şef electrician, mi-am dat seama că nu putea să fabuleze. Şi pe acel submarin se afla Alion, care suportase netulburat şase ore de atacuri cu bombe de adâncime; nimeni nu mai spera să scape.

Ştiam că în acei ani de război Alion lipsise în câteva rânduri, pleca fără să spună unde, şi în ce scop. Toţi eram obişnuiţi cu absenţele lui, nu se mira nimeni, în afară de mine, işi închipuiau că era vorba de aventuri amoroase, cunoscuta lui slăbiciune. Nimic în înfăţişarea lui nu înlătura asemenea presupunere, nici un semn de boală nu îi apăruse pe faţă, nimic în comportare nu se schimbase. Nu înţeleg de ce nu-mi vorbise măcar mie, care ştiam din capul locului ce il aşteaptă. Poate îşi închipuia că am să-l împiedic, ceea ce probabil aş fi încercat, dintr-o pornire firească dar inoportună, uitând care era atitudinea lui în faţa morţii. La vremea lor n-am ştiut motivul acestor absenţe.

Cu toată uşurătatea pe care i-o cunoşteam bine, ştiam că nu era un om slab şi nici superficial cum socoteau unii, judecându-l după felul de viaţă, ce-i drept destul de frivolă. Acele întâmplari de război, ascunse de el cu pudoare şi aflate cu atlta întârziere, m-au făcut să-mi dau seama că fusese un om mult mai puternic decât crezusem. Dar ele nu făceau decât să întărească dovada supremă de bărbatie, aratată de el în zilele, in ceasurile şi in clipele cele din urmă.

Odată, avionul cu care Alion participase la o misiune de patru ore, cu alt pilot decit Fonea, care mi-a povestii intâmplarea, aterizase nesigur, lovind pista şi rulând apoi in zig-zaguri dezordonate, până ce se proptise într-o aripă, fărâmând-o. Lovit sub claviculă de un glonţ trecut prin parbriz, pilotul izbutise să aducă avionul pe aerodrom, dar murise înainte de a veni ambulanţa. Mitraliorul murise în timpul zborului, scăpase numai Alion, aflat acolo doar cu rolul de martor.

Aş vrea să fi cunoscut gândurile lui din clipele acelea, să văd dacă erau aşa cum mi le închipui. Cine face alegerea, când trebuie să moară unul din doi oameni? Să spun simplu: soarta, nu mi-e de ajuns; e nevoie ele toata filosofia lumii, de-o uriaşă forţă a minţii spre a înţelege măcar pe departe unde şi cum se ia hotărârea. Unii au căzut în primele clipe, la trecerea Prutului Alţii au ajuns în cotul Donului şi s-au întors acasă, pe un drum presărat cu morminte. "De ce au murit aceşti oameni tineri şi apţi să lupte, şi nu eu, care oricum am zilele numărate?“ Aşa gândea Alion, probabil. Prezenţa lui în acel avion nu era imorală? Nu dădea el morţii prilej de confuzie? Poate glonţul destinat lui deviase. Era a doua oară când se întorcea pe aerodrom cu un mort alături, mitraliorul, un om care fusese victima unei eclipse a destinului. De astădată pilota

Fonea; el a putut să-mi povestească în amănunt tot ce se întâmplase. Fusese una din cele o sută patruzeci şi cinci de misiuni; exact, a şaptezeci şi noua. Avea de făcut fotografii la trei sute de kilometri în spatele frontului, intr-o zonă unde se presupunea că sunt depozite de muniţii. Un avion izolat, fără protecţie; singurul mijloc de reuşita era surpriza, şi alegerea itinerarului, care pentru inamic să fie cel mai puţin plauzibil. Cu ocoluri, dusul dura două ore. Întorsul, în linie dreaptă şi cu viteza maximă, o oră.

— Din toată escadrila, cred că eram cel mai ataşat de Alion, îmi spunea Fonea. Intre ceilalţi, prea puţini îl cunoşteau ca poet; îi citeau articolele de ziar, adesea fără să descifreze gândurile ascunse in frază. De simpatizat insă îl simpatiza toată lumea, avea darul să simtă ce vroia de la el aproapele său, astfel că nu contraria pe nimeni. Apoi nu le era indiferent că venise să le împărtăşească soarta, fară să-l fi silit nimeni.

Peste ce-mi spunea el, îmi închipui că toţi, sau măcar unii se gândeau că Alion le va face portretul, vor apărea în ziare şi doreau să-i câştige bunăvoinţa. Nu-i un păcat, e o slăbiciune a omului, să-l cunoască lumea; de ea nu sunt scutiţi nici măcar anahoreţii, ci numai mizantropii, pe de o parte, pe de alta spiritele superioare. Nu vreau să par mizantrop eu însumi, şi nu vreau mai ales să fiu învinuit de impietate, dar cred că unii din condamnaţii la moarte care strigă formule sonore în faţa plutonului de execuţie sunt puţin cabotini, in extremis. Nu judec la fel moartea senină, între prieteni, cărora le încredinţezi ultimele gânduri, după ce ai meditat toată viaţa.

— Ai zburat de mai multe ori cu Alion?

— Acum zburam a noua oară.

— Spune-mi, cu toată sinceritatea, cu tot ce ai cinstii in suflet, ai vrut să-l ai martor?

Fonea mi-a răspuns, după o gândire:

— De ce vrei să ştii?

— Cred că vreau să mă cunosc pe mine, prin comparaţie cu alţii. De ce să te mint? Fiinţa mea mă interesează mai mult decât oricare alta.

— Bine, încerc să-ţi răspund sincer... Mi-ai dat de gândit, niciodată nu mi-am pus această întrebare.

După o nouă tăcere, mai lungă, Fonea ridică ochii şi mă privi in faţă:

— Nu poţi să-ţi închipui ce greu îmi este, cât sunt de nesigur! Ca să nu greşesc, m-am gândit să-ţi spun: da, am vrut să am un martor. Oricât de unit ar fi un echipaj ca al nostru, noi rămânem trei solitari. Fiecare avem un rol şi suntem preocupaţi de el; nimeni nu ne vede. Nimeni nu ne fotografiază, nu ne filmează, decât poate la aterizare, când mai interesante decât noi sunt găurile făcute de gloanţe în fuselaj,

singura dovadă a primejdiilor prin care am trecut. Ar fi fost firesc să simt nevoia şi altor dovezi, aduse de un martor; aşa m-am gândit adineauri, de teamă să nu-ţi dau un răspuns nesincer. Mi-am închipuit o clipă, în chip absurd, că prin condiţia lui de necombatant, Alion nu putea să fie ucis, trebuia negreşit să descrie lupta şi moartea noastră... Ei bine, nu! Cum am să cred aşa? Adevărul, la care am ajuns abia acum, este că în acele clipe nu mă interesa nimic de pe lume decât să ajung la ţintă, să-mi îndeplinesc misiunea şi să mă întorc pe aerodrom. Toate celelalte erau dispărute din conştiinţa mea: mamă, sora, casă, bibliotecă, dragoste. Şi înaintea lor, si a orice altceva, era dispărută ideea că ar exista pe pământ un om care să simtă ce simţeam eu... Cred că nu putusem să am aceste gânduri atunci; acum, fiindcă mi-ai pus o întrebare atât de neprevăzută, mi-am dat seama că zborul, între tunurile artileriei antiaeriene şi mitralierele avioanelor de vânătoare era o faptă sacerdotală: credincioşii din biserică nu văd ce face preotul în altar. Nu! E sigur că nu aveam nevoie de un martor! Alion era poetul pe care îl iubeam, şi mă simţeam fericit, sau mândru să-l duc în văzduh cu Pegasul meu, apropiindu-l de Parnasul lui.

Nu erau doar cuvinte: din dragoste pentru poezie Fonea îşi botezase avionul *Pegas*, cum scria pe fuselaj, sub silueta calului cu aripi. Era uşor să-mi închipui că făcea versuri, dar nu mi-a vorbit nici odată despre ele.

Acea misiune, a noua, ultima când îl avea pe Alion în locul observatorului, s-a intâmplat să fie cea mai grea şi mai nenorocoasă. Zburau cu un bimotor Bristol Blenheim, avion cu întreg botul de plexiglas, in care observatorul stătea in dreapta pilotului, având în fată o mitralieră trecută prin parbriz şi prinsă cu un manşon de cauciuc, prin elasticitatea căruia căpăta destulă mobilitate ca să se poată schimba unghiul de tragere. Fonea se putea lipsi de observator, era destul ca pasagerul aflat în dreapta să supravegheze cerul şi semnaleze avioanele inamice. În rest, fotografiile se făceau cu aparatul automat, pe care putea să-l declanşeze şi singur. Iar ca să se orienteze n-avea nevoie de nici un ajutor, cunoştea zona cu toate detaliile, zburase de mai multe ori pe deasupra lor şi avea o bună memorie topografică. Trecuse peste linia frontului înainte de a răsări soarele, printr-un sector liniştit, de importanţă mai mică. Totuşi fusese o alarmă, o baterie antiaeriană deschisese focul, se vedea flacăra in gura tunurilor, părea o joacă, proiectilele explodau în aer, destul de departe, unul singur făcu să se clatine puţin avionul, fără să-l atingă vreo schijă. Fonea ştia însă că toată apărarea din faţa lui era acum alarmată, de aceea schimbă drumul la sud şi abia după o sută de kilometri se îndreptă spre ţintă, apropiindu-se de ea din altă direcţie. Un ocol era de prevăzut, de aceea avea destulă benzină ca sa poată lungi drumul cu o oră sau două.

Zborul mai departe decurse in linişte, cu singurul neajuns că soarele răsărit de curând batea din faţă, dar pieziş, şi deocamdată razele lui se opreau în motorul din stânga; mai greu avea să fie peste zece minute, când, ridicându-se peste această pavăză, putea să stinjenească privirea pilotului. Aş greşi să spun că nimanuia nu-i era frică. O frică surdă şi rece, cunoscută de toţi oamenii care zboară în condiţiuni nesigure. Căci, în afara atacurilor posibile, însăşi avionul reprezintă o primejdie. De pildă, dacă motorul se opreşte sau ia foc, salvarea rămâne o aterizare forţată. Dacă nu, paraşuta. Cine nu a zburat cu ea alături nu-şi poate închipui cât curaj ii dă omului, care ştie că la nevoie poate deveni pasăre în câteva secunde.

Insă când zbori la inamic, pământul dedesubt este ca o tablă încinsă până la roşu. Nici aterizarea forţată, nici paraşuta nu-ţi mai dau siguranţă. Scapi dacă ai noroc, dar ramâi prizonier, iar lagărele de prizonieri sunt şi ele ca o tablă încinsă.

Numai Alion nu simţea frica, fiindcă o acoperea exaltarea; o asemenea măreţie a naturii nu mai văzuse, trebuia s-o ia cu el pe lumea cealaltă: elicea motorului din stângă intrase în soare şi palele ei aruncau în aer materia lui topită, jerbe de aur roşu, un milion, un miliard de carate; faţă în faţă cu o asemenea feerie, moartea nu poate sa existe, se calcinează şi dispare în cosmos, în milioane, în miliarde de fărâme fără greutate.

Alion se întoarse şi se uită la mitralior, care supraveghea cerul în spate. „Nefericitul! se gândi. E o clipă unică în istoria omenirii, şi o pierde pentru totdeauna!“

Pilotul însă o vedea, drept în faţă, o privea încordat, incercând să se apere de orbire; lumina feerică trecea prin parbrizul de plexiglas şi-i perfora ochii. Alion vroia să-i spună un cuvânt, prin laringofon, când avionul se aplecă brusc pe dreapta, virând în picaj; în locul soarelui apăru pământul, un sat, un crâng, ogoare; cădea glonţ către ele, vibrând, scoţând şuierul unui proiectil de tun, cum îl aud soldaţii îngropaţi în tranşee. Soarele rămăsese in stânga şi deasupra.

Alion căzuse în peretele transparent din partea lui, nu ştia ce se întâmplă, vedea doar că avionul se prăbuşeşte; nu-i era frică, împotriva a ce-am spus mai înainte, îi părea rău numai că pierduse feeria, ar fi vrut să moară cu ochii în ploaia de aur roşu. Auzi deodată pârâind mitralierele din aripi; nu vedea ţinta pilotului. Din lumina perforantă a soarelui veneau trei năluci, nu li se distingeau nici forma, nici culoarea. Fonea le văzuse târziu, era orbit, mai mult le ghicise, sau le intuise cu un simţ necunoscut, care se naşte în clipa când se apropie moartea, venind din faţă, ţintindu-te drept în frunte. Trăgea mai mult la întâmplare, în schimb îşi dădea seama ce ţintă sigură era el, aşa cum îl

lumina soarele. Singura lui şansă era să schimbe poziţia, să iasă din lumina directă, ca să vadă în ce trage. La începutul picajului, mitraliorul din spate avu un unghi bun de tragere, dar numai pentru o clipă, şi rafalele lui, oricât de rapide, nu-şi atinseră inamicul; avioanele de vânătoare, trei Jak-uri, mult mai suple şi mai rapide se risipiră simetric, apoi căzură pe ţintă, atacând-o din trei direcţii.

Alion nu asista prima oară la o luptă aeriană, dar de astădată surpriza fusese uluitoare, atacanţii păreau invincibili, iar avionul său se afla într-o inferioritate vădită, unu singur contra trei, cu posibilităţi de manevră reduse, mai puţin înarmat şi pe deasupra cu una din mitraliere inutilizabilă, cea din faţa lui, pe care nu ştia cum s-o folosească. Toţi piloţii cu care zburase ştiau ce înseamnă o armă în minus; totuşi, nici unul nu ezitase să-l ia ca pasager, deşi oricând putea să aibă de înfruntat vânătoarea inamică, şi atunci era nevoie de toate armele. Dar tot atât de adevărat este că un observator poate fi scos din luptă la prima ciocnire. În locul lui rămâne îndemânarea pilotului, arma principală. Chiar in această dimineaţă, înaintea plecării, Fonea îi spusese: "Pentru mine, prezenţa dumneavoastră este mai preţioasă decât a observatorului meu, care, de altfel, în toate misiunile de până astăzi, n-a avut prilejul să tragă cu mitraliera!"

Acum, prilejul se ivise, Alion îşi dădea seama, şi totuşi, cu toată situaţia primejdioasă, nu-i păsa de viaţa lui, nici nu putea fi vorba, ci de soarta celorlalţi. Exact în clipa când gândea aşa, atacul pornise din cele două flancuri şi din spate. Din toate trei direcţiile mitralierele vânătoarei trăgeau, parcă fără zgomot, fiindcă motoarele scoteau urlete mult mai puternice; se vedea numai flacăra din gura ţevilor. „Câte gloanţe prăpădite de pomană!“ se gândea Alion, cu un amestec de ciudă şi satisfacţie.

Dar un glonţ îl atinse pe mitralior drept în faţă, nu unul ci mai multe gloanţe, o rafală. Omul zvâcni în sus, fără un geamăt, fără un icnet, şi căzu pe spate cu capul desfigurat, roşu de sânge. Rafala trecu pe lângă umerii lui Alion, fără să-l atingă, şi se opri în scutul pilotului. Fonea le simţi izbiturile; un moment îl urî pe Alion, cu o pornire firească, îl urî de moarte că nu punea mâna pe mitralieră, măcar să-i audă păcănitul; dar mitraliera nici măcar nu avea banda de cartuşe.

În faţa unui consiliu de război, care condamnă cu uşurinţă la moarte, cine ar fi trebuit să răspundă? El, pilotul? Sau comandantul escadrilei, comandantul flotilei, al armatei? Sau Statul-Major care aprobase să zboare un pasager, în locul observatorului? Dar acum, cu observator sau fără el, oricum misiunea era zădărnicită; pilotul nu mai putea face altceva decât să salveze avionul! Era datoria lui principală! Aşa îi spusese comandantul escadrilei: „Nu vreau să te trimit la moarte; nu ne

dau nimic să te protejeze. Dacă nu poţi răzbate, întoarce-te, cu fotografii, sau fără fotografii. De fotografii are nevoie Divizia, eu am nevoie de avion, adă-mi-l!"

Era o zâzanie între comandantul Diviziei şi al aviaţiei? Se vorbea, dar Fonea nu putea să creadă. Încă de mult, la o conferinţă cu tot personalul navigant, comandantul flotilei de aviaţie, zburător el însuşi, participant la primul război mondial, le spusese: "Noi suntem o armă ciudată: cea mai nouă şi cea mai înţepenită. Nu putem face nimic din iniţiativa noastră, servim tot timpul pe alţii. E război şi trebuie să ne supunem chiar ordinelor absurde şi neumane. Veţi merge acolo unde vi se va cere, dar singuri veţi hotărî dacă puteţi ajunge, sau trebuie să vă întoarceţi. Ştiţi cât costă un avion! Nu vreau să pierd nici unul în acte de eroism inutile!"

Picajul dura de câteva minute, care nu par ci sunt într-adevăr mult mai lungi decât arată cronograful; avionul se apropia de pământ, era la câteva sute de metri, trebuia să fie redresat, după o clipă ar fi fost prea târziu. Avioanele de vânătoare se opriseră mai sus, patrulau la înălţime, aşteptau, nu puteau să atace atât de jos, la viteza lor le trebuia spaţiu de manevră, riscau să atingă pământul.

Fonea, cu picioarele sprijinite în palonier, închise ochii şi trase manşa din răsputeri, cu amândouă mâiniie. La viteza de picaj, nanevra era chinuitoare, câteva clipe aripile trebuiau să reziste la o forţă de unsprezece ori mai mare decât greutatea avionului, la fel cum pilotul se simţea strivit in scaun de greutatea lui crescută în aceeaşi măsură. In acel moment i se tulbura vederea, şi nu-şi revenea decât după ce manevra era sfârşită. In timpul picajului, după ce mitraliorul murise, avusese când să judece şi să decidă ce trebuia să facă. Nu putea să lupte cu trei avioane de vânătoare. Dacă printr-un şiretlic, zburând în rasul pâmântului ar fi ajuns ia ţintă, acolo trebuia să urce la cel puţin o mie cinci sute de metri, ca să facă fotografiile, şi vânătoarea îl dobora la prima rafală.

Hotărî să folosească şiretlicul, spre a se întoarce la bază. Până la linia frontului avea de zburat două sute de kilometri, şi încă cincizeci până la aerodrom, mai puţin de o oră, cu soarele în spate, o binefacere. Nu-i păsa de nici un tribunal, de nici un oprobriu. La conferinţă comandantul flotilei spusese în încheiere: „Ţineţi seama că nu vă îndemn să fiţi laşi. Dacă vă cer să nu faceţi gesturi inutile. Pe laşi ii recunosc dintr-o privire şi dacă voi da de vreunul îl împuşc cu mina mea, fiţi siguri!“

Fonea ştia că nu putea să fie el primul laş; avea conştiinţa curată. Şi apoi, în două sute de kilometri, patruzeci de minute, mai era timp să moară.

Zbura foarte jos, aproape de pământ, trecea pe deasupra copacilor, ocolea dâmburile, se strecura prin văi şi văioage. De la această înălţime nu recunoştea ţinutul, n-ar fi putut să se orienteze, ţinea drumul cu soarele în spate, aşa era sigur că va ajunge la linia frontului şi la nevoie putea să aterizeze pe alt aerodrom, pe oricare il întâlnea in faţă, important era să se întoarcă. Avioanele de vânătoare îl urmăreau, parcă înciudate, primejdia exista încă, o simţea ca pe o suliţă proptită in ceafă. Câte unul încerca să-l atace în picaj, dar neîncumetându-se să coboare prea mult trăgea de la distanţă rafale neprecise. În citeva rânduri Fonea văzu pământul brăzdat de gloanţe, în linii frânte. Oricând unul din acele gloanţe putea sa-l nimerească în ceafă, acolo unde simţea suliţa. De Alion uitase; o singură dată întoarse capul spre el şi il văzu radios, făcându-i cu mâna semne de admiraţie. Zborul il distra, puţini oameni au parte de asemenea distracţie, îl fascinau dârele de pământ răscolit de gloanţe. Când un avion vira să se îndepărteze, după ce îşi descărca mitraliera, îl zărea pe pilot, zgâindu-se dezamăgit în jos, prin ochelarii lui ca de scafandru, şi îl saluta cordial cu mâna la timplă.

Pe lângă rafalele de mitralieră mai exista o primejdie, lui Alion în starea lui euforică nu-i trecea prin minte, Fonea se gândea însă că un avion de vânătoare, neizbutind să se redreseze la timp, ar fi putut să se prăbuşească peste el; nu-şi închipuia că pilotul ar fi făcut un asemenea gest cu intenţie, nu se socotea o ţintă atât de importantă, ca să impună acest sacrificiu, frecvent în Japonia. Japonezii sunt altfel de oameni, nu-i putem înţelege nici în ce au făcut rău, nici în ce au făcut bine pentru omenire.

După aproape doi ani de la întâmplarea povestită mai înainte şi încă neterminată, în 1943, vara, când o uriaşă flotă aeriană a venit din nordul Africii să bombardeze rafinăriile de petrol de la Ploieşti şi Câmpina, ştiu că un pilot din vânătoarea noastră a izbit în plin o fortăreaţă zburătoare, şi s-au prăbuşit împreună. Acel act, deşi făcut cu intenţie şi cu vitejie, nu se poate numi Kamikaze, fiindcă avionul ardea şi oricum pilotul nu mai avea cum să scape.

Fonea nu-şi dădea seama când dispăruse unul din avioane; le cunoştea, nu puteau rămâne în aer decât trei sferturi de oră, probabil era cu benzina pe terminate. Celelalte două îl mai sâcâiră un timp, atacară în câteva rânduri; incă ar mai fi putut să-l doboare. O singură dată simţi tremurându-i manşa în mână, o rafală lovise ampenajul. După aterizare fură găsite găurile făcute de gloanţe, un cablu al profundorului se mai ţinea în câteva şuviţe, care din fericire rezistară şi avionul ajunse la bază fără alte avarii, însă cu numeroase urme de gloanţe, în fuselaj şi în planuri; chiar şi capota postului de pilotaj era atinsă. Mă feresc de expresii banale, dar acum nu pot spune decât că

scăpase ca prin urechile acului.

Am socotit inutil să adaug la această relatare că şi linia frontului fusese o primejdie, cam ca la spartul târgului, adică atunci când nu te mai aştepţi să se întâmple mare lucru. Ultimele două avioane dispăruseră, dar Fonea nu mai avea când să ia înălţime, aşa că trecu peste tranşee lipit cu pământul. Oricât ar fi fost surpriza de mare, câteva posturi de mitralieră deschiseră focul, şi poate şi-ar fi atins ţinta dacă trăgeau cu câteva secunde mai devreme. Până ce să apese pe trăgaci, avionul trecuse, cu gazele deschise la maximum, urlând de tremura pământul în urmă. Trăgeau şi puşcaşii, în asemenea împrejurări oricine are o armă în mână şi nu e mort, simte nevoia să tragă, mai ales când vede trăgând şi pe alţii.

Toate acestea le ştiu de la Fonea, nimeni n-ar fi putut să le povestească mai bine, avea acest dar, mă făcea să simt întâmplările ca şi cum aş fi participat eu însumi la ele. În ce am scris mai sus n-am căutat să ajung la meşteşugul lui de vorbire, pe care îl socotesc inimitabil, şi apoi, una este darul cuvântului, şi alta al scrisului.

Pe Alion l-am lăsat în planul al doilea, dar nu puteam altfel, nu ştiam nimic din gura lui, a trebuit să-mi închipui prin ce stări trecuse şi teama sa nu greşesc, să nu mă pun pe mine în locul lui, m-a făcut să nu merg prea departe. M-am mirat că nu mi-a spus niciodată nimic despre aceste întâmplări, deşi ne-am văzut curând după ce le trăise, şi sigur le avea vii in miiite. Poate n-a vrut să mă implice, din pudoare, într-o trăire a lui, mult mai gravă şi mai intimă decât oricare aventură de dragoste, chiar dacă ar fi avut proporţii de epopee, cum fusese legătura cu Ştefania, pe care ştiu că o avea încă în suflet. Nu mă simţeam vexat de această tăcere, dar era o pagubă pentru mine. În sufletul lui îmi purta vechea prietenie, unită cu cea mai deplină încredere, dovadă că pe patul de moarte a vrut să fiu lângă el, n-a chemat pe nimeni altcineva. Ştefania aştepta la poarta sanatoriului în maşină, împietrită, cu faţa ascunsă în palme. Alion n-a vrut s-o vadă nici în ultima clipă.

10

Fonea, care mă preocupa nu atât în numele vechii noastre camaraderii din şcoală, pe cale de a se transforma în prietenie, cât pentru povestirile lui de viaţă, pentru mine nu doar interesante şi instructive, căci felul sugestiv şi plastic cum le punea în cuvinte era şi o desfătare. Apoi, în afara de acest dar, nici firea lui nu era banală. Intr-o sâmbătă, prin toamna anului 1946, îmi spuse: „Mergi mâine cu mine să vedem podul?“ „Ce pod? ...“ Era cel unde ne reîntâlnisem după ce ani de zile nu mai ştiusem nimic unul de altul. Am avut o rezervă, mi se

părea o dorinţă prea sentimentală, nu fusesem atât de prieteni încât întâlnirea aceea să devină un eveniment notabil în viaţa noastră. Dar mă înşelam, vroia să vadă podul, atât, era o amintire, un moment din viaţa lui, i se făcuse dor de ceva lăsat acolo din el însuşi. Altcuiva această idee i s-ar fi părut bizară, dar eu, îndată ce-am înţeles-o, am şi aprobat-o; de-atâtea ori m-am întors în trecutul meu, la întimplări fără vreo importanţă nici pentru mine, nici pentru alţii, dar care, uneori, într-o anumită dispoziţie sufletească deveneau atât de nostalgice încit simţeam nevoia să mă întorc la ele, să le trăiesc încă o dată. Un pod de cale ferată? N-am vopsit nici un pod în viaţa mea, am vopsit o barcă, şi mult aş vrea s-o mai vopsesc o dată, dacă n-ar fi putrezită!

Nu puteam merge decât cu trenul, nu mai aveam nici o motocicletă. Pe cea veche, modesta NSU de şase cai putere, o mai folosisem, fiindcă eram ataşat de ea, chiar după ce domnul Pretoreanu îmi dăruise, în timpul bombardamentelor, una nouă, BMW, de patru ori mai puternică. Dar pe amândouă le pierdusem, cum voi povesti altădată.

Ne-am dus la gară în zorii zilei, să luăm un tren care mergea la Galaţi, prin Urziceni, Faurei şi Brăila. Ştiam că era foamete în Moldova, fusese, o secetă pustiitoare, se adăugau urmările războiului, oamenii nu aveau rezerve, nu le rămânea decât să caute in alte părţi ale ţării, mai norocoase. Trenurile erau pline de această lume dezmoştenită care se ducea în Oltenia drum lung şi trudnic, de unde se întorcea cu o desagă de porumb sau cu un săculeţ de făină. Ştiam, dar nu-mi închipuisem ce mi-a fost dat să văd în gară: sălile de aşteptare şi peroanele gemeau de oameni, bărbaţi şi femei, ba chiar şi copilandri, înghesuiţi unii in alţii că nu mai rămânea loc de trecere, trebuia să te zbaţi ca să faci un pas înainte. Îi recunoşteai după feţele trase, după privirile rătăcite, după neliniştea şi amarul care abureau din ei ca o ceaţă. Nu se vedeau alţi oameni, călători de vremuri bune, parcă nu mai exista şi o lume mai fericită.

Ne-am închipuit că în trenul nostru, care mergea numai până la Galaţi, nu mai sus, în Moldova, n-o să fie atâta înghesuială. Am ajuns greu la peron, frecându-ne de ziduri, călcând peste saci şi desagi, împingând în oameni cu coatele. Ce mi s-a părut ciudat, din toată aceasta mulţime chinuită, nimeni nu ne-a privit cu ură, ci doar cu o tristeţe de vită pusă la jug pe nemâncate. Şi ar fi fost o ură îndreptăţită: ce căutam noi acolo, când se vedea că n-am plecat nemâncaţi de acasă?

— Merge la Moldova? Merge la Moldova?

Acest strigăt se auzea în îmbulzeala de la intrarea peroanelor, când se vedea un tren trăgând în gară.

Moldova devenise un nume de jale. Se prevestea mai de mult,

înainte de sfârşitul războiului, când vedeam pe marginea şoselei panouri pe care scria: "Luaţi chibrituri pentru Moldova!" Chiar aşa? Atât de neajutorată era ţara că nu putea trimite în Moldova un tren cu chibrituri? Cerea ajutor inimilor miloase? Sau celor care se duceau cu sacul plin, să vândă cu de zece ori, de o sută de ori preţul şi să se îmbogăţească?

Când am văzut prima oară din goana motocicletei acele panouri mai mari de un metru, cu scrisul alb pe un fond albastru, n-am înţeles ce înseamnă, le-am socotit o scrânteală. În realitate erau un semn de neputinţă şi derută. Cine se mai ducea atunci în Moldova, şi cui îi mai ardea de chibrituri, când frontul ajunsese la Iaşi, şi cine putea, căuta refugiu în partea de jos a ţării? „Luaţi chibrituri pentru Moldova" mi-a rămas o amintire amarnică. Acum ar fi trebuit să scrie: „Luaţi pâine...“ Dar de unde? Intr-un oraş pe care l-am cunoscut bine, brutăriile au fost zăvorite din 1945 până in 1948, aproape trei ani nu s-a dat pâine, se găsea numai la bursa neagră, cu preţuri înspăimântătoare. Presupun că la fel s-a întâmplat şi în alte oraşe, căci cel de care vorbesc nu era cel mai oropsit din ţară.

Trenul de Galaţi nu oprise bine la peron, când se transformă într-un ciorchine de oameni. Cum se năştea in aceste fiinţe istovite atâta iuţeală, agilitate şi îndârjire? Din disperare! Foamea exacerba toate instinctele. Incă de la capul peronului vagoanele erau pline, unii se aruncau din mers pe scară, dar uşile nu se puteau deschide nici de un deget, cei dinăuntru stăteau aşa, înghesuiţi, de peste noapte, săriseră gardul la depou şi invadaseră trenul. Cei din gară se căţărau unde se mai putea, pe tampoane, pe acoperişul vagoanelor, unii dădeau să intre pe ferestre, în compartimentele ticsite şi rămâneau cu jumătate de trup afară, pină ce venea un ceferist şi-i trăgea de picioare. In unele clipe, şi privit din unele unghiuri trenul nu se mai vedea, părea o masă de oameni presată şi pusă pe roate.

Cineva striga, de jos: „Oameni buni, trenul nu merge In Moldova!“ Nimeni nu-l lua în seamă, pentru ei important era că mergea spre Moldova.

Chiar dacă am mai fi găsit o bucăţică de tampon sau de scară liberă şi ceva de care să ne ţinem cu mâna, mi s-ar fi părut o neruşinare să ne înghesuim în aceşti oameni.

— Ştii ceva? Hai să mefgem pe jos! spuse Fonea. Sunt numai nouăsprezece kilometri.

Şi cu întorsul, treizeci şi opt! De ce nu? Mai făcusem asemenea drumuri, nu-mi păsa de picioare. Apoi era cu atât mai ispititor, cu cât nu aveam un scop practic; nu trecusem de vârsta actelor gratuite... Dar se depăşeşte aceasta vreodată?

Am pornit pe calea ferată, un tren pleca de pe altă linie, ne-a depăşit încet, îşi lua greu viteză între puzderia de macazuri. Era un tren personal, se cunoştea după tablele puse la capătul vagoanelor, pe care scria destinaţia, cu litere negre: „Bucureşti—Suceava". Pe accelerate scria cu roşu. Părea mai puţin încărcat decât trenul celălalt; altă explicaţie n-ar fi fost decât că, până să plece, lumea se mai tasase, îi înghesuise pe cei din vagoane. Dar oricum, scările şi acoperişurile erau pline. Oamenii stăteau întinşi sau ghemuiţi printre saci şi desagi, altfel nu si-ar fi ţinut echilibrul. Şi apoi mai exista o primejdie, se întâmplase chiar în vremuri mai bune, când oamenii se urcau pe vagoane nu de nevoie, ci de plăcere, să-i bată vântul şi să vadă lumea în toate direcţiile. Mai erau şi cei nu cumpărau bilet, şeful de tren nu putea să se urcepe vagon, ca să-i controleze. Câteodată, un nenorocos care se ridica in picioare îşi pierdea viaţa pe negândite, la un pod o grindă îl buşea fâcându-l chisăliţă; sau un cablu intins peste linie îi tăia capul.

Trenul nostru ne-a ajuns abia după ce trecusem de şoseaua Ploieştilor, calea ferată avea un rambleu înalt, mărginit de un drum de ţară, mai degrabă o potecă, numai bună să mergi cu piciorul, netedă şi neprăfuită. Coborâsem tocmai la timp ca să nu fim prea aproape când trecea trenul, nu de alta, decât că putea să ne cadă ceva în cap de pe acoperişul vagoanelor prea încărcate; teama nu era de pomană. Ne-am oprit şi am întors capul in urmă, totdeauna întorci capul când vine trenul. Am văzut din nou îngrămădeala de lume şi mă gândeam cum au să stea aşa cinci ore, până la Galaţi, şi ce alte cazne ii aşteptau mai departe?

La vreo două sute de metri la picioarele taluzului creşteau nişte desişuri şi în dreptul lor aştepta o motocicletă, cu un ataş ca o ladă. Un kilometru mai departe era o gară, trenul îşi micşorase viteza, când mi-a fost dat să văd ceva despre care pot spune că a fost groaznic. Abia după câteva clipe mi-am dat seama ce se întâmplă: doi oameni s-au ridicat din locul unde stătuseră ghemuiţi până atunci şi cu o iuţeală care nu lăsa nimănui timp să se împotrivească, au smuls la nimereală din mâinile ţăranilor sacii sau desagii şi i-au aruncat în desişul de sub calea ferată. N-am putut să-i număr, nu mai eram capabil de nici o judecată, or fi fost patru, şase, sau zece. În tot lungul vieţii nu văzusem o faptă atât de mizerabilă.

Făptaşii păreau deprinşi cu asemenea treabă, desigur o făcuseră de multe ori înainte. Până să-şi vină cineva în fire, erau la capătul vagonului, săreau peste oameni ca maimuţele, nu mai puteam să-i văd bine, trenul ajunsese departe, mai avea puţin până să intre în gară. Ce mai aveau de făcut, decât să se arunce din tren şi s-o ia la fugă?

În urma lor, omul cu motocicleta s-a băgat în desiş, la fel de iute ca

jefuitorii, complicele lor fără îndoială, a ieşit cu sacii şi cu desagii în spinare. În mai puţin de un minut lada motocicletei era plină. Ar fi fost imposibil să ajungem acolo la vreme, şi dacă ajungeam ce am fi putut face? Cu siguranţă omul avea cuţit, şi n-ar fi pregetat să-l folosească. Instinctiv am luat-o la fugă spre el, dar ticălosul se şi urcase pe şa, şi motocicleta, după ce cotise la dreapta, gonea pe câmp, ridicând praf în urmă.

Un săculeţ de pânză subţire plesnise în cădere şi o dâră de porumb venea din desiş, până în marginea drumului. Ar fi fost greu să-l adunăm şi nici nu aveam în ce să-l punem. Şi nici nu-mi venea să mai fac ceva, fie şi-o faptă bună. Aş fi vrut să mă întorc, ziua mi se părea pierdută şi murdărită; dacă mă întorceam, n-ar fi fost mai curată. Porumbul a rămas pentru păsările cerului. Era un nenoroc că fusesem martor la această întâmplare. Dar, cu mine sau fără mine de faţă, ea tot avea să se petreacă, şi probabil nu doar aici, şi nu doar astăzi.

Fusese secetă şi era foamete, numai că foametea se datora războiului, nu secetei. Fără ce lasă el în spinarea învinşilor, trenuri după trenuri ar fi dus grâu şi porumb in Moldova. De asemenea, chibrituri!

Spre prânz am ajuns la podul lui Fonea. Era un pod ca multe poduri de cale ferată, cu ferme superioare, cam greoaie, dar aducea o schimbare în peisajul monoton de câmpie. Ne-am aşezat jos, lingă gârlă, sub o salcie, poate chiar aceea unde şezusem la reintâlnirea noastră. Nu ştiu ce simţea Fonea privind podul, mie îrni făcea bine, deşi nu-mi aparţinea, nu eu il construisem şi nici măcar nu-l vopsisem, dar era o lucrare temeinică, un document de fier care atesta existenţa oamenilor, alţii decât ticăloşii de azi-dimineaţă. Chiar dacă nu m-ar înţelege, nimeni, voi spune că podul acela mi-a mai inzdrăvenit puţin inima, am simţit-o că reînvie. Eram şi eu un pod, pe sub care se ducea la vale propria mea viaţă; dacă mă prăbuşeam îi gâtuiam cursul.

— Câte poduri ai vopsit până astăzi?

Gândul lui Fonea era în altă parte.

— Intreabă-mă câte ore de zbor am la activul meu! Cu şcoala de pilotaj, cu antrenamentele şi cu războiul, aproape o mie. Alţii, mai bătrâni decât mine au mai multe. Aş fi avut şi eu, dacă nu mă pensionau înainte de vreme. De ce m-or fi pensionat, dacă nu pentru cele o sută patruzeci şi cinci de misiuni peste linia frontului, din care m-am întors teafăr?

— Ar fl fost mai bine să mori?

M-a privit cu un zâmbet; îşi venise şi el în fire.

— Nu! Cine mai vopsea podurile?

Am fost o singură dată pe un submarin, l-am vizitat in fugă, in port, legat cu pasiune de nava bază, mi-e greu să-l descriu, de aceea nici nu încerc, socotind că nu se cuvine să vorbeşti decât despre ce ştii bine. Atâta îmi amintesc că spaţiile erau mici, despărţite cu pereţi de fier şi cu uşi etanşe, puteai trece prin ele doar aplecat mult, aproape târâs, ca în vizuine. Fiind vară era zăpuşeală, căldură de tablă încinsă de soare, şi se simţea lipsa de aer; singurul tambuchi, deşi deschis, nu îngăduia să intre nici măcar o adiere din briza mării, care în nici un caz n-ar fi putut ajunge până în compartimentele mai îndepărtate. In camera motoarelor n-am fost, ghidul meu se grăbea, ca şi mine, să ieşim la aer. Despre camera unde erau acumulatoarele aş putea spune mai multe, deşi n-am aruncat decit o privire; mirosul de acid făcea să mă usture plămânii. Cred insă că e locul cel mai puţin interesant de pe un submarin, un spaţiu pasiv, unde nu se intâmplă nimic care să se vadă cu ochii. Şi apoi mi-e teamă că fac doar o asemuire, o confund cu sala acumulatoarelor de la uzina noastră, la Colegiul domnului Pretoreanu, deşi aceea era mult mai mare, în lungimea ei ar fi încăput tot submarinul. Sunt împrejurări când un simţ se poate impune în locul tuturor celorlalte. In amindouă împrejurările, de la submarin la uzină, am păstrat o singură impresie, aceea olfactică, a mirosului înţepător de acid şi astfel, în memoria mea nu le pot deosebi pe una de alta, indiferent de proporţii.

La postul de comandă, unde venea aer, tambuchiul de acces fiind deasupra, mi-am tras sufletul şi am stat ceva mai mult, fiindcă aveam de văzut mai multe, toate mă interesau, vroiam să le suprapun peste ceea ce ştiam teoretic; câte ceva învăţasem şi din filme, atunci vii în memorie, unele la fel de vii şi astăzi. Cum aş putea să uit agonia unui echipaj, în submarinul eşuat pe fundul mării, la o sută de metri adâncime? Toţi acei nefericiţi ştiau că nu există nici o scăpare şi aşteptau, lucizi, să moară din lipsă de aer. Mă zguduie şi astăzi când îmi aduc aminte filmul; fiindcă peste el se suprapun întâmplări reale petrecute în timpul vieţii mele şi cunoscute din ziare. Ele îmi confirmă şi accentuează dramatic ficţiunea cinematografică, până la a mă face să retrăiesc eu însumi, în unele clipe, spaima şi deznădejdea acelor oameni condamnaţi la o moarte pe cât de lentă pe atât de implacabilă. În film era şi o pisică, mascota marinarilor. Sleită, se stinge încet, până ce îi mai rămân vii ochii, în prim plan, câteva secunde, destul să ţi se rupă sufletul. E o clipă când nu se mai văd oamenii, ci numai ochii pisicii, şi în privirea ei inocentă este adunată suferinţa tuturor victimelor.

Am examinat periscopul, instrumentul cel mai interesant din punctul

meu de vedere, ochiul magic al submarinului. Adâncul mării rămâne nepătruns pentru cei de la suprafaţă; suprafaţa ei este la fel de nepătrunsă pentru cei de sub apă. Periscopul rupe această barieră şi îngăduie unei lumi să vadă altă lume, altminteri invizibilă. Nimic nu mi se pare mai tulburător în viaţa unui submarin decât clipa când în întinderea unei mări goale, unde nu se prevede nici o întâmplare, periscopul iese din apă, încet, enigmatic. Atunci chiar omul fără pic de imaginaţie, dacă a văzut un submarin măcar în fotografie, înţelege ce este el în realitate şi e imposibil să nu-şi închipuie că înlăuntrul lui sunt nişte oameni, pe chipul şi pe asemănarea sa, dar scoşi din legile naturii umane şi transmutaţi într-o viaţă artificială, tangentă cu moartea.

Cunosc marea cred că sub toate înfăţişările ei, de la calm plat la furtună, în toate culorile, de la albastrul opalin, cum este ea la tropice, până la vineţiul de gheaţă de la Cercul Polar, care prevesteşte banchizele. O cunosc şi cum apare când vii de la fund, ca o cupolă de sticlă albastră, cum nu o vezi nicoodată de deasupra. De multe ori am încercat să-mi închipui că ochii mei sunt oglinzile şi lentilele unui periscop, dar n-am izbutit; de câte ori am ieşit deasupra, cu ochii orbiţi de soare şi plini de apă arn uitat intenţia, care oricum nu putea fi dusă până la capăt, căci privirea nu depăşea valul din faţă, îmi ascunde orizontul, adică imensitatea. Am rămas cu regretul că niciodată n-am privit marea printr-un periscop adevărat; ştiu că nu mi-ar fi dezvăluit nimic mai mult decât ce ştiam despre mare, dar poate mi-ar fi spus ceva despre mine.

Un maistru, care era de cart, mi-a făcut hatârul să înalţe periscopul, nu era nici o dificultate; m-am rotit cu el trei sute şaizeci de grade şi n-am văzut decât bazinul portului, vapoarele de la cheiuri şi pe urmă, în prim plan, la doi metri, înăbuşindu-mă, pereţii cenuşii ai navei bază.

Şi apoi să priveşti prin periscop când submarinul este la suprafaţă este un caraghioslâc, ştiam dinainte, n-am vrut altceva decât să văd cum funcţionează instrumentul. Dorinţa de a face o experienţă vie, cu submarinul în imersiune a rămas neîmplinită. Alion însă a trăit-o din plin, dar a plătit cu şase ore de zgâlţâială cumplită, care i-a istovit trupul, deşi altminteri îi era indiferentă.

M-am grăbit să spun că în viaţa unui submarin clipa cea mai tulburătoare este aceea când periscopul iese din apă. A fost un gând spontan, l-am exprimat fără sâ-l judec, la prima mea impresie, adesea înşelătoare. Fiindcă pe urmă, nu mai puţin tulburător mi s-a părut că este momentul când periscopul coboară încet, până ce dispare în apă. Sau poate este şi mai tulburător fiindcă impresionează direct chiar pe omul lipsit de imaginaţie. El ca şi noi, a văzut mai inainte ciudata navă plutind, cu chioşcul de la mijloc, postul de comandă cât ea navigă la

suprafaţă, cu pintenul puternic din prova, având rolul, în lupta corp la corp, dacă mi-e îngăduită asemenea exprimare, să străpungă şi să scufunde o navă inamică. Şi cu armele de pe punte, un tun, o mitralieră, sau mai multe, pentru o încăierare la suprafaţă, pentru a da lovitura de graţie unui adversar scos din luptă. Şi cu oamenii, care s-au îmbarcat sub ochii noştri, i-am văzut unul câte unul, am putut să-i numărăm ca să-i concretizăm într-o cifră.

Toate acestea au dispărut sub apă. Mai întii comandantul, precedat de un ofiţer şi un timonier au coborât pe tambuchiul care s-a închis etanş, în urma lor. Apoi vasul a început să se adâncească, s-a dat drumul la apă in compartimentele de lestare; a dispărut întâi pintenul, pe urmă armele de pe punte, şi la sfârşit chioşcul. Fierberea mării s-a liniştit, a rămas afară doar periscopul, ultima dovadă concretă şi evidentă, despre cele care cu câteva minute mai înainte erau deasupra iar acum, desi existau în întreaga lor formă materială, nu mai puteau fi văzute decât cu imaginaţia. Când dispare şi periscopul înseamnă ca s-a ivit un pericol.

Alion s-a îmbarcat pe submarin cu aprobarea Amiralului care nu-i făcea prima favoare. Mă întreb cum aş fi privit eu favoarea aceasta; aş fi cerut-o? Apoi, câteodată, când îmi aduc aminte, mă gândesc la unul şi la altul din prietenii mei de atunci, sau la oamenii cunoscuţi, iar uneori la câte un anonim de pe stradă, din tramvai, din tren şi încerc să-mi închipui cum ar fi reacţionat fiecare. Intrucât mă priveşte, mi-ar fi fost frică. Dacă nu se putea altfel, m-aş fi dus; dar dacă era vorba de o favoare, acum ştiu, n-aş fi cerut-o, oricât de mult doream să privesc prin periscop o bătălie navală.

Pe Alion l-am înţeles, dar numai cu o parte din raţiune. Cealaltă parte se abţine, ceea ce nu înseamnă o respingere; n-am respins niciodată nici unul din gândurile sau din gesturile sale, chiar dacă nu le-am putut înţelege. Nu înţeleg de ce nu mi-a vorbit despre această aventură; ştiu doar că trebuie să-i admit tăcerea, ca şi în cazurile celelalte când a zburat dincolo de linia frontului, totdeauna in primejdie. Dacă vreodată am gândit că era o încercare de sinucidere mascată, căci de scris n-am scris, a fost o greşeală. După cele ce mi-a mărturisit în ultimele lui zile, cum voi spune la vreme, am înţeles că, deşi era pe deplin conştient de ceea ce trebuia să i se întâmple, niciodată n-a vrut să preîntâmpine moartea, ci doar s-o sfideze. De ce? Poate din ironie. Sau ca să nu se dezică de sine, cel care odată suferise şaptezeci de execuţii; în şaptezeci de dimineţi cineva il punea cu faţa la zid şi îl ochea în ceafă, dar trăgea alături. Alion aştepta senin, nu tresărise niciodată, decât poate când îşi dădea seama că nu murise. Şi atunci încă nu ştia că zilele lui erau numărate!

* * *

Şeful electrician de pe submarin era maistru de marină, avea cam aceeaşi vârstă cu mine, era tânăr, îl chema Sămărtin, am să-i spun Samartin, nume care nu există dar se pronunţă cu mai multă uşurinţă.

Mai târziu am călătorit cu el pe mare; era iarnă, stătea cu spatele rezemat de postamentul radarului. „Emite raze, îmi face bine la şale“. „Ce fel de raze?“ l-am întrebat. „Felurite". El, ca minte omenească, era mai presus de această vorbă incompetentă. Incompetenţa e foarte răspândită, am întâlnit-o adesea la oameni care ştiu multe despre meseria altora, dar ignoră câte ceva, nu fără importanţă, din propria lor meserie. Ca să întreţină aparatura electrică a vaporului, maistrul Samartin n-avea nevoie să ştie ce raze emite radarul, dar, dacă vroia să aducă vorba, ar fi fost bine să se informeze. Oricum, era o lacună neînsemnată, n-a fost un motiv să întrerup conversaţia. De la el am aflat o sumedenie de cunoştinţe practice, ştiute până atunci mai mult teoretic, despre girocompas, servomotoare, pilot automat, ecograf, pe atunci un instrument simplu de măsurat adâncimea apei sub chilă, astăzi atât de evoluat incât arată pe ecran, ca la televizor, cum bate inima omenească, până şi cum se deschid sau se închid valvulele; exemplele sunt numeroase, l-am luat pe cel care mi s-a părut mai tainic, inima fiind nu doar un organ anatomic, ci sediul incontrolabil al sentimentelor noastre.

Să fi avut atunci un asemenea ecograf pe bord, poate medicul vasului ar fi putut să vadă exact ce avea maistrul Samartin la şale. Lombalgia e un cuvânt cu o sferă prea largă, durerea de şale poate să aibă multe cauze. "Reumatismul, fir-ar el al duşmanilor! spunea maistrul. Viata pe submarin, umezeala, mi-a betegit oasele."

L-am privit cu alţi ochi; fusese îmbarcat pe submarin tot timpul războiului, şi eu stăteam acum în faţa lui, il vedeam în carne şi oase, dar mi se părea o umbră imaginară; deşi omul exista, nu puteam să-l concretizez in ipostaza lui trecută. Nu aveam de ce să nu-l cred, trăise pe submarin, în spaţiul pe care îl cunoşteam şi care imi revenea în minte cu o senzaţie sufocantă. Când fusesem aievea acolo nu avusesem timp să mă gândesc ce se intâmplă în imersiune cu oamenii adevăraţi, nu cu cei din filme. Abia acum îmi dădeam seama că nu privisem submarinul drept ce era el în realitate, trebuise să apară un element nou, ca să developeze imaginea în toate dimensiunile ei şi să apară oamenii, ignoraţi mai înainte, fiindcă la vizita mea acolo nu-i văzusem, văzusem numai spaţiul lor, şi fiindcă mi se părea imposibil să trăiască in el fiinţe ca mine, gândul meu nu-i putuse cuprinde; de aceea, rămăsesem într-un fel de suspensie a puterii de înţelegere, cu impresia că submarinul nici nu existase, decât cel mult ca un decor, nu

ca o maşină de luptă. Majstrul Samartin era elementul nou, care îmi revela imaginea lui adevărată. Prin el reînvia întreg echipajul, devenind epic.

Aşa am putut să trăiesc intâmplările, după ce mai întâi am aflat tot ce am vrut să aflu, tot ce nu putusem să văd şi să înţeleg în cincisprezece minute, cât durase vizita mea grăbită. Acum nu mă mai interesa tehnica submarinului, ci viaţa oamenilor, ce făceau, ce simţeau ei în imersiune. Aveam un martor de la care am aflat tot ce până atunci rămăsese în suspensie, refuzând să se concretizeze.

— Dacă navigam la suprafaţă, imi povestea martorul, nu era altfel decât pe un vapor oarecare; când ieşeam din cart dormeam, sau jucam barbut, cărţi mai puţin, şeptici, dacă ştii. De citit nu prea citeam, adică, de ce să nu spun drept, unii din noi, adică mai toţi, nu citeam nimic. Şi ştii de ce? Fiindcă n-aveam linişte; tot timpul, dar tot, fără nici un răgaz, aşteptam alarma.

— Nu-i la fel pe toate vasele de luptă?

— Nu! La noi alarma înseamnă imersiunea. E altceva decât oriunde şi oricând, ceva ce nu poate să înţeleagă nimeni, dacă n-a trăit-o.

Acel „altceva" era lipsa din capacitatea mea de înţelegere, amintită mai înainte. Poate intuiam ceva, în parte, îmi dau seama acum, ceva ascuns în mine; însă îmi lipsea convingerea, şi atunci nu îndrăzneam să-l exprim în cuvinte, ca să afle şi alţii, mai ales în scris, negru pe alb, care, spre deosebire de vorbă, nu zboară.

— Este cum un om viu ar coborî în mormânt, cu sicriul, îmi spunea maistrul, şi după glas îmi dădeam seama că nu erau vorbe, trăise cu adevărat coborârea pe lumea cealaltă.

Văzusem multe sicrie coborând în mormânt, începând cu al tatălui meu, când aveam o vârstă prea fragedă ca să simt altceva decât durere. Când a murit mama mea, după o suferinţă grea şi nedreaptă, fiindcă era o fiinţă fără păcate şi n-avea de ce să fie pedepsită, în timp ce sicriul cobora în groapă, m-am gândit, in acele câteva clipe, la tot ce făcuse ea pentru mine. Atunci am avut un sentiment de recunoştinţă, intens şi dramatic. Nu regretam că murise ci dimpotrivă aveam o mulţumire dureroasă că i se făcea dreptate, după ce suferise fără nici o vină, vreme îndelungată. N-am plâns, să se vadă, dar lacrimile le am şi astăzi în suflet, după mai bine de patru decenii.

Azi, pe cât pot, mă feresc să mă duc la înmormântarea prietenilor, mi se pare că îi conduc mai bine cu gândul, de acasă. Uneori însă împrejurările mă oblică să iau negreşit parte, dar atunci vin nu pentru mort, ci pentru familie. Oricum, dintr-un motiv sau din altul, din sentimente pioase sau din obligaţie, uneori doar de curiozitate, am văzut multe înmormântâri, de toate clasele, de la dricul primăriei până

la afetul de tun, cu fanfară şi salve de puşcă. La oricare din ele, chiar când nu cunoşteam mortul, coborârea coşciugului în mormânt mi-a prilejuit un moment de emoţie, un spasm al inimii; nu că m-aş fi gândit la inmormântarea mea viitoare, ci la moartea în sine, întoarcerea omului la starea lui primară, ţărână, această presupunere în care cred, neputând să presupun altceva.

Dar niciodată nu m-am închipuit în sicriu pe mine însumi, în stare vie, imagine exprimată de maistrul Samartin şi născută nu din gândirea cuiva, ci din propria lui trăire.

Submarinul coboară ca lăsat cu frânghia; peste el valurile se rostogolesc ca bulgării de pământ în groapă; mai rămâne să se arunce o cruce în apă.

E o imagine firească; toţi până la unul, cei care intră în imersiune se tem că s-ar putea să nu mai iasă niciodată. M-am gândit la oamenii care am auzit că au fost îngropaţi de vii din greşeală şi ca să înţeleg starea lor, când presupun că şi-au venit în simţire, am încercat să-mi închipui ce s-ar petrece cu mine dacă aş fi în locul lor, viu, cu doi metri de pământ deasupra, pe care n-aş putea să-l dau la o parte ca pe o lespede. N-am putut suporta gândul, am fugit de el cu groază. O parte din ce simte un asemenea om am aflat de la maistrul Samartin.

* * *

Era în timpul asediului de la Sevastopol. Submarinul a plecat noaptea, ca la ziuă să fie aproape de coasta Crimeei. În afară de ultimele mile, tot drumul a fost făcut la suprafaţă, cu motoarele Diesel, care în acelaşi timp încarcă şi acumulatoarele. Era o misiune modestă, dar nu mai puţin primejdioasă decât altele: să intercepteze vasele care aprovizionau pe mare oraşul asediat şi să le torpileze; chiar dacă scufunda numai unul, era o victorie, inamicul îşi dădea seama că există o ameninţare, fără să ştie cât de precară, fiindcă aveam cu totul trei submarine, de o clasă mijlocie. Mi-am adus aminte de forturile din vestul îndepărtat al Americii, asediate de Pieile Rosii. Ultimul luptător rămas în viaţă alerga de la un crenel la altul si trăgea cu puşca, făcându-i pe atacatori să creadă că nu e singur. Uneori şiretlicul reuşea, Pieile Roşii o luau la fugă.

Asemănarea nu e deplină, ar fi trebuit ca submarinele să se deplaseze repede pe tot ţărmul Mării Negre, la răsărit de Sevastopol, şi să lanseze torpile, una după alta, ca şi cum ar fi venit la atac o flotă întreagă.

Mi l-am închipuit acolo pe cel amintit de maistrul Samartin, la două mile de coastă, căutând cu periscopul vasele inamice. Era mic şi singur, departe de casă. Nu juca nimeni barbut, echipajul pregătea torpilele de lansare, respirau greu, comandantul, încordat, cu ochii în periscop

transpira, îi curgea sudoarea pe faţă, cobora pe grumaz, pe sub cămaşă, era totuna de apă. Marea, în lumina scânteietoare a soarelui de dimineaţă, rămânea pustie şi tăcută; se auzeau numai tunurile de pe uscat, care bombardau oraşul. Două ceasuri pândiseră aşa, într-o aşteptare bolnavă, până ce în periscop apăruse un vas cu pânze, o biată corabie de lemn, de cel mult o sută de tone. Aducea pâine sau muniţii? Unde erau vasele celelalte, ce punea la cale? Să nu se fi auzit tunurile, s-ar fi crezut că oraşul capitulase.

Eu nu cred că în ceea ce urmează era o dilemă. Dar comandantul o avea, strângea din măsele, strângea mânerele periscopului transpirând tot mai tare şi se întreba dacă să torpileze sau nu corabia de o sută de tone. Poate încărcătura ei ar fi ajutat oraşul asediat să reziste o zi în plus, sau nici atât, numai câteva ore. Este adevărat, se gândea el, că o zi poate să fie decisivă, cum se gândeşte familia bolnavului, încercând să-i prelungească viaţa, în speranţa că tocmai atunci o să apară medicamentul minune. Dar, ca marinar, comandantul îşi spunea că e nedemn şi ridicol să scufunde o corabie de lemn, nu mult mai mare decât *Santa Maria* lui Cristofor Columb.

In 1917, un submarin german scufundase, în apropiere de coasta Angliei, transatlanticul american *Lusitania*, la vremea lui cel mai mare din lume. Nu sunt câtuşi de puţin de partea submarinului, dimpotrivă, când îmi aduc aminte îmi trezeşte o veche ură. Dar, judecând din punctul de vedere al comandantului, socotesc că merita să strice o torpilă.

În 1939, curând după ce începuse războiul, un alt submarin german, din Marea Nordului sau din Baltică, se strecurase până la o bază navală a Angliei şi făcuse prăpăd cu torpilele; fiindcă nu se aşteptase nimeni, era prea departe, se cerea prea multă îndrăzneală. Pe comandantul submarinului îl chema Prie, parcă aşa ţin minte, deşi a trecut aproape jumătate de secol de când l-am văzut la cinematograf, primit triumfal în capitala Germaniei. Era un omuleţ roz la faţă, aşa mi s-a părut, peste imaginea alb şi negru, stătea în picioare într-o maşină decapotată care străbătea străzile Berlinului, pline de o lume delirantă şi răspundea la urale cu salutul lui Hitler. Pe urmă Hitler l-a primit la cancelaria Reichului, unde, cu propria mână, i-a agăţat în piept, sau i-a atirnat de gât, nu ştiu ce decoraţie, cu nu ştiu ce diamante.

Pe urmă amintesc doar în fugă de convoaiele care traversau Atlanticul din America, transportând în Europa material de război şi materii prime pentru uzinele de tancuri şi tunuri. Sau de cele care mergeau în Oceanul îngheţat de Nord, la Murmansk. Toate aceste convoaie erau escortate de nave mari, înarmate, crucişătoare şi torpiloare, plus avioanele do bombardament şi recunoaştere. Dar

submarinele germane pândeau pretutindeni şi din o sută de vase adesea ajungeau la destinaţie numai jumătate, alteori un sfert, iar uneori nici unul…

Comandantul se consultă cu ofiţerii şi toţi fură de părere că n-avea nici un rost să scufunde corabia. Alte vase nu se vedeau, se puteau întoarce cu o informaţie importantă şi astfel misiunea nu era cu totul ratată. Electromotoarele porniră şi submarinul se întoarse încet cu prova spre sud-vest, către casă.

Nimeni nu-şi explică, prin ce mijloace s-a prins de veste la coastă. Dacă ar fi existat aparate speciale de detectare, încă necunoscute de marina noastră, ar fi dibuit mai devreme submarinul, când sosise. Poate nu fusese altceva decât o rază de soare, reflectată în oglinda periscopului. Două vedete rapide, aruncătoare de mine ieşiră din port, ar fi fost invizibile fără enorma trombă de apă lăsată în urmă. In aceeaşi clipă şi din aceeaşi direcţie apărură trei avioane zburând la înălţime mică.

Până să ajungă deasupra submarinului, acesta abia apucase să coboare la o adâncime de zece metri. Din avion silueta lui putea să fie văzută, de accea prima bombă explodă atât de aproape că zgâlţii pereţii de oţel, făcându-i să pârâie, ca o lovitură directă. În asemenea împrejurări impresiile nu mai pot fi controlate. Maistrul Samartin îşi făcu semnul crucii. Toţi din compartimentul său se închinau, unii îngenuncheaţi, alţii trântiţi pe brânci, ca la un bombardament terestru.

Alte două bombe căzură, mai departe, dar fără să stârnească o spaimă mai mică.

Între detunături şi cutremure se auzeau motoarele vedetelor care se roteau deasupra. În acel punct, marea avea şaizeci de metri adâncime; submarinul, care cobora întruna se opri fără izbitură, pe un fund de nisip, clasic. De aici înainte nimeni nu mai avea ce să facă, decât să aştepte, cu groaza în suflet, cu gândul că nu mai exista nici o scăpare. De la locul său, maistrul Samartin vedea o parte a postului de comandă. Nimeni, nici acolo, nu avea ce face decât să aştepte. Comandantul îşi ştergea mereu sudoarea de pe frunte. Lângă el, pe o strapontină prinsă în perete şedea un om, fără uniformă, în pantaloni de doc, albaştri, şi în cămaşă cu mâneci scurte.

— Era de la ziar, dar n-avea aparat fotografic, ar fi fost bine să ne fi făcut o poză, până nu începea bombardamentul.

Maistrul Samartin nu îi dădea importanţă, abia târziu mi-a vorbit de el. Mai fuse unul, luna trecută, un lungan deşirat, cu bube pe faţă. Purta tot timpul cască, la ce i-o fi folosit? Poate credea că în submarin e ca pe front, în tranşee. "Dar, ce-i drept, ne făcea fotografii, tot timpul şi nota în carnet, stătea de vorbă cu oamenii, îi întreba de nume. Părea foarte

isteţ şi vrednic, eram bucuroşi că o să scrie despre viaţa noastră, ca unul care o văzuse cu ochii. Numai că odată, când a apărut un torpilor la orizont şi am intrat în imersiune, s-a făcut alb la faţă, s-a lăsat jos, pe podea, nu-l mai ţineau picioarele, şi s-a scăpat pe el de frică.“

Fusese doar o misiune de recunoaştere, s-au întors fără luptă. El însă a scos o carte, a povestit în ea de un atac al inamicului, erau să piară cu toţii.

— Domnule, n-ai să crezi ce minte avea, înşira vorbele de-ai fi putut să crezi că fusese bombardament adevărat, cum l-am simţit pe pielea noastră, la Sevastopol. Iţi spun drept, când citeam nu ştiam ce să mai cred, intram la îndoială, oi fi uitat eu, aşa o fi fost, altminteri de unde să ştie?! Mare meşteşug! Să-ţi scoţi pălăria!

Maistrul Samarlin îmi mărturisea că el, deşi mai târziu îndurase un bombardament atât de năpraznic că nu l-ar fi uitat în vecii vecilor, nu putea să mi-l povestească nici pe departe ca ziaristul care nu simţise nici măcar o singură mină zgâlţâind pereţii submarinului, şi n-avusese altă suferinţă decât că îşi murdărise pantalonii pe dinăuntru. Şi încă în imersiune, când nu vine aer curat de afară!

— Cădeau minele şi bombele în jurul nostru ca grindina pe tabla acoperişului; nimeni nu mai credea că o să scăpăm teferi. Până nu vedeau ulei ieşind deasupra, nu ne lăsau în pace, ne pisau ca pe tecile de fasole, să iasă boabele afară.

Într-adevăr, putinţa de exprimare a maistrului era mai prejos decât împrejurare; dacă nu apelam la propria mea imaginaţie, n-aş fi putut să trăiesc momentele acelea când ce mai era viu în oameni se împletea cu moartea, singura care putea să învingă.

Între timp, mă întrebam de ce oare submarinele nu aveau un rezervor cu păcură pe punte, să poată fi deschis din interior, cu pârghii? Dacă o asemenea invenţie s-o fi pus cumva în practică, tot nu înţeleg de ce a fost nevoie de atâta întârziere, că eu încă n-am putut să aflu. Despre pata de ulei s-a vorbit până în ultima vreme, dacă nu cumva se vorbeşte şi astăzi.

— Ce nu înţeleg eu, spunea maistrul Samartin, de ce ziaristul care a fost atunci cu noi n-a scris nimic din ce-a trăit şi el, odată cu toată lumea, că doar nu putea să fie scutit de frică. Ofiţerii se purtau cu el respectuos, spuneau că este un poet mare, nu doar ziarist, şi trebuie să fim mândri. Aşa o fi fost, dar nu auzisem de el, nici eu, nici alţii. Atâta ştiu că nu-i era frică, era mai degrabă curios, când exploda o mină aproape, făcea ochii mari, parcă voia să vadă afară, prin tablă.

Imaginea submarinului zguduit de explozii n-am putut să mi-o formez decât târziu, printr-o asemuire, când am fost în America şi am văzut caii sălbatici la rodeo. La cinematograf cred că a văzut toată

lumea, aşa că o să mă înţeleagă cu uşurinţă. O gâză în care a dat strechea şi se zbate ca nebuna, sărind, răsucindu-se, izbindu-se in geam, în podea sau în ziduri ţi-ar face frică, dacă ar fi mai mare. Aşa cum e, poţi să n-o bagi în seamă, sau daca te enervează n-ai decit s-o alungi afară. Nu la fel se întâmplă la rodeo, furia calului e înspăimântătoare. Dacă eşti călare te zgâlţâie până ţi se striveşte creierul de ţeastă, şi dacă te mai ţii în şa chiar aşa, fără creier, face el ce face şi te trânteşte de duduie pământul. Am văzut cum îşi arcuieşte spinarea în sus, cum saltă turbat când cu fata, când cu spatele, cum se scutură şi cum se cutremură. Impresia mea este că nici un cowboy, oricât o fi el de deprins, şi oriciţi cai o fi îmblânzit, la rodeo o păţeşte, dacă nu în două secunde, măcar după un minut. Când unul se ţine bine, aruncat aci pe grumazul calului, aci pe crupă, iute, ca furie, când clipe întregi pluteşte în aer, ţinându-se de şa cu o mâna, sau chiar fără să se mai ţină, şi nu se lasă până ce sălbăticiunea nu-şi pierde vlaga, apoi acel om e frate cu dracul.Eu n-am văzut nici unul; poate am nimerit la rodeo într-o zi proastă pentru cowboy.

În schimb, acea imagine vie, mărind-o de sute de ori şi dându-i structură metalică mi-a îngăduit să înţeleg, să văd şi să simt ce se întâmplă cu submarinul.

Ar fi o exagerare să spun că o mină explodată în faţă îi ridica prova până la verticală, încât oamenii de pe podea cădeau pe despărţitura de tablă dintre compartimente. Dar o zgâlţâiau cu atâta violenţă că nimeni nu mai rămânea în picioare, şi nimeni nu putea să creadă că submarinul nu se rupe in două. Pe urmă venea o izbitură în pupa, oamenii alunecau pe podea în sens invers; o lovitură în coastă, alunecau de-a latul; o lovitură în partea opusă, se întorceau de-a berbeleacul. În afară de groază era o tortură fizică, o încordare continuă a trupului, ligamentele şi muşchii păreau gata să se rupă. Şi detunăturile interminabile, venind din toate direcţiile, nu lăsau timp de gândire, între una şi alta. Şi lipsa de aer! Iar mai presus de toate, lipsa oricărei speranţe!

Nimeni nu vroia să moară, dar toţi ştiau că alt sfârşit nu-i posibil. Şi e ciudat, e greu de înţeles ce se întâmplâ cu omul, oricât de inevitabilă era moartea, şi oricât ar fi fost ea de izbăvitoare după atâta tortură, toţi vroiau să mai trăiască măcar o clipă, în speranţa că în a doua clipă se va întâmplâ o minune.

Timp de o oră s-a zbătut aşa submarinul, cât nici un cal nu rezistase vreodată la un rodeo. Bombardamentul se opri pe neaşteptate, se mai auziră motoarele vedetelor rapide, slăbind, un timp se mai simţi vibraţia tablei lovite de unda sonoră. Apoi se făcu linişte, acea linişte înspăimântătoare din fundul unui mormânt, unde mortul se trezeşte viu

între scândurile coşciugului.

Rămânea spaima că atacul o să reînceapă, încetase din lipsă de mine şi bombe, avioanele şi vedetele puteau să se întoarcă.

Aici, experienţa mea de la rodeo nu-mi mai era de folos, arena acum se golise, urma un moment static, despre care, dacă nu se întâmplă nimic, n-ai ce spune.

Câteva clipe nimeni nu se mişcă, nu scoase o vorbă. Cei din preajma lui se uitau la comandant, care părea incapabil să ia o hotărâre; poate era sonat, sau avea voinţa abolită.

Viaţa reîncepu cu o călcătură dezordonată, venind dinspre postul de lansare a torpilelor din prova. Un om intră, aplecat, pe uşa scundă şi când fu înăuntru nu putu să se mai îndrepte, rămase aşa, cu spinarea arcuită. În schimb ridică ochii, dar fără să se vadă încotro i se îndrepta privirea; părea câ nu caută pe nimeni. N-avea pe el decât chiloţii şi un tricou de corp, leoarcă de apă.

— Domnule comandant, spuse, cu o voce pe cât de stinsă, pe atât de hotărâtă, nu mai pot să îndur. Să ieşim la suprafaţă şi să ne predăm. Dacă nu, împuşcaţi-mă!

Abia după aceea privirea lui găsi o ţintă, dar nu era comandantul, ci omul aşezat pe strapontină.

— Ce ochi albaştri! bâigui, fără noimă.

Apoi se prăbuşi pe podea şi rămase nemişcat, letargic.

Acum tăcerea era ruptă; comandantul trebuia să vorbească:

— Luaţi-l şi aveţi grijă de el, faceţi-i o injecţie cu morfină.

Apoi se adresă echipajului, prin difuzoarele instalate în toate compartimentele:

— Fiţi calmi; mai aşteptăm o jumătate de oră. (Dar şi fără acea jumătate de oră era târziu, oamenii respirau in spasme.) Nu faceţi mişcări inutile, economisiţi oxigenul!

Il înţelegea pe omul care leşinase, nu era departe nici de el gândul să iasă la suprafaţă, cu orice riscuri. Pe chipul lui se vedea îngrijorarea, se uita în compartimentul de alături, la maistrul Samartin, a cărui îngrijorare nu părea mai mică.

— Îl înţelegeam, aveam aceeaşi teamă, la care poate ceilalţi nu se gândeau.

In câteva locuri submarinul era lovit, simţise clar schijele şi nu ştia dacă nu avariaseră vreo instalaţie, dacă nu perforaseră tancurile de balast, aşa, degeaba băgau în ele aer comprimat, să evacueze apa, venea alta în loc, şi submarinul nu mai putea să iasă din imersiune. Atunci s-ar fi întâmplat ce văzusem eu la cinematograf, agonia, moartea lentă şi implacabilă. Îmi veneau în minte ochii pisicii, care murise ultima.

* * *

Cu toată atenţia pe care i-o arătau ofiţerii, prezenţa lui Alion acolo a rămas ca şi neobservată şi, în orice caz, fără explicaţie; fiindcă nu a scris nimic la ziar, după cum credeau unii. Dar el nu s-a îmbarcat pe submarin ca să se inspire.

La mult timp după război, când navigam împreună In Atlantic şi maistrul Samartin mi-a povestit toate acestea, Alion murise de douăzeci şi unu de ani. Ştiam ceva, îmi povestise chiar el, câteva zile înainte de a muri, dar doream cu ardoare unele amănunte importante pentru mine, peste care simţeam că trecuse, poate le şi uitase. Abia atunci mi-a mărturisit ceea ce ţinuse secret, participarea lui la război, fără să fie combatant, şi fără să aibă intenţia de a scrie. Nu s-a dus nici ca să sfideze moartea, mi-am dat seama meditând la toate manifestările lui cunoscute de mine. A fost o clipă, dar una singură, când l-am bănuit că îşi riscase viaţa, oricât rămânea de scurtă, ca să lase o amintire spectaculoasă; regret cu ruşine acest gând pe care n-am să mi-l iert nici odată.

De la maistrul Samartin am vrut să ştiu prin ce primejdie trecuse submarinul, fiindcă Alion nu-mi spusese în această privinţă decât ceva vag, ca şi cum n-ar fi avut nici o importanţă. Şi vroiam să ştiu ce făcuse el în timpul primejdiei, ce faptă fizică; despre starea lui de spirit îmi vorbise în chip cinic: "Să nu fi fost atâta groază în jur, care mă irita ca şi cum mi-ar fi adus o jignire, cred că aş fi simţit voluptate; îmi dădeam seama că era gata să se manifesteze, ca sub efectul unui halucinogen, sau al unui afrodiziac, dar o împiedica prezenţa celorlalţi; spaima lor făcea să se nască în mine pudoarea, şi inhibiţia, ca în adolescenţă, când am văzut prima oară o femeie goală. Iar voluptatea, reprimată de un alt eu din mine, mi-o dădea gândul că murind în fundul mării dispăream fără urmă, ceea ce este de mult dorinţa mea cea mai vie, de fapt singura privind viitorul meu, după moarte. Nu sunt sigur că mi se va respecta testamentul, să fiu ars şi cenuşa să se arunce oriunde."

Am vegheat ca dorinţa să-i fie respectată întru totul, am luat eu însumi urna de la crematoriu, am ţinut-o două zile în casă, învelită în catifea neagră. Pe urmă am intrat noaptea în Cişmigiu şi am presărat cenuşa la rădăcina trandafirilor.

12

Cunoşteam mersul războiului după comunicate pe care la început, fiind o fire credulă, le luam drept literă de evanghelie. Pe urmă am învăţat să citesc printre rânduri şi să caut alte informaţii decât cele oficiale. Când se vorbea de mari victorii germane, şi au fost multe,

unele spectaculoase, ascultam radio Londra, care le confirma, cu onestitate, sau le dădea dimensiunea normală, redusă la jumătate, la o treime, un sfert sau nici atâta. Când comunicatele germane anunţau replieri strategice, înţelegeam câ era vorba de înfrângeri.

Hitler declarase că în trei luni Rusia va fi lichidată; se îndulcise la războiul-fulger. Fulger n-a fost deloc, armata, până atunci învingătoare pe toate fronturile, s-a izbit de o rezistenţă neaşteptată nici de Hitler, nici de alţii, unii cunoscuţi chiar de mine, care vorbeau despre tancuri de carton, cazemate de scânduri vopsite, de o armată care, neavând generali, nu putea să lupte decât anapoda. În acei ani propaganda a dat roade bogate, i-a cucerit chiar pe unii care o dispreţuiau mai înainte. Principiul propagandei îl urmează pe acela faimos din Aria Calomniei: să acuzi fără ruşine! Chiar dacă se dovedeşte că nu-i adevărat, ceva tot rămâne. Nimic nu se reabilitează fără să lase o pată. Alt principiu este acela al persuasiunii, împrumutat de la ghionoaie: ciocăneşte întruna, cumătră, nu-ţi pierde răbdarea, dacă pădurarul te alungă întoarce-te şi reia ciocănitul, până la urmă tot vei face o gaură! O minciună repetată fără scrupule şi cu convingere ajunge să fie crezută. Sau, cel puţin, lasă o îndoială.

Tancurile erau adevărate, de oţel, cazematele de beton iar generalii au ieşit ca din pământ, cu trese aurite şi cu decoraţii.

Cum de era la posturile ei această armată, şi cum de a ripostat atât de puternic, când Stalin nu se aştepta ca Hitler să-i facă una ca asta, să pornească războiul, odată ce Molotov semnase cu Ribbentrop un pact de prietenie? Spun şi eu ce-am auzit, dar nu la cafenea, ci de la persoane autorizate, Hruşciov, bunăoară. Deoarece mă tem că mulţi din cititori cunosc prea puţine despre istoria timpului, unii din ei nici nu erau născuţi pe vremea aceea, am să-i informez că Molotov si Ribbentrop erau amândoi miniştri de externe, primul al Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, al doilea al Germaniei, Marele Reich, după titulatura oficială. Despre Stalin socotesc că nu e nevoie să spun nimic, cred că îl ştie oricine, chiar şi cei veniţi pe lume prea târziu, după 1953, spre a mai avea când să-l felicite de ziua naşterii.

Informaţii peste informaţii ajungeau la urechea lui Stalin, din Anglia şi din Japonia, unde existau spioni, cu toată vicleana vigilenţă niponă. Apoi erau mişcări de trupe in Germania, armata se masa la frontiera răsăriteană, scopul puteau să-l înţeleagă şi civilii, sau măcar să-l bănuiască. Numai Slalin n-a vrut să creadă, se bizuia pe tratatul cu Hitler, deşi ştia bine că tratatele nu se respectă decât între gentlemeni, sau în cazul când amândouă părţile au interese comune, care n-au apucat să se deterioreze.

Şi totuşi, când a aflat că informaţiile nu erau eronate şi războiul

începuse de-a binelea, surpriza şi dezolarea lui Stalin au fost atât de mari, dacă e adevărat ce spune Hruşciov, încât a început să plângă, lamentându-se incredibil: „Am pierdut tot ce ne-a lăsat Lenin!"

Aşa, în două zile Hitler ar fi intrat în Moscova, dacă nu erau generalii. Ei au comandat deschiderea focului şi au ţinut piept lui Hitler, peste aşteptările unei mari părţi din lume.

Ştiu cât de greu a ajuns armata noastră la Nistru, după ce trecuse Prutul cu atâtea piedici. Ştiu mai ales ce a costat-o drumul până la Odesa; drumul până acolo, pe care l-am străbătut şi eu, la trei decenii după ce se făcuse pace, fusese presărat cu morminte, unde acum nu se mai vedea nici o cruce; dar ţineam minte.

Cu toată rezistenţa, surprinzătoare, armata germană a înaintat destul de repede, o ţară mai mică ar fi fost gata cucerită. Sevastopolul n-a rezistat mai puţin decât Odesa. Iar Leningradul şi Moscova au rezistat cu o îndârjire supraomenească şi nemţii n-au izbutit să pună piciorul acolo, cum îl pusese atât de uşor în Paris, cu un an înainte. Aceste oraşe erau simboluri care nu trebuiau să se spulbere. Moscova, capitala ţării, iar Leningradul leagănul revoluţiei; au fost apărate in consecinţă. Dar, în ajutorul luptătorilor a venit şi o iarnă prematură, înspăimântător de aspră pentru armata germană care nu era pregătită s-o întâmpine.

Hitler venea cu o întârziere de cinci săptămâni faţă de planul Barbarosa, cum s-a numit operaţia de invadare a Rusiei. Războiul din Grecia, pornit de Mussolini din infatuare şi nechibzuinţă, a fost cauza amânării.

Deşi nepregătită de război în aceeaşi măsură cu adversarul său, Grecia s-a împotrivit cu bravură trupelor italiene, care, ce-i drept, nu prea aveau chef de luptă, războiul lui Mussolini devenise ridicol, nu mai puţin decât cel din Libia şi Etiopia; pe lângă revoltă el a dat naştere la glume, cu carul, şi glumă ar fi rămas până la urmă, dacâ nu intervenea armata germană.

Mult s-a vorbit despre alianţa Germaniei cu Italia, care s-a numit Axa Berlin—Roma, pe scurt Axa, cuvânt copleşitor, care scotea din uz aproape cu totul alte axe, inclusiv pe cea a pământului. Mult s-a vorbit de prietenia dintre Hitler şi Mussolini, deşi se ştia că începuse cu mârâieli de o parte şi de alta. Dar şi mai târziu, când legătura era consolidată, lumea îşi dădea seama că Mussolini atârna ca o ghiulea de picioarele lui Hitler, ceea ce se spunea aproape pe faţă. El a început războiul contra Greciei fără consimţământul partenerului, care îl sfătuise să mai aştepte. Deşi recomandarea lui nu fusese luată în seamă, Hitler a trebuit să intervină, n-avea nevoie de un mic, dar prelungit război în Balcani, când se pregătea să facă altul, de proporţii

gigantice şi pe care socotea să-l termine repede.
Armata germană de intervenţie a trecut cam nevăzută în Bulgaria, trenurile se duceau drept la Giurgiu. Insă pe urmă au început să se întoarcă încărcate de răniţi şi atunci lumea neinformată mai înainte şi-a dat seama că în Grecia se dădeau lupte grele. N-a mai fost vorba de un război fulger, a durat cinci săptămâni, putea fi o lecţie pentru cine se gândea să cucerească Rusia în nouăzeci de zile.
Cred că în Germania mulţi erau nemulţumiţi că diviziile lor muşcau ţărâna pentru cauza altuia. Aşa îmi explic de ce, intr-un discurs adresat poporului său, Hitler a avut grijă să spună că prietenul la nevoie se cunoaşte; e singura idee pe care o ţin minte, celelalte probabil erau cele obişnuite, ameninţări la adresa inamicilor, atât de numeroşi, în vreme ce el avea de amic numai pe Mussolini; se cuvenea să-l ajute la nevoie! Dar uite aşa, iarna grea a anului 1941 l-a prins în faţa Moscovei, zădărnicind orice speranţă că ar putea fi cucerită. De ger, tancurile nu puteau sa pornească, uleiul motoarelor îngheţa în carter, la fel se întâmpla cu avioanele. Iar oamenii, neobişnuiţi cu o asemenea iarnă şi neavând nici măcar echipament s-o înfrunte, stăteau ţepeni pe lângă avioane şi tancuri. Atunci a ieşit vorba, folosită chiar de ziare, deşi nu era decât o glumă acră. că apărătorii aveau drept comandant pe Generalul Iarnă, pe care il cunoscuse şi Napoleon Bonaparte.
Astfel, in partea de nord a frontului, după ce încercuise Leningradul, armata germană se oprise la Moscova, şi niciodată n-a trecut mai departe.
La sud de aceste oraşe necucerite, înaintarea a mers mai repede, chiar dacă nu fulger. Prima victorie mai importantă a fost cea de la Smolensk, care pentru ruşi a însemnat o rană dureroasa. Dar acum Stalin îşi venise în fire, bea votcă şi noaptea cobora în staţiile metroului, unde se refugia poporul, să se apere de bombardamente. Acolo, din susul scării, ca să-l vadă toată lumea, ţinea discursuri de îmbărbătare: Armata în retragere trebuia să lase numai pământul gol în faţa inamicului; pe urmă o sa fie sărbătoare şi pe uliţa noastră! Generalisim al armatei, Stalin n-a fost niciodată să-şi vadă soldaţii, pe nici unul din fronturi.
Cea mai mare victorie a nemţilor, în primăvara urmatoare, după iarna grea care îi paralizase, a fost încercuirea de la Harkov, unde ruşii au lăsat în mâna lor toată armata generalului Timoşcenko, sute de mii de oameni. Ceea ce i-a prilejuit lui Goebbels, ministrul cu propaganda lui Hitler, să dea un comunicat senzaţional, care a uluit lumea: "armata sovietică este virtual nimicită!"
Multă lume a crezut, ştirea a consternat pe unii, pe altii i-a făcut să exulte, convinşi că sfârşitul războiului se şi anunţase. Adevărul este că

pierderea ruşilor era uriaşă, şi tot atât de adevărat este că putea fi evitată. Istoricii spun că a fost un dezastru.

La vremea aceea, pe frontul central nemţii trecuseră de Harkov, fusese o cucerire importantă. Dar cum la Leningrad şi la Moscova stăteau pe loc, cum îi împiedicase şi iarna, a fost un timp când n-au mers mai departe, ba, în sud, au pierdut chiar o parte din zona câştigată, şi au rămas în defensivă.

Primăvara, în luna mai, ruşii i-au atacat pe trei direcţii, ca să elibereze Ucraina. Direcţia principală era cea din centru, care ducea la Harkov.

In cele ce urmează n-am luat informaţii din nici o sursă ostilă Uniunii Sovietice, nici n-am cunoscut vreuna, ca să fac comparaţie. Mă bizui pe declaraţiile vorbite şi scrise ale lui Nikita Sergheevici Hruşciov, şi pe unele comentarii ale celor din preajma lui, care i-au cunoscut gândurile şi au fost martorii evenimentelor. Iar Hruşciov, mai târziu conducător al Uniunii Sovietice, era atunci consilierul politic al armatei lui Timoşcenko, şi se afla pe front, la postul de comandă al acesteia.

Cu privire la iniţiativa nefastei ofensive sunt controverse; Stalin, după dezastru, dădea vina pe Hruşciov. Erau şi alte păreri, dar toate cădeau de acord că ofensiva fusese o nechibzuinţă. La început operaţia a mers uşor, chiar prea uşor spune povestitorul principal, exprimându-şi astfel o suspiciune, la mult timp după sfârşitul războiului, dar care poate se născuse chiar atunci când se petreceau faptele. Rezistenta germană era slabă, până ce a dispărut cu totul; marea câmpie a Ucrainei rămânea goală.

Comandanţii însă nu puteau să se încreadă în asemenea pleaşcă, nu putea fi decât o capcană. Aviaţia de recunoaştere şi poate încă alte mijloace din informare au semnalat aglomerări de trupe germane în flancurile armatei lui Timoşcenko, în timp ce aceasta înainta fără dificultate. Nu mai încăpea nici o îndoială că ofensiva trebuia oprită.

Hruşciov, consilierul politic al armatei primejduite, după mai multe demersuri infructuoase, la forurile superioare de conducere a războiului, nemaiavând încotro, i-a telefonat lui Stalin, în toiul nopţii, la orele obişnuite de lucru sau de veghe ale acestuia. O fereastră la Kremlin rămânea luminată tot timpul; văzând-o, poporul înţelegea că Stalin lucrează. Dar Hruşciov nu l-a găsit, era la "dasha" lui de lângă Moscova; becul ardea degeaba.

Cu toată gravitatea situaţiei şi cu toate insistenţele, n-a putut să vorbească direct cu Stalin, ci numai prin intermediul lui Malenkov.

— Tovarăşul Stalin nu poate veni la telefon, vă rog să-mi comunicaţi mie ce aveţi să-i spuneţi.

Dialogul a fost mai lung, în mai multe rânduri Malenkov s-a întors cu

acelaşi răspuns:

— Tovarăşul Stalin spune să-mi comunicaţi mie!

— Bine, atunci înştiinţează-l că armata lui Timoşcenko e pe cale de a fi încercuită. Ii cer încuviinţarea să oprim ofensiva.

Sunt retrageri şi retrageri, nu toate ruşinoase, acelea când soldaţi şi comandanţi întorc spatele şi-o iau la fugă, de frică. Se ştie cum sunt pedepsite asemenea acte de laşilate: într-atât îşi pierd minţile fugarii, încât uită că, pe lângă onoarea de a muri pentru patrie, e mult mai uşor să lupţi până la ultima răsuflare, decât să sfârşeşti la stâlp, în faţa plutonului de execuţie. În luptă nu ştii de unde vine moartea, nici nu apuci s-o simţi; la stâlp o aştepţi până se citeşte sentinţa, se dau comenzile, şi în tot acest timp ştii sigur ce o să se intâmple, iar la urmă vezi moartea, ca o flăcăruie, ieşind pe ţeava puştilor.

O retragere făcută în ordine şi la ordin poate să aducă după aceea o victorie.

Răspunsul lui Stalin, prin Malenkov, fără ca măcar să ceară o lămurire, fară să se consulte cu mesagerul acelei armate pierdute, a fost: "Nu vă retrageţi!" Iar mesagerul incheie, sunt cuvintele sale, care nu pot fi tăinuite o veşnicie: „Am pierdut două sute de mii de oameni. Iată cât ne-a costat geniul militar al lui Stalin!"

Comentariul lui Alion, care mutase steguleţele după comunicatul lui Goebbels a fost: "Cine incercuieşte, de încercuire va muri!" Il ura eu înverşunare pe Hitler, si nu cunoştea rolul jucat atunci de Stalin.

Iată, în linii mari, ce s-a intâmplat in primul an de război şi în primăvara celui de-al doilea. Urmau încă doi şi jumătate. Armata germană înainta, dar nu ajunsese încâ la Stalingrad: oraşul trebuia să reziste nu doar din motive strategice, ci şi spre a-şi salva prestigiul, căci avea onoarea să poarte un nume mai grandios decât Leningradul.

13

Jordie avea o fată, studentă la Facultatea de litere şi filosofie, pe care voia s-o înveţe gazetăria, ca mai târziu să-i încredinţeze conducerea ziarului (*Pasul Istoriei*). Profesor mi-a făcut cinstea să mă aleagă pe mine şi, ca prim exerciţiu, mi-a sugerat s-o duc la un spital de răniţi, să se documenteze şi apoi să-i arăt cum se scrie un reportaj, însoţit de reflecţii si comentarii, nu o simplă naraţiune informativă. Era inutil să obiectez că nu aşa se începe, ar îi trebuit să alegem o temă mai uşoară, o dare de seamă despre un fapt divers, pe care să-l relateze clar şi simplu, fără a încerca să-şi arate personalitatea, ambiţie primejdioasă când nu ai experienţă, căci te poate duce la divagaţii. Insă nu încăpea discuţie, Jordie hotărâse. Spitalul unde urma să mergem îl ştiam, fără

să-l fi vizitat vreodată, n-aş fi avut de ce, până la război acolo fuseseră grajdurile regale. Era pe cheiul Dâmboviţei, colţ cu strada care trecea podul în Cotroceni, cartier unde locuisem şi îmi lăsase o amintire cu atât mai frumoasă cu cât, fiind puţin tristă, rămânea neuitată.

N-am văzut niciodată alt cal decât pe al regelui, care venea cu el la parăzi şi la defilare, un cal alb, frumos şi docil, învăţat cu fanfara, stătea tot timpul cuminte, nu smucea frâul, nu-şi mişca nervos coada, oricât de puternic ar fi bubuit toba mare. Bănuiam că mai erau şi alţi cai în grajduri, altfel la ce va fi folosit o clădire atât de mare? Însă nu le-am cunoscut numărul, doi puteau să fie cei înhămaţi la trăsura Victoria cu prilejul unor fesivităţi speciale, de pildă când veneau în vizită regi şi regine, sau mari şefi de state. Altminteri, familia regală folosea automobilul. In afară de regina Maria, acum defunctă, n-am auzit de altcineva să aibă înclinare spre echiaţie. Regina Maria avea pasiune.

Oricum, chiar dacă ar fi fost cincizeci de cai sau o sută, tot n-aş fi înţeles de ce le trebuia un grajd ca un palat princiar, într-un fel de stil florentin, cum există şi astăzi, stârnind uimirea oricui îi va afla vechea lui destinaţie.

L-am văzut când era transformat în spital de răniţi, într-un timp, după război, a funcţionat acolo un spital pentru studenţi, poate ocupa numai o aripă, cea dinspre Dâmboviţa. Astăzi este destinat tot studenţilor, drept cămin, şi tot acolo se află redacţia unei reviste a tineretului.

Neînţeleasă rămâne istoria cailor. N-am văzut în vizita mea la spitalul de răniţi nimic să pară a fi fost grajd odată. Admit că la grajdurile propriu-zise n-am ajuns, nici la manejul care nu putea să lipsească. Dar atunci la ce folosise partea unde acum erau paturi, saloane după saloane, săli de mese, bibliotecă şi coridoare făcute cu largheţe? Ocupau parterul şi un etaj, unde în nici un caz n-ar fi putut să urce caii. Să fi fost acolo birourile administraţiei? De câţi funcţionari era nevoie? Să zicem, un director şi poale un subdirector. Cinci medici veterinari, e destul? Şi un medic-şef, plus zece felceri. Un contabil şef cu patru subalterni: contabilul fânului, al ovăzului, al harnaşamentului şi al potcoavelor. Mai lipseşte ceva? Da, dactilografele, telefonistele şi curierii. Dar acolo ar fi fost loc pentru un minister cu mai multe departamente! Am omis grăjdarii, nu din greşeală; presupun că ei nu puteau să locuiască decât în alte camere, în apropierea cailor.

Am mers cu limuzina lui Jordie; fata s-a urcat în spate şi m-a poftit lângă ea, în stânga. Locul de lângă şofer îl ocupa reporterul fotograf. Spun de la început, ca să nu se gândească cineva la o idilă, că fata, deşi amabilă şi comunicativă, era urâtă; fără alte cuvinte.

Ne-a întâmpinat un intendent, în afară de portarul care s-a repezit sa

deschidă portiera. Eram anunţaţi, secretarul lui Jordie se ocupa cu protocolul, telefonase, nu trebuia să-i spună nimeni, îşi cunoştea rolul. Deşi îmi căuta prietenia, nu puteam să-l simpatizez, şi nu de alta, decât că avea cultul relaţiilor. Să fi fost slugarnic numai cu stăpină-su, aş fi zis: "Un biet om, vrea şi el să mănânce o pâine mai bună!“ Dar era slugarnic şi cu mine, şi cu alţii, nu mai vorbesc de Alion, căruia îi spunea „împărate!“ Iar când ieşea din biroul lui Jordie, tragându-se de-andăratelea şi făcând temenele, se adresa celor din antecameră cu o grimasă de scârbă: „Mai aşteptaţi, porcul îşi scrie articolul!“ Nu l-a pârit nimeni. Erau câţiva care îi şopteau lui Jordie la ureche tot ce se vorbea prin redacţie, dar de aceia secretarul se ferea, ii cunoştea foarte bine, se afla cu ei în relaţii de concurenţă. Mă pomeneam uneori cu el intrând in biroul unde lucram cu Alion, şi dacă mă găsea singur îmi apuca mâna, cu amândouă mâinile, scuturând-o să-mi rupă braţul din umăr: „Admirabil, admirabil, ai o minte sfinţită, ţi-am citit articolul, nici Dumnezeu nu putea să-l scrie mai bine! Aş vrea să fiu sluga dumitale! Dă-mi voie să-ţi spun „Stăpâne"!

Apoi, schimbând tonul, defăima editorialul lui Jordie:

— Se ramoleşte, porcul! Ar trebui să se lase de meserie!

Dacă era şi Alion în birou, se retrăgea, cu o plecăciune; se abţinea să laude pe doi deodată, n-avea destule superlative, şi nici nu vroia să dea unuia locul întâi, în detrimentul celuilalt. Cât il priveşte pe Alion, el avea în sufletul meu un loc fără numerotare, fiindcă nu-l puneam în rând cu nimeni. Faptul că m-a invitat să lucrez în biroul lui, să nu mai fiu cu alţi patru într-o cameră, a trezit în mine o bucurie orgolioasă, m-am socotit alesul zeilor. Dar în acelaşi timp mi-a fost frică de o asemenea cinste, să nu-l dezamăgesc cu un gest, cu o vorbă. Până când ne-am împrietenit şi până nu şi-a deschis sufletul în faţa mea, m-am tot temut că într-o zi s-ar putea să mă dea afară, cu politeţea lui, care atunci mi se părea de gheaţă; să mă roage, nu să dispună, ca stăpân al biroului. Şi astăzi, când aproape l-a uitat lumea, sunt emoţionat că în viaţa mea am avut o admiraţie atât de puternică, şi nu-mi vine să cred că el, la rândul lui, mi-a arătat o admiraţie nu mai mică, fără să ştiu pentru ce merit. Decât poate acela că l-am înţeles în toate gândurile şi faptele sale, chiar cele frivole, mai deplin decât m-aş fi înţeles pe mine. Un asemenea sentiment, cât timp nu se pierde, poate lungi mult viaţa unui om; lui îi voi datora o parte din anii mei, odată.

Intendentul ne-a condus pe trepte până în holul spitalului, unde ne aştepta directorul, cu o grupă de infirmiere, surori de caritate, doamne şi domnişoare din societatea înaltă, termen tot mai confuz cu trecerea timpului, căci între ele, lângă o prinţesă de viţă veche stătea nevasta unui fabricant de piele, tăbăcar la origine, devenit industriaş cu multe

milioane. Mai aveam pe atunci câţiva prinţi şi câteva prinţese, dar cei mai mulţi locuiau în străinătate, la Paris cu precădere.

În dreapta directorului am descoperit-o cu surprindere pe doamna Jordie; era şefa surorilor de caritate. Am înţeles că va fi un reportaj de familie. Fotograful începuse să-şi facă meseria, bliţul îşi arunca fulgerele asupra noastră şi toată asistenţa zâmbea, ca şi cum nu ne-am fi aflat într-un loc de tristeţe şi suferinţă.

Ne-au condus pretutindeni, fata lua note într-un carneţel cu coperţi rigide, de argint cizelat, şi cu un mic stilou de aur, două bijuterii, darul lui Jordie. Mie îmi dăruia cravate. Scriam cu stilouri ieftine, cum scriu şi astăzi. Am avut, cei drept, şi un stilou de ministru, impunea respect, dar era prea greu pentru mine, nu puteam să-l ţin în mână de dimineaţă până seara, e altceva să semnezi nişte decrete; l-am dăruit unui prieten, care nici el nu-l foloseşte decât la ocazii solemne.

Fără a părea că se bucură de instrumentele ei scumpe, fata era mai degrabă plictisită de ele. Când am plecat şt am poftit-o să vină la redacţie, ca să ne apucăm de lucru, s-a lepădat cu gentileţe: „Scrie-l tu, dar vezi să nu-l faci prea bine. Nu vreau ca Jordie să mă creadă talentată, n-am de gând să fac gazetărie. Mie să-mi lase banii, altceva nu-mi trebuie. Când oi moşteni, te invit la Paris, cu toţi prietenii, şi chiar cu prietenele."

Se născuse între noi o oarecare familiaritate, ne spuneam pe nume. Dar nu înseamnă că aşa era mai frumoasă. La Paris a ajuns, intr-adevăr, dar nu-i dă mâna să invite prieteni, ţine un birt economic intr-un cartier periferic.

Din câte se pot vedea într-un spital de răniţi, suferinţă şi sânge, mi-a rămas mintea la Iliută. Despre el am scris în reportajul semnat Gloriana Jordie, nume care azi poate fi văzut în capitala Franţei, pe firma acelui birt popular din Saint Denis, la intrarea de nord a Parisului. Pe ceilalţi răniţi i-am uitat, erau mulţi şi treceam repede de la un pat la altul, in exploziile bliţului pe care le declanşa fotograful. Din teancul de fotografii, in ziar n-au putut să încapă decât patru, altfel ocupau mai mult loc decât reportajul.

Una din ele o înfăţişa pe doamna Jordie, in halat alb de infirmieră, cu crucea roşie pe mânecă: in fotografie crucea apărea neagră. Era o femeie nu atât de trecută cum mi se păruse odată, la redacţie. Poate halatul alb o avantaja, ca pe toate femeile, dar şi fără el aş fi socotit-o plăcută, dacă nu chiar frumoasă: desigur, Gloriana îl moştenise pe Jordie. Comparând-o pe una cu alta, căci nu lipsea din ziar nici fotografia fetei, cu carneţelul în mână, am fost sigur că orice bărbat normal ar fi ales-o pe mamă.

Nu m-a mirat că totuşi Jordie îşi luase o amantă, în multe căsnicii se

intâmplă, şi nu totdeauna fără scuză. Dar cum se oprise tocmai la Proserpina Smântânescu, un monstru pe lângă nevastă-sa? Şi nu era o întâmplare nenorocoasă, ci o preferinţă vădită pentru asemenea tip de femeie. Proserpina murise asasinată de câţiva ani de zile, când l-am văzut cu alta, semănând ca o soră geamănă cu prima. Aşa se explică enorma confuzie pe care am făcut-o atunci, când mult timp parcă uitasem de moartea doamnei Smântânescu, parcă o vedeam pe ea, nu pe cea nouă; odată adresându-i cuvântul i-am spus chiar numele, Proserpina, dar n-a reacţionat în nici un fel, era beată.

Despre Iliuţă amintesc fiindcă m-a impresionat cel mai tare, destul ca să nu-l uit toată viaţa. Am descris odată un personaj mutilat groaznic, Toma, unul din fiii domnului Alcibiade, dar acela era un monstru, îşi merita soarta.

N-am putut să-mi dau seama ce statură avusese Iliuţă, poate fusese un flăcău înalt şi chipeş, tras ca prin inel cum se spunea despre Făt-Frumos sau despre fiul împăratului, în primele cărţi citite de mine. Acum nu mai avea nici o statură, zăcea cu trunchiul pe un scaun cu roţi, cu amândouă picioarele tăiate din şolduri. Avea şi amândouă braţele tăiate din umeri iar pe deasupra îşi pierduse şi ochii; un proiectil de brandt îl adusese în starea aceasta, fără să-i atingă restul trupului, deşi ar fi fost o ţintă mai mare. Asemenea mutilaţi de obicei mor, şi cred că nici n-ar mai vrea să trăiască. Iliuţă scăpase, era în convalescenţă, peste o săptămână îi dădeau drumul acasă. Dar ce mai era el decât un trup cu viscerele în funcţiune, şi un cap mutilat, care îşi păstrase capacitatea să judece, dovadă că îşi făcea planuri? Ce rămăsese din el era suficient ca un om să trăiască, însă nu destul să-i justifice viaţa. Şi totuşi Iliuţă se bucura că trăieşte şi o să se întoarcă la el acasă, deşi nu întreg, cum plecase.

O infirmieră îl plimba cu scaunul printre paturi, îşi făcuse prieteni printre răniţii ceilalţi, intra în vorbă cu ei, fără să-i vadă, îi întreba de viaţa lor şi le spunea de viaţa lui, ce o să facă după ce s-o întoarce acasă. Poate îşi închipuia că toţi sunt la fel, orbi, fără mâini şi picioare. Cât am stat de vorbă cu el a fost vioi şi vesel. Nu se plictisea, în afară de plimbarea printre paturi o infirmieră îi citea din cărţi luate de la bibliotecă, în viaţa lui nu citise atâtea. Mergea chiar şi la cinematograful pentru răniţi, poate în fostul manej al grajdurilor regale. Se mulţumea să audă vorba, iar infirmiera îi povestea ce se întâmplă. Deşi îmi era peste putinţă să înţeleg, Iliuţă era fericit, în deplinătatea cuvântului. Nefericirea lui avea să înceapă acasă, dar n-o cunosc, doar mi-o închipui.

Şi acum vine partea cea mai uluitoare a vizitei, o surpriză care m-a lăsat fără judecată o clipă, cât m-am îndoit că văd bine. Trecând prin

faţa unei rezerve cu doua paturi, unde grupul nostru nu a intrat, ceva m-a făcut să stau locului. Dar nu cromolitografia pusă pe peretele din faţă, care o reprezenta pe prima noastră regină, Elisabeta, în halat de infirmieră, legată la cap cu un tulpan alb, cu o cruce roşie pe frunte. Când am intrat, deşi atras de altceva, am văzut cu coada ochiului că în josul imaginii scria: „...mama răniţilor şi a tuturor nenorociţilor". Scriind acestea am vrut să corectez ultimul cuvânt, în loc de nenorociţi să pun nefericiţi, avea altă nuanţă, dar pe urmă m-am răzgândit, de ce să mă amestec în textul cuiva, dacă nu se amestecase altcineva mai înainte?

In patul de sub această cromolitografie cu ramă de lemn, băiţuită, zăcea un rănit bandajat la cap, iar o infirmieră, cu spatele spre uşă, uşor aplecată, îi ţinea mâna pe frunte; am văzut limpede. E greu de înţeles cum, silueta acelei femei nu-mi era străină, n-am avut nici o îndoială, deşi nu puteam s-o identific. Dar o recunoşteam, poate ajutat şi de alte simţuri decât al văzului. De aceea am făcut un pas în cameră, lăsând grupul meu să se ducă mai departe. In celălalt pat, primul de lângă uşă, dormea un bărbat tânăr, fără bandaje, un convalescent, judecind după fizionomia lui liniştită, fără urmă de suferinţă.

Infirmiera m-a simţit şi s-a întors repede cu faţa, parcă speriată, sau cel puţin surprinsă. Avea şi ea un tulpan, care îi acoperea trei sferturi din frunte, lăsând numai două degete până la sprâncene. Este ciudat că, văzând-o aşa, din faţă, n-am mai avut impresia că îmi era cunoscută, cum o avusesem mai înainte. Crucea roşie de pe frunte părea o stea pe un cer alb, ca în nopţile polare.

M-a recunoscut ea, prima, aşa am crezut, fiindcă s-a înroşit, stânjenită. Şi tot nu ştiam cine este, deşi chipul ei, cât se vedea sub tulpan, îl aveam cert în memorie. Poate mă deruta tocmai tulpanul, fiindcă îi acoperea părul, caracteristică importantă în fizionomia femeii. Şi, în sfârşit, mai derutantă era prezenţa ei acolo.

Deşi lipsită de una din primele ei podoabe, cel puţin din punctul meu de vedere, mi-am dat seama că era frumoasă, mult prea frumoasă aş fi spus, să fi avut liber şi părul. Atunci mi-am dat seama, stupefiat, că era Despina, soţia lui Teofil, nora Alexandrinei care spunea despre ea că e mult prea frumoasă.

Am descris atâtea frumuseţi că nu mai găsesc loc pentru una. Am să mă opresc numai la ce avea în plus faţă de altele. In primul rând linia trupului, care m-a făcut s-o recunosc de la spate. Ramură de salcie; cred că am mai spus aşa odată. Să caut altă plantă, ca s-o asemăn; îmi trebuie o plantă suplă şi elastică, trupul ei avea o frumuseţe vegetală. Revăd în gând toate pădurile pe unde am fost in cursul vieţii, crângurile, luncile, grădinile botanice, chiar şi cele exotice. Orice aş face, mă întorc la salcia noastră. O salcie de un an, când nu s-a

transformat încă în lemn ci e numai sevă, sub un înveliş fraged ca pielea obrazului. De la salcia plângătoare avea numai braţele, prin mişcarea lor unduită, care nu inspira lacrimi, ci bucurie. Căci nici salcia, când îşi leagănă ramurile aplecate nu face altceva decât să se bucure, cum se bucură şi cine o priveşte; plânsul ei este o metaforă greşită. M-am oprit la braţe, fiindcă erau expresive, aş fi recunoscut în ele toate stările prin care trecea sufletul, dar despre sufletul ei nu pot să spun nimic sigur, în mare parte mi-a rămas invizibil. Mi se pare că nu este nevoie să-i descriu restul înfăţişării. Toate: umerii, talia, şoldurile, coapsele, gambele, mâiniie şi laba piciorului decurg din ceea ce am spus mai înainte, nici nu s-ar putea altfel, era o înrudire continuă, cursivă şi armonioasă. O frumuseţe mult prea frumoasă! Păr auriu, piele oacheşă, ochi de albastrul Oceanului îngheţat de Nord, într-o zi din mijlocul verii; e în această culoare un amestec de Mediterană şi gheaţă topită. Pe pometţii obrazului, o tentă de roz estompat, mai degrabă ca o părere; nici n-ar fi fost vizibil, dacă nu pulsa încontinuu, odată cu sângele de sub piele. Nări atât de fine că trecea lumina prin ele. Şi o gură carnal-inocenta, care ar fi anunţat patima şi pătimirile ei viitoare, dacă nu le-aş fi crezut imposibile. Râdea, dar numai cu jumătate de gură, ceea ce m-a făcut să cred că avea o dantură urâtă. Sunt femei care ştiu să râdă fără să li se vadă dinţii.

Abia acum, dând cu ochii de mine, a deschis gura mare, ca oamenii care se înăbuşă şi atunci, fără să mă gândesc la starea ei, i-am văzut întreaga dantură, până la măselele de minte, ceea ce mi se pare impudic; poţi să râzi cu toată însufleţirea, să dai capul pe spate, dar să nu se vadă fundul gurii, care sugerează ingurgitarea; e o imagine canibalică. Insă dinţii, ascunşi atâta vreme, albi şi sănătoşi, aveau ceva de animal tânăr şi gingaş, n-ar fi muşcat pină la sânge, ci doar în joacă. E ciudat că Alexandrina, care ducea o viaţă retrasă şi nu părea că observă oamenii, o caracterizase atât de bine, ca fiind mult prea frumoasă. Probabil fusese o intuiţie. Şi în vorba ei superlativă de admiraţie se ascundea o neîncredere şi o teamă.

S-a apropiat şi mi-a întins mâna, ne cunoşteam destul de bine, fiind prieten cu soţul ei eram şi cu ea, măcar într-o măsură. Prima dată o văzusem cu ani în urmă, pe atunci abia logodită cu Teofil; nu mă uitasem prea bine la ea, îmi fugea gândul în altă parte şi nici nu era destulă lumină. Teofil mă luase la un revelion, în casa părinţilor ei. Am sosit puţin înainte de miezul nopţii, când se aprindeau lampioanele, ca să se stingă luminile celelalte. Am plecat repede, nu puteam să suport veselia, eram mult prea trist ca să văd cât era ea de frumoasă. De atunci o văzusem adesea, dar nu o descoperisem, nici chiar după ce vorba Alexandrinei ar fi trebuit să-mi atragă atenţia. Fiindcă îmi era cu

desăvârşire interzisă, era interzisă tuturor bărbaţilor de pe lume, în afară de Teofil, pe care îl iubea în felul ei, puţin reţinut, dar ferm şi durabil, aş spune o iubire metalică dacă aş putea elimina din înţelesul cuvântului răceala şi duritatea. Lăsându-i la o parte pe Toma, cu pornirile lui de fiară, şi pe Tiberiu, prea uşuratic ca să inspire încredere unei femei, toţi copiii doamnei Alcibiade despre care am povestit până astăzi s-au bucurat de iubiri puternice, fie că au fost calme şi statornice, fie pasionale, sfârşite dramatic. Nu trebuie s-o uit nici pe fată, Teofana, exemplul cel mai deplin de patimă în iubire.

Abia acum, la spital, sub o înfăţişare nouă pentru mine, m-am uitat cu alţi ochi la Despina, şi am văzut cât era de frumoasă. Şi am înţeles de ce o descopeream cu atâta întârziere: un simţ ascuns îmi spunea că de asta dată nu mai era interzisă.

Pe omul rănit la cap îl cunoşteam mai mult din vedere şi după renume: odată l-am cunoscut chiar personal, dar în treacăt, nu cred că după aceea m-a ţinut minte; era o celebritate. Am stat zece minute faţă în faţă, cu microfonul la mijloc, într-o scurtă emisiune comună, la radio. Era pilot de la prima vârstă când se îngăduia să iei brevetul, devenise repede un as, participa la mitinguri aviatice, facea acrobaţii care îngheţau inima spectatorilor, zbura pe spate prin faţa tribunelor, atât de aproape de pământ că lua cu mâna un steguleţ înfipt în iarbă; nu greşea niciodată. Bătuse toate recordurile naţionale iar din cele internaţionale, toate la care participase. Luase parte la raiduri lungi şi grele, avea în pregătire un ocol ai pământului, când începuse războiul, şi fusese mobilizat cu gradul de locotenent, ca pilot de vânătoare.

Pe lângă acestea era campion la câteva sporturi spectaculoase, bobsleigh, săritură cu schiurile la trambulină, concursuri de viteză şi de rezistenţă cu automobilul. Titlul de polisportiv care i se dădea îl socotesc o glumă, sau semnul lipsei de imaginaţie la membrii juriurilor. Era un zeu al sportului.

Ca pilot de vânătoare, când l-am văzut la spital, avea cele mai multe victorii. Devenise atât de popular încât pe seama lui se făceau poezii şi cântece, şi se povesteau intâmplări fantastice.

Se înţelege ce impresie făcea un asemenea om asupra femeilor, mai ales că la însuşirile spuse mai înainte se adăuga, sau ocupa primul loc, o frumuseţe virilă, după care toată lumea întorcea ochii. Deşi nu prea înalt, era construit armonios, parcă după datele Iui Adonis, pe care, chiar dacă spun o banalitate, îl socotesc punctul de referire când e vorba de frumuseţea bărbaţilor. Dar alături de el chiar Adonis păleşte, lipsindu-i caracterul de fiinţă a faptelor îndrăzneţe. Ca stil părea să aparţină Europei de la Mediterană, unde s-a născut civilizaţia erelor noastre, pe care se vedea că o are în sânge. Deşi n-am folosit nici un

superlativ în această descriere, era un superlativ el însuşi.

Cu toate aceste însuşiri este inexplicabil că viaţa lui sentimentală era caracterizată de numeroase deziluzii. Poate şi le provoca el insuşi, aşteptând de la o femeie mai mult decât ar fi putut să dea oricare din ele. Sau poate ca nu era capabil să dea din ale lui partea cea mai valoroasă. Femeile îl părăseau, în ziua când vroia el să le părăsească, şi atunci, în loc să răsufle cu uşurare, se socotea trădat, de unde urmau suferinţe profunde, unele de lungă durată. Dar nici una din aceste presupuse înfrângeri, trăite de el ca înfrângeri adevărate, nu-l abătea de la preocupările sportive, dimpotrivă, îi măreau energia, înverşunarea şi dorinţa succesului. Sunt înclinat să cred că, deşi o practica, nu cunoştea, sau nu înţelegea dragostea. Odată cu atâtea daruri, ursitoarele îi lăsaseră şi o lipsă.

Despina a fost prima lui iubire adevărată. Şi ultima.

* * *

Teofil, avansat căpitan în batalionul de gardă al palatului regal, era în acel timp detaşat la Sinaia, unde regele îşi petrecea o parte a săptămânii. Desigur, Despina nu putuse să-l urmeze fiindcă, asemeni multor doamne fără ocupaţie, se angajase soră de caritate, şi nu putea lipsi de la spital decât cu învoire, care se obţinea atât de greu că prefera să n-o ceară. Mai uşor venea Teofil, dar rar şi în fugă, o dată pe lună, într-o permisie de câteva ore, între două trenuri. Cum Alexandrina care locuise la ei acum era plecată, se stabilise la Ploieşti, sub ocrotirea plină de dragoste respectuoasă a Corneliei, soţia lui Trandafil, Despina rămânea singură mai tot timpul. Atât că o bună parte din acest timp i-l lua spitalul, unde, îngrijirea răniţilor, oricât ar fi fost de penibilă, îi dădea sentimentul că nu trăieşte degeaba şi aşa îi echilibra sufletul, ţinându-l la distanţă egală de dorinţe şi de restricţii. Când se întorcea obosită acasă, nu simţea nici o lipsă, avea numai nevoie să doarmă.

Ca o infirmieră să-şi lase mâna pe fruntea unui rănit este firesc, rolul ei fiind să aline suferinţele, să ţină locul cuiva din familie. Bănuiala mi-a dat-o felul cum s-a ferit la venirea mea, în mod vădit stingherită. Presupun că idila lor începuse acolo, dar era într-o stare incipientă. Cu încă un bolnav în aceeaşi cameră nici n-ar fi putut să evolueze, decât de la distanţă. O mână pe frunte într-o clipă prielnică era un gest maxim între cele posibile, îl socotesc însă destul de elocvent ca să deschidă drumul spre ceea ce urmează.

Pe aviator îl chema Ernest Lupu, dar camarazii şl prietenii nu-i foloseau niciodată prenumele, ci numai iniţiala, îi spuneau E. Lupu, la fel cum apărea în ziare şi cum il cunoştea publicul. Ernest, mai greu de pronunţat şi puţin folosit la noi, mărturisesc că nu-mi place, la fel cum nu-mi plăcea Despina; în ceea ce o privea pe ea nu puteam să

deliberez, aşa îi spunea Teofil, la fel ca părinţii. Cât despre Ernest, deşi nu pot să mă familiarizez cu acest nume, şi oricât m-am străduit n-am putut să-i găsesc un diminutiv convenabil, îl păstrez fiindcă în înţelesul lui vechi se potriveşte cu personajul, un combatant din naştere. La origine, intr-un trecut îndepărtat, cuvântul germanic din care derivă însemna război, sau războinic. Singura nepotrivire este aceea că E. Lupu nu avea nici fizionomie, nici temperament teutonic.

Înţelegerea se făcuse fără cuvinte. In ziua când Ernest ieşea din spital, ştiau şi unul şi altul că au să se întâlnească, fără să fi hotărât cum şi unde. Seara, ieşind de la spital pe întunericul de camuflaj, Despina descoperi maşina în faţa porţii. Se duse drept la ea, fiind sigură că nu putea fi alta. Ernest nici nu avu timp să coboare, ca să-i deschidă portiera: se pomeni cu ea aşezată alături, în chipul cel mai natural cu putinţă. Fără s-o vadă în întuneric, ştia că nu putea să fie alta. Ea îl recunoştea după micul pansament alb, lipit oblic pe frunte, şi prin care îi refăcea în gând toată fizionomia. Fusese o rană uşoară, în urma ei avea să rămână o cicatrice romantică. Dar nu pentru atâta stătuse in spital o lună şi jumătate. Rana gravă era în partea dreaptă a pieptului, sub claviculă; amândouă provenite probabil din aceeaşi rafală de mitralieră. Izbutise să ajungă la aerodrom şi să aterizeze, în clipa când îşi pierdea cunoştinţa. O forţă subconştienta rămăsese de veghe; un reflex înrădăcinat în picioare şi in braţe, ţinuse avionul în linie dreaptă pe pistă, in loc să devieze, să se răstoarne, zdrobit, şi să se aprindă. La acest miracol contribuiseră toate experienţele lui sportive, nu se putea altfel. Avionul era întreg, numai cu urmele gloanţelor şi cu carlinga plină de sânge.

Rana de la frunte, mai degrabă o arsură cu fierul roşu, fără să se fi vindecat uşor, era închisă când Despina continua să-i înfăşoare pacientului ei un tifon în jurul capului. Fiindcă ii stătea bine. Şi fiindcă era o rană nobilă, pe lângă cele din părţile viscerale. De fiecare dată cind ii schimba bandajul, ar fi vrut să-i sărute cicatricea.

Cum de se produsese în ea o schimbare atât de gravă şi de primejdioasă? Nu era o fire placidă, nu avea nici prejudecăţi în ceea ce priveşte datoria de a fi castă. Teofil fusese primul ei bărbat şi rămăsese singurul. Nu avea sentimentul că trebuie să-i fie credincioasă, nu se supunea unei constrângeri din atâtea câte pot ordona viaţa unei femei: familia, societatea, teama de consecinţe. Nimic nu ar fi oprit-o să se lase ameţită de alt bărbat, dacă ar fi avut ochi să-l vadă. Bărbatul ei era Teofil, în el găsea tot ce visează o femeie îndrăgostită. Şi apoi exista în ea orgoliul frumuseţii pe care şi-o iubea cum îşi iubesc avarii comoara; cu deosebirea că n-o ţinea ascunsă şi n-o păstra doar pentru sine ci se bucura s-o împartă, dar cu nimeni altul decât cu cel lângă care

deschisese ochii.

Acum ochii ei se deschideau mai mari şi vedeau mai departe, până într-un loc unde se reflecta propria ei imagine, ajunsă la desăvârşire. Acum înţelegea şi ea ce spusese Alexandrina, cuvinte care o speriaseră fiindcă ascundeau o ostilitate: că era mult prea frumoasă. Era, dar abia acum, şi mai ales avea să fie de aici înainte. Această revelaţie făcu deodată să i se pară că Teofil îmbătrânise, deşi avea vârsta lui Ernest. Dar nu mai era locotenent, ci căpitan; avansind, coborâse. Vârsta iubirii, a exuberanţei, a îndrăznelii, a nebuniei este aceea a locotenenţilor.

Apoi erau circumstanţele, diferite. Teofil, în uniforma lui frumoasă care contribuise mult s-o cucerească, stătea de pază la palatul regelui, departe de război unde mor oamenii şi se nasc eroii. Nu, ea nu era deloc o sărmană doamnă Bovary, nu avea năzuinţele ei de provincială nenorocoasă. Suferea însă, fără să-şi dea seama, nevroza războiului, alimentată de bandajele însângerate, de gemetele răniţilor, cărora de multe ori le închidea ea ochii, despărţindu-se de tot ceea ce în privirea lor din ultima clipă fusese implorare sau recunoştinţă. Pe nebăgate de seamă te legi de soarta multor oameni şi aşa se naşte abnegaţia, care face să dai altuia ceva din fiinţa ta, sfişiind-o.

Nu la fel se naşte şi dragostea?

In ce moment se născuse?... Poate în prima clipă, când în rezerva ei îl aduceau pe aviatorul rănit la tâmplă. Rana din piept, cu adevărat gravă, i se părea secundară; cea de la tâmplă marca pentru ea vitejia bărbătească.

Începuse cu respect şi cu admiraţie. Ar fi vrut să îngenuncheze la căpătâiul lui şi să-i spună că vede în el un erou fără moarte. Ştia despre el câte ceva din ce se scrisese în ziare despre izbânzile lui în atâtea competiţii, atit de diverse; nu le dăduse atenţie, nu-i plăceau sportivii de performanţă, socotiţi uneori supraoameni. Făcea şi ea sport, ca mai tot tineretul, ski, înot, tenis, in chip remarcabil, dar n-ar fi concurat pentru vreo medalie, îi era de ajuns bucuria trupului, la care lua parte şi mintea, şi sufletul. O impresionă altceva, pe când el era încă sub anestezie. Pe atunci puţine spitale aveau servicii de reanimare, e o specialitate a medicinii formată târziu, şi mai este şi astăzi socotită secundară, deşi a evoluat repede, devenind indispensabilă. Era gol până la mijloc, bandajat de-a curmezişul pieptului; tifonul alb ii scotea în evidenţă musculatura puternică şi armonioasă. Fără voie, ochii îi coborâră în jos, peste cuvertură, reconstituindu-i întreg trupul, cu îndrăzneală şi cu o emoţie care îi aprinse cele două petale de trandafir de pe pometţii obrazului. Atunci simţi că el era eroul ei, al nimănui altcuiva, îl luă in posesie şi fu fericită că nu murise. Mult timp nu ştiu că

era îndrăgostită, se credea doar subjugată de actele lui de bravură.

Începu să-şi dea seama ce i se întâmplase, când Teofii îi telefonă s-o anunţe că vine într-o învoire scurtă de seara până dimineaţa. În primele clipe se abătu peste ea un val de fericire, ca totdeauna când îl aştepta să vină, fie şi rar, şi pe fugă. În acele întâlniri atât de distanţate îşi exterioriza frenetic toată nevoia de dragoste acumulată în suflet şi in viscere, se simţea ca oamenii deşertului când ajung insetaţi la o oază, umbra şi apa le dau exacerbări ale voluptăţii.

După ce închise telefonul simţi că păleşte; plecase de o oră de la spital şi ar fi vrut să se întoarcă in fugă, să caute apărare. Încet îşi veni în fire, ce se petrecea cu ea era nebunie; fiindcă il iubea pe Teofil, uitase comparaţiile făcute mai înainte, nimeni nu putea să-l egaleze, îl iubea mai puternic decât în primele zile. Plânse toată noaptea, aşteptând noaptea următoare şi părându-i prea îndepărtată.

A doua zi telefonă la spital, să anunţe că este bolnavă. Să se fi dus, s-ar fi simţit vinovată. Se dezmetici pe deplin şi înţelese ce i se întâmplă când apropierea de Teofil, în loc să-i aducă voluptatea de altădată, îi trezi repulsie; rămase inertă, chinuită de gândul că păcătuieşte; dar faţă de celălalt.

Această stare aparent imorală şi condamnabilă dovedea că în adâncul fiinţei era o femeie credincioasă in dragoste, o monogamă, cum fusese şi înainte.

* * *

Dragostea creştea mocnit până ce, în ziua când Ernest ieşea din spital, se dezlănţui fără nici o frână

— Ai venit! spuse el, fără s-o privească.

— Şi tu ai venit!.

Un mic orgoliu, caracteristic unor femei, ar fi făcut-o să spună dacă nu se stăpânea la timp: „Dar tu ai venit înaintea mea! Mă aştepţi de mult?“

Era o maşină cu caracter sportiv, un Auburn cu ţevile de eşapament caracteristice, ieşeau de sub capota motorului, nichelate, cu apele violete produse la temperatura înaltă şi după ce se expuneau astfel, impresionante, exteriorizând forţa exploziilor din cilindri intrau sub caroserie, unde îşi continuau drumul de-a lungul şasiului. Sistemul nu se datora unei necesităţi tehnice, era un capriciu, sau o ambiţie.

Despina nu remarcă nimic deosebit la maşină, nici măcar luxul interiorului; îi era indiferentă.

— Unde mergem? intrebă el pornind motorul.

— Acasă!

— La tine sau la mine?

— Nu eşti însurat?

— Nu.
— Atunci, haide la mine.
— Nu eşti măritată? Porţi verighetă.
— Sunt, dar nu are importanţă.
Îşi scoase verigheta şi o puse pe tabloul de bord. Erau paisprezece ore de când Teofil plecase la Sinaia.
— Nu ai pus-o bine acolo, o să cadă.
Ea luă verigheta, o ţinu câteva clipe în mână, pe urma se aplecă înspre el şi, întinzând braţul, i-o puse in buzunarul de la piept al hainei.
— De-aici n-o să se piardă.
Dar Ernest, cu tot eroismul lui, era stânjenit şi de gestul cu verigheta, şi de invitaţia ei îndrăzneaţă. În timpul convalescenţei locuia la un camarad aflat pe front, care ii cedase casa. Acolo s-ar fi simţit mai bine decât sub acoperişul unei femei măritate.
Cât o priveşte pe Despina, pentru ea acum verigheta era ca şi inexistentă; făcuse gestul fără să judece prea mult, mai degrabă instinctiv. Dovedea că, deşi vroia să ducă faptele până la ultima lor consecinţă, dăruindu-se cu totul, chiar şi cu inelul de nuntă, era pe jumătate inconştientă; lipsa verighetei de pe deget îi dădea un sentiment de triumf şi de eliberare.
In faţa casei el avu o şovăire.
— Eşti singură?
— Cum ţi-ai închipui altfel?
— Bărbatul tău unde este?
Ea îi puse un deget pe gură. Părea o rutinată. Cât despre părinţii ei, care locuiau alături, nu trebuia să se teamă, lipseau toată vara. Dar adulter fără cinism nu-i posibil. Nu uitase noţiunea de trădare, cu jumătatea de conştiinţă rămasă îşi dădea seama că făcea o faptă interzisă, după legi recunoscute şi respectate de ea însăşi; acum trădarea îi era cu totul indiferentă, doar că nu-i plăcea cuvântul şi nu găsea altul; trebuia să-l desfiinţeze.
Îl duse prin hol, printr-un salonaş, până în dormitor unde era patul ei de soţie. Cinismul îi conducea toate gândurile şi mişcările. Dar era cinism, sau dedublare? Sau amnezie? Nu, amnezie în nici un caz, fiindcă îşi amintea limpede tot ce se întâmplase noaptea trecută.
Mi-e greu să-mi explic starea ei, am întrebat şi pe alţii, referindu-mă la alte cazuri, căci am cunoscut mai multe. Şi ei cunoşteau asemenea cazuri, le-am discutat, ideea cinismului pare să rămână singura de luat în scamă. Mie însă nu-mi ajunge, continui să caut explicaţii, până ce mintea mi se întunecă. Aştept să-mi revin şi o iau de la capăt. De cc unele femei - câte? - sunt înclinate să-şi aducă amanţii în casă, nu totdeauna fără riscuri? Oare teama de primejdie le măreşte voluptatea?

Nici una nu se explică. Vor să se răzbune pe o necredinţă a bărbatului? Aş înţelege, dar de ce in patul de zestre? Nu-i o răzbunare prea aspră?

După multe asemenea întrebări ajung iar la cinism, cum am spus la începutul dezbaterii. Însă cinismul trebuie completat cu numeroase idei paralele, pe care le presupun, fără a le cunoaşte. Socotesc judecata neterminată.

Şi iată că pe când gândesc aşa, mai intră un element în formulă: de ce-i telefonase Despina lui Teofil? Înţeleg, ca să se asigure că era la Sinaia. Telefonul lor de acasă fiind branşat la o linie directă, a palatului, nu trebuia să formeze decât două numere şi răspundea comandantul companiei de gardă. Dar de ce să vorbească in prezenţa omului străin, pe care il adusese în casă şi acum stătea lângă uşă, căci abia intraseră, si ea nu apucase să-i arate un loc unde să se aşeze. Se auzea vocea bărbatului ca şi când ar fi fost în camera vecină, salonaşul, cu uşa deschisă:

— De ce n-ai telefonat toată ziua? Ştii că n-am cum să te caut la spital!

— De ce să mă cauţi?

Bărbatul rămase câteva clipe fără replică: într-ade-văr, n-avea de ce s-o caute. Ar fi trebuit să sune ea, să-l întrebe dacă sosise cu bine.

La tăcerea lui, Despina continuă, explicindu-se cu sânge rece.

— Am fost foarte ocupată astăzi.

— Ai vocea schimbată.

Abia acum simţi ea o emoţie, cu tot sângele rece; glasul ei era puţin altfel, nu putea să se controleze pe de-a-ntregul: avea curaj, dar nu şi experienţă. I se coloră obrazul, doar atât, altfel rămase firească.

— Sunt puţin răguşită; de oboseală.

Aş putea să mă opresc aici, adulterul era împlinit din clipa când pusese receptorul pe furcă şi rămăsese singură cu bărbatul din uşă: ea îl adusese, ea voise. O clipă însă ramase descumpănită, nu ştia ce să facă mai departe, nu se gândise decât că trebuia să telefoneze.

Nu mă opresc aici, în speranţa că voi mai descoperi ceva din înţelesul acestei întâmplări, în fond consumată, dar prea abrupt ca să fi avut timp de reflecţii.

Eroul ei era tot în picioare, îl privea, şi raţiunea acestui moment nu-i fugise din minte, decât că nu ştia cum să continue, se simţea mai timidă ca o adolescentă naivă, la prima ei intâlnire de dragoste, în grădina publică.

Era doar un fotoliu mic, de budoar, tapisat cu brocart auriu, în colţul odăii. De obicei Despina nu-şi lăsa lucrurile împrăştiate, dar de dimineaţă, după o noapte de zbucium, uitase pe un braţ al fotoliului cămăşuţa de noapte, mototolită. O luă cu naturaleţe şi până s-o pună

undeva, rămase cu ea în mână.

— Te rog să şezi, nu te-am uitat.

Ea se aşeză în faţa lui, pe marginea patului.

— N-am nimic de băut, nu beau nici odată decât lapte. Vrei?

El refuză cu un zâmbet; ea se simţi uşurată. Tot mai ţinea în mână cămăşuţa, de noapte, făcută ghem, era subţire şi probabil foarte scurtă.

— Atunci ce să-ţi dau să mănânci? Am numai sardele. Dar n-am pâine. Dulciuri nu ţin în casă. Chiar nu vrei un pahar cu lapte?

— Nu vreau nimic, nu mi-e foame.

I se părea ei, sau era şi el intimidat? Trebuia oare doar să şadă aşa în fotoliu şi să zâmbească? În tot ce se întâmplase până acum, de când îi pusese prima oară mâna pe frunte, fusese numai iniţiativa ei. Din iniţiativa ei, precisă şi aproape imperativă se afla el aici, numai la un metru de ea. Era ultima distanţă care trebuia străbătută, şi cea mai scurtă, după sute de kilometri făcuţi de ea în taină. Un pas, şi nu-l putea face; iar el îi zâmbea, imobil, ca un logodnic dinaintea a două războaie. Mai degrabă părea că e neîncrezător, nu putea fi un timid, după ce doborâse atâtea avioane inamice. Dacă n-ar fi avut cămaşa de noapte în mână, pe care nu putea s-o lepede, şi-ar fi frământat tivul rochiei, cu ochii în pământ, că fetiţele încurcate de o întrebare indiscretă. Chiar îşi ţinea ochii în jos, în aşteptarea unui gest, al ei sau al lui. Dar nu mai era o fetiţă, avea douăzeci şi şapte de ani, dintre care şase de căsnicie şi unu de dragoste, mai înainte. Nu, toţi şapte fuseseră ani de dragoste până noaptea trecută. Deodată ridică ochii şi îl privi cu bravură, în timp ce inima i se zbătea să iasă prin coaste. Se înşela, era altă zbatere în pieptul ei, inima i se oprise, avea obrazul palid, în timp ce i se părea că e năpădit de sânge.

— Uite ce este, spuse, ştim amândoi pentru ce suntem aici, dar eu nu mă pricep ce trebuie să fac, n-am experienţă.

Zâmbetul lui parcă devenise ironic.

— Chiar aşa?

— Da! Sunt căsătorită de şase ani, şi în afară de bărbatul meu n-am cunoscut pe altul, nici înainte, nici după nuntă.

— Eu aş fi al doilea?

Se gândea, fără să-i spună: „Crede-mă!" Dar ce să creadă?

— Nu e de necrezut, răspunse el, fără zâmbetul ironic de mai înainte. Dar multe femei, pe fiecare bărbat din viaţa lor îl declară al doilea, chiar dacă au fost atâţi că le-au uitat numărul. Iar unele îl declară chiar primul şi îşi iau toate măsurile să fie crezute.

Despina asculta mai mult uimită decât vexată; şi apoi, era curioasă. Nu făcea şi nu primea confidenţe, ca mai toate femeile, mai ales când sunt la începutul experienţei; la urma urmelor nu ştia nimic, decât ce i

se întâmplase ei însăşi.

— Ai întâlnit asemenea cazuri?

— Evident, destule!

— Dar de ce, care-i scopul?

— Fetele care încep din neghiobie, cu unul nu mai puţin neghiob decât ele şi pe urmă se ruşinează, încearcă să-şi salveze reputaţia atribuindu-şi un partener mai onorabil.

„Dacă ar fi aşa, se gândea Despina, nu puteam găsi unul mai onorabil! Onorabil e mult prea puţin spus! Un partener olimpic, un fiu al lui Zeus!“

— Chiar se poate aşa ceva? Şi le-ai crezut?

— Bineînţeles că nu! Se vede cât de colo! M-am prefăcut că le cred. Ce aveam de pierdut?

„Deci, nu mă crede, şi e explicabil! Dar acum el pierde, nu eu!“

Îl privi, luminată de bucurie, cu petalele de trandafir din obraz pulsând. Ar fi vrut să se ducă lângă el şi să-l mângâie; nu putea, trebuia un gest mai simplu Spuse:

— Cred că trebuie să-mi scot rochia!

14

Nu ştiu ce a câştigat povestirea dacă am scris această scenă. Am satisfacţia personală că nu m-am luat după aparenţe şi am înţeles ce admiraţie merită francheţea la o femeie. Cinismul a rămas în urmă. De altfel, Despina avea să plătească greu această rătăcire.

Cuvântul nu se potriveşte, a ieşit din fuga condeiului, dovedind cât de înrădăcinate sunt în noi lecturile clasice, lecţiile de morală şi predicile duhovnicilor. Nu era nici o rătăcire, îşi urmase propria-i fiinţă, ascunsă ei însăşi, prin educaţie şi tradiţie. Nu era nici revoltă, n-o oprimase nimeni, până noaptea trecută. Era tot ce se poate mai limpede, si mai simplu: iubire. La iubire are dreptul, fără oprelişte, oricine poate s-o simtă; aşa, nimănui nu i se cuvine pedeapsă, nici reprobare. Dacă uneori iubirea se plăteşte, cu hulă, jungher sau otravă, este o nedreptate. O întâlnim în tragediile antice, în cele moderne şi în faptele diverse, contemporane, din ziare.

E strigător la cer că într-o lume crescută în preceptele decalogului de două milenii, principalele zbuciumări ale omenirii au drept cauză nedreptatea. Şi ce este mai rău, nedreptatea nu a căpătat până astăzi o definiţie comună tuturor oamenilor, şi celor slabi, şi celor puternici, şi celor inteligenţi, şi celor cu minte mai puţină. Oamenii cred în dreptatea lor, şi o neagă pe a altora. Uneori cu convingere sinceră, şi atunci e prostie. Alteori deliberat, cu o rea intenţie care poale fi însoţită de

viclenie, de violenţă şi de cruzime, ceea ce defineşte tirania.

Între doi indivizi, nedreptatea duce sau la proces sau la încăierare şi ciomăgeală, ca să nu ajung până la cuţit şi la focul de armă. Este posibilă şi concilierea, dar chiar excluzând-o, conflictul rămâne limitat la doi oameni, cu un număr de partizani mai mic sau mai mare, în nici un caz o societate întreagă. Ceea ce ştiu sigur, ca toată lumea, din cei doi adversari numai unul a avut dreptate; dacă a învins celălalt, suntem învinşi toţi care am fost martori. De atâtea ori am fost învins în viaţă! Zi de zi mai asist la o judecată nedreaptă!

Trec peste ccea ce se întâmplâ între comunităţi restrânse, cu interese diferite, să zicem societăţi anonime aflate în concurentă. Neînţelegerile lor se rezolvă la judecată, de la tribunal până la instanţele supreme. Dacă o parte nu acceptă sentinţa decât de silă, ea poate începe un război cu partea cealaltă, mai pe ascuns, mai pe faţă, maşinaţii, căutând s-o slăbească, dacă nu s-o distrugă.

Folosind cuvântul război, cred că nu l-am diminuat atât ca să impieteze asupra celor ce urmează. Nu există destule cuvinte, in oricare din limbile oamenilor: pe unele suntem nevoiţi să le folosim în mai multe împrejurări, când de fapt rămân proprii numai pentru una din ele. Astfel, putem să ajungem la neînţelegere.

Era război nu între două societăţi anonime, nu între două triburi sau între două cetăţi rivale. Era război pe tot pământul, între toate lumile.

Copil, am trăit în timpul primului război mondial, prima oară când se alăturau aceste două cuvinte; chiar dacă nu l-am înţeles, am înregistrat faptele în memorie şi le-am judecat mai pe urmă.

Acum era al doilea, mult mai mondial decât primul. Deşi ajunsesem în pragul maturităţii, nu l-am înţeles limpede, uneori l-am înţeles greşii şi nu eram singurul, trăiam între oameni cu păreri diferite, şi fără ca vreunul să-mi impună părerea lui, toţi mă influenţau intr-o anumită măsură, atât ca să nu mai ştiu limpede care era părerea mea proprie. Nu-mi găsesc nici o vină, au fost nesiguri pe ei până şi marii oameni politici, ba chiar unii din cei care au câştigat războiul; greşelile unora dintre ei s-au văzut abia mai târziu, după ani sau decenii.

De părerile mele, nesigure, îngrijorate, nu depindea nimeni, nu aveam sub comandă nici măcar un singur om, în afară de mine. Şi nu voi ascunde că multe aspecte ale războiului, şi urmările lor mai cu seamă, nu le-am înţeles nici până astăzi. Acum abia, când meditez cu mai multă răspundere, fiindcă nu mai am cine ştie cât timp de meditaţie şi părerile mele trebuie să le spun şi altora, încerc să înţeleg faptele, în perspectiva lor imensa faţă de orizontul unui om, cu o viaţă atât de scurtă faţă de dimensiunea istoriei.

Deci, s-a numit al doilea război mondial. Nu era continuarea

primului? Eu nu iau drept cauză a unuia şi a altuia Danzingul sau asasinarea arhiducelui, la Sarajevo. Chiar dacă nu erau cauze comune, în orice caz ele decurgeau una din alta. Şi în miezul lor se afla nedreptatea; sub forme mult mai complexe şi mai disimulate decât în conflictele între indivizi sau societăţi anonime. Era conflictul între interesele ţărilor puternice, unite sau dezunite, îndreptăţite sau neîndreptăţite să şi le satisfacă.

Dar aceste două războaie legate între ele nu se înrudeau oare cu cel de la 1870, când Germania a învins Franţa până la prăpădenie? Se va spune că în cazul acela motivele erau diferite; până la un punct da, totdeauna pot să existe mai multe motive. Părerea mea, pe care, deşi o exprim, o păstrez pentru mine, adică nu am intenţia s-o impun nimănuia, este că de pe atunci nemţii râvneau să stăpânească Parisul, să defileze pe Champs-Elysee şi să bea şampanie franţuzească. A fost o sete nestinsă până în 1940, dar atunci au băut pe săturate, sute de mii, milioane de sticle, patru ani au pocnit dopurile, odată cu puştile care trăgeau în ostatici.

Mi se pare că atunci s-a petrecut o faptă crucială şi am încredere în durata ei: Germania a fost atât de zguduită încât şi-a schimbat stilul, sper că pentru totdeauna, sau măcar pentru o mie de ani, cât hotărâse Hitler să trăiască lumea construită de el din cadavre şi din ruine.

La 1870, nu se născocise încă războiul-fulger. Bismarck şi-a dat seama că l-ar fi costat prea mult să cucerească Parisul, şi s-a mulţumit să ia banii franţujilor, napoleoni de aur. Dar când a strâns punga la gură sunt sigur că în sinea lui a spus, sau poate le-a spus chiar şi generalilor: „Rămâne pe altă dată!“

Şi dacă mă duc mai departe în urmă, la toate războaiele, de zece, treizeci sau o sută de ani, la cruciade, la Scipio Africanul, Cezar, Alexandru, Gingishan, şi toţi pe care i-am sărit, şi dacă ajung la prima lovitură de ghioagă, sau de piatră, din vremea dinaintea istoriei, toate încăierările omenirii nu se leagă între ele? Ba da, totdeauna cineva, vrând să-şi facă dreptate, a creat şi a răspândit nedreptatea.

* * *

Cât priveşte războiul al doilea, care în mod cert era urmarea primului, toată lumea ştie că s-a datorat lui Hitler. Dar şi fără el tot ar fi izbucnit, mai curând sau mai târziu, datorită aceloraşi cauze care stau la baza tuturor războaielor, numai că îşi schimbă aspectul şi numele. Fiindcă niciodată o pace n-a putut să mulţumească toate părţile. Fiindcă, astfel, starea de război există, fără să se tragă un foc de puşcă.

Astăzi, când o asemenea situaţie s-a prelungit mai mult ca nici odată, ea se numeşte război rece, care se întrerupe şi el la răstimpuri, numite destinderi, când adversarii pun puşca la picior, în loc s-o ţină în

mână, dar sunt gata să tragă în orice clipă. Clipa aceea întârzie să vină, fiindcă printr-un concurs de împrejurări cunoscut de toată lumea care a dorit să-l cunoască, amândoi adversarii sunt sau se cred la fel de puternici, şi nu au siguranţa victoriei; apoi ştiu ce scump ar plăti-o de astădată omenirea, prefăcută în ruine, sau dispăruiă cu totul. Cu alte cuvinte, miza e acum prea mare şi jucătorii îşi tot examinează cărţile, încercând între timp să afle, pe orice cale, ce cărţi sunt în mâna celuilalt. Inventatorul cărţilor de joc a desenat pe dosul acestora arabescuri complicate, că nici cel mai rafinat dintre cartofori nu poate descoperi un semn infim prin care să deosebească pe una de alta. Vorbesc de cărţile noi, nu de cele uzate sau trucate, cu semne particulare.

Wilhelm al doilea, al cărui coif pus în balanţă a determinat izbucnirea primului război mondial, indiferent de cauzele lui, nu cunoştea regula jocului. Hitler, pornind războiul al doilea, era convins că are în mână cartea cea mai mare, ignorând că, prin reguli subtile şi puţin perfide, jocul lăsa o posibilitate să se înşele. Jucătorii ştiu despre ce-i vorba, ceea ce nu înseamnă că sunt scutiţi de greşeală.

Se spune că Dumnezeu, când vrea să piardă un om, îi ia mai întâi minţile; cred că mai este nevoie să-l facă şi lacom. Dar nu pentru a ilustra această teorie a venit Hitler la putere; oricine cunoaşte faptele şi le judecă îşi dă seama; ascensiunea şi prăbuşirea lui mi se par mult mai uşor de înţeles decât tabla lui Pitagora.

La sfârşitul primului război, s-au năruit trei imperii, în locul primului dintre ele, aflat în partea de răsărit a Europei, în centrul şi-n nordul Asiei, după lungi războaie interne s-a instaurat o putere revoluţionară constituită într-un stat numit Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice.

Al doilea imperiu, cel Habsburgic, în centrul Europei, s-a destrămat, şi fiecare popor din compunerea lui şi-a găsit libertatea, folosind-o mai bine sau mai rău, fără să poată exclude unele zâzanii viitoare. Dar a fost linişte, şi noile popoare independente au ajuns destul de repede la prosperitate şi chiar la înflorire.

Nu cunoşteam bine toate împrejurările istorice şi nici nu puteam să le înţeleg ca un om matur, ţin minte însă cu în sufletul meu de copil am simţit o satisfacţie, de aceeaşi natură, dar mult mai puternică decât la sfârşitul basmelor, când Făt-Frumos învingea zmeul. Ce puteam eu să ştiu atunci despre politică şi despre drepturile popoarelor? Dar ce dragi mi-au fost Paderewski si Beneş, cu ţările lor renăscute după atâla stăpânire nedreaptă! Austria, care fusese nucleul imperiului, nu-mi inspira simpatia de mai târziu, când am inceput să-i cunosc pe Mozart, pe Beethoven şi Schubert. O socoteam opresoare, ceea ce astăzi ştiu că nu era în spiritul ei. ci al împăraţilor Habsburgici, inrudiţi cu împăraţii

Germaniei. M-a mâhnit puţin că frontiera noastră nu mergea până la Tisa, cum spunea doina lui Eminescu, dar m-am consolat cu gândul că, privită pe hartă, România Mare era destul de rotundă ca să pară firească. De asemenea partea Banatului dată Iugoslaviei mi s-a părut nedreaptă, numai din ignoranţă şi oarecum din motive estetice. Pe urmă n-am cunoscut frontieră mai liniştită şi vecinătăţi mai prietenoase decât în Banatul tăiat în două, unde, după ştiinţa mea, n-a fost nici o neînţelegere timp de şapte decenii, şi nici nu-mi pot închipui că ar putea fi vreuna de aici încolo; o asemenea frontieră mai ştiu a fi cea dintre Statele Unite şi Canada, despre care am aflat după multa vreme.

Ştiam că ungurii aveau o nemulţumire şi că a rămas neschimbată; la Budapesta, pe un monument comemorativ închinat Ardealului, am văzut scris, împotriva tratatelor: „Nu, nu, niciodată!" Dacă prin aceste cuvinte se exprimau nişte resentimente pe care unii le socoteau ură manifestă, eu, unul, n-am crezut că este adevărat şi am avut de timpuriu pentru Ungaria o simpatie certă, pe care într-un timp a trebuit s-o ţin ascunsă. Socotesc că ne aflam într-un impas al istoriei. A fost hotărârea de la Viena, din vara anului 1940 o soluţie? Pe unguri e sigur că i-a nemulţumit, ar fi vrut mai multe judeţe, toate; iar nouă ne-a băgat un cuţit în inimă. Cine nu înţelege această Imagine, să se uite pe harta din acea vreme; dar dacă este un om slab de virtute mai bine să nu se gândească; peste noapte ar putea să aibă coşmaruri.

Deci, iată un loc unde nemulţumirea plutea în aer, de la sfârşitul primului război mondial, pregătindu-l pe al doilea. Atât aş vrea, să întreb pe un om cu pricepere, rugându-l să judece răspunsul pe toate părţile: îi era mai bine Ungariei sub Franz Josef, ca parte secundă dintr-un imperiu atât de artificial că s-a făcut praf şi pulbere la prima zguduitură? Sau ar trebui să-i fie mai bine astăzi, când nimeni nu râvneşte s-o ciopârţească, si, la urma urmelor, are o formă plăcută, fără colţuri care să împungă vecinii.

Al treilea imperiu prăbuşit era al lui Wilhelm al doilea, care aduna la un loc toate statele germane: totdeauna acesta state au visat să aibă şi autonomie, şi unitate. Până la un punct visul se poate realiza, dovadă atâtea ţări federale. Germania era imperiu datorită numeroaselor ei colonii, răspândite în diverse puncte ale Africii. La încheierea păcii le-a pierdut pe toate şi astfel a fost lipsită de resursele care îi asigurau bunăstarea înainte de război, ba îi alimentau chiar războiul. Adăugându-se imensele piedici interne, despăgubirile pe care trebuia să le plătească, apoi tulburările politice, şi după mine mai presus de toate, domnind descurajarea obştească, dublată de oboseală, fostul Imperiu devenise o ruină. Nu vreau să spun a zecea oară până unde mergea devalorizarea banului, care era totuna cu falimentul finanţelor.

Totuşi, de bine de rău, Germania supravieţuia, deşi sfâşiată de lupte interne; de o parte erau oameni de bună-credinţă dar fără pricepere şi mai ales fără inspiraţie; de alta pescuitorii in apă tulbure şi răzbunătorii, cărora, în scopul lor, nu le trebuia o apă mai limpede.

Cât priveşte tabăra învingătorilor, aliaţii, dintre care făceam şi noi parte, ca rudă săracă, mergeau spre înflorire; mai încetişor Franţa, din plin Anglia şi mai presus decât amândouă, luate la un loc, Statele Unite ale Americii. S-a spus că prosperitatea Amerieii se datora războiului; mă îndoiesc, cu riscul de a mă pune în răspăr cu toţi economiştii!

Mai târziu, prin 1940, când începuse războiul al doilea in Europa şi Franţa nu mai avea mult până să fie învinsă, un fiu al ei, om de litere cunoscut de amândouă părţile Atlanticului, s-a dus în Statele Unite să facă propagandă pentru intervenţie, căci poporul era îndemnat, şi nu trebuia mult spre a-l convinge, să nu mai lupte pentru alţii. Lozinca neintervenţioniştilor, propusă tuturor gospodinelor, mamelor şi capilor de familie era: „Decât un erou mort, mai bine un laş viu, la el acasă!“ Din fericire, această vorbă pe care nu puteau s-o aplaude decât nemţii şi ar fi făcut să se răsucească în mormânt făuritorii Americii, n-a avut alte urmări decât că a ademenit lumea la mitinguri de pace, organizate de legiunile naziste din lumea nouă, avangarda faimoasei coloană a cincea.

Omul de litere le vorbea americanilor la ei acasă privitor la primul război mondial, spunând cu deplină curtoazie şi cu îndemânarea frazei proprie omului dedat la mânuirea cuvântului: „Ne-aţi furnizat arme pentru care vă purtăm recunoştinţă, iar o mică parte din beneficiu l-aţi cheltuit intervenind în războiul nostru." După patruzeci de ani de când am citit cartea unde scrie acestea, nu pot să ţin minte literă cu literă fraza, probabil mă îndepărtez de ea în formă; în fond însă, ideea rămâne neschimbată, şi vrea să spună, într-un reproş nedeghizat, că Statele Unite au câştigat dolari de pe urma războiului, miliarde.

Nimeni nu neagă că americanii sunt oameni de afaceri; ei au statuat că timpul costă bani, altfel n-ar fi existat Americă de astăzi. Dar afacerile rămân afaceri, şi sângele sânge; nimeni nu poate să-l plătească.

Pentru ce au venit să lupte în Europa soldaţii americani, de-au înroşit cu sângele lor pământul Franţei? I-au convins bancherii din Wall Street? Stăteau în spatele lor şi numărau dolarii?

Pentru ce în secolul celălalt, yankeii din nordul Americii au pornit război împotriva Sudului? Se ştie: ca să desfiinţeze sclavajul, să-i elibereze pe negri. Au luat ei de la sudişti măcar un sac de zahăr, să-l vânda băcanilor de la Washington? Sau un strop de trestie, să-şi facă fotoliu pe terasă, dacă trestia se poate lucra la fel ca răchita?

In schimb, au pierdut acolo mulţi oameni viteji şi tineri, care puteau să muncească pentru America.

Oamenii de bună credinţă şi fără broboadă pe ochi să recunoască, după ce vor delibera în eul lor, nu mai mult timp decât le trebuie să citească rândurile acestea, că i-a împins acelaşi spirit care i-a făcut să imigreze pe noul continent şi să fundeze acolo uimitoarele State Unite, cu gangsteri, cu mafii, cu droguri, cu violenţă! Le ştiu, dar ce mândru rămâne restul! Şi cât le datorează nu doar Europa, ci întreg restul lumii!

Acum las deoparte America şi beneficiile ei, datorate războiului. Erau sătui de ele şi îmbogăţiţi peste poate, de nu mai vroiau să lupte în alt război, care le-ar fi adus alte miliarde? Ce bine le-ar fi prins în 1928 şi după aceea, în timpul marei crize, când n-a lipsit mult, cel puţin pentru pesimiştii de peste hotare, ca întreaga Federaţie să se ducă de râpă. Sfârşitul Americii era prevăzut în opusuri economice şi politice. În acel timp America n-a avut altă dorinţă decât să se izoleze, în sărăcia sau în bogăţia ei, să nu mai intervină în nici o încăierare din altă parte a lumii. Dar când s-a ivit nevoia au intervenit din nou, cu întregul asentiment al poporului, şi au luptat cum se ştie, sacrificând sute de mii de vieţi tinere. Pot bancherii să plătească măcar una?

Intre cele două războaie, în Europa stăteau faţă în faţă două sisteme politice la extremităţile continentului: comunismul în devenire, şi capitalismul sortit dispariţiei, după doctrina părţii celeilalte. Nu prevedea aceasta ca într-o zi îl va pune în ştreang, după ce tot el va furniza frânghia?

Azi apusul furnizează în răsărit cereale şi alte bunuri; desigur nu fără beneficii, aşa-i legea comerţului.

Dar înaintea războiului, deşi primejdia se afla încă departe, ţărilor apusene le era frică de ţara răsăriteană. Numai şi numai din această frică s-a ridicat Hitler. Nimic nu mi se pare mai uşor de înţeles în politica vremii. Lăsând la o parte vorba cu frânghia, care era doar o butadă, din răsărit ameninţa revoluţia mondială, anunţată pe faţă. Mai târziu acest program s-a modificat provizoriu, iar susţinătorul lui a fost alungat peste hotare, unde după un număr de ani şi-a încheiat viaţa de revoluţionar, hăcuit cu toporul, de un adversar fanatic sau de un *kiler*, asasin cu plată, meserie mult răspândită astăzi, despre care atunci încă nu auzisem.

Insă o revoluţie care nu se răspândeşte ori decade, ori se transformă în altceva. Până la acel altceva, imposibil de întrevăzut în timpul lui Stalin, rămânea primejdia. Iată de ce i s-a îngăduit lui Hitler să vină la putere şi să se consolideze, ba chiar a fost ajutat, mai pe ascuns, mai pe faţă. Tocmai de el era nevoie, ca de un tampon, să ţină piept revoluţiei. S-a trecut cu vederea peste atrocităţile săvirşite de partizanii

lui, batalioanele de asalt, vestitele SS de groaznică amintire. S-a trecut cu vederea peste multe, lagărele de concentrare, uciderea in masă a adversarilor şi chiar a neutrilor, oamenii fără simţ politic, sau fricoşii, care nu reprezentau o primejdie, fiind incapabili să se opună; opunerea, in acea vreme, insemna moarte sigură, precedată de schingiuire. S-a trecut cu vederea reînarmarea Germaniei, socotindu-se că un paznic trebuie să aibă şi puşcă. Puterile apusene, care s-au temut de ruşi, după ce încercaseră, fără vlagă, să înăbuşe revoluţia, nu s-au temut de Hitler, care şi el vroia să le spânzure, cum a declarat pe faţă intr-o carte răspândită in Germania mai mult decât Biblia, şi unde se arătau limpede planurile de dominare a lumii. Îmi închipuiam că o cunoşteau, in traducere şi măcar în rezumat, toţi conducătorii politici din zonele interesate, ca să nu-mi fac iluzii despre alţii. Mai tirziu m-am îndoit că Daladier şi Chamberlain o citiseră. Sau o citiseră prea târziu, in drum spre Munchen.

Guvernanţii amintiţi mai înainte îşi închipuisera că va fi uşor să-l dirijeze pe Hitler, de aceea nu făcuseră nimic să-l descurajeze, decât declaraţii, şi acelea, incă prea târziu. Ei repetau păţania ucenicului-vrăjitor care, după ce dezlănţuise o calamitate, nu mai este în stare s-o oprească. Teama i-a făcut să admită paleative, să sacrifice câte un miel si să-l arunce în gura lupului; Austria, sudeţi, Cehoslovacia, Danzigul şi Polonia. După o pauză de câteva luni, a urmat Franţa, o pleaşcă pe care sunt sigur că Hitler nici măcar n-o visase. Şi cred că de aceea n-a mers mai departe, să debarce în Anglia, fiindcă înghiţise prea repede şi încă nu digerase.

Dar, întorcându-mă puţin în urmă, este limpede că în faţa Poloniei, după ce i se făcuseră atâtea hatâruri, lui Hitler i-a fost frică. A înţeles şi el că orice răbdare are o limită, declaraţiile Angliei şi Franţei erau prea categorice, iar pactul de asistenţă oferit Poloniei nu mai lăsa îndoială că de aici începea războiul. Dar el nu vroia deocamdată război în apus, ci în răsărit, misiunea subînţeleasă pentru care luase puterea.

In vara anului 1939, Hitler se afla în dilemă la hotarul Poloniei. Vroia Danzigul, vroia Memelul, coridorul şi mai mult decât atâta, însă ştia că dacă aliaţii atacau, trebuia să lupte cu ruşii în spate. Pentru acest motiv ar fi aşteptat acolo până se ivea o situaţie favorabilă, sau până ce odată cu răbdarea îşi pierdea şi minţile, câte ii mai rămăseseră. Mă gândesc, cu un zâmbet amuzat, că starea aceea de lucruri ar fi putut să se menţină până astăzi, şi faţa Europei să rămână neschimbată, dacă Hitler ar fi avut o viaţă atât de lungă şi dacă nu interveneau elemente noi în formulă. Elementul nou l-a introdus Stalin, sau Molotov, sau amândoi în colaborare, prin pactul de neagresiune şi prietenie semnat

cu Germania, în august 1939.

Multă lume a gândit atunci cu admiraţie pentru Stalin, că fusese un gest abil, altfel spus şiret, spre a-l determina pe Hitler să înceapă războiul în vest, capitaliştii să-şi spargă capul între ei, până ce cădeau la pământ şi unii, şi alţii.

Intr-adevăr, abia semnat pactul Ribbentrop-Molotov, Germania a şi intrat în Polonia, ceea ce i-a determinat pe aliaţi să intervină. Cartea fusese bine jucată, acum Stalin îşi aştepta miza. Numai că jocul s-a întors de-a-ndoaselea.

Împotmolit la Canalul Mânecii, cu o Franţă pe care nu putea fi sigur, temându-se că aşteptând aşa, fără să ştie ce aşteaptă, spiritul războiului-fulger se pierde, şi crezând nemăsurat in forţele sale, Hitler a deschis al doilea front, cu Anglia în spate, convins că în trei luni Uniunea Sovietică va fi învinsă şi ocupată, lăsându-i în mână imensele ei resurse. De acolo înainte, socotea el, şi alţii, ar fi fost o joacă să-şi supună toţi adversarii posibili, din spate, inclusiv Statele Unite, dacă se amestecau în treabă. Dacă nu, le lăsa japonezilor dreptul să le scarmene. In pactul tripartit dintre Berlin, Roma şi Tokio, exista sigur o asemenea clauză.

Iar acum, lăsând Leningradul încercuit, Moscova necucerită, armata germană înainta de la Harkov înainte. Ce e mai straniu în această conflagraţie unică în istoria omenirii, lumea capitalistă căreia i se aştepta sfirşitul, având doar să-şi termine de împletit ştreangul pentru a fi spânzurată, lupta alături de armata lui Stalin, pusă în dificultate, ajutând-o cu avioane şi tancuri şi tot ce mai e necesar într-un război din zilele noastre. Anglia şi Statele Unite, acestea din urmă aflate şi ele într-un război pe viată şi pe moarte cu Japonia, se străduiau să-şi respecte angajamentele, deşi convoaiele lor maritime, în drum spre Murmansk şi alte porturi ale Oceanului îngheţat de Nord, erau scufundate unul după altul. Exigenţa lui Stalin in această privinţă era inflexibilă, el vroia arme, nu vapoare scufundate. În corespondenţa dusă cu Churchill şi cu Roosevvelt îşi arată adesea nemulţumirea şi cere ca aliaţii să-şi dea mai multă osteneală.

Gândindu-mă la relaţiile din trecut dintre o parte si alta, in mintea mea stăruie, ca o părere, impresia că Stalin îi bănuieşte pe aliaţi de rea-credinţâ, sau măcar de prea puţină tragere de inimă. Mereu se pomeneşte de greul pe care il îndură armata sovietică, şi acesta era adevărul, ceea ce nu înseamnă că nu le era greu şi americanilor în insulele Oceaniei. Dar desigur o situaţie nu este comparabilă cu alta, ruşii luptau pe propriul lor teritoriu, pierdeau oraşe şi sate, armată şi populaţie, şi odată cu toate pierdeau mijloacele lor de luptă, împreună cu cele de producţie.

Descurajat la începutul războiului în care nu crezuse, Stalin îşi revenise, probabil susţinut şi de alţii, până ce să se ridice în picioare. El conducea acum o luptă îndârjită, proclamase strategia pământului ars, ca în urma armatei inamicul să nu găsească decât cenuşă. Iar între timp ii soma drastic pe aliaţi să-şi respecte angajamentele.

Nu le-ar fi fosi mai uşor englezilor, dacă Hitler ataca Anglia. Ruşii duceau greul, fiindcă ei erau ţinta atacului. Un aliat trebuie să ia lucrurile aşa cum se prezintă, fără sâ judece altceva. Nu era vina Angliei şi Statelor Unite că Hitler ataca tocmai pe cel de care îl lega un tratat de neagresiune.

Cum necum, mai cu întârziere, mai cu pagube, cu sacrificii, aliaţii şi-au respectat cuvântul şi războiul s-a sfârşit aşa cum se ştie, cu glorificarea lui Stalin, datorită căruia armata lui avusese pierderi îngrozitoare.

15

Odată, pe la începutul războiului dar când frontul se îndepărtase destul ca să nu mai fie primejdie de bombardamente aeriene, mă aflam cu Alion, în drumurile noastre cu motocicleta, la un restaurant bine cunoscut, de pe valea Prahovei. Acolo veneau bucureştenii şi mai ales ploieştenii, fiind mai aproape, să dejuneze în atmosfera pură şi răcoroasă a munţilor, sau ca să pună bazele unei aventuri galante, căci de consumat aceasta nu se putea consuma acolo, restaurantul neţinând separeuri; patronul vroia să-şi păstreze o reputaţie bună, mai ales că avea o fată, studentă, frumoasă, cuminte, bine crescută şi voia s-o ferească de influenţe neconvenabile. De altfel, fata nu trecea niciodată prin restaurant, ca să se ducă în casă, la etaj, ci urca pe o scară exterioară.

Am găsit puţină lume când am intrat acolo, era o oră târzie şi apoi clientela scăzuse, cum scăzuse şi mişcarea şoselei, circulaţia automobilelor fiind interzisă fără o autorizaţie specială, care se obţinea cu dificultate, numai în cazuri de forţă majoră. Acum veneau mai degrabă vilegiaturiştii din staţiune, şi sâmbătă seara localnicii, în rest, câte un motociclist in trecere sau unii credincioşi ai localului, care se opreau intre două trenuri, pentru vestitul ciolan de porc pe varză, specialitatea casei. Aşa e, erau inegalabile şi ciolanul, şi varza acră, care nu-şi pierdea calităţile nici vara, rămânea crocantă de parcă n-ar fi zăcut în butoi, de toamna trecută, fără nici un iz şi tăiată în fire lungi şi subţiri, ca fideluţa. În alte vremuri veneau pentru acest fel de mâncare oameni de la Braşov, Sibiu, si chiar de la Cluj, ca să nu spun şi Oradea.

Ne întorceam tocmai de la Băile Herculane, ne prinsese noaptea pe

drum, Alion era prea obosit ca să continuăm drumul. Am găsit două camere la un localnic, obişnuit cu drumeţii, căci nu exista hotel în acea mică localitate, preferată de unii oameni tocmai fiindcă era liniştită. Pe urmă ne-am dus să mâncăm, la restaurantul pe care îl cunoşteam numai din renume. Era după miezul nopţii, dar pentru unii clienţi patronul ţinea deschis până la orice oră.

La o masă în stânga, partea mai puţin luminată, am văzut patru persoane, doi bărbaţi şi două doamne, cărora chelnerul tocmai le punea câte un ciolan în farfurie, aşa că n-au remarcat intrarea noastră. Ne-am aşezat în partea opusă, la fereastra de unde se vedea Caraimanul sub lumina piezişă a lunii, grandioasă privelişte pe care, în tot restul vieţii n-am mai văzut-o în altă parte, nici măcar în munţii Elveţiei, lăudaţi nu degeaba.

Chelnerul s-a apropiat repede, cu un zâmbet respectuos, îl cunoştea pe Alion, nu ştiu de unde, cum îl cunoştea multă lume; în nici un caz, nu era un obişnuit al localului, acel tip de om pe care îl salută tot personalul, şi pe care însuşi patronul se repede să-l întrebe ce doreşte; Alion detesta acest fel de popularitate, se simţea mai bine într-o cârciumă din Colentina, unde îi puneau în faţă un taler de lemn cu cârnaţi, roşii de ardei iute, şi o sticlă de vin acru.

— Vă salut cu respect! spuse chelnerul. Desigur, doriţi ciolan pe varză.

— Ei, uite că nu! răspunse Alion. Vreau numai o supă de vacă, foarte fierbinte, cu mult pătrunjel verde, o lămâie şi o farfurie cu brânză rasă, dacă aveţi telemea de Brăila.

N-am cerut nici eu altceva, deşi Alion mă îndemna să iau ciolanul. Era aşezat in aşa fel încit cei de la masa cealaltă, dacă ar fi întors capul, nu puteau să-l vadă decât din spate. Pe mine m-ar fi văzut din stânga, puteam să arunc din când în când ochii la ei, fără să se bage de seamă. De altfel, erau foarte ocupaţi cu mâncarea şi cu băutura. In capul mesei stătea un bărbat falnic, acesta este cuvântul, cu o figură frumoasă şi distinsă, doar puţin plictisită, de senior înconjurat de plebe. Parcă il ştiam, dai nu in această ipostază, de chefliu la drumul mare, aşa ca nu puteam să-mi dau seama cine este. L-am rugat pe Alion să se uite cu discreţie, si să mă lămurească.

— L-am văzut la venire. Este Baltazar, actorul; mă mir că nu-l cunoşti.

Il cunoşteam, am spus mai înainte, dar nu-mi venea a crede. Era un actor cu renume, câştigase publicul, mai ales pe cel feminin, în roluri de june prim, pe care li mai juca şi acum, când se maturizase şi începea să se îngreuieze. Pentru vârsta lui s-ar fi găsit roluri strălucitoare, dar deocamdată vroia să nu-şi schimbe genul, fiindcă ii dădea iluzia

tinereţii.

În stânga şi în dreapta lui stătea câte o doamnă tânără, frumuseţi de provincie, una brună, cu părul de un negru-albastru, atârnând pe spate, cealaltă blondă, coafată cuminte, amândouă cu bijuterii, şi nepotrivit de elegante pentru o masă de excursie, o escapadă. Ca vârstă să fi avut treizeci şi cinci de ani fiecare.

Pe a patra latură a mesei, ceva mai departe de ceilalţi, aşa că între ei ar mai fi încăput câte o persoană, stătea un om mai tânăr decât actorul, cu părul într-o parte, lins, cu o distincţie cam periferică, semăna cu unul din frizerii lui Caragiale. El era animatorul mesei, vorbea tot timpul, volubil, gesticulând cu distincţie exagerată; până să dea fuga chelnerul se sălta de pe scaun să toarne vin în pahare, le întreba pe doamne ce mai doresc şi dacă se simt bine, iar actorului îi spunea maestre, cu un respect slugarnic.

Era *ţuţărul* acestuia, nu mi-a fost greu să aflu, după cum am aflat prin ce împrejurare se găseau adunate acolo aceste patru persoane.

Ţuţăr este o vorbă puţin cunoscută, unii n-o cunosc bine şi nu mă miră, iar înţelesul ei exact nu-l ştiu nici cei care o întrebuinţează. Ea ar putea să însemne, într-o interpretare personală, „admiratorul". Tuţărul admiră pe cineva, o persoană, dar nu doar atât, ii face şi reclamă. Cuvântul vine de la sunetul pe care îl scoatem cu limba lovind repede în dinţii din faţă când vrem să ne arătăm o uimire admirativă. Dacă legenda o fi adevărată, se spune că un rabin, dornic să se impună în ochii credincioşilor, umbla după el cu un om devotat, având sarcina să-şi legene capul tot timpul, aplecându-I când pe un umăr când pe altul, semn că se minunează, şi scoţând totodată din vârful limbii cunoscutele sunete de admiraţie.

Actorul Baltazar, între timp, stătea posac, aplecat peste farfurie, şi cu fiecare îmbucătură, cu fiecare pahar de vin se posomora şi mai rău.

Cele două doamne nu-şi dădeau seama de umoarea lui, erau pierdute de admiraţie şi fericite să se afle acolo, de-a stânga şi de-a dreapta. Nu băgau de seamă pungile de sub ochii lui, nici mătreaţa de pe umeri, nici vesta umflată puţin pe burtă. Şi nici măcar nu se mirau că el nu scotea o vorbă, preocupat să înfulece varza şi ciolanul şi să deşarte paharele pe beregată, fără să le arunce vecinelor măcar o privire şi un zâmbet de politeţe.

Aceste doamne erau două admiratoare dintre multe altele, dar admiraţia lor nu trebuia confundată cu a ţuţărului, era strict femeiuşcă. Ele îl ştiau de pe scenă, şi nu puteau să-l vadă altfel decât cavaler fără frică sau pată, când, ofiţer într-un regiment de gardă al împăratului, renunţă la titlu şi la uniforma strălucitoare, ca să ia de nevastă o fată săracă; spre a-şi sublinia gestul nobil, îşi îndoaie sabia pe genunchi şi-o

rupe, în faţa spectatorilor, în ropotele lor de aplauze. Ce inimă de femeie nu esle mişcată, care din ele nu visează la un asemenea cavaler, măcar pentru o noapte?! …

— Nene, sunt două păpuşi care vor să te cunoască, îi spunea ţuţărul actorului, după spectacol, când îi ajuta să se demachieze.

Era şi el actor, îl chema Stanică, dar ca nume de teatru îl luase pe acela de Victor Omul, şi de la om şi de la munte; cum credea fiecare. Juca totdeauna un rolişor în aceeaşi piesă cu maestrul său, acesta îl impunea, altfel refuza să înceapă repetiţiile.

— Zău, nene, de o lună mă pisează, vin mereu la spectacol, trimit pe portar să mă caute, de dumneata nu îndrăznesc să întrebe, le e teamă. Pe urmă mă omoară ba cu scrisori, ba cu telefonul, mă caută şi acasă, nevastă-mea se enervează. Hai să le facem odată cheful!

In intimitate, Omul îi vorbea familiar maestrului, ceea ce îi dădea prilejul să se destindă, omeneşte, prea umbla încorsetat toată ziua.

— Şi cine sunt cucoanele astea? intrebă Baltazar sastisit de atâta insistentă.

Vorbea puţin pe nas, urmarea unei sticluţe de ţuică pe care o bea însetat după spectacol; altminteri păstra un stil demn, devenit renume, nu-l văzuse nimeni beat pe scenă şi nici măcar mirosind a băutură.

— Petroliste de la Câmpina, nene, pline de bani, galantoane, dacă vrei, vin să ne ia cu masina.

Aşa se şi întâmplase în seara aceea la sfârşitul spectacolului, care, fiind război, se termina mai devreme, din cauza camuflajului şi din alte cauze, ca lumea să fie mai sobră, să renunţe la viaţa de noapte; o maşină neagră, o limuzină aştepta ceva mai departe de intrarea actorilor. Cei doi oaspeţi, cu pardesiile pe mână, căci se apropia toamna, se urcară, maestrul în faţă, lângă doamna blondă, ţuţărul la spate, lângă cea brună, de-acolo făcu prezentările, fără să se distingă vreun nume. De altfel, nici el nu le cunoştea bine.

— Unde doriţi să mergem? intrebă blonda.

Invitatul principal răspunse, fără să stea pe gânduri, si fără s-o privească:

— Undeva, unde se mănâncă bine.

— Şi se bea, maestre! interveni Omul, de la spate.

Bruna de lângă Baltazar, pe care acesta n-o văzuse, şi nici nu întoarse capul s-o vadă, avu o idee:

— Maestre, ciolanul de porc pe varză, vă place?

Aşa se făcuse că la ora două din noapte chefuiau la restaurantul „Bufniţa" de la poalele Caraimanului. Drumul nu durase prea mult, maşina mergea repede, deşi farurile de camuflaj aruncau doar o luminiţă albastră până la zece metri. Dar şoseaua era goală, albită de

lună, şi doamna de la volan conducea curajoasă.

— Mai încet, Helene! spunea din când în când cea din spate.

În alte împrejurări, ar fi intervenit şi Baltazar, îi era frică de automobil de când îl lovise un taximetru în faţa Ministerului de Finanţe, aproape de Palatul domnului Pretoreanu, şi-i rupsese piciorul. Lăsând la o parte spaima prin care trecuse, se purtase demn şi loial, recunoscând că nu şoferul era de vină. Dar de atunci se ferea de automobile şi mai ales de taximetre, pe care le folosea numai la mare nevoie, de pildă când era în primejdie să întârzie la teatru. In această privinţă punctualitatea lui era proverbială, ajungea totdeauna la ora ştiută, cu patruzeci de minute înainte de spectacol. Costumaţia şi machiajul nu-i luau atâta vreme; avea obiceiul, cunoscut de toată lumea, să se reculeagă o jumătate de oră în cabină, cu ochii închişi în faţa oglinzii. Era de o conştiinciozitate profesională ireproşabilă, motiv de admiraţie, chiar din partea celor mai tineri, cărora li s-ar fi potrivit mai bine rolul de june-prim, ar fi rupt sabia cu mai multă vigoare, şi-ar fi bombat mai semeţ pieptul.

Acum însă Baltazar toropea în maşină, cu capul în piept, ţuica, după oboseala spectacolului îşi făcea efectul. Din când în cind mormăia, fără să deschidă ochii: „Mai e mult? Mor de foame!“

Maşina trecu prin Ploieşti în goană, nu se opri decât la Băicoi, unde era o barieră lungă, pusă de-a latul şoselei. Se vedea o gheretă ca un jandarm in faţă. Un ofiţer se apropie de portiera deschisă. Nu apucă decât să salute; inainte de a spune o vorbă, femeia de la volan îi şi întinsese autorizaţia. Ofiţerul o lumină cu lanterna, o privi în treacăt, apoi o înapoie politicos şi salută încă o dală; cunoştea maşina, o ştia şi pe doamnă.

Baltazar, care privise scena printre pleoape, mormăi, cu un ton aproape de harţă:

— Da’ de unde ai dumneata autorizaţia?

Restul cuvintelor i se stinseră pe buze. Devenind o bolboroseală: „... să circuli cu maşina, când benzina e necesară pentru nevoile frontului?“

Era o ieşire patriotică? Nu, foamea îl făcea iritabil. Nici nu ascultă răspunsul, iar întrebarea o şi uitase.

Doamna răspunse:

— Soţul meu e la rafinăria „Steaua Română” (Zâmbi maliţios). Noi facem benzina!

În somn şi printre pleoape, Baltazar văzu că i se dezvelise genunchiul, în ciorap negru, de mătase naturală, Kaizer. Sau doar visase, era totuna, oricum, n-ar fi pus mâna. In pofida staturii lui falnice şi a frumuseţii care i-ar fi deschis multe uşi, dacă nu chiar pe toate, Baltazar era timid cu femeile; unii spuneau mai mult decât atâta, şi e

drept că nu i se cunoştea nici o legătură de dragoste; dintre colege, care nu se sfiesc să facă mărturisiri, nici una nu îl cunoscuse, deşi doriseră. Victor Omul ştia ca îndrăzneala lui obişnuită era să bage mâna pe sub fusta unor nepoate abia nubile, care se speriau fără să înţeleagă prea bine ce se întâmplâ. Să-i dea peste mână nu îndrăzneau, cu atât mai mult să se plângă părinţilor; stăteau ca proastele şi n-ar fi fost imposibil să li se strice firea pentru totdeauna. În Orient, pentru furt, care-i un păcat mai mic, se tăia mâna cu satirul.

Se ştia că înainte de război intrase între discipolii Arhanghelului, numai de frică, să nu fie pus pe vreo listă neagră. La deshumarea divinizatei lor căpetenii şi a comandanţilor înmormântaţi într-o groapă comună, discipolii sparseră placa de beton de deasupra, cu târnăcopul, cu propria lor mână; să se folosească de maşini pneumatice ar fi fost o profanare. Era o cinste să participi la această misiune pioasă. Baltazar ceru, se rugă, imploră să fie admis, şi i se aprobă, fiindcă era un nume. Astfel a fost văzut lovind cu târnăcopul în beton, şi năduşind de i se făcuse sutana leoarcă de apă.

În vara anului 1944, teatrul fiind în vacanţă, Baltazar era refugiat, se spunea „dispersat", undeva în Oltenia, la ţară, într-o casă închiriată. Venise acolo cu două surori - bărbaţii lor nu-şi puteau părăsi slujbele – şi o cumnată, soţia unui frate căzut prizonier în cotul Donului. Erau şi copiii, trei băieţi şi patru fete, două din ele adolescente, ispititoare.

Când intrară ruşii în sat, Baltazar sări gardul din fundul grădinii şi fugi în pădure, lăsându-le singure pe femei şi pe fete, primele expuse unei primejdii.

Pe urmă se înscrise repede la social-democraţi, trebuia să ia o atitudine, şi aceştia urmăreau o revoluţie mai temperată. Când doi ani mai târziu se făcu fuziunea, trecu la comunişti, odată cu toţi ceilalţi. Era apreciat pentru conştiinciozitate şi supunere. In acel timp, dimineaţa, în toate instituţiile şi întreprinderile, întreg personalul se aduna într-un atelier, sau într-o sală de şedinţe şi se citea cu glas tare articolul de fond din "Scânteia ". Aşa se făcea şi la teatru, înainte de a începe repetiţia; cineva morfolea nişte fraze prea cunoscute, Iar ceilalţi ascultau cu gândul aiurea. Până ce într-o zi Baltazar nu mai putu să rabde, sări de la locul lui, înşfăca ziarul şi li se adresă colegilor cu un glas ca de tunet: „Nu merge aşa! Dacă e să facem o treabă, a-o facem cum se cuvine!" Apoi se urcă pe scenă, în faţa cortinei de catifea roşie şi începu să citească, să declame cu patos articolul, cu o dicţiune de sărbătoare. Chiar îndărătnicii ridicară capul, sala încremenise, ascultă smerită iar la sfârşit izbucniră aplauze.

Pe Baltazar îl aştepta o frumoasă carieră politică, dar se descoperi că fusese înscris la discipoli, ceea ce nu scrisese în autobiografie, se

descoperi totul, cu amănunte şi fu exclus, in şedinţă publică, în aceeaşi sală unde cu un an înainte citise articolul din „Scânteia“. Totuşi continuă să joace ani de zile, chiar după vârsta pensionării, dar acum umbla numai pe lângă pereţi, cu coada între picioare. Şi bineînţeles nu mai avea roluri de june-prim, ci îndeosebi de eroi negativi, intriganţi, delapidatori, conspiratori, care parcă i se dădeau în batjocură. „Cum de-au aflat, cum de-au aflat?!" se lamenta lui Victor Omul, care îi rămăsese credincios şi nu înţelegea să facă politică. „De ce te-ai înscris, nene? Îl mustra ţuţârul. Nu era mai bine să stai deoparte?" „Am zis că la mijloc e mai sigur decât pe margine.“

A murit, bolnav, inainte de a i se pune un diagnostic. Zăcea de câteva luni şi refuza ajutorul medicinii. Când Omul, care nu-l părăsise, dovedind mai mult caracter decât mi-aş fi închipuit, ii convinse, în sfârşit, să cheme un doctor, protectorul lui era pe ducă. „Numai de n-ar afla, de n-ar afla!“, bolborosea, cu spumă la gură. „Ce să nu afle, nene?“ „Ce boala am!“ Şi cu aceste cuvinte, Baltazar îşi dădu duhul.

După ce ne-am terminat supa, am plecat fără să atragem atenţia. La masa lui Baltazar, tocmai pocnea dopul unei sticle de şampanie, doamnele vroiau să petreacă, erau vesele, se bucurau de viaţă.

Baltazar se opuse:

— Mie să nu-mi daţi porcăria asta! Vreau vin; toarnă!

Era beat, dar fără să se vadă. Dimpotrivă, părea lucid, îşi privea din când în când ceasornicul, până ce, pe la ora patru dădu să se ridice.

— Gata, e timpul să mergem acasă!

Băuse numai el singur patru sticle de vin. Galbenă de Odobeşti, un deliciu, aluneca pe gât ca untdelemnul. Iar de mâncat, se ghiftuise, un Chateaubriand enorm, după ce terminase ciolanul, apoi brânzeturi, un taler: refuzase numai desertul, dulciurile strică gustul vinului.

Doamna blondă, care nu era nici ea în urmă cu băutura, îi mângâie mâna apăsat, privindu-l în ochi, ispită directă.

— Iubitule, poţi să înnoptezi la mine. In jumătate de oră suntem acasă.

La aceste cuvinte Baltazar so schimbă dintr-o dată, parcă se trezise brusc din betie, care de altfel greu ar fi putut să se vadă. În timp ce se ridica în picioare, cu mâiniie spriijnite în marginea mesei, o privi inchizitorial pe doamna blondă, apoi pe cealaltă. Era într-adevăr falnic.

— Cine eşti dumneata, madam? o întrebă pe prima'.

— Mă cheamă Helen; ai stat lângă mine in maşină.

— Şi maşina a cui este?

— A noastră.

— Cum adică a noastră?

— A casei.

— Aha! Eşti măritată! Bărbatul dumitale ce face?
— Este subdirector la rafinăria „Steaua Română“.
— Aha! Şi acum unde este?
— La Berlin, cu o delegaţie. Sunt singură, poţi să vii fără frică.
Deşi interogatoriul sever ar fi trebuit s-o dezmeticească, doamna blondă încă işi făcea iluzii, îl adusese cu maşina o sută treizeci de kilometri, avea de plătit mii de lei pentru masă.
Baltazar se întoarse spre doamna cealaltă, bruna, care nici ea nu se dezmeticise.
— Şi dumneata eşti măritată? Soţul dumitale ce face?
— Tot la „Steaua Română“. Administrator.
— Aha! Şi acum unde este?
— Pe front, de toamna trecută. Au pus în locul lui pe unul mai in vârstă.
— Aha! E tânăr! Şi înseamnă că în timp ce dumneata petreci, el îşi varsă sângele pentru patrie!
— Nu, că e la un serviciu de intendenţă, în spatele frontului.
— Totuna! Frontul n-are spate, acolo; numai aici! Noi sintem in spatele frontului.
Baltazar dădu pe gât un pahar de vin, apoi, întrebă in gol, dincolo de masă:
— Ce tren am pentru Bucureşti?
Răspunse un chelner, din umbră:
— Numai mâine dimineaţă, la opt, maestre.
Maestrul rămase o clipă descumpănit, se uită la ceas, era mult până la ora trenului; pe urmă, fără să ţină seama de nimeni, nici de Omul care il trăgea de braţ să se aşeze pe scaun, izbucni, cu o revoltă colosală, adresându-se celor două doamne:
—— Şi nu vă e ruşine, târfelor? Bărbaţii voştri muncesc, işi varsă sângele şi vouă vă e mintea la alte alea!
Pe urmă se lăsă obosit pe scaun.
— Acum să mă duceţi acasă!

16

Frontul trecuse de Crimeea, se îndrepta greu spre Stalingrad, care avea să fie răscrucca războiului.
Intr-o zi am primit o telegramă de la Odor, cu totul surprinzătoare: „Mâine vin la Bucureşti. Aşteapta-mă gara nord...“ îmi indica trenul şi ora.
Aş fi putut să dau o fugă cu motocicleta până la Ploieşti, nu făceam mai mult de cincizeci de minute, să văd ce nevoi are, ca să nu mai bată

drumul, când ştiam ce greu iese din casă. Pe urmă m-am gândit că dacă hotărâse aşa, avea un motiv întemeiat, nu puteam să-i nesocotesc hotărârea.

A coborât din tren la ora trei după-amiază, grav ca totdeauna, cu capul ridicat, fără să se uite la lume. Cu privirea lui slabă ştiam că nu m-ar fi recunoscut în mulţime, ştia şi el, de aceea ţinea capul sus, să-l văd de departe. Era bărbierit proaspăt şi îmbrăcat cuviincios, cu hainele lui bune, bine călcate, cu cămaşă albă şi cravată neagră, ca de doliu; probabil era un semn de sobrietate. Celelalte de pe el i se păreau frivole, mai ales pantofii, atât de lucioşi că sclipeau în soare, în chip indecent; ar fi vrut să meargâ prin praf sau prin zloată, să-i murdărească. Ii lustruise Dita, ea îi periase şi îi călcase hainele, îi înnodase cravata. Idila lor era materializată dar somnambulic, Odor nu ştia ce o să urmeze când o să iasă din transă, se temea, de aceea venise, să se destăinuie şi sa-mi ceară sfatul.

— Unde vrei să mergem?

— La morgă.

Mi se părea sinistru, până ce mi-am adus aminte ce însemnase Morga pentru el, experienţele profesorului Lucifer Chiricuţă, apoi Medeea, devotamentul ei pe care începea să-l înţeleagă abia acum, când, prin Dita, descoperea în fiinţa sa stări omeneşti nebănuite înainte.

Mi s-a părut dezamăgit, nu recunoştea clădirea, în locul ei se făcuse una modernă, cu coloane, Institutul Medico-Legal. A stat însă câteva minute să se reculeagă, privea la ceva din trecutul lui, nu la construcţia nouă.

Am mers apoi la Piaţa Mare. Era aproape, am înţeles că umbla să găsească locul unde îl întilnise pe Osman, birjarul, dar şi acolo se schimbaseră multe, nu mai recunoştea nimic din ce fusese in prima lui tinereţe. Atunci avea abia şaptesprezece ani, azi patruzeci şi cinci, se socotea bătrân, şi părea, intr-adevăr: doar în unele clipe ii trecea pe faţă o lumină de tinereţe, ca dintr-un fulger.

In mâna slângă avea un mic sul de hârtie, il ţinea cu grijă, ca pe un document de valoare. Mâneca dreaptă era îndoită de sub cot şi prinsă sus cu un ac de siguranţă.

M-am întrebat de ce amputaţilor nu li se fac haine pe măsură, potrivite cu infirmitatea lor definitivă. O mânecă îndoită mai poate însemna o speranţă? Sau este o consolare? Desigur, nici una, nici alta; dar fără ea ar fi sinistru. Poate se păstrează ca o mărturie despre vechea formă a corpului.

De la Piaţă am luat tramvaiul şi am mers pe Calea Rahovei, după dorinţa lui Odor. Tăcea tot timpul, ţinându-şi capul sus, cu o trufie

involuntară, sau poate trufaş cu el însuşi. In tăcerea lui îi citeam intreg trecutul, pe care acum vroia să-l reparcurgă, ca într-un ceas de cumpănă. Am mers la casa Medeei, s-a uitat îndelung peste gard, dar n-a îndrăznit să intre. Poate Medeea trăia încă şi n-ar fi vrut s-o vadă, i se părea îngrozitor să stea în faţa ei, cu infirmitatea lor simetrică.

Am mai mers la Cotroceni, să vedem hangarul unde îi construia Aurel Vlaicu avioanele. Hangarul exista, însă avea pază militară şi nu ne-au lăsat să trecem. Ar mai fi fost câteva locuri unde să ne ducem, însă eram obosiţi, şi eu, si el. Trecuseră trei ore şi jumătate, venea amurgul. L-am poftit acasă, să se spele, să se odihnească, şi pe urmă să mergem la masă.

— Vreau să merg la teatru.

— La operă?

— Nu, la teatrul de revistă.

Era bizar, nu puteam înţelege, dar am mers. Şi am stat tot timpul crispat de teamă că spectacolul, dansatoarele goale, cupletele obscene au să-l revolte şi-o să explodeze. Il priveam cu coada ochiului, reflectoarele colorate puneau pe faţa lui lumini schimbătoare, dar nu izbuteau să-i modifice expresia încordată. Ţinea gura strânsă, îi vedeam muşchii maxilarelor zvâcnind şi din când in când ii auzeam dinţii pocnindu-se.

— Vrei să plecăm? l-am întrebat, la o scenă de maximă impudoare.

A refuzat, clătinând din cap energic. Nu ştiam ce il ţinea în loc, era in el beţie, sau fascinaţie? Întimplarea mi se părea exorbitantă.

La ieşire m-a luat de braţ. ca să se sprijine, mi se părea că se clatină.

— N-am văzut niciodată o femeie goală… Credeam că au să fie goale de tot, aşa auzisem. (Părea dezamăgit.?)

N-a vrut să meargă acasă la mine, nici să intrăm la un restaurant din cele cunoscute.

— E prea luxos, ştiu un birt, pe aproape.

Era o lăptărie, cu hârtie albă pe mese. Am luat câte un şniţel, cu carnea tare, deşi tăiată subţire ca foaia de ceapă. Apoi iaurt, care mi-â făcut într-adevăr plăcere. Pe urmă am intrat în Cişmigiu, aproape gol la ora aceea, zece trecute, şi ne-am aşezat pe o bancă, în faţa lacului pe care nici nu l-am fi văzut, in lumina de camuflaj, dacă prin faţa noastră nu s-ar fi plimbat două lebede albe.

— Uite ce este, prietene: de când a venit Traian, in peşteră, n-am mai avut cui să mă destăinui. Traian nu-mi dădea sfaturi, ştia să asculte. Dar a murit! Acum sunt plin de întrebări şi de gânduri. Vrei să mă asculţi? O sa tină până la ziuă, nu pot să-ţi spun numai pe jumătate.

De câte ori nu îl ascultasem, de la fereastră, când eram abia un copilandru! Aş fi vrut să nu mai termine, chiar dacă se făcea ziuă. I-am

amintit.

— O, erau gânduri abstracte, m-au chinuit toată viaţa, de când n-aveam decât cincisprezece ani, sau nici atâta. Acum vreau să-ţi vorbesc despre mine, despre existenţa mea concretă, care până deunăzi am crezut că îmi este indiferentă. Acum a început să mă tulbure. La şaptesprezece ani, după ce plecasem de acasă, supărat pe toată viaţa cu tatăl meu, unele întâmplări pe care nu ţi le voi spune fiindcă nu-i vreme şi pentru ele…

Acele întâmplări le aflasem de mult, pe altă cale, atât de incredibilă că nu pot s-o dezvălui decât cu teamă; fusese ca un film de cinematograf, proiectat nu ştiu de unde, pe un ecran negru, cu imaginile albe, negativul fotografiilor. Aşa se poate întâmplâ numai in vis, şi cred că într-adevăr, visam, dar dimineaţa, la lumina zilei, imaginile se developau singure şi atunci deveneau realitate. În acest fenomen văd forţa lui Odor de a se transmite pe el însuşi de la distanţă, ceea ce eu interceptam numai fiindcă aveam, din intâmplare, o lungime de undă egală cu a lui, dovadă claritatea imaginilor.

— M-am legat atunci să-mi vând sufletul diavolului îndată ce-mi va apare în faţă; şi el, chiar înainte de a ne vedea şi a încheia un pact, m-a obligat ca niciodată să nu cunosc o femeie; mi-a luat şi dorinţa şi văzul. Dar iată că după ce am trecut pe lângă moarte, atât de aproape, că i-am simţit respiraţia, după ce mi-am pierdut un braţ şi mi s-au vătămat ochii, am văzut o femeie, vie şi adevărată, in locul unde mai înainte nu vedeam decât o umbră palidă. Am văzut-o în culorile ochilor ei, ale părului, gurii şi ale cărnii. Doar că nu ştiu cum e goală, e o necunoaştere care mă chinuie, aş vrea să mă înveţe cineva, să-mi arate tot ce trebuie.

— Ai să înveţi singur, Odor!

— Nu, sunt incapabil. De aceea am mers la teatru, să văd femei goale, să ştiu ce se intâmplă când dai cu ochii de ele. N-am simţit nimic, n-am înţeles, parcă erau păpuşi de porţelan, trase cu sfoara.

— O să te inveţe ea, ai încredere.

Odor suspină lung, apoi rămase în extaz, până îl trezira nişte paşi apăsaţi, care veneau pe alee.

— Dar dacă este o divinitate? Cum o să coboare până la mine?

O patrulă militară se opri în faţa noastră, doi soldaţi şi un sergent instructor. Vroiau să le arătăm livretele militare.

— Ce faceţi aici, noaptea? intrebă sergentul.

— Stăm de vorbă, n-avem voie?

— Depinde!

Era un răspuns obtuz, în el vedeam forţa arbitrară a omului învestit cu o putere mai presus de mintea lui, neluminată. De livrete nu avea

motiv să se lege, Odor era reformat pentru infirmitate, eu mobilizat la *Pasul Istoriei*. A aprins lanterna şi ne-a examinat cu atenţie, dar n-a găsit nimic suspect, in schimb a văzut sulul de hârtie pe care Odor îl lăsase pe bancă, să poată scoate livretul. A întins mâna.

— Asta ce este?

Nu ştiusem nici eu ce era, la lumina lanternei am văzut o coală de hârtie cu portative, cu note muzicale scrise de mână, şi sub ele un text indescifrabil.

— Ce-s semnele astea? Întrebă sergentul, uitându-se bănuitor, când la Odor, când la mine.

Cei doi soldaţi ne şi încadraseră, să n-o luăm la fugă.

Ne-au dus la Comenduirea Pieţii, pe Calea Griviţei. Sergentul mergea în faţă, noi după el, între soldaţii care ne păzeau, cu baionetele puse la armă.

La ora aceea nu mai era nimeni la Comenduire decât santinelele şi ofiţerul de serviciu, care n-avea timp de noi deocamdată: a venit mai târziu in camera unde îi poruncise sergentului să ne ducă. Nu era un arest, ci un birou, cu mese de lucru, cu dulapuri de tablă, dar avea drugi la ferestre. Din tavan atârna un bec puternic, a cărui lumină îmi pătrundea parcă până în creier. Pe un perete am văzut mai multe afişe, bătute în ţinte; unul înfăţişa un zid de cărămidă roşie, în care era încastrată o ureche omenească, mărită; dedesubt scria: „Duşmanul ascultă!‘‘ Pe altul se vedea un ţânţar străveziu, şi alături un cal uriaş, cât tot afişul. Chiar fără text se putea înţelege că desenul ironiza răspândirea de zvonuri: „Nu face din ţânţar armăsar!“ Primul se referea la spionii inamicului, care nu ştii de unde trag cu urechea. Cineva primise bani sâ le deseneze, tipografia primise bani să le tipărească, din fondurile de propagandă. Afişele erau un act de război, la urma urmelor, cum era şi camuflajul de pe strada; şi patrula care ne arestase făcea tot un act de război, împiedicându-ne de la o faptă, a cărei gravitate, noi, cei în cauză n-o bănuiam încă.

Obişnuit să stea mai mult pe întuneric, pe Odor il supăra lumina, clipea nervos, se uita chioriş la becul puternic. Aş fi vrut să-l sting, dar îmi închipuiam că nu-i voie, cei de afară trebuiau să ne vadă, prin uşa cu geamuri. Şi apoi speram să ne dea drumul repede.

Era o iluzie, ne-am dezmeticit în minutele următoare, când un planton, trimis de ofiţerul de serviciu, a intrat să ne întrebe dacă dorim să ne aducă de la restaurant ceva de mâncare…

Înainte de război între cunoscuţii mei erau câţiva care se declarau pe faţă simpatizanţi sau chiar partizani ai bolşevismului. Unii vorbeau, fără să se ferească, de revoluţie, făceau guverne, pomeneau numele unor posibili comisari ai poporului, în locul miniştrilor. Nu-i luam în serios,

despre aşa ceva nu se trăncăneşte, socoteam că glumesc sau că mă pun la încercare. Nu puteam să am încredere în ei, singuri îmi trezeau suspiciunea. Îmi spuneau: „Fereşte-te de cutare, e troţchişt“… Sau agent de siguranţă.

Puţin mai târziu am citit, într-o traducere franţuzească Istoria partidului bolşevic (cursul scurt). Cursul lung n-a apărut, iar cel scurt a fost retras din circulaţie după moartea lui Stalin; până atunci a rămas sacrosanct.

Dar desigur că existau şi oameni de bună-credinţă. Aflându-mă la Comenduire mă gândeam la ei: cum priveav războiul, când frontul înainta repede spre inima Rusiei? Chiar descurajaţi, erau datori să-şi păstreze încrederea, şi poate că nu stăteau cu mâinile în sân. Atunci mi-am spus că afişele de pe ziduri nu erau chiar atât de fără rost şi ridicole, cum socotisem.

Odor nu mi-a vorbit de la început despre hârtia datorită căreia ne aflam acolo, iar eu nu l-am întrebat. Şedeam pe o bancă de lângă perete, eram obosit dar nu m-am întins, aşteptam să se deschidă uşa din clipă în clipă. El părea cu totul neinteresat de situaţia noastră, ii era la fel cum i-ar fi fost dacă stăteam de vorbă în Cişmigiu, sau pe stradă.

— Dacă s-ar putea… (pauza era o referire la mâna lui amputată) aş vrea să merg pe front, acum, imediat, să ajung repede. Nu mă întreba de ce; poate vreau să-mi provoc destinul, să ştiu dacă merită să trăiesc mai departe. Şi-apoi, când este război, indiferent cine l-a făcut, bărbaţii trebuie să lupte. Sigur că femeile ar dori să-i vadă acasă; eroismul antic şi-a trăit timpul. Dar nu te-ai gândit, că în sinea lor i-ar dispreţui şi n-ar putea sa-i ierte? De ce mama lui Ştefan cel Mare nu-i deschide fiului ei Turcius poarta cetăţii, ci îl trimite să lupte? Ea mai avea în suflet un eroism, al evului mediu, care şi el şi-a trăit timpul. Numai până atunci ar fi trebuit să trăiască un om ca mine.

Am bănuit că se gândea la femeia lăsată acasă, de care îi era teamă, şi pentru care ar fi vrut să facă o faptă eroică, neştiind cum altfel să-şi arate bărbăţia. În faţa ei nu-l umilea mâna lui amputată, ci faptul că nu putea să lupte.

— În primul război mondial m-am dus voluntar, n-aveam vârsta de recrutare. Nu m-au trimis pe front decât după ce am făcut o şcoală de ofiţeri. Şi, în prima zi, când mergeam cu plutonul meu spre tranşee, am alunecat pe pământul umed, plouase, şi-am căzut într-o groapă de obuz, plină de apă. Nu se putea mai ridicol! Pe deasupra mi-am fracturat clavicula, căzusem intr-o poziţie proastă; era să mă înec, fiindcă nu puteam să mişc nici braţele, nici picioarele, parcă paralizasem. M-au scos plin de noroi până în creştet, păream un bivol care iese din baltă. N-am avut cum să-mi iau revanşa, războiul era pe

sfârşite, am ieşit din spital în ziua când se încheia pacea nenorocită de la Buftea.

Era într-adevăr o neşansă. De ce? Când omul acesta, lăsând la o parte scânteia din creier şi puterea lui de gândire, se purtase ca un erou, în tot ce făcuse din clipa când plecase de acasă la şaisprezece ani, ca să-şi apere o credinţă: răbdase de frig şi de foame, trăise de multe ori în promiscuitate, se supusese la experienţa cu spânzurătoarea, când, un timp, trecea pe lumea cealaltă; apoi se vânduse diavolului, întrupat în domnul Pretoreanu, şi nu pentru o tinereţe veşnică, ci doar ca să-şi poată pune gândurile pe hârtie, ce credea el despre omenire şi despre rostul venirii lui pe lume: cufere pline cu caiete, zeci de mii de pagini, scrise în transă, în comunicaţie strânsă cu un alt eu al său, nevăzut şi nebănuit de nimeni.

Era ora patru spre ziuă. Uşa se deschise, smucită; intră ofiţerul de serviciu, cu sergentul instructor, care se umfla în pene privindu-ne, mândru că făcuse o asemenea captură.

— Ce-i asta? intrebă ofiţerul, desfăşurând în faţa noastră sulul de hârtie cu portative.

— Note muzicale.

— Asta văd, dar ce înseamnă? Care-i codul?

În capul hârtiei se vedea un titlu, cu majuscule: „Adelaide“ , şters apoi cu o linie. Iar dedesubt scria mai apăsat; „Divinitate"

— Nu înţeleg! bolborosea Odor, uitându-se în sus, în ochii ofiţerului. Ce cod? Este o melodie de Beethoven.

— O cunosc, am învăţat şi eu muzică. Adelaide… Unde te duceai cu ea, noaptea? Şi ce înseamnă „Divinitate"?.., Rămâneţi aici până mâine.

Cu el poate Odor ar fi izbutit să se înţeleagă, părea inteligent, avea o figură distinsă, învăţase muzică. Insă nu putea face nimic până nu veneau şefii, nu şi-ar fi luat răspunderea, mai ales că întâmplarea rămânea ciudată. Divinitate?!

M-a mirat calmul lui Odor; în loc să se încrunte şi să scrâşnească, pe faţa lui se vedea un zâmbet visător, abia schiţat, o adiere. Muzica era pentru Dita; din câte melodii ştia, nu găsise alta să i se potrivească mai bine decât Adelaide. O fredona tot timpul în gând, chiar când era cu mintea în altă parte, la ideile lui care il făceau adesea să se încrunte. Copiase notele şi îi potrivise cuvinte, care nu aveau nici o legătură cu ce scria el înainte, era un cântec liric, şi fiindcă numele, Dita, în două silabe nu se adapta la ritmul muzicii, il înlocuise eu Divinitate, aşa cum de altfel i se adresa de multe ori în gând femeii nepământene, singurul cuvânt omenesc care credea că i se potriveşte. Pentru el Dita era divinitatea însăşi; dar se temea de ea, cum se tem credincioşii de Dumnezeu, speriaţi tot timpul că ar putea să-i calce poruncile. Se

temea de ziua când avea s-o vadă goală, să-i ardă ochii. Se lipea de ea, dar numai pe întuneric, şi n-o putea descoperi decât cu o mână.

Am povestit mai demult cum s-au petrecut faptele; Dita, cu lunga ei experienţă, deşi nu era mai puţin pierdută decât el, a ştiut să le conducă în aşa fel că au ajuns la un extaz mistic, când ar fi putut să se termine cu o catastrofă. O patrona cu adevărat Divinitatea, aceeaşi forţă care mai târziu o făcuse să moară pentru el la bombardamente. Atunci mi-am amintit de sacrificiul Medeei, căreia, cu aproape treizeci de ani mai înainte, o bombă aruncată de zepelin îi retezase piciorul, pe când alerga să-i salveze manuscrisele. Ce magnetism avea în el acest om, care fusese blestemat să nu se apropie toată viaţa de o femeie? Cu ce har subjugase atât de puternic pe cele două fiinţe nenorocoase, care nu pregetaseră să-şi rişte viaţa pentru el, şi ce e mai ciudat, în condiţiuni egale şi simetrice?

Dar viaţa lui Odor nu se sfârşise odată cu ele; avea să cunoască pe o a treia, căreia să-i plătească sacrificiile lor demente. Va fi decăderea lui, care îl va face să creadă, într-o ultimă clipă de luciditate directă, că n-ar fi trebuit să-şi înşele soarta. Toată viaţa, luciditatea lui fusese inversă, ducea spre o lumină subterană, care pentru alţii însemna întuneric. Ştiam de când eram spre sfârşitul copilăriei, şi umpluse un caiet cu o scriere suprapusă de o mie de ori, în tot atâtea direcţii. In înfruntarea lui cu lumea avea importanţă ce scria el, nu ce-ar fi citit alţii, care oricum nu puteau să descifreze o mie de rânduri suprapuse.

* * *

Dimineaţa, comandantul pieţii şi-a declinat competenta în a instrui cazul nostru. Vorbesc la plural, fiindcă, deşi nu ştiusem nimic despre hârtia incriminată, eram socotit complice. Aşa că ne-au trimis la Statul-Major, dar nu pe jos, între baionete, ci cu o maşină militară, fost taximetru, rechiziţionat la începutul războiului. Era uşor să-mi dau seama, fiindcă avea încă aparatul de taxat, nu se osteniseră să-l demonteze, nu deranja pe nimeni. Deşi n-ar fi fost timpul să-mi fugă gândurile în altă parte, mi-am amintit taximetrul în care vegheasem o noapte la casa Tiţei, mica ţigancă pentru care Alion avusese o slăbiciune scurtă dar puternică şi neuitată, în ultimul ei an de viaţă, din cei şaptesprezece câţi împlinea când murise. Îl însoţeam acolo, era ca un pelerinaj, am stat lângă el, cu inima strânsă, până în zori când am aflat că începuse războiul.

Evocând în gând noaptea noastră acolo, în timp ce mergeam spre Marele Stat-Major al armatei, mi-a venit ideea să-i dau de veste lui Alion, el putea să ne scape, şi nu ascund că începuse să-mi fie frică. Oricâtă apăsare simţisem in suflet în noaptea de veghe, bucuros aş fi retrăit-o încă o dată, încă de zece ori, numai să scap din impasul unde

intrasem, fără cea mai mică vină şi fără ca Odor să fie vinovat la rându-i. Era ceea ce se numeşte o năpastă, cuvânt pe care niciodată nu îl înţelesesem atât de bine. Cu militarii, şi mai ales în vreme de război, nu ştii ce poate să ţi se întâmple!

Nu am fire de conspirator, îmi trăiesc viaţa pe faţă, socotind că respectul legii este o dovadă de civilizaţie. Iar legea nedreaptă ştiu că într-o zi cade de la sine, nu-i nevoie să pun eu umărul, şi dacă aş încerca ar fi degeaba, nu poţi sparge buba până nu coace.

Stăteam în fundul maşinii, cu Odor alături. In faţă, lângă şofer era un căpitan de justiţie militară, care ne avea în pază. Purta o uniformă albastră cu eghileţi parcă albi, nu sunt sigur şi cred că avea titlul de comisar regal, echivalent cu procurorul din justiţia civilă, la fel de severi şi unul, şi altul.

Nu sunt prea îndemânatic nici când mă aflu în libertate, greu am nimerit carnetul din buzunarul de la piept, şi greu l-am scos, cu mişcări ferite, să nu atrag atenţia comisarului regal, care mi se parea că are dreptul să ma împuşte. Apoi, ţinându-l pe genunchi, la adăpostul spătarului din faţă, am scris cu mâna tremurând numele lui Alion şi numărul de telefon de acasă.

Şoferul era un civil, mai în vârstă, poate rechiziţionat odată cu maşina. Nu ştiam ce fel de om este, cum o sa reacţioneze, dar trebuia să risc şi atunci i-am întins hârtia prin stânga, pe lingă banchetă. A simţit, a luat-o fără să tresară, cu capul înainte, şi a băgat-o în buzunarul hainei. Sub numărul de telefon scrisesem: „Te rog, telefonează la acest număr şi spune-i domnului care răspunde să mă caute la Statul-Major, cât poate de repede." Bileţelul era împăturit peste o monedă de o sută de lei, aş fi putut să pun mai mult, o hârtie de cinci sute, dar m-am gândit că tocmai aşa deveneam suspect în ochii lui, cine ştie ce vină gravă aveam, putea să mă denunţe.

Abia după ce fapta, fusese împlinită mi-am dat seama că mesajul meu nu avea nici o gravitate, degeaba mă temusem, chemam pe cineva să mă vadă, la lumina zilei, nu puneam la cale un complot, sau o evadare. Însă apelul n-ar mai fi ajuns, şi pierdeam speranţa că va veni cineva să ne scape. Şi aşa speranţa nu era prea mare, nu-l mai văzusem pe Alion de zece zile, putea să fie plecat, sau să-şi petreacă ziua cu o prietenă, căci nu-şi pierduse deloc sensibilitatea la atracţia feminină.

La Statul-Major ne-a interogat întâi un civil de la *biroul doi,* faimosul serviciu de informaţii şi contrainformaţii, adică de spionaj şi contraspionaj, pe numele adevărat, care poate să infioare pe orice om mai temător, din cei ce întorc capul în altă parte când trec pe lângă o cazarmă. Cred că avea un chestionar învăţat pe dinafară, ne bombarda

cu întrebările, fără ezitare şi fără pauză. Cuvântul bombarda s-ar putea să sugereze ideea de răcnet şi brutalitate, l-am folosit fără să-mi dau seama că nu se potriveşte: era un om politicos, ni se adresa cu deferenţă, vorbind aproape în şoaptă. Dar tocmai şoapta lui, într-un birou pe unde probabil treceau zilnic duzini de spioni arestaţi şi alte duzini de agenţi informatori, mă făcea să cred că ni se atribuia o vină gravă, învăluită într-un mister impenetrabil, fiindcă noi înşine, vinovaţii, nu-i cunoşteam nici natura, nici proporţiile.

Interogatoriul, în prezenţa unui secretar care batea la maşină răspunsurile noastre, n-a durat decât o jumătate de oră, era un act de rutină, se derula repede şi fără piedică. Pe urmă anchetatorul ne-a lăsat singuri alta jumătate de oră; bănuiam că în acest timp cerea informaţii. Despre Odor nu ştiu unde putea să se intereseze, nu cred că ţineau fişe pentru toţi cetăţenii, cu mine era mai uşor, Statul-Major mă avea pe listă, mobilizat pe loc la *Pasul Istoriei*. Eventual puteau să telefoneze la ziar, cu discreţie, să afle dacă nu cumva sunt dispărut, şi ce se vorbeşte despre mine. De vorbit îmi închipui că se vorbeau multe, dar nu ceva care să intereseze vreun *birou doi* din lume, speram ca nimeni din colegii mei să nu mă bănuiască de o faptă infamantă ca spionajul.

Întors, anchetatorul rămase în spatele biroului, fără să se aşeze, ţinându-şi bărbia în mână, într-o atitudine gânditoare.

— Da, spuse după câteva clipe. Toate sunt lămurite. Mai rămâne să se descifreze mesajul.

Mesajul, adică Adelaide, sau Divinitate, tocmai se analiza, la biroul cifrului. Am aşteptat cam un sfert de oră cu sufletul la gură. Şedeam pe scaun dar parcă sub mine era un grătar cu jeratic. Anchetatorul, rămas tot în picioare, îşi duse iar mâna la bărbie, stătu aşa pină ce sună telefonul; îl chemau, am presupus că la cifru. Se intoarse repede cu Adelaide în mână, ţinând-o de un colţ de parcă i-ar fi făcut teamă. Era încurcat, dar, spre cinstea lui, trebuia să spun că i-am văzut pe faţă un semn de mulţumire; părea că fusese îngrijorat de situaţia noastră

— Nu. Nu s-a descoperit nimic; pentru mine nu mai există dubiu. Dar domnul colonel nu-i convins, vrea să vă vadă.

Colonelul, albit fără să fie un om prea în vârstă, cred că ştia să citească pe faţa oamenilor ce au in minte; era una din principalele însuşiri care i se cereau în relaţiile lui cu spionii. Ne-a privit câteva clipe, cam lungi pentru mine, cu ochii când la unul, când la altul. Avea o mustaţă albă stufoasă, cum nu se mai poartă in secolul nostru. Stăteam in stânga lui Odor, de câte ori întorcea capul spre mine colonelul se trăgea de mustaţa dreaptă, şi invers. Ar fi putut să pară un gest comic, dacă n-aş fi ştiut că în aces timp ne judecă, şi soarta noastră depinde de impresia pe care i-o făceam. Judecând după fizionomia lui, cred că

nu ii făceam o impresie proastă, ştiam şi eu sa citesc pe feţele oamenilor. Apoi, fără o vorbă a întins mâna, a luat hârtia suspectă şi a început să parcurgă portativele. Presupuneam că în meseria lui trebuia să cunoască multe, chiar şi muzică. Avea un dubiu, era evident, prea o examina cu atenţie, fusese mai uşor cu fizionomia noastră.

Ştiam că spionii folosesc fel de fel de şiretlicuri ca să-şi transmită mesajele, anunţuri la Mica publicitate din ziare, texte nevinovate în aparenţă: „vând apartament", sau „doresc corespondenţă cu o domnişoară de bună condiţie." Foarte uzitate erau jocurile dc cuvinte încrucişate, rebusurile sau şaradele. Atunci, de ce nu şi notele muzicale, cu posibilităţi multiple, prin combinarea intre ele a caracteristicilor, tonalitate, tempo, nuanţa? E ceea ce probabil gândea colonelul, cu ochii pe portative. Apoi ne spuse, cu politeţe:

— Vă rog să staţi jos, o să dureze. Doriţi cafea? Dulce, sau amară?

Intr-o jumătate de oră veni inspectorul fanfarelor militare, chemat cu telefonul. Avea acelaşi grad cu colonelul, probabil aceeaşi vârstă, numai că părea mai tânăr, datorită părului viguros şi negru. Nu era cazarmagiu, ci un muzician cunoscut, dirija din când în când Filarmonica. Armata îl angajase, cu contract, să îmbunătăţească fanfarele, şi îi conferise un grad corespunzător cu funcţia, pe care nu-l avea în realitate, fiind numai sublocotenent în rezervă. Il cunoşteam, dar nu personal, îl vedeam la concerte. Cu putini ani înaintea războiului făcuse o demonstraţie monstru, adunase pe un stadion din Bucureşti o fanfară de şapte sute de persoane, selectate din toate muzicile militare, si o pusese să cânte muzică simfonică, fără instrumentele cu coarde, indispensabile, vioara, viola şi violoncelul, înlocuite cu trompeta, fliegerhornul şi alte alămuri. Nu se lipsise însă de contrabas, adunase vreo şapte, nu se auzeau, dar probabil umpleau nişte goluri, pe care le-ar fi simţit numai urechile rafinate. Oricum, fusese un mare spectacol, n-am să uit niciodată seara aceea de vară, când pe stadionul unde după-amiază se jucase fotbal, în strigătele mulţimilor din tribune, au răsunat cele şapte sute de instrumente, acoperind huruitul tramvaiului şi alte zgomote de pe stradă. Repertoriul era ales să se potrivească unui asemenea ansamblu, începea cu uvertura la *Tannhauser*, şi se încheia cu *Uvertura solemnă, 1812* de Ceaikovski. Sunetele înăbuşite, grave şi misterioase ale primei mişcări, aşa cum se ridicau din mijlocul stadionului acoperit de întuneric, numai cu luminiţele de la pupitru, ca nişte stele, păreau că vin dintr-o lume imaginară, de legenda germanică, înclinare obişnuită la Wagner. Chiar dacă partea aceasta, extrasă din *Corul Pelerinilor*, nu acoperea întreg tumultul unui oraş ca Bucureştii, nimeni nu mai putea să-l simtă; unii captivaţi de muzica în sine, emisie a şapte sute de instrumente, care, deşi în surdină, lăsau să

li se simtă forţa enormă; alţii, cunoscătorii, intrigaţi de compunerea unui asemenea ansamblu, atenţi să-i descopere cusururile. Între timp sunetele creşteau, parcă se pregătea o furtună, oamenii ascultau cu respiraţia oprită, cu un fel de nelinişte, până ce nişte baiere se rupseră şi vântul, un ciclon, îşi dădu drumul în bubuituri ascendente, ca o trombă, ameninţlnd să ridice în aer toată mulţimea încremenită. Cred că multora le era frică.

Despre uvertura lui Ceaikovski n-aş mai avea ce spune, parcă era comandată pentru această formaţie. Petardele, prevăzute în partea finală, ca să întărească acordurile gigantice, nu pot fi folosite în sălile de concert, le înlocuieşte cum poate toba mare. Aici insă erau petarde adevărate, explodau cu flacără în spatele fanfarei, făcând să se ridice fum şi miros de pucioasă.

Petarda nu-i un instrument muzical, să-l mânuieşti cu precizie: ea explodează la nimereală, când arde întreg fitilul, pe care nimeni nu ştie să-l măsoare, şi chiar de l-ar măsura, cum ar putea să-i dea foc tocmai in clipa potrivită? De aceea bubuiturile cădeau între acorduri, păgubind efectul scontat, dând în schimb impresia de învălmăşeală, de bătălie adevărată.

Atunci m-am gândit la un aparat, simplu, care să provoace explozia electric, de la distanţă. Ceea ce ar putea să facă însăşi dirijorul, să aibă în faţă o claviatură, cu o clapă pentru fiecare petardă. Ideea, nebrevetală, poate s-o ia oricine, pentru un concert în aer liber, fie şi cu o formaţie mai mică.

Dirijorul nu s-a acoperit de glorie, dar nici n-a fost luat in derâdere. In ceea ce mă priveşte, am socotit că era un om inteligent şi cu fantezie, de aceea mă uitam la el cu încredere, în timp ce examina hârtia cu note muzicale. Pe urmă ridică din umeri.

— S-ar putea să fie ceva cifrat, dar nu vă mai bateţi capul, n-o să puteţi dovedi niciodată. Lăsaţi oamenii ia pace!

Soluţia nu-i convenea colonelului:

— Cum adică, să fim la cheremul spionilor?

Dirijorul zâmbi, puţin maliţios şi răspunse, cu un bun simţ care mi l-a făcut foarte simpatic:

— N-o să stârpiţi voi toţi spionii. Trebuie şi ei să trăiască!

Să spui aceste cuvinte într-un birou de contrainformaţii, mi se părea de-o îndrăzneală primejdioasă; cu un asemenea subiect nu se fac glume. Ii eram recunoscător, regretam că ideea cu aparatul de explodat petarde nu-mi venise înaintea concertului, i-aş fi cedat-o cu dragă inimă.

Colonelul se pregătea să riposteze, roşu la faţă, când sună telefonul, Ridică receptorul, ascultă, luând o poziţie reverenţioasă, pe urmă

răspunse:

— Prea bine, domnule general! Îndată.

Generalul era chiar şeful Marelui Stat-Major, şi vroia să ne vadă. Când am intrat, cuprins de o nouă îngrijorare, l-am văzul pe Alion, aşezat într-un fotoliu în faţa biroului. Nu s-a ridicat, mi-a făcut cu mâna un semn amical; era palid, poate nu se simţea bine; dar venise! Îmi dădeam seama, cu emoţie, că mizând pe el nimerisem o carte bună, o alta mai bună nici nu putea să existe. Pe urmă, înainte de a mă uita la general, am văzut, într-un colţ al biroului, o pianină, lipită de perete şi, după atâtea emoţii nimic nu putea să mă emoţioneze mai puternic. Un asemenea instrument in biroul celui mai mare peste Marele Stat-Major al Armatei mi-a confirmat cu prisosinţă ceea ce văzusem în zâmbetul lui Alion, că trecuse orice primejdie.

— Ia să văd şi eu corpul delict! spuse generalul.

Pe faţa lui se ivi un zâmbet.

— Divinitate! Ce poate să fie divin, dacă nu o femeie?!

Lăsă notele pe birou, se duse la pian şi ne cântă Adelaide, pe dinafară. Execuţia lui mi s-a părut puţin soldăţească, dar probabil din cauza uniformei şi ambianţei. Nu prea e potrivit să cânţi la pian în uniformă şi mai ales într-un birou unde se pune la cale mersul războiului.

17

Pentru noi războiul se dusese atât de departe că l-am fi uitat măcar câteodată, să nu fi fost camuflajul care ni-l amintea îndată ce cădea seara.

Cineva a avut curajul să spună că singura raţiune a interdicţiilor este aceea de a putea fi încălcate. O fi adevărat, nu m-am gândit bine, dar parte-mi le respect, chiar dacă sunt absurde, ca să nu am discuţii, care mă costă mai mult, fiindcă mă enervează şi mă fac să pierd timpul. Cât priveşte interdicţia de a nu lăsa lumina să răzbată din casă, şi celelalte reguli ale camuflajului, s-au respectat chiar când pentru un timp n-ar mai fi fost nevoie de ele. Patru ani am trăit în întuneric. Lumina din casă, ascunsă de obloane sau de perdelele negre crea în interior o viaţă nefirească, vedeai obiectele din jur şi oamenii, dar totul părea nereal şi provizoriu. În asemenea condiţii, locuinţa devenea o închisoare; ca să evadezi din ea însemna să trăieşti în beznă. Mai rău era că, încetul cu încetul, intunericul devenea o obişnuinţă, care sfârşea prin a-ţi denatura condiţia omenească, formată în secole de civilizaţie. Dar şi mai înainte, în vremurile preistorice, când nu se cunoştea nici măcar opaiţul, a existat focul care facea noaptea mai feerică decât

lampadarele citadine. Şi astăzi, un foc pe marginea drumului, sau în poiana unde cineva îşi întinde cortul, e o serbare, natura se bucură de ea odată cu omul, se transformă într-o sală de bal fascinantă, drapată cu falduri de catifea neagră. Odată cu întunericul alungat de flăcări, nu dispare misterul nopţii, ci devine cu atât mai dens cu cât este focul mai mare si poate să bată până mai departe. De mirosul fumului şi trosnetul vreascurilor aprinse nu vreau să amintesc, acum e vorba numai de simţul văzului. Ochii sunt vii numai pe lumină, când cade întunericul orbesc, ar putea să lipsească.

Aşa trăiam sub camuflaj, bâjbâind ca orbii, căutând marginea trotuarului, marcată cu vopsea albă. Felinarele nu dădeau lumină, ci doar puneau pe trotuar o pată albastră, păreau faruri în agonie; dar navigam spre ele, ca pe o mare întunecată. Prin locurile unde nu erau nici măcar aceste repere, strada se umplea de licurici palizi, sclipind la intervale; oamenii umblau cu lanterne electrice, erau o obişnuinţă, le luau cu ei odată cu cheile casei, le aprindeau din când în când, să scoată din întuneric spaţiul pe care îl străbăteau în următoarele două sau trei secunde.

Mi s-a înlâmplat uneori să mă prindă noaptea departe de casă şi să nu am lanterna la mine. Departe e o noţiune relativă, pe întuneric distanţele se dublează, se triplează, trezesc teama că pot deveni infinite. Aşa simţeam, când intram în beznă, pe străzi neluminate, în nopţi fără lună şi fără stele. Mergeam pipăind cu mâna gardurile şi zidurile caselor; la intersecţii, unde rămineam fără nici un sprijin, traversam strada la nimereală, şi după un număr de paşi incepeam să caut buza trotuarului cu piciorul, atent să nu mă împiedic. Uneori, la o fereastră acoperită cu perdele negre, unde se desena pe margini, o liniuţă de lumină, vizibilă numai de aproape, se auzeau glasuri, amestecate cu muzică, de la un patefon sau de Ia radio, se simţea mişcare, era petrecere; oare societatea aceea veselă mai ţinea minte cum e noaptea dincolo de zidul casei?

Mă intrigau ferestrele de unde nu răzbea nici un zgomot, tăcerea îmi trezea o emoţie, mă întrebam ce se întâmplă cu oamenii, complotează, dorm sau fac dragoste. Odată mi-a ajuns la ureche, destul de limpede, un sunet cunoscut, de timpani, trei bătăi scurte şi una lungă, în ritmul primei teme din simfonia Destinului. Un om căuta radio Londra, prinsese semnalul prea tare; pe urmă micşoră brusc sunetul, dar tot mai auzeam prin geamuri, prin ziduri, sunetele acelea, obsedante, venite de la o distanţă atât de mare. Ştiam că mulţi oameni, aproape toate cunoştinţele mele, şi alţii, necunoscuţi, stăteau acum aplecaţi peste aparatele de radio, căutând acelaşi post, care se anunţa cu semnalul lui dramatic, necunoscut numai surzilor. Pentru mulţi oameni,

radio Londra a fost în acei ani singura hrană a speranţei lor zdruncinate.

Pe lângă lanterna electrică, apăruse, odată cu camuflajul, o jucărie care dădea un pic de lumină; era un mic dinam, se ţinea în mâna şi funcţiona prin strângerea pumnului, repede şi energic, peste o manetă exterioară. Era obositor, în schimb te scutea de baterie. Lumea il botezase „Muncă şi lumină", după numele unui teatru fundat de curând, „Muncă şi voie bună".

Maşinăria scotea un sunet, caracteristic, prin care recunoşteai că vine un om, înainte de a revedea lumina. Pe lângă licurici, acum strada era populată şi de greieri, al căror ţârâit se suprapunea peste semnalul de la radio Londra.

Altminteri, viaţa decurgea aproape ca în vreme de pace; războiul intrase într-o fază abstractă.

Desigur, pe front mureau oameni şi cădeau răniţi care umpleau spitalele de campanie. Acea lume torturată de urletul tancurilor, de bubuitul tunurilor, sfârtecată, răpusă, înotând muribundă prin noroaie şi prin zăpadă, era atât de departe că devenea închipuire, sau nici măcar atâta.

Restaurantele gemeau de lume, mai ales sâmbătă seara, când se făceau chefuri până la ziuă. Nu pot spune că pretutindeni, fiindcă n-am fost în toate locurile, s-a întâmplat, poate, să umblu prin cartiere mai animate. Dacă este să iau un exemplu, îl aveam chiar lângă casă, un restaurant cu grădină, vestit la vremea lui, „Bucureştii de altădată". Am văzut oameni mâncând cu lăcomie friptură pe taler de lemn, unşi până la urechi cu grăsime. Alături zăceau bateriile cu vin şi sifoane, îngropate în gheaţă. Acest tablou pe care nu-l descriu mai departe, căci ar însemna să repet aceleaşi imagini, m-a frapat atât de tare şi mi s-a întipărit atât de puternic în minte, încât a devenit o sinteză. În ea sunt cuprinse toate localurile unde se bea şi se mănâncă, în sfârâitul grătarului şi în cântecele lăutarilor. Şi grădinile de vară, proaspăt stropite, mirosind a lut ud şi a petunii, cât timp nu le înăbuşe mititeii şi fleicile!

Se mânca mai degrabă pe întuneric, din arbori sau de pe pergole atârnau beculeţe albastre, care dădeau numai atâta lumină cât să nimereşti gura cu furculiţa. Cind chelnerul venea la plată, se folosea de lanternă, ca să poată aduna cifrele, şi îi venea foarte uşor să le măsluiască, numai el putea să vadă ce scrie. Unii oameni ştiu să tragă folos şi dintr-o dificultate, cum sunt cei care fură de la foc, sau, într-o categorie mai infamă, jefuitorii de cadavre.

Vara, în sălile de spectacol era zăpuşeală, oamenii îşi făceau vânt cu jurnalul. După un timp de interdicţie, se dăduse drumul la grădinile

cinematografelor, unde, deşi între ziduri, venea ceva din răcoarea nopţii. Condiţia era să se întindă o pânză de camuflaj de la cabina de proiecţie până la ecran, ca să acope fascicolul de lumină. De acoperit cu totul nu putea fi vorba, cineva vroia să se afle în treabă, vreunul mai mare la Apărarea Pasivă, şi poate îngăduinţa lui nu rămânea nerăsplătită; un alt fel de a trage foloase dintr-o dificultate.

Tot ce am spus despre camuflaj ar putea să pară tolerabil, dacă nu s-ar pune la socoteală durata. O zi, o săptămână, o lună înduri greu, dar nu dă naştere la obişnuinţă; pe urmă omul îşi poate regăsi uşor condiţia lui firească de a-şi trăi viaţa. Însă patru ani de întuneric continuu lasă urme, le simţi abia după ce se face lumină. Clipeşti, nu-ţi vine a crede, şi, poate fără să-ţi dai seama, dacă nu eşti atent la tot ce se întâmplă în taina fiinţei tale, rămâi cu o arsură în suflet. Am simţit-o multă vreme după ce se terminase războiul, o simt şi astăzi daca-mi aduc aminte.

18

Pe cât de înflăcărată poate fi o femeie când iubeşte un om, pe atât de crudă devine când şi l-a scos din suflet. Ea nu mai păstrează nici o fărâmă de reţinere când se dăruieşte, la fel cum nu e capabilă de nici o clemenţă când se refuză. In omul căzut, femeia loveşte cu barda. Ceea ce eu, unul, aprob, fiindcă nu-mi plac lucrurile făcute pe jumătate.

Spun acestea după destule observaţii şi meditaţii, cărora le adaug informaţia directă, când o femeie şi-a deschis sufletul şi mi-a mărturisit reacţiile ei într-un caz şi în altul. Totuşi, nu fac din afirmaţiile mele o regulă, după cum nu voi face nici în ceea ce urmează.

Cred că bărbaţii, chiar în marile lor acte de iubire, păstrează o câtime de reţinere. Nu înseamnă că aşa îşi înfrânează sentimentele, ci le supraveghează. Căci raţiunea nu-i o piedică în calea iubirii; uneori, la oamenii dotaţi, poate fi un adaos, locul înflăcărării îl ia profunzimea. Din această profunzime, când ea este consumată, se naşte clemenţa. Un bărbat nu devine dur cu o femeie când n-o mai iubeşte; o menajează, o ajută uite.

Şi iarăşi, nu fac o regulă, sunt şi brute, destule. Reguli nu se pot face cu oamenii, ci numai cu lucrurile, stabile.

Aceste reflecţii mi-au fost necesare ca să definesc abnegaţia Despinei pentru Ernest, aviatorul rănit la frunte.

La data când încep faptele, Despina era măritată de şase ani, după o logodnă care durase şi ea on an, din cauza formalităţilor pe care trebuia să le îndeplinească viitorul ei soţ, Teofil; dificil în aceste formalităţi era doar să obţină dispensă de zestre. Despina nu avea dota prevăzută de regulament ca să se mărite cu un ofiţer din garda palatului. Părinţilor ei

timpul de aşteptare li se păruse o umilinţă, ar fi fost mai demn să strice logodna; fata însă se opunea, era îndrăgostită, şi pe deasupra avea un statut privilegiat, se bucura de libertatea conferită de căsătorie, fără să aibă şi obligaţiile. Nu era o frivolă, dar cărei fete la nouăsprezece ani nu-i place să meargă fără oprelişte la baluri, la spectacole, la schi sau la mare, să-şi îngăduie toate distracţiile şi plăcerile, sub protecţia unui om de încredere? Anul acela fu un timp de zburdălnicie, şi din partea ei ar fi putut să se prelungească încă o dată pe atâta.

Alexandrina avea dreptate, Despina începuse prin a se îndrăgosti de uniforma lui Teofil; însuşirile lui le descoperi mai târziu, dar fără să-i mărească prea mult dragostea; poate doar o făcuse mai clară.

Teofil nu era singurul blond dintre fiii domnului Alcibiade. Avea însă firea cea mai gingaşă, care se atribuie de obicei celor cu părul şi faţa bălaie, ca fiind culori mai tandre decât ale celorlalţi; mi se pare că aşa şi este, dar încă o dată, nu fac o regulă. M-ar dezminţi Odor, tot blond, şi blând în purtarea cu oamenii, în schimb de o duritate cumplită faţă de el însuşi.

Teofil, silit de împrejurări, de sărăcia rămasă după moartea domnului Alcibiade, făcuse o şcoală de ofiţeri, cea mai aspră din câte pot să-mi închipui. Indurase viaţa dura şi riguroasă, o viaţă fără cruţare, o ştiu şi n-o pot numi mai bine; ar fi putut să-i schimbe firea, să devină şi el dur şi necruţător, numai că natura lui fusese mai puternică decât toate acele încercări aspre, le îndură cu un zârnbet concesiv, şi rămase ca înainte. Spun drept, ca unul care făcusem aceeaşi experienţă, că n-am înţeles cum privirea lui albastră, atât de senină că prevestea mereu vreme bună, nu se înnourase. În ochii de culori închise, furtuna, chiar dacă începe, nu are cum să se vadă, pe când în cei albaştri cerul întunecat se răsfrânge ca într-o oglindă şi ii posomorăşte.

Dacă Despina era mult prea frumoasă, cum spunea Alexandrina, ceea ce am ajuns să cred şi eu după ce am privit-o mai bine, Teofil avea în el prea multă tandreţe.

Prin tandreţe nu înţeleg ce înseamnă cuvântul la origine, blândeţe şi unduire, ca să nu spun chiar moliciune; e un cuvânt uşor să fie interpretat neconvenabil. In interpretarea mea, tandreţea este un fel al omului de a-şi manifesta ataşamentul pentru fiinţa care i-a încălzit sufletul, şi, mai mult decât în gesturi şi în cuvinte de dragoste, constă într-o stare de dăruire, un transport de efluvii, un bombardament invizibil de celule dintr-o viaţă în cealaltă, ca în fenomenul galvanoplastiei, când un obiect scufundat într-o anumită baie se acoperă cu particule infime dintr-o altă materie - pentru exemplul meu aleg aurul, – pe care curentul electric le aduce de la distanţă. In esenţa ei, tandreţea nu-i un act de atingere, ci de aurire; prin ea, dragostea

devine mai preţioasă.

Şi totuşi, în pofida acestei mari forţe şi ştiinţe de a se dărui, bărbaţii care nu sunt prevăzători să-şi dozeze tandreţea, ci şi-o consumă încontinuu, pot ajunge într-o stare de inferioritate faţă de cei preocupaţi în primul rând de atingere, poleirea lăsând-o pe planul al doilea, sau chiar ignorând-o.

Despina era poleită cu aur de tandreţea lui Teofil, când alt om smulse de pe ea această haină de preţ, şi îi atinse pielea.

Îmi amintesc de convorbirea ei cu Ernest, despre pluralul cuvântului bărbat, privind iubirile unei femei. Ernest era cu adevărat al doilea în viaţa ei, şi prima oară după şapte ani de dragoste, când nu se gândise niciodată la comparaţie, îşi dădea seama ce însemna unul pe lângă celălalt.

Teofil era tandru în toate manifestările lui faţă de ea; de dimineaţa până seara; şi noaptea. Ea se simţea cu adevărat ca într-o baie de aur, molatic şi dulce, care nu se aspreşte şi nu se oxidează. Îi era bine, de aceea atâta timp nu se gândise la altul. Acesta apăruse într-o postură grandioasă, care la început o uimise, apoi o subjugase. Prin toate ale lui, adăugându-i-se împrejurările, concretizate de o rană la frunte, Despina il punea mai presus de oricare altul.

Simţi de la început ce dorea să i se întâmple. Nu recurse la nici o apărare făţarnică, nu merse la biserică să se roage pentru virtutea ei, cum fac atâtea femei, şi mai ales cele din literatură. Pe câte din aceste fiinţe chinuite de diavol nu le-am urmat invizibil în biserică, am îngenunchiat în spatele lor şi le-am şoptit ca diavolul însuşi: „Dacă doreşti, de ce te aperi?" Nu socotesc deloc că aşa mi-am încărcat sufletul cu un păcat, sunt sigur că ele n-au avut nevoie de sfatul meu, hotărârea lor era luată înainte de a intra în biserică.

Şi dacă lupta între ispită şi virtute continuă de secole, cum poate a existat în milenii, de ce nu a căzut în desuetudine? Şi astăzi sunt femei care strâng în pumn batista plină de lacrimi şi se roagă cerului să le apere.

Despina era curioasă, şi în acelaşi timp neliniştită de ceea ce avea să se întâmple. Nu se gândise niciodată ce deosebire ar putea să fie între un bărbat şi altul. Nu fiindcă vroia să fie castă până şi în gânduri; ci ii lipsea imaginaţia. Lipsa avea să dispară odată cu noua ei experienţă.

Dar nu se aşteptase! Nu se gândise cât ar putea să fie atât de altfel. Era atât de altfel incât nu se mai recunoştea pe ca însăşi, i se părea, în adevăratul inţeles al cuvântului, ca în locul ei venise alta, sau se născuse a doua oară.

Deprins cu femeile, cultivându-le, Ernest al ei simţea ce aşteaptă una şi ce aşteaptă alta. Dar nu socotea că trebuie să se adapteze la

stilul lor, ci le impunea stilul lui, chiar dacă ştia că pe unele putea să le contrarieze în primele clipe.

Începu fără tandreţe, precis şi direct, ca o invazie. Deşi ar putea să nu pară potrivit întru totul, păstrez cuvântul, fiindcă aceasta fu senzaţia Despinei, câ o forţă neaşteptată şi neînchipuită o cotropeşte, născând în ea voluptatea înfrângerii care, prin bucuria întregii ei fiinţe, devenea o victorie. Acestea sunt clipele când o femeie, învingătoare şi învinsă poate să scoată ţipete şi mugete animalice. Despina le comprimă în cavitatea lor de origine, mai mult dintr-un simţ estetic decât din pudoare, şi voluptatea crescu, în loc să scadă. Fu prima ei învăţătură la aceasta lecţie. Ca şi marile dureri, marile înfiorări ale trupului trebuie să rămână neexprimate. Iar dacă totuşi se exprimă, nu am să spun că scad în intensitate; dar nici nu cresc, e doar o iluzie.

In orele următoare avea să-şi analizeze senzaţiile, la început înregistrate ca o încătuşare agresivă, se simţea prizonieră, ceea ce nu i se intâmplase în nici o împrejurare din viaţă, totdeauna fusese convinsă că nu depinde decât de ea însăşi, chiar şi atunci când era mică. Făcea tot ce i se cerea, convinsă că nu se supune decât unei voinţe proprii; acasă, la şcoală, în toate relaţiile cu oamenii, prevedea ce i se va impune să facă, şi în spiritul ei lua iniţiativa, era pregătită, aştepta cuvântul doar ca pe un semnal de pornire. Chiar şi banii de buzunar pe care îi primea de acasă, socotea că şi-i dă singură. Niciodată nu se gândise că depinde de altcineva, sau că ar putea să depindă. Cu bărbatul ei, de când se cunoscuseră, de la primele plimbări pe stradă, şi-n ce urmează, apoi în anul de logodnă şi în sase ani de căsătorie nu cunoscuse nici o constrângere, fiindcă erau concesivi şi unul şi altul; el prin temperament, ea prin instinctul tactic născut încă din copilărie. Nu era nevoie ca unul din ei să cedeze într-o dispută, fiindcă nu existau dispute. În acest fel, Despina îşi crease o viaţă atât de independentă, că uneori devenea monotonă, dar se străduia să nu vadă, din orgoliu, să nu admită că în stilul ei ar fi vreo lacună.

Acum, prima oară, simţi că depindea de altul, atingerea posesivă a unui străin deveni instantaneu o descărcare electrică, acea forţă atât de rapidă căreia nu-i trebuie nici o milisecundă ca din clipa când se ating două fire, să se aprindă becul; în cameră, sau în tot oraşul, în toată lumea. Toate fibrele ei anatomice se transformară în conductori electrici, care convergeau în mai multe locuri deodată, cu o senzaţie simultană în tot trupul. Ea, care se bizuia în relaţiile cu oamenii pe intuiţii, care ştia dinainte ce i se va cere, acum trăia ceva ce n-ar fi intuit niciodată; fiindcă era neprevăzut, îi depăşea limitele imaginaţiei de la o depărtare infinită. Nu mai putea să judece, ci doar să simtă.

Judecă abia după aceea.

Erau alături, cu faţa în sus, el o ţinea cu un braţ pe sub umeri. Primul ei gând fu că Teofil, atât de tandru în toate gesturile lui, nu o ţinuse niciodată aşa, şi ei nici nu i-ar fi plăcut, era un gest de stăpân care îşi prelungeşte posesiunea. Braţul părea că n-o va elibera niciodată.

Fără să se elibereze de acest gând, pe care braţul lui i-l ţinea viu în minte, o străbătu un râs lăuntric, o scurtă clipă de isterie care, dacă s-ar fi exteriorizat, devenea vulgară: îşi dădu seama că erau în patul ei de acasă, şi el ocupa un loc pe care Teofil nu-l ocupase nici pe departe cu atâta forţă, şi nici nu-l prelungise atât de posesiv, că ea acum dacă vroia, n-ar fi putut să se ridice. Teofil, adică soţul ei, însoţitor în viaţă, îi săruta mâinile, umerii, grumazul, genunchii, gleznele, o acoperea de gingăşie din tălpi până în creştet. Dar niciodată nu o ţinuse cu braţul pe sub umeri.

Despina nu îndrăznea să se mişte, cât timp el nu slăbea gestul de posesie. Alteori, gândul că nu poate să-şi impună voinţa asupra cuiva ar fi scos-o din fire. Nu vroia să-şi dea seama de când stătea aşa, alunga din minte ideea de timp, şi toate celelalte idei, rămânea una singură, că nu trebuie să facă nici o mişcare.

El întoarse capul încet, îi atinse umărul cu bărbia, se întinse puţin şi, uşor, îi sărută părul lângă tâmplă. Despina simţi a doua oară curentul electric, acum însă în inimă. Ce cuprindea acest gest, in forma lui atât de simplă, care totuşi o tulburase în profunzime? Cuprindea tot ce avea ea nevoie, fără să aştepte declaraţia lui de recunoaştere şi de recunoştinţă. Găsea în ea ceea ce dorise, şi ii răspundea cu recunoştinţa lui, atât de simplu şi elocvent exprimată, cu un sărut mic lângă tâmplă. Orice vorbă ai fi fost oribilă, fiindcă întrerupea starea de dragoste, confirmată de braţul care o ţinea pe sub umeri.

Al treilea gând al Despinei, după actul ei de incastitate, care, lucid privindu-l, surpa în viaţa ei cam tot ce trăise, nu fu deloc spaima pentru cele intâmplate, ci o alta, neprevăzută şi mult mai puternică, spaima că faptele ar putea să se oprească aici, fără nici o urmare, adică să se termine după o noapte. Sângele i se răci atât de brusc, încât el simţi şi trase cuvertura, s-o acopere. Chiar şi acest gest, care putea fi un simplu act reflex, de protecţie, i se părea la fel de tandru ca sărutul de lângă tâmplă şi îi mări panica. Nu-i trecuse nici odată prin minte că un bărbat ar putea să-i fie indispensabil. Fiindcă singurul pe care îl cunoştea îi era ataşat din prima lor tinereţe, îl socotise bunul ei, perpetuu, fără nici o urmă de îndoială; era imposibil ca într-o zi el să nu mai existe, pentru ea era imposibil chiar să şi moară. Nu se întrebase niciodată cum ar fi viaţa fără el, fiindcă o asemenea viaţă nici nu putea fi concepută.

Spaima venise brusc, în suflet şi în trup. Se gândi: mai întâi în trup,

prin trup il cunoscuse, şi gândul că faptele puteau să se oprească aici, la o singură întâlnire, o paraliza, o făcea incapabilă să simtă altceva decât că ar fi fost mai mult decât insuportabil, ar fi fost sfârşitul lumii.

Prima oară în viaţă. Despina îşi dădu seama că era învinsă. Abia acum devenise femeie, şi rămăsese monogamă, fiindcă nu mai cunoştea alt bărbat decât pe cel de alături, începu să plângă, cu voluptate.

19

Numai eu ştiam că zilele lui Alion aveau un termen nu prea îndepărtat. Fiindcă nu suferea fizic, şi fiindcă îl vedeam senin, izbuteam să mă port ca şi cum intre noi nu aştepta moartea. Îmi dădeam osteneala să nu-l contrariez cu ceva, şi sa-i îndeplinesc toate dorinţele. Aveam un rol trist, mă gândeam mai ales când rămâneam singur, dar nu m-aş fi derobat, contractasem o datorie, ar fi fost oribil să nu merg pină la capăt. Abia azi îmi dau seama că rolul acesta mi-a îmbogăţit viaţa şi mi-a lungit-o, într-un fel pe care nu vreau să-l explic, deşi n-ar fi imposibil: cineva, poate, o să-şi închipuie cum, dar nu-i nevoie să spună şi altcuiva.

Poeziile lui Alion erau risipite prin ziare şi reviste literare, sau zăceau aruncate prin casă. Ştiind detaşarea lui faţă de ele, nu m-am gândit că ar trebui strânse într-un volum, nici măcar ca să-l aibă alături pe patul de moarte. Pe el îl interesa numai săvârşirea actului poetic, nu şi dezvăluirea lui în public. Satisfacţia şi-o găsea în timp ce îşi trăia versurile, înainte de a le scrie. Ce se publicase până acum se obţinuse de la el cu şiretlicuri, uneori cu complicitatea mea, ceea ce dovedeşte că nici eu, atât de apropiat de el, nu îl cunoşteam bine.

Ideea de a-i aduna poeziile şi a le publica într-un volum fu a lui Jordie, ultimul la care m-aş fi aşteptat, cunoscându-i animozitatea pentru înclinaţiile lui Alion, şi pentru natura lui independentă. Mi s-a părut un act nu de mărinimie, ci de dreptate, care m-a emoţionat, făcându-mă să mă gândesc ce puţin ştim despre oameni, şi ce greşit îi judecăm mai tot timpul. Poate Jordie, în brutalitatea şi cinismul lui, avea şi el clipe când îl conduceau sentimentele; cine ştie dacă prin sertarele lui de acasă nu erau rătăcite nişte poezii din tinereţe, pe care poate uneori le privea melancolic.

Nu mă înşelam decât pe jumătate, avea nu doar nişte poezii răzleţe, ci teancuri, şi nu rătăcite ci puse în ordine, alcătuind un volum gata de dat la tipografie. Le ţinuse secret, ca şi aspiraţia lui pentru poezie, nemărturisindu-le nimănuia, ca să nu-şi discrediteze renumele de om al realităţii, cutezător si fără fiică de nimeni. Deşi visa la un nume de poet,

bineînţeles foarte mare, purta pentru acest soi de oameni un anumit dispreţ, socotindu-i incapabili să cucerească viaţa, ţelul lui din adolescenţă. Poeţii de frunte din vremea lui, căci nu se gândea nici odată la cei din alte generaţii, pentru el fiind abstracţi până la inexistenţă, îşi datorau renumele unor circumstanţe favorabile, dar factice: admiraţia publicului, îndeobşte incapabil să judece, si opinia criticilor, influeriţabilă şi incompetentă, cărora li se adăuga recunoaşterea oficială, introducerea în manuale de şcoală, premii şi recompense, dictate de interese politice sau de demagogie; totdeauna celui care decerne un premiu i se acordă ceva din valoarea premiatului şi devine un fel de naş al acestuia, cu drept la respect şi recunoştinţă.

Meritul seamănă cu un cerc în formaţie, care, dacă s-a închis, merge ca roata la vale. Succesul e o molimă, putând adesea să devină endemică.

Jordie păstra poeziile pentru ziua cind avea să atingă culmea aspiraţiilor, să aibă mai multă putere decât capul încoronat al ţării, să-i dicteze hotărârile sale, respectându-i făţarnic doar titlul. Se gândise mai mult decât la atâta, nu fusese doar un vis, ci o deliberare, şi nu i se părea irealizabil să răstoarne monarhia fără mână armată, numai cu forţa condeiului, şi să se aleagă Preşedintele ţării. Pe urmă renunţase la această vanitate, işi dădea seama că o Republică e mult mai greu de condus, şi aduce beneficii mai mici decât un stat monarhic, obedient prin tradiţie, în sânul căruia rolul cel mai rentabil este acela de Eminenţă-cenuşie.

Acestea se întâmplau înainte de a se bănui izgonirea Regelui Carol al doilea, in timpul dictaturii regale, care, atât cât îngăduia cenzura, era privită de ziariştii puternici cu suspiciune. Nici Jordie nu avusese altă atitudine, dar într-o zi schimbă brusc tonul şi scrise un articol glorios închinat regelui, cu fotografia acestuia pe trei coloane, în mijlocul paginii, care nu mai cuprindea altceva. În semn de suprem omagiu. Regaliştii o puteau folosi ca icoană. Desigur, la mijloc era mâna domnului Pretoreanu, dar chiar cei care ştiau ceva, sau bănuiau, nu diminuau cu nimic rolul lui Jordie.

Scrâşnesc din dinţi când mă gândesc că omul acesta a fost socotit profetul vremii sale; unii, contemporani ai lui, şi alţii, mai tineri, care nici nu erau născuţi atunci şi ştiu de el numai din auzite, cred la fel şi astăzi. O singură prevestire a lui s-a adeverit, înfrângerea lui Hitler, dar aceasta putea s-o prevadă oricine ştia puţină istorie şi nu era un nazist fanatic. Socotesc că ultimul dintre naivii vremii mele trebuia să-i prevadă sfârşitul după invadarea Poloniei. Or, Jordie s-a pronunţat abia în 1940, când cădea Franţa.

Că adeziunea lui Jordie la dictatura regală fusese una boacănă, urma

să se simtă curând, deşi regele avea să-şi păstreze puterea, tot mai şubredă, aproape un an şi jumătate.

După apariţia faimosului articol, Jordie deveni febril, ceea ce mă laud că am observat din prima zi; fiindcă un asemenea om era firesc să aştepte recompensa, trebuia să ţii seama că el nu dădea nimic gratis. Dar recompensa întârzia să vină, fie măcar sub forma unui cuvânt de mulţumire din partea lui Urdareanu, omul de încredere şi purtătorul de cuvânt al regelui. Jordie devenea din ce în ce mai nervos şi mai pământiu la faţă. Mă uitam intre ochii lui, când mă chema cu vreo treabă, sau aşa, degeaba. Poate în privirea mea, încă nou la ziar şi neviciat de atmosfera redacţiei, urmărea să citească opinia celorlalţi. Dar se înşela, mă vidasem şi eu, ştiam să-mi ascund gândurile şi să spun altceva decât ceea ce aveam în minte. Şi apoi învăţasem să citesc în ochii lui spanchii, în care acum se vedea revoltă şi obidă: „Adică ei cred că li se cuvine totul? Că scriu pentru ei de florile mărului?“ „Ei" erau cei de la palat, bineînţeles întâi regele.

Într-o zi, cum mă privea aşa, diavolul m-a îndemnat să spun cu glas tare ceea ce bănuiam că aştepta de la mine. Am făcut un pas înainte, m-am aplecat spre el, şi luându-mi o fizionomie dispreţuitoare, i-am şoptit răspicat: „Ingraţii!“ Vroiam să adaug: „Lepădăturile!“, dar diavolul m-a tras de mânecă.

Jordie avea câţiva prieteni despre care nu ştiam limpede cu ce se ocupau, foşti deputaţi, foşti senatori, acum membri prin consilii de administraţie.

In vremurile acelea legea cerea ca societăţile anonime să fie conduse de mai mulţi oameni, în colaborare, numai ei să poată lua hotărârile, ci să poarte răspunderea. Îmi vine să râd! Şi *Pasul Istoriei* era o societate anonimă, adică proprietate colectivă, numai că grosul acţiunilor le deţinea Jordie, o parte nevasta, alta fiica şi pe urmă frate-su, Vasilescu, administratorul ziarului. Câte o acţiune sau două, poate şi nouă aveau prietenii care veneau să-l viziteze seara la redacţie.

Şi „Malaxa" era o societate anonimă, compusă cam la fel cu *Pasul Istoriei*, ca toate societăţile anonime. Patronul stătea în umbră, de unde lua hotărârile. Mi se pare că putea să fie membru în Consiliul de administraţie, sau preşedinte. Ceilalţi, oameni de paie, se alegeau dintre cei cu o anumită personalitate, cu trecere la guvernele prezente şi viitoare; dar prea putini din ei erau folosiţi pentru vreo intervenţie, ceilalţi stăteau degeaba şi încasau banii, numai fiindcă formau un paravan intre guvern şi societate.

Doar acei prieteni cunoşteau limpede aspiraţiile lui Jordie; noi, cei din redacţie, puteam să le bănuim, când simţeam forfota din biroul lui, în preajma unei căderi sau remanieri a guvernului. Jordie dorea să fie

ministru. Prietenii năvăleau la el, radioşi, il felicitau, scuturându-i mâinile; „Acum e hotărât! Ştiu de la...“ Sau: „Mi-a spus cutare! ...“ Numai persoane importante şi sigure!

La palat era convocat Consiliul de Miniştri.

La Jordie în birou consiliul prietenilor beau bere şi mâncau cremvurşti, după tradiţie. Aşteptau aşa, unii ca pe ghimpi, alţii lăţiţi in fotolii, cu satisfacţie, până venea comunicatul, uneori abia la miezul nopţii. Atunci Jordie, care işi mânca tot timpul unghiile, nu mai putea să se înfrâneze, sărea în picioare, apuca scrumiera şi-o trântea de cristalul biroului. Dar scrumiera nu era de porţelan, cum făcea impresia, ci de fontă emailată. Pe ca scria: „Vivere periculosamente", deviza adoptată de Mussolini, din partea căruia Jordie o primise în dar, pe timpul când susţinuse războiul din Abisinia, atât de impopular în ţara noastră. Era ciudat cum nu-şi pierdea şi el popularitatea, după ce combătuse atât de vehement sancţiunile votate de parlament împotriva Italiei.

Blatul biroului de marmură n-ar mai fi avut nevoie de un cristal deasupra, dar Jordie îl socotea ca fiind apanajul miniştrilor, deşi îl mai folosea şi lumea obişnuită, diferenţa de clasă marcând-o numai grosimea şi calitatea sticlei. Probabil nu ştiau nici unii, nici alţii că un cristal pe birou nu mărea eleganta mobilei, ci era doar un mijloc, meschin la urma urmelor, de a proteja lemnul (ca mânecuţele de satin ale arhivarilor, folosite spre a nu-şi uza mâneca la coate.) Inchipuiţi-vă cum ar fi un *secretair* sau o masă Ludovic al câtelea cu sticlă deasupra!

Cum marmura de pe biroul lui Jordie avea o formă foarte elaborată, o fantezie, unghiuri ascuţite urmate de cercuri sau de elipse şi alte desene geometrice, un cristal nu se putea tăia şi şlefui cât ai bate din palme. Însă administratorul avea la magazie o duzină, comandate la fabrică, aşa că puteau fi înlocuite în câteva minute, mai puţin timp decât ţinea furia lui Jordie, care uneori spărgea două, unul după altul.

Regele abdicase fără să-l facă ministru, fără ca măcar să-l invite o dată la palat, sau in casa doamnei Lupescu, unde Malaxa se ducea seară de seară, să joace pocher. (Şi bineînţeles, să piardă.) Jordie se simţea jignit: deşi rău de pagubă ar fi riscat şi el o sută de mii, două, la o sumă mai mare nu i se ducea gândul, deşi era informat că alţii pierdeau milioane.

Ar fi avut o explicabilă satisfacţie că regele sfârşise prin a spăla putina cu coada între picioare, dacă n-ar fi trebuit să facă la fel el însuşi. Istoria intra în derută. Venirea discipolilor la putere, care determinase abdicarea regelui, îl făcuse pe Jordie să se refugieze în Italia, încă din vreme, bineînţeles cu consimţămintul domnului Pretoreanu, şi să ceară protecţia lui Mussolini, care îi dăruise scrumiera. Viaţa lui era intr-adevăr în primejdie, discipolii l-ar fi tras în ţeapă

pentru că îndrăznise să combată doctrina Arhanghelului, condamnând arderea cărţilor socotite de acesta indezirabile.

Guvernarea discipolilor fu scurtă, haotică şi sângeroasă. După alungarea lor, Jordie se întoarse în ţară, ca şi cum ar fi fost plecat în vilegiatură de iarnă. Războiul începuse odată cu venirea verii.

Spre deosebire de domnul Pretoreanu, care nu vedea decât un învingător posibil, sau Hitler, sau Stalin, Jordie nu se îndoia că nemţii se vor bate cu ruşii până ce se vor istovi şi unii, şi alţii, după care nu mai rămânea decât să vină englezii, cu americanii, şi să găsească treaba făcută. In aşteptarea acestui sfârşit convenabil, începu prin a da dispoziţii ca, in afara comunicatelor oficiale, în ziar să nu se publice nici un comentariu, nici o informaţie, nici o notiţă nefavorabilă Statelor Unite şi aliaţilor. Cât priveşte propriile sale articole, acum se mărgineau la generalităţi sub care însă nu era greu să i se simtă noua orientare. In câteva rânduri, referindu-se la luptele din Africa şi din Pacific, se situă în chip subtil şi cu prea puţin echivoc de partea aliaţilor. Cind Manfred von Killinger, ambasadorul Germaniei, ii ceru explicaţii prin ataşatul său de presă, Jordie răspunse că era o neînţelegere şi îşi ceru scuze, dar numai atât, şi nu-şi schimbă atitudinea. Deşi încă puternică şi departe de a fi învinsă, Germania îşi pierdea partizanii; dezastrul ei putea să întârzie, şi nici nu i se bănuiau proporţiile, dar devenise inevitabil.

Jordie începu să se pregătească pentru ceea ce urma după încheierea păcii. Se ştia compromis in politică, exista colecţia ziarului, avea să fie scoasă la lumină, dar nu-si făcea o grijă prea mare, orice s-ar fi întâmplat, oricine ar fi luat conducerea ţării, un om cu renumeâe lui era totdeauna de folos, fiindcă aducea după el o masă de cititori destul de importantă ca să apese in balanţă la nişte alegeri. Că denigrase garanţiile oferite nouă de către Anglia? Era o pată neagră doar la prima vedere: altminteri nu spusese decât adevărul, Anglia fiind prea departe şi prea primejduită ea însăşi, ca să-şi mai poată ţine făgăduiala. Jordie îşi făcea de pe acum pledoaria, ca să riposteze, transformând-o într-un act de acuzare, dacă l-ar fi tras cineva la răspundere. Revedea în gând tot ce scrisese, când de pe o poziţie, când de pe alta, câte cauze nedrepte susţinuse, in paguba celor pe care pretindea că-i apără, cite ingerinţe săvârşise, (evita să le numească infame, după cum evita să-şi amintească şantajele) şi pentru toate găsea justificare.

Totuşi, era nimerit să-şi pregătească un rol în afara politicii, pentru timpul în care s-ar fi limpezit apele, şi domeniul potrivit unde să-şi exercite influenţa, socoti că ar fi cultura. Aşa ajunse să se gândească la poeziile lui Alion, să le adune şi să le scoată in volum, cu o prefaţă de el însuşi, făcând din această apariţie atâta timp aşteptată un mare

eveniment literar şi un succes propriu. Apoi Alion, cu simpatiile lui cunoscute pentru lumea anglo-saxonă, şi cu relaţiile strânse pe care le avea în Anglia şi în America, urma probabil să joace un rol important in politica de după război, şi, cum il ştia cu capul în nori, putea să-l influenţeze cum credea el mai bine, să se folosească de el pentru propria sa ascensiune.

Fără să piardă timpul, ştiind ce mă lega de Alion. mă convocă şi scutindu-mă de orice altă activitate, mă puse să adun toate poeziile lui, sa le caut in colecţiile ziarelor şi revistelor, sau la Academie. Iar conducerea acestui act cultural i-o încredinţa fiicei sale, Gloriana, care avea să figureze pe coperta interioară a cărţii lui Alion, printre îngrijitorii ediţiei.

Aceştia erau un istoric şi un critic literar, cei mai apreciaţi în epocă; ei primiră bucuroşi rolul, nu fiindcă fusese dorinţa lui Jordie, ci din stimă pentru poezia lui Alion, atât de valoroasă şi atât de puţin răspândită.

Toată lumea literară recunoscuse, fără reticenţă, că apariţia cărţii era un act de cultură. Că după primele articole elogioase unii se năpustiră asupra ei, s-o desfiinţeze, nu m-a mirat, cu toată revolta şi mâhnirea pe care le-am pus în suflet, unde mai stau şi astăzi.

Jordie se socoti in drept să tipărească el cartea, in loc s-o încredinţeze unei edituri consacrate. M-am ocupat de corecturi şi de forma ei grafică. În josul coperţii exterioare, figurează încă o dată numele fetei, simetric cu al autorului, fiindcă editura de ocazie fu botezată *Gloriana*. Odată lansată, Jordie socoti să facă din *Editura Gloriana* un edificiu cultural, care să-i repare prestigiul, dacă avea sa iasă ştirbit la sfârşitul războiului. Într-un ziar concurent apăru, sub formă de publicitate plătită, un interviu cu directoarea editurii, care nu era altcineva decât Gloriana Jordie. Ea anunţa un plan pretenţios, îl ştiu bine, fiindcă eu a trebuit să-l întocmesc, dar nu ascund că l-am făcut în glumă, ştiind cât este de imposibil. Nu ascund nici satisfacţia pe care am avut-o, trecând acolo cele mai iubite cărţi din câte citisem; a fost ca o beţie, cine vrea poate să încerce, nu-i greu: să se creadă într-o noapte director de editură cu puteri depline, şi în liniştea oraşului, să înşire pe hârtie, ca în vis, toate cărţile care crede el că merită să fie tipărite. E o desfătare de ordin superior, nu costă nimic şi nu aduce nimănui dezamăgiri, ca editurile adevărate.

Ca jocul să fie mai frumos, am pus şi de la mine câtiva autori străini, inexistenţi, mai ales nord şi sud-americani, am fabricat nişte nume şi nu le-a contestat nimeni, nici nu s-a găsit cineva să pretindă o lămurire.

Din câte manuscrise ne-au venit, la invitaţia Glorianei, n-am putui să aleg decât un roman poliţist, care mi-a dat satisfacţie, fiindcă lasa enigma nedezlegată. Dezlegarea enigmelor este totdeauna o

dezamăgire, îţi dai seama ca ţi-ai bătut capul degeaba, pentru ceva care era la mintea cocoşului. Dacă este cineva de altă părere, îl rog să ma înţeleagă: am citit foarte puţine cărţi poliţiste.

Odată cu plecarea lui Jordie din ţară, împreună cu toată familia, in 1944, puţin înaintea debarcării din Normandia, a dispărut şi editura: în afară de poeziile lui Alion şi de romanul poliţist, nu mai tipărise nici o carte.

Pe când cartea lui Alion era la tipar, privită de el cu o detaşare deplină, lui Jordie i-a mai venit o idee, privind de asemenea domeniul culturii, dar mult mai pretenţioasă, după mine cam schizofrenică: să înfiinţeze o Academie independentă.

Într-o seară invită la o agapă, obişnuită în relaţiile lui cu colaboratorii, vreo cinci prieteni şi vreo zece inşi din redacţie, dintre cei cu roluri culturale, criticii, literar, muzical şi dramatic, apoi eseişti şi comentatori, dintre care unii nu sunt uitaţi nici astăzi. Agapele acestea se organizau periodic prin diferite restaurante şi grădini de vară; lui Jordie îi plăcea să petreacă şi să fie adulat cu paharul în faţă; înainte de sfârşitul mesei se ridica să ţină o cuvântare, spontană, potrivită cu ocazia, având grijă să plaseze un aforism sau două, pregătite dinainte, care apoi se răspândeau prin cafenele şi redacţii. Era un om cult, fără îndoială, dar nu pierdea nici un prilej să mai pună o piatră la temelia şcolii sale, unde pretindea să instruiască intelectualitatea română. După aplauze urmau toasturile, elogii la adresa amfitrionului. Masa n-o plătea nimeni.

Agapa despre care este vorba acum a întrunit obişnuiţii invitaţi, la o cârciumă de pe strada Doctor Felix, cam îndoielnică, dar care, prin vizita lui Jordie acolo, putea să capete renume; era mania lui, să descopere localuri necunoscute şi să le lanseze. Nu cred că primea recompense din partea patronului, faţă de afacerile pe care le învârtea el ar fi fost o găinărie. Era numai o ciudăţenie.

Venise, ca de obicei, fără nevastă, adusese însă pe acea femeie trupeşă şi cu nasul dezagreabil, pe care continuam s-o confund cu Proserpina Smântânescu, asasinată cu ani înainte. De astădată, fără să se sfiască de prezenţa acestei femei, o luase cu el şi pe fată, Gloriana, cu scopul evident de a-i deschide drumul în cariera pe care i-o alesese. Fata sau era cinică, sau avea principii liberale, fiindcă se purta cordial cu amanta, în vreme ce doamna Jordie rămânea singură acasă.

Nu mai ţin minte ce-am mâncat, importantă de astă-dată a fost cuvântarea lui Jordie. Dar nu uit vinul, fiindcă a fost o poşircă, acru şi aspru: n-am putut să beau nici un pahar întreg, mi-a stat in gât, unde parcă il mai simt şi astăzi.

Jordie a început, netam-nesam, să lovească în Academia română:

vorbea cu patimă, şi chiar dacă în multe privinţe avea dreptate, ieşirea lui mi s-a părut suspectă. De aceea am ciulit urechile, convins că urmărea un anumit scop şi nu-mi puteam închipui care. N-a trebuit să aştept mult, Jordie a anunţat, fără mai multe ocoluri decât atacul îndreptat împotriva Academiei, că socoteşte oportun, ba chiar obligatoriu, să fundeze o academie independentă, cu un statut curăţat de praf, unde să se grupeze oamenii de merit ai culturii noastre, capabili de creaţii valoroase, pline de vigoare tinerească: să se termine eu aşa-zisa vârsta a senectuţii, care, de fapt edulcorează cuvântul senilitate.

Enunţul fu primit cu aplauze. Fiecare pe rând ne-am dus la el cu paharul in mână, am ciocnit felicitându-l şi urându-i viaţă lungă, fără să ţinem seama că viaţă lungă înseamnă senilitate; acum Jordie avea şaizeci de ani. Prietenii l-au îmbrăţişat, l-au bătut cu palma pe spate, in semn de admiraţie.

Mi-am adus aminte că la apariţie *Pasul Istoriei* anunţa pe prima pagină: „Nimeni din noi n-a împlinit patruzeci de ani!“ Nu ştiu ce vârstă maximă preconiza Jordie pentru a fi primit în noua academie, fiindcă statutul n-a apucat să se facă; din inabilitatea şi naivitatea unui participant la agapă, proiectul a căzut în baltă, nu s-a mai vorbit de el niciodată.

Era acolo, printre prietenii lui Jordie, un om despre care n-am ştiut niciodată ce hram purta pe lume. Derutantă era fizionomia acestuia, foarte distinsă, de patrician roman, cu faţa prelungă, fină, cu pielea puţin pergamentoasă, dar nu de bătrâneţe, ci datorită structurii lui ascetice, pe care n-am putut s-o definesc, dacă era o predispoziţie organică şi sufletească, sau una fabricată. Distincţia de patrician, asupra căreia revin ca să nu pară o vorbă fără justificare, nu pornea doar de la trăsăturile feţii, armonioase şi nobile, ci mai ales de la o calviţie totală, un craniu lipsit complet de păr şi fără acea umbră vineţie pe care o lasă briciul în urmă. Căci, spre deosebire de clasele înalte de la Roma care socoteau că pletele şi barba erau semn de barbarie şi drept urmare îşi rădeau capul zilnic, obligaţie elementară de bună-cuviinţă, cum se socoteşte astăzi bărbieritul obrazului, la el pielea despuiată a capului se datora nu unei intenţii, la urma urmelor plictisitoare, ci unei dereglări endocrine, sau poate unei vechi boli de piele; despre iradiaţii nu se vorbea încă pe vremea aceea. Comparaţia cu bila de biliard este prea uzată, rămâne să spun că avea un craniu ca de fildeş, lustruit şi luciu, cu pielea atât de transparentă, că un ochi atent şi avizat putea să distingă dedesubt îmbinarea dintre oasele capului. Unii spuneau că s-ar vedea şi circumvoluţiunile creierului, dacă ar fi mai dezvoltate. Simplă răutate, nu era vorba de un om lipsit de

cunoştinţe şi de inteligenţă.

Care va fi fost numele lui adevărat nu ştiu, nu ştia nimeni, făcea poezii, le iscălea simplu şi sever Petronius, care nu putea să fie decât un pseudonim, dar e drept că se potrivea cu fizionomia lui de senator roman, sau de cenzor. Scria mult, trei sute şaizeci şi cinci de poezii pe an, pe care le publica *Pasul Istoriei*, duminica, în grupaje de câte şapte, cât zilele săptămânii. In mod regulat, prin luna februarie scotea un volum, cu producţia lui pe anul precedent. Se înţelege că avea o operă considerabilă, un raft de bibliotecă, însă criticii nu se ocupau de el, nu era citat în nici o istorie a literaturii. Din când în când unele ziare publicau câte o scurtă notiţă informativă, poate cumpărată cu bani sau cu alt fel de atenţii; acestea însă nu convingeau pe nimeni şi, fără *Pasul Istoriei*, Petronius, cu toate numeroasele lui volume, ar fi rămas o inexistenţă în afară că îi publica săptămânal poeziile, Jordie îi consacra o dată pe an o cronică extinsă, jumătate din pagina culturala (importanta pagină a doua) in care analiza ultimul volum apărut, raportat la întreaga operă a poetului, străduindu-se să facă din el un înnoitor neînţeles incă. În acelaşi ton apăreau în ziar, măcar o dată pe săptămână, articole mai mărunte, toate elogioase, scrise în redacţie.

Este cunoscut respectul pe care cititorul obişnuit îl are pentru litera tipărită, şi mai ales în ziarele de mare circulaţie. Am auzit de multe ori asemenea cetăţeni încercând să-şi impună o părere cu argumentul că aşa scrie in *Universul*. (Pentru cititorii mai tineri trebuie să spun că în epoca amintită *Universul* era ziarul cu cea mai puternică autoritate în lumea mijlocie, care alcătuieşte majoritatea populaţiei. Pentru unii cititori, chiar şi reclamele căpătau o valoare incontestabilă, odată ce ziarul accepta să le publice.)

Şi cu toate acestea *Pasul Istoriei* nu izbutea să-şi impună poetul. Jordie putea mai uşor să-şi convingă cititorii că războiul lui Mussolini în Libia şi Etiopia avea scopul sâ civilizeze o lume înapoiată, decât să facă din Petronius un mare poet al lumii noastre, gata civilizate. De ce îşi luase el această misiune n-am înţeles, şi nu mi-a explicat nimeni. Că ar fi fost intre ei o înrudire îndepărtată nu-i plauzibil, din nici un punct de vedere, începând cu fizicul, atât de distanţat unul de altul, şi sfârşind cu temperamentul. Apucăturilor lui Jordie atât de grosolane şi de brutale, celălalt opunea manierele unui om educat la Viena, în vremea când această capitală a Imperiului Habsburgic se socotea, dacă nu primul, măcar al doilea centru cultural din Europa, lăsând la o parte Londra, mai greu de a fi frecventată şi, în consecinţă, mai puţin cunoscută. Unui obraz negricios, pe care de dimineaţa până seara barba il făcea să pară mânjit cu cărbune, ochilor şpanchii, părului din cap, creţ şi sinuos, ca de maur, atât de încâlcit că nici un pieptene n-ar fi putut să-l descurce, ci

numai ţesala, Petronius le opunea acurateţea fizionomiei lui spâne, care la o asemenea comparaţie devenea o însuşire aleasă, şi chiar dacă părea o infirmitate, il făcea pe om să se deosebească de fiară.

Că unul ar fi fost apropiat de altul prin legi atavice, nu mi se pare posibil, căci şi legile acestea au limite, ca de pildă in comparaţia care se face intre pisică şi tigru.

De origine transilvăneană, s-ar fi putut ca la numele lui adevărat Petronius să fi avut o particulă de nobleţe. Oricum, purta un inel cu blazon, care, deşi nu l-am descifrat, n-am avut ocazia, îmi lipsea şi priceperea, am presupus că era un însemn heraldic. Cred că exista în el o mândrie de castă, care insă nu supăra pe nimeni, şi într-un fel devenea evidentă fiindcă nu pomenea niciodată de titlurile lui, cu o discreţie intr-adevăr nobilă. O singură dală, în public, un membru de legaţie vorbindu-i în ungureşte, i-a spus „domnule conte", ceea ce l-a făcut să curme discuţia, uitându-se stânjenit în jur, pe când fata lui ca pergamentul devenea purpurie.

Mi-a plăcut la el îmbrăcămintea, mereu corectă, îngrijită, fără nici o urmă de uzură, probabil împrospătată intruna, dar păstrând aceeaşi croială; cred că nu era o manie, ci respecta o tradiţie. Nu l-am văzut niciodată decât seara, motiv să poarte haine negre, nu smoking, ci un sacou cu şiret pe revere, cum nu purta nimeni dintre noi. ci poate purtaseră odată părinţii noştri: croiala însă era modernă, după moda anului, nu rămânea niciodată în urmă.

Am pus în acest portret toată simpatia, cred că nimeni nu poate să se îndoiască. Mai am de adăugat glasul, care la oamenii lipsiţi de păr este cel mai adesea subţire şi fără vigoare, ca al scapeţilor. Petronius avea o voce profundă si puternică, voce de stentor în forum, ca s-o asociez cu fizionomia lui patriciană.

Cât priveşte poezia, cu părere de rău spun că nu avea nici o valoare. Nu adaug alte calificative, nu vreau să-l cobor prea jos, amintind naivitatea ei puerilă. Cunoscându-i vârsta, ca a lui Jordie, mai mult decât matură, aş putea crede că era un arierat mintal, dar nu se potriveşte, căci în discuţii dovedea destulă agerime de spirit, iar purtările lui erau ale unui om în toată firea. Cel mai corect, ca să evit o jignire, este să spun că era un poet febril, dar fără vocaţie. Şi nu-şi dădea seama.

După tot ce-am spus despre el, ca poet şi ca om de lume, nu ştiu cum să judec cuvântarea lui la agapă. După ce aplaudă cu emoţie ideea lui Jordie, căruia îi strânse mâiniie peste masă şi se aplecă să-l sărute, după ce întrevăzu viitorul instituţiei, pe care o compară cu academia fraţilor Goncourt, după ce critică aspru modul cum se alegeau noii membri ai Academiei române şi cum se decernau premiile, Petronius

spuse în încheiere, cu glasul înecat în lacrimi de pietate:

— Date fiind toate acestea, prieteni, iubiţi confraţi şi domnilor, şi ţinând seama că poetul cel mai mare al ţării noastre nu s-a bucurat de un asemenea titlu, meritat cu prisosinţă înaintea tuturor celorlalţi membri, morţi sau în viaţă, eu propun, convins de asentimentul dumneavoastră, ca tânăra academie să se numească Mihai Eminescu.

Unul singur din cei prezenţi, care probabil băuse mai multe pahare cu vin acru, dădu să aplaude, dar ramase cu mâinile in aer, în tăcerea de gheaţă care căzu peste masă. Obrazul lui Jordie se făcuse negru ca mangalul grataragiului, numai ochii scânteiau ca două bucăţele de jeratic, iar privirile lui divergente păreau două săgeţi roşii. Toată lumea încremenise, în afară de Petronius care îşi aplauda propunerea, aruncând priviri nedumerite celorlalţi. Gafa lui nu mai putea fi reparată, nimeni n-ar fi îndrăznit să pronunţe numele lui Jordie după al lui Eminescu, şi cred că s-ar fi opus Jordie însuşi, jignit de o unanimitate ştirbită.

Ne-am ridicat de la masă în tăcere, ca de la priveghi.

Despre academie nu s-a mai vorbit niciodată. Numărul poeziilor lui Petronius publicate in ziarul de duminică au scăzut de la şapte la cinci, apoi la trei, la una, până a fost eliminată şi aceasta. Nu era o dispoziţie a directorului, ci iniţiativa secretarului de redacţie, îmbătrânit în meserie. Tot el îşi luă îndrăzneala să nu publice obişnuita cronică anuală despre poezia lui Petronius, pe care Jordie o scrise ca de obicei, în luna februarie. Era cu desăvârşire neuzitat ca secretarul de redacţie să retină un text al directorului, indiferent din ce motive, chiar dacă ar fi cuprins afirmaţia primejdioasă, de altfel făcută oral în redacţie, de faţă cu martori, şi încă de multă vreme, că Hitler pierduse războiul. (Acum războiul înţepenise la Slalingrad, unde se duceau lupte grele, se cucerea azi o străduţă, ca mâine să fie dată înapoi, cu pierderi îngrozitoare. Nici în asemenea împrejurări oamenii nu încetează să glumească. Şugubeţii din redacţie parafrazau comunicaţie marelui comandament german: „Astăzi, glorioasele noastre trupe au cucerit parţial o garsonieră; pentru camera de baie se dau încă lupte grele". Aveam un coleg are învăţa asiduu limba germană. Asemenea glume îl indignau, dar, ce-i drept, nu le-a denunţat niciodată. Se mulţumea să ameninţe: „Ia vezi! Ia vezi!" După război a colaborat la un ziar comunist, scos de Ministerul Agriculturii. Era bolnav de tuberculoză, a murit repede.)

Jordie nu rupsese formal relaţiile cu Petronius; când se întilneau, îi strângea mâna, dar amândouă privirile lui treceau pe de lături. În schimb refuza să-l primească în birou, la redacţie, in zilele când veneau să-l vadă prietenii obişnuiţi, cinci-şase. Uşierul îi ţinea calea: „Nu vă

supăraţi, domnul director e ocupat; îşi scrie articolul”.

Editura Gloriana, care anunţase publicarea operei integrale a poetului Petronius, întârzia să trimită în tipografie măcar primele volume. (In total erau douăzeci şi şapte!)

Volumul lui Alion era pregătit, dar apariţia lui fu amânată, cu o lună, apoi cu două. Mai întâi Alion elimină jumătate din poeziile adunate de mine, comentate de critic şi de istoric, alături de care semna şi Gloriana Jordie; respinse şi comentariul, la fel de hotărât cum îşi respinsese şi poeziile. Jignită, fata hotărî să nu mai publice volumul, însă taică-su o aduse la ordine, cu grosolănia obişnuită: „Cine te crezi tu? Fără mine eşti un rahat cu ochi, nimic altceva! Acum ai căpătat şi darul vorbirii?"

Gloriana se socoti răzbunată, când Alion respinse şi studiul introductiv al lui Jordie, scriindu-i: „Iţi recunosc talentul şi erudiţia, dar n-am nevoie de ele; scrie cât vrei, după ce ochii mei n-au să mai vadă. Dacă m-aţi silit să public un volum, vreau măcar ca poeziile mele să rămână nude; nu puneţi haine de-a gata pe ele!“

Deşi umilit, şi chiar în ochii fiicei sale, Jordie nu mai putea să împiedice apariţia volumului, fusese anunţai, trezise interesul lumii literare şi al publicului dornic de poezie, mai numeros decât se crezuse. (Intr-adevăr, deşi tirajul era mare pentru vremea aceea, opt mii de exemplare, până la sfirşitul anului fu nevoie de încă două ediţii, iar în anul următor patru, ultimul dintre ele postum, căci Alion murise odată cu venirea toamnei. Ceea ce nu se aştepta nimeni, viu sau mort, el devenise o afacere mănoasă pentru Editura Gloriana.)

Semnificativă şi ciudată a fost reacţia criticii literare. Deoarece această carte nu-i un jurnal personal, nu voi da numele unor oameni care au existat în realitate şi pe care nu vreau să le transform în personaje. Nu le dau nici nume fictive căci n-ar însemna decât să mă ascund după deget, făcând o carte cu cheie.

Doi critici, pe care îi voi socoti anonimi, vor îngloba în concluziile lor, contradictorii până la absurditate, cele două curente de opinii, născute după apariţia cărţii.

Poezia lui Alion era cunoscută şi în decursul anilor fusese comentată cu atenţie, fiind aproape unanim recunoscută drept cap de serie, fără nici o reminiscenţă literară. Cap de scrie era o expresie greşită, dat fiind că în acelaşi timp se socotea inimitabilă, deci unică. Un volum reprezintă însă cu totul altceva decât un număr de poezii răzleţe, numai aşa critica poate să schiţeze o sinteză, căci la o sinteză adevărată nu se ajunge decât după înfruntarea cu timpul, atât a poeziei, cât şi a celui ce-o comentează.

Împins de un entuziasm care la el nu era deloc o obişnuinţă, primul critic se grăbi atât de tare, încât la numai trei zile după apariţia

volumului se referi la el într-o conferinţă la radio, n-o pot numi nici studiu, cu atât mai puţin cronică literară – declarindu-şi adeziunea fără rezerve la poezia lui Alion, citită dintr-o răsuflare; termenii lui, superlativi, mi-au dat o stare ca de beţie, dar în acelaşi timp mi-au făcut frică.

Al doilea critic, care se pregătea şi el să comenteze volumul cu un entuziasm poate egal cu al primului, rămase surprins de reacţia atât de rapidă a acestuia, şi pe măsură ce-l asculta la radio, il cuprindea o indispoziţie tot mai ascuţită, ca la sfârşit să se transforme în ceva asemănător cu ura. Îl ura pe confratele lui care parcă îi luase cuvintele din gură şi ura se răsfrângea şi asupra poetului.

Aproape o săptămână rămase în aşteptare, abtinân-du-se de la orice activitate publică. După lectura de la radio, conferinţa apăru într-unul din marile ziare din capitală, ocupând o pagină şi jumătate. Nici un scriitor în viaţă nu se bucurase până acum de o asemenea atenţie şi de atâta onoare. Tonul era dat, numeroşi critici îl urmară pe primul, asociindu-se la elogiile acestuia. Pe deasupra apăreau recenzii şi notiţe, fiecare scrib de redacţie se simţea dator să nu rămână în urmă şi nu-şi precupeţea laudele; pentru lumea literară aceştia contau puţin, iar linii nu contau deloc, însă ei reprezentau cantitatea fără de care calitatea nu convinge marele public. Cine spune că nu scrie decât pentru zece oameni, singurii capabili să-i înţeleagă, iar ceilalţi nu merită nici o atenţie, sunt în primul rând nesinceri, de aceea nici nu-i judec mai departe, ar fi o treabă neserioasă.

Al doilea critic, care aştepta cu condeiul în mână, din ce în ce mai înveninat, nehotărât cum să scrie, aduna în el fiere, până ce după vreo zece zile îi plesni vezica biliară, revărsindu-se pe foile albe din faţă. Şi astăzi mi se aprinde obrazul de indignare şi de ruşine când mă gândesc la opiniile lui, cu totul opuse celor exprimate mai înainte de alţii. Cred că nu-i fusese greu să demoleze, făcuse nu o analiză literară ci o operaţie matematică, înlocuind automat plusurile cu minus. Afirmaţiile lui erau cu atât mai derutante, cu cât îndeobşte se bucura de mult credit, fiind recunoscut drept un critic competent, conştiincios, de bun gust şi prob pe deasupra.

Mulţi in locul meu i-ar fi ascuns lui Alion acele opinii, pe care nu le pot socoti o infamie, ci doar un act iresponsabil, săvârsit fără controlul conştiinţei. Criticul se pierduse cu firea, numai fiindcă altul i-o luase înainte. Într-o imprejurare mai banală n-ar fi dat nici o importanţă faptului, acum insă era la mijloc o miză mare şi cu toate calităţile recunoscute de mine însumi, omul nu ştia să piardă.

Dar ce era de pierdut la urma urmelor? Prestigiul lui n-ar fi fost ştirbit deloc, dacă se asocia la opinia celuilalt. Nu judec mai departe, nu vreau

şi nu pot să găsesc explicaţia, am spus, şi acum fiecare să judece. Poate in firea oricărui om există o trăsătură nebănuită.

Nebănuită de mine a fost reacţia lui Alion, când i-am dus ziarul, socotind că unui om ca el nu-i nevoie să-i ascunzi nimic, şi a face altfel echivalează cu o insultă. Ştiam cât de demn şi cu câtă seninătate aflase de moartea lui iminentă. Şi cât de netulburat îşi trăise zilele de atunci inainte, când fiecare din ele putea să fie ultima. Nici o critică nu e mai rea ca un cancer.

Era într-o duminică, la zece dimineaţa, ora lui cea mai bună ca să mă primească în vizită. Jos, la biserica Albă băteau clopotele de liturghie. În afară de ziar, îi aduceam o valijoară cu discuri de gramofon, luate, după listă, de la depozitul lui din Calea Rahovei, unde nu se mai ducea in ultima vreme: era un semn pentru mine, şi înţelesul lui făcea parte din ordinea lucrurilor: nu ne înşelam unul pe altul, *nici la nevoie*. A fost trăsătura cea mai valoroasă a prieteniei noastre, pe care am preţuit-o şi mai mult după ce el murise.

Nu citea ziarele, de obicei îi rezumam cronicile şi comentariile prilejuite de apariţia cărţii. (Un volum de cinci sute de pagini, pe care abia îl ţinea în mină, nu fiindcă şi-ar fi pierdut puterea fizică; era o greutate de altă natură.) „Cum am putut să-mi nesocotesc măsura?! Cincizeci de pagini ar fi fost de ajuns: sau chiar mai puţine. Dar cine era capabil să facă alegerea?“

De astădată, dându-i ziarul, l-am rugat să citească în întregime pagina unde criticul demonstra că poezia lui era o înşelătorie. "M-am înşelat eu însumi, mărturisea acesta, ca să-şi valideze noua opinie. Probabil în autorul acestui volum indecent ca dimensiune există un fior poetic, există şi aspiraţia la un stil propriu, detaşat de ce se scrisese mai înainte, nu doar în limba noastră, ci în tot ce ne era accesibil. Insă îi lipsea forţa să se materializeze, în versuri sau în proză, şi atunci recurgea la artificii, ca să-şi ascundă neputinţa. In această privinţă era un maestru, folosea subtilităţi indescifrabile, ce-i drept epatante, uneori spectaculoase în sensul bun al cuvântului, dar de neadmis în poezie, căreia trebuia să i se păstreze puritatea şi nu poate fi oficiată fără deplină, adâncă, însângerată sinceritate."

Să fi aplicat această teorie în alte cazuri, criticul mi-ar fi dat multă satisfacţie, fiindcă procedeul denunţat de el se foloseşte adesea, şi nimeni nu îndrăzneşte să-l demaşte; nu îndrăzneşte fiindcă nu poate, fiindcă artificiile unei inspiraţii, ca poezia însăşi, nu oricine este capabil să le combine, intre adevăr şi minciună, fără să ne vadă înşelătoria. Însă, odată reuşite, ele devin baricade puternice, care greu pot fi escaladate. Această operaţie făcea acum criticul, ataca baricadele una câte una, le dinamita, ca să arate ce gol au în spate.

— Nu-i nevoie să citesc tot, spune Alion, împăturind ziarul, fără nici cea mai mică tulburare. Îmi face plăcere, dar mă oboseşte. Mă simt ca un mort care asistă la propria lui disecţie. Sa ştii că nu-i un supliciu, ci un privilegiu.

Medita câteva clipe, apoi ridică spre mine ochii lui albaştri, care totdeauna m-au făcut să sper in lucrurile frumoase din viaţa noastră.

— Ştii ce cred? spuse, arătând ziarul. Că s-ar putea să aibă dreptate! Dar ca om, nu ca judecător de literatura. Judecătorii de literatură trebuie să se slujească de altă lege decât cititorii. Şi asemenea lege nu există, fiecare şi-o face singur, cum poate. De altfel, nici nu ştiu cu ce drept ne judecă. Dau ei un examen de competenţă şi de moralitate? Depun un jurămint, ca urmaşii lui Hipocrate? Nimic! Călăresc ca în vestul sălbatic, vânând pieile roşii şi pieile albe, fără să ştie ce culoare au ei înşişi la piele... Din ce slăbiciune îi lăsăm să ne vâneze? Ai văzut cum înţepeneşte câinele în faţa hingherului, când ar putea să-i sară în beregată? Criticii nu sunt creatori ci doar comentatori de literatură, cum este oricare cititor la el acasă. Literatura poate să existe şi fără critică, de atitea ori inoperantă, pe când critica, fără literatură, işi pierde funcţiunea. E un adevăr atât de simplu şi poate fi exprimat cu utila claritale, incât nici nu se mai bagă in seamă, ca faimoasa scrisoare furată, de negăsit, fiindcă este pusă la vedere. Şi ca sa nu-mi opui nume de mult consacrate, ţine seama că în calitatea lor de critici, aceştia au călcat adesea în străchini: meritul este că au fost in primul rând nu judecători, ci animatori de literatură. Ca filosofii numiti aşa din eroare, când de fapt sunt doar răspânditori de filosofie, pe care o cunosc şi uneori pot s-o explice, dar prea rar se întâmplă să creeze un sistem propriu de a interpreta gândirea omenească.

Arătă spre ziarul pus alături, pe masă.

— Insă el, ca om, da, poate că are dreptate! Când doi oameni cu pregătire recunoscută pot să-şi exprime, asupra aceluiaşi subiect, opinii diametral opuse, ce încredere mai poate să-mi inspire cuvântul? Dar încrederea mea este pierdută de mult, nu de astăzi. Şi nu-i vorba doar de cuvintele care mă hulesc sau mă proslăvesc, ci de toate, folosite de toată lumea, chiar şi de mine însumi, care mă socotesc un om de bună credinţă.

Am încercat să-i opun ideca că nu în toate relaţiile dintre oameni se intâmplă la fel, că în viaţa noastră sunt sumedenie de valori fixe, pe care nimeni nu poale să le schimbe, fiind garantate de lege.

— Da, ştiu: metru, gram, secundă! Nu uita insa că şi aceste valori sunt măsurate de instrumente care se pot degrada, sau pot fi măsluite: ruleta, cântarul, cronometrul. Pentru mine, singurul mijloc de măsură in care am vrut să cred a fost cuvântul. Pierzindu-mi încrederea în el, nu

mi-a rămas decât să-mi fac un vocabular propriu. Dar iată că doi oameni, contemporani cu mine, încrcând să-mi descifreze limbajul, ajung la tălmăciri inverse, unul vede *alb* unde am scris *negru*, altul vede *rău*, unde am scris *bine*. Mai confuz decât în turnul lui Babei.

Aici Alion lăsă ideea deoparte, şi abordă alta, numai în aparenţă distanţată de prima:

— Turnul lui Babei m-a făcut să mă gândesc la felul cum suntem organizaţi noi, literaţii, şi, paralel, cei care practică alte arte şi meşteşuguri creatoare. Te-ai intrebat ce reprezentăm numeric toţi aceştia, faţă de restul populaţiei? Iţi spun eu, nimica toată, unu la mie ar fi prea bine dar nu-i nici atât. Gândul mi-a venit mai demult, anii trecuţi, când am ajuns cu vaporul la New York şi am văzut zgârie norii din Manhattan. Era o înserare cu cerul roz tărcat de norişori prelungi, roşii, care, alungaţi de vânt printre buildingurile înalte dădeau impresia că ele se clatină, se înclină pe o parte şi au să cadă. Atunci, fără să cred că ar fi posibilă o catastrofă, m-am gândit la oamenii care locuiau acolo, respirau toţi deodată, mi se pare vreo patru milioane, iţi dai seama ce masă de aer punea in mişcare respiraţia lor simultană? …

Mai târziu am văzut şi eu priveliştea aceea, construcţiile înalte de zeci şi sute de metri, care, în loc să brutalizeze natura, păreau o operă de artă, armonioasă, seducătoare, iar oamenilor, cum mi-i închipuiam şi eu în clipa aceea, la fel ca Alion, respirând toţi deodată, le dădea, fără să-i văd, o grandoare pe măsura oraşului. Numai că, deşi erau nori şi bătea vântul, făcând ca buildingurile înalte sa se clatine, mi se părea că se înclină din margini spre mijloc, să se sprijine unele în altele, reproducând in culori variate piramida lui Keops; impresia se datora imensei panorame care acoperea întreg câmpul meu vizual şi deforma imaginea. Atunci mi-am amintit ce spunea Alion, că la patru milioane de locuitori, creatorii de artă, de toate felurile, puteau să numere abia câteva mii. Chiar dacă era o cifră mult prea mică, pe care nu aveam nici o posibiiiiate s-o verific, disproporţia rămânea în orice caz enormă, nu se putea altfel, n-ar fi fost loc pentru atâtea muze.

— Nu-i nevoie să rămânem la New York, spunea Alion, L-am pomenit, fiindcă gândul mi-a venit acolo, unde am putut să-mi imaginez un turn in care să evolueze creatorii de artă, aspiranţi la înălţimea zgârie-norilor. Putem să ne intoarcem la Bucureşti, să luăm palatul telefoanelor, să-i adăugăm vreo douăzeci de etaje şi să-i dăm forma turnului Eiffel, ca suprafaţa etajelor să se micşoreze în timp ce creşte înălţimea. Aşa îmi închipui sediul creatorilor de artă, cu posibilitatea ca fiecare specialitate să aibă scara ei proprie, altfel s-ar crea confuzii. La parterul acestei construcţii, cu baza destul de mare ca înăuntru să încapă toţi aspiranţii la artă, este locul debutanţilor, primiţi fără nici un

examen. Examenul începe de aici încolo, câte unul la fiecare treaptă a scării. Timizi la început, cu pălăria in mână, cu buzunarele doldora de manuscrise, poezii, nuvele, romane, salutând în stingă şi-n dreapta, începând cu uşierii, capătă îndrăzneală când pun piciorul pe prima treaptă, merg curajoşi mai departe, ocupă pe rând etajele, înghesuindu-se pe suprafeţe tot mai reduse. Cei de la etajele superioare, unde au ajuns urcând şi ei treaptă cu treaptă, se străduiesc să meargă mai departe. La cel mai înalt punct, pe terasă, nu mai mare decât un loc de veci în cimitirile noastre, presiunea din spate ii împinge peste balustradă. Pe unii îi aşteaptă Pegaşii, cu şei aurite şi ii duc mai sus decât bolta cerească; pe pământ li se face mormântul în parcul monumental al oraşului. Alţii, care zadarnic au sperat că vor călări şi ei pe un cal cu aripi, se prăbuşesc, dar nu mor toţi, o parte izbutesc să se salveze, aterizând pe balcoanele etajelor inferioare, unde primesc pensie şi o medalie *Bene Merenti*. Acolo lâncezesc până la moarte, când li se face mormântul pe aleea principală a cimitirului, în apropierea capelei, sau pe aleea a doua şi pe cele turnătoare, până la margine, după cât de jos a fost etajul unde s-au oprit ca să supravieţuiască. Cei care cad de-a dreptul pe trotuar sunt adunaţi cu lopata şi inmormântaţi în afara oraşului, la cimitirul săracilor... Pentru toate cazurile sunt exemple în istoria literaturii, a tuturor artelor, si a meşteşugurilor creatoare... Cu toate sfârşiturile triste sau tragice, la parterul clădirii mereu se înghesuie aspiranţii...

— Astăzi eşti într-o dispoziţie sumbră! i-am spus.

Jos la biserică băteau clopotele şi se auzea murmurul credincioşilor care ieşeau de la liturghie. Clopote băteau în tot oraşul, până departe, din ce în ce mai slabe.

Nu mi-a răspuns, simţeam un fel de ciudă, provocată de seninătatea lui, când ar fi trebuit să-l tulbure măcar viziunea atât de pesimistă, privind evoluţia artelor. Dar nu îl bănuiam că ar fi fost de rea-credinţă, exprimase ce simţea el în aceste clipe.

— Tu, din ce categorie crezi că faci parte?

In glasul meu era, fără voie, puţină ironie, puţină duritate. Mi-a răspuns, păstrându-şi seninătatea:

— Cum îţi închipui că aş fi năzuit să urc vreo treaptă? Ştii cât sunt de leneş! Locul meu e pe dinafară, nu-mi place înghesuiala. Cât priveşte mormântul, n-am nevoie de nici o categorie; ţi-am spus că vreau să mă ardă!

20

Convorbirea aceasta cu Alion am avut-o în vara anului 1942, cind

terminasem de colindat ţara cu motocicletele, sau cel mult mă duceam eu, singur, el fiind adesea plecat pe front, ca observator independent care nu urmărea să descrie războiul, ci sa-l trăiască. Întâmplător, era ziua de 11 iunie, când cu un an înainte guvernul român semnase la Berchtesgaden angajamentul de a participa la lupta împotriva Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice. Exact unsprezece zile mai târziu, înţelegerea era pusă în faptă, armata noastră trecea Prutul.

Din ce-a urmat în anul acela, mi-a mai rămas sa amintesc că la 6 decembrie Anglia declara război României. Era de aşteptat, era firesc, ne aflam în coaliţia inamică, nu puteam fi scutiţi de nici o consecinţă. Ce straniu mi se părea că, doi ani mai înainte, aceeaşi Anglie ne oferea garanţii pentru integritatea frontierelor noastre! Ştiu că aşa cum avea să evolueze agresiunea lui Hitler, cu o Polonie cotropită, cu o Franţă învinsă, într-o Europă legată de mâini şi de picioare, Anglia n-ar fi avut cum să ne ajute; dar oferta fusese făcuta, şi prin acceptarea ei am fi avut o soartă comună cu acest puternic imperiu, care până la urmă trebuia să învingă.

Aşa cum nu putea să ne ajute, deocamdată Anglia nu avea nici cum sa ne atace; declaraţia de război ramânea un act simbolic. Ar fi putut, tot simbolic, să arunce asupra teritoriului nostru o bombă; dar englezilor nu le ardea de glumă. Oricum, am simţit o amărăciune că lumea aceea pe care o iubeam şi căreia îi datoram recunoştinţă nu doar fiindcă in războiul trecut luptase de partea noastră, încercase chiar să treacă prin Dardanele, ca să ne scape din strânsoarea germană, acum ne era inamică.

A fost ca o explozie în lanţ. in zilele următoare, 8, 10 şi 11 decembrie ne-au declarai război, pe rând, Canada şi Noua Zeelanda, Australia si Uniunea Sud-Africană. Câţi din cetăţenii acestor ţări ştiau ce este România, şi unde se află?

La acea vreme, prea puţini din cunoscuţii mei şi din cunoscuţii cunoscuţilor se îndoiau de victoria germană. Nu-i fără explicaţie, după două războaie fulger, chiar dacă al treilea intâmpina piedici şi unele deveneau grave. Odată cu intrarea in război a Statelor Unite, coaliţia împotriva lui Hitler devenise uriaşă. Dar nu toată lumea îşi dădea seama, unii notau tonajele vapoarelor pierdute de americani in Pacific, de englezi şi aliaţi în Atlantic, făceau adunarea şi îşi frecau mâinile, cu satisfacţie; infrângerea se dovedea cu cifre. Aceşti oameni nu fuseseră niciodată filo-germani şi anti-anglo-americani, ba poate chiar dimpotrivă. Victoriile germane le luau minţile, treceau de partea învingătorului, şi nu fiindcă aveau ceva de câştigat, doar că aşa sunt unii oameni, cel puternic fascinează. Şi mie mi se întâmplă la fel, dar numai la fotbal trec de partea echipei care joacă mai bine; e drept că

nu sunt legat prin ceva de echipa cealaltă, nu sunt legat de nici o echipă din lume. Şi apoi, nu urmăresc un meci decât din an în Paşte, iar atunci stau liniştit în faţa televizorului, nu răcnesc, nu sar de pe scaun, ceea ce admit că poate fi un grav simptom anti-social. Ii privesc cu invidie pe cei care se dau de ceasul morţii cind mingea intră în plasă, sau invers, când trece pe lângă poartă. Am o scuză, cred că m-au obosit războaiele, de la Cezar, de-a lungul istoriei, până în zilele noastre.

Eram şi eu îngrijorat de pierderile aliaţilor, proporţia adevărată am cunoscut-o când am citit corespondenţa lui Stalin cu Churchill şi cu Roosevelt. Stalin nu-şi ascundea supărarea dacă ajutoarele făgăduite prin tratatul de alianţă nu soseau la vreme, sau nu soseau deloc, când convoi după convoi erau scufundate. Oricât ar fi fost ele de bogate, Anglia şi mai ales Statele Unite, nu înţelegeam de unde puteau să scoată atâtea vapoare, marea lor parte sortite pieirii, şi atâta încărcătură, tancuri, avioane, tunuri, muniţie, plus mâncare şi îmbrăcăminte şi camioane care să le transporte la locul de trebuinţă, dacă nu ajungeau în fundul oceanului.

Alion nu ţinea seama de aceste pierderi, nici atunci când deveneau catastrofale; el se bizuia pe o credinţă, fundată pe fapte istorice. „Niciodată, îmi spunea, o coaliţie din care a făcut parte Anglia, n-a fost învinsă“

S-a adeverit şi de data aceasta, numai că au pus umărul şi Statele Unite, un umăr zdravăn. E destul să amintesc că la un moment dat construiau vapoare de zece mii de tone în ritm de unu in douăzeci şi patru de ore. Nu giganţi de cinci sau de zece ori mai mari, nu era nevoie, şi nici n-ar fi fost bine; aceste nave erau destinate să transporte în Europa material de război şi armată; să fi fost mai mari se strecurau anevoie printre submarinele inamicei iar odată lovite, paguba era înzecită. Dar nici zece mii de tone nu-i o glumă; cine a văzut după război un vas din acestea, numite la început „Liberty“, iar mai pe urmă „Victory“, a putut să-şi dea seama cât oţel şi câtă muncă erau băgate în ele; şi unele apucau să facă numai un transport, iar altele nici atâta, erau torpilate la prima călătorie.

Dacă va mai vorbi cineva despre ele sunt sigur că nu se va opri la un amănunt neînsemnat în aparenţă, căruia însă eu îi dau multă importanţă, ca unul care cunosc vapoarele, ştiu şi cum se construiesc, şi cum se scufundă. In clipa când o torpilă lovea vreunul în plin, făcându-l să se zgâlţâie, era posibil ca uşile de la cabine să se blocheze din cauza deformărilor, şi oamenii aflaţi înăuntru se înecau odată cu cele zece mii de tone. Nu pot spune o cifră exactă, cât costa un asemenea vapor, în orice caz milioane (de dolari, se înţelege). Şi,

punând la socoteală toale mările lumii, piereau cu sutele. Poate uşile se blocau la zece dintr-o sută de cazuri. Poate, la un convoi se înecau zece sau douăzeci de oameni; în alte locuri de luptă mureau zeci de mii, in aceleaşi minute. Atunci s-a imaginat şi s-a pus în practică un sistem care făcea ca la o izbitură toate uşile de pe vapor să se deschidă automat, sărind în lături. Nu ştiu dacă s-a făcut statistică, să se ştie câti oameni s-au salvat datorită sistemului. Intuitiv socotesc că nu prea mulţi, faţă de celelalte pierderi; în timpul unui atac prea puţini oameni rămân în cabină, poate cei surprinşi în timpul somnului; şi bineînţeles cei din sala maşinilor sau din alte compartimente unde este nevoie de ei ca instalaţiile vaporului să funcţioneze. Dar, cu cât ar fi fost mai puţini, cu atât sistemul de siguranţă mă impresionează mai tare. Mă impresionează fie şi numai ideea, chiar dacă n-ar fi fost nevoie de ea niciodată. Când se sacrifică zece mii de tone dar in acelaşi timp se fac eforturi spre a se salva zece oameni, sau numai unul, îmi dau seama ce valoare inestimabilă are omul, deşi în alte locuri mor cu miile. Ce poale fi salvat, să se salveze, fără a calcula costul.

Nu ştiu de ce Statele Unite au întârziat să ne declare război, cum făcuseră toţi participanţii la coaliţie. Poate nu ne luau în seamă, eram o ţară prea mică şi prea îndepărtată.

În schimb le-am declarat război noi înşine, la 12 decembrie, cinci zile după ce Japonia atacase prin surprindere flota americană de la Pearl Harbour din insula Hawaii, aflată în mijlocul Pacificului, conflagraţia întinzându-se astfel pe al doilea ocean al pământului, dar primul ca mărime. Poate ne-am supus unei dorinţe a Germaniei. Sau poate, ultimul om cu cap, dar cine?— Titulescu murise la 12 martie, exact cu opt luni mai înainte -- o fi socotit că la conferinţa de pace nu strică să stai în faja americanilor, fie şi ca ţară învinsă.

Aşa s-a încheiat anul, fără ca evenimentele acestea să schimbe ceva în viaţa noastră, din spatele îndepărtat al frontului. Dar soldaţii noştri degerau în stepele Rusiei, şi la Moscova tancurile germane nu mai puteau să pornească, fiindcă îngheţa uleiul în motoare.

Dacă nu cumva e scris greşit în anale, Statele Unite, fără să ţină seama de atitudinea noastră, ne-au declarat război abia anul următor, 1942, în iunie. Ar fi trebuit să reacţioneze ia timp, măcar din politeţe.

* * *

Despre de Gaulle, al cărui nume a răsărit atunci, se ştiu destule, poate prea multe. In 1942 nu ştiam însă decât că era un proaspăt general de brigadă în armata franceză, care nu acceptase armistiţiul cu Germania şi se retrăsese în Anglia, unde s-a străduit din răsputeri, şi nu fără opoziţie, să ţină sus drapelul Franţei. El a trăit ani buni după Eliberare, aşa se spune, deşi unii au fost grei până la pierderea

speranţei, dar în ce-l priveşte n-a disperat şi a murit cu ţelurile împlinite. Lumea îl va tine minte ca om politic, aşa îmi închipui, uitând sau ignorând câ fusese unul din stâlpii armatei franceze, din păcate neluat în seamă, sau luat numai pe jumătate, când se vedea limpede că doctrina lui era singura bună.

Odată linia Maginot construită, dar numai până la frontiera cu Belgia, ţară prietenă, oamenii politici şi strategii s-au culcat pe-o ureche. Zadarnic le-a strigat de Gaulle, cu mâna pâlnie la gura, ca surzilor, că războiul de poziţie îşi trăise epoca. In 1914 şi următorii, liniile întărite cu forturi opriseră înaintarea germană. Insă chiar de pe atunci, din primul an al războiului, se văzuse ce rol poate să joace o armată mobilă. Dacă generalul Joffre n-ar fi mobilizat toate taximetrele din Paris şi toate vehiculele motorizate să transporte repede trupe pe Marna, atunci frontul se prăbuşea şi în două zile armata germană ar fi defilat pe Champs-Elysee, ca în 1940, cum contemporanii mei au văzut la jurnalul cinematografic.

Înainte de 1916 am întărit şi noi capitala ţării, făcând din ea o cetate, înconjurată de forturi, care mai există şi astăzi, cu alte destinaţii. Insă nu începuse bine războiul, si tunurile de cetate au fost luate de la locul lor, încercând să se facă din ele artilerie mobilă. S-a văzut, cu întârziere, după atâta muncă şi cheltuială, că nimic nu-i împiedica pe nemţi să ocolească oraşul, să-l lase încercuit şi să meargă mai departe.

E ceea ce a socotit de Gaulle că se va întâmplă cu linia Maginot odată cu apariţia armatei motorizate; nimic nu era mai uşor pentru inamic decât să ocolească fortificaţiile. Ceea ce s-a şi întâmplat, într-un război care a trecut ca fulgerul prin Belgia, silindu-l pe rege sa capituleze în câteva zile, şi apoi a urmat ce se ştie. Unei asemenea invazii nu i se putea împotrivi decât o armata mobilă, care să se deplaseze repede în locul unde invadatorul era mai puternic. A fost doctrina lui de Gaulle, neluată în seamă nici de Statul-Major, nici de guvern, şi, la urma urmelor, nici de masa poporului, subminată de propaganda coloanei a cincea germană, care propovăduia neînarmarea, în scopuri pacifiste, în timp ce Hitler se înarma pe faţă, dar mult mai temeinic decât puteau să-şi închipuie francezii

Deşi de Gaulle nu avea nevoie de un apărător, am simţit datoria să-i restitui generalului ceea ce a fost umbrit de omul politic şi să spun că dacă el atunci ar fi fost mai mare peste armată şi s-ar fi bucurat de sprijinul guvernului, nemţii n-ar fi ocupat Parisul, Hitler s-ar fi oprit sa mediteze, cum a meditat, probabil spre paguba lui, la Canalul Mânecii. Dar generali se găseau cu duiumul in Franţa, se găseau şi mareşali, glorii trecute, aspiranţi la glorii viitoare.

Despre el va mai veni vorba, mai ales când va începe eliberarea

Franţei; voi reaminti atunci câte piedici a avut sâ înfrunte, din partea propriilor sai aliaţi, căci de duşmani n-am ce spune. Era un om care avea darul sâ indispună şi să inspire frică; tot timpul aliaţii s-au temut, că o sa ia mai mult decât i se cuvine.

A fost vremea generalilor care n-au acceptat înfrângerea Franţei: Giraud, Leclerc, Darlan, -- acesta din urmă cu un mic semn de întrebare – şi probabil mulţi alţii scăpaţi din vedere, căci n-am luat notiţe, nebănuind că într-o zi voi avea nevoie de ele; cât despre cărţile de istorie, au şi mai mari lacune. Ca şi povestea pe care voi încerca s-o reconstitui, din bucăţi incomplete.

Printre miile (zeci de mii, sute?) de prizonieri făcuţi de germani in ţările cotropite, se afla unul, cu nume şi profesiune de împrumut, un inginer şi industriaş, Hans Greiner. Nu ştiu unde căzuse prizonier şi cum işi asumase acest nume cu rezonantă germanică. Dar nici nu are importanţă, şi nici faptul că intr-o zi a evadat, cu toată paza severă, nu mi-ar fi atras atenţia; mulţi evadau, ca în cărţile cu aventuri extraordinare. M-a surprins însă că îndată ziarele germane anunţau un premiu de o sută de mii de mărci oferite de Goebbels cui va înlesni prinderea evadatului. Dacă Germania ar fi oferit aceeaşi sumă pentru toţi prizonierii scăpaţi din lagăr, risca să-şi sleiască vistieria.

Ştim cu toţii cine a fost Goebbels: ministrul propagandei şi, mai mult decât atât, unul din cei mai devotaţi slujitori ai lui Hitler. Dar ce-l privea pe el omul in cauză, aceasta fiind treaba serviciului de contraspionaj sau a Gestapoului? Evadatul se numea în realitate Henri Giraud, şi era general in armata franceză; m-am oprit la el fiindcă a avut de jucat un rol în continuarea războiului, în acei ani când jumătate din Franţa era ocupată, iar jumătatea cealaltă se afla, aproape direct, sub controlul ocupantului. Odată evadat, generalul a izbutit să străbată teritoriul Germaniei până în Elveţia. N-a fost singurul, însă pe capul lui erau puse o sută de mii de mărci germane, o ispită care de atâtea ori şi-a dat roadele. Se înţelege că n-ar fi reuşit, dacă nu se găsea cine să-l ajute. L-au ajutat, cu preţul vieţii, un grup de patrioţi germani, ostili lui Hitler.

Câti oameni vor fi fost schingiuiţi până să se găspască vinovaţii? De la unu până la o mie, sau mai mulţi; oricâţi aş spune, nimeni n-ar putea să mă contrazică. Vinovaţii au fost executaţi, în informaţia mea nu se spune cum, dar nu se putea altfel decât cu ştreangul, şi sunt convins, că pe lângă ei au mai fost spânzuraţi şi alţii, fie numai pentru că într-o zi au băut impreună o halbă la berărie.

In Elveţia generalul a trecut prin aventuri stupide; bănuit de spionaj, de ce nu si de contrabandă? Ce neinformat serviciu de contrainformaţii a putut să-şi închipuie una ca asta? Dar, în sfârşit, rolul contrainformaţiei este să bănuiască.

Intre timp. Guvernul german făcea presiuni în Elveţia, să-l extrădeze, ceea ce n-a obţinut, şi generalul a ajuns la Londra, patria învinşilor. Până să ajungă acolo, n-ar fi putut nemţii să-l răpească? De Skorzeny nu se auzise încă, el ar fi fost în stare, cum mai târziu l-a răpit pe Mussolini din mâinile italienilor.

In cele două războaie mondiale, Elveţia a rămas neutră, in centrul incendiului. Dintr-o mulţime de considerente geografice, politice, economice, nici unul din beligeranţi n-a silit-o să i se alieze, şi nu i-a încălcat teritoriul. Intr-un asemenea caz, tara nici n-ar fi putut să se apere, fiindcă nu avea decât o armată simbolică. Uitându-mă pe hartă m-am întrebat adesea, ce-or fi gândit vecinii ei? Nu socoteau că e nedrept să rămână netulburată, în vreme ce ei se luptă pe, viaţă şi pe moarte? Italia, Franţa, Germania! Dar de unde să ştim noi ce se întâmplă la conferinţe secrete? Ce promisiuni i se făceau, de ce ameninţări avea parte? Iată ce am aflat la fata locului, poate nu-i un secret atit de mare cum a fost pentru mine, dar în nici un caz nu-i secretul lui Polichinelle, cunoscut de toată lumea.

La Laussane, într-o suburbie binecuvântată şi de soartă şi de natură, o sucursală a Paradisului, există o stradă, sau un bulevard, care se numeşte General Guisan. Ştiu sigur, l-am străbătut de la un cap la altul. Deci, Elveţia a avut un general! Spun la trecut, fiindcă azi e cu siguranţă la pensie, dacă mai trăieşte.

Când nemţii au vrut să transporte trupe în Italia, ca să-l ajute pe Mussolini, calea cea mai scurtă era de-a latul Elveţiei. Dar această ţară muntoasă, deşi nu avea decât puţină armată, nu putea să fie cotropită ca Belgia şi Olanda. Şi apoi ar fi însemnat să se violeze tradiţia, mai respectată decât tratatele. Deci Hitler a cerut permisiunea.

General Guisan, care a dus tratativele, ştia că un război ar fi fost dezastruos şi pentru Elveţia, şi pentru Germania. Sorţii erau egali, dacă priveai situaţia lucid şi pe toate feţele. Dar el mai ştia că Hitler, coleric şi scos din fire de mersul războiului, ar fi fost în stare de un act iresponsabil, nesocotindu-i urmările. Şi atunci, înţelegând că trebuia să facă o concesie, ca să salveze ce se putea salva, le-a îngăduit nemţilor să traverseze Elveţia, dar numai în trenuri cu uşile sigilate, şi fără oprire. Dată fiind agresivitatea Germaniei, concesia mi se pare înţeleaptă, şi la urma urmelor, minimă. Din punct de vedere material nu atrăgea nici o pierdere pentru Elveţia, transportul urmând să se plătească. Nici pierderea morală nu era gravă, dat fiind dezastrul care ar fi urmat, în cazul unui refuz fără discuţie. Şi apoi, cu ajutorul sau fără ajutorul Germaniei, Mussolini tot pierduse războiul, cum avea să-l piardă şi aliatul lui nordic.

„Iar de nu acceptaţi această propunere, a spus generalul Guisan,

prin Elveţia tot n-o să puteţi trece: toate tunelurile (şi sunt multe), toate podurile şi viaductele vor fi aruncate în aer!“

Generalul trebuie ţinut minte, de aceea are la Lausanne un bulevard care ii poartă numele, fiind primul şi ultimul om în faţa căruia Hitler a înţeles să se plieze; căci nu s-a pliat nici când Berlinul era incendiat, nici când tancurile sovietice treceau peste buncărul unde el şi-a tras un glonţ în tâmplă (sau a înghiţit cianură; versiunea cu revolverul poate au inventat-o partizanii, ca în deznodământ să fie un pic de bravură).

Nemţii au trecut în Italia, fără ca elveţienii să-i vadă la faţa.

* * *

Cât despic generalul Giraud, la o lună după ce ajunsese in Anglia, lua comanda trupelor franceze din nordul Africii. Aceste trupe, unite cu ale aliaţilor, i-au dat mult de furcă feldmareşalului Rommel, supranumit „vulpea deşertului" până ce l-au aruncat afară din Africa.

Evadarea generalului Giraud, cea mai senzaţională din câte s-au cunoscut vreodată, după cum se spune, a prilejuit să se facă un film, dar nu l-am văzut. In schimb, am văzut altele, multe, cu evadări care de care mai îndrăzneţe; poate se bizuiau pe întâmplări reale, poate era şi evadarea lui Giraud printre ele, dar, credincios înclinării mele spre ficţiune, nu m-am gândit niciodată la faptele care le inspiraseră, am făcut din ele o sinteză, mult mai concludentă decât istoria însăşi. S-au scris şi cărţi despre general, le ştiu fără să-mi fi căzut în mână, fiindcă am citit altele, şi în esenţa lor toate seamănă intre ele.

Socotind că e bine să merg pe linii de înrudire, între fapte pe de o parte, între oameni pe de alta, singurul mijloc pentru mine de a mă orienta în învălmăşeala mondială din timpul războiului, am vrut ca numele generalului Giraud intrat în povestire datorită evadării lui din Germania, să-l lege de al amiralului Darlan, pe care l-a intâlnit în Africa. Acestea se întâmplau în 1942, spre sfârşitul anului, după ce Rommel pierduse războiul în Libia. Spre a nu lăsa la jumătate această izbândă, îndată americanii au debarcat în Algeria şi in Maroc, ca să aibă în mână întreg nordul şi nord-vestul Africii. Trupele franceze aflate acolo au primit de la mareşalul Petain, preşedinte a ce mai rămăsese din Franţa, ordinul să se opună.

Darlan se afla atunci la Alger, cu totul în afara acestor evenimente, numai ca să-şi vadă fiul bolnav, ceea ce nu era o minciună diplomatică. El avea insă funcţia de vicepreşedinte şi ministru de externe în guvernul Franţei neocupate şi, de pe această poziţie, cu drept sau fără drept a dat ordin trupelor franceze să înceteze lupta cu forţele americane, luând asupra sa, în acelaşi timp, autoritatea asupra Africii de Nord, în numele mareşalului.

Nu-mi aminteam prea bine ce rol jucase el în Algeria, păstram numai

impresia că fusese ceva ambiguu. Acum, după ce am căutat adevărul prin ziare şi rezumate ale războiului, impresia a devenit clară: ce putea fi mai ambiguu decât sâ te declari reprezentantul cuiva, după ce i-ai nesocotit ordinele? Nu înseamnă însă chiar că îl dezavuez; declaraţia lui poate că era o necesitate diplomatică. Vreau doar să arăt ce greu este să găseşti un drum de trecere prin desişurile istoriei, fie ea chiar cea contemporană, şi odată ajuns la lumină, să-ţi dai seama că ar fi trebuit să mergi prin altă parte.

Voi mai încerca şi de aici înainte să-mi explic vreo neînţelegere pe care o am cu mine însumi, dar am renunţat să cred că le voi putea limpezi pe toate.

Ar trebui să se adune toate documentele de la 1932 încoace, toate proclamaţiile, discursurile, corespondenţa diplomatică, stenogramele discuţiilor la nivele înalte, apoi ordinele de luptă de pe toate fronturile şi din toate fazele războaielor din vremea aceea, în sfârşit orice document sau simplă notiţă informativă, de asemeni memoriile oamenilor politici, şefi de state şi de guverne, ale comandanţilor de armate, scrisorile schimbate între toţi aceştia, textele toasturilor la banchete, felicitările la ocazii festive; sa se asculte toţi martorii care n-au spus la vreme ce aveau în minte; las la urmă înţelegerile şi tratatele secrete, fără să cred că n-am făcut omisiuni în această enumerare. Şi materialul adunat, probabil milioane de file, să fie băgat in cel mai mare şi perfecţionat computer. Poate doar aşa s-ar înlătura toate dubiile, inexactităţile şi controversele, după care adevărul obţinut pe această cale ar trebui concentrat într-o singură carte, oficială, tradusă în toate limbile şi pusă la îndemâna oricui ştie să citească; n-ar costa mai mult decât rachetele destinate, astăzi sau în viitor, să fie distruse.

Ceea ce fac aici nu poate să fie decât o filă, dn care m-aş mulţumi ca la trierea computerului să rămână măcar o idee. La numele lui Darlan voi adăuga în viitor altele, ale altor oameni, rămaşi neînţeleşi de mine. Dar, paralel cu ei ii voi numi şi pe cei care nu mi-au lăsat nici o îndoială cu privire la părţile lor demne de-a fi admirate. Generalul Leclerc este unul.

Puţin înainte de venirea americanilor în Africa, armata germană ajungea la Stalingrad, unul din nodurile cele mai mari ale războiului.

21

N-am uitat de legătura Despinei cu aviatorul, pe care n-o pot numi decât aventură, deşi a fost cât pe ce să se transforme în dramă. Voi reveni la ca când îi voi mai găsi un loc în povestire. Acum am amintit-o numai datorită întâmplării că în casa ei, singura dată când am fost în

vizită, l-am cunoscut pe Bubi Faur. E numele lui adevărat, deşi ar părea că l-am căutat ca să atragă atenţia. Dacă sună bine nici nu ştiu, unora le-o plăcea, altora nu, orice om are preferinţele sale. Mie numele îmi aduce în faţă omul, aşa cum l-am cunoscut, îmi evocă şi fizionomia lui, şi caracterul şi chiar cariera, o carieră solidă şi bine lucrată, de om care ştie să bată fierul cât e cald, cum fac făurarii. Ca profesiune era om de afaceri, aşa mi l-a prezentat Despina, măgulită de prezenţa lui în casă, unde se afla ca prieten al familiei.

De altfel nici n-a stat mult şi cum nici eu nu venisem decât ca să-i aduc Despinei o carte, am plecat împreună.

Cartea, tradusă în româneşte se numea *La răscruce de vânturi* şi avea multă circulaţie, mai ales că inspirase un film eu un actor impresionant, care făcuse numeroase femei să suspine. Sigur că pentru multă lume un film de-o oră şi jumătate se asimilează mai uşor decât o carte, acesta putând să zacă pe noptieră cu săptămânile. Chiar Despina, deşi făcuse Facultatea de litere şi filosofie fără să-şi ia licenţa, dar o făcuse, era interesată de carte fiindcă o incitase filmul, cu acel actor care în multe privinţe, şi ca temperament şi ca prezenţă fizică, de-o masculinitate puţin sălbatică semăna cu Ernest, aviatorul. Fără să fie o incultă, ceea ce am arătat mai înainte, pe ea n-o interesa cine scrisese cartea, în schimb putea să spună şi în somn numele actorului, dacă o întrebai şoptindu-i la ureche.

Am arătat-o în postura cea mai nefavorabilă, ca portretizarea ei să fie completă, dar mă grăbesc să spun că in rest nu era nici superficială, nici uşuratică; înflăcărarea pentru acel actor era cu totul abstractă, altminteri în locul lui il punea pe Ernest, pe care îl iubea dintr-o profunzime a sufletului neexplorată de nimeni mai înainte. Era o dragoste în aparenţă frivolă, fiindcă împrejurările o obligau să nu-şi arate sentimentele decât ca pe o joacă. Dar joaca odată avea s-o ducă până în faţa morţii.

După o săptămână mi-a telefonat, chemându-ma să-mi iau cartea. Am rugat-o s-o păstreze, dacă îi plăcuse; aveam încă un exemplar. Mi-a mulţumit fără entuziasm, cu un ton care mi s-a părut un refuz mascat sub o acceptare de politeţe. Era o zi nefastă pentru ea, in ajun Ernest nu venise, fără s-o anunţe şi să se scuze. Intâmplându-se prima oară, se simţise ca străpunsă în inimă de un cuţit, dar nu dintr-o dată, ci pătrunzând milimetru cu milimetru, în orele de aşteptare şi zbucium, prelungite până dimineaţa. De ce vroise tocmai atunci să-mi restituie cartea?

Ieşind în stradă cu Bubi Faur, l-am văzut că descuia portiera unui automobil pe lângâ care trecusem indiferent la venire. Era o limuzină neagră, un Cadillac sigur pe el, ca un om cu servieta doldora de

bancnote. Se aprindeau felinarele, lumina celui de deasupra, deşi albăstrie şi slabă, făcea să sclipească vopseaua şi nichelajele. Nu mă oprisem s-o privesc, fiindcă o asemenea locomotiva pe cauciucuri nu ma interesa, să-mi fi aparţinut mi-ar ii stricat firea.

La casa de alături, unde locuiau părinţii Despinei, continua să nu se simtă nici o mişcare.

— Dacă nu eşti ocupat astă seară, vino la noi, m-a poftit noua mea cunoştinţă, deschizându-mi portiera din dreapta. Cred că avem ceva de mâncare. De vin sint sigur, fiindcă pivniţa e asortată de mine.

Am acceptat, deşi nu ştiam ce putea să însemne "la noi": o soţie, o familie? Şi cât de numeroasă? Sau un consiliu de administraţie?

Eram puţin flatat, dar şi curios, nu cunoscusem până acum un om de afaceri, şi, judecind după Cadillac, nu putea să fie unul de duzină. Socoteam doar că o asemenea maşină se cuvine să aibă şofer, stăpânul să stea in spate, picior peste picior, cu o batistă albă în buzunarul de la piept, cu o camee la butonieră, să-şi arate rangul. Dar lui Bubi Faur îi plăcea să conducă, mi-am dat seama îndată, făcea reprize puternice, gustând cu voluptate şi satisfacţie acceleraţiile sportive. Era de altfel un sportiv, îl arăta întreaga înfăţişare, nu doar felul cum conducea maşina. În prima lui tinereţe, jucase rugby, mi-am amintit că auzisem de el, fusese un fel de vedetă. Acum se mulţumea să joace tenis, avea totdeauna în lada maşinii patru-cinci rachete, mărci renumite. Apoi făcea călărie de câmp, avea un cal pursânge în grija unui grăjdar din Băneasa; mai demult participase la concursuri hipice. În sfirşit iarna mergea la schi, nu se socotea un as, schia de plăcere, însă fără să fugă de coborâşurile dificile.

Mi-am schimbat părerea chiar şi despre maşină, nu-mi închipuisem că la dimensiunile ei putea să facă demaraje ca la curse. Apoi, de ce să ascund, mă simţeam bine în tapiţeria elastică şi mângâioasă, care mă învăluia de sub genunchi până la umeri, că nici nu mai simţeam forţa centrifugă în viraje, parcă eram contopit cu canapeaua. (Pe atunci automobilele nu aveau în faţă fotolii separate, câ astăzi, care împiedică pe femeia de alături să se apropie. Fotoliile au avantajele lor, canapeaua le avea pe ale ei, interesante mai ales la popasuri.)

Se întunecase, dar mai era timp până la masă. Simţind că maşina mă interesa, Bubi Faur mi-a propus să dăm o fugă până la pădurea Băneasa. Se simţea măgulit, nu încape vorbă, dar era şi plăcerea lui personală. Am trecut pe negândite de şoseaua care ducea la pădure, am mers înainte, eram captivat de viteză: cu toată lumina slabă a farurilor nu simţeam nici cea mai mică teamă: deşi abia il cunoscusem, îmi dădeam seama că omul de lângă mine ştia ce face. Şi-apoi, parcă avea ochi de pisică, vedea de departe obstacole pe care eu le

descopeream in ultima clipă. Uneori, când nu era sigur, aprindea cât ai clipi din ochi o pereche de proiectoare necamuflate, care luminau şoseaua peste o sută de metri, ca un fulger.

— Nu-i o contravenţie? l-am întrebat, cu timiditate.

Eu n-aş fi îndrăznit nici să mă gândesc la una ca asta, mergeam aplecat in faţă, cu ochii mari, sfredelind întunericul, gata să pun frâna în orice clipa.

— Cine să mă vadă? Şi cui fac râu? Chiar dacă ar fi un avion deasupra, ce-ar putea să descopere în doua secunde? Până să se dezmeticească, rămâne întunericul; poate să-şi închipuie că a fost o halucinaţie.

— Dar controalele sunt foarte severe!

— Ştiu toate posturile unde stau la pândă. Şi apoi…

Pe tăblia de sub tabloul de bord mi-a arătat un rând de sticle culcate. Pentru jandarmi, ţuică: pentru subofiteri, vermut Cinzano: pentru ofiţeri coniac Segarcea, producţia regelui Carol al doilea.

Acest aparat de corupţie, după maşină şi după siguranţa de sine, se adăuga la portretul omului de afaceri, pe care il vedeam prima oară.

Cind am ajuns in Otopeni, pe şoseaua pavată cu piatră cubică tocită pe margini, care când mergeam cu motocicleta îmi scotea braţele din umeri şi îmi rupea şalele, m-a cuprins o senzaţie de plutire, cum se întâmplă numai în vis, câteodată. Nu-mi venea să cred, nu înţelegeam ce se întâmplase cu şoseaua, când fusese schimbată piatra tocită: miracolul se datora maşinii, greutăţii ei şi suspensiei, care nu ştiusem până unde pot să ajungă, până la impresia de zbor pe o pernă de aer. Aşa am înţeles rostul acestor maşini de două tone şi jumătate, am înţeles şi de ce sunt atât de scumpe. Nu m-am gindit ce categorii de oameni le merită, incepind cu capelele încoronate şi cu miliardarii. În schimb am socotit că pentru oamenii de afaceri sunt indispensabile.

Dincolo de Săftica, unde este o şosea dreaptă de vreo doi kilometri, Faur a aprins proiectoarele de-a binelea, si mi-a făcut o demonstraţie de viteză, o sută cincizeci de kilometri pe oră. Cind am văzut acul kilometrajului, mi-am dus mâna la gură, de uimire, nu de frică. Pentru vremea aceea era o viteză ameţitoare. Dar deşi îmi plăcea şi râvneam tainic s-o pot atinge şi eu odată, maşina tot n-aş fi vrut-o.

La capătul liniei drepte, unde începea o curbă la stânga, Faur mi-a demonstrat şi frânele, făcându-le să urle ca sirenele de alarmă. Pe urmă ne-am întors mai încet, mi se părea că mergem la pas, dar kilometrajul arăta o sută pe oră.

Tot drumul dus-întors durase patruzeci de minute. Am oprit în faţa unei vile, pe o stradă paralelă cu şoseaua Kiseleff, un cartier acoperit de tăcere. Am coborât, Faur şi-a aruncat mănuşile pe tabloul de bord.

Un om a ieşit, din umbră şi s-a urcat la volan, să bage maşina în garaj, la subsolul casei; era şoferul. M-am simţit împăcat, un om de afaceri fără şofer n-aş fi putut, să-mi închipui.

* * *

Nu pot să spun că între noi a fost o prietenie adevărată; ne despărţea starea lui socială, pe care, deşi nu o invidiam, şi nici nu mă intimida, ne punea pe trepte diferite în faţa celorlalţi oameni. Aceştia, dacă se gudurau în faţa lui, pe mine abia mă băgau în seamă. N-am suferit niciodată dintr-o asemenea cauză, speram să fac ceva în viaţă, dar nu aşteptam să mă bucur de admiraţie, fiindcă in primul rând ar fi trebuit să mă admir eu însumi. Meritele, dacă le aveam, aş fi vrut să mi se recunoască fără să fiu de faţă.

Cam tot pe vremea aceea, in timpul războiului, când frontul era departe, într-o duminică după-amiază m-am intâlnit cu un cunoscut, e prea mult să-i spun prieten, care mergea în acelaşi loc cu mine, într-o vizită. Nu mă apropiasem de el, fiindcă mă privea cam de sus, şi dacă îmi dădea mâna părea că îmi oferă o decoraţie. Avea o mână flască, parcă fără sânge şi fără muşchi, care rămânea inertă ca şi când ar fi vrut să nu notifice rezerva lui faţă de mine, şi distanţa care ne separă.

Se spune că regele Carol intâi, foarte distant din fire, nu întindea niciodată mâna întreagă celor care aveau cinstea să-i stea în fată. Celor de însemnătate mai mică le dădea numai un deget, cu privirea în altă parte; următorilor două degete, apoi miniştrilor trei, şi patru primilor miniştri sau şefilor de partide, dacă nu-i făceau opoziţie. Mâna întreagă n-o simţeau decât capetele încoronate.

Meritele acelui cunoscut intâlnit pe stradă erau că publicase vreo patru cărţi, nuvele şi romane, pe care le socoteam mediocre, sau proaste, ceea ce timpul avea să confirme. Un cunoscut şi stimat animator de literatură, însă fără un adevărat simţ critic, şi poale cu un gust îndoielnic, îl proclamase marea speranţă a prozei noastre. Nu l-a împins înainte doar pe el, mereu căuta speranţe, îşi dădea sufletul pentru ele, descoperise şi citase genii. În urma lui nimic n-a stat in picioare, geniile s-au dovedit false iar speranţele vane: a rămas numai amintirea unui om care n-a avut altă pasiune decât să propage literatura, ceea ce, când atâţi o ignoră, merită recunoştinţă.

Fiind duminică florăriile erau închise, umblam cu ochii după o ţigancă, să iau ceva de la ea. Nu puteam sâ merg cu mâinile goale.

— Nici tu n-ai găsit flori! Ce facem? i-am spus prozatorului.

La care el mi-a răspuns aproape cu dispreţ pentru preocuparea mea atât de burgheză:

— Sâ duc flori?! Nu-i destul că mă duc eu?

Dacă aş mai fi avut vreo îndoială, acum eram sigur că nu va putea să

scrie niciodată o carte convingătoare, să mişte sufletul oamenilor. Să se fi întâmplat altfel, ar fi însemnat că eu nu ştiu nimic despre lume.

Bubi Faur era o fire deschisă, ar fi trebuit să-mi dau seama mai dinainte, înlătura cu dezinvoltură distanţele dintre oameni. Mi-a spus pe nume îndată ce-am intrat în casă, la un ceas după ce ne cunoscusem. O femeie şedea într-un fotoliu, sub un lampadar, lângă şemineu; parcă era un decor de cinematograf şi aştepta să fie filmată. Până la ea era o distanţă, întreg parterul alcătuia o singură încăpere, ceea ce nu putea decât să-mi placă, in pofida colţului cinematografic.

— Laura, îţi prezint pe…

M-am mirat că îmi reţinuse numele, pe care îl pronunţase Despina, o singură dată, când făcuse prezentările. În asemenea ocazii nimeni nu-i prea atent, mulţi se intimidează, ca să nu mai vorbesc de cei tari de ureche. Urmează conversaţii, incep prietenii şi la despărţire mulţi nu ştiu cum il cheamă pe celălalt; iar dacă îl întâlnesc altă dată, se chinuiesc să întoarcă discuţia in fel şi chip, doar-doar i-o afla numele. Uneori situaţia poate să ţină aşa până la moarte: atunci abia supravieţuitorul se dumireşte, fiindcă vede scris numele pe cruce; mortul, in schimb, ia ignoranta cu el in groapă.

Nu pot propune ca la reuniuni unde sunt mai mulţi invitaţi, de la şase în sus bunăoară, oamenii să poarte ecusoane pe rever, femeile broşe cu numele scrise in diamante sau în strasuri, după cum le dă mâna. Dar de ce nu? Cine va face acest pas, va binemerita de la semenii lor, in numele unei civilizaţii inteligente.

În timp ce mergeam spre fotoliu, şapte sau opt paşi, am apucat să văd că era o femeie tânără şi probabil frumoasă, fiindcă fără voie am rămas cu ochii la ea, ceea ce nu mi s-ar fi întimplat cu una urâtă. Dar când să mă aplec să-i sărut mâna, spre stupefacţia mea femeia s-a ridicat în picioare.

Nu sint robul unei obişnuinţe inscrise în codul manierelor elegante; când socotesc că una este stupidă, sau desuetă, o calc cu satisfacţie, chiar dacă scandalizez pe alţii. O femeie însă nu trebuie să se ridice fiindcă aşa cere buna-cuviinţă, ci spre a-i da bărbatului prilejul să se încline; în clipa aceea ea devine puţin regină.

Pe Faur nu l-a contrariat gestul nevestei, iar mirarea neplăcută de pe faţa mea n-a observat-o, ci ni s-a adresat amândurora:

— Spuneţi-vă pe nume!

Sigur că aşa ar fi bine; formulele obişnuite de politeţe nu sunt politeţea însăşi, ci o înţepenire, semnul rămânerii noastre în urmă, când timpul zboară pe lângă noi, şi noi zburăm împotriva timpului.

Ştiu; cel puţin din cărţi şi din filme, că în America soldaţii le spun pe nume ofiţerilor; aşa, parcă îţi vine să lupţi mai bine.

Am prieteni vechi, cu care douăzeci de ani am vorbit protocolar, până ce, în sfârşit, ne-am luat inima în dinţi şi am hotărât să ne spunem pe nume. Dar şi azi, după alt număr de ani, când le pronunţ numele parcă am un nod în gât şi un semn de întrebare pe faţă. Ar trebui să ne trăim încă o dată viaţa, şi sa pornim bine de la început, ca sa fim noi înşine, cum vrem sa fim şi nu putem.

Eram deci in casa unui om de afaceri. M-am uilat de jur împrejur, să văd ce o caracterizează. Era decorată de un arhitect care probabil se adaptase la gustul proprietarului. Din două apartamente, cum fusese împărţită înainte de a o cumpăra Faur, făcuse unul singur, legase parterul de etaj cu o scară interioară, dărâmând zidurile, întărind planşeele, lăsând doar câte un stâlp de susţinere ici-colo, aşezaţi nesimetric, ca să nu li se bănuiască scopul practic, ci să pară elemente decorative, înrudite cu mobila, realizase la parter încăperea unică, ale cărei dimensiuni, cum nu mai văzusem într-o locuinţă particulară, le remarcasem, puţin uluit, încă de la intrare.

Şemineul, de marmură verde, nu era plasat într-un colţ, sau la un perete, cum se obişnuieşte, ci în mijloc, într-o escavaţie circulară, cu diametrul de vreo cinci metri, cu două trepte de jur împrejur, ca o mică arenă. Nici nu ştiu cum coborâsem treptele fără să mă împiedic, căci eram cu ochii la femeia din fotoliu. Un horn tronconic pornea de deasupra şemineului şi străbatea tavanul. Era un frumos decor, de aramă bătută cu ciocanul, şi împodobită cu ghirlande de pietre roşii; nu puteau fi rubine adevărate, ci o imitaţie de sticlă. Deşi îmi plăcea câ mă aflam acolo şi mă simţeam bine, pietrele scumpe m-ar fi indispus, ca orice ostentaţie. De mult socotesc că frumosul poale fi obţinut cu mijloace modeste, dacă sunt bine alese.

Nu ardea altă lumină decât a lampadarului, care o punea in evidenţă pe stăpâna casei. Restul încăperii rămânea in penumbră, fără ca aşa să-şi piardă dimensiunile. Zăream numai scara; deşi departe, ieşea în evidenţă, învingea întunericul, fiind de marmură albă. Mi-a plăcut forma ei; ca o acoladă, care părea că îmbrăţişează spaţiul, am asemuit-o cu un braţ de femeie, arcuit intr-o îmbrăţişare şi poate chiar aşa îşi închipuise arhitectul. Balustrada, de aramă lustruită, cred câ fusese făcută cu intenţia să creeze o legătură dacă nu şi o înrudire, între două elemente atât de diferite, scara de marmură albă şi şemineul de marmură verde, cu hornul de aramă bătută cu ciocanul.

Nu m-a interesat mobila, care nici nu se vedea prea bine, decât masa de sufragerie, pusă intr-o nisa, al cărei perete din fund era in întregime alcătuit dintr-un acvariu, de unde venea o lumină albăstrie difuză, trecută parcă printr-un filtru de vată.

Şi după ce m-am uitat de jur împrejur, aruncând câte o privire

disimulată femeii, cum mă învăţase un actor, ca să nu observe si alţii, mi-am dat seama că ea era elementul cel mai decorativ din toată casa. Atunci am privit-o de-a dreptul, am uitat stângăcia ei de la început şi i-am spus cu o bucurie numai puţin stăpinită:

— Eşti foarte frumoasă, Laura!

22

Faur nu se născuse om de afaceri, ajunsese fiindcă avea o mare ambiţie şi isteţime, şi instincte, dar nu cred că ar fi reuşit să nu fi fost circumstanţele favorabile.

În 1940 era avocat la Sighişoara, unde tatăl lui ţinea o prăvălie, deci fiu de negustor, probabil cu ceva stare, nu mai mult decât atâta, nici titluri, nici moşie, nici castele. Dacă tânărul Faur jucase rugby până nu de multă vreme, se înţelege că avea o constituţie atletică. Fizionomia lui, indrăzneaţă şi hotărâtă, intr-un fel dură, ar fi fost pe placul Arhanghelului, care l-ar fi făcut comandant în scurtă vreme. El însă refuzase să se înscrie printre discipoli, şi chiar cu ostentaţie, ceea ce i-ar fi prilejuit multe necazuri dacă politica lor nu-i ducea de râpă numai după câteva luni de guvernare. Nu apucaseră decât să-i confişte maşina, care nu era altceva decât un biet DKV, producţie de război germană, cu caroseria de lemn, invelit cu carton presat şi dat cu vopsea lucioasă, că nici nu bănuiai ce ascunde. Abia şi-o cumpărase, nu atât de nevoie cât din pasiune, fiindcă automobilele îl fascinau, încă din copilărie.

După rebeliunea discipolilor ar fi putut să şi-o ia înapoi, fie şi hărtănită. Însă la data aceea plecase din Sighişoara. Un proces la Bucureşti îi prilejui să întâlnească un fost coleg de facultate, acum funcţionar superior la Comisia de românizare, care, fără multă vorbă îi propuse să ia în stăpânire o industrie evreiască, nu mare dar foarte rentabilă, o ţesătorie veche de pe şoseaua Ştefan cel Mare. Preţul era mic, aproape simbolic, bani împrumută de la Bancă, prin înlesnirea aceleiaşi comisii; pricepere nu i se cerea decât la administrare, restul era treaba maistrului, care supraveghea zece războaie, cu tot atâtea tesătoare, si cu vreo cinci ucenice, fete minore. Alt personal ţesătoria nu mai avea, decât un mecanic: el şi cu maistrul erau singurii bărbaţi acolo, amândoi evrei, oameni cu experienţă, care nu trebuiau împinşi de la spate. Deşi prima lui obligaţie ar fi fost să-i concedieze, înlocuindu-i cu etnici, Faur ii păstră, temporizând lucrurile; la nevoie putea să se scuze că nu găsea altii. Îi chemă pe amândoi la birou, îi bătu pe umeri, si le spuse câteva cuvinte in idiş, prinse din zbor în casa singurului evreu pe care il cunoştea in Sighişoara, fără să ştie dacă mai

existau şi alţii. Acolo se ducea fiindcă aveau o fată frumoasă, fetele frumoase ii plăceau tot cât automobilele, fie şi doar ca să le privească.

Maistrul şi mecanicul erau neîncrezători, se ştiau hăituiţi, cele câteva cuvinte în idiş -- nici ei nu ştiau prea multe – nu-i liniştiseră.

— Făceţi-vă treaba şi fiţi fără grijă! le spuse Faur. Cât sunt eu aici, nimeni n-o să vă supere. Puteţi să contaţi pe mine.

Apoi merse în atelier, si prefăcându-se că se uită la maşini, trase cu ochiul la ţesătoare; câteva dintre ele erau frumoase, şi le închipui îmbrăcate altfel, coafate, fardate, dar gândul nu i se duse mai departe. Nici una nu avea să se plângă în viitor de vreo ingerinţă din partea lui, şi, chiar cu motiv, nu s-ar fi plâns toate, fiindcă aşa cum ii plăceau lui fetele frumoase, la fel puteau să-l placă şi ele.

De aici înainte mi-e mai greu să înţeleg cum au mers treburile, deşi desfăşurarea lor o cunosc destul de bine. Dar ca să iţi poţi explica reuşita unei afaceri, cred că nu-i destul să vezi şi să afli, ci trebuie să ai tu însuţi simţul afacerii, care îmi lipseşte, ceea ce, dacă nu s-a văzut până acum, are să se vadă.

Bubi Faur nu luase bine ţesătoria în primire, că şi făcuse rost de o comandă importantă, de la un minister nou înfiinţat, care se ocupa cu înzestrarea armatei. Era vorba de o mătase artificială, pentru saci de pulbere, adică praf de puşcă. N-am aflat felul cum erau folosiţi şi de ce trebuiau să fie de mătase: n-a putut să mă lămurească nici Faur. Mi-a explicat doar cum luase comanda, şi cum avea să ia altele, in continuă creştere; nu ţin minte altceva decât principiul, că trebuia să câştige bunăvoinţa cuiva, sau a mai multora, pe grade, ca toată lumea să fie mulţumită, important era ca armata să aibă saci de mătase, în cantităţi tot mai mari, şi grabnic; in asemenea împrejurări nu e timp de tocmeală.

Deşi ţesută din celofibră, care venea cu camioane mari ale armatei, mătasea, numai albă, era frumoasă, puteai s-o cofunzi cu cea naturală. Am primit în dar de la Faur un balot întreg, mi-am făcut cămăşi care au ţinut ani de zile după terminarea războiului.

Ca personal administrativ ţesătoria avusese numai o secretară, în afară de patron, şi acesta o luase cu el la plecare, fiindu-i un fel de nepoată. La început Faur nu-i simţi lipsa, însă curând un asemenea ajutor deveni indispensabil; el era adesea plecat, numai cu treburi, în acel timp nu-şi îngăduia nici o distracţie, iată prima condiţie, pe care am înţeles-o cu uşurinţă, ca să fii om de afaceri. Cineva trebuie să răspundă la telefon, să ia note, să trieze corespondenţa, tot mai numeroasă, şi să bată la maşină răspunsul patronului, pe lânga felurite acte, dări de seamă, angajamente, pe lângă întocmirea statelor de salarii şi alte lucrări de contabilitate.

Dete un anunţ in *Universul*, nu la Mica publicitate, ci de sine stătător, in chenar, cu literă groasă: "Industrie in dezvoltare angajează secretară prezentabilă, bună dactilografă, având cunoştinţe de contabilitate..."

Dacă Faur ar fi fost pus pe distracţii, avea de unde să aleagă: veniră tot felul de fete, unele frumuşele, cu rochii până deasupra genunchiului, cum era moda, cu pantofi ortopedici. cu geantă atârnată pe un umăr, pieptănate ca Alida Vali, cu părul pe umărul celălalt. Nu toate cunoşteau ce se specifica în anunţ, din treizeci de candidate numai vreo trei îndeplineau aceste condiţiuni. Faur le opri şi le puse la probă, pe rând, cu ceasul in mână, le dictă o scrisoare, de bătut la maşină. Repet că nu era preocupat de altceva decât să aibă o secretară pricepută şi vrednică, iar prin condiţia iniţială, "prezentabilă", care atrăsese pe multe străine de celelalte condiţii el înţelegea doar atât, sâ nu fie o slută care să-l indispună.

Laura câştigă concursul nu la mare distanţă de celelalte, dar oricum, ieşi prima, după ceasornic, cu timpul cel mai bun şi fără greşeală. Va fi greu de crezul că patronul, om tânăr şi mai mult decât prezentabil, văzu abia după o săptămână că secretara era frumoasă. Iată încă o condiţie pentru a fi un bun om de afaceri, mi-am spus, să-ţi vezi de treburi şi să nu te uiţi la picioarele secretarei, nici s-o întrebi ce parfum foloseşte. Dacă uneori această condiţie mi-a fost dezminţită, inseamnă că sunt oameni care pot să facă la fel de bine şi una, si alta. În acea perioadă de început, Faur era un înverşunat, avea să se schimbe şi el cu timpul, pe măsură ce afacerile ii mergeau mai bine. Cine poate să-şi cumpere icre negre şi se mulţumeşte cu cele anonime, sărate şi presate, degeaba a mai muncit să ajungă, mai bine se făcea pustnic.

Atelierul era o hală de cărămidă netencuită, cu acoperitul într-o singură apă, aplecat înspre curte, invelit rudimentar cu carton gudronat, şi cu un luminator de aproape toată lungimea, care crea in interior o atmosferă plăcută, in pofida construcţiei primitive. Cel puţin pentru început, nu era nevoie de vreo îmbunătăţire, iar pentru viitor Faur avea alte planuri. Numai biroul trebuia să-l reamenajeze, acum ocupa un colţ al halei, după doi pereţi de scândură, se auzea zgomotul războaielor, li se simţea trepidaţia. Făcu o construcţie nouă, afară, de proporţii moderate, un vestibul, cu o odaie de toaletă alături, apoi o antecameră unde lucra secretara şi în continuare biroul patronului.

Această mică realizare, nu lipsită de armonie fiindcă o desenase un arhitect preocupat în primul rând de aspectul estetic al oricărei lucrări, fie şi un garaj, sau o magazie, trezi în Faur gustul să construiască, şi dacă n-ar fi ştiut să-l modereze, putea să bage bani cu nemiluita în investiţii, în loc să-i agonisească. Aşa ajunse la un echilibru stabil între venituri şi cheltuieli, ferindu-se de ceea ce se numeşte superfluu, deşi

este şi el atât de necesar în viaţă. De pildă, la vremea când ajunsese în plină prosperitate, ar fi putut să-şi ia pe lângă limuzină şi un automobil de sport, pentru care avea pasiune din adolescenţă. Se înfrânase, socotind că un Cadillac folosit bine poate să dea aceleaşi satisfacţii ca un Ferrari sau un Bugatti, plus confortul, plus prestanţa; renunţând la un vis din tinereţe, nu înseamnă câ îmbatrânise, ci ajunsese stăpânul propriei lui vârste.

Cind îşi cumpără casa de la şosea i-o transformă şi i-o decoră acelaşi arhitect care îi construise biroul, un om modest şi fără prea mult renume, dar sigur pe ideile sale şi capabil să le ducă până la capăt. Nici în viitor Faur nu apelă la altul; am recunoscut ca şi acesta este un dar al oamenilor de afaceri înnăscuţi, să nu-şi schimbe colaboratorii, cât timp ei nu le aduc nemulţumiri grave; un om nou este o cifră necunoscută în formulă, cu el poţi să câştigi, dar mai important este să nu pierzi ce-a fost câştigat înainte; sigur că nu cred fără condiţii in adevărul dictonului câ „mai binele" este duşmanul „binelui", insă nu strică să-l avem în vedere; există o ştiinţă de a trăi, cine vrea să şi-o însuşească trebuie în primul rând să-şi cunoască limitele, să-şi dea seama dacă este capabil să treacă de la "bine“ la „mai bine“.

Nu am să urmăresc mai departe ascensiunea lui Bubi Faur, mi se pare că este destul dacă am spus începutul: restul va fi după tipic, n-aş face decât să repet ce-au spus alţii şi ce-am mai spus eu însumi. Căci am mai cunoscut un om cu aproape aceleaşi date, pe care l-am pus într-o carte. Şi el pornise de la o mică industrie romanizată, prosperase, işi lărgise afacerile, era un om făcut, cum se spune, doar ca venise cu trei ani după Bubi Faur şi nu putuse să se bucure din plin de ceea ce agonisise; la naţionalizare pierduse tot, in afară de un săculeţ cu pietre preţioase. Nu ştiu ce s-a mai întâmplat cu el, a izbutit sau nu să treacă peste frontieră cu săculeţul.

În august 1944 Faur avea toţi banii căraţi în Elveţia, ii dusese încă din timpul războiului: spre nenorocul lui, nu apucă să se bucure de ei, dar nu fiindcă n-ar fi gândit bine, ci dintr-o cauză fără nici o legătură cu afacerile.

Despre biroul lui am amintit fiindcă este decorul unde a cerut-o în căsătorie pe Laura. Chiar aşa, ca pe vremuri, fără să întreprindă nimic mai înainte, nici măcar o invitaţie la restaurant, sau o plimbare cu maşina, tentaţii sigure pentru o fată. Văzuse că era frumoasă, curată şi îngrijită, purtarea ei îi plăcea, dar nu putea fi vorba de o dragoste: de o aventură si mai puţin. O luase ca pe o pavăză, să fie apărat de asalturile feminine. Se ridicase atunci în Bucureşti un batalion de fete frumoase, o generaţie surprinzătoare, toate suple, cu picioare lungi, cu mişcări armonioase şi îndrăzneţe, naturale, emancipate, fără

prejudecăţi, crescute în săli de dans şi pe stadioane, depăşindu-şi deodată specia şi parcă renegând-o. Am spus un batalion dar au fost mult mai numeroase, numai că unele s-au pierdut, n-au ştiut să se preţuiască, peste câţiva ani nu le mai recunoşteai, in lodene şi cu pantofi pe puncte. O parte însă au strălucit un număr bun de ani, erau renumite, despre ele se mai vorbeşte şi astăzi. Câteva s-au măritat cu aviatori americani, în speranţa că au să ajungă la Hollywood, sau poate din dragoste sinceră. Altele au plecat, pe o cale sau pe alta. Or fi unele care mai trăiesc şi astăzi, dar bineînţeles că nu le-ar recunoaşte nimeni.

Odată am văzut şi eu una, abia în devenire, dar am avut intuiţia că va fi o frumuseţe, şi nu m-am înşelat. Era cu vreo trei ani înaintea războiului, într-o seară de toamnă, urâtă, burniţa sau se lăsa ceaţă, tot ce poate fi mai rău pentru un om crescut la soare. Venea prin faţa universităţii, in uniformă de şcoală, cu număr pe mâneca pardesiului. Pardesiu bleumarin, croit pe talie, cu o panglică tricoloră pe după gât, coborând peste revere şi terminându-se cu o broşă ca o stemă, care era emblemă şcolii. Uniforma mi s-a părut de-o eleganţă uimitoare, câtva timp mi-a luat ochii, deşi sunt sigur că mai înainte o văzusem pe fată, si continuam s-o văd încă, fără să cred că una ca ea poate să existe în realitate, şi nu este doar o închipuire.

Mi-am recăpătat sângele rece, am stat locului şi când a trecut pe lingă mine, fără să mă vadă dar ştiind că o priveşte cineva, în părul blond, cu zulufi pe frunte şi pe dinapoia urechilor picăturile de burniţă sau ceaţă sclipeau, făcându-i o podoabă ca de mireasă. Ştia, de aceea mergea in capul gol, ţinându-şi pălăria de uniformă în mână, impreună cu servieta. Când a ajuns în dreptul meu i-am văzut nasul, din profil, roz şi străveziu, puţin adus in sus la vârf, cum il au mai ales fetele îndrăzneţe. Sau poate sunt îndrăzneţe tocmai fiindcă natura le-a înzestrat cu acest detaliu, puţin provocator şi nu lipsit de o gingăşie impertinentă. Cu tot părul blond, sprâncenele le avea negre, fine dar bine marcate, parcă trase cu pensula; şi, atât cât putea să se vadă din profil, ochii erau tot negri.

Nu puteam să-mi pun mintea cu ca, aveam uite gânduri, şi griji, iar vremea nu făcea decât să agraveze starea mea neprielnică pentru convorbirea cu o fată, şi incă una atât de mică; nu cred să fi avut mai mult de cincisprezece ani, sau şaisprezece: fără pardesiu, şi în altă lumină mi-aş fi dat seama altfel.

Numai cu şase luni înainte şi pe o vreme la fel de posomorâtă, decât că nu era toamna, pe bulevarde, şi chiar aici, prin faţa universităţii trecuse un cortegiu funebru cu doi discipoli morţi în războiul civil din Spania, se înţelege de ce parte luptaseră, pe care îi înmormântau cu onoruri furibunde, că nu pot numi altfel acea demonstraţie uriaşă,

menită să bage spaima în lume: plutoane de preoţi în faţa carului mortuar, batalioane de discipoli în spate, iar în faţa acestora Arhanghelul, singur, izolat de mulţime, mai ameninţător decât tot cortegiul.

Numai cu două luni înainte văzusem movile de cărţi arse în stradă, gândurile şi simţirile oamenilor prefăcute în fum şi cenuşă. Nu pot spune că am ştiut de atunci tot ce o să se întâmple în anii următori, dar era sigur că vor veni vremuri grele. După ce le-am îndurat am văzut că fuseseră mult mai grele decât s-ar fi aşteptat cel mai descurajat dintre oameni.

Eram descurajat in seara aceea de toamnă, cind deodată din burniţă sau din ceaţă a răsărit micul astru, care părea un soare răzbind prin pătura tuturor norilor de furtună adunaţi pe cerul nostru, fata luminoasă în uniformă de şcoală. Mi s-a părut că ar fi o pierdere atât de mare dacă dispărea in burniţă şi înceta să mai dea lumină, încât am luat-o pe urma ei amestecat in mulţime. La statuie, cât a aşteptat să treacă tramvaiul, am văzut-o mai de aproape, şi, cu toate că era cu spatele, mi-am dat seama ce supleţe avea şi cum îi fremăta trupul sub pardesiul sobru, dar atât de bine mulat pe talie şi pe şoldurile abia rotunjite, de adolescentă neştiutoare. N-am mers mai departe, aveam impresia că toţi oamenii din jur se uită la mine cu ironie, şi aveau tot dreptul, am lăsat-o să se ducă.

Şase ani mai târziu am văzut-o în foaierul unui teatru, stăteam pe o canapea, la perete şi am putut s-o privesc în voie. Deşi trecuse atâta timp şi se schimbase să n-o mai poţi recunoaşte, mi-am dat seama, prin simţuri ascunse, că nu putea fi alta. In păr, care acum era puţin mai închis la culoare şi bătea în roşu, avea o diademă de platină bătută cu mici diamante, n-am admis că puteau fi imitaţii, dar le lipsea puterea de fascinaţie a picăturilor de ceaţă care îi împodobeau buclele in seara când o văzusem prima dată.

Se plimba prin faţa mea, cu un bărbat alături, cam necioplit, am constatat cu dezamăgire şi care, culme a mizeriei, îi vorbea cu o scobitoare în gură; in plus, avea pe toate degetele inele de aur, că păreau o armă de apărare, un „box“ cum n-am mai văzut de multă vreme, era bun într-o încăierare cu borfaşii.

Ea însă nu arăta altfel decât făgăduise să fie, făcea parte din batalionul de fete frumoase, şi cred că avea locul în primele rânduri. Purta un taior negru, strâns pe talie, care se mula pe trupul ei, rămas la fel de suplu ca la vremea când o văzusem prima oară. Şi totuşi, cu toată înflorirea la care ajunsese acum, in splendoarea vârstei, parcă îi lipsea ceva, nu înţelegeam ce, un atribut neînsemnat dar esenţial, căci izbutea să-i schimbe natura înregistrată de mine ca o fixaţie. Am privit-

o tot timpul cât a durat pauza, parcă îmi defila intenţionat prin faţă, deşi nu putea să mă vadă, cum nu mă văzuse în seara de la universitate, dar ştia că o privire o urmăreşte. Abia când a sunat clopoţelul şi m-am ridicat să mă duc la locul meu, mi-am dat seama că îi lipsea uniforma de şcoală.

* * *

Erau trei surori, Laura cea mai mică, toate trei făceau parte din batalionul de fete frumoase, ramura mai puţin cunoscută, fiindcă duceau o viaţă retrasă, orfane de tată, cu o mamă care muncise ca să le crească; niciodată nu le spusese că sunt frumoase. Mama era secretară la cabinetul unui ministru, serviciu greu, nu fiindcă ar fi avut mult de lucru, ci din cauza orelor neregulate; luată cu ghiotura. Patronii ei, care se schimbau odată cu guvernele, sau câteodată mai des, nu se ţineau de programul ministerului, lipseau ore in şir, uneori toată ziua, lăsând-o să tricoteze; tricota pentru fete, pentru vecine, ii făcuse şi şefului de cabinet de care depindea direct o garnitură, pulover, jachetă, fular şi mănuşi. Iar la ora când să plece acasă, ministrul apărea cu o servietă doldora de dosare, o chema să-i dicteze corespondenţă, rapoarte, memorii, o ţinea uneori până la miezul nopţii, noroc că o trimitea acasă cu maşina, stătea departe, pe calea Şerban Vodă, aproape de cimitirul Belu. Şi noroc că nu o punea să bată la maşină toate acele hârtii, atunci noaptea. Se uita la ceas, convenea şi el că este târziu, le lăsa pe a doua zi. „Dar să vii devreme; până la ora zece să fie gata!“ Iar el venea la patru după amiază. Uneori însă, când se iveau urgenţe, nu se mai uita la ceas, o ţinea până dimineaţa.

Fetele crescuseră mai mult singure, trecuseră prin liceu, apoi printr-o şcoală de stenodactilografie, ca mama lor. Nu putea fi vorba să urmeze o facultate, era şi costisitor si nesigur, titraţii găseau mai greu slujbe.

Toate trei deveniseră secretare, şi ajunseseră pe treapta cea mai înaltă pe care o poate oferi această profesiune. Prima dintre ele era secretara lui Malaxa, dar pornise de la un serviciu modest, la contabilitate. Sigur că înfăţişarea îi era de ajutor, prima carte de vizită, pe urmă insă i se descopereau calităţile celelalte, priceperea, inteligenţa, conştiinciozitatea, discreţia, pe lângă modestie si buna-cuviinţă, care atrăgeau toate simpatiile, chiar ale şefilor mai ursuzi, sau ale celor neîncrezători în capacitatea femeilor de a lucra la fel de bine ca bărbaţii, şi chiar de-a le-o lua înainte în unele funcţii, cum e aceea de secretară.

Nu am cunoscut personal pe nici una din surorile Laurei, le-am văzut numai fotografiile. Despre viaţa lor personală nu ştiu nimic, ceea ce înseamnă că n-aveau nume rău, altfel aş fi aflat de la unul sau de la altui. Dacă au avut o iubire, au ferit-o de clevetirile oamenilor. Nimeni

n-a putut să spună că ascensiunea lor s-a datorat concesiilor obişnuite.

Prin 1943 am aflat de la Laura că sora ei mai mare se logodise cu un inginer al lui Malaxa, specializat în fabricaţia tunurilor, lucra mi se pare la Reşiţa: mai mult decât atât Laura n-a putut să-mi spună, şi nici n-aş fi vrut să aflu; în vreme de război nu-i bine sa te interesezi cum se fabrica tunurile.

Două luni mai târziu, era vară, logodnicii mergeau la Sinaia cu una din maşinile patronului, care avea să-i cunune la mănăstire, Malaxa in persoana, nu printr-un delegat, cum obişnuiesc persoanele importante. Stăteau pe canapeaua din spate, fata în dreapta; fiindcă n-am cunoscut-o, i-am uitat numele. La curba in Tâncăbeşti, unde ajunsesem în prima mea plimbare cu limuzina lui Faur, si pe unde de-atunci înainte am trecut de sute de ori, dacă n-o fi chiar o mie, maşina s-a ciocnit frontal cu un camion al armatei, care venea cu viteză din faţă, şi virase brusc, să evite o cotigă încărcată cu mături. Şoferul a murit cu volanul în piept, înfipt până in şira spinării. Logodnicul a venit peste el, a avut câteva coaste fracturate şi o comoţie, dar a scăpat cu viaţă. Pe fată, şocul a proiectat-o prin parbriz, de unde a căzut cu capul într-o bornă de pe marginea şoselii. (Azi bornele nu se mai fac din beton, ci din material plastic, flexibil). A mai trăit trei zile, în comă, fără să-şi mai vină în simţiri, fără să sufere. Au suferit groaznic mama ei şi surorile, trei zile au sperat când nu mai era nici o speranţă; doctorii, pentru câţi bani primeau de la Malaxa, se simţeau datori să le îmbărbăteze, dar a fost degeaba.

Din tot ce ar fi putut să-mi sugereze această moarte, şi funeraliile, mi-a rămas mintea la doliul Laurei. Era în aparenţă o fiinţă fragilă, fiindcă avea o constituţie delicată, elastică, subţire, cu încheieturile fine, capabilă însă de eforturi disproporţionate cu greutatea ei corporală, fără să dea impresia de încordare, fiindcă nu trebuia să-şi supraliciteze organismul, care, printr-un secret al naturii, dispunea de mai multă forţă decât i-ar fi fost necesară: acel secret al cailor de rasă pură, care întrec pe alţii mult mai puternici. Trăsătura ei dominantă era elasticitatea, in trup şi în spirit, de aceea mă incinta să merg alături de ea pe stradă, in promenade parcă aeriene, după cum nu mă incânta mai puţin să-mi vorbească despre o carte, arătându-mi pasajele remarcabile, subliniate cu liniuţe subţiri, ca pânza de paianjen, ca să nu mutileze pagina, şi apoi s-o comenteze, fără prejudecată, dovedind o gândire independentă.

Aceste însuşiri, probabil înnăscute ca toate talentele, surprinzătoare la o fiinţă modestă şi reţinută, mă făceau să uit că era in primul rând o fată frumoasă; trebuia să mă concentrez ca să-i regăsesc atributele fizice. Părul, brun, tuns scurt, aproape băieţeşte, ar fi făcut-o să

semene cu un adolescent, dacă nu s-ar fi văzut ce feminin era alcătuită, si câtă feminitate avea în toată fiinţa, în zâmbet, în priviri, în gesturi, şi mai ales în gânduri, când ii inspirai încredere să le mărturisească.

O asemenea tunsură nu se potrivea cu gusturile mele, am socotit că părul, mai ales când se vălureşte, fluturat de vânt sau dat pe spate cu o mişcare a capului e o podoabă mult prea a lor ca femeile să nu şi-o preţuiască, aşa cum o preţuiam eu, privind-o din afară. Nici acum nu mi-am schimbat părerea, dar trebuie să admit că părul Laurei, uşor ondulat, ca să nu pară o cască, şi totdeauna puţin în dezordine, ceea ce îi dădea mai multă viaţă, se potrivea atât de bine cu chipul şi cu stilul ei, încât n-aş fi dorit să fie altfel: iar gustul meu, atât de înrădăcinat, am admis că poate fi o prejudecată; pe Laura nu puteam să mi-o închipui cu părul pe spate. Şi astăzi, când ea nu mai există, imi amintesc ce mobilitate avea capul ei, cu ce uşurinţă se rotea de la unul la altul între doi oameni care o încadrau, cum a fost prima seară, la masă, eu aşezat in dreapta, Faur în stânga. Dar toate mişcările capului erau la fel de libere, când şi-l apleca în faţă, să gândească, sau când il dădea pe spate, să râdă: trecea uşor şi repede de la o poziţie la alta, mişcarea făcea parte din farmecul ei, pe care l-ar fi pierdut dacă avea părul lung, căzut pe spate. Desigur aşa ar fi căpătat alt farmec, numai că şi ea ar fi fost alta, şi nu doream decât să rămână cum o cunoscusem.

Spre a-i întregi imaginea, am să vorbesc despre doliu, care m-a impresionat în chip straniu, făcându-mă să văd în ea o fiică a morţii, cum mai târziu, pe-o altă femeie care mă fascinase, mi-am închipuit-o drept moartea însăşi, deghizată în frumuseţe. Am fost la cimitir şi am văzut-o pe marginea gropii, numai pe ea, căci îndată toţi ceilalţi dispăruseră. Am privit de departe, avusesem de la început intenţia sa nu mă apropii, nu le cunoşteam pe mama ei şi pe sora cealaltă, eram un străin, amestecul meu în familie ar fi fost o indiscreţie.

O cunoşteam de un an, eram prieteni dar prin intermediul lui Faur, si ea, cu toată independenţa de spirit, nu se dezvăluise ca femeie, ci numai ca soţie a acestuia. O judecasem pripit prima seară, când la venirea mea se ridicase in picioare. Nu-i lipsea educaţia, şi-o făcuse singură, prin lecturi şi studiind pe alţii, cu simţ de pătrundere. Deci nu ignora statutul ei de femeie, care trebuie să stie cum să primească omagiul bărbaţilor. Dar păstra in ea modestia micii secretare, venite să muncească spre a-şi câştiga pâinea, şi din ce-i prisosea să-şi cumpere o rochie. Bogăţia nu o făcuse să-şi piardă capul, nu era un merit al ei, nu se socotea mai presus decât alţii atât timp cât nu avea dovada; orice om intra pe uşă putea să-i fie superior, de aceea se ridicase în picioare, din respectul datorat lui aprioric.

Nu ştiu ce descoperise ea din mine într-un an cât trecuse, destul că

mă socotea prieten, iar eu descoperisem că prezenţa ei, sau numai gândul că ea există îmi făcea bine; îmi devenise necesară intr-un fel calm şi confortabil.

Şi deodată acum, pe marginea mormântului, în rochie neagră, cu ciorapi negri, cu voal negru pe faţă, îmi apărea intr-o desăvârşire carnală cum n-aş fi putut, sau m-aş fi ferit să mi-o inchipui, ca Venus în doliu. Ştiam că nimic nu ar ajunge să-i schimbe firea modestă şi castă, dar acum inocenţa ei de fată tunsă băieţeşte părea transformată într-o îndrăzneală de-a dreptul provocatoare, ceea ce, fiind cu totul potrivnic firii sale, m-a făcut să cred că în locul ei venise alta, o fiică a morţii, stăpâna cimitirului şi a muritorilor. Mai târziu, când mi s-au temperat gândurile exaltate, mi-am dat seama că săvârşisem o blasfemie, dar atunci, rochia de doliu strânsă pe trup de parcă ar fi fost propria ei piele, dezvăluindu-şi toate secretele mi s-a părut un apel la desfrâu şi petrecere, ca într-o noapte a Walpurgiei care avea să înceapă, după ce apunea soarele.

Laura n-avea nici o vină că am văzut-o despuiată, arătându-se cât era de vie, cu un curaj pe care, acolo în cimitir, nu putea să i-l dea decât mama ei, moartea. În realitate era o prefigurare.

Un timp am ocolit-o, până ce această imagine s-a şters, ca în locul ei să revină fetiţa cu părul tuns băieţeşte. N-am spus la timp că avea ochii negri.

Sora ei mijlocie, tot secretară, a fost recrutată in teatru, unde a avut succes, dar s-a spus că nu datorită vreunui talent, ci fiindcă era frumoasă. Pe urmă a făcut film, in Franţa, a luat un premiu la Cannes, s-a spus iarăşi că datorat frumuseţii. Mai târziu a ajuns în California, la Hollywood, unde a făcut film după film, fără să aflu decât cu întârziere; americanilor nu le-a plăcut numele ei, i-au dat altul. Aş fi putut s-o recunosc după fotografiile care apăreau în revistele ilustrate, dar mi se părea atât de necrezut, că n-am remarcat nici măcar asemănarea ei cu Laura.

Laura va rămâne o fotografie developată numai pe jumătate. Cu toată prietenia care ne-a legat, nelipsită de-o anumită tandreţe, rămasă în stadiul de camaraderie, ea nu are pentru ce să fie un personaj în carte. Personajul meu este Faur.

* * *

Neincrezut, dar mândru de toate, de afacerile lui, de Cadillac, de casa cu şemineu de marmură verde si scară de marmură albă. De pivniţa unde m-a condus să alegem vin pentru masă, boltită cu cărămidă, cu pereţii îmbrăcaţi în stejar galben; cu o masă pentru degustare, la mijloc; deoparte şase butoiaşe, lăcuite, mai mult pentru decor, deşi nu erau goale; dar vinul ales se păstra in sticle cu etichete

scrise de mână, numerotate, puse orizontal în rafturi, de partea cealaltă a mesei; într-un catalog cu scoarţele de piele lucrată in relief, cu adânciturile aurite, era trecută fiecare sticlă: când lua una, nu uita s-o şteargă, ca să n-o mai caute altă dată. Am luat două sticle de vin alb, de Rin, fiindcă la masă aveam peşte; nici n-a fost altceva, numai păstrugă cu maioneză, apoi păstrugă la grătar, o improvizaţie, a spus gazda, dar nici n-as fi vrut altceva. Oricât de cumpătat sunt la mâncare, de păstrugă aş vrea sa nu mă satur nici după ce-am mâncat peste nevoile mele.

Altă lumină nu era decât cea filtrată, care venea din acvariu. Peştii evoluau în toate sensurile, se strecurau printre plante, se târau cu burta pe pietre. Unii, mai mărişori, crescuţi parcă în apă liberă, işi lipeau botul de geam şi se uitau în farfuriile noastre, dar n-aveau cum să recunoască păstruga.

Laura şedea în capul mesei, cu spatele la acvariu; razele de lumină care veneau prin apă i se jucau în păr, şi din unghiul meu peştişorii coloraţi, aurii, verzi, roşii păreau podoabele ei, si n-avea altele. Cum îşi întorcea capul când spre mine, când spre Faur, cu mobilitatea ei atât de personală, îi zburătăcea în toate părţile, dar ei, nu mai puţin mobili, reveneau repede, să i se aşeze in păr, ca nişte steluţe multicolore.

După masă am revenit lângă şemineu şi am ascultat muzică, spaniolă, pe primul disc „microsion" venit în ţară; nici nu ştiam de existenta lui, nu ştiam nimic de gramofonul HF, înaltă fidelitate, apărut de puţină vreme şi încă fără răspândire. Faur era foarte mândru de el, cum era mândru şi de nevastă. Pe fondul acelei muzici de ghitară, puţin tristă şi insinuantă, s-a dus lângă ea, a ridicat-o în picioare, era foarte uşoară, a rotit-o in faţa mea, s-o văd din toate părţile şi m-a întrebat, cu naturaleţe:

— Îţi place Laura?

Mi s-a aprins obrazul, mi-au îngheţat coardele vocale; ar fi trebuit să-i dau un răspuns spiritual, ca s-o salvez şi pe ea şi pe mine, dar îmi îngheţase mintea. Laura s-a eliberat uşor, rni s-a părut că scâncise, şi s-a ghemuit în fotoliu. Îl iubea, îi era recunoscătoare, altfel s-ar fi simţit jignită. Dar el nu vroise s-o jignească, dimpotrivă, s-o etaleze, mândru de ea ca de toate bunurile sale.

După zece minute care au trecut greu m-am ridicat să plec. Faur a chemat şoferul să mă ducă pina acasă. Mai bucuros aş fi mers pe jos, ştiam că n-am să adorm repede, încă îmi mai ardea obrazul.

Laura este o amintire frumoasă. Am văzut-o în multe rânduri dar imaginea ei care mi-a rămas mai bine întipărită în minte este cea din prima seară, intâi când i se jurau peştişorii în păr, apoi când stătea ghemuită în fotoliu, la urmă, parcă rănită.

23

A doua zi dimineaţă, prima veste pe care am aflat-o, şi căreia nu i-am dat prea multă importanţă, fiindcă era foarte departe şi nu ştiam ce urmări o să aibă, a fost că începuse o bătălie pe Volga, pentru cucerirea unui oraş numit Stalingrad; numele nu-l auzeam prima oară, dar nu mă preocupase, nici nu mă gândisem că însemna oraşul lui Stalin, nu făceam legătura. Era fostul Ţaritin, care la rândul lui venea de la un Ţar, sau de la toţi ţarii ruşilor. Nu ştiu dacă înainte a mai fost un oraş în lume care să capete numele unui om în viaţă. Stalin s-a bucurat larg de aceasta cinste, chiar şi Braşovul s-a numit Oraşul Stalin, dar cine l-a botezat aşa a socotit că cinstea este a oraşului, naşul îi face doar o favoare, admiţând că trebuia să i se ceară voie. Ştiind cum se traduce în româneşte Stalingrad, ca şi Leningrad, Braşov ar fi trebuit sâ se-numească Oraşul *lui* Stalin, numai că ar fi fost prea de tot, un oraş nu poate să fie al cuiva care n-a trecut niciodată pe acolo.

Aşa insă era obiceiul, in acea vreme, numele celor din fruntea conducerii se popularizau pe toate căile şi cu cât aveau mai multă răspândire, cu atât creşteau în importanţă. Dintre multe exemple îmi vine în minte camionul cu marca Molotov, după numele ministrului de externe. Acest vehicul de tonaj mediu, fabricat în Uniunea Sovietică, a fost importat şi la noi, în multe’ exemplare, şi a circulat pe toate şoselele noastre.

La originea lui fusese camionul Studebaker, trimis de americani în cantităţi uriaşe, să susţină lupta împotriva armatei germane, mi se pare că in primul rând la Stalingrad.

Deoarece fusesem la Faur acasă şi o cunoscusem pe Laura la 3 septembrie 1942, înseamnă că bătălia de la Stalingrad a început a doua zi. A urmat un asediu înverşunat, pentru amândouă părţile, a ţinut toată iarna, până anul următor, la 2 februarie. Ştiu data, fiindcă a doua zi, Alion, care socotea războiul ca şi sfârşit, s-a internat în sanatoriu, nu ca să se vindece, ci să moară. Moartea toi amânându-se, s-a întors plictisit acasă, unde a somnolat până toamna. Somnola, sau făcea impresia că somnolează, stătea în pat cu ochii închişi, fără o suferinţă vizibilă, străin de lumea exterioară. Dar avea două ore pe zi, de obicei între unsprezece şi unu, când deschidea ochii şi se înviora, până ce devenea de-o luciditate deplină, şi plin de spirit, cum îl cunoscusem.

Când apăsarea războiului mi se va şterge din memorie, căci am simţit-o, deşi venea din depărtare, şi-o mai simt incă, poate voi încerca să reproduc gândurile lui din acele ultime zile. Prea personale ca să mi le însuşesc şi să le exprim ca pe ale mele, cum mi-ar fi mult mai uşor,

n-aş mai avea teama că am înţeles greşit o idee, căci o greşeală a mea mă priveşte numai pe mine. Poate voi izbuti când n-o să mai am de povestit fapte, ci vor rămâne ideile, ce gândea un om înainte de moarte, în orele când pentru lumea exterioară somnola, ca să poată rămâne numai cu lumea lui interioară.

Fapt este că la Stalingrad au murit sau au căzut in captivitate mulţi din românii noştri, aşa că au intrat în istorie.

Nu sunt dintre cei care au urmărit cu atenţie mersul războiului, fără să spun că nu mă interesa viitorul şi soarta mea înainte de toate. Azi, după aproape jumătate de secol, când încerc să găsesc o linie directoare printre acele evenimente, imi dau seama cât de haotice au fost pentru lumea contemporană. Cum puteai să le urmăreşti, fără să-ţi pierzi capul? Mă văd între ele ca un om încolţit de o haită de lupi, ori încotro s-ar întoarce e o primejdie. Pe o arie de trei sute şaizeci de grade în jurul nostru sarea in aer ceva şi putea să se întâmple la fel cu noi înşine. Las la o parte cronologia, pentru câteva clipe, îmi închipui câ toate se întâmplau simultan, pe tot pământul. Aşa văd războiul, când îi caut un fir după care să ţin drumul. Faptele se suprapun, se învălmăşesc, se contopesc, iar eu sunt omul pe care îl ameninţă lupii: tancuri înaintează asupra Varşoviei: la Katin, patru mii de ofiţeri sunt împuşcaţi şi aruncaţi într-o groapă comună: submarinele bântuie în Atlantic, convoaie navale sunt scufundate: la Pearl Harbour, in insulele Hawaii flota de război americană e bombardată pe negândite; ca să pună mâna pe apa grea, nemţii debarcă în Norvegia, ţară neutră, şi o ocupă: Londra e bombardată cu rachete, proiectile zburătoare, V1 şi V2, arma secretă a lui Hitler, duc groaza cu ele şi lasă jalea, dar Anglia continuă să existe: o bombă atomică explodează la Hiroşima, alta la Nagasaki, este o armă fără replică, Japonia, hotărâtă să lupte pină la ultimul om, intr-un imens hara-kiri, capitulează fără condiţii; pentru japonezi stă soarele in loc, râurile curg înapoi de la vărsare; la Kursk, peste o mie cinci sute de tancuri se ciocnesc şi se distrug, câte cincizeci de mii de tone unul; la Leningradul asediat, mor sute de mii de oameni, de glonţ, de frig şi de foame, armată şi lume civilă, le-am văzut mormintele, pogoane. Cum să nu-ţi pierzi minţile?

La trei zile după ce începea bătălia de la Stalingrad, în Atlanticul de sud se scufunda un vapor englezesc, lovit de torpilă. Ce contează un vapor, când se scufundau cu sutele? Transporta trei mii cinci sute de oameni, din care au scăpat numai trei sute. Cine mai tine minte? Câti nici măcar n-au auzit? In naufragiul Titanicului s-au înecat numai o mie trei sute, şi nu s-a uitat, după mai bine de şapte decenii.

Nu vreau să spun decât că în timp de război vieţile contează mai puţin, sau uneori nu mai contează nimic, dovadă cuptoarele de la

Auschwitz şi gemenele lor din lagărele înrudite, unde au fost arşi milioane de oameni.

Treii mii trei sute?

Era un vapor englez, *Laconia*, nici nu auzisem de el, sau uitasem; l-am găsit într-un ziar din epocă. Abia plecase de la Capetown, si mergea spre Anglia. Submarinul german U 156 l-a rupt in două cu o torpilă ţintită exact la mijloc; nici nu-i greu când victima n-are mijloace de luptă. Comandantul submarinului a fost certat, cred că de ochii lumii, fiindcă printre victime se numărau aproape două mii de prizonieri italieni, de care îmi închipui că puţin ii păsa lui Hitler. In schimb Mussolini putea să se supere. Dai aşa-i la război, viaţa e ieftină.

* * *

La trei luni după ce începuse bătălia pentru Stalingrad şi se scufundase *Laconia*, a murit un poet despre care n-as aminti, intre atâtea catastrofe, dacă n-aş şti că n-o să vorbească nimeni de el, nici după ce va fi pace. N-am citit nici o poezie scrisă de el, insă de numele lui auzeam in casă, când eram copil şi un an-doi după aceea; îl chema Artur Enăsescu. Se pare că avea o înfăţişare extravagantă, cum ii erau şi purtările, de aceea mi-a rămas in minte, intrigat de cuvântul extravagant, pe care nu-l mai auzisem. Luptase în războiul din 1916, 1918, odată cu ait poet, Săulescu, mort la Predeal, unde are un monument la ieşirea spre valea Timişului. Arthur Enâşescu a fost şi el grav rănit, dar pentru o rană oricit de gravă, nu se ridică monumente.

Amintindu-mi de aceşti doi oameni m-am gândit câţi poeţi au luptat în războaie: ii înşir aşa cum îmi vin în minte. Primul, Camil Petrescu se impune autoritar, cum ii era firea; e un om pe care cine l-a cunoscut nu poate să-l uite, iar de l-ar uita, ar avea să-i dea socoteală pe lumea cealaltă. Experienţa războiului pusa în poezii. Apoi într-un roman destul de autobiografic, i-a folosit cred şi in vreme de pace; fiindcă, sub înfăţişarea lui paşnica şi puţin fragilă, se ascundea un războinic.

In enumerarea care urmează, intre poeţi îi pun pe toţi cei care au avut simţul poeziei, chiar dacă s-au exprimat în proză, sau prin alte mijloace: un cântec, o pânză pictată, o piatră cioplită, o casă care nu-i doar un adăpost împotriva intemperiilor. Din ce-am citii in tinereţe scris de un mare gânditor al vremurilor moderne mi-a rămas neuitată părerea lui, că primele două arte sunt arhitectura şi poezia. Dacă pe cineva ideea aceasta o să-l contrarieze, să nu socotească nedreptăţite artele celelalte, căci in spaţiul dintre arhitectură şi poezie încap cu toatele.

De Liviu Rebreanu, inrolat în armata austro-ungară, nu sunt sigur că a facut şi războiul; mi-e destul că a scris *Pădurea spânzuraţilor*, care nu-i doar un roman, ci mai ales o dramă de familie: un frate spânzurat

pentru sentimente patriotice rămâne o rană de război în inima celui care supravieţuieşte.

Scriu fără să-mi explic asocierile; dacă va vrea cineva să le caute, mai bine să renunţe; n-o să le găsească nici psihanaliştii, dar sigur că ei pot să inventeze.

Stendhal a luptat cu arma in mână, nu cu condeiul, in campania din Italia, comandată de Napoleon, care nu era împărat pe vremea aceea. Mai târziu a mers după Napoleon şi in Rusia, de astă dată nu ca soldat, ci cu treburi de aprovizionare. Cu experienţa câştigată, după război ar fi putut să devină negustor, poate chiar unul cu vază: el însă a ales meseria de coate-goale. Cum s-o numesc altfel dacă la moartea lui, o carte scrisă de el până, si-a tocit mâneca hainei nu o citise decât vreo sută de oameni?

In 1914, primul an de război, in primul război mondial a murit pe front un soldat francez Alain Fournier, foarte tânăr, autorul unei cărţi neuitate, care cred că a tulburat multe suflete odată cu al meu, si ar fi spre binele lor să fie tulburate şi altele, astăzi. M-am întrebat adesea cum ar fi fost a doua lui carte... Alteori, când scriu şi nu sunt mulţumit de mine, mă gândesc ce s-ar fi întâmplat dacă după prima carte nu mai scriam altele?

Antoine de Saint Exupery, care intre cele două războaie a scris despre zborul oamenilor, pornind de la o practică personală, a izbutit să depăşească realitatea, ca să ajungă în *Micul Prinţ*, bunăoară, la cea mai poetică visare. Ca om ar fi putut să moară de sute de ori în vreme de pace, pe când se străduia să deschidă o linie aeriană peste Atlantic. In timpul războiului, făcând parte din aviaţia de luptă, ar fi putut să moară cu fiecare misiune. I-a fost dat să dispară într-un zbor pe deasupra Mediterami, în zilele când se termina războiul. Dacă trăia, ce-ar fi scris? Ce bucurii, ce dezamăgiri ar fi avut să dezvăluie? Ce-ar fi crezut despre de Gaulle? Dar despre Algeria? Şi despre avioanele aruncate în aer, în vreme de pace, pe liniile aeriene visate de el cu atâta dragoste de zbor şi de oameni? La vremea lui, avioanele poştale duceau trei-patru pasageri, mai târziu zece: dacă unul se pierdea în munţii neumblaţi ai Americii de Sud, aviaţia intra în doliu, zeci de avioane încercau să descopere epava, să salveze pe cei rămaşi în viaţă, şi nu unul singur din avioanele acelea nu se mai întorceau la bază. Astăzi, avioane cu trei sute de oameni fac explozie în aer sau se prăbuşesc la decolare, cel mai adesea datorită unor mâini criminale, şi lumea le priveşte paralizată, nu mai este in stare nici să-şi pună o panglică de doliu.

Au mai fost poeţi care s-au distins în războaie: unora li se cunosc mai bine faptele de arme decât poeziile. Unul este Gabriele d’Annunzio, căruia nu vreau să-i micşorez faima dacă am să spun că pentru urechea

mea a făcut prea multă gălăgie. Dar oricum, a luptat cu bravură, în primul război mondial, şi-a regizat cu măiestrie victoriile, a sfârşit prin a-şi face o armată proprie, ca Garibaldi, si intre cuceririle sale Italia i-a datorat cel puţin portul Fiume.

Incepând să fac enumerarea de faţă, nu mă gindisem să merg prea departe, mă mulţumeam cu vremea noastră. Dar mi-a venit în minte un luptător din secolele trecute, care îmi este prea drag ca să-l trec sub tăcere; lumea îl cunoaşte pentru minunata istorie a iscusitului hidalgo Don Quijote de la Mancha, de te face să râzi şi să plângi, cu simţire egală şi pentru ce-i trist, şi pentru ce-i vesel. Mai putini oameni ştiu că pe când scria istoria aceasta, vie până la sfârşitul mileniului nostru, cum va fi şi în secolele următoare, autorul ei, cavalerul don Miguel Cervanfes-Saavedra, avea o mână beteagă, înţepenită din cot, dintr-o rană de război, când flota spaniolă din care făcea parte s-a înfruntat cu cea otomană şi a înfrânt-o, in apele greceşti, la Lepanto. Bolnav şi scutit să iasă la luptă, Cervantes n-a răbdat să rămână sub punte, de aceea, după mai bine de patru secole, eu, care n-am luat parte la alte războaie decât cu duhurile rele, mă închin cu smerenie in faţa lui, fiindcă a fost la fel de vrednic în a mânui şi sabia, şi condeiul, şi am satisfacţia, nu vană, că, scriind rândurile acestea de preamărire, condeiul meu devine puţin şi sabie.

Nu prea departe de Lepanto şi de golful Patras, în aceeaşi Eladă, pe atunci sub stăpânire otomană, la anul 1821, lord Byron a venit tocmai din Anglia să lupte pentru eliberarea Greciei, dintr-o pornire romantică, adăugată la pornirea generoasă a întregii Europe. A murit doi ani mai târziu la Missolonghi, se spune că de friguri; nu-i o ruşine, tot erou de război rămâne, de vreme ce boala a căpătat-o pe câmpul de luptă. In ceea ce mă priveşte, dat fiind romantismul care îi dominase toată viaţa, aş fi dorit să moară de o boală mai frumoasă şi mai eroică. Vrând să reediteze fapta bărbătească a lui Leandru, din legendă, Byron a pornit pe urmele lui şi a traversat înot Helespontul, strâmtoarea Dardanele de astăzi. Nu se compară cu Canalul Mânecii, dar oricum nu-i o joacă. Leandru trecea în nopţile când de pe malul celălalt iubita lui Hero îi făcea semne cu fanarul că poate să vină. Nu ştiu şi nu cred să ştie cineva cauza pentru care o dată n-a izbutit să ajungă dincolo: ori s-a pornit o furtună din faţă, ori a avut un junghi în inimă, un infarct cum se spune in vremea noastră şi s-a înecat în Helespont, poate prin locul unde, în 1914, Churchill a încercat să-şi debarce trupele şi să cucerească întăririle turceşti de pe malul Dardanelelor.

Chiar dacă Byron n-a trecut dincolo după vreo Hero, tot mai frumos ar fi fost să se înece, într-o întrecere cu legenda, decât să moară de friguri.

Aflându-mă cu gândul prin acele locuri, iară voia mea mi-au venit în minte numele altor doi poeţi-soldaţi, din lumea elenică, dar ca să ajung la timpul lor trebuie să mă întorc în urmă cu două milenii şi jumătate. Nu-i uşor, când sunt atât de strâns între evenimentele zilelor noastre; dar merită cu prisosinţă, fiind cei mai mari poeţi ai lumii antice, al căror duh se simte în cultura omenească de atunci şi până astăzi.

Sophocles, poetul tragic, care ar fi existat chiar şi cu un singur *Oedip*, în una din ipostazele lui la fel de zguduitoare, a fost general în armata ateniană.

Cu vreo cinci decenii înaintea lui. Eschil, recunoscut drept creator al tragediei antice, autor al lui Agamemnon, Clitemnestrei şi lui Oreste, care au inspirat până la decalcare pe un dramaturg al vremii contemporane, nu prea se ştie că a luptat la Salamina şi Marathon. Eu cel puţin, când am învăţat în şcoală despre aceste lupte şi despre celebrul curier, atât de popularizat astăzi, care a alergat patruzeci de kilometri ca să aducă la Atena vestea victoriei, n-am auzit nimic despre Eschil; dacă murea in luptă ar fi fost Eroul Necunoscut al vremii sale.

Odată cu Alain Fournier, unul din primii care mi-au venit în minte fiindcă a marcat puternic începutul tineretii mele, ar fi trebuit să-l amintesc pe Charles Peguy, mai puţin cunoscut, printr-una din acele farse ciudate pe care soarta le joacă unor oameni, dând cu zarurile ca jucătorii de barbut. Nu am să repar eu nedreptatea, în această scurtă enumerare, poate însă ca putinele mele rânduri vor fi un îndemn pentru alţii să-l amintească mai temeinic, mai ales ca omul acesta, în afară de poezie, a scris pledoarii pentru cauze drepte, si la patruzeci de ani a murit pe front, în prima bătălie de pe Marna, unde s-a jucat soartă Parisului.

In acelaşi război a luptat şi a fost grav rănit poetul Apollinaris, care şi-a zis, si aşa e cunoscut, Apollinaire Guillaume, francez născut la Roma. Portretul lui cel mai răspândit e datorat lui Picasso, şi îl înfăţişează în uniformă militară, cu capul într-un bandaj alb. care presupun că acopere rana lui gravă. Cum Apollinaire a murit în 1918, dată când este făcut şi portretul lui Picasso. mă duce la gândul ca rana aceea a fost şi cauza morţii. Nu avea decit treizeci şi opt de ani. Victor Hugo a trăit optzeci şi trei. Rabindranat Tagore optzeci. Pe amândoi îi crezusem mult mai bătrâni, mai ales pe cel din urmă. Oricum, erau vârste venerabile. Astăzi media de viaţă a crescut; chiar şi a poeţilor.

Henry de Montherlant a luptat cu bravura recunoscută, in primul război mondial. Nu ştiu de ce nu a luptat şi în al doilea, când era încă tânăr; poate a avut roluri mai importante.

Andre Malraux a participat la războiul din Spania, în 1936, ripostând lui Hitler şi Mussolini. Le-a ripostat şi în al doilea război mondial, când a

făcut parte din Rezistenţă.

Eram gata să închei, cu concluzia că ultimul război a făcui mai puţine victime între poeţii vremii, poale fiindcă în secolul nostru valoarea le-a fost mai preţuită, au fost cruţaţi când a fost cu putinţă. Ceea ce e sigur, li s-a găsit o întrebuinţare mai bună, în batalioane de presă şi propagandă. la posturi de radio-emisiune, în cinematografic, şi mai ales, ca să scrie cărţi spre a slăvi eroismul luptătorilor şi a îmbărbăta populaţia civilă. Dar iată că la sfârşit îmi vine în minte un nume amintit şi altădată, dar pentru allo motive, Eric Knight, un tânăr aviator englez, mort in luptă, după ce scrisese o carte despre eroism şi pentru îmbărbătarea populaţiei. Numai că el îmbărbăta populaţie, fâcând-o să înţeleagă ceea ce îi făgăduia Churchill, sudoare, suferinţă şi sânge. Plus nedreptate şi neghiobie din partea şefilor. Un cenzor, chiar dacă nu era cel mai îngust la minte, ar fi socotit-o drept o carte defetistă. Dai cu ea, si cu vorbele lui Churchill, Anglia a câştigat războiul!

Ca să mă întorc de unde am pornit in această incursiune circulară, Artur Enăsescu a murit în 1942, la cincizeci şi trei de ani, tânăr, s-ar socoti astăzi. Singurul volum de poezii, *Pe gânduri*, nu ştiu cine mai poate să şi-l amintească. O romanţă, *Cruce albă ele mesteacăn*, pusă pe muzică, s-a cântat mult într-o vreme; era mişcătoare, fiindcă evoca războiul de pe urma căruia multe cruci albe luceau „rătăcite printre creste", cum spunea poezia.

L-am amintit fiindcă în copilăria mea se vorbea de el. Şi fiindcă a murit când începea bătălia Stalingradului. Trebuie să-mi caut repere, ca să văd de unde am plecat, când mă voi întoarce.

24

Intenţia mea a fost să vorbesc despre Despina, pornind de la cartea pe care i-o împrumutasem. Mă chemase să mi-o înapoieze şi m-am dus la ea, cu gândul că era un prilej s-o readuc în povestire. Dar acolo l-am întâlnit pe Faur, care a pus mâna pe mine, făcându-mă să-l urmez într-o plimbare cu maşina, apoi m-a invitat acasă unde am cunoscut-o pe Laura. Intâmplările nu s-au oprit aici, mi-au dat prilejul să înţeleg cu adevărat ce înseamnă un om de afaceri, astfel ca, punând mâna pe mine, cum am spus mai înainte, de fapt s-a dat pe mâna mea, fără sa ştie. El nu urmărea să mă cunoască, nici nu-l interesa, nici n-ar fi putut, decât cel mult să pună pe urmele mele un detectiv ca să-mi afle faptele zilnice, informaţii cu totul inutile, din moment ce nu aveam preocupări comune şi n-am fi putut nici să colaborăm vreodată, nici să fim în concurenţă. După ce izbutise în afaceri, mai urma să-şi facă un nume şi in societate, unde la început nu era decât un anonim din provincie;

limuzina, casa, pivniţa cu vinuri, nevasta, ca să mă opresc la ea, cunoscute în prima seara, făceau parte din mijloacele lui de a trezi interesul: cu timpul aveam să descopăr şi altele, nu neglija nimic din ce-ar fi putut să-i folosească; şi chiar pe mine, deşi nu aveam vreun renume, mă cultiva cu gândul că nu se ştie de unde sare iepurele.

Recunosc că n-am înţeles din prima seară, nici în zilele următoare motivul simpatiei lui dusă până la a-si etala nevasta în faţa mea, de parcă ar fi vrut să mi-o propună. Bunul simţ mi-a ajutat să nu-mi pierd capul cu nici o ocazie, am fost mai degrabă circumspect, l-am studiat cu atenţie, ceea ce el probabil nu putea să-şi închipuie, pină am înţeles că nu aveam nimic de pierdut lăsându-l să mizeze pe mine. Şi apoi, de ce să ascund, mă gândeam şi eu uneori că ar putea să câştige. Lăsând la o parte câştigul sau paguba, omul acesta a ajuns ca până la urmă să-mi poarte o simpatie sinceră. E drept că atunci, in nu mai mult de un an, işi câştigase locul dorit în societate, nu mai avea nevoie de renumele meu prezumtiv şi, ca să nu-mi ascund nici acum gândurile, cred că ar fi fost gata să mă ajute, ca să mi-l capăt. Iar în 1944, când viitorul era nesigur, mi-a sugerat să merg cu ei în străinătate, la adăpat de orice griji, fiindcă îşi transferase acolo, din vreme, toate agoniselele. M-aş fi dus, dar cu Laura, dacă ar fi fost singură.

Am spus aceste cuvinte sfidând ceva din mine; la treizeci şi cinci de ani, câţi aveam atunci, se explică, orice femeie frumoasă este o ispită, şi cel puţin o clipă, n-am vrut să recunosc că, din seara când o cunoscusem, şi Faur o răsucise în faţa mea, s-o văd din toate unghiurile, Laura devenise pentru mine interzisă. Poate prin acel scâncet pe care cred că îl auzisem numai eu, când, scăpând din mâna lui, se ghemuise în fotoliu. O altă femeie în locul ei ar fi putut să mă privească, provocatoare. Sau şi-ar fi lăsat ochii în jos, roşind, măgulită. Am înţeles că Laura nu putea fi atinsă, orice încercare ar fi făcut-o să scâncească.

Mult mai târziu, când era dispărută şi trecuse prea mult timp ca să-mi aduc aminte toate nuanţele acelei scene stânjenitoare nu doar pentru ea, ci şi pentru mine, m-am întrebat dacă n-o înţelesesem greşit, dacă scâncetul ei nu era expresia refuzului de-a fi etalată în faţa mea, ci a etalării cu sila. Nu pot să judec, fiindcă a murit repede. Poale, dacă trăia mai mult şi ar fi existat climatul prielnic, i-ar fi plăcut să se etaleze singură.

* * *

Pe Despina o cunoşteam mai mult din auzite, dar e adevărat că în puţinele rânduri când o văzusem fusesem foarte atent, să descopăr în ce măsură i se potriveau părerile altora. Din părerea Alexandrinei am făcut un fel de leit-motiv, după ce, la început o luasem ca un punct de

pornire. Ştiam că Alexandrina îşi cântărea vorbele şi, mai ales, nu le spunea de pomană. Nu mai auzisem niciodată o părere ca a ei, că o fiinţă poate fi mult prea frumoasă. Aceste cuvinte m-au urmărit tot timpul, insă fără a deveni obsesive, fiindcă nici Despina nu era o obsesie, ci doar o curiozitate. Era, intr-adevăr atât de frumoasă că n-avea nici o imperfecţiune. Când m-am convins că nu i-ai putea găsi una, chiar dacă ai fi împărţit-o in pătrăţele de la picioare până în creştet şi le-ai fi analizat centimetru cu centimetru, am înţeles cuvintele Alexandrinei. Imperfecţiunea Despinei stătea în perfecţiunea care o făcea mult prea frumoasă. În mod paradoxal, ea era o aberaţie a naturii; asemenea perfecţiune n-o poate atinge decât o cioplitură de marmură, făcută nu din inspiraţie, ci prin calcule; azi nici n-ar fi greu, cu computerul. Frumuseţea ei convingea numai ochiul, şi nici unul din simţăminte; ca o floare artificială, confecţionată cu o artă desăvârşită.

Nu înseamnă că toţi oamenii ar fi rămas la distanţă, şi nici unul nu i-ar fi căzut victimă. Multora le plac florile artificiale, îşi împodobesc casa cu ele, am văzut în ţări cu civilizaţii de secole. Despina era o frumuseţe împietrită, de aceea nu putea să se uzeze şi cui vroia să privească dincolo de alcătuirea ei fizică, ii făcea frică. Aşa am înţeles cuvintele Alexandrinei.

Că îl subjugase pe Teofil nu mă miră, devenise şi el o perfecţiune de când purta uniforma albă, cu podoabe de aur, a gărzii palatului. Iar Despina, la rândul ei, era şi ea subjugată. Ar fi trebuit să-mi dau seama când am văzut-o prima oară, într-o seară de revelion, in casa părinţilor ei, unde mă adusese Teofil, atunci numai logodnic. Am văzut cu ce aprindere i s-a atârnat de gât strivindu-şi sânii in eghileţii şi-n nasturii auriţi ai uniformei lui de ceremonie. Am avut prilejul să mă conving că îl iubea cu adevărat şi n-ar fi putut să se uite la altul. N-am să spun ca Alexandrina că îl iubea pentru uniformă. Îl iubea pe el, insă uniforma era un mijlocitor, sau un accesoriu al dragostei. De multe ori când era singură punea tunica lui pe pat, o mângâia înfiorată, pe urmă o făcea ghem, se apleca peste ea şi o strângea în braţe, respirând repede. Nu era fetişism, ci mai mult decât atâta, o transmutare aproape directă şi întrucâtva indecentă.

La spital, obiectul exaltării ei deveni bandajul alb de la capul rănitului, pe care adesea îşi lăsa mâna, destul ca să se simtă electrizată.

Când m-am dus să iau cartea şi l-am găsit acolo pe Faur, n-am privit-o decât in fugă, dar destul ca să observ a ea o schimbare atât de frapantă că m-a urmărit toată seara, deşi Laura ar fi putut să mă absoarbă. A doua zi, in loc să fi uitat, m-am trezit cu chipul ei în gând, mai viu decât îl văzusem aievea, dar raţionamentele mele au rămas

inutile, era ceva imposibil să fie dezlegat cu mintea. M-a ajutai intuiţia, mi-a relevat deodată fără dubiu că in viaţa ei intervenise o schimbare, o trăda o altă frumuseţe, acum era inspăimintălor de frumoasă, dar aşa se umanizase fiindcă inspira un sentiment, fie că nu altceva decât frica. Ea era acum sub puterea unei dragoste aprige, care făcea din ea o tigroaică înfrăţită cu o gazelă.

* * *

Felul cu in începuse legătura ei cu Ernest ar fi lăsat impresia că nu putea fi decât o aventură. Chiar ei îi era frică să se gândească la mai mult decât atâta, altfel ar fi însemnat să-şi întoarcă viaţa pe dos, să se despartă de tot ce fusese mai înainte şi in primul rând de concepţia ei despre dragoste. Ea nu era una din acele femei nemulţumite de un bărbat şi dornice să întâlnească altul. Cazul ei era departe de al lor, fiindcă avea toate aspiraţiile împlinite, nu cunoştea o treaptă pe care ar fi vrut s-o urce, nimic nu o dezamăgise. Cât priveşte bărbatul ei, el reprezenta maximum din ceea ce visase să aibă şi chiar mai mult decât atâta, dacă la darurile lui, ideale pentru ea, se adăuga haina, adică decorul. E sigur că oamenii trăiesc mai fericiţi în mijlocul unei naturi frumoase, şi într-o casă care, pe lângă nevoia de confort, să le satisfacă şi simţul estetic.

Pentru Teofil simţea dragoste; pentru uniforma lui, trufie; adunate, aceste două simţăminte pot duce la exaltare, mai presus decât fericirea.

Era starea ei sufletească în ziua când îl văzuse pe Ernest, adus din sala de operaţie, încă sub efectul barbituricelor, cu torsul gol, cu o platcă de leucoplast în dreapta, deasupra splinei, şi cu bandajul alb care îi acoperea fruntea, puţin oblic, dându-i un fel de cochetărie. A face o asemenea observaţie, în împrejurări grave, e o dovadă sau de incompetenţă, sau de frivolitate. Înclin spre a doua alternativă; n-am spus că Despina n-ar fi putut să fie frivolă.

E adevărat că rănitul, cu toate circumstanţele nefavorabile pentru el, şocurile suferite, infirmitatea, obrazul nebărbierit, cu o grimasă de suferinţă în colţul gurii, privirea confuză, era un bărbat dăruit de natură cu o faţă expresivă şi virilă, şi chiar torsul lui gol, străpuns de un glonţ, dacă atrăgea privirea unei femei, in sufletul acesteia se năştea un sentiment de vinovăţie, ascuns de compasiune. Atât n-ar fi fost de ajuns ca Despina să simtă o tulburare necunoscută încă, dar nici atât de mult ca să se sperie. Era intr-adevăr puţină frivolitate, aceasta însă avea la bază un temei mult mai puternic decât o zvăpăială de sentimente, rapide şi trecătoare. Omul acesta, cu ochii închişi, cu gene lungi, grele, ca de femeie, pe care putea să-l privească în voie, dezbrăcat de uniformă, de insigne, de medalii, venea de pe câmpul de

luptă, unde ar fi putut să moară: şi, oricum, chiar dacă nu murise, moartea trecuse pe alături.

Despina păli, un gând făcuse să-i stea inima, ceva de care fusese departe tot timpul. Îngrijea răniţii, n-o silise nimeni, era o datorie, şi nu uşoară; fiecare, la locul lui, trebuia să-şi facă datoria. Teofil îşi făcea datoria păzindu-l pe rege, era fericită că nu trebuia să plece pe front, că putea să-l vadă seară de seară, cu rare întreruperi, dar fără primejdii, când compania lui era de gardă la Sinaia.

Orice fiinţă vrea să-l apere pe cel care ii este drag, face scut din propriul ei trup; e sublim şi e omeneşte. Dar, revenind la mama lui Ştefan cel Mare, cum îl primeşte ea pe fiul întors învins de la luptă? E o legendă, nu-mi pasă, mă interesează ideea, care trebuie să rămână, că o mamă nu îngăduie fiului ei slăbiciunea ci îl trimite înapoi, să lupte, chiar dacă ar fi să-şi piardă viaţa. Ce să salveze? Ar fi uşor să spun onoarea.

Eu înţeleg cuvintele, sau nu le înţeleg; le simt sau nu le simt, m-am născut sau nu m-am născut cu ele. De aceea nu-mi place să le dau definiţii. Sentimentul onoarei e mai presus de mijloacele noastre de exprimare; aş putea să înşir pe marginea lui citeva fraze: ar fi o impietate. Şi cine nu simte, tot nu m-ar înţelege.

Nu merg până acolo încât să spun că Despina se simţea dezonorată de Teofil, care îşi păstra superba lui uniformă albă, în vreme ce alţii îşi riscau viaţa în orice clipă, şi până atunci trăiau adânciţi în pământ, sau târându-se prin noroaie, pe sub reţelele de sârmă ghimpată, sărind dintr-o groapă de obuz în alta. Dar îşi dădu seama că el era în inferioritate faţă de rănitul cu o gaură de glonţ în piept şi cu o rană la frunte.

De aici înainte sentimentele ei evoluară nestânjenit, fără ca ea să le reprime, nu se duse la biserică să ceară ajutorul cerului, fiindcă nu vroia să se apere.

Nu ştia dacă rănitul ei avea o nevastă şi o familie, probabil nu, fiindcă nu venea nimeni să-l viziteze, decât camarazi aflaţi în concediu. Iarăşi nu pot spune că intenţiile ei erau clare, din primele zile. Citise cartea oribilă cu dezmăţul de la spitatul Coţofăneşti, în primul război mondial, când resturile armatei române luptau disperat in Moldova. Citise şi alte cărţi, cu acelaşi subiect, dar înţeles altfel; autorii lor priveau cu simpatie legăturile de dragoste născute în spitale de campanie, din suferinţe şi sânge. Şi chiar aici ştia că înflorise câte una, despre care se interesase curioasă. Însă era departe de a-i trece prin minte că odată ar putea deveni chiar ea subiectul unei asemenea idile.

Şi totuşi, veni o zi, nu ştiu a câtea, după o săplămâna sau două, în orice caz nu o lună, când se gândi în chipul cel mai firesc, fără nici un

proces de conştiinţă, ca la ieşirea lui Ernest din spital să-l ducă la ea acasă; se obişnuia, era o faptă aproape subînţeleasă, decât că trebuia acoperită de discreţie, ceea ce într-un asemenea caz nu-i o făţărnicie. Doar ceva nu era limpede în mintea ei, dacă intenţia se datora dorinţei, sau numai unui sentiment de datorie. Ii era şi puţin frică, dar nu atât ca să-şi mute gândul; dimpotrivă, frica se transformase în curiozitate, şi curiozitatea în nerăbdare.

Fusese castă, dar poate că nu în deplinul înţeles a cuvântului; nu ştiu ce s-ar fi întâmplat dacă se ivea o ocazie care să merite pe deplin riscul. Se gândea la o singură seară, o singură noapte, altfel ar fi însemnat sâ se despartă de Teofil, ceea ce nu dorea, fiindcă îi era imposibil să uite cei şapte ani trăiţi împreună, când fusese fericită.

Acestea sunt gândurile ei, nu ale mele, eu o înţeleg cu totul altfel; faptele au să-mi dea dreptate.

Peste noapte, prima dată când il adusese la ea acasă, într-o oră de insomnie plăcută, dându-şi brusc seama ca la ziuă el avea să plece şi să nu-l mai vadă nici odată, işi simţi inima sfâşiată, prima ei durere pe care o putea numi aşa, şi care nu şi-o închipuise. "Dar nu se poate!" îşi spunea, cuprinsă de panică. Acesta era bărbatul ei, nu-i trebuise mai mult decât o imbrăţişare, ca să-şi dea seama Cei sapte ani i se păreau acum o zădărnicie, iar din Teofil, când îl judeca în raport cu cel de lângă ea, rămânea numai uniforma. Eu n-o condamn, dar recunosc că Alexandrina avea dreptate.

Despina era îndrăgostită şi nu-i păsa că oamenii ar fi socotit-o o femeie pierdută. Foarte bine, nu dorea decât să se piardă. Nu-şi închipuise eu pierzându-te ajungi la o asemenea fericire.

Ernest avea o lună concediu de convalescenţă. Dimineaţa Despina îi spuse:

— Nu pleca! Rămâi luna asta cu mine.

— Dar eşti măritată!

— Ce-ţi pasă!

— Casa e a bărbatului tău?

— Nu, a mea, de la părinţii mei.

— El e pe front?

Îl privi speriată. Iată ce i-ar fi trezit remuşcările şi ar fi îngrozit-o: bărbatul ei să fie la război, şi ea să primească în casă pe altul! Dar bărbatul era la Sinaia, avea o odaie cu mobilă Biedermayer în Pavilionul Ofiţerilor, dimineaţa îmbrăca uniforma albă şi îşi inspecta soldaţii, toţi flăcăi înalţi şi chipeşi, aleşi pe sprinceană. Păzeau castelul? La Bucureşti păzeau palatul? Nu, paza adevărată era secretă, ei aveau un rol de paradă, să strălucească, să-şi fluture penajele mânuind arma cu măiestrie, nu ca să tragă ci să dea onorul, în timp ce ofiţerul saluta cu

sabia, ca muşchetarii. Iată ce făcea Teofil, şi-o fascinase.

— Nu e pe front, răspunse Despina, cu strângere de inimă.

— Atunci unde este?

— Undeva, nu te gândi! Rămâi cu mine!

— Şi dacă vine când sunt aici?

— N-o să vină!

Nu ştia cum. Dar trebuia să nu vină.

— După ce ţi se termină concediul ce faci?

— Probabil vreo două săptămâni de antrenament, pe urmă mă întorc la flotilă.

— Unde-i flotila ta?

El o privi cu coada ochiului; din obişnuinţă, asemenea întrebări i se păreau suspecte. Ar fi putut să fie o spioană? Spionii au cele mai incredibile fete, pentru meseria lor este un principiu de bază, pe adevăraţii spioni nu-i bănuieşti nici odată, cad uneori, dar mai degrabă din greşeala altora. De ce il adusese aici fără nici o sfială? … Avea un bărbat, intr-adevăr? Atunci cum nu-i era teama? … Toate circumstanţele erau suspecte şi, în plus, avea parcă trăsături slave, iar in privinţa firii, fatalismul ei vorbea singur. Se trase puţin într-o parte, s-o poată privi mai bine. Deodată îi păru mai interesantă, până acum i se păruse doar o femeie frumoasă si pasională (era prima oara când la Despina se manifesta pasiunea). În el se trezea, ca într-o luptă aeriană, voluptatea de a trăi primejdia, sentimentul fricii dispărea cu totul, îi lua locul pâcănitul mitralierelor, muzica lor agresivă, acompaniată de urletul motorului, nu mai puţin agresiv, un duet infernal căruia i se adăugau imagini: avioanele inamice aruncând jerbe de foc în faţă, dar care i se păreau abstracte, până în clipa când unul din ele lua foc şi se prăbuşea îmbrăcat în fum negru; atunci abia devenea real, transformat în victorie. Cum s-ar fi temut de o femeie care i se dăruise, fără ezitări, in chipul cel mai simplu, camaradereşte? Şi pe care abia după un timp o descoperise dezlănţuită.

(Dezlănţuit nu are un cuprins comun cu desfrânat? De ce două sinonime au devenit atât de inegale?)

Ea nu era decât o bucurie şi nu trebuia s-o vadă altfel.

— Am să rămân, cu toate riscurile. La riscul cel mai mare nu vreau să mă gândesc, că aş putea sâ dezertez pentru tine!

Acest om nu vorbea mult, unora putea să li se pară ursuz, sau încet de minte, cum sunt bănuiţi cei cu mari aptitudini fizice. Dar el izbutise să spună, în câteva cuvinte, tot ce mie mi-ar fi cerut o pagină întreaga, şi poate incă n-ar fi fost la fel de cuprinzătoare. Ştiu că un om ca el n-ar fi dezertat pentru nici un preţ de pe lume; e destul că se gândise, ceea ce era semnul viitoarei lui dragoste.

Despina însă nu înţelese, fiindcă nu putea crede, i se părea o glumă. E explicabil, în raport cu acest om viaţa ei apărea lâncedă; fusese fericită, numai atât, fără nici o zguduitură. Avea s-o cunoască abia de aici înainte. Nu presimţea, vroia doar să-i fie bine.

— Şi unde ai să faci antrenamentul?

— Cred că aici, la o şcoală de vânătoare.

— Înseamnă incă două săptămâni, şase cu totul! Ai o casă în Bucureşti?

— Nu, la Iaşi. Dar provizoriu locuiesc la Ploieşti. Aici am să stau la un prieten, care e pe front. În concediu a fost pe la spital şi mi-a lăsat cheile.

Încă o suspecta? Îi ascunse că la Ploieşti se mutase fiindcă avea flotila in apropiere, la Târgşor, şi îi ascunse mai ales că în prezent escadrila lui era detaşată aproape de cotul Donului.

— N-ai să stai la prietenul tău, ci la mine, spuse Despina. Numai că am să te las singur când sunt de gardă la spital. Dar am să mă reped să te văd, măcar o oră, noaptea.

— Şi dacă n-au să te lase?

Despina zâmbi:

— Atunci am să dezertez; cred că n-ai sa mă socoteşti o laşă.

Deşi glumea, era un răspuns la declaraţia lui de dragoste. Prezumtive şi una, si alta.

— N-am să-ţi fac decât două recomandări: să nu te duci la uşă dacă sună, şi să nu răspunzi la telefon: dacă vrei să supravieţuim. Haide, dă-mi mâna şi să ne bucurăm de cele şase săptămâni ale tale.

Întreaga scenă, aşa cum am descris-o, e doar o schemă a ceea ce era firesc să se întâmple între doi oameni, in asemenea situaţie. N-am vrut s-o însufleţesc, participând la ea cu sentimentele mele, căci riscam s-o denaturez şi s-o transform într-o banalitate. Ceea ce, evident, nu este.

— Mă duc la bucătărie, am să dau un telefon de acolo: te rog să nu ridici receptorul.

Sună la Sinaia; Castelul avea mai multe fire directe; fiind dimineaţa devreme, Teofil nu plecase încă la companie; regele era la Bucureşti, garda se făcea cu mai puţină rigoare.

— Unde ai fost? Am încercat să-ţi telefonez toată noaptea.

— Am avui o zi grea, eram foarte obosită, am închis telefonul.

— Slavă Domnului! Mă temeam să nu fii bolnavă. Aş fi plecat la Bucureşti cu un tren de noapte, dar nu anunţasem din vreme.

Despina nu-şi putu stăpâni râsul. "Sunt nebună!“ S-ar fi putut să vină noaptea! Singura ei reacţie la această idee, care ar fi trebuit s-o înspăimânte, era să râdă. Fiindcă primejdia posibilă trecuse!

— De ce râzi?
— Mă bucur că te aud!
Se bucura la gândul că se va duce dincolo, n-o interesa altceva decât clipa prezentă şi cele următoare, câte puteau să fie. Minţea, şi i se părea că este dreptul ei să mintă. Aşa, dintr-o dată.
— Am să vin sâmbătă seara.
— Nu, sâmbătă noaptea sunt de gardă. Stai acolo, am să vin eu luni, aşteaptă-mă!
Nu credea că poate fi atât de simplu. Se simţea uşoară, parcă pământul îşi pierduse gravitaţia. Mai erau patru zile; până duminică n-avea de ce să se gândească. Singura ei teamă, în timpul convorbirii, era ca Ernest să nu ridice receptorul. Când joci fals, orice falsitate ţi se pare posibilă, semănăm unii cu alţii! Oare nu-l ridicase? Nu fusese curios să asculte conversaţia?
Nu; era atent la uşă, dar fără nici o bănuială. În cele câteva minute, simţise lipsa ei ca pe un gol în viaţă. Şi îi venise să ridice receptorul, ca să-i audă glasul, nu ca s-o spioneze; se abţinuse din bună-cuviinţă, fără să ştie că altfel ar fi pierdut clipa prezentă. Întinse braţele spre ea, făcea prima oară acest gest, de luare în posesie: până acum aşteptase să se ofere ea, nu din indiferenţă, nici din vreun orgoliu care mi-ar fi stârnit dispreţul; era un joc, îi plăcea să aştepte.
Despina îşi pusese o rochie de casă, fără nasturi, strânsă cu un cordon pe talie; pe dedesubt nu avea nimic, ştia că rolul rochiei era provizoriu.
— Rămâi aşa!
O trăsese până ce genunchii ei se sprijiniră în marginea patului. Îi îndepărtă borurile rochiei cu teamă, să nu sufere o dezamăgire; sunt examene la care puţine femei rezista fără scădere.
— E foarte riscant pentru voi să vă arătaţi goale în lumină, aşa, in picioare, fără să vă puteţi ascunde defectete E altceva când un bărbat va tine in braţe, atunci sunteti apărate.
Am spus de mult că oamenii şi-au pus pe ei haine nu ca sa se apere de intemperii, care nu sunt continui; dar fara haine viaţa e chinuitoare, trebuie să-ţi studiezi tot timpul gesturile, si poziţia, să adopţi legea statuilor.
Odată prima îngrijorare trecută, el se trase puţin înapoi, se rezemă de tablia patului, s-o poată privi mai bine, fară să-i fie teama de amănunte. Ea il privea nu impudică, ci aşa cum statuile din muzee îşi privesc admiratorii, fericite sa le vadă bucuria pe faţă. Era fericită să stea în faţa lui goală.
— Eşti ca o statuie, şi în plus ai sânge fierbinte.
Vru s-o tragă spre el, pe urmă se opri, ca si cum ar fi descoperit ceva

nou si o privi cu atenţie.

— Eşti inspăimântâtor de frumoasă!

25

Dacă in cele de până acum şi in cele ce voi mai spune Despina va apărea ca o desfrinatâ, adică scăpată din frâne, oamenii cucernici să fie liniştiţi, işi va primi pedeapsa. Admiţând că dezlănţuirea trebuie pedepsită.

Luni, ziua, era liberă, fiindcă seara intra de garda, aşa spusese, nu se putea fără minciună, altfel însemna sâ renunţe la cele şase săptâmâni, fără de care, acum, n-ar fi înţeles de ce să mai trăiască. Şi luni nu fusese liberă, altă minciună, lipsise fără motiv, nu-i păsa de consecinţe. Şi încă nu se gândise ce va face seara, ştia ca are să plece la Sinaia, dar nu-si imagina cum va fi acolo, trebuia sa găsească un mijloc, să se eschiveze de la ceea ce i se părea şi de nesuportat, şi inadmisibil, şi imposibil. Trebuia înainte de toate sâ ajungă istovită, era prima armă de apărare. Trenul pleca la sase şi jumătate seara; până la şase se dărui cu sete, cu îndârjire, nu pot spune cu disperare fiindcă era fericită, nu se gândea la ce-o sa urmeze, ar fi uitat cu totul, lăsând trenul sa plece, dacă nu suna ceasul deşteptător de pe noptieră; iI potrivise la ultimul minut posibil. Se îmbrăcă fără să se ducă la baie şi ieşi in goană pe uşă. Gara era aproape, mergea repede dar nu i-ar fi părut rău să piardă trenul.

Ajunse la opt fără câteva minute, era încă lumină; aerul de munte i-ar fi făcut bine, să nu-i fi fost teamă. In gară o aştepta ordonanţa, Teofil nu putea sa vină.

— Trebuie sa sosească Maiestatea sa, din clipă in clipă.

Tn altă împrejurare ar fi fost dezamăgită, de obicei el o primea cu flori din sera Castelului şi ea se asemuia eu o regină. Acum se simţea uşurată, douăzeci de minute cât făcea până la castel mai era singură, cu amintirea după-amiezii pe care o simţea în toată structura ei, fără s-o mustre conştiinţa. Încă nu se gândise cum o să fie intâlnirea, avea o singură hotărire, să evite orice apropiere, altfel i s-ar fi părut oribil, nici nu vroia să-şi închipuie, dar încă nu ştia cum, trebuia să găsească o modalitate inatacabilă. Chiar acest cuvânt îi veni în minte, inatacabil; ca o cazemată. Nu trăia pe altă lume şi-n altă epocă, avea prietene adultere care nu-şi ascundeau păcatele ci le etalau cinic; de la ele auzea adesea că in clipe dificile, când erau in primejdie să fie demascate, le ajuta diavolul. Ar fi fost potrivit cu menirea lui, dar ca nu credea în ajutorul altcuiva, trebuia să găsească singură o ieşire.

Sus, in capul scărilor care urcau de la gară, când să traverseze

şoseaua, un automobil iesi din curbă ecu viteză, făcând să şuiere cauciurile: in câteva secunde trecu prin faţa ei, il văzu de la un metru, de pe bordura trotuarului şi se simţi absorbită de curent, ca de o trombă. Era un automobil de sport, decapotat, nu cunoştea marca şi chiar dacă ar fi cunoscut-o, la viteza aceea era imposibil să-şi dea seama. Atât putu să observe, că avea tapiseria roşie şi la volan era un tinerel, în capul gol. cu părul blond fluturat de vânt, cu faţa încordată, la o asemenea viteză nici nu se putea altfel. Deşi mai mult decât atâta nu apucase să vadă, rămase cu impresia că era un bâieţandru atrăgător, doar prea tânăr, ii trebuiau câţiva ani să se maturizeze şi atunci putea să devină un bărbat pe placul femeilor. Constată, surprinsă, că făcuse o remarcă nepotrivită cu firea ei; de la şaptesprezece ani crescuse cu imaginea lui Teofil, crezând că alţi bărbaţi frumoşi nu pot să existe nici pentru altele, ea nu avea ochi să-i vadă, chiar dacă veneau aproape, o cunoştinţă, un prieten; putea să danseze cu el, să meargă la patinaj, la schi sau la tenis, să-l asculte cu interes dacă avea ce să spună, dar fară să observe înfăţişarea lui fizică, decât dacă avea ceva neplăcut, s-o şocheze.

Ordonanţa luase poziţia de drepţi, şi salutase încremenit, cu mâna la capelă.

— Maiestatea sa regele! spuse pe urmă, ou o emfază copilăroasă, ca unul care, într-un fel se socotea din familie.

Abia după şapte ani apăruse un bărbat a cărui frumuseţe i se impusese, împotriva concepţiei si stilului ei de o durată atât de lungă; poate fiindcă era un erou, şi avea un bandaj alb la frunte. Ştia că este imposibil, dar impulsul ei fu să coboare în gară, să ia primul tren şi sa se întoarcă. Şi iată, acum câteva clipe, un al treilea bărbat îi trecuse prin faţă, a cărui frumuseţe în devenire, si abia întrevăzută ii atrăsese privirea. Ce se intâmpla? Făcea ochi, ca puii de pisică? Nu, o frapase automobilul şi viteza lui nepermisă. În spate venea încă un automobil, negru, luptându-se să nu rămână în urmă. Probabil erau oamenii de pază. Numai atât? Atunci ce nevoie de Teofil şi de o companie întreagă?

Era puţin dezamăgită; sau căuta motive de dezamăgire. Se gândea la o luptă aeriană şi îi bătea inima cu putere.

Uneori regele il invita la masă şi pe comandantul gărzii. Aşa se întâmplă în seara aceea, ajunsă la Pavilionul Ofiţerilor, află că Teofil era la Peleş.

"De-ar da Dumnezeu să întârzie!” Il invocă şi pe dracul, ca să fie mai sigură. Pe urmă se căi, nu e cinstit să apelezi la două puteri antagonice. Oricum, avea cel puţin două ore înainte, dacă după masă nu urma o partidă de bridge. De bridge sau de biliard? Nu mai ţinea minte ce îi plăcea regelui; Teofil ii spusese, dar nu fusese atentă.

Făcu repede un duş, pe urmă îmbrăcă o cămaşă de noapte, o avea în dulap, din vremea când camera lui Teofil era a doua ei casă. Dar cămaşa de noapte scurtă şi transparentă putea să fie o imprudenţă, in locul oi îmbrăcă o pijama groasă, do finet, pentru vreme de iarnă.

Dacă schimba patul nu putea să doarmă, mai ales prima noapte, veghea cu ochii in tavan, până la ziuă. Alteori, în aceste insomnii se intercalau, fatal, ore de voluptate. „Să fi fost într-adevăr voluptate?“ se întreba Despina, aşezată pe marginea patului. Căută în poşetă, avea totdeauna cu ea somnifere, două tuburi, „Somnalin“ şi „Qvadronox”, le alterna, ca să nu ajungă la obişnuinţă. De la farmacie se dădeau numai cu reţetă, dar acasă avea o provizie pentru tot anul.

Cât fusese la părinţi, nu i se îngăduia să se atingă de medicamente decât la mare nevoie, şi numai când le recomanda doctorul, aspirină, antipirină, chinină, siropuri de tuse. Altceva nu prea se găsea în farmacii, decât salicilat, valeriană, tinctură de iod. Pentru alte nevoi se preparau medicamente după reţetă, nu exista puzderia de produse, ca astăzi, pentru toate bolile, care s-au înmulţit şi ele de altfel. Erau zile când o durea capul, singura ei suferinţă pe care o ţinea minte. O îndura ceasuri, maică-sa nu i-ar fi dat un antinevralgic, nici dacă ar fi leşinat de durere. Îi punea cartofi cruzi pe frunte, după ce îi masa ceafa îndelung, de sus în jos, s-o descongestioneze, pe urmă o veghea, până ce, alinată puţin, adormea istovită.

Într-o după-amiază ploioasă de primăvară, rnergând la o prietenă, o luase un curent rece în tramvai şi ajunsese cu ceafa ţeapănă, cu o durere de cap groaznică. Văzând-o cât suferă, prietena veni cu o bulină albă, şi cu un pahar cu apă. „Ia asta!“ „Ce este?“. "Ia-o, o să-ţi treacă!“ Ii trecu în câteva minute, nu-i venea să creadă, i se părea un miracol. Era un antinevralgic, „Nanu-Muscel" mult răspândit în vremea aceea, când nu se găseau multe: îmi amintesc doar de încă unul „Testa", intr-un ambalaj triunghiular, de hârtie, de forma colţunaşilor, dar nu mai mare decât o unghie. "Medicamentele ne scurtează viaţa, spunea maică-sa. Mai bine îndură!“

După revelaţia antinevralgicului, Despina, uşurată, cu capul limpede, veselă şi fericită, se gândi, cu dreptate, că suferinţa scurtează şi mai mult viaţa. Acum găsise mijlocul să scape repede de durere, şi nu pregetă să-l folosească, ori de câte ori avea nevoie. La fel somniferele; in casă erau acoperite de blesteme, otrăvuri, mai rele decât opiul, îţi iau minţile şi vlaga, ajungi o zdreanţă omenească. "Nu pot face tot atâta rău cât o noapte de insomnie", socotea Despina. Când se plânsese prima oară unui medic că sunt nopţi când nu poate să doarmă, acesta, inainte de a cerceta cauza, ii spusese: „Somnul trebuie asigurat cu orice preţ". Şi îi dăduse reţetă, sfătuind-o sâ o folosească

doar la nevoie, dar atunci sa nu stea pe gânduri. „Nopţile nedormite se scad din lungimea vieţii".

Despina luă o pastilă de "Qvadronox“, o dizolvă în apă şi o dădu pe gât, fără nici o grimasă, deşi era cam amară. Pe urmă puse pe noptieră un bilet: "Te rog lasă-mă să dorm, am avut o săptâmână grea, sunt foarte obosită". Adormi, sperând ca în timpul somnului să-i vină ideea pe care nu o găsise.

* * *

"Qvadronox“-ul dădea un somn bun de şase ore neîntrerupte, după care se trezea odihnită şi bine dispusă, cu mintea limpede. De astădată încordarea fusese prea mare, se trezi numai pe jumătate, un timp rămase buimaca: Teofil era lingă ea dar nu ştia dacă nu-i celălalt. Instinctiv, se abţinu de la orice gest, nu scoase o vorbă, care ar fi trădat-o. Îşi dădu seama unde se afla abia când îşi simţi pijamaua, dincolo nu punea pe ea nimic, i s-ar fi părut că este o pierdere şi o impietate. Nasturii pijamalei erau descheiaţi, şiretul desfăcut şi o mână cunoscută o mângâia uşor, abia atingând-o, ca să n-o trezească.

Dar ea se trezise pe deplin, si o cuprinse groaza: in somn nu-i venise nici o idee, nu-şi pregătise nici o apărare; să sară din pat şi să fugă? Tocmai atunci mâna, urcând uşor pe sânul ei stâng, sub care îşi simţea batând inima, ajunse în vârf, unde se opri ca după un efort prelungit, de alpinist, ceea ce, lăsând la o parte metafora, era un adevăr, această escaladare, pornită de jos, de sub betelia pantalonului, durase mult, cu toate ocolurile, o jumătate de ceas, dar timpul părea însutit pentru cel care simţea cum aerul se rarefia; în curând nu mai avea ce să respire.

Acel punct unde ajunsese mâna, si aştepta, fierbinte, încingând pielea, era locul cel mai sensibil ai Despinoi, si numai la sânul stâng, o ciudăţenie care insa nu trebuie să mire pc nimeni: cât priveşte trupul femeilor nici unul nu e făcut la fel cu altul, in ele sunt multe necunoscute, si unele aşa rămân pâna în ultimul ceas de iubire. Vroia sa fuga dar n-avea putere, vroia să se apere dar o străbateau curenţi din cap pină in picioare, se chinuia între refuz şi dorinţă, până ce nu mai putu sa rabde, işi arunca de pe ea toate piedicile.

I se părea monstruos să dorească după ce se socotise inabordabilă şi nici nu-i era permis să fie altfel. In conştiinţa ei continua să se refuze, dar trupul i-o lua înainte, cu o desfrâare neruşinată. Ştia ca va fi o dezamăgire, şi totuşi nu putea să se abţină, i-ar fi fost imposibil chiar daca găsea in ultima clipă un pretext credibil, ceea ce nu izbutise mai înainte. Pe urmă o învălui o nedumerire, ameţea, nu ştia ce se întimplă, era ceva necunoscut, intreagă fiinţa ei tresărise surprinsă, un torent fierbinte o ducea la vale, se lăsă în voia lui, presimţind câ va ajunge la o cascadă; dar nu-i era frica, aştepta prăbuşirea ca pe o victorie asupra ei

însăşi, care acum se transformase într-o necunoscută. „Ce-am devenit? se întreba, ameţită. Cum de am ajuns alta? Şi cu el ce s-a întimplat, după şapte ani de când ne cunoaştem?"

Odată cu aceste gânduri avea sentimentul că săvârşeşte o nelegiuire, deşi uitase ce fusese mai înainte, cu ce efort se învinsese, ca să fugă la gară in ultima clipă. Parcă îşi uitase întreg trecutul.

Dar la sfârşit, tot ce lăsase în urmă ii reveni brusc în minte, rămase împietrită, cu pumnii strânşi, cu unghiile înfipte in carne, până la sânge. Era tot ea, se recunoştea în fiecare gest, in fiecare senzaţie. Şi nici bărbatul ei nu era altul decât il ştia din cei şapte ani trăiţi împreună. Numai capacitatea ei de interpretare se schimbase, şi se datora altui om.

Ajunsă cu gândul aici, o cuprinse căinţa si ruşinea. Se ridică în genunchi -- vroise încă o dată să fugă? era prea târziu – pe urmă se trânti cu faţa in jos, strânsă lângă perete, işi puse perna in cap şi începu să plângă. „Sunt o desfrânată, mi-e silă de mine, amândoi ar avea dreptul sa mă omoare cu pietre!"

Teofil îi puse uşor mâna pe umăr. De unde înainte credea că orice gest al lui ar fi scos-o din fire, simţi o alinare. Îşi răsuci capul şi îi sărută mâna, cu recunoştinţă. Avea obrazul plin de lacrimi.

— De ce plângi?

— De bucurie,

Se întoarse brusc spre el şi-l cuprinse in braţe. Plângea încă, plânse tot timpul, lacrimile îi măreau dorinţa, ca o senzaţie voluptuoasă. Încetase de a mai fi monogamă; parcă îi era milă de ea, cea dinainte.

Ferestrele începeau să se lumineze. Despina coborî din pat fără să pună nimic pe ca: nu umblase niciodată goală in faţa lui Teofil, şi nici chiar dacă era singură; in mod reflex, când cobora din pat îşi punea ceva pe umeri: când ieşea din baie se înfăşură cu prosopul. Până şi pe plajă, in costum de baie era stânjenită, stia că oamenii o privesc, nu putea să-i oprească, dar socotea că săvârşeau o impertinenţă şi ea se simţea vinovată.

Teofil o privea împietrit; deşi odaia abia începea să se lumineze o vedea ca sub reflectoare, imaginea ii violenta ochii. Totul i se părea ciudat in purtarea ei, incepând cu biletul de pe noptieră, urmat de efuziuni necunoscute mai înainte, iar peste ele lacrimi: nu inţegea, dar nici nu-şi frământa mintea: după şapte ani ce poate să se mai schimbe?

— Cui telefonezi?

— Mamei.

— Nu e prea devreme?

Intr-adevăr era prea devreme, dar greşeala Despinei fusese alta, părinţii ei lipseau de acasă, ceea ce ştia şi Teofil; cum de uitase? Şi

apoi, cea mai gravă scăpare din vedere a Despinei, care dovedea că avea minţile rătăcite, numărul de telefon al părinţilor nu se obţinea decât prin centrală. Nu ştia ce face, formase doar două cifre, numărul ei, şi încă o dată Teofil nu-şi dădu seama.

Aşa, goală, mai mult inconştientă, în fotoliul de lângă telefon, Despina aştepta, cu receptorul la ureche: "Dacă ăspunde e un ticălos! Dacă nu..."

Îşi închipui ambianţa locului unde suna telefonul, cu tot ce se întâmpla acolo. Simţi un fior prin tot trupul. "Dacă nu, trebuie să plec repede!"

Telefonul sună îndelung, dar el nu răspunse.

* * *

Aşa îşi începu Despina viaţa dublă: ţinu trei săptămâni din cele şase şi le trăi frenetic, fără remuşcări şi fără teamă, sigură pe ea, nu inconştientă; işi regăsise sângele rece înzecit faţă de cel dinainte. Făcea parte dintre adulterinele bivalente, capabile să iubească doi bărbaţi deodată, cu aceeaşi intensitate şi fără să aibă sentimentul că nedreptăţeşte pe vreunul. Apropierea unuia îi trezea dorinţa pentru celălalt, automat, ducând-o la o exaltare echilibrată, dacă apropierea acestor două cuvinte poate fi înţeleasă.

Nu mai făcea de gardă noaptea, obţinuse o scutire medicală, fără nici o dificultate, căci, la urma urmelor, îndeplinea un serviciu voluntar, putea oricând să renunţe, ceea ce nici nu-i trecca prin minte, nu atât din simţ patriotic, cât din dorinţa de a fi în rând cu lumea bună, care o epata, cum o epatase apartenenţa lui Teofil la garda palatului. Şi apoi, spitalul îi asigura o anumită libertate, de care n-ar fi putut să se lipească tocmai acum, când viaţa i se complicase şi nu vroia, nici nu putea s-o simplifice.

Astfel, putea să fugă la Sinaia o dată, uneori de două ori pe săptămână. Pleca spre seară şi se întorcea cu un tren care sosea în Bucureşti la şase dimineaţa, când la spital se termina garda de noapte. Încă nu simţea oboseala acumulată în trup, organismul ei avea resurse nebănuite, ca un cal de curse, care, după ce şi-a irosit toată forţa, poate să reînvie la o ultimă atingere de cravaşă, şi să ajungă primul.

Aşa cum îşi organizase viaţa, totul era prevăzut, nu putea să survină nici o surpriză. Deocamdată nu se gândea ce o să se întâmple după a şasea săptămână.

Ceva neprevăzut se întâmplă cu Ernest: într-o zi îşi dădu seama că era îndrăgostit, de unde o socotise pe Despina doar un agrement de convalescenţă. Dacă nu s-ar fi crezut blazat, după mai multe iubiri socotite de el nenorocoase, dar care nu-i lăsaseră nici o durere în suflet ci numai oboseală şi silă, ar fi putut să-şi dea seama, încă din primele

zile, că Despina era altceva decât îşi închipuise. Ar fi trebuit să-şi dea seama din prima dimineaţă, când ea se dusese la bucătărie să telefoneze şi în cele zece minute de aşteptare ii simţise lipsa. Nu socotea că ar fi ceva alarmant, abia o cunoscuse, si era dornic s-o descopere. Dar pe urmă, nopţile când ea lipsea începură să-l tortureze, nu-i era de ajuns să stie că dimineaţa o să se întoarcă, avea nevoie de ea in clipa prezentă şi clipa prezentă deveni tot timpul.

Nu putu să rabde mult, într-o dimineaţă la şase, cu maşina încărcată de flori, le luase de la ţigănci, in piaţa Matache Măcelaru, era la poarta spitalului. Acum ştia că trebuie să se destăinuie, să-i spună că o iubeşte, că are nevoie de ea toată viaţa şi se bucura dinainte sa-i vadă fericirea pe faţă. Căci de ea nu se îndoia, era îndrăgostită încă de la spital, se vedea după cum ii punea mâna pe frunte.

Ieşiră câteva doamne, câteva fete frumuşele, le preţui din ochi, după obişnuinţă, fără insă ca gândul să-i fugă de la Despina. La şase si jumătate ea incă nu apăruse, începu să fie neliniştit, după un sfert de oră intră şi merse la camera de gardă: il întâmpină doamna Jordie, sefa surorilor de caritate, care tocmai venise şi îşi îmbrăca halatul.

Apariţia unui avion inamic, căzut din cer pe neaşteptate, vărsând foc asupra lui cu mitralierele nu l-ar fi izbit la fel de puternic. Ştia ce să facă într-o luptă aeriană, să înfunde palonierul cu piciorul drept, să impingă brusc manşa în faţă şi la dreapta, instinctiv, dreapta e mişcarea de apărare, când in partea aceea nu-i altă primejdie, să se răstoarne cu botul în jos, să cadă două sute de metri apoi să redreseze avionul, sa urce şi să atace in picaj: făcuse aşa nu mai ştia de câte ori, tinea minte doar izbânzile certe.

Despina nu mai făcea de mult gardă de noapte.

Nu simţi durere, ci furie. Merse la şosea, vru să arunce florile într-un boschet, pe urma se răzgândi, era un gest de adolescent, le puse înapoi în maşină, se aşeză pe o bancă şi aşteptă să se liniştească. Ceea ce urma era mult mai uşor decât o luptă aeriană.

Il aştepta după perdea, la fereastră, neliniştita. Plecase pentru totdeauna? I se părea imposibil, dar altceva nu putea să-i treacă prin minte.

Când îl văzu coborând din maşină şi luând florile din spate, încărcându-şi braţele, fugi de la fereastră, îşi scoase tot de pe ea şi se culcă goală, cu faţa in sus, in mijlocul patului.

Odată, demult, primăvara, se făcea bătaie cu flori, la şosea. Doamnele tinere, frumoase, si elegante, defilau in trăsuri sau in automobile deschise prin faţa publicului, care le arunca buchete de flori, in semn de omagiu.

Erau crizanteme de Braşov, primele flori de toamnă, mari, cu tija

robustă şi lemnoasă. Luă un mănunchi şi le risipi asupra ei, mai degrabă le aruncă, scurt, cum ar fi biciuit-o. Repetă gestul, tot mai energic, îmbrăcând-o in flori din cap până la picioare, dar oricine ar fi văzut şi-ar fi dat seama că era o flagelare, nici măcar disimulată, decât ca n-ar fi inţeles-o, şi n-ar fi putut să creadă; nimeni nu poate lua o floare drept un instrument de pedeapsă. Nici Despina nu înţelegea, la început fu fermecată un asemenea joc nu mai cunoscuse şi nici nu-şi dădea seama că sufere o brutalitate, florile exclud o asemenea idee. Insă când o tijă ii zgârie obrazul, poale numai din intâmplare, îşi acoperi faţa cu mâinile, şi scoase un ţipăt:

— Ce faci?

In picioare, la marginea patului, el îi zâmbea cu seninătate. Il privi printre degete. Nu înţelegea ce se intâmplase, avusese el o toană, sau ei i se năzărise? Impresia dinainte i se părea atât de absurdă incât ii fu ruşine, era un semn de nevroză. O cuprinse ameţeala, câteva clipe i se păru că patul se leagănă, îşi înfigea degetele in cearşaf, să se ţină, dar în locul cearşafului întâlni florile, un maldăr, proaspete, palpitând ca in grădină, cu mirosul lor de clorofilă puţin amăruie. Nu-şi mai vedea trupul sub ele, era îngropată in flori, cum nu credea că mai fusese o femeie vreodată, decât poate în legende şi în poeme de dragoste.

După spaima dinainte, oricât ar fi fost de neclară şi scurtă, se simţea copleşită, nu putea să facă nici un gest, închise ochii şi şopti, cu beatitudine:

— Tu aduci fericirea cu tine şi-o dăruieşti cu grămada! Lasâ-mă să dorm o jumătate de oră aşa, sub plapuma ta minunată!

Abia acum o ajungea oboseala din urmă. Capul i se aplecă pe o parte, zgârietura din obraz sângera, înrosi o petală.

26

După aceea, prima oară când ea plecă la gară, lui Ernest nu-i fu greu s-o urmărească, avea instincte de vânător, dovedite în aviaţie. Ca de obicei, Despina pleca în ultima clipă, grăbită şi tot ca de obicei, spuse, din uşă: „Mâine dimineaţă, la şase!“

Era între zi şi noapte, pe stradă se aprindeau felinarele camuflate, la ferestre se închideau obloanele sau se trăgeau perdelele negre. Merse după ea, cu maşina, o recunoştea după pardesiul alb, ea în schimb nu putea să-l vadă, chiar dacă ar fi întors capul.

Holul gării şi peroanele nefiind mai bine luminate decât strada, nu era nevoie să ramână la distanţă prea mare şi, cu pardesiul ei alb nu putea s-o scape din ochi, nici când se pierdea printre oameni.

Era un rapid de Arad. Se întoarse la tabelele cu mersul trenurilor,

căută sosirile la începutul dimineţii. Perechea aceluiaşi rapid care venea de la Arad ajungea în gară la ora cinci şi patruzeci şi cinci de minute.

Ernest răsuflă mulţumit. Se simţea ca după o misiune sfârşită cu bine. Merse în oraş, la Capşa, era puţină lume, nu-i plăcea înghesuiala, mâncă mai mult decât obişnuia, şi cu poftă, un păstrăv rasol, cu unt şi lămâie, apoi un muşchi de vacă, fără cartofi, bău o carafă de vin roşu. Îsi aminti că pe valea Timişului era o crescătorie de păstrăvi. Trenul oprea la Câmpina, Sinaia, Predeal. Braşov; de acolo înainte nu se uitase în mersul trenurilor, ea nu putea să se ducă mai departe, n-ar fi avut când să se întoarcă până la şase dimineaţa. Se uită la ceas, acum trenul trecea prin dreptul păstrâvăriei. „Păstrăvul a fost foarte bun, ii spuse chelnerului. E de la Timiş?" "Imi pare rău, domnule, nu ţinem păstrăvi de crescătorie, e pescuit de pe valea Trotuşului: din natură. Friptura nu v-a plăcut?”

La care din cele patru opriri putea să coboare? Excluse de la început Câmpina; i se părea cu totul improbabil. Puţin probabil i se părea şi Predealul: intuitiv, fără argumente. Dar nici nu avea importanţă. Important era că nu se ducea la spital, ceea ce aflase cu trei zile mai inainte, iar astă-seară văzuse cu ochii lui că pleca din Bucureşti cu un rapid de seară. Nu, era fără logica să meargă prea departe.

La şase dimineaţa, bărbierit, îmbrăcat, aştepta în fotoliu din dormitor, nu se ducea niciodată în camerele celelalte, care îl indispuneau, deşi ar fi trebuit să-l indispună în primul rând faptul că se afla acolo. Cu dormitorul se împăca, n-avea ce face, era o fatalitate.

— De ce te-ai sculat cu noaptea în cap?

Despina era atât de obosită încât nu putea să-şi exteriorizeze surpriza. De obicei îl găsea dormind, cu oblonul lăsat, se aşeza încet lângă el, să nu-l trezească, şi închidea ochii, fericită. Fericită că venea dintr-un loc, că ajungea în altul, că şi aici, şi acolo ii era bine, un bine împrospătat încontinuu, care nu avea când să se uzeze.

— Scoate-ţi pardesiul şi stai jos. Vreau să vorbim.

— Trebuie să pleci?

Era alarmată. El răspunse:

— Nu ştiu. Poate.

— S-a întimplat ceva?

— Tu ştii mai bine!

Părea o acuzaţie. Trebuia să se stăpânească.

— Stai să-mi dau cu puţină apă pe faţă.

Se privi in oglindă. Oare la fel de obosită era şi in celelalte dimineţi când se întorcea acasă? Apa o mai învioră puţin, dar rămâneau cearcănele, n-o urâţeau, ii dădeau o fizinomic patetică. I se făcu frică. N-avea alt mijloc de apărare decât să se dezbrace şi să se iubească

goală.

— Te rog, lasă puţin voleul. E prea multă lumină.

— Nu, e prea puţină! Ar trebui să-ţi pun un bec mare în faţă. De unde vii?

Nu răspunse: îl privi ameţită, simţea în trup legănarea trenului. Se intinse în pat şi închise ochii; n-avea curaj să-l privească; izbuti să îngâime:

— Ce vrei să spui?

— Atunci, să vorbim limpede. Spitalul să-l lăsăm deoparte. Vii de la Sinaia, sau…

Nu fu nevoie să pomenească de Braşov. Nu sfârşise bine cuvântul, si văzu cum sângele ei îi inunda obrazul. Cicatricea zgârieturii din obraz, aproape dispărută, deveni deodată vizibilă, fiindcă rămase albă, ca un fir de aţă.

— Ce-ai căutat la Sinaia?

Păli brusc, cicatricea părea roşie. Nu lipsea mult sa leşine, poate chiar leşinase o clipă, o trezi glasul lui, repetând întrebarea. Era imposibil să mintă, dar nu ştia dacă să mărturisească, sperând că o s-o ierte, sau sa braveze. Nu se aşteptase, cădea in gol, avea mintea paralizată, numai un gând se desprinse din nebuloasă, poate un instinct ancestral: sa recunoască orice, dar nu esenţialul.

Sub calmul lui, îi simţea implacabil, şi ii era groază că o să plece, de aceea o aşteptase îmbrăcat; nu-i ramânea decât să se ridice şi să iasă pe uşă. Deschise ochii, îl privi în faţă.

— Am fost la bărbatul meu; ştiai câ sunt măritata.

În mărturisirea ei era un amestec de inocenţă şi aroganţă.

— Nu m-am gândit. Îmi închipuiam ca e vorba de altul.

— Nu, mă jur! Daca nu mă duceam, ar fi venit el încoace. M-am dus pentru tine.

Respinse gândul s-o pălmuiască; ii trecuse prin minte, nu ca un gest de care ar fi fost capabil, ci ca singura replică potrivită la o asemenea afirmaţie; aproape că îl făcea complice. Dar el nu complotase cu ea, ca să se poată iubi in linişte. Iar acum era participant la o scenă ridicolă. Dacă se ridica să plece, ştia că i-ar fi ţinut calea, si nu vroia s-o atingă. I se întâmplâ ceva de două ori ciudat, se îndrăgostise de ea deplin şi dintr-o dată, a treia sau a patra zi de când îl adusese în casă; nu mai ţinuse seama de nici o consecinţă, era în el o sete veche de a se dărui, cu trup şi cu suflet: n-o alesese, doar soarta i-o adusese în faţă, după o zi când s-ar fi putut să moară, mult mai probabil decât să trăiască, şi înaintea, altor zile, nu prea îndepărtate, când existau şi mai mari probabilităţi să-şi încheie viata. Ea fusese pentru el „le repos du guerrier“, la care avea dreptul, inainte de a merge din nou la luptă, fără

sorţi să se întoarcă, ştia prea bine. Nu poate fi dragoste mai patetică decât aceea dintre două momente primejdioase, când viaţa devine cu atât mai preţioasă cu cât este mai ameninţată.

Iar acum, această dragoste, răgazul luptătorului înainte de moarte, se stinsese, la fel de ciudat cum izbucnise. Rămânea o amintire pe care nu vroia s-o uite, de aceea nu trebuia s-o înjosească. Aştepta momentul potrivit, o acalmie, ca să plece fără demonstraţii.

Dar demonstraţia începu, inainte ca el să-şi arate intenţia. Probabil Despina o intuia, sau i-o citea pe faţă. Disperarea ei, izbucnită brusc, era sinceră şi ar fi convins pe orice om, dacă ar mai fi avut în suflet o urmă de slăbiciune.

Se ridică cu goliciunea ei care împodobise această cameră, puse un picior jos şi vru să se apropie de fotoliu.

— Ascultă-mă!

— Te ascult. Dar stai acolo!

Se intoarse si se aşeză in genunchi, în mijlocul patului. Dacă ar mai fi pulul să-şi dea seama că e dezbrăcată şi-ar fi pus ceva pe umeri, avea simţul acelei situaţii, era prea gravă ca să facă din nudul ei un argument în pledoaria care avea să urmeze. Îşi puse capul in piept si vorbi încet, aproape in şoaptă, dar limpede, pronunţând cuvintele rar, parcă silabă cu silabă, fără să fie sacadate, făcând din ele o litanie sfâşietoare, testamentul unui martir pe patul de moarte:

— Da, te-am minţit, dar din dragoste. Nu ştiu dacă mă gândeam că ai să te întorci vreodată. Poate. Acum vroiam doar să nu pierd cele şase săptămâni pe care mi le făgăduiseşi: sau mi le luasem. Bărbatul meu n-a mai existat, să ştii, de când eşti tu aici nu s-a mai atins de mine, mi-a sărutat doar mâna. Mâna asta, te supără?

Ridică ochii şi-l privi rugătoare. Era o distanţă nemăsurată intre ea cea de acum, si cea de la prima lor intâlnire, când fusese atât de cinica; din timiditate şi teamă. Fiindcă ştia enormitatea rătăcirii ei, dar nu se putea învinge, era o femeie îndrăgostită. Cine nu ştie ce înseamnă o femeie îndrăgostită, să caute una. Ea este in stare să facă din minciună adevăr, şi din adevăr minciună, crezând prima cu toată convingerea in ceea ce spune. In clipa aceea Despina era convinsă că spune adevărul.

— Cum iţi închipui că aş mai fi putut să mă întorc la tine, să mă dăruiesc ţie cum nu m-am dăruit primei mele dragoste, şi cum nici n-am sa mă mai dăruiesc vreodată? Mai bine mă aruncam înaintea trenului. Dar trebuia să mă duc, ţi-am spus de ce; poate şi de milă. Nu mă întreba ce-am născocit ca să-l ţin departe, destul că m-a crezut, trebuia să mă creadă, ştie că în şapte ani nu l-am minţit niciodată. Înţelege că eşti numai tu, si nu te mai gândi la altcineva. Cu cerul şi cu pământul, n-ar putea sa fie altul în afară de tine.

Avea o privire sfâşiată de disperare, ca o credincioasă fanatică, alungată din templu. Pe urmă i se făcu negru în faţă: el se ridicase din fotoliu. Nu se gândise ce-o sa simtă in clipa aceasta, fiindcă sperase să nu vină. Simţea, şi n-or fi fost o minciună, că fără el nu putea să trăiască. Vroia doar cele trei săptămâni rămase, să se împace cu gândul. L-ar fi iubit mai mult ca în Cântarea Cântărilor, cum nici o femeie nu iubise pe pământ, de la facerea lumii; aşa, putea să-i ajungă tot restul vieţii, dacă odată cu plecarea lui nu-i era dat să moară.

O privi cu luciditate, nu se înşelase atunci când poate îşi pierduse capul şi văzuse că era înspăimântător de frumoasă; acum vedea în ea o curtezană fără rivală, pe care ar fi râvnit-o faraoni, împăraţi şi alţi stăpâni ai lumii. Să fi fost într-o vreme de pace, când marile simboluri ale oamenilor se pot transforma în frivolitate şi îngăduinţă, viaţa fiind asigurată fără vreun crez puternic, s-ar fi lăsat ispitit s-o cuprindă în braţe, chiai dacă palpitaţia trupului ei era falsă. Vechea vorbă, bucură-te de clipa prezentă, îndemn pentru vremi schimbătoare, se potrivea mai bine vremii statornice. Când zilele sunt numărate, nu le poţi lua în glumă: dictonul trebuie înţeles invers.

— Pleci?

— Nu, am să mă întorc. Am nevoie să umblu.

— Merg cu tine!

— Eşti prea obosită. Ia o pastila şi dormi.

— Dar te întorci?

— Sigur; n-am terminat de vorbit.

Nu credea nimic din ce-i spusese ea. Dar trebuie să caute un mijloc de-a ajunge la o dovadă certă şi să-i arate de ce n-o crede. Se întoarse abia înspre seară. Pe Despina, întârzierea lui ar fi înnebunit-o. Spre norocul ei dormise letargic: luase trei pastile de "Somnalin", una după alta, in chip iresponsabil: cu încă trei, ar fi putut să se trezească la serviciul de Salvare, de pe malul Dâmboviţei.

Când deschise ochii, el intrase, fără să-l simtă şi acum şedea în fotoliu. Dormise dezbrăcată, şi în odaie era răcoare. Vâzându-l îi zâmbi, dar cu tristeţe, nu îndrăznea să se bucure.

— Ridică-te şi pune ceva pe tine.

După ce îşi îmbrăcă rochia de casă Despina rămase timidă pe marginea patului; simţea o primejdie. El scoase din buzunar o foaie de blocnotes.

— Citeşte asta!

Ce reduse erau relaţiile dintre ei! -- limitate la nopţile când dormeau împreună. Atât de contopiţi, şi atât de necunoscut unul altuia! Nu-i văzuse niciodată scrisul, dar îi semăna, era imperativ, făcut pentru a transmite hotărâri fără replică. Îi făcea frică.

— Nu înţeleg.

— E simplu. Sugestii pentru un dialog pe care a-i să-l duci cu bărbatul tău. Acum, de faţă cu mine. După cum presupun, comunici cu el prin telefon. Nu m-am gândit până azi, nu sunt o fire bănuitoare, şi ar fi fost un gând abominabil. Vorbeai cu mine în casă, de la bucătărie! Nu ţi-a fost teamă că odată aş fi putut să ridic receptorul?

— Aveam încredere în tine.

— Şi dacă il ridicam intâmplător?

Despina făcu un gest ca de abdicare, sugerind ideea de fatalitate. O înţelegea, şi el acceptase adesea fatalitatea; soarta noastră atârnă uneori într-un fir de aţă, ştia mai cu seamă din lupta aeriană, două avioane se înfruntă, cine hotărăşte care să cadă? Cel mai slab? Nu-i sigur. Văzuse de multe ori căzând pe cel mai puternic. Hotărâtor este un concurs de împrejurări impenetrabil.

— Ce trebuie să fac? intrebă Despina.

— Ridică receptorul, fă numărul şi vorbeşte. Ce vorbeşti de obicei. Dar să intercalezi cum poţi mai bine întrebările pe care le ai în mână. O să schimbăm locurile, am să ascult de la bucătărie.

I se părea josnic, dar n-o făcea în folosul lui, ci al ei, ii dădea o şansă. Convorbirea putea dovedi că nu mintise, cel puţin într-o privinţă. Pentru el, chiar în cazul cel mai bun rămânea un compromis; îl accepta, pentru a nu-i lua cele trei săptămâni rămase. In definitiv, era un mod de viaţa, si nu dintre cele mai reprobabile. Apoi putea sa fie bine, iar ei i se cuvenea o clemenţă, işi dădea seama cât e de zbuciumată. Şi de ce n-ar fi fost clement şi cu el însuşi? Ştia că o femeie ca ea nu poate fi întâlnită de două ori intr-o viaţa, şi nu oricui ii este dat s-o întâlnească. Era un privilegiu pe care nu trebuia să-l desconsidere. După trei zile cât fusese pornit impotriva ei simţi o destindere; o privea cum rămăsese cu ochii hârtie, se făcuse mai mică, părea foarte fragilă şi frumusetea ci de care, intr-un fel figurat ii fusese frică, se domolise, nu mai avea nimic izbitor, era blânda, dulce şi tristă. Vru să îngenunche lângă ea şi s-o mângâie. Despina şopti, cu un freamăt de frig în tot trupul:

— Eşti diabolic!

De ce? Fiindcă putuse să conceapă un asemenea plan, obligând-o la un dialog care să dezvăluie adevărul? Era o obişnuinţă intrată in sânge; ca să-şi apere viaţa şi să-şi învingă adversarii trebuia să poarte cu ei dialoguri prin mijlocirea mitralierei, fiecare rafală era un cuvânt într-o frază, cu tâlcul lui, trebuia ales, spus la timpul potrivit şi plasat într-un punct, cu precizie. Aceste fraze încercuiau adversarul, şi dacă nu lăsau goluri între ele deveneau o capcană din care nimeni nu putea să scape.

Despina ridică ochii, îl privi in faţă, tristă şi obidita, îi întinse hârtia, cu un gest de resemnare şi spuse:

— Nu pot.

Apoi îşi lăsă capul in piept, nu se vedea dacă plânge şi nu-l ridică decât după ce el ieşise pe uşă. Trecuse un timp, nu-l urmărise, nu ştia ce face, probabil îşi strângea lucrurile, în trusa de toaletă: restul bagajului era în lada maşinii, nu-l adusese niciodată în casă: era ca şi când in fiecare zi ar fi venit pentru ultima oară. Ii mai auzise glasul înainte de plecare, sau cuvintele acelea şi le închipuise ea însăşi? "Să nu crezi că aş fi fost capabil de o ignominie! Dacă ridicai receptorul îmi era de-ajuns aş fi apăsat pe furcă, fii sigură!“

Când auzi închizându-se uşa de la intrare întoarse capul spre fereastra de unde se vedea in stradă, dar nu se ridică de pe marginea patului. Auzi maşina pornind. Văzu pe măsuţa de lângă fotoliu, hârtia, şi un stilou, uitat alaturi. In spaţiul rămas alb. el scrisese câteva rânduri „Plec la Iaşi chiar acum, noaptea. Într-o zi ai să devii o amintire frumoasă (Cea mai frumoasă.) Dai nu vreau vreau sa mai ştiu nimic despre tine. Inţelege că e un omagiu. Salvează-ţi viata!"

Ce insemnau aceste ultime cuvinte?

* * *

Printr-o înlâmplare din cele socotite întotdeauna ciudate, deşi pot să fie întâmplâri pur şi simplu, două ore mai târziu, la casa de alături opri un taximetru, şi coborâra părinţii Despinei. Veniseră eu trenul, de la Valea Călugărească, maşinile nu aveau voie să circule în afara oraşului, după cum se ştie, şi apoi a lor era rechiziţionata de la începutul războiului. Se întorceau cu peste o lună prea devreme, culesul viilor abia începuse. Nu lipsise mult s-o găsească ne Despina cu un bărbat străin în casă, ceea ce pentru ei era inimaginabil, şi ar fi fost o lovitură primejdioasă, fiindcă amândoi sufereau de inimă. Intâmplarea însă rămânea ciudată, nici ei nu ştiau bine de ce plecaseră de la vie, când ai fi fost nevoie de ei acolo, mai mult decât în orice timp al anului. Poate fusese o presimţire.

Despina nu răspundea la telefon, in casă era întuneric, dar o fereastră, întredeschisă, putea fi un indiciu că nu-i plecată. Tatăl ei se duse şi sună la uşă, pe urmă bătu cu bastonul in oblonul de la dormitor, cu gândul că dormea si nu auzise nici telefonul, nici soneria. Se întoarse, il chemă pe Teofil la telefon, să vadă dacă nu era acolo. Fusese cu o seară înainte, plecase dimineaţa. O căutară la spital, n-o găsiră. Îngrijorarea ascunsă pină atunci începu să li se vadă pe faţă. Unde le era mintea? Aveau un rând de chei, merseră amândoi, descuiară cu uşurinţă, nu era pus nici zăvorul, nici lanţul do siguranţă. Insemna că Despina ieşise, dar de ce lăsase fereastra deschisă? "Poate e prin vecini, o să vină repede." Două case mai sus avea o prietenă, Margareta, fostă colegă de facultate. N-o găsiră nici acolo. Mai

aşteptară un ceas, la fereastră, s-o vadă venind. Se făcuse târziu, Ernest trecuse de Râmnicu-Sărat, se apropia de Focşani "E întuneric, poate a venit prin partea cealaltă a străzii şi n-am văzut-o"'.

Deşi nu se vedea lumină la nici o fereastră, intrară. Când descuia uşa, tatăl simţi o uşoară inăbuşeală. "Inima ta bate aşa?" întrebă mama.

Era în cadă, cu capul în piept, cu apa până sub bărbie. Dormea liniştită; doar prin colţurile gurii i se prelingeau două şuviţe subţiri de salivă. Nu lăsase nici o scrisoare, intr-o scrumieră se vedea o hârtie arsă. Luase un tub de "Qvadronox" şi unu de "Somnalin". Dormea profund, fără convulsii. Curând, capul întors într-o parte i-ar fi căzut uşor pe umăr, şi apa i-ar fi intrat în gură: ca să nu fie salvată dacă o găseau prea devreme; murea în somn, inecată.

Despre drama ei n-am ştiut nimic, pe ea am mai văzut-o în câteva rânduri, fără să-mi pot închipui prin o trecuse. Am aflat abia după război, când Teofil era arestat şi rămăsese singură.

27

După aproape o jumătate de secol memoria faptelor scade, cind nu se stinge cu totul, dar într-un fel e mai degrabă un câştig decit o pierdere, timpul intervine ca un aparat de selecţie, păstrând ceea ce este important să rămână. La vremea lor le-am ştiut pe toate, citeam comunicatele şi comentariile, in ziare, cu timpul învăţasem să le descopăr subînţelesul, o "repliere strategică" anunţată de marele cartier german ştiam că înseamnă o înfrângere, ceea ce seara ne confirma radio Londra; chiar şi ascultarea acestei emisiuni, greu de prins şi primejdios de ascultat, cerea o ştiinţă anume, de-a face din trei cuvinte o frază, completând ceea ce acoperea bruiajul sau se pierdea în spaţiu, distanţa fiind mare, emisiunea nu îndeajuns de puternică iar aparatele de recepţie nu la fel de perfecţionate ca astăzi. Uneori nu izbuteam să prindem decât semnalul postului, cele trei puncte şi-o linie, redate de timpani, faimosul V, de la Victorie; atunci ştiam măcar că Anglia mai există, Londra n-a fost; distrusă de bombe.

Făcând din tot pământul un haos, războiul a pus la grea încercare memoria noastră. Înfruntările s-au desfăşurat simultan la toate punctele cardinale, pe uscat, pe apă şi in aer: dacă încerc să cuprind intr-o singură privire pe mapamondul meu fie şi numai trei puncte, Narvik, Tobruk şi Pearl Harbour, simt că îmi pierd simţul orientării: unul este în nordul Europei, altul in Africa şi al treilea în Oceanul Pacific. Cum să mă împart între ele? Căci nu sunt doar nişte repere geografice, uşor de punctat pe hartă; ele au reprezentat, intr-o vreme, trei explozii care

mi-au asurzit urechile, dinainte chinuite de alte zgomote, cu sutele, şi mult mai puternice: de pildă căderea Parisului, lupta fratricidă de la Dakar şi bomba de la Hiroşima. Iată dezavantajul de a fi fost martor, care mă va urmări pină la sfârşitul cărţii, admitând că pe urmă voi izbuti să-mi recapăt sângele rece. De aceea nu urmăresc să scriu un capital de istorie, voi povesti doar amintirile mele, cel care a rătăcit între nouăzeci şi nouă de fronturi.

* * *

Despre apa grea am auzit prima oară in primăvara anului 1940, când armatele germane au debarcat in Norvegia. Formula chimică i-am aflat-o tot atunci, fără să ştiu însă ce era în realitate această apă. Povestesc despre ea, fiindcă va duce la prima bombă atomică, lansată în Japonia, in ultimul an al războiului, al cărui sfârşit l-a şi determinat de altfel.

La început crezusem câ debarcarea germanilor în Norvegia avea scopul să le asigure transportul minereului de fier, venit în portul Narvik, de la minele suedeze, aflate destul de aproape. Sigur că le trebuia minereul, război fără fier nu se face, am aflat însă, de la radio Londra, cealaltă poveste, mult mai interesantă, păcat că trunchiată şi fără prea multe detalii. Mi-a fost destul însă ca să mi se aprindă imaginaţia şi să fac în minte un film, care, mai târziu, când am citit cărţi şi mi se pare chiar că am văzut filmul adevărat, făcut de alţii, s-a dovedit foarte apropiat de realitate.

Într-o vale mărginită de munţi, la vreo sută douăzeci de kilometri de apus de Oslo, capitala Norvegiei, se află o mică localitate, Rjukan. După război am vrut să ajung până acolo, dar m-au împiedicat ploaia şi şoselele proaste. La Narvik fusesem, văzusem un munte de minereu în mijlocul oraşului, văzusem şi trenurile care il aduceau din Suedia. Urme ale războiului nu se mai găseau decât într-un muzeu sărac, care ar fi putut să lipsească. In aparenţă n-am câştigat nimic mergând acolo, căci am plecat cu mâinile goale, dar îmi pare bine că azi am in ochi imaginea acelui teatru de lupta, si fiindcă il parcursesem cu piciorul, nu mă mai pot socoti un om din afară.

În 1939 exista la Rjukan singura instalaţie din lume care fabrica apă grea, nu mai mult decit o jumătate de litru zilnic. Poate era doar un laborator, sau o staţie-pilot, cum li se spun astăzi modelelor de încercări din industrie. Ceva nu inţeleg, dar nici nu-i mare nevoie să aflu, de ce nemţii, cărora le crăpa măseaua după apa grea norvegiană, nu se osteniseră s-o facă singuri?

La începutul anului 1940, fabrica din Rjukan nu avea gata mai multă apă grea, decât o sută optzeci şi cinci de litri. Dar nici pe aceasta, nemţii nu au găsit-o; înaintea lor, o grupare de patrioţi francezi izbutiseră s-o salveze. Ar fi prima parte a filmului. Până să înceapă a

doua parte, au trecut trei ani: in acest timp, reactivată de invadatori şi pusă sub presiune nemţească, fabrica produsese zece mii de litri de apă grea, care a fost încărcată pe un vapor german, si trimisă spre Marea Nordului. Privit pe hartă, unde regret că n-am putut ajunge, drumul mi se pare lung şi plin de primejdii, căci, până în strâmtoarea Skagerrak, unde răzbate, trebuia să străbată sute de kilometri în sudul Norvegiei, pe ape interioare şi lacuri, între munţi cu numeroase capcane posibile. Cred că în multe locuri pe parcurs stăteau ascunşi patrioţi şi poate că era de-ajuns să prăvălească stânci asupra vaporului. Acesta însă n-a ajuns departe; în timpul încărcării, patru norvegieni, eroi in partea a doua a filmului, s-au strecurat la maşini, nu atât de uşor pe cât se povesteşte, au pus dinamită şi au izbutit să se salveze înainte de explozie. Abia intrat în lacul Tinnsjo, la numai vreo zece kilometri de la plecarea din Rjukan, vaporul a sărit în aer, cu toată încărcătura. Este probabil una din cauzele datorită cărora Germania n-a izbutit să facă la vreme bomba atomică. S-o fi avut, si în număr destul de mare, mi-e greu să-mi închipui cum ar fi fost astăzi faţa pământului, dacă i-ar fi rămas vreo faţă.

* * *

Povestind rătăcirea Despinei, aproape am uitat că paralel cu ea decurgea războiul, care am arătat cum începuse. Ar fi trebuit sa mi-l aducă aminte chiar circumstanţele, şi în primul rând decorul unde începuse acea idilă nesăbuita, un spital de răniţi aduşi de pe front, între ei însuşi erou ei, aviatorul cu bandaj alb la frunte. Acum încerc, cu un sentiment de vinovăţie, să-mi amintesc ce se întâmpla in lume în timpul când m-a preocupat Despina, ce evenimente am scăpat din vedere. Era în 1942, al patrulea an de când Germania începuse războiul, al doilea de cind armata noastră trecuse Prutul şi numai patru luni neîmplinite după Pearl Harbour, care a declanşat ostilităţile între Japonia şi Statele Unite. La 28 martie preşedintele Americii era investit prin lege cu puteri excepţionale pe timpul războiului. Se ştie cât de vigilent supraveghează America activitatea preşedinţilor, prin corpurile ei legiuitoare, ca nu cumva vreunul să-şi aroge drepturi neprevăzute în Constituţie. Nu sunt prea mulţi ani de când am avut un exemplu, un preşedinte, altminteri destoinic, a fost scos din scaun, spre marea lui ruşine, pentru o vină nu din cele mai grave, care, cu puţină clemenţă, putea să fie trecută cu vederea, dar americanii vor ca preşedintele să fie fără pată.

Ţinând seama de acest principiu, puterile excepţionale acordate lui Roosevelt mi-au dat de gândit, am înţeles pe de o parte că după patru luni războiul devenise greu pentru America, iar pe de alta, că americanii erau dispuşi să facă orice, ca să-l câştige. Până la urmă s-a adeverit şi una, si alta. E destul să ne amintim cât sânge american curs in Oceania,

câte orori au săvirşit japonezii, cât de siguri erau ei de victorie, ca şi simpatizanţii lor, din care am cunoscut nu unul singur. Iar în această situaţie primejdioasă, americanii au făcut tancuri, fortăreţe zburătoare şi au ajuns să construiască, unul pe zi, vapoare de zece mii de tone, in vreme ce fermierii cultivau pe pământul lor hrană pentru o treime din omenire, dacă nu pentru jumătate.

Un şir de fapte, de importanţă mai mare sau mai mică, intăresc în acel an, 1942, dovezi mai vechi că lumea nu vroia sa se lase invinsă de axa triunghiulara Berlin -- Roma – Tokio, şi unde nu avea încă destulă putere, îşi arăta măcar îndirjirea, ca muncitorii de la Torino, de pildă, care la 1 Mai au manifestat în masă împotriva războiului, pornit numai de Mussolini, fără să ţină seama nici măcar de sfatul lui Hitler.

In aceeaşi zi, în Statele Unite ale Americii s-a lansat "împrumutul libertăţii", adăugându-se la puterile excepţionale acordate Preşedintelui.

În China, invadată de japonezi, care voiau să pună mâna pentru început pe tot estul şi sud-estul Asiei s-a proclamat legea mobilizării generale a naţiunii.

Spre sfârşitul lunii mai asupra lui Reinhard Heydrich, mai-marele pus de Hitler peste Cehia şi Moravia, numite cinic „protectorat german", când în realitate erau ca şi anexate, s-a săvârşit un atentat, dovadă a urii pe care i-o purta populaţia acelei biete ţări dezmembrate şi înrobite. Represaliile au fost de o cruzime smintită, dar nu ele au deschis seria atrocităţilor săvârşite de împuterniciţii lui Hitler în ţările ocupate, ca şi în propria lui ţară; un sat întreg, Lidice, azi loc de pelerinaj pentru mulţimi cuprinse de revoltă şi groază, a fost ras de pe pământul Cehoslovaciei, iar populaţia exterminată. Încă de atunci, intârziaţii cărora nu le fusese învăţătură destulă invadarea Poloniei şi cruzimile săvârşite acolo ar fi trebuit să înţeleagă că Germania nu putea decât să piardă războiul. Am văzut oameni care în vara anului 1944 continuau să creadă în victoria lui Hitler, şi să aplaude frenetic atacul Londrei cu bombe zburătoare, nefastele V1 şi V2, armele secrete făgăduite de atâta timp şi lansate in clipa când nu mai exista nici o speranţă.

În Canada s-a făcut legea care aproba ca trupele naţionale să lupte in Europa. Era in iulie; in august, prin altă lege, serviciul militar devenea obligatoriu. Forţă după forţă se adăugau la coaliţia aliaţilor. (Cuvântul si-a definit cuprinsul în primul război mondial, aliaţii erau cei care luptau împotriva lui Wilhelm al doilea; deşi acesta avea şi el aliaţii lui, nu li s-a spus niciodată pe acest nume. La fel în războiul al doilea: Anglia. Franţa, Statele Unite şi toţi cei aflaţi de partea lor au format tabăra aliaţilor; adversarii erau o "axă".)

Iau un fapt de mică importantă pe lângă cele dinainte, şi cele care au să urmeze: in Islanda, ziua de lucru s-a extins la opt ore; până atunci fusese de şase, cu sâmbătă liberă; era ceea ce se numea „săptămână engleză".

După cum am văzut la fata locului, indeletnicirea de bază a islandezilor este pescuitul şi singura lor industrie notabilă rămâne prelucrarea peştelui. Ocupată de englezi la începutul războiului, ca să nu cadă în mâna nemţilor care şi-ar fi făcut acolo o bază primejdioasă pentru convoaiele din Atlantic, Islanda nu a devenit ţară beligerantă, nici nu avea armată decât pentru paza coastelor şi protejatul pescuitului. Cu ce putea ca să contribuie la război, ca ţară simpatizantă a aliaţilor? Numai cu peşte, pentru hrana soldaţilor şi a populaţiei civile din spatele frontului. Pescuitul şi prelucrarea peştelui devenind industrie de război, populaţia a acceptat o zi de lucru mai lungă, ca în toate ţările beligerante.

Opt zile din septembrie, în micul ducat Luxemburg, ocupat de trupele lui Hitler, a fost grevă generală ca protest la introducerea legislaţiei germane. Hitler nu cunoştea politica ocupaţiei, nici măcar cât Napoleon.

Tot în septembrie, în Rusia, Comisariatul Poporului pentru Apărare (Comisariate ale Poporului se numeau atunci ministerele) a difuzat un ordin „Cu privire la misiunea mişcării de partizani". Se ştie ce amploare a luat atunci mişcarea şi ce lovituri a dat nemţilor, în spatele frontului. Mulţi din partizani au plătit cu viaţa actele lor îndrăzneţe; alţii le-au luat locul. Hitler care s-a străduit să-i stârpească, n-a făcut decât ca numărul lor să fie tot mai mare. Sigur că nu cunoştea politica ocupaţiei.

În războaie trecute aceşti luptători civili se numeau „franc-tirori" şi erau împuşcaţi pe loc când cădeau în manile inamicului. Nemţii îi spânzurau din ură, nu ca să economisească un glonte.

Şi in Franţa ocupată s-a născut o mişcare de rezistenţă, neînfrânată, deşi a avut pierderi grele. Se numea „maquis", de la ideea că oamenii ei se ascundeau prin tufişuri. Rezistenţa le-a făcut nemţilor viaţa amară, i-au prins în capcane, şi i-au căsăpit fără preget, au aruncat în aer poduri, trenuri, depozite de muniţii. Şi în plus, i-a făcut să se simtă tot timpul în nesiguranţă, să nu mai umble decât in grupuri şi cu ochii în patru, caci în orice clipă se puteau pomeni cu un glonţ in ceafă.

La un timp, in Polonia, toată suflarea ghetto-ului din Varşovia a fost exterminată, fiindcă ajunsă pe o culme a disperării încercase să se apere de oprimarea germana; dar dacă nu se apăra, n-ar fi avut o soartă mai buna. În ultimul an de război, o amplă organizaţie de rezistenţă, care vroia să pună umărul la eliberarea Poloniei, a iost pe cât de bravă, pe atât de nenorocoasă.

* * *

A fost un val de fapte, un altul vine din urmă, in acelaşi an când s-au întâmplat cele de mai înainte. Le-am scăpat din vedere, dar nu cred că este nevoie să mă întorc din drum ca să le pun la locul lor cuvenit cronologic; istoria rămâne aceeaşi.

În ianuarie, când frontul înţepenise în faţa Moscovei, Hitler şi-a vărsat veninul pe propriii lui supuşi, partea din populaţie socotită ostilă; în Germania au început deportări în masă şi la nimereală; de teamă, nimeni nu mai îndrăznea să deschidă gura.

În acelaşi timp, în America, douăzeci şi şase de guverne, unele aflate în exil, au semnat „Declaraţia Naţiunilor Unite" prin care se angajau să nu încheie pace separată cu Germania, ci să lupte până o vor înfrânge-o. Era un avertisment atât de hotărât şi de atâta gravitate, încât toată cancelaria Reichului ar fi trebuit să se dezmeticească si omul din fruntea ei, dacă mai avea un dram de minte, trebuia să înţeleagă ce îl aşteaptă; după cum se profila viitorul, singura lui salvare ar fi fost să depună armele şi să facă pace cu toată lumea; poate nu ar fi fost prea târziu să fie tratat cu clemenţă şi dus pe vreo insulă; Sfânta Elena era liberă.

Căci numai treisprezece zile după ce în Statele Unite se hotărâse intransigenţa, la Londra, conferinţa ţărilor aliate adopta Declaraţia privitoare la pedepsirea criminalilor de război. Cele două acte se completau unul pe altul şi au avut ca încheiere procesul de la Nurnberg.

Sfidând toate avertismentele, poate adus de ele în stare de istorie, câteva zile după actul semnat la Londra, Hitler a convocat o conferinţă în apropierea Berlinului, unde s-a stabilit planul de exterminare a tuturor evreilor din Europa.

In luna mai, Mexicul a declarat război celor trei ţări ale Axei. În august la fel a făcut şi Brazilia, numai că i-a exclus pe japonezi, fără să înţeleg cauza. Dacă ar avea vreo importanţă, aş întreba pe un om mai informat decât mine; important era doar că pe mapamondul lui Alion, de partea aliaţilor mai apăreau două steguleţe. După mine, folosul lor era numai de natură psihologică; doi adversari în plus, chiar dacă nu veneau să lupte în Europa ci rămâneau doar simboluri, nu puteau să le pice bine nemţilor. Şi apoi, steguleţele lor dădeau mai multă culoare harţei.

* * *

Erau în lume, în acel an, patru mari teatre de luptă: în estul şi în vestul Europei, în Africa şi în Oceania; anul următor li s-a adăugat cel din Italia. Un an mai târziu, cel din Normandia, grandioasa debarcare a aliaţilor. Pe lângă acestea, au existat tot timpul teatrele de luptă navale, în Atlantic, în Oceanul îngheţat de Nord, câteodată în Oceanul

Indian, şi cel mai întins şi mai crud dintre toate, în Pacific. Teatrele de luptă aeriene nu le pot numi, fiind alcătuite de numeroase subdiviziuni ale unuia singur, întins pe tot spaţiul de deasupra pământului.

În vest, la sfârşitul lui martie o mie de avioane britanice şi-au lăsat bombele la Koln, deschizând seria atacurilor aeriene, care vor plăti cu vârf şi îndesat Germaniei distrugerile şi teroarea dezlănţuite de aviaţia ei asupra Londrei. Dar Anglia va mai avea de suferit multe pierderi, va fi vremea când Churchill nu le putea făgădui englezilor decât sudoare, lacrimi şi sânge.

În octombrie, două pacheboturi britanice, „Ironside" şi „Orcade‘‘, în total patruzeci şi trei de mii de tone, au fost torpilate de submarine germane. Tot atunci, aceeaşi soartă a avut-o şi pachebotul canadian „Duchess of Atholl“, douăzeci de mii de tone. Nu sunt cele mai mari nave scufundate, eram obişnuiţi cu cifre enorme. Un cunoscut, cu înclinări spre statistică, le trecea într-un carnet pe două coloane, pentru o tabără şi pentru cealaltă, fără să ştiu de partea căreia era, nu-şi manifesta sentimentele, scria numai cifre şi le totaliza in josul paginii, de unde le reporta in pagina următoare. În unele zile se scufundau sute de mii de tone; nu-i dădeau nici o emoţie, pe mine însă mă îngrozeau, fiindcă ştiam ce înseamnă un vapor şi cât valorează, în bani şi in muncă omenească, mai mult decât un spital sau zece spitale, decât un cartier al oraşului sau tot oraşul. Nici astăzi nu înţeleg cum şi-a revenit omenirea după atitea pierderi, cărora li s-au adăugat cele din aer, zecile de mii de fortăreţe zburătoare, şi de pe uscat, mult mai mari, poate inzecitul celorlalte.

În noiembrie, urmare a debarcării americane în Africa de nord şi în Maroc, povestită in alt capitol, Germania a invadat teritoriul Franţei libere, garantat prin actul de armistiţiu. Ca de atâtea ori in trecutul omenirii, începând cu epoca de piatră, cel puternic nu dă socoteală. În cartea de istorie pe care o am alături, plină de inexactităţi şi confuzii deşi e tipărită de o mare editură franceză specializată, scrie că la invazie au luat parte şi italienii. Ce să mai cred? Îmi închipui că un francez ştie mai bine decât mine ce s-a întâmplat in Franţa. Dar eu îmi amintesc că după ce a declarat război Franţei, cu multă emfază, Mussolini a poruncit să se arunce in aer podul de la Ventimiglia, aflat aproape de frontieră, sub motivul că altfel trupele lui, setoase la luptă, cum s-a văzut în Libia, în Abisinia, Albania şi Grecia, s-ar fi năpustit peste Nisa şi ar fi înghiţit-o nemestecată, putând astfel să li se aplece. Pe unde şi cum au ajuns ei in Franţa nu ştiu, fiindcă n-am auzit.

Flota de război franceză, cruţată prin armistiţiu cu condiţia să rămână neutră, era ancorată in portul Toulon, de la Mediterană. Când armata germană a ocupat oraşul, cu gândul să pună mâna pe acele

nave de luptă, echipajele au preferat să le sacrifice decât să le vadă înstrăinate, şi le-au sabordat în apele portului, adică au deschis vanele să intre apă în cală, sau unde a fost nevoie au spart bordajul. Toate s-au dus la fund, nu ştiu câte erau, dar nu puţine, şi nu neînsemnate, dacă alcătuiau o flotă. Oare cât va fi sângerat inima comandanţilor când au dat ordinul? Cred că mulţi dintre ei şi-ar fi tras un glonte în tâmplă, dacă aşa puteau să-şi sakeze vasul. Şi iarăşi mă întreb, cum a putut Franţa să supravieţuiască după atâtea pierderi? Cum a avut curajul să continue lupta, din tufişuri sau pe teritoriile aliaţilor, ca până la urmă să învingă?

Chiar dacă s-a folosit de sute de mii de ori comparaţia, n-o socotesc deloc tocită, şi cum alta mai bună nu există, am să spun şi eu că Franţa a renăscut din propria ei cenuşă, ca pasărea Phoenix. Pretutindeni au fost păsări Phoenix în vremea aceea; altfel pământul ar fi rămas o ruină.

În Africa, front pe care îl socoteam de-o importanţă mai mică, fiindcă era departe şi nu-i întrevedeam consecinţele, luptele au fost schimbătoare şi încâlcite. Dar şi acolo a stat în cumpănă soarta lumii; şi acolo putea să se piardă războiul, Rommel să-i arunce pe americani în mare, să ocupe Egiptul apărat de armata engleză, apoi să-şi continue drumul spre Asia Mică, dacă o linie de aprovizionare atât de lungă n-ar fi fost utopie. Nu spun că o victorie în Africa ar fi schimbat soarta Germaniei, însă în mod sigur făcea să se prelungească războiul şi să crească ruinele; păsării Phoenix i-ar fi trebuit un efort mai mare ca să renască.

Din acel timp mi-au rămas vii în memorie câteva localităţi legate de mersul războiului, puncte-cheie pentru strategi iar pentru mine jaloane într-o naraţiune greu de a fi urmărită în toate direcţiile, pe întreg mapamondul, fără să am la dispoziţie o comisie de istorici, care să mă ajute.

E vorba de localităţile unde forţele militare ale Angliei, Americii şi Franţei libere s-au luptat cu armata germană. Adesea în deşerturî, între două oaze, pe mări de nisip unde au trebuit să-şi schimbe tancurile în cămile, şi în loc de cască să poarte burnusuri, ca beduinii, altfel li s-ar fi copt creierul. Nu spun că nemţii se bucurau de condiţii mai bune, era ca la fotbal, unde dacă plouă se umplu de glod amândouă echipele. Şi ca similitudinea să meargă mai departe, adversarii au schimbat terenul după prima repriză, ca unii să nu fie tot timpul cu soarele în faţă, şi să-i orbească, iar ceilalţi cu el în spate. Dacă nemţii au mers triumfători într-o direcţie, pe urmă au fost nevoiţi să se întoarcă, soarele i-a bătut pe amândouă părţile.

La Bir-Hakeim, primul nume arab care s-a auzit la radio şi încă îmi

sună în urechi, armata Franţei libere, abia înfiripată şi răzvrătită împotriva guvernului de la Vichy, de unde primise ordin să nu ridice armele, s-a împotrivit cu o forţă înverşunată germanilor şi italienilor, porniţi la ofensivă în Libia. (Aici, amândoi beligeranţii aveau soarele într-o coastă.) Era în mai; în iunie, garnizoana britanică de la Tobruk a capitulat în faţa diviziilor lui Rommel, care şi-au continuat înaintarea spre răsărit, pină la El Alamein, de unde mai aveau numai şaptezeci şi cinci de kilometri până la Alexandria; englezii din Egipt erau în mare primejdie.

Până aici Rommel a mers cu soarele în faţă, care iată câ nu a fost o piedică pentru „vulpea deşertului", cum i se spunea cu admiraţie.

Un război nu ţine nouăzeci de minute, ca un meci de fotbal, dar comparaţia poate fi păstrată, extinzând timpul la douăsprezece ore, o zi-lumină; dacă soldatul merge dimineaţa cu soarele în faţă, după-amiaza îl are în spate. De fapt am vrut să spun că după ce a înaintat un timp spre răsărit, Rommel a făcut calea-întoarsă.

Armata engleză, condusă de Montgomery, nu i-a îngaduit să meargă mai departe, a stat în defensivă până spre sfârşitul lui octombrie, când vremea se răceşte puţin, chiar în Africa.

Am pomenit numele generalului, mai târziu mareşal, dar nu pot ascunde că îi port o ranchiună neatenuată de scurgerea timpului. Fiindcă după mai multe izbânzi, în ultima parte a războiului a săvârşit o nesăbuinţă condamnată de multă lume, şi de personaje sus-puse; luptând sa-i alunge pe nemţi din Olanda, căci le venise rândul, a grăbit, dintr-o ambiţie personală, ca să ajungă primul a Rin, şi a împins armatele pe care le avea sub comandă mult prea departe, tocmai până la Arhus, în estul Olandei, unde nu mai putea să le sprijine, iar inamicul era mai puternic decât crezuse; ceea ce nu-i o scuză pentru un comandant de oaste. Oastea lui, care nu era doar englezească, a suferit pierderi grave, ca să nu spun că a fost decimată, cum spun alţii, folosind cuvântul fără să-l judece; a decima o armată, mică sau mare, sau uriaşă, înseamnă a o reduce la o zecime; ceea ce nu i s-a întâmplat nici lui Napoleon, în Rusia, şi cred că nici lui Hitler, oricât a fost el de iresponsabil.

Pentru olandezi Arhus a rămas o amintire de coşmar, căci în afară de armata aliaţilor, cu pierderi îngrozitoare, mai că îmi vine să spun şi eu decimată, a avut de suferit la fel de groaznic populaţia civilă; nu mai pun la socoteală imensele pierderi materiale, acestea am convenit că se repară. Şi totul atât de inutil, că te cuprinde mânia.

Azi mă întreb cât au costat celelalte victorii ale lui Montgomery.

Ca Rommel să fie dat înapoi de pe poziţia câştigată, bătălia a ţinut de la 23 octombrie până la 3 noiembrie, când se răcorise de-a binelea.

De-aici înainte armata germană nu a făcut decât să se retragă, cu soarele când în faţă, când în spate. Debarcarea în Algeria a unor forţe blindate germano-italiene n-a mai putut schimba situaţia, Africa era pierdută.

Curând forţele engleze au reintrat în Tobruk, a cărui pierdere, şase luni mai înainte, ne prilejuise atâta nelinişte şi mâhnire. Seria revanşelor abia începuse. La 20 noiembrie, aliaţii intrau în oraşul-port Bengazi, din Libia, pe coasta Mediteranei. Deşi luptele au mai continuat un timp, situaţia era decisă şi, mă opresc aici, mai ales că am şi alt motiv. La Bengazi s-a format şi s-a instruit uriaşa flotă aeriană alcătuită din bombardiere americane, care, in vara anului următor, a atacat în plină zi rafinăriile de la Ploieşti şi Câmpina, zburând la înălţime mică, spre a nimeri ţintele, pe care însă nemţii le-au învăluit în ceaţă artificială. Dintr-o greşeală de navigaţie, care a răzleţit o escadră de alta, şi din cauza înălţimii prea mici, jumătate din bombardiere au fost doborâte.

În afară de partizanii lui Hitler, care nu erau numeroşi dar puteau să-şi arate sentimentele pe faţă, numindu-i pe aviatorii americani mercenari şi gangsteri, toată lumea în ţara noastră a fost mâhnită, căci spera în America şi-o iubea printr-o tradiţie veche. Iar dacă bombardaseră oraşele noastre, la fel făceau şi în Franţa, şi pretutindeni unde exista armată germană.

* * *

Pentru noi, frontul din răsăritul Europei avea importanţa cea mai mare, de el depinzând direct soarta noastră. Tocmai de aceea îl las la urmă, fiindcă anul 1942, evocat acum, s-a încheiat cu un act decisiv în mersul războiului, bătălia de la Stalingrad, unde o întreagă armata germană avea să fie încercuită, ca primăvara următoare să capituleze.

Între timp, iată ce se întâmpla în Pacific. După bombardamentul de la Pearl Harbour, unde fuseseră victorioşi deşi fără rezultatele scontate, japonezii au mers din victorie în victorie, ducând războiul cu o cruzime nemăsurata. Cruzimea la ei este o moştenire veche, la fel ca şiretenia, îndrăzneala, curajul şi dispreţul de moarte. Cu înfiorare am citit de curând o poveste, o epopee care se desfăşoară in Japonia Evului mediu. Ferocitatea stapânilor de provincii, in lupta pentru titlul de împărat, sau pentru cel si mai mare, de şogun, stăpân absolut cu drepturi nelimitate, mi-a băgat în suflet groaza, dar si dezgustul: un om sau o mie de oameni pot primi cu aceeaşi uşurinta porunca să-şi facă *seppuku*, echivalentul lui hara-kiri de astăzi, să-şi taie carotida iar după aceea cel mai bun prieten să-i reteze capul. Şi toti se supun fără să şovăie, as spune că aproape bucuroşi să moară: nici unul nu se răzvrăteşte. Ce am citit nu-i un document, şi nici nu-i scris de un japonez, incât aş

putea să n-am încredere: dar cunosc exemple asemănătoare din chiar vremea noastră consemnate istoric. In 1945, când în mod indubitabil Japonia pierduse războiul, şefii armatei erau hotărîţi să lupte până la ultimul om, în spiritul Kamikaze pe care noi nu-i putem înţelege. Primul ministru, împreună cu împăratul şi cu un număr de dregători, nu prea mare, complotind in taina cea mai deplină, au izbutit să ceară pace şi sa ordone poporului încetarea luptei.

În cele ce urmează mă refer la primul ministru, dar s-ar putea să fac o confuzie, în realitate să fi fost ministrul de război, sau alt demnitar de rang mare. E inutil să cer informaţii; oricine ar fi fost omul acela, după ce acceptase ca Japonia să capituleze şi-a făcut hara-kiri.

Aşa s-a încheiat războiul din Pacific. Povestea insă nu-i gata.

* * *

Ţinuse aproape cinci ani fără pauza: un iureş. Deşi intrat in limba noastră, cuvântul este turcesc, si nu-mi place, de aceea, deşi util, fiindcă e sugestiv, il folosesc cât mai rar cu putinţă. Nu ştiu daca l-am scris mai mult decât de două ori în toată viaţa: ar fi fost altceva dacă mă ocupam de vremea lui Ştefan cel Mare. Pentru Pacific, cuvântul, deşi l-am folosit, mi se pare o enormitate.

In aceeaşi zi când bombardau cu aviaţie flota americană de la Pearl Harbour, trupele japoneze debarcau în Borneo britanic, la sud-est de continentul asiatic; apoi in peninsula Malacca şi în Thailanda. Trei zile mai târziu, intr-o bătălie navală din largul Malaesiei au scufundat două mari nave englezeşti, cuirasatul "Prince of Wales", treizeci si cinci de mii de tone, şi crucişătorul "Repulse”, trei mii de tone mai puţin. Statisticianul despre care am vorbit, dar care a devenit impersonal pentru mine, nu ştiu nici cum îl chema, nici cum arăta la faţă, trecea placid in carnet pierderile aliaţilor. Carnetul însă il ţin minte, cât sa încapă în buzunar, căci il purta asupra lui tot timpul, coperte verzi, de carton, cu pânză la cotor, o suta de file, cu pătrăţele de matematică, bune pentru scris cifrele.

Japonezii nu aveau nici o pierdere, unde atacau obţineau izbândă, sistematic. Două zile după bătălia navală, trupele lor au ocupat insula Guam, a doua zi au invadat coasta de sud a Birmaniei. Spre a domina Pacificul trebuiau să pună mâna pe partea de răsărit a Asiei.

La 10 decembrie au debarcat in Hong-Kong, la 22 şi 23 in Filipine, la 24 in insula Wake. A doua zi, garnizoana britanică din Hong-Kong a capitulat, n-avea încotro.

Am găsit şi cuvântul între timp ca să-l pun in loc de iureş: Taifun! Taifunul a continuat cu aceeaşi violenţă si in anul următor, 1942, căruia îi este închinat acest capitol. Din ianuarie până la 1 mai, englezii şi americanii au suferit numai înfrângeri: japonezii au ocupat Manila, au

cucerit întreaga peninsulă Malacca, unde debarcaseră în decembrie: garnizoana britanică din Singapore a capitulat. Din sud trupele japoneze au început ofensiva spre nordul Birmaniei, au infrânt flota aliaţilor în bătălia navală din marea Javei, au debarcat în insula Java, apărată de olandezi, silindu-i să capituleze, au capitulat ultimele forţe aliate din Sumatra, au capitulat principalele forţe americane din Filipine, unde au căzut prizonieri treizeci şi cinci de mii de oameni. Numai capitulări, taifun asiatic! America şi Anglia păreau paralizate, partizanii Axei jubilau, adversarii se înnegreau la faţă; după atâtea înfrângeri, fară nici o victorie, e explicabil să-ţi pierzi curajul. Apoi aviaţia japoneză a bombardat Ceylonul, a scufundat două crucişătoare şi un portavion. (în breviarul meu istoric scrie: „un mic portavion". Dar un portavion mic, oricum este mare!) Ar fi fost timpul să se termine. În luna mai japonezii vor mai avea două victorii, cele din urmă, vor ocupa insula Mandolay, tăind legătura între India şi China. Vor captura ultimele trupe americane din Filipine, fortificate pe insula Corregidor, aflată în golful Manila.

După amintirile mele, în Corregidor s-a petrecut cel mai crud masacru datorat japonezilor, in războiul din Pacific. A fost trecută prin foc şi sabie populaţia civilă, aflată ocazional acolo, infirmierele, mamele, nevestele, copiii luptătorilor. Cerul s-a umplut de fum şi de urlete, oceanul s-a înroşit de sânge. Nu ştiu ce-o gândi astăzi lumea care cumpără automobile, motociclete, televizoare japoneze, poate a uitat, poate nici n-a ştiut vreodată. Eu însă am ştiut şi ţin minte cum atunci, la 6 mai 1942, mi-am spus că o asemenea atrocitate ar trebui înscrisă in toate cărţile negre din istorie. Aş contribui şi eu cu această pagină.

Dar până aici cu taifunul!

Cu trei săptămâni înaintea Corregidorului, generalul american Douglas McArthur devine comandantul trupelor aliate din Pacific; medalia avea un revers, mulţi uitaseră! Numai trei zile mai târziu aviaţia americană bombardează Tokio, Yokohama şi Nagoya. (De ultimul nu mai ţineam minte, poate nici nu auzisem, erau multe teatre de luptă, aflam ştirile de-a valma.) Bătălie aeronavală de trei zile în marea Coralilor; flota japoneză este învinsă, ce n-a fost scufundat încearcă să scape. A patra zi începu a doua bătălie, în aceleaşi ape, ţine şi ea trei zile. Ce a scăpat se scufundă.

Pe uscat, ofensiva japoneză este oprită la frontiera Indiei. Pe mare, bătălie aeronavală în largul insulei Midway; pentru japonezi, înfrângere decisivă, pierd, scufundate, încă o duzină de nave de război, plus patru portavioane; trei cuirasate se înclină pe o parte. Americanii pierd doar un portavion, „Yorktown". In carnetul statisticianului treaba se întoarce

pe dos, taifunul bate invers, dar el rămâne imperturbabil; n-am putut niciodată să-mi dau seama cu ce parte ţine. Partizanii Axei fac feţe-feţe, umblă cu capul în jos, pe lângă ziduri, până ce toţi, în afară de unul, trec de partea cealaltă. (Acel unul nu merită atenţie, zeflemisit la sfârşitul războiului, „Acum mai ţii cu Axa?“, vă răspunde: „Eu am crezut că Axa sunt englezii şi americanii!“ „Eşti tâmpit?"‘ „Sunt!" Deci îl las in pace!)

În august trupele americane debarcă în Arhipelagul Solomon, si aşa se încheie anul războiului din Pacific. In anii care urmează nu vor fi surprize, până la Hiroşima.

Nu încape îndoială că învingătorul este generalul Douglas McArthur. De mult n-am mai auzit pe cineva să-i pomenească numele. Un timp, câte un nou-născut îl confunda cu McCarter, care in anii de după război a luptat cu înverşunare împotriva a ceea ce i se părea că la unii oameni ar fi activităţi antiamericane. Pe urmă au obosit şi el, şi împricinaţii. Nici o minune nu poate să ţină mai mult de trei zile, aşa mi-a spus cineva, într-un moment când eram descurajat, odată, în tinereţe. Într-adevăr, descurajarea mea atunci a trecut după trei zile neîmplinite, dar acum mă refer la alte descurajări, ale oamenilor şi ale lumii; uneori o zi nenorocoasă, la scara istoriei poate sa ţină un deceniu, ca să nu merg mai departe.

28

Socotesc anul 1943 ca fiind punctul culminant al războiului, acela când balanţa începe să se încline dintr-o parte in cealaltă. Dar mişcarea ei se vestise dinainte, cine avea ochi să vadă şi minte să înţeleagă putuse să observe cum se ridică, începuse să se ridice odată cu începutul, când fusese invadată Polonia, şi se ridicase tot timpul, chiar când cădea Parisul şi Franţa cerea armistiţiu, chiar când armata germana înainta către Stalingrad. Şi în mijlocul acestui an când nimic nu mai avea importanţă pe lume decât războiul, mi se impune, spre a fi povestită, o întâmplare civilă.

In mijlocul Bucureştilor, în grădina Cismigiu banalizată de noi înşine in partea ei de vest, adică spre Bulevardul Schitu Măgureanu, de care o desparte doar o alee îngustă, există o arenă pe care s-ar putea să n-o ştie toţi câţi se plimbă pe acolo. Spun aşa nu din mizantropie, ci fiindcă nu vreau să mint pe nimeni, este ceea ce cred după ce am stat adesea să număr şi am văzut că din zece oameni cinci nu se uită, nu-i interesează ce-i acolo, trec fără emoţie şi chiar fără curiozitate.

Arena, cu diametrul de vreo treizeci de metri, bine proporţională faţă de ceea ce vrea să fie, e mărginită de douăsprezece busturi sculptate în

marmură albă, puse pe socluri de piatră, la înălţimea unde pot să fie privite mai bine, reprezentând doisprezece din scriitorii noştri clasici, care au confirmat existenţa literaturii române. Nu le spun numele, cine nu ştie să se ducă să vadă, cine a fost şi nu i-a recunoscut, şi nici nu s-a uitat ce scrie pe soclu, n-o sa înveţe acum, de la mine. Apoi am şi o reţinere de altă natură, mi-e teamă că au rămas pe dinafară câţiva care meritau şi ei să fie, începând cu Nicolae Filimon, ar fi fost spaţiu şi pentru ei, chiar dacă nu se făcea o arenă mai mare.

Într-un templu de lângă Peking, pe o suprafaţă cred ca egală cu a arenei din Cişmigiu, erau peste cinci sute de statui ale lui Buda, cot la cot, cu fizionomii diferite, dar cu un aer comun, care mi se părea că exteriorizează mirarea faţă de lumea venită să-l vadă.

Aşa că în Cişmigiu ar mai fi avut loc încă pe atâţi; eu m-aş fi mulţumit cu vreo patru. Nu judec comisia care ii întocmit lista, ştiu ce greu este să faci selecţia într-un caz de felul acesta; în ce mă priveşte nu m-aş încumeta să-mi iau răspunderea. Oricum însă, este lăudabil ce s-a făcut acolo, nu ştiu din a cui iniţiativă.

Când am nevoie să-mi aduc aminte, de Delta Dunării, pentru o descriere, detalii uitate despre vietăţile care trăiesc pe acolo sau sunt în trecere şi nu-i timp să mă duc până la Sulina, intru la muzeul Antipa de la Piaţa Victoriei, unde în câteva ore văd totul, sistematic, mult mai uşor decât în natură. Rotonda din Cişmigiu, cu busturile a doisprezece scriitori, n-are cum fi o istorie a literaturii române, dar tot e bună, căci îţi poate deschide dorinţa să ştii mai multe.

Ciudat mi se pare că s-a facul în timpul războiului, si tocmai in anul lui decisiv, când oamenii se gândeau la altele, cu bună dreptate. Printre cei aleşi era şi Octavian Goga; a fost eliminat în ultima clipă, pentru motive politice: nu trecuse destul timp ca să se uite. Ar fi fost al treisprezecelea? Sau în locul lui au pus pe altul? Mâ plimb prin faţa lor şi mă întreb, care ar fi pulut să fie acela, pus la urmă, ca să umple golul? Neîndoios, nici Eminescu, nici Caragiale, nici… Ca totdeauna, de teamă să nu greşesc, nu-mi dau părerea.

* * *

In ianuarie 1943, când armata germană de la Stalingrad era încercuită dar continua să lupte din greu, ca să cucerească, sau să apere câte o casă cucerită, in Germania se decreta mobilizarea totală, cuprinzând şi civilii, bărbaţi şi femei, nelipsind mult să se ia şi copiii.

O lună mai târziu, după mobilizarea totală. Goebbels, ministrul propagandei germane, anunţa "războiul total", noţiune nouă, concretizată pe pielea noastră, contemporanii. În aceeaşi lună, ocupanţii Franţei învinse hotărăsc munca forţată pentru populaţie. Am ales doar trei semne ale disperării, dar ele sunt concludente, deşi unii

nu-şi dădeau seama. In Germania, populaţia luată de la vatră sau bombardată in casă striga "Heil Hitler!“

Şi iată altfel de semn: în aprilie şi mai, la Varşovia, populaţia evreiască din ghettou nemaiputind să indure mizeria şi teroarea se răzvrăteşte împotriva nemţilor, am mai spus, acum reamintesc actul acela disperat şi eroic pentru a-l pune la locul lui cronologic. Ghettoul, un cartier al oraşului, e distrus în întregime, şaizeci de mii de oameni îşi pierd viata acolo. Mă silesc să nu pierd noţiunea cifrelor! Şaizeci de mii! Numai ca să numeri, in gând, îţi trebuie douăzeci de ore, de dimineaţă până aproape de zorii zilei următoare.

La 1 mai şi in ajun, in Olanda, un milion de oameni fac grevă. Cu aproximaţie, in două zile se pierd hrana şi muniţia a trei sau patru divizii germane. Era după capitularea armatei încercuite la Stalingrad. Oamenii încă strigau "Heil Hitler!“

Vara, în Italia, o lovitură de partid dărâmă de la putere regimul lui Mussolini, înscăunat cu douăzeci şi unu de ani înainte. Atunci cifra mi se părea enormă. Azi o socotesc mică, ne-am obişnuit cu enormităţile. Pe Mussolini îl arestează în numele regelui, până acum neluat în seamă de nimeni, bun doar să semneze decrete, şi îl închid la sud de Roma, pe muntele Sasso, zonă unde înaintează americanii.

In august, Anglia şi America semnează un acord secret privind colaborarea lor spre a realiza bomba atomică, pe care, în mai puţin secret, dorea s-o aibă şi Hitler.

In septembrie, Italia încheie armistiţiul cu Naţiunile Unite. Axa devine ceea ce este o axă, linia dreaptă intre două puncte, Berlin—Tokio.

Câteva zile mai târziu, un comando condus de vestitul cascador Skorzeny, îl răpeşte pe Mussolini de pe muntele Sasso şi-l duce în Italia de nord, unde se creează un nou stat fascist, Republica socială Italia. Ce vrea să însemne „social“ în acest caz, nu înţeleg; probabil toate titulaturile posibile erau epuizate.

Pe atunci, elicopterul se afla încă în faşă. Răpirea s-a făcut cu avionul Fiesler-stork, cu aripile mari, ca o barză, care putea să decoleze de pe un teren de fotbal. Am spus răpire în loc de eliberare, fiindcă nu ştiu ce gândea Mussolini despre viitorul relaţiei lui cu Hitler; nu că l-ar fi spânzurat, dar putea să-i dea o bătaie. În nord nu i-a fost mai bine decât pe muntele Sasso, decât că a mai apucat să-l împuşte pe ginere-su, contele Ciano. Oricum, când Skorzeny l-a împins în avion, avea o mutră de câine aruncat în duba hingherilor, l-am văzut într-un jurnal cinematografic.

Venind din sudul Italiei americanii luptau nu cu italienii ci cu nemţii, care nu depuneau armele. La puţin timp după zborul lui Mussolini, oraşul Napoli se ridică împotriva foştilor aliaţi din Axă, şi este eliberat

după patru zile de luptă, demne de ţinut minte, fiindcă în bubuitul tunurilor şi răpăiala de gloanţe au continuat să se audă canţonetele; altfel oraşul îşi pierdea renumele, şi când m-am dus acolo, exact douăzeci şi cinci de ani mai târziu, aş fi simţit o lipsă, nu spun în glumă.

In sfârşit, în octombrie, Italia declară război Germaniei. Seamănă a farsă, parcă ieri îl declarase Franţei, parcă alaltăieri Mussolini mijlocise întâlnirea de la Munchen, între Duladier, Chamberlain şi Hitler. la care luase şi el parte, în calitate de chibiţ, sau de ţuţăr. (Cuvântul este explicat în carte, la pagina 131 pentru cine nu ţine minte.)

In ajunul Crăciunului, generalul american Dwight Eisenhower, terminându-şi misiunea în Italia, este numit comandant suprem al forţelor aliate în pregătire să debarce pe coasta de vest a Franţei, acel al doilea front cerut cu stăruinţă şi enervare de Stalin.

29

Pină vara trecută o mai văzusem în câteva rânduri pe femeia aceea ciudată din pădure care stătea pe marginea şoselei, în costum de baie şi făcea semne maşinilor, să oprească. Nu ştiu cum proceda cu alţii, pe mine mă rugase s-o iau la spate, pe motocicletă, şi s-o duc până într-un sat, la câtiva kilometri, dar abia ajunşi la marginea pădurii unde se deschidea câmpul liber, m-a bătut pe umăr: „eu cobor aici!“ şi m-a întrebat dacă nu arn ceva bani fiindcă "e mare criză", datorită războiului. Eram atât de bucuroa sâ scap de ea, încât m-am grăbit să-i dau ce aveam la indemână, parcă trei monede albe de câte o sută de lei şi am pornit repede. După câteva clipe, întorcând capul, am văzut-o cum se ducea înapoi, pe marginea şoselei. A doua oară când am zărit-o, gata să-mi iasă înainte, am mărit viteza; apariţia ei era neplăcută şi îmi dădea un fel de nelinişte, nu înţelegeam ce urmăreşte, nu-mi închipuiam că este doar o cerşetoare, nu părea nici o curtezană rutieră, ar fi fost mai comunicativă, mai insinuantă, pe când aşa atitudinea ei era imposibilă, privirea absentă; cred că nu i-am întâlnit ochii nici o clipă. Oricum, devenise o preocupare, de câte ori mă apropiam de pădure mă întrebam dacă o să apară şi eram gata să măresc viteza; iar când nu apărea simţeam un fel de ciudă, că îmi făceam griji de pomană; poate plecase, nu era să stea toată vara in costum de baie pe marginea pădurii. In câteva rânduri, nevăzând-o acolo, mă gândisem să opresc şi să mă duc în pădure, să văd unde sălăşluia, avea un cort, o cabană? Eram curios, dar intr-o măsură mai mare gândul ca aş da ochii cu ea îmi făcea silă. Nu o privisem niciodată deschis, costumaţia ei, atât de nepotrivită cu locul, departe de a fi provocatoare mă stânjenea, ca să nu repet că îmi producea repulsie. Aşa că, deşi o vedeam, nu

puteam să-i definesc fizionomia, nici restul alcătuirii, dacă era sau nu frumoasă şi bine făcută. Apoi venise toamna, pădurea se scuturase de frunze, se vedea printre copaci până departe, nu mişca nimic, decât ramurile bătute de vânt, şi toate parcă reproduceau gestul ei, când făcea semne cu mâna. Iarna, odată cu venirea gerului şi a zăpezii, nu mai era de mers cu motocicleta; stând la căldură în casă mi se întâmplâ uneori să-mi aduc aminte de făptura aceea stranie, şi mă întrebam pe unde o fi acum, ce-o avea pe ea în locul costumului de baie.

Deodată mi-am adus aminte de veveriţe; le ştiam din copilărie, mă fermecau la fel ca astăzi, le socotesc podoaba cea mai frumoasă a pădurii, pot să le privesc ceasuri, cum zboară din copac in copac, cu o graţie care îmi aduce un zâmbet de bucurie pe faţă. Tot urmărindu-le le-am descoperit treptat felul de viaţă şi obiceiurile, cum îşi adună alunele, cum fac incursiuni în satele vecine să ia nucile din curtea oamenilor şi le adună să aibă iarna. Oamenilor le face pagubă, înţeleg că pentru ei veveriţa e stricătoare. Dar dacă eu aş avea un nuc al meu, le-aş lăsa pe toate să vină, nu m-aş mai atinge de o nucă şi drept răsplată aş putea să le privesc în voie. Cred că mulţi oameni care sparg nucile cu cleştele şi cu ciocanul, zdrelindu-şi uneori degetele, nu au văzut şi nici nu-şi închipuie cum face veveriţa, cu ce îndemânare şi perfecţiune, cu ce repeziciune si eleganţă! Ea nu sparge nuca, zdrobindu-i uneori miejii, mai mare paguba, cum păţesc uneori oamenii; n-are mijloacele lor, ci altele, reduse, dar mult mai dibace. S-o vezi cum ţine nuca între lăbuţele din falã, şi cu dinţişorii, ca un fierăstrăiaş de oţel inuzabil, îi taie coaja lemnoasă de jur împrejur, desfăcând-o în două, dar nu pe linia ei de împreunare ci perpendicular pe ea; aşa miezul se dezveleşte întreg, auriu, fără pată, căci trebuie ştiut, veveriţa îşi alege numai nucile sănătoase, pe cele seci sau vătămate le simte după greutate, după miros şi după cum sună. Iar cele două calote, netede pe tăietură ca buza paharului, le dăruieşte piticilor din pădure, să aibă din ce-şt bea vinul.

Am văzut şi cum le îngroapă pe cele de păstrat pentru iarnă, nu sapă ci le îndeasă cu beţişorul în pământlul afânat. Dar am socotit că aşa fac doar un depozit provizoriu: când vor termina de cules nucul le vor duce la locul lor de iernare.

Iar în fiecare zi, după ce şi-au terminat treaba încep să se joace, două câte două, cum fac si oamenii când le vine vremea să se desfete. Mişcarea lor e atâl de iute că abia o poţi urmări cu ochiul, se caţără pe un trunchi de arbore, chiar nucul care le-a dat hrana, dacă nu vine cineva să le alunge. Dar nu merg în linie dreaptă ci în spirală, încercuind copacul intr-o mişcare ascendentă, fulgerătoare, pâna în locul unde începe frunzişul. Şi nu se fugăresc una pe alta, ci urcă

împreună, dar fiecare pe altă parte a copacului, să nu se vadă între ele, ci doar să se simtă, ca în joc de-a v-aţi ascunselea. Iar când ajung sus, se întorc, amândouă ca la comandă şi coboară cum au urcat, cu mişcarea aceea vertiginoasă de-ţi dă ameţeală, într-o spirală de astădată descendentă. Drumurile lor se întretaie de zeci de ori, fără ca ele, in mişcarea lor perfect simetrică, să se atingă vreodată; doar fâlfâitul cozilor stufoase, lungi cât intreg trupul, o podoabă, desigur, dar in primul rând un stabilizator de echilibru şi de direcţie, se întretaie în aer şi poale aşa izbutesc să-şi păstreze distanţa neschimbată una faţă de alta. Se întâlnesc când vor amândouă.

Văzându-le aşa, m-am întrebat adesea ce se întâmplă cu ele iarna. Cineva mi-a spus că îşi fac culcuşul prin scorburi: acolo duc nucile, iar primăvara işi scol puii. De multe ori când viscoleşte mă gândesc la ele. Aşa s-a întâmplat ca într-o zi de iarnă, gândindu-mă la veveriţe, să-mi vină în minte femeia misterioasă. Şi, de unde nu înregistrasem deloc în memorie felul cum se înfăţişa, nu-mi aminteam nici măcar glasul cu care imi vorbise, deodată mişcarea ei mi-a apărut limpede in faţă. Nu chipul, ci numai mersul şi gesturile. La acestea se adăugau împrejurarea neobişnuită, lipsa îmbrăcăminţii, pânda ei pe marginea pădurii, ca o sălbăticiune. Atunci am asemuit-o cu o veveriţă mare; până şi părul ruginiu, a cărui culoare nu mi-o aminteam mai înainte, strâns la ceafă, de unde se înfoia şi flutura în vânt la mişcările capului, îmi întărea această impresie, mai ales că nu era legat cu o cordeluţă, care nu se găseşte în pădure, ci cu o rămurică elastică.

Impresia am păstrat-o, dar femeia mi-a dispărut din minte, era o a doua iarnă de război, aveam alte griji, armata germană încercuită la Stalingrad nu mai putea să reziste, de aici încolo urma prăbuşirea şi nu ştiam ce ne aşteaptă, făceam şi noi parte din tabăra învinsă. Soldaţii noştri se retrăgeau din cotul Donului.

Pe urmă a venit primăvara, de care oricum, omul se bucură. Plecasem la Sibiu cu motocicleta, primul drum după topirea zăpezii; dar m-a prins ploaia curând, am înfruntat-o sperând că o să se oprească, aşa am străbătut valea Prahovei, am trecut de Predeal, de Braşov, mă apropiam de Făgăraş, când n-am mai putut să rabd şi m-am întors din drum cu hainele leoarcă. Ploaia nu m-a cruţai până ce n-am ajuns acasă. Am povestit întâmplarea şi n-o reiau decât ca să amintesc că eram îngheţat şi ud până la piele, turna de sus cu găleata, căzuse noaptea, când, după ce trecusem de Ploieşti şi străbateam pădurea, am întâlnit din nou femeia din vara trecută. Îmi făcea semne cu o lanternă, să opresc, am recunoscut-o în lumina albăstrie a farului de camuflaj, era tot în costum de baie, de neînţeles pe o asemenea vreme. De ce nu mă gândisem că era nebună? Fiindcă apucasem să o asemuiesc cu o

veveriţă. Iernase oare într-o scorbură?

Nu am să spun că fiinţa aceasta devenise o obsesie; intâlnirea din ploaie însă, când mi-o reaminteam, făcea să mă treacă fiori prin tot trupul.

Vara am trecut de multe ori pe acolo, însă nu am mai văzut-o, eram intrigat şi într-un fel îi simţeam lipsa, poate fiindcă dispăruse înainte de a-i afla misterul, căci sigur avea unul. Mi se întâmplâ prima oară să rămân în impas, până acum, orice semn de întrebare mi-aş fi pus, găseam răspunsul, dacă nu prin deducţie, măcar cu imaginaţia şi chiar dacă n-ar fi fost cel adevărat, era destul să mă liniştească.

Venise a treia iarnă de război, ştiu că începuse să ningă, frontul se apropia, trecuse de Kiev şi de Jitomir, îmi închipuiam întinsa stepă rusească bătută de crivăţ, vedeam soldaţii cu clapele capelei lăsate ca să nu le degere urechile, mergeau pe lângă căruţe cu capul în piept, înşiraţi dintr-o zare în alta şi îmi aminteam de armatele lui Carol al nouălea şi ale lui Napoleon, înrudite toate trei printr-o soartă comună.

Eram într-un cinematograf şi înaintea filmului urmăream cu indiferentă jurnalul de actualităţi, care nu lipsea niciodată. Nu eram atent, de aceea am tresărit cu întârziere, apoi un timp nu mi-am dat seama dacă vedeam aievea şi nu era o halucinaţie. Figura aceea putea să rămână neobservată, între alte zeci care umpleau ecranul, în vreme ce în spatele lor se înşira o coloană nesfârşită. Hazardul a făcut ca ochii să-mi cadă asupra ei, era în rândul din faţă, mai într-o parte, înainta înspre obiectiv, până ce a ajuns în prim plan şi a rămas aşa câteva clipe, destul s-o recunosc, dar fără a înţelege. Nu auzisem comentariul, nu ştiam ce reprezintă coloana aceea de femei în zdrenţe, nu mai ştiam nici de mine, ce căutam în sală; venisem sâ văd un film, sau mă adusese o presimţire?

După ce primul rând a dispărut şi au urmat celelalte, zeci de chipuri semănând unele cu altele prin culoarea lor cenuşie care le estompa trăsăturile lăsând să se distinge doar umbre, peste ele a rămas suprapusă imaginea ei, singura clară. Cu toate că în cele câteva rânduri când o întâlnisem pe şosea nu o privisem în faţă, parcă îmi era ruşine s-o văd aşa, în costum de baie, fără nici o justificare şi nu îi ţineam minte figura, acum am recunoscut-o, cred că prin alt simţ decât al văzului, poate printr-un fluid pornit din fiinţa ei anonimă, o forţă care facea să-i apară imaginea, rămasă în subconştientul meu, ca pe un clişeu fotografic developat cu întârziere.

Ştiu că ploua asupra convoiului, sau mi se părea ca plouă, din cauza dârelor verticale care apar la sfârşitul bobinei. Intr-adevăr, îndată s-a făcut lumină în sală, jurnalul se sfârşise şi era pauză, ca să intre întârziaţii. Aceşti, mă enervează totdeauna, acum eram absent, nici n-

an simţit că unul mă călca pe picioare, stăteam cu ochii închişi, parcă orbit de lumină şi sub pleoape continua să st deruleze filmul, femeile cenuşii venind din spate şi disparând în faţă, după ce treceau prin planul apropiat, o secundă. Iar peste ele se suprapunea, într-un prim plan continuu, imaginea acelei femei necunoscute, care acum devenise o obsesie.

Vroiam să aflu, după film am stat să mai văd o data jurnalul, dar se schimbase, pe atunci i se dădea multă importanţă, erau numeroase ediţii, mereu înnoite, circulau între cinematografe, rar se intâmpla să vezi unul a doua oară.

M-am dus la operator, sporind că ar putea să-mi dea o lămurire, fără să mă gândesc că el poate nici nu urmărise filmul, işi arunca doar un ochi, din când în când, să vadă dacă imaginea era bună. Intr-adevăr, n-a putut să-mi spună nimic, m-a sfătuit să dau fuga la cinematograful „Capitol”, unde plecase bobina. Eram la "Aro“, departe, n-am găsit nici un taximetru, până să ajung jurnalul se terminase. Do acolo m-am dus în Cotroceni, cu tramvaiul 14, oprea chiar in faţa cinematografului, dar mergea încet, am pierdut încă o dată. Am mai încercat în două locuri, pe Calea Călăraşi, apoi pe Dudeşti, bobina mergea in zig-zag de la un cinematograf la altul, o duceau cu motocicleta care se strecura repede printre tramvaie. Şi cu toate că eram atent pe unde merg, nu ţineam ochii închişi, imaginea din prim-plan mă urmărea tot timpul.

In zilele următoare am mai mers pe la câteva cinematografe, in voia hazardului, dar a fost zadarnic, poate bobina se socotea învechită. Încetul cu încetul am uitat, sau poate mi-a trecui înfrigurarea, nu mai era o obsesie, şi apoi se petreceau fapte grave, căci frontul se apropia întruna...

Abia acum, când imi rememorez faptele şi chipul femeii îmi apare în faţă, cu o putere parcă în creştere, îmi dau seama că m-a urmărit tot timpul, chiar când credeam că îl uitasem. Fiindcă la misterul iniţial, când n-am putut să-mi explic apariţia ei pe marginea pădurii, s-a adăugat altul: ce căuta ea în acel convoi de umbre, încotro mergea şi ce avea să i se întâmple? Apoi era uimitoare şi inexplicabilă claritatea pe care o avea chipul ei in film, când in realitate nici nu-l văzusem bine, rămânea o imagine estompată a unei fiinţe depersonalizate.

Avea pe ea o manta soldăţească, nu i se distingeau insignele, ca să-i recunosc provenienţa, cărei armate aparţinea, din cele aflate în război, cine mâna din urmă convoiul: atât se înţelegea limpede, ca le aştepta o soartă nenorocită.

Din mers pulpanele mantăii se dădeau în lături, lăsând să se vadă genunchii goi, a căror graţie nu-mi atrăsese atenţia când o văzusem in primele rânduri şi o descopeream abia acum, în ipostaza aceasta

mizerabilă. Probabil nu avea nimic pe dedesubt decât vechiul ei costum de baie, ultimul rudiment care apără pudoarea unei femei, iar în cazul ei, cum o ştiam de pe marginea pădurii, simboliza pierderea tuturor bunurilor de orice natură, rămânându-i doar două bucăţi de cârpă, ca o slabă speranţă că într-o zi se va întoarce în lume. Poate începeam să pătrund misterul: femeia era hăituită. Ramura elastică a unui arbust din pădure, care atunci când am văzut-o prima oară îi ţinea părul înnodat la ceafă, acum era trecută în jurul gâtului, n-o aruncase deşi nu mai avea folosinţă, părul fiind tuns cu foarfeca şi nu puteam să înţeleg cum, fără această podoabă, femeia căpăta personalitate, nu mai era o apariţie, cum fusese înainte, ci un om viu, adevărat, din aceeaşi categorie umană cu lumea din sală. Avea o frunte înaltă, boltită, inteligentă, aşa cum arătau şi ochii în privirea cărora se citea că în mintea ei se frământau gânduri. Fără să fie trişti, le lipsea bucuria; în film păreau cenuşii, dar s-ar fi putut să fie albaştri. Atât am putut să înregistrez pe retină în cele câteva secunde cât s-a mai proiectat pe ecran, după ce o recunoscusem. Aş putea s-o recunosc oricând de acum înainte, dar mi-e imposibil să-i refac restul fizionomiei. Probabil în acel convoi, şi-n zecile pe care le-am mai văzut în jurnalele cinematografice, or fi fost sute cu fizionomia asemănătoare. Cine ar crede că n-am nici un dubiu? Era femeia din pădure şi nimic nu poate să-mi zdruncine această certitudine. Probabil câteodată în viaţă trăim întâmplări incontrolabile, şi din neputinţa noastră de a pătrunde în zona lor, controlată de o a doua raţiune, le numim neverosimile.

Neverosimilul în acest caz s-ar putea să se datoreze numai participării mele incomplete la întâmplarea din pădure, când nu mi-am dat osteneala să aflu ce rost avea acolo femeia aceea de care m-am ferit, socotind că era doar o apariţie grotescă.

Iar convoiul, cu revelaţia lui târzie, n-ar fi putut să reprezinte în vremurile acelea decât o realitate prea bine ştiută, marşurile în direcţii necunoscute, deportările, lagărele, crematoriile sau gropile comune.

30

Vara trecută avusesem o neplăcere, veneam cu motocicleta de la Braşov, drum pe care îl făceam a suta oară. La o trecere peste calea ferată bariera era închisă şi am aşteptat câteva minute. Trenul a trecut în mare viteză şi fiind secetă a ridicat un nor de praf care m-a izbit în faţă, fiindcă oprisem foarte aproape, cu roata din faţă la două palme de barieră. N-am simţit nimic decât neplăcerea de-a înghiţi praful şi am plecat mai departe, cu gândul ca la un izvor să mă opresc şi să-mi dau cu apă pe faţă.

La izvor am simţit că un ochi mă ustura, dar mi-am spus că dacă mă spălasem o să se liniştească. Nu s-a liniştit, dimpotrivă, usturimea creştea iar ochiul lăcrima tot timpul. Nu m-am speriat dintr-atâta; când am ajuns acasă mi-am băgat ochii sub robinetul de la lavoar şi am dat drumul la apă cu toată forţa.

Peste noapte ochiul a început să mă înjunghie, dimineaţa era roşu. Deşi mi se părea că nu-i un motiv de îngrijorare, ce putea fi decât o iritaţie care avea să treacă, m-am gândit că n-ar strica să mă vadă un medic. Nu cunoşteam nici un oftalmolog, fiindcă nu avusesem nici o supărare cu ochii. Bimbirică, despre care am povestit cum a maltratat odată o şcoală întreagă frecându-ne dosul pleoapelor cu piatră vânătă, pe bănuiala că de vreme ce unul din noi avea conjunctivită, ne molipseam cu toţii, dispăruse din amintirea mea; mult mai târziu l-am întâlnit la Spitalul Colenlina, târându-se penibil prin curte, cu mersul dezarticulat al bolnavilor de tabes.

Am apelat la Alion, era în perioada când ne vedeam mai rar, fiindcă intrase în starea frenetică premergătoare morţii, când părea mai viu ca înainte şi trăia cu intensitate; era timpul când se expunea primejdiilor, zburând în raiduri de recunoaştere dincolo de linia frontului, atunci se îmbarcase pe submarin într-o misiune hazardată, aproape fără scăpare, toate acestea la gândul probabil câ nu se moare decât o dată. Nu ştiu cum se făcuse că mă cam izolasem de lume; chiar la ziar, unde trebuia să merg măcar spre a se şti că exist încă, nu aveam relaţii cu nimeni, in afară de un salut la venire şi la plecare. Singura mea legătură cu oamenii rămăsese Alion, care, deşi nu fusese niciodată prea sociabil iar acum avea zilele numărate, întreţinea relaţii mai numeroase decât înainte, poate din aceeaşi pornire frenetică de a-şi trăi restul de viaţă cu mai multă intensitate. Motocicleta care îl pasionase peste orice închipuire acum era ca şi abandonată, găsise mijloace mult mai puternice de a-şi biciui emoţia, dar păstra nostalgia ei, fiindcă fusese o revelaţie şi poate prin ea ajunsese la revelaţiile celelalte. Când revenea în Bucureşti pentru o zi, două, nu pierdea prilejul de a evoca drumurile noastre, care pentru el, atât de sedentar înainte, reprezentau o aventură extraordinară. Îmi spunea adesea ce mult l-ar fi pasionat să mai mergem o dată până la Alba Iulia, apoi la Arad şi să ne întoarccm prin Timişoara. Dar ne-ar fi trebuit cel puţin patru zile, ceea ce pentru el acum ar fi fost o risipă de timp, şi o absentare de la celelalte obligaţii, luate prin setea lui de viaţă, ajunsă aproape de lăcomie.

L-am găsit tocmai când venise de la Iaşi şi se pregătea să plece la Constanţa, unde Amiralul şi ofiţerii îl primeau cu onoruri, ceea ce ajunsese să-i placă, din aceeaşi sete de a-şi trăi viaţa în toate chipurile.

A văzut că aveam ochiul roşu, era mai îngrijorat decât mine, a pus

mâna pe telefon şi a vorbit cu doctorul Birth, despre care abia acum aflam că era celebru, tatăl lui fusese medicul lui Franz Iosef iar el, la rândul lui, îngrijise de ochi pe regina Maria. Mi se părea prea mult pentru o simplă iritaţie a pleoapei, şi nici nu-mi plăcea să-mi dau importanţă. Pe urmă am aflat că a fi pacientul doctorului Birth era un motiv de împăunare, creşteai în ochii societăţii, tocmai ce nu aveam nevoie. Însă Alion a susţinut să nu mă joc cu ochii, drept care l-a rugat pe doctor să mă primească grabnic, ca pe un prieten, adăugind că îl roagâ să vadă în mine un tânăr de valoare. Să fi fost oricine în locul lui Alion, apăsam pe furca telefonului dezgustat şi de el, şi de mine. Deşi stânjenit de aprecierea lui, pe care o auzeam prima oară exprimată atât de categoric, m-am întrebat iarăşi prima oară, dacă eram într-adevăr un tânăr demn de atâta laudă. Deocamdată mă ustura ochiul.

Era ora unsprezece dimineaţa, doctorul Birth dădea consultaţii numai după-amiaza, totuşi m-a poftit sâ viu, cât pot de repede. Am ajuns acolo în zece minute.

Mi-a deschis uşa o asistentă, care pe loc a făcut să nu mă mai supere ochiul, aş fi putut să plec cum venisem, dar tocmai ea m-a făcut să şovăi. Rămăsesem în uşă, o priveam fără să pot face un pas sau să spun o vorbă. A înţeles înaintea mea ce se întimplă cu mine, nu vedea prima oară oameni paralizaţi de uimire. Mi-a zâmbil şi m-a poftit, să intru, cu un gest care parcă încuviinţa s-o iau în braţe, aşa deodată şi fără cuvinte. Am înaintat, dar nu mă dezmeticisem, o priveam, fix, cu aceeaşi uimire, atât de vie că ar fi putut să pară necuviinţă; dar în zâmbetul ei, pe cât de cald pe atât de înţelegător, am citit că îmi acorda o simpatie pe care nu vroia s-o ascundă. Gândurile accstea s-au derulat fulgerător în mintea mea, într-o secundă sau două, când am izbutit s-o definesc ca pe o apariţie arămie, ca viile toamna. Avea părul ruginiu, cu unduiri brune, şi pielea aurită de soare, iar ochii scânteiau scăldaţi parcă în fosfor, că nu li se mai desluşea culoarea, ci numai iradiaţia.

Tot în cele două secunde mi-am descoperit şi cauza uimirii, fata semăna, de parcă ar fi fost soră geamănă cu o amintire din primul an al tinereţii mele, Ibolya, căreia ii spuneam Ibi şi după treisprezece ani nu-mi pierise din minte. Ceva o făcea şi mai tulburătoare; deşi în alte culori, semăna în acelaşi timp cu Laura soţia lui Faur; n-am mai amintit-o fiindcă nu este personaj în carte, dar nu înseamnă că am uitat-o, mă gândesc la ea adesea, cu regretul că nu am motive s-o amintesc şi cititorilor. Cu părul tuns scurt şi puţin răvăşit în creştet, asistenta doctorului Birth, ca o făptură omenească prefăcută în flacără, a făcut ca după Ibolya să-mi apară în ochi Laura, replica ci brună

Dar nu puteam să stau pe loc în mijlocul vestibulului; încă o secundă

după cele două n-ar fi avut justificare; de altfel in secunda a treia s-a deschis uşa cabinetului şi a apărut doctorul.

— Haide, Eni, de ce nu-l pofteşti înăuntru? s-a adresat el asistentei, cu un uşor aer de imputare, în timp ce îmi întindea mâna.

Avea o mână caldă şi bună.

Eni era prcscurlarca numelui ei, Eniko. M-am gândit iarăşi la Ibi, in numele lor şi în cele două prescurtări de două silabe, diferite unul de altul exista totuşi o similitudine, încă o coincidenţă, pe lângă aceea a culorilor. Şi vârstă lor părea să fie apropiată, lăsând la o parte anii care trecuseră; poale Ibi, la timpul ei, avea câţiva ani în plus, aşa îmi închipui, fiindcă era măritată, sau măcar trăia cu un bărbat în casă. Eni avea douăzeci şi doi de ani, vârstă de astăzi a Laurei. Mereu o asemăn pe una cu alia, deşi rămân atât de mari deosebiri între ele.

In 1940 era studentă în medicină, la Cluj, trecea în anul al doilea. După ce Transilvania de nord se pierduse, venise la Sibiu, odată cu facultatea refugiată.

— De ce n-ai rămas acolo?

— Fiindcă m-am născut în România.

— Îi urăşti pe unguri?

— Cum i-aş urî, când avem acelaşi sânge!

Punctul ei de vedere, exprimat în două replici, îmi dă de gândit şi astăzi. Eni a rămas o amintire frumoasă. În alt fel decât Ibi, ea mă emoţionează la fel de puternic.

Nu cred că îmi ascundea nimic, totuşi gestul ei, de a părăsi un oraş unde îi rămânea toată familia, părinţii şi fraţii, putea să pară ciudat şi să dea naştere la suspiciune, în atmosfera deprimantă de la Sibiu, când colegii ei şi profesorii se simţeau frustraţi, pe bună dreptate, se văzu izolată, privită cu neîncredere, silită să se închidă în sine, ceea ce era dureros la o fire ca a ei, deschisă şi comunicativă. Dacă ar fi adus-o acolo o iubire, cum m-am gândit prima dată, partenerul ei ar fi apărat-o, dar aşa poate că ar fi devenit el însuşi indezirabil. E un subiect pe care am evitat să-l discut cu ea, ştiu atât că mai mult de un semestru n-a putut să reziste, a renunţat la facultate, dar nici la Cluj nu s-a întors, poate familia ei o socotea renegată, e o presupunere, n-am întrebat-o, mi s-a părut că era încă un subiect care trebuie lăsat deoparte. Am întrebat-o doar dacă n-a fost un păcat să întrerupă facultatea. „Nu. Poale am s-o reiau după război, dar mai degrabă nu, un an mi-a fost destul să văd că nu aveam vocaţie, deşi examenele mi le-am luat cu uşurinţa; fiindcă sunt bună la învăţătură. Poate am să descopăr altceva, care să mi se potrivească" Cu toată atitudinea mea neutră i s-o fi părut că o priveam mirat, ce căuta în cabinetul unui medic dacă nu avea vocaţie pentru medicină? „E doar un loc de trecere, doamna Birth mi-e

naşă şi e vară bună cu mama. Fiindcă mă iubesc amândoi şi n-au copii erau gata să mă înfieze; pentru familia mea ar fi fosţ un afront, nu s-au gândit. Şi apoi vroiam să-mi păstrez independenţa. N-am acceptat nici să mă găzduiască mai mult de şase luni, la început, până m-am obişnuit cu oraşul. În cabinetul doctorului lucrez cu leafă; nu mai mare decât asistenta cealaltă. Nici o favoare; e o slujbă, şi nu uşoară, fiindcă fac mai mult decât trebuie, e firea mea"

Aceste cuvinte spuse cu fermitate dar fără emfază ar putea s-o definească, dacă n-ar fi fost mult mai complexă. Am folosit cuvântul, cum mi-a venit în minte, ca pe urmă să-mi dau seama ce necunoscută rămânea pentru mine această complexitate; o intuiam, doar atât, n-am putut să merg mai departe.

Fiindcă sunt înclinat să observ şi să interpretez faptele oamenilor care mă interesează, privindu-i cu îndoială, făcând presupuneri după presupuneri pe seama lor, nedreptăţindu-i până să ajung la concluzia dreaptă, se poale crede că am o fire bănuitoare. Nu neg că este posibil, dar adaug că nu mi se poate găsi nici o vină, de vreme ce presupunerile, fatal contradictorii de vreme ce sunt mai multe, nu le destăinui ci le păstrez pentru mine, fac parte din sistemul meu de a descoperi adevărul. N-am spus nimănui ce suspiciuni mi-a trezit un film acum mai bine de patru decenii, cu un preşedinte al Statelor Unite, bănuit şi acuzat că ar fi avut legături amoroase cu o tânără fată, funcţionară la Casa Albă. Până la urmă, în film se dovedeşte că acuzaţia era o calomnie; am răsuflat cu uşurare, ca toată lumea, preşedintele apărea ca un om onorabil, incapabil de o faptă imorală. Pe urmă însă, mergând spre casă, mi-am spus: „De, ştiu eu?! Aşa e filmul, dar cum o fi fost în realitate?“

După mai bine de patruzeci de ani pot face public dubiul acesta, care acum nu mai poate să afecteze pe nimeni; între timp au fost războaie şi crize, şi numeroase alegeri, ce mai contează viaţa personală a unui preşedinte neidentificabil, care de mult este oale şi ulcele?

Odată cu mâna caldă a doctorului am descoperit fizionomia lui impunătoare şi în acelaşi timp juvenilă, făcea impresia că multe femei l-ar plăcea, iar lui nu i-ar fi indiferente. Fără voie mi-am plimbat ochii de la el la asistentă, am avut impresia că între ei exista o complicitate. Era deci o bănuială, dar cum naiba să nu-mi vină în minte, când am văzut că o cuprinde cu braţul pe după umeri, acoperindu-şi gestul cu o vorbă profesională: „Hai, Eni, sa vedem ce are acest tânăr simpatic!“ Adjectivul nu m-a măgulit, mi s-a părut făţarnic. Şi nu ştiam nimic despre asistentă, mai târziu am aflat că îi era nepoată. Dar chiar dacă aş fi ştiut, ce dacă?! Am văzut nepoate de toate felurile!

Deşi n-aveam nici un drept să-l judec şi nici un motiv de răzbunare, i-

am pus o întrebare maliţioasă, în timp ce mă aşezam pe scaun, sub lampa-reflector de deasupra:

— Cum se face că nu sunteţi mobilizat, domnule doctor?

Era o impertinenţă, putea să fie mobilizat pe loc, la un spital, cum eu eram mobilizat la ziarul lui Jordie.

A început să râdă, în timp ce aprindea lampa:

— Tinere domn, sunt de mult veteran!

Fusese pe front în primul război mondial, în armata austro-ungară, ajunsese cu spitalul până la Siena; după demobilizare il cunoscuse pe Hemingway…

— Era abia un adolescent, nu ştiam nimic despre el, decât că luptase de partea italienilor, îl uitasem, mi l-am amintit mult mai târziu, când am citit prima oară o carte scrisă de el.

— Dar câţi ani aveţi, domnule doctor?

La început mi-a fost imposibil să cred, deşi, dacă luase parte ia primul război cu un grad mare, medic colonel, era explicabil. Şaptezeci şi unu de ani!

— De fapt şaptezeci, i-am împlinit săptămâna trecută, dar pun totdeauna la socoteală anul în care am intrat, mă simt mai bine, e cum mi-aş plăti o datorie înainte de termen.

Il aprobam, azi la fel fac şi eu; atunci nu aveam nevoie de această metodă, vârsta nu era o preocupare.

Deşi lampa mă orbea, m-am uitat curios la faţa lui, pe care lumina o bătea dintr-o parte. Poate sub impresia anilor mărturisiţi, poate datorită umbrelor accentuate, i-am descoperit ridurile, nu le văzusem mai înainte, erau dezagreabile şi m-au indispus, gândindu-mă că într-o zi o să le am şi eu şi n-o să-mi dau seama ce indecent este să mai ţii braţul pe după umărul unei fete. Se aplecase spre mine, il priveam de aproape, avea pungi sub ochi şi pete maronii risipite pe toată faţa, la tâmple mai dese. Îmi examina ochiul cu o lupă, mişcând-o încet într-o parte şi-n alta, după cum îşi înclina şi capul, concentrat, cu o contrariere pe care n-o puteam înţelege. Venise atât de aproape incât in câmpul meu vizual nu-i mai încăpea toată faţa, ci numai ochii, incadraţi de riduri atât de adânci că păreau crestate cu bisturiul. Apoi lupa se opri intr-un punct, privirea deveni şi mai concentrată. Era îngrijorat, mi-am dat seama înainte de a-mi spune.

— Aici e o aşchie de cuarţ, intrată în sclerotică. Ai avut noroc că ai venit la mine, altul s-ar fi putut să nu vadă şi erai în primejdie să pierzi ochiul.

Aceste vorbe m-au indispus, în loc să mă sperie. La vârsta lui, după o carieră lungă şi bine apreciată, cum ştiam de la Alion, mai avea nevoie să-şi declare meritele, dezavuând pe alţii?

M-aş fi ridicat, dacă în clipa aceea n-aş fi simţit mâna asistentei pe umăr. Am înţeles că era un gest de încurajare şi n-aveam nevoie de el. Dar atingerea ei imi făcea plăcere, am avut impulsul să-i răspund într-un fel, aplecându-mi obrazul pe mâna ei, dar îngerul meu păzitor m-a oprit la timp, ca de atâtea ori când eram pe cale sa fac im gest neconvenabil. Mi-am îndreptat atenţia asupra doctorului, l-am întrebat cu un uşor zâmbet do ironie:

— Ce înseamnă că puteam să-mi pierd ochiul?

Mi-a explicat că aşchia de cuarţ presată de pleoape, de unde veneau usturimea si inflamatia, ar fi străpuns treptat toată sclerotica… Nici până azi nu m-am interesat dată era posibil, şi mai ales dacă prin acea mică tăietură s-ar fi putut scurge tot corpul vitros dinăuntru, facând să se usuce globul ochiului. Nu cumva era un farsor care, nemulţumit cu renumele gata câştigat, vroia să-l mărească? Sunt bănuitor, recunosc încă o dată, dar oare nu aveam dreptul? … Important este că nu mi-am pierdut ochiul. Mi-a scos aşchia de cuarţ cu multă tevatura, lasându-mă să înţeleg că era o operaţie delicată şi dificilă. De arătat însă nu mi-a arătat-o. O fi existat oare aievea? Puteam să-l bănuiesc că truchează. În orice caz, cred că ar fi putut să mi-o scoată şi altul. Recunoştinţă ii port fiindcă prin el am cunoscut-o pe Eni.

— Acum o să-ţi pun nişte picături, ca să nu doara.

Mulţi medici sunt înclinaţi să creadă că pacienţii lor le ignoră limbajul profesiunii, deşi azi multe expresii le cunosc până şi copiii, ceea ce pe unii îi enervează. Atunci de ce se publică atâtea cărţi de popularizare, de ce se ţin conferinţe la radio şi televiziune, pe înţelesul tuturor oamenilor? Asculţi şi înţelegi cu atât mai uşor cu cât ai mai multă nevoie de ajutorul medicinii, care nu mai este o meserie secretă, ca în evul mediu.

Odată, având o pană de cauciuc între două sate. Un ţăran care îşi ara ogorul învecinat cu şoseaua, şi-a lăsat calul să se odihnească şi mi-a ajutat să schimb roata

— Bade, ia aia de colo, i-am spus, arătând cu mâna

— Vrei să spui coarba! mi-a răspuns, luând manivela

— Aşa, acum fii bun şi slăbeşte dumneata şuruburile de la roată, eu am avut mâna scrântită.

— Şuruburile?! Vrei să spui prizoanele!

Le-a slăbit, şi înainte de-a apuca să-i mai spun o vorbă, s-a uitat in lada maşinii.

— Cricul unde este?

Dacă un ţăran nemotorizat ştia ce este coarba de roti si cricul, cu atât mai firesc era ca un om de la oraş să fi auzit de anestezie. Nici nu cred că medicul îşi închipuia altfel despre mine, mai ales după

prezentarea elogioasă făcută de Alion; instinctiv, el vroia să-şi apere poziţia superioară pe care o avea acum faţă de pacientul imobilizat pe scaun. Dar admit că poate am mers prea departe cu bănuielile şi in realitate doctorul a evitat cuvântul anestezie, ca să nu mă sperii.

Eni i-a adus un flaconaş de sticlă mată, apoi a aplecat scaunul pe spate până ce am ajuns într-o poziţie înclinata vreo patruzeci şi cinci de grade. Îndată am simţit in ochiul bolnav o atingere rece, urmată de-o usturime, care mă nelinişteа numai fiindcă locul este foarte gingaş.

— Ce-mi puneţi?

— Cocaină.

Nefiind obişnuit cu asemenea tratamente, şi produsul având reputaţia proastă care se ştie, n-am putut să-mi ascund tresărirea.

— N-o să devină obişnuinţă?

Întrebarea era naivă, recunosc, dar aşa cum mă aflam acolo, înclinat pe spate, cu ochiul lipsit de orice apărare, şi neştiind ce mă aşteaptă, devenea explicabilă. Într-o asemenea situaţie e uşor să-ţi pierzi simţul valorii personale, să-ţi pari ţie însuţi un nevolnic.

În timp ce simţeam în ochi o nouă picătură, doctorul râse:

— Nu faci impresia că ai putea să devii cocainoman!

Oare? Până ce nu o păţeşti, cum poţi să ştii?

Dar avea dreptate, verificarea am făcut-o mulţi ani mai târziu, după un accident, când şase zile la rând au trebuit să-mi aline durerile cu morfină. La prima injecţie n-am simţit nimic, am căzut brusc în somn şi am dormit buştean şase ore. A doua zi, la a doua experienţă, fiind prevenit, mi-am concentrat atenţia asupra celor ce aveau să urmeze şi mi-am încordat voinţa să rămân lucid, până ce începea mirajul despre care auzisem şi care face astăzi atâtea victime în lume. Am simţit o uşurare subită, orice durere dispăruse, mi-era bine, doar atât, şi iarăşi am adormit, ca retezat, înainte de-a întrevedea paradisul.

Am auzit atâtea despre morfinomani şi alte feluri de drogaţi, am cunoscut chiar personal un caz, o femeie, îşi băga acul seringii în coapsă, sub faţa de masă, pe urmă devenea volubilă, îi străluceau ochii, îi scăpăra mintea, probabil vedea în jurul ei numai îngeri, cântându-i din liră. Am încercat să aflu de ce mie mi se întâmplă altfel, am întrebat medici avizaţi, printre ei psihiatri care cunosc toate misterele comportării noastre; odată am făcut chiar un colocviu amical, am discutat cu vreo trei-patru, am adus să ne ajute până şi pe un chimist specializat în droguri, şi tot n-am înţeles ce se întâmplă cu mine. Poate ar fi trebuit să întreb pe un morfinoman experimentat., dar sunt sigur că m-ar fi întrerupt înainte de a-i expune întreg dubiul: „Nu stau de vorbă cu ageamii!“ Sau: „Nu stric orzul pe gâşte!“

După accidentul amintit, deşi durerile nu-mi trecuseră cu totul, m-am

hotărât să le îndur, şi după şase zile am refuzat să-mi mai facă injecţia cu morfină. Mi-a fost usor să fiu brav, dar ce s-ar fi întâmplat dacă mai întârziam şi, fiind nevoie de o iniţiere lungă, revelaţia s-ar fi produs abia în ziua a şaptea?

Neputând să mă uit la ceas, nu ştiu precis cât a durat această primă operaţie, poate vreo cinci minute, din când în când îmi mai cădea în ochi o picătură rece, urmată de-o usturime, până ce n-am mai simţit nimic, nici usturimea, nici picătura.

— Acum aşteptăm puţin, să-şi facă bine efectul, spuse doctorul.

Şi iarăşi nu ştiu cât timp trecuse, când l-am simţit că se apleacă spre mine.

— Să nu mişti, n-o să doară.

Atenţia mea însă nu mai era la ochi, ci la mâna mea stângă, pe care Eni, aproape lipită de mine, mi-o apucase cu mâna ei şi mi-o ţinea strânsă. Nu mă interesa ce făcea doctorul, parcă nu făcea nimic, deşi dura, îi auzeam respiraţia, putea să dureze oricât; deşi nu lipsit de experienţă, nu mi se întâmplase niciodată până acum, ca o mână pusă peste mâna mea, să-mi dea atâta linişte, şi totodată atâta tulburare; o voluptate încă neîncercată mi se revărsa în tot trupul, parcă era efectul cocainei, de care mă temusem. Acum nu mă temeam de nimic, nu simţeam altceva decât bine şi chiar să fi fost viciat, n-aş fi dat mâna de unde venea binele, pentru nici un drog de pe lume.

— N-a fost uşor, dar l-am scos! vorbi doctorul cu satisfacţie.

Dacă făcuse treaba cu bine, ce nevoie mai avea să spună cât îi dăduse de furcă? Abia îmi trecuse prin minte gândul acesta, de om care mereu are o suspiciune, ca mă şi lovi pedeapsa: Eni îşi luă mâna de pe mâna mea, mi-am simţit-o ca amputată, mă întrebam de ce nu o luase cu ea, dacă tot mi-o tăiase? Era o trezire dureroasă, se făcuse gol în jurul meu şi în propria mea fiinţă, sufletul mi se volatizase, mi se părea că nu mai am nici un rost în viaţă. Ceva tot am câştigat din această suferinţă, mică şi de scurtă durată, pe care însă am umplut-o cu vorbe, ca să se înţeleagă mai bine ceea ce voi spune; numai punând una lângă alta aceste vorbe, am putut să-mi închipui ce simte un drogat când se trezeşte.

Acum Eni trecuse în spate şi îmi ridicase capul cu amândouă mâiniie, între ele cea de adineauri, iar doctoral îmi bandaja ochiul. Era nevoie? Nu cumva mi-l scosese şi mă bandaja ca să nu-mi văd orbita goală?

Când m-am ridicat şi m-am uitat în oglindă, aveam peste ochi o platcă neagră, ca un monoclu, prinsă cu un şiret trecut în jurul capului; ca piraţii.

— Ai să porţi bandajul până la sfârşitul săptămânii. (Era marţi). Ai să vii la control zilnic. Nu citi, nu te duce la cinematograf, ieşi cât mai

puţin din casă…

— Muzică pot să ascult?

A rămas confuz; vroiam să-l iau peste picior?

— Dacă asculţi cu ochii, nu-i indicat.

Credea că spune o vorbă de spirit, sau vroia să mă ia peste picior, la rându-i?

N-a vrut să primească nici un onorariu.

— Ce-am făcut eu nu se plăteşte!

Trebuia să-i rămân dator toată viaţa?

— Să mergi cu grijă, mai ales când cobori de pe trotuar. Eni o să te însoţească până acasă. Mâine o să vină să te ia… La ce oră îţi convine?

Aşa avea să se întâmple toată săptămâna? Şocul fiind prea brusc, nici nu-i simţeam intensitatea. Când m-am dezmeticit, îmi ardea faţa. Mi s-a părut că şi Eni era emoţionată.

Nu stăteam departe, a mers în halat, ţinându-mă de braţ şi chiar aveam nevoie, primii paşi i-am făcut şovăind. Cu un singur ochi nu mai percepi adâncimea peisajului dar te obişnuieşti repede, o refaci din amintire şi prin deducţie. Nelson avea un ochi lipsă şi a câştigat bătălii navale, iar o doamnă tânără, Lady Hamilton l-a iubit cu patimă.

Oamenii întorceau capul după noi, se mirau că Eni mergea în halat pe stradă, sau îi impresiona bandajul meu negru? Poate unii mă credeau rănit de război, fără voie m-am gândit la Despina şi la aviatorul cu bandaj alb la frunte. Am revăzut-o în halatul de spital, care face ispititoare pe orice femeie dacă nu-i o sluta. M-am uitat la Lady Hamilton de lângă mine, avea un halat cu mâneci scurte, până deasupra cotului, lăsa să i se vadă braţele, prelungi dar nu firave, în culoarea aceea rar întâlnita a viţei de vie ruginite, picurată cu aur.

Am crezut că o să mă lase la lift, m-a condus însă până sus, la etajul al şaselea, de unde se vedeau acoperişurile oraşului, din loc în loc clădiri înalte, iar mai departe Foişorul de Foc, rămas mic pe lângă ele. Fiindcă le priveam cu un singur ochi, toate acestea mi-ar fi apărut într-un singur plan, ca într-o fotografie panoramică, dacă nu le-aş fi ştiut adâncimea dinainte.

— Stai singur? m-a întrebat Eni.

Întrebarea aceasta pusă de o femeie mi s-a părut totdeauna promiţătoare, lăsând să crezi că ar mai vrea să vină şi altă dată, dacă nu stânjeneşte pe nimeni.

Aflând că n-are pe cine să stânjenească a mai întârziat vreo jumătate de oră, mi-a ajutat să mă întind pe canapea, spunându-mi că nu e bine să mă aplec, de aceea mi-a dezlegat sireturile pantofilor, iar pe urmă mi-a pus un pled sublire pe picioare. Nu părea slânjenită deloc, a dat o raită prin casă, privind pretutindeni, curioasă ca o pisică, s-a

uitat la cărţile din bibliotecă, a frunzărit câte una, după aceea a ieşit pe terasă, de unde mi-a strigat că este o privelişte magnifică, e cuvântul ei, eu nu-l folosesc cu plăcere, ar fi putut să mă indispună dacă Eni n-ar fi avut o voce atât de plăcută, de contraltă, pornita puţin din gât, ca în momente de emoţie.

— Ai nevoie de ceva? m-a întrebat, revenind în casă. Vrei să-ţi fac un ceai sau o cafea?

I-am mulţumit, nu-mi trebuia nimic, dar s-a dus să vadă bucătăria. Mi s-a părut prea familiară, totuşi nu făcea impresia că vrea să se insinueze, era comportarea ei naturală. M-am simţit deodată foarte prieten cu ea, nu-mi venea să cred că o cunoşteam numai de două ore. De aceea am privit-o mai mult ca pe o camaradă, deşi atingerea mâinii ei mă tulburase atât de puternic încât uitasem că am în ochi o aşchiută de piatră. Dar mai mult nici nu m-ar fi interesat, decât să-i mai simt mâna o data, să văd dacă îmi dădea aceeaşi emoţie.

În ton cu toată comportarea dinainte, şi-a tras un taburet lingă canapea şi s-a aşezat la picioarele mele. Era prea departe ca să-i apuc mâna, si nici n-aş fi făcut bine; fusese gestul ei, dacă îl repetam eu n-ar fi avut aceeaşi rezonanţă.

— Te simţi bine? Pot să plec?

Atunci de ce se mai aşezase?

— Mă simt bine, dar dacă poţi, nu pleca încă.

De pe terasă luase o petunie mov, îşi descheiase cheutoarea de sus a halatului şi o pusese în butonieră. Petunia însă se ofileşte repede, îşi pierde şi culoarea, şi mireasma, ştiam că la uşă o s-o arunce. N-o văzusem mai înainte, eram atent la ea, nu la accesoriile ei, nu ştiam nici ce pantofi avea în picioare. S-a uitat la ceasul de mâna, până atunci nu-l văzusem.

— Pot să mai stau un sfert de oră, doctorul închide cabinetul şi trebuie să-mi iau rochia.

Doctorul avea locuinţa în altă parte, pleca la dejun, iar ea nu se putea duce acasă în halat, deşi cel puţin eu n-aş fi dezaprobat-o.

S-a aplecat înspre mine.

— Atunci, întreabă-mă!

Nu avea nimic pe dedesubt, aplecându-se i s-au văzut sânii, liberi, puţin mai albi decât pielea. Petunia, ofilită, a căzut din butonieră, a luat-o de jos şi a rămas cu ea în mâna, răsucind-o.

— Ce să întreb?

— Ce vrei să afli. Câţi ani am, ce viaţă duc…

— A, da! Câţi ani ai bănuiesc. Ce viaţă duci?

— E normal să mă întrebi! Am un logodnic la Cluj.

— O! Vine încoa’?

— Nu cred.
— E ungur?
— Nu, român.
— Dar tu eşti unguroaică! De ce-ai plecat?
— El de ce-a rămas?
Dialogul nu putea să aibă continuare, se izbea într-un zid, sau se prăbuşea într-o prăpastie. După ce plecase mi l-am reamintit, replicile ei păreau fără noimă, şi totuşi probabil aveau o logică, pe care însă n-aş fi înţeles-o decât cu altă minte. Nu vroiam să-i socotesc vorbele o absurditate, pur şi simplu, sau dovada unei firi sucite.
In încheiere spuse:
— Săptămâna asta sunt liberă după-amiaza; aşa că putem să ne plimbăm pe seară. Nu aici ai vrut să ajungi?
— Nu chiar aici, dar ideea e bună.

31

Sentimentele mele atunci erau angajate într-un gol de unde nu vroiam să le scot, se adresau unei fiinţe care plecase de lângă mine din orgoliu, ca să nu văd că îmbătrâneşte, deşi n-avea mai mulţi ani decât Eni. Dar fiecare om are despre bătrâneţe o concepţie proprie; ea se judeca aspru şi cu intransigenţă. Plecase la prima privire a mea în care i se păruse că vede o îndoială, şi poate chiar mă îndoisem o clipă, e greu să îţi păstrezi tot timpul aceeaşi temperatură, te poate atinge uneori un val de oboseală, o scurtă neatenţie. Nu o împiedicasem să plece fiindcă ştiam cât este de neînduplecată, orice gest al meu ar fi fost zadarnic, se socotea în primejdie, trebuia să se retragă în cetate, unde să înceapă altă viaţă, cu o treaptă mai jos, pe scara care coboară încontinuu. Erau zeci de trepte, şi ea nu lăsase în urmă decât una. Aş fi fost bucuros să mai coborâm câteva, împreună.
Orgoliul ei mă îndurera, făcându-mă în schimb s-o admir cu înfricoşare, de aceea nu vroiam să mi-o scot din suflet, şi această credinţă postumă echivala cu o nouă dragoste.
Iată o mărturisire care ar putea să pară nesinceră faţă de emoţia neascunsă, prilejuită de apropierea unei fete abia cunoscute. Dar ceea ce se întâmplase la doctor, şi ceea ce se va întâmplâ mai departe, nu ştirbeşte cu nimic sentimentul temeinic lăsat în urmă, unde o emoţie trecătoare nu poate să-l uzeze, cum nu se poate uza nici prin el însuşi, fiind ajuns la forma lui fixă, ca o piatră rară insensibilă la scurgerea timpului şi la intemperii.
Nu mă opun emoţiilor trecătoare, când sunt produsul unei emoţii simetrice. Ele vin, cu bucurie, şi se duc fără durere, cum se duce în aer

spuma şampaniei. Dacă Eni mă tulburase, la doctor, luându-mi mâna şi strângând-o cu alt gest decât al unei infirmiere, dacă intrase la mine în casă, îşi pusese o floare la butoniera halatului şi nu îşi ferise sânii de ochii mei când se aplecase, părând astfel că nu se precupeţeşte pe sine, cu totul altfel am văzut-o în faza următoare, după ce se definise atât de straniu prin contratimpul dintre ea şi acel logodnic, cu atitudinea lui la fel de stranie. Coroborând una cu alta tot ce făcuse, sfârşind cu invitaţia la plimbare, pe cât de neaşteptată pe atât de francă, descopeream în ea o inconsecvenţă, semănând puţin a nebunie. Împotriva unora din aparenţe, o asemenea făptură nu-mi părea făcută pentru o întâlnire trecătoare, aventura la ea s-ar fi terminat cu un foc de revolver sau cu un bol de otravă. (Am păstrat impresia chiar după ce faptele au infirmat-o.)

Ajuns la această concluzie, ştiind ce poate şi ce nu poate ea să ofere, am simţit in suflet o împăcare dulce, uitată dacă o mai simţisem până atunci, dorul de o prietenie tandră, dezlegată de alte dorinţe, nevoia de a merge cu ea umăr la umăr, până departe, fără ţintă, fără să ignorăm ce altceva ar putea să se întâmple între noi, dar refuzându-ne, printr-o înţelegere nerostită. Mai mult decât o dragoste, ar fi fost o virtualitate, neexpusă la nici o dezamăgire, o bucurie continuă, fără gândul de împlinire, urmat de uzură.

Poate Eni nu se analizase spre a ajunge să creadă ca mine, dar ştiam că între noi nu va fi nici o contrazicere.

La şase seara a venit să mă ia la plimbare, cum hotărâsem. N-am mers departe, am înconjurat de două ori cartierul, pe străzile mai liniştite. Mă ţinea de braţ, fără să-mi lase nici o clipă impresia că ar fi altceva decât un gest de protecţie, dar mi-era bine aşa şi cred, fără făţărnicie, că o altă atitudine ar fi putut să mă indispună. Nici nu-i simţeam apropierea decât atunci când urcam sau coboram trotuarul şi îmi strângea braţul mai tare. La început am crezut că trebuie să-i vorbesc, dar nu mi-a venit nici o idee pe care s-o cred demnă de a fi spusă şi am tăcut, în aşteptarea alteia. Tăcea şi ea, tăceam amândoi într-un chip atât de natural încât n-am mai simţit nevoia să scot o vorbă. Atunci am descoperit că tăcerea poate să fie o voluptate, cu condiţia să existe un alt fel de comunicaţie între doi oameni. Dacă eu aveam această capacitate am descoperit-o prin Eni, care îmi corespundea întocmai ca lungime de undă. N-am abuzat de însuşirea noastră, dacă am avut un motiv de vorbă nu l-am înfrânat, şi azi îmi amintesc cu plăcere atât tăcerile, cât şi dialogurile noastre.

La unsprezece a doua zi a venit să mă ia de acasă. Am mers pe acelaşi drum ca în ajun, când veneam de la doctor, poate călcam pe propriile mele urme, eu însă eram altul, fericit că descopeream alt mod

de viaţă. Eni mă ţinea de braţ, protectoare, dar şi gestul ei era altul. Convingerea deplină că şi în sufletul ei se schimbase, am simţit-o când, aşezat pe scaun, la doctor, deşi era lângă mine, n-a mai pus mâna peste a mea; ar fi stricat tot ce construisem şi nu cred că am mai fi putut începe încă o dată.

După ce doctorul m-a examinat, Eni m-a condus în colţul cabinetului, m-a aşezat în faţa unui reflector, cu capul sprijinit de spătarul scaunului. Reflectorul emitea o singură rază, îngustă şi penetrantă ca o sabie, pe care am simţit-o perforându-mi ochiul. Simţeam o arsură, strângeam în mâini braţele fotoliului, îmi venea să-mi feresc capul, mi se părea că simt miros de carne arsă.

Eni mi-a şoptit, din spatele aparatului:

— Nu ţine mult. Te rog, rabdă!

Era alt glas, mi-a pătruns blând până în suflet, şi în aceeaşi clipă arsura s-a transformat într-o mângâiere, ca şi cum mâna ei, alta decât cea de ieri, mi s-ar fi aşezat pe pleoape, apărând de lumină locul cel mai fragil al fiinţei mele.

* * *

O săptămână era la cabinet după-amiaza, o alta dimineaţa, când doctorul nu dădea consultaţii, dar venea să lucreze, pregătea un tratat de oftalmologie; avea nevoie de mediul profesiunii, acasă era o atmosferă neprielnică, o nevastă încă tânără, căreia îi plăcea viaţa mondenă, în deplin acord cu cele două fiice ale ei din altă căsătorie; făceau adesea serate dansante, dar nici în restul zilei nu era linişte, primeau oaspeţi înainte de prânz, la ora aperitivului, şi patefonul se învârtea mai toată ziua, muzica de jazz ajungea până în cea mai îndepărtată odaie.

Această lume nu mă interesează în clipa de faţă, şi nici cu doctorul nu am un motiv să-mi pierd timpul; ceva la el nu mi-a plăcut, dar mă priveşte, altminteri ştiu că se bucura de un bun renume, ca să nu folosesc superlativul, şi la urma urmelor poate că într-adevăr îmi salvase ochiul. Să-mi fi câştigat simpatia m-aş fi interesat de viaţa lui mai îndeaproape, să înţeleg cum ajunsese un om ca el să fie dominat de alianţa feminină a familiei; cred că totodată mi-aş fi imaginat şi i-aş fi sugerat, cu discreţie, şi mijloacele, desigur civilizate, prin care să-şi impună autoritatea, dacă nu cumva îi lipsea această dorinţă.

Până sâmbăta următoare când mi-a scos bandajul, în fiecare dimineaţă Eni a venit să mă ia la cabinet, unde am suportat în ochi lumina penetrantă a reflectorului. Nu cunoşteam alt oftalmolog, să-i cer părerea, bănuiam că nu aveam nevoie de atâta îngrijire, doctorul făcea exces de zel, datorită lui Alion, aşa îmi închipui, mai ales că de fiecare dată mă ruga să-i transmit complimentele sale. Nu-i spuneam că n-

aveam cum, fiind plecat cu submarinul pe mare. Aveam impresia că Eni, destul de iniţiată, îşi dădea seama de inutilitatea tratamentului, însă nu i-am cerut părerea, din discreţie, iar ea n-a scos o vorbă. Oricum, n-aveam nimic de pierdut decât timpul, pe care in perioada aceea puteam să-l risipesc fără regrete. Însă ar însemna să fiu ingrat cu Eni, dacă n-aş adăuga că îl risipeam cu multă plăcere.

În fiecare zi cât a durat tratamentul, la ora unu şi jumătate mă aducea acasă, iar pe seară venea să ne plimbăm împreună. Nu întârziam mult, ca să n-o prindă întunericul pe stradă, aş fi condus-o, dar se opunea, era imprudent să mă întorc singur iar taximetre se găseau numai întâmplător, nu puteai să contezi pe ele, majoritatea fiind rechiziţionate.

La sfârşitul săptămânii doctorul mi-a scos pansamentul definitiv şi după ce mi-a examinat ochiul cu atenţie, m-a bătut pe umăr: „Eşti norocos, tinere!" Se subînţelegea că norocul i-l datoram lui, dar mai mult ii datoram că mă împrietenisem cu Eni. Ea a vrut să mă conducă, doctorul însă a oprit-o, cu bună dreptate, doar că mi s-a părut puţin cam ironic: „Lasă-l, acum vede lumea cu amândoî ochii!“

Aşa e, vedeam lumea cu amândoi ochii, şi mai întâi am văzut-o pe Eni, în vestibul, când a mers să-mi deschidă uşa. Vorbele doctorului o făcuseră să roşească, mi-a fost dragă, am privit-o cu intensitate dar n-am îndrăznit să-i spun nimic, şi ea n-a putut scoate o vorbă. Ştiam însă că nu se terminase, am aşteptat cu încredere şi seara la şase a venit să mă ia la plimbare. Acum nu mai avea de ce să mă ţină de braţ, mergea la un pas de mine, eu însă o simţeam mai aproape ca niciodată.

— Săptămâna viitoare, mi-a spus, sunt la cabinet după-amiaza. Dacă ai să mai vrei, ne putem plimba dimineaţa.

Sigur că vroiam, ne-am plimbat în toate zilele, ne întâlneam tot mai devreme şi ajungeam tot mai departe, pină ce ne-am pomenit la marginea oraşului. Deşi luna august, căldura, înaintea amiezii, era mângâietoare, ca toamna, chiar şi în soare, fiindcă ploua în fiecare noapte, şi din parcurile saturate de apă, chiar şi din grădinile gospodăriilor periferice se ridica o adiere proaspătă. Mergeam amândoi cu mâiniie goale, îmi ţineam banii şi actele în buzunarul de la piept al cămăşii; Eni nu-şi lua niciodată poşeta, ceea ce este un pas spre eliberarea omului de constrângerile societăţii; la început nici nu-ţi dai seama de ce te simţi dintr-o dată mai bine. În schimb continua să-şi pună ciorapii, pe atunci încă se mai socotea o necuviinţă să mergi cu picioarele goale, chiar în plin miez de vară.

Cunoşteam o fată mai emancipată, o fire sportivă care, ca să scape de această pacoste, îşi desena pe piele, cu dermatograful, dunga ciorapului, şi cum era totdeauna bronzată, simulacrul înşela pe oricine,

dacă nu se uita cu atenţie şi mai ales dacă nu punea mâna. Ei însă nu-i păsa de nimeni, decât de şeful ei, care, fără ciorapi n-o primea la slujbă. Se înţelege că un om atât de auster nu s-ar fi uitat niciodată prea de aproape la picioarele unei funcţionare, oricât ar fi fost ele de bine făcute, şi cu atât mai puţin şi-ar fi îngăduit să pună mâna.

Fetele de azi n-au de unde să ştie ce bătaie de cap era pe atunci cu ciorapii, să ai mereu dunga dreaptă. Iar un ciorap fără dungă, cum rar se vedea câte unul, făcea piciorul să pară otova, ceea ce arată până unde ne duce obisnuinţa. Linia aceea mediană nu modifica forma gambei, nu o făcea mai suplă, nu subţia glezna, decât printr-o iluzie optică; era o subliniere verticală, care lungea piciorul şi chiar îl îndrepta, într-o oarecare măsură, dacă se întâmplâ să fie strâmb din natură. Cu timpul ochiul nostru a ajuns să descifreze forma unui picior fără să se mai lase influenţat de artificii, dar iluzia optică funcţionează încă, în relaţiile dintre oameni. Se ştie că dungile orizontale lăţesc o siluetă iar cele verticale o subţie; de-aici posibilitatea femeii de-a purta fuste în dungi verticale, iar bluza în dungi orizontale, sau invers, după cum e cazul. De mult am făcut experienţă cu cele două patrate, puse alături, unul alb şi altul negru, riguros egale; cel negru va continua să pară mai mic, chiar după ce îi vom controla de o mie de oii dimensiunile.

Când ne plimbam pe stradă, pe alei, pe poteci, Eni nu mă lăsa niciodată să rămân in urma ei, nici chiar acolo unde nu aveam loc alături şi se cuvenea s-o las înainte. Mă întrebam ce-o vrea să ascundă; mergând lângă ea, nu putusem să văd desluşit nici cum e făcută, nici cum se mişcă, fiindcă nu se vede cu uşurinţă. Mi-a plăcut să merg aşa cu o fată, dar atunci când alcătuirea ei nu mai avea nici un secret pentru mine.

Într-o zi ajunsesem pe malul Dâmboviţei, la vale, pâna in afara oraşului, unde se transformă într-o gârlă de şes, şi parcă nu mai pare murdară. Pe un mal şi pe altul erau crânguri, nebănuite de cei care se plimbă pe splaiurile asfaltate, cu balustrate de fontă, sau se uită în jos de pe poduri, ca şi când ar avea ce să vadă. Mergeam pe o potecuţă, eu in faţă; din cind în când Eni îmi striga: „Să nu întorci capul!" Până ce, ajungând într-o poieniţă, n-am mai putut să rabd, m-am oprit şi am întrebat-o:

— Ce-mi ascunzi?

S-a înroşit o clipă, a ezitat alta, pe urmă s-a hotărât şi mi-a răspuns, cu francheţe:

— Îmi fuge dunga ciorapilor. Totdeauna îmi fuge, nu ştiu ce să-i fac!

Era pe cât de franca, pe atât de naivă, sau neexperimentată. Trebuia să schimbe portjartierul, să încerce până găsea unul care să i se

potrivească. Aveam însă o soluţie mai simplă şi imediată:

— Scoate ciorapii!

A făcut ochii mari, privindu-mă uimită, nu fiindcă ideea o şoca, ci n-o socotise posibilă. După o aşteptare, cât i-a trebuit să-şi dea seama că auzise bine, şi-a scos ciorapii fără să mai ezite. Nu s-a ascuns după un tufiş, i-a scos acolo, in faţa mea, şi-a desfăcut clamele portjartierului prin rochie, apoi i-a tras din picioare, unul câte unul, sprijinindu-se de mine. Că avea o fire deschisă văzusem din prima zi, când mă condusese acasă, şi îşi pusese o petunie în butoniera halatului. Nu era însă o exaltată, ca să-şi scoată şi portjartierul şi să-l arunce în Dâmboviţa.

Luni, in a treia săptămână, când era liberă după-amiaza, nu s-a mai dus acasă, a venit la ora două direct de la doctor, cum îmi spusese din vreme. La început fusesem puţin contrariat, nu vroiam să-mi pierd independenţa şi nu ştiam până unde vor merge iniţiativele ei, pe care le lua cu atâta naturaleţe, de parcă ar fi fost subînţelese. De fapt aşa şi erau, mă apăram din făţărnicie, ea nu-mi impunea niciodată nimic, dorinţele ei erau în primul rând ale mele.

Îmi era atit de bine cu ea, încât uitasem de motocicletă; în prima săptămână, cu bandajul pe ochi, nici n-aş fi vrut să conduc, din prudenţă. Dar mai trecuse o săptămână după aceea, în a treia n-am mai putut să rabd, am luat-o pe Eni cu mine la garajul de pe strada Vasile Conta, unde aveam închiriată o boxă, împreună cu Alion, a cărui motocicletă lăsată în părăsire era prăfuită şi prea tristă. Abia când coboram panta garajului am întrebat-o:

— Ai mers vreodată cu motocicleta?

— Da, mai de mult, dar mi-a fost frică.

Cum nu mai putea fi vorba de o iniţiere, cum crezusem, îmi rămânea să-mi câştig meritul de a o face să-i placă.

I-am dat omului de serviciu o monedă, să şteargă de praf din când în când motocicleta lui Alion, mai mult nu puteam face, dar m-am gândit la ziua când o cumpărase şi îl învăţastm să conducă pe străzile fără construcţii din parcul Floreasca. Cu mine mersese prima oară pe motocicletă, şi datorită mie începuse s-o iubească. Îmi aduceam aminte, cu ce emoţie pornisem atunci, ce teamă îmi era că n-o să-i placă.

Mi se părea mult mai greu acum, căci Eni venea cu o experienţă care o dezamăgise. Dar am pornit străduindu-mă, cum făcusem şi cu Alion, să-i câştig încrederea. Era o oră de aglomeraţie, am mers cu o prudenţă care mi se părea ridicolă, m-am ferit de orice depăşire, chiar de cele uşoare, am oprit la intersecţii şi am aşteptat să se golească strada. „Cum te simţi?“ o întrebam, fără să mă întorc spre ea. Cu coada

ochiului ii vedeam însă genunchii dezgoliţi, stiam că la viteză mai mare picioarele au să se dezgolească şi mai mult, până la jumătatea coapselor, ştia orice fată, nu se putea altfel. „Bine!" îmi răspundea cu o voce firavă.

Pe atunci fetele nu umblau în pantaloni pe stradă, nici la munte, doar la schi şi uneori la mare, pantaloni „pecheur", aşa li se spunea, dar pe pescari ar fi putut să-i mire, dacă înţelegeau cuvântul luat din franţuzeşte, căci ei purtau altceva. Erau de obicei bleu-marin, culoarea marinarilor, foarte colanţi, şi scurţi până sub genunchi, unde se incheiau cu o cataramă micuţă. Aşa se îmbracă pescarii de operetă, şi mai sigur toreadorii, numai că au în plus broderii şi zorzoane.

Ştiam că pornise cu frică, mergeam cu ea cum aş fi dus in mână o legătură cu ouă, şi iarăşi o întrebam, din când in când, cum se simte; iar ea îmi răspundea tot timidă, „bine", dar parcă începea să prindă suflet.

La şosea am mărit puţin viteza, patruzeci de kilometri pe ora, mai mult nici nu era voie. Cu ea în spate chiar mie mi se părea că merg prea repede, dar nu era să mă târăsc tot drumul ca la înmormântare; de la frică putea sa treacă de-a dreptul la plictiseală. N-a protestat, doar m-a strâns puţin cu genunchii, de ţinut se ţinea cu amândouă mâinile de mânerul şăii. A trebuit să treacă timp, să se termine războiul până ce cuiva i-a dat prin gând să facă o şa comună, prelungă. Aşa nimic nu mai desparte pe cei doi, stau lipiţi unul de altul, iar cel din spate n-are cum să se ţină decât cuprinzând cu braţele pe cel din faţă. Puritanii au tot dreptul, din punctul lor de vedere, să spună că o asemenea şa este indecentă, când merg împreună un bărbat cu o femeie, căci într-un fel este ca şi cum ar sta în acelaşi pat, sub aceeaşi plapumă.

De la Băneasa înainte, unde şoseaua era goală cu desăvârşire, am mărit încă o dată viteza, am ajuns la şaizeci de kilometri pe oră. „Ţi-e frică?“ am întrebat-o pe Eni. Nu-i era, de astădată mi-a răspuns fără să ezite şi cu vocea fermă, dar m-a strâns mai tare cu genunchii, probabil făra să-şi dea seama, şi s-a aplecat puţin înainte, aproape lipită de mine, ca să se apere de curentul care îi vâjâia pe la urechi, ii răvăşea părul şi îi flutura rochia dezgolindu-i coapsele, cum ştiam că o să se întâmple; nu putea s-o ţină cu mâinile, care erau încleştate pe mânerul şăii, altfel îşi pierdea siguranţa.

După două săptămâni cât nu mai ieşisem cu motocicleta regăseam, parcă împrospătată, voluptatea deplasării fără un efort propriu; mi se părea însă că forţa pusă în acţiune îmi aparţinea mie, nu motorului, mă simţeam puternic, uşor şi liber, stăpân pe spaţiul lăsat în urmă şi gata să-l cuceresc pe cel din faţă. Acum experienţa n-o repeta pe cea făcută

cu Alion odată; deşi nu era un sportiv, el trecuse prin încercările care cer bărbăţie, fusese cercetaş, apoi trăise războiul, cu greutăţile lui fizice şi morale, viaţa mizerabilă în tranşee, cu noroiul până la glezne, ploaia sau gerul şi primejdia morţii, neîntreruptă. Prin aceaslâ experienţă era nu egal ci mai presus de mine, eu nu-i aduceam ceva nou in viaţă decât prin formă, nu prin intensitate.

Era altceva să ştiu că în spatele meu, sub protecţia mea se afla o fiinţă cu atât mai fragilă cu cât o altă încercare, anticiparea celei de astăzi, îi prilejuise doar frica. Acum aveam de trecut cu ea două trepte, întâi să scape de impresia veche, apoi să ajungă la voluptatea simţită de mine. M-am gândit că dacă ar fi simţit ce simţeam eu in clipa aceea, mi-ar fi devenit recunoscătoare până la supuşenie. Dar nu vroiam deloc să-i câştig supuşenia; chiar să fi vrut, aş fi folosit alte mijloace decât puterea motorului; dorinţa mea era să se bucure, măcar pe jumătate cât mă bucuram eu, de viteză.

Pentru prima ieşire ar fi fost prea mult s-o duc mai departe, am luat-o la dreapta şi am intrat în pădure, am parcurs toate aleile, cu viteză mică, am regăsit intimitatea copacilor ale căror ramuri aplecate ne mângâiau faţa. Dacă simţea ce simţeam eu atunci, n-avea să uite niciodată ziua aceea.

La întoarcere ne-am oprit la marginea pădurii, în locul unde stătusem cu Alion odată: parcă totul trebuia să se repete întocmai. Am pus haina de vânt jos şi ne-am aşezat, rezemaţi de o căpiţă de iarbă, plină de miresmele câmpului. In faţă, dincolo de şoseaua mare soarele cobora, dar mai avea mult până să apună. Stăteam atât de aproape unul de altul că ii simţeam căldura, ar fi fost firesc să-i mângâi măcar părul, să-l netezesc, fiindcă viteza, apoi ramurile copacilor îl răvăşiseră, dar, ca niciodată, nu simţeam deloc nevoia unui astfel de gest şi al oricărui altuia, îmi era destul să stau asa la soare, în mirosul ierbii cosite. Nu vorbeam nici unul, nici altul, eram obişnuiţi cu tăcerea. Nu mă gândeam ce va fi în ora următoare, cu atât mai puţin a doua zi.

Era atâta pace în jurul nostru, încât nu puteam crede că în alte locuri, în toate direcţiile, se dădeau lupte si mureau oameni. Liniştea a crescut şi mai mult când am simţit că Eni aţipise, respiraţia i se schimbase, mai lină, în alt ritm decât înainte; deşi o vedeam, mi se părea că dispăruse ca prezenţă fizică, îi rămăsese doar duhul, care izbutea s-o reprezinte în întregime, dar mai uşoară, puţin eterată, pe un pământ fără gravitaţie. Încet a alunecat în jos, căutându-şi prin somn o poziţie mai bună, s-a răsucit puţin pe o parte şi a scos un suspin de mulţumire, parcă adresat mie. În mişcare rochia i se ridicase pe coapse, dar era ca şi când nu aş fi văzut-o, o ştiam de pe motocicletă.

O priveam mulţumit, era frumoasă, îmi plăcea, mă bucuram că

există şi poate fi văzută, dar nu mai mult decât atâta, niciodată nu mi se întâmplase să fiu atât de aproape de o făptură îmbietoare şi să nu am altă dorinţă, decât pe aceea de-a ocroti-o.

Cred că asemenea stare se naşte fără să fie gândită numai atunci când două stele, a bărbatului şi femeii, intră în conjuncţie una cu alta.

32

Nu a trebuit să treacă mult timp până să simt nevoia de a duce jocul acesta până la capătul lui posibil; dar nu mai departe. Am mers cu Eni la ştrand, lacurile nu mai erau secate.

Apariţia ei în costum de baie m-a surprins puţin, dar numai în prima clipă, am privit-o cu o tresărire, pe urmă nu m-a mai interesat altceva decât s-o învăţ să înoate.

Pină ce nu se va înţelege că înotul trebuie început înainte ca pruncul să meargă în picioare, el nefiind mai puţin dotat decât animalele, multă lume va suferi de această infirmitate, de-a nu se putea menţine la suprafaţa apei. Înainte de-a învăţa să înoate, omul învaţă să-i fie frică de apă şi de aceea se îneacă.

Aşa i-am spus: „Eni, dezbară-te de frică! Începe prin a crede în cuvintele mele: apa e prietena noastră!‘‘

Am pus-o să stea întinsă pe apă, cu faţa în jos, cu capul la fund, cât timp poate să-şi ţină respiraţia. La volumul lui, capul este partea cea mai grea a trupului; odată scufundat, trupul pluteşte singur, dacă nu-ţi esâe frică. N-a fost nevoie s-o ţin cu mâna pe sub mijloc, cum se obişnuieşte, n-am atins-o niciodată, nici cu un deget. A învăţat din vorbe; fiindcă a vrut să înveţe. După o săptămână înotam împreună, traversam lacul, pe urmă am pus-o să-l traverseze singură. A fost cea mai mare răsplată pe care mi-aş fi dorit-o.

Dar jocul nu era gata; am învăţat-o să conducă motocicleta. Am mers în acelaşi loc unde îl învăţasem pe Alion, în parcul Floreasca, locul unde fusese un hipodrom care se parcelase, pentru locuinţe. Avea bulevarde şi străzi asfaltate, cum se văd şi astăzi, numai că pe mari întinderi nu se construise încă decât o casă ici-colo.

Ştia să meargă pe bicicletă, cine nu ştie nici atâta lucru, mai bine să-şi pună cenuşă în cap, decât să se ducă la şcoala de conducători auto. Prin deosebite însuşiri ale spiritului, prin aspiraţiile lui foarte înalte, Alion a făcut excepţie de la aceasta lege, care de altfel e decretată numai de mine.

Înainte de a conduce automobilul trebuie să cunoşti şoseaua, şi primul mijloc de-a o cunoaşte este bicicleta; ea îţi dă al doilea simţ al mişcării, după ancestralul mers pedestru, iţi ascute atenţia intr-un

peisaj care se mişcă mai repede si iţi accentuează reflexele.

A izbutit de la prima pornire, fiindcă înţelesese tot ce trebuie să Iacă, nimic nu-i mai simplu decât să strângi cu mâna o manetă, să apeşi cu piciorul pe o pedală, pe urmă să accelerezi cu mâna cealaltă, în timp ce slăbeşti maneta strânsă mai înainte. Repet părerea cuiva că orice om cu reflexele bune poate să decoleze singur cu avionul, dacă ştie ce trebuie să facă. Chiar dacă aş fi convins că este aşa n-aş încuraja pe nimeni să încerce; fiindcă la celelalte condiţii se adaugă încă una, simţul celei de a treia dimensiuni, de unde derivă nevoia zborului, pe care omul n-o are din naştere, decât, poate, ca pe o năzuinţă. Cât priveşte însă vehiculele terestre, ale spaţiului cu două dimensiuni, sunt convins că în conducerea lor se poate aplica teoria de mai înainte, dar şi aici cu condiţia ca omului să nu-i lipsească inteligenţa, şi să nu-i fie frică.

Dacă Eni fusese vreodată fricoasă, cum orice om poate să fie, ideea de frică dispăruse din spiritul ei, de când învăţase să înoate şi trecuse lacul singură.

A mers uşor, în viteza întâia, ocolind un pătrat de străzi, până ce a ajuns în locul unde mă lăsase. Zâmbea mirată şi puţin neîncrezătoare, şi o dureau mâinile; era firesc sa fi fost încordată. Am lăsat-o să se odihnească un minut, fără să coboare de pe motocicletă, pe urmă i-am dat drumul, şi a făcut cum o sfătuisem, după zece metri a trecut in viteza a doua, apoi în a treia.

O singură dată m-a supărat, dar nu la început, ci când căpătase destulă îndeminare ca să meargă sigură pe ea si destinsă; mi-era teamă că o primejdie putea să vină abia de aici înainte, când, dacă îşi câştigase încrederea nu-şi cunoştea şi limitele. Aşa se întâmplă cu toţi, dacă nu vor să asculte.

Intr-o zi, când o priveam de departe am văzut că se apropia cu viteză prea mare de colţul unei străzi, unde trebuia să vireze; i-am strigat să frâneze, dar nu m-a auzit sau nu a vrut să ţină seama. Am pornit fuga spre ea, deşi nu mai aveam ce facc am văzut cum smucea ghidonul în ultima clipă, fără să-şi dea seama ce o să urmeze; motocicleta, cu roata din spate derapând, s-a culcat pe o parte, se răsturna, apucând-o dedesubt, mai mult decât atâta mintea mea nu putea să judece. Deşi speriat, mi-am spus în gând: „Dacă scapă, o snopesc în bătaie!“ Ce-a urmat n-am înţeles in primele clipe, am văzut cum îşi proptea piciorul în asfalt, un gest la care nu mă aşteptasem, a făcut virajul aşa, pivotând, de sub pantof se ridica praf, mi s-a părut că sunt scântei. Apoi motocicleta s-a redresat şi a mers mai departe. I-am ţinut calea, parcă greu s-a hotărât sâ frâneze. Spaima mi se transformase în furie, pentru ce-a urmat nu mă laud, dar nu puteam

face altfel. I-am strigat: „Vino încoa!" Abia acum a cuprins-o frica, dar nu ştiu dacă îşi dădea seama ce făcuse. Am apucat-o de umeri cu un gest brusc, am pus-o cu faţa în jos pe genunchi şi i-am tras două palme zdravăne la spate, de m-a durut mâna. Era prima oară când o simţeam lipită de mine; deşi elastică, avea o muşchiulatură tare, ar fi trebuit să-mi dau scama când redresase motocicleta, susţinându-i greutatea cu piciorul hârşâit pe asfalt, două sute de kilograme, de aproape patru ori propria ei greutate. Tocul pantofului zburase, talpa era flendurită.

N-a scos niciun scâncet, când i-am dat drumul m-a privit drept în faţă, şi mi-a spus simplu: „N-am să mai fac altă dată!"

Tot fără voia mea, la fel cum o bătusem i-am cuprins capul in mâini şi am sărutat-o pe amândoi obrajii.

* * *

Nu mi-ar fi plăcut să conducă ea iar eu să stau la spate, mi se părea nu umilitor, ci inestetic. Dar mi-a venit o idee, aşteptam să vină Alion, să-i cer motocicleta lui, să i-o dau ei şi să mergem împreună. Aş fi reluat vechile drumuri, bucuria de a o vedea pe ea proiectată în peisaje pe care le descoperea prin mine; mi-era destul ca să uit cât de provizorie devenise atunci viaţa noastră, cu un viitor atât de nesigur. Uitându-se pe hartă, oamenii cu bun simţ, fară să fie strategi, îşi dădeau seama cât de hazardată fusese înaintarea spre Don şi spre Stalingrad, cât de nechibzuită. Dacă Hitler nu avea o armă secretă, cum lăsa să se creadă, atunci retragerea devenea iminentă. Cei veniţi de pe front spuneau că au văzut prin gări vagoane ferecate şi bine păzite, pe care scria: „Se va deschide numai la ordinul Fuhrerului". Atunci, de ce nu dădea ordin să le deschidă?

Aş fi luat motocicleta lui Alion şi fără să-i cer voie, ştiam că mi-ar fi dat-o cu dragă inimă, însă nu aveam actele pe care oricând putea să ni le ceară poliţia sau jandarmii de pe şosele, mai ales că se făceau razii adesea.

Deocamdată continuam să mergem în parcul Floreasca, şi nu era mică nici bucuria de a o vedea evoluând cu îndemânare şi cu eleganţă pe străzile care îşi aşteptau casele. Puteam s-o urmăresc cu ochii în toate direcţiile, aşa o vedeam din toate unghiurile, din flanc, din faţă, din spate, puteam să-i judec poziţia. Sunt oameni care, oricâtă osteneală şi-ar da, pe cal sau pe motocicletă stau ţepeni, ghemuiţi, cu spinarea curbată, cu coatele depărtate, ca nişte aripi ciuntite, crezând că aşa îşi păstrează mai bine echilibrul. Trupul lor nu se adaptează la viteză, le lipseşte putinţa de elansare, de a se desprinde de scoarţa pământului şi de ei înşişi. Dimpotrivă, ţin frâul calului strâns, sunt gata in orice clipă să apese pe frâna motocicletei, şi chiar dacă nu o apasă aievea, au altă frână în suflet.

M-am mulţumit s-o învăţ pe Eni cum se conduce motocicleta din punct de vedere mecanic, restul şi-a însuşit singură, sau n-a fost nevoie să-si însuşească nimic, ci doar să descopere ce avea în sânge, naturaleţea tuturor gesturilor, chiar dacă le făcea prima oară. Nu aveam nici un merit, dar nu o priveam cu o încântare mai mică, dimpotrivă, spontaneitatea ei, pe lângă bucurie îmi trezea admiraţia, şi când admiri trăieşti de două ori clipele bune.

Aşa cum stătea, puţin aplecată în faţă, dar fără să-şi curbeze spinarea, cu mijlocul uşor arcuit înainte, cu braţele întinse, fără a îndoi cotul şi a-l scoate în afară, părea o pasăre gata să-şi ia zborul, şi poate că zbura, cu o închipuire convertită la realitate. Farmecul ei cel mai mare se vădea însă când venea din faţă şi ajungea destul de aproape ca să-i distingi ochii, strălucitori, măriţi ca de beladonă, şi faţa transfigurată de voluptate.

Dar, pe lângă tot ce-am spus, câtă fantezie punea în alegerea drumului, ce arabescuri desena pe acea tablă de şah uriaşă, de unde parcă scosese toate figurile, albe şi negre şi rămăsese ea singură, regina, şi calul ei, pe care il purta prin toate patratele.

Apoi, după acest joc graţios îşi alegea o linie dreaptă, pe unul din bulevarde, şi accelera fără frică, trecea prin faţa mea cu părul luat de vânt, cu rochia foşnind fluturată până aproape de şolduri şi atunci părea o războinică, o valkirie blondă, neînduplecată. Este imaginea ei care mi s-a întipărit in minte mai puternic decât oricare alta.

* * *

Tot ce am povestit s-a petrecut numai în două luni, din august până în octombrie, dar a fost un timp atât de plin, incât putea să acopere un an de viaţă.

Era într-o duminică, n-avea nimic de făcut toată ziua. În două luni nu aflasem unde locuieşte, nu o întrebasem, ea nu-mi spusese; nu ştiam ce face în afara dimineţelor sau după-amiezelor când eram împreună, nu mă interesa, dar nu din indiferenţă, ci din discreţie; nu vroiam să ocup în viaţa ei mai mult decât timpul pe care îl avea disponibil pentru mine. Poate cauza acestei reţineri să fi fost războiul, gândul că într-o zi frontul o să se apropie, apoi o să treacă pe deasupra noastră, fără să ştim ce-o să lase în urmă. In această nesiguranţă, nu-ţi poţi lua nici un angajament, mai ales faţă de o fiinţă căreia i se cuvine protecţie, când nu te poţi proteja pe tine însuti. Ştiu că alţii, cei mai mulţi gândesc altfel, că doi oameni trec mai uşor prin încercările grele, că pot să se încurajeze unul pe altul. Dar la război, sub un bombardament de artilerie, sau sub o răpăială de gloanţe, luptătorilor li se spune să înainteze fiecare cum poate. Mi-a plăcut in zile fericite să mă intilnesc cu prieteni, să petrecem împreună, m-am asociat cu ei plin de voie

bună. Dar la greu n-am vrut să asociez pe nimeni cu mine.

Deşi toamnă, era o zi caldă, cu cerul blând, de un albastru palid, odihnitor, ca de convalescenţă. Plecasem de dimineaţă, pe răcoare. Eni îmbrăcase pe sub fusta groasa de lână un trening al meu, care o făcea putin caraghioasa, fără să-mi displacă, fiindcă ştiam cum este în realitate, ca o valkirie, suplă şi oţelită. Am mers la Sinaia, să vedem pădurile colorate, dar mai intâi le-am întilnit pe cele de la deal, de la Câmpina înainte. La Breaza, când coboram serpenlinele înspre Comarnic, virând in toate direcţiile, padurile se roteau în jurul nostru, ameţindu-ne cu frunzişul lor, în toate nuanţele de galben, până la toate cele de roşu, printre care apăreau pete verzi, puţin întristătoare, fiindcă aminteau vara trecută şi li se ştia soarta, aveau şi ele sa le urmeze pe celelalte. Nu mai fusesem niciodată până aici cu Eni, nu coborâse asemenea serpentine, cu senzaţia de beţie şi ameţeală pe care ţi-o dau numai pe motocicleta Nu vorbise prea mult pe drum, se bucura de viteză făra cuvinte, acum insă amuţise, peisajul îi lua glasul, parca şi respiraţia. La senzaţia îmbătătoare a coborârii in serpentine atât de strânse că într-un fel deveneau dureroase, se adăugau culorile care se roteau, rămânând în urmă, in viraje inverse cu ale noastre, ajungând astfel să-şi dubleze viteza. Erau clipe când în mişcarea aceea nici nu mai distingeam culorile, pădurile păreau albe, ca pe discul lui Newton.

Jos, Eni m-a rugat să opresc, s-a uitat în urmă, apoi s-a întrebat, sau mă întreba pe mine: „Oare am să mai văd vreodată o asemenea frumuseţe?“ S-ar fi putut să vada multe, nu cu mine, dar nenorocul a împiedicat-o.

La Sinaia am mâncat la soare, pe o terasă. Îşi scosese treningul şi il pusese pe scaun drept pernă. Mâncam prima oară împreună, oricât de prieteni am fi fost, între noi ramâneau distanţe. Pe una din ele a marcat-o chiar ea, atunci, impunându-mi să-şi plătească masa. În unele locuri se obişnuieşte, pe principiul egalităţii. Nu-l accept, egalitatea are nuanţe, pot să-i acord unei femei nu doar egalitatea, ci uneori chiar prioritatea, dar nu renunţ la dreptul meu de a o lua sub protecţie; însăşi natura mă îndreptăţeşte, cea care ne-a construit pe unul altfel decât pe celălalt.

Cu greu o făcusem să înţeleagă, la început, că nu-i admisibil să plătim benzina jumătate şi jumătate. I-am demonstrat că, la greutatea ei, consumul creşte cu cel mult zece la sută. Era ridicol să insiste. I-aş fi spus că timpul meu preţuieşte mult mai mult decât benzina, dar am ţinut seama că oferindu-i-l ei, mi-l ofeream mie.

Când conducea singură îmi dădea să-i păstrez ceasul de mâna, care, chiar dacă n-ar fi incomodat-o, nu era potrivit cu împrejurarea. Odată nu ştiu ce-am făcut cu el, ori mi-a căzut din buzunar, ori l-am lăsat pe o

bancă. Nu mi-a reproşat nimic, dar am văzut că era mâhnită. I-am cumpărat altul, cel mai bun care se găsea, fusese vina mea, eram dator s-o repar, altfel rămâncam cu o umilinţă. Deşi m-am justificat, n-a vrut să-l primească: "Nu-ţi face griji, era un ceas ieftin". Mai târziu mi-a spus, parcă fără nici o legătură cu întâmplarea care părea uitată: „Nu tot ce pierzi poate fi înlocuit, oricât de bună ar fi intenţia." Ca unul care avusesem intr-adevăr o bună intenţie, dar fusese zadarnică, nu m-am simţit bine. In loc să înţeleg şi să tac, am întrebat-o: „Era o amintire?“ „Nu am amintiri", mi-a răspuns fără să mă privească.

Dar era nedrept să trăiască o viaţă atât de goală! Oare nici eu n-aveam să rămân pentru ea o amintire?

Am plecat curând după prânz, să mai vedem o dată pădurile colorate, pe lumină. În urcare, când măreşti instinctiv viteza dacă motorul te ascultă, rotirea peisajului devenea halucinaţie; sau eu, sau natura înnebunisem. „Innebunesc!“ a exclamat Eni, din spate, lipindu-se de mine, poate înfricoşată, poate recunoscătoare.

Dincolo de Ploieşti cerul a început să se înnoureze şi curând s-a lăsat frigul. Am oprit şi Eni şi-a îmbrăcat treningul. Mai aveam o oră de mers până acasă, când ne-a ajuns din urmă o maşină americană, o limuzină neagră, cu o remorcă uşoară, pentru bagaje. La spate, lângă tabla de înmatriculare avea un ecuson, ca maşinile oficiale; de obicei, purtau litera M, poate de la minister, sau ministru; aşa nu le mai oprea nimeni la posturile de control, iar jandarmii luau arma pentru onor, pocnind din câlcâie. Maşina care ne depăşise avea litera E, ceea ce poate însemna că aparţinea Ministerului de Externe, transporta vreun ambasador, sau vreun curier diplomatic. Am fost mirat ca după ce ne depăşise a oprit pe dreapta, aşteptând să venim din urmă. Un om coborâse de la volan şi ne făcea semne amicale. Era Bubi Faur, pe care, deşi ne împrietenisem îî vedeam mai rar în timpul din urmă, fiind angajat în afaceri din ce în ce mai ample, călătorea des în străinătate, într-un moment când prea puţini oameni treceau graniţa, şi numai cu motive temeinice. După ce am făcut prezentările, aflând că Eni era unguroaică, i-a vorbit în limba ei maternă, pe care o ştia din copilărie, fiind născut la Sfântu Gheorghe, de unde plecase abia la maturitate, ca să se angajeze în avocatură, la Sighişoara. Ea însă i-a răspuns in româneşte, reparând nedelicateţea lui, care i se adresase într-o limbă necunoscută de mine, ca şi când n-aş fi fost acolo.

— Va să zică eşti din Cluj! a continuat el, examinând-o cu insistenţă. Mă bucur, şi eu sunt puţin clujean, mi-an făcut universitatea acolo. Stai puţin!

A luat ceva din maşină, un obiect aflat la îndemână, n-a trebuit să-l caute.

— Iată, domnişoară, te rog să primeşti o amintire de la Budapesta!

Era o păpuşă în costum naţional maghiar, stilizat cu artă, incât mi-a plăcut chiar mie, care socotesc eschibiţiile folclorice drept o ostentaţie, folclorul trebuie să rămâna în mediul lui, acolo unde se naşte.

Eni a primit-o, de unde mă aşteptam s-o refuze, cun îi era firea; părea foarte intimidată. Mi-a venit şi mie rândul să vorbesc cu Faur, am început prin a-l întreba ce înseamnă acel E de pe maşină. Era într-adevăr ecusonul Ministerului de Externe, în numele căruia făcuse un drum în Elveţia, la Zurich şi la Berna. Maşina însă îi aparţinea, primea ecusonul numai când se afla într-o misiune oficială, în calitate de curier diplomatic. Nu era angajatul ministerului; dacă pleca pentru propriile lui afaceri, i se încredinţa câte o misiune ocazională. Nu mi-a spus de unde pâna unde ajunsese să joace rolul acesta; mai târziu, după război, am aflat că misiunile lui constau în a scoate din tară aurul şi valuta străină pe care i le încredinţa o persoană sus-pusă, necunoscută şi nebănuită de mine.

Azi nu mă îndoiesc că în valizele lui sigilate, de curier diplomatic, Faur îşi transporta şi bunurile personale, care presupun că reprezentau multe milioane; ştiu cum le adunase, si tot nu-mi vine a crede că un om, fie el dotat cu simţul, cu geniul afacerilor, putuse să ajungă la asemenea sumă, în numai câţiva ani după ce venise în Bucureşti cu nimica toată in pungă.

— Ai fost pe la noi? m-a întrebat Faur.

Firesc ar fi fost să întrebe de Laura, mi-am dat seama că evitase să-i pronunţe numele. Nici nu se uita la mine, era cu ochii pe Eni, care stătea timidă cu păpuşa ungurească în mână. Pe Laura nu o văzusem, deşi mi-ar fi făcut plăcere; dar niciodată nu aş fi vizitat-o în lipsa lui de acasă, aş fi fost prea stângaci cu ea singură, mi-era teamă că aş fi plictisit-o, sau că ar fi citit pe faţa mea gânduri ascunse: avea o privire foarte inteligentă.

— Ia te uită, pică de sus, spuse Faur, cu ochii pe cer şi cu mâna întinsă. Începe ploaia!

Intr-adevăr, pe mâna lui căzuse o picătură de ploaie, răzleaţă.

— Uite ce este, continuă, adresându-se mie, n-o chinui pe motocicletă. Am s-o conduc eu acasă. Urcă, domnişoară!

— Numai până la tramvai, spuse Eni.

Faur ocolise maşina şi deschidea portiera din dreapta. Era tot un Cadillac, dar un tip mai nou, nu ştiam cum de-l găsise, poate în Elveţia, la noi nu mai veneau maşini americane. Când se urcă la volan, Faur îmi întinse o carte de vizită luxoasă.

— Vino zilele astea pe la birou, am să-ţi spun multe.

Pe cartea de vizită era adresa; acum pe lângă multe birouri avea

unul particular, pentru întâlniri protocolare, pe strada Polonă.

Abia când să plece maşina, Eni deschise portiera, brusc, coborî şi îmi făcu un semn cu mâna. Îşi muşca buzele. Fără să am vreo presimţire, mi-a venit deodată gândul că într-o zi îşi va muşca pumnii. Rămăsese cu pantalonii mei de trening pe sub fustă; era caraghioasă.

Am mai aşteptat câteva minute, nu-mi venea să plec, parcă îmi uitasem adresa. Începuse să plouă de-a binelea, maşina ajunsese departe, cădea întunericul, n-aş mai fi văzut-o, dacă nu se aprindeau tocmai atunci luminile de poziţie, trimiţând până la mine o sclipire roşie pe asfaltul umed.

33

În timpul de când ne cunoscusem, afacerile lui Faur prosperaseră, ca în America. Să fi continuat războiul şi să se fi sfârşit altfel, ajungea şi el un rege, al industriei textile, în care se specializase. Pornind cu o mică ţesătorie, de pe şoseaua Ştefan cel Mare, acum avea un lanţ de uzine în câteva centre mari din ţară, Iaşi, Galaţi, Braşov, Timişoara, dobândite prin românizare, cu preţuri simbolice; mult mai mult costau cadourile, oferite fără zgârcenie persoanelor potrivite; aceasta era cheia succesului. Dintr-un mic furnizor al armatei române, pentru care fabrica mătase artificială, necesară săculeţilor de pulbere, acum ajunsese să acopere o mare parte din nevoile de războijile Germaniei, în stofe, postavuri, pânzeturi, chiar şi material ce paraşută, uşor şi rezistent, fabricat cu o exigenţă extremă. In această situaţie mi-e imposibil să estimez veniturile lui, am vorbit de nişte milioane, dar cred că era o copilărie. Nici când ne cunoscusem nu putea fi vorba de o egalitate între noi ca stare materială şi consideraţie socială, dar nici nu simţeam că ne-ar despărţi o prăpastie. Bogăţia, până la un punct, nu putea să mă intimideze, fiindcă aveam alte aspiraţii, şi nu-i dădeam importanţă. Am descoperit adevărata distanţă dintre mine şi Faur în seara când mă întorceam acasă singur, prin ploaie, în vreme ce luminile limuzinei se topiseră în depărtare. Raportul dintre noi era egal cu cel dintre un Cadillac şi o motocicletă de şase cai putere.

* * *

Eni mi-a telefonat abia a treia zi, să-mi spună că e bolnavă. Am ascultat-o cu un zâmbet de înţelegere şi am sfătuit-o să se îngrijească; fără nici o ironie. Şi să nu regrete că trebuia să stea în casă, venise vremea urâtă, nu mai era de mers cu motocicleta. Dar chiar dacă ar fi fost frumos afară, ca în august, când ne cunoscusem, nu cred că ar mai fi avut haz să o iau cu mine, pe şaua din spate, după ce văzuse cum se stătea în fotoliul unei limuzine scumpe, cu suspensia ei renumită.

Curând după aceea am dat curs invitaţiei lui Faur, şi după ce i-am telefonat, m-am dus să-l vizitez la biroul de pe strada Polonă. Cu surprindere am văzut că era în casa Proserpinei Smântânescu, fostă curtezană de Calea Victoriei, fostă amantă a lui Jordie, asasinată înaintea războiului, spre a fi jefuită de către cuceritorul Bel-Ami, amantul de inimă.

Faur închiriase etajul, îl separase complet de parter, suprimând scara interioară, făcuse altă scară, separată, cu intrarea din stradă. Numai uşa nouă mi s-a părut ciudată; deşi de stejar masiv, cu casete patrate, cu drucăre grele, de bronz roşu, cu încadratură de piatră, era îngustă, făcută parcă în scopuri secrete, pentru întâlniri conspirative. Aş fi putut crede că nimerisem în altă parte, dacă sub sonerie n-aş fi văzut o placă de metal albă, numai de două ori cât o carte de vizită, pe care scria cu litere săpate şi accentuate de un lac negru: „Ţesătoriile unite". Doar atâta.

Mânerul soneriei, ca o potcoavă, era din acelaşi bronz roşu şi lucrat în acelaşi stil cu drucărele. Mai văzusem asemenea mânere de sonerie, la casele boiereşti din altă epocă. Când am tras de el, dinăuntru s-au auzit trei sunete muzicale, un arpegiu fără nota finală, creând o suspensie, senzaţia că trebuie să urmeze şi altceva, o încheiere. Şi, într-adevăr, ecoul ultimului sunet nu se stinsese, când nota finală, având acelaşi timbru cu celelalte, s-a auzit în interfonul montat în zid, lângă uşă, rezolvând starea de suspensie. Îndată am auzit glasul lui Faur: „Cine este?" Cu un declic, uşa a-a deschis singură, în acompaniamentul altor sunete muzicale, care reluau descendent arpegiul dinainte. Era un rafinament sau o demonstraţie? Putea fi o mitocănie.

Scara, de stejar galben, luciu, pornind dintr-un vestibul neaşteptat de mare după intrarea îngustă, avea, în sfârşit, dimensiunile fireşti la o asemenea casă şi la atâtea dichisuri; pe ea puteau să urce alături doi sau chiar trei oameni, rămânând şi destul spaţiu să gesticuleze. Treptele erau îmbrăcate cu un covor bej, armonizat cu lemnul, gros de trei degete, cum am văzut mai târziu mochetele din America.

Faur mă aştepta în capul scărilor, cu braţele întinse, gest care mi-a dat de gândit, niciodată nu mă primise cu atâta efuziune. Ce vroia să-mi arate? Ce vroia să-mi ascundă? ...

Biroul era mai degrabă un salon de recepţie, o încăpere de zece metri lungime, cu trei ferestre la stradă, cu un candelabru de sticlă de Murano, în culori pastelate, vernil şi roz care mi s-au părut de un gust îndoielnic, până ce Faur a aprins luminile, ca să-l pot admira mai bine; atunci, într-adevăr, s-a transformat într-un uriaş buchet de flori, ca un piersic cu coroana întoarsă, în aprilie, când se desfac mugurii. În atmosfera sumbră, umedă şi rece, de la sfârşitul toamnei, candelabrul

dădea o lumină caldă, de primăvară.

La peretele opus ferestrelor era o masă lungă, de consiliu, cu scaune veneţiene, singura mobilă care atesta destinaţia încăperii. Încolo se înşirau canapele şi fotolii cu un lampadar alături, grupate în jurul câte unui gheridon scund, cu vaze de flori la mijloc, cu servicii de cafea, scrumiere, tabachere mari, de argint cizelat, brichete masive, de masă; întreg aranjamentul era destinat, probabil, conversaţiei pe grupuri, înainte de începerea consiliului, până ce se adunau toţi participanţii. Într-un colţ am descoperit în urmă, deşi putea să se vadă primul, un bar cu pereţii de cristal, înlăuntrul căruia, în afara câtorva duzini de pahare, garnituri de forme felurite, erau aliniate sticle cu băuturile clasice, coniac, whisky, armagniac, Martini, benedictină şi alte lichioruri. Renunţ să mai vorbesc despre aparatul alăturat, de fabricat gheaţă în cuburi, aş fi renunţat şi la celelalte descrieri, pornind de la uşă, până la budoarul alăturat unde ne-am retras pentru conversaţie, dacă ele n-ar contribui la definirea personajului, şi la înţelegerea celor ce aveau să urmeze.

— Să mergem alături, e mai intim, spuse Faur, după ce îmi lăsase timp să examinez interiorul, spionându-mă probabil să vadă cât mă epatau toate.

Mă epatau, de ce-aş ascunde, şi mă plictiseau în aceeaşi măsură; să fi avut banii lui, i-aş fi cheltuit cu mult mai multă fantezie, şi cu mai puţină ostentaţie. M-am mirat că în afară de noi nu mai era nimeni, nici un funcţionar şi nici măcar o secretară. Pe urmă, când am trecut în camera de alături, am înţeles că in acest somptuos birou particular Faur nu avea nevoie de nimeni, îşi conducea afacerile cu un singur aparat telefonic, care, printr-o centrală proprie aflată in altă parte, comunica direct cu directorii tuturor întreprinderilor sale, sau ai celor afiliate, din Bucureşti din toată ţara.

Am numit budoar a doua încăpere vecină, fiindcă, in contrast cu prima, era decorată cu o gingăşie feminină, surprinzătoare şi inexplicabilă. Dincolo, pereţii, in calciu vechio bine imitat, cu o patină de ceară care îi făcea sa pară de o vechime autentică, te duceau cu gândul la un salon din Palatul Dogilor, şi chiar mobila părea adusă de acolo, in afară de barul cu sticle inexistent în secolele trecute. În ton cu celelalte era şi draperia de catifea ca vişina putredă care acoperea uşa camerei de alături. Aici însă pereţii se luminau deodată, tapetaţi cu mătase oranj culoarea razelor de soare venite in casă pe o fereastră deschisă. Aici s-ar fi potrivit candelabrul din prima încăpere, dacă ar fi fost redus la mai puţin de jumătate, cât un pui de piersic. În locul lui, dincolo, se cuvenea să fie unul de bronz, sau, şi mai bine, de aramă bătută cu ciocanul.

Fotoliile in care ne-am aşezat, fără a fi inconfortabile, erau şi ele micuţe, nepotrivite cu oamenii de afaceri, imbrăcate în aceeaşi mătase ca pereţii. Acest mic refugiu n-avea totuşi mai puţin de şase metri lungime şi il lumina o singură fereastră, deschisă spre grădina din spatele casei; astfel rămânea într-o penumbră îndulcită de culoarea tapetului. În fund, pe jumătate încastrat într-o nisă, am zărit un divan, cu un maldăr de perne, in mai multe culori, iar printre ele o păpuşă mare, ca o fetiţă adevărată: deşi nu semăna, mi-a amintit de păpuşa pe care Eni o primise de la Faur. Fiindcă o luase fără să ezite, m-am întrebat de ce de la mine nu vroise să primească nici măcar un ceas în locul celui pe care i-l pierdusem? Şi de ce în faţa lui se intimidase, cum n-o văzusem niciodată, nici măcar în prima zi când o întâlnisem la doctor? Dacă în cazul lui Faur luam drept cauză Cadillacul, insemna s-o cred prea simplă. Sau nu izbutisem să-i cunosc firea.

Deasupra divanului atirna un nud, obicei dubios, salvat pe jumătate fiindcă nu era o pictură din cele care se vindeau prin ganguri, ci o reproducere onestă după Marea Odaliscă de Ingres.

Casa lui, cât din ea văzusem, mi se părea de un gust mult mai bun, dar poate că asupra ei veghease Laura. Şi apoi, atunci mijloacele nu-i îngăduiau s-o ia razna. Nu ştiu de ce am lăsat la urmă tocmai ceea ce mă frapase de la întâia privire, fiindcă era drept în faţă, lângă fereastră, o măsuţă încadrată de alte două fotolii, parcă mai feminine, iar pe ea, în afară de o vază cu tufănele, o cutie mare cu bomboane de la Capşa, un coş cu fursecuri, două cupe şi un obiect neidentificabil, ceva de metal galben. În sfârşit, alături o frapieră din care ieşea gâtul unei sticle de şampanie. Flori mai erau şi în alte locuri, vaze puse direct pe parchet, sau pe mici piedestale.

— Am scăpat din vedere. Vrei să bei ceva? m-a întrebat Faur.

— A, nu! am răspuns, privind frapiera.

Cum aş fi băut şampanie, la ora trei după-amiază? Dar el a insistat, numai că mi-a oferit altceva, s-a dus dincolo, de unde a venit cu o sticlă de coniac, Napoleon-fine şi două boluri. În lipsa lui, intrigat de obiectul neidentificat, m-am apropiat de măsuţă şi am văzut că era un cordon, lat de trei degete, o centură împletită din fir de aur, indubitabil, işi spunea singur calitatea. Iar paftaua, din acelaşi metal, masiv, avea un chenar de pietricele roşii cât bobul de linte, care nu puteau fi decât rubine. Îmi aminteau rubinele de pe hota şemineului de acasă, dovedeau o preferinţă, dar acelea nu puteau fi decât false..

— Iţi lipseşte muzica, i-am spus, încălzind bolul de coniac in palmă.

Drept răspuns, Faur a zâmbit, apoi s-a dus şi a apăsat pe un buton din perete, lângă divanul cu perne. Îndată s-a auzit un declic, apoi camera s-a umplut de o muzică suavă, abia şoptită, care venea egal din

toate direcţiile, încât nu-mi mai părea exterioară ci lăsa impresia că este o emanaţie proprie, pornită din gândurile şi sentimentele mele, din creier şi din inimă. Nu puteam s-o identific, poate era prelucrarea unuia din cântecele italieneşti cu răspândirea în creştere, melancolice şi languroase, simple şi naive, având însă darul să atingă sufletul, făcând să uiţi şi de război şi de Mussolini. Îmi plăcea fiindcă nu-mi solicita atenţia, nu-mi trezea nici un fel de gânduri, mă ducea spre altă lume şi mă lăsam dus cu inconştienţă. În acelaşi timp simţeam o iritare, dar nu de la muzică; erau prea multe deodată, dădeau peste margine, totul agravat de primirea lui Faur, care urmărea necontenit să mă epateze. Nu mă epata, cu câteva zeci de mii de lei, devalorizaţi în timpul războiului aş fi putut şi eu să-mi fac o instalaţie asemănătoare, un pik-up, un amplificator disimulate undeva, puţind să fie puse în funcţiune, nu prin vrajă, ci printr-o simplă telecomandă; apoi o serie de difuzoare, disimulate şi ele, prin toate ungherele încăperii.

La ora patru am plecat, după ce văzusem că se uita la ceas pe furiş, gest care ştiam ce înseamnă.

Afară se întuneca; pe fereastră se vedea un copac desfrunzit, desfrunzit mă simţeam eu însumi.

— Mai vino, mi-a spus, ridicându-se.

— Bineînţeles! I-am răspuns.

Nu vorbisem nimic despre Eni.

Peste o săptămână m-am pomenit cu un telefon de la ea, se ducea la operă, cu nişte prieteni, putea să treacă un moment pe la mine.

A venit gătită şi fardată, ca o cucoană; îi stătea bine, era frumoasă dar mi se părea alta, parcă o vedeam acum prima oară. În afară de halatul alb, nu ştiam să mai aibă altceva de îmbrăcăminte decât o rochie înflorată, pe care o purtase tot timpul cât mai fusese vară; apoi fusta groasă de lână, o bluză şi un pulovăr. S-a scuzat că uitase să-mi aducă pantalonii de trening. I-am spus că nici n-am nevoie de ei, să-i arunce.

Nu putea să stea decât zece minute, în cameră era cald, şi-a scos mantoul, dar nu l-a pus nicăieri, a rămas cu el în mână. S-a dus la geam, s-a uitat la jardinierele de pe terasă, cu petuniile uscate. Avea o rochie neagră, simplă şi elegantă, nu pot să spun altceva, fiindcă privirea mi s-a oprit la centura de aur, strânsă pe mijloc. M-a mirat mai mult că avea talia atât de subţire, şi nu observasem. Am zâmbit, in vreme ce ea era gravă ca nici odată.

— De ce râzi?

— Nu râd, mă bucur câ eşti atit de elegantă şi ai podoabe atât de scumpe. (Mai avea şi o camee, tot din împletitură de aur, cu un rubin mare la mijloc, prinsă pe piept, în stânga, deasupra sânului). Te

crezusem o fată săracă!

S-a justificat brusc, spunându-mi, puţin agresivă:

— Faur m-a cerut în căsătorie. (Apoi, arătându-şi podoabele): Sunt darul lui de logodnă.

Împietrisem.

Mai târziu am regretat că nu i-am dezvăluit adevărul, oricât ar fi durut-o de tare. Eram uluit, n-aveam timp să judec, să mă pregătesc pentru a rosti o asemenea cruzime. Am încercat să o aduc la realitate pe altă cale, amintindu-i altă piedică:

— Dar eşti logodită!

— Nu-mi pasă! Nu m-am legat de nimeni pe toată viaţa!

Nu recunoşteam nimic din ea, şi îmi făcea milă.

— De ce-ai venit la mine?

— Să-ţi cer sfatul.

— Tocmai mie?

Cuvintele ascundeau un reproş involuntar, dar nu şi-a dat seama.

— Da, fiindcă îmi eşti prieten.

Nu se înşela, îi eram încă, dar tot nu-i puteam spune.

— Ce sfat?

— Tu îl cunoşti de mult pe Faur. Să primesc?

M-am ridicat brusc şi i-am răspuns categoric, privind-o in faţă:

— Nu!

Indirect îi dezvăluiam adevărul, şi tot indirect îi dădeam o lovitură. Dar în asemenea împrejurări, e nevoit de lovituri directe; iar câteodată nu-s de ajuns nici ele

Ochii i-au scăpărat de ură, şi-a îmbrăcat mantoul din mers, peste centura de aur, şi a ieşit trântind uşa.

La operă avea să facă senzaţie.

34

Când o cunoscusem pc Eni căzuse oraşul Sevastopol, după un asediu care durase două sute cincizeci de zile. Alion, la prima întâlnire, în august, când venise în Bucureşti pentru câteva zile, îmi povestise participarea lui indirectă la acest act de război, printr-o incursiune infructuoasă cu submarinul, repovestită de mine la rându-mi.

Fiindcă aveam un submarin, căruia i se adăugaseră încă două, cum umbla zvonul, trebuia să-şi găsească justificarea şi să participe la o luptă, chiar dacă ar fi fost fără sorţi de izbândă. Mările erau atunci împânzite de submarine, cu miile; unul sau chiar trei în plus nu puteau să schimbe soarta războiului. Dar, fără unul din ele, Alion n-ar fi trăit acea experienţă terorizantă, când ore în şir, între minele de fund care

făceau explozie, s-au simţit îngropaţi de vii sub apă. Un om care a trăit o asemenea experienţă, o agonie atât de mult prelungită, ar fi avut dreptul la o viaţă fără de moarte.

Chiar în ziua când doctorul Birth îmi scotea bandajul redându-mi vederea întreagă, armata germană ajungea la Volga, şi începea marea bătălie care, după şase luni de încleştare desperată, avea să-i anunţe înfrângerea. Dar atunci nu ştiam, parcă eram legat la amândoi ochii, războiul nu mă interesa, o învăţam pe Eni să conducă motocicleta. Chiar în ziua când ea era să se răstoarne, într-un viraj făcut fără prevedere, am auzit că aviaţia germană bombarda prima oară Stalingradul, cu o uriaşă desfăşurare de forţe. Se aştepta ca în curând oraşul să depună armele, n-aveam nici un motiv de îndoială, decât că toate mi se păreau abstracţiuni, fiind prea departe, aşa că am uitat să ascult ştirile; abia peste o săptămână m-am trezit să întreb pe cineva: "Ce se mai întâmpla la Stalingrad?‘‘ Ce se întâmpla acolo n-am înţeles, şi nici astăzi nu ştiu bine, cum poate n-a ştiut nici generalul Paulus, comandantul armatei germane; fapt este că bătălia a durat multă vreme, s-au dat asalturi după asalturi, până la 12 noiembrie, data ultimei ofensive germane. Era în ziua cind Eni se ducea la operă, preocupată de grijile ei, cum eu eram preocupat de ale mele.

Cu toate că in jur cădeau alte oraşe, Stalingrad continua să reziste, se dădeau lupte de stradă, din colţ în colţ şi din casă în casă.

Cam în acel loc, Donul care curge de la nord spre mare îşi schimbă drumul spre răsărit, urmând topografia capricioasă a câmpiei, şi se apropie de Volga de parcă ar vrea să devie afluentul ei, ca să se verse in Caspica. Apele insă nu au independenţă, soarta lor o hotărăşte uscatul. După ce face astfel o buclă uriaşă apropiindu-se de Volga până la vreo saizeci de kilometri, Donul se întoarce la vechea lui direcţie. După război, un canal artificial l-a unit cu Volga, parcă spre a i se împlini vechea tendinţă.

Mă simt legat la amândoi ochii, când încerc să scriu despre ceva nevăzut de mine, şi când nu mi-e îngăduit sa mă las în voia imaginaţiei, cu ajutorul căreia înving toate necunoscutele, mişcându-mă într-o lume făcută de mine, pe care nimeni nu poate să mi-o conteste. Nici măcar Donul, ca element geografic, nu-l pot descrie, fiindcă nu l-am văzut niciodată. Cu atât mai puţin aş putea să povestesc faptele petrecute acolo, şi cărora nu le-am fost martor. Din cele auzite de la alţii, oricât de convingător spuse, nu am izbutit să construiesc o realitate; vii in mintea mea au rămas numai scene răzleţe, şi nu mă încumet să fac din ele istorie.

Dar cotul Donului, după patruzeci şi şase de ani câti s-au scurs de la război încoace, rămâne o obsesie care mă va urmări până la moarte, şi

s-ar putea s-o moştenească generaţiile mai tinere, cel puţin cei ai căror strămoşi au bătut drumul până acolo, unde mulţi din ei şi-au lăsat oasele. Marea lor parte erau plugari, care mergeau din când în când în târgurile apropiate, mai rar în capitala judetului, şi poate niciodată în capitala ţării. Drumurile lor obişnuite le făceau cu căruţa. Şi iată că oamenii aceştia au ajuns până în cotul Donului, cea mai lungă etapă străbătută vreodată de neam din neamul nostru, căci a întrecut-o până pe cea făcută pe la începutul secolului, de Badea Cârţan, care a mers pe jos din Transilvania până la Roma. A fost război, dar şi călătorie, cine merge departe vede multe, şi le învaţă. Cam tot în vremea lui Badea Cârţan, credincioşii din Valahia şi Moldova care mergeau la Ierusalim, pe urmele cruciaţilor, căpătau titlul de Hagiu şi erau cinstiţi toată viaţa.

Fie-mi îngăduit, la atâta timp după ce s-a făcut pace, aşa cum e ştiută, să-i compătimesc pentru soarta lor nenorocoasă pe ostaşii noştri care au fost în cotul Donului. Nu s-au dus de voia lor. Dar aveau şi ei un of pe suflet. "Ce-am căutat noi până aici?" se vor fi întrebat unii. Iar alţii vor fi răspuns: "De!" ca ţăranii lui Liviu Rebreanu, când nu îndrăznesc să-şi spună părerea

In retragerea lor, până la o gară de unde să se urce în tren, oamenii, în primejdie să-i ajungă ruşii din urma, au mers cu căruţele, ca la venire. Iar când caii, sfârşiţi, au căzut pe marginea drumului, au luat-o pe jos, zeci şi sute de kilometri. Era un pământ vălurit, pe fundul văilor curgeau râuleţe limpezi ca izvoarele de la munte. In unei, locuri creştea iarbă atât de înaltă că oamenii mai mărunţi nu se vedeau unii pe alţii. Îngălbenită şi asprită de toamnă, peste iarbă începea să cadă fulgi de zăpadă. Dacă ninsoarea prindea şi se înteţea ar fi fost la fel de rău ca la Berezina, dar lasă că n-a fost mult mai bine! Pe de lături, în şir, treceau camioanele armatei germane, înţesate de soldaţi roşii la faţa, sau aşa li se părea celor de jos, nemâncaţi şi palizi de oboseală. Câte unii mai sprinteni îşi puneau arma în bandulieră şi se prindeau cu mâiniie de oblonul din spate, încercând să se caţere sub coviltirul camionului, la înghesuială; sau măcar să meargă aşa, agăţaţi, câţiva kilometri, cât îi ţineau mâiniie. Din spate se auzeau huruind tancurile…

In primăvara anului 1943 am fost din nou la spitalul de pe cheiul Dâmboviţei, fostele grajduri regale, să văd un prieten rănit, cu amândouă picioarele tăiate de deasupra genunchilor. Deşi aveam exemplul lui Iliuţă despre care am povestit mai de mult, că îşi pierduse nu doar picioarele ci şi braţele şi amândoi ochii dar era vesel că rămăsese viu şi se va întoarce acasă, îmi era teamă de întâlnirea cu nenorocosul meu prieten, mă aşteptam să fiu martor la o criză de disperare. Nu pot să spun că se bucura ca Iliuţă, dar era calm, şi a izbutit chiar să-mi zâmbească. Stăteam mut, străduindu-mă să-mi

ascund consternarea; în adolescenţa noastră fusese campionul şcolii la săritura cu prăjina. Era un norocos, nu împlinise douăzeci de ani când se pomenise cu un milion de lei în braţe, câştigaţi la loterie; şi nici măcar nu era un pasionat cum am cunoscut alţii, care îşi cheltuiau leafa mizând în toate chipurile, făcând calcule; jucase prima oară, la întâmplare. Cu banii îşi cumpărase o casă cu două apartamente frumoase, într-unul să locuiască, pe celălalt să-l dea cu chirie, iar din ce prisosea, îşi luase şi automobil, marca Plymouth, verde, cu spiţe de lemn, roşii. Era singurul motiv pentru care îi purtam invidie, dar şi admiraţie; altul şi-ar fi luat o casă cu trei apartamente, sau poate o vie.

Nu ştiam ce să-i spun, în asemenea împrejurări un cuvânt de îmbărbătare sună fals, şi la urma urmelor este o neghiobie. Am spus că mă străduiam să-mi ascund consternarea, probabil însă că şi-a închipuit-o, se înţelege de la sine, şi atunci mi-a dezvăluit starea lui de spirit, cu luciditate şi inteligenţă.

— Odată cu picioarele am pierdut ceva din sufletul meu, care mă face insensibil la suferinţă; mai mult decât atâta, nu am nici măcar noţiunea ei, ca şi cum m-aş fi născut fără ea, cum unii se nasc fără simţul auzului sau al văzului. Nu vorbesc de suferinţa fizică, a fost îngrozitoare, dar când a trecut m-am simţit uşurat şi mulţumit, nu că trăiesc, ci că am scăpat din mizeria frontului, de tranşee, şi de teroarea bombardamentelor. Nu mă simt nefericit, fiindcă nu mai ştiu dacă am fost fericit vreodată; fericirea este încă o noţiune pierdută.

Şi totuşi, oricât mi s-ar fi părut de imposibil, şi-a regăsit-o. Nu mai ştiam nimic de el, se retrăsese la părinţii lui în provincie. Într-o zi l-am întâlnit în Bucureşti, pe bulevard, aproape de cinematograful Aro. L-am recunoscut de departe, însă am crezut că mă înşală ochii, avea amândouă picioarele, doar că se sprijinea într-un baston, cum fac şi oamenii teferi, mai ales la bătrâneţe. Stătea de vorbă într-un grup de prieteni, cărora le vorbea însufleţit, cu totul străin de vechea şi deplina lui apatie. M-am oprit, i-am strâns mâna, dar, în loc să-l privesc în faţă, ochii îmi tot fugeau la picioare. Observând, m-a lămurit, lovind în amândouă cu bastonul, şi zâmbindu-mi, spre a-şi dezvălui starea de spirit, dar zâmbetul lui m-a întristat, ca şi sunetul sec al lemnului.

La spital, un rănit cu amândouă mâinile bandajate stătea pe marginea patului de alături. Văzând că mă uit la bandajele lui, n-a întârziat să-mi dea explicaţii:

— La stânga n-am un deget, dar la dreapta am pierdut patru; cum am să mai ţin tesla în mână?

În glasul lui, deşi stăpânit, se simţea o disperare mocnită, făcându-mă să înţeleg, în comparaţie cu un om lipsit de amândouă picioarele, ce relative sunt suferinţele noastre!

— Ne retrăgeam din cotul Donului, nu mai aveam nici căruţe, am aruncat raniţa, fără să ţin scama că fără ea nu puteam să merg departe. Şi nu ştiu cum, imi păsa mai puţin de soarta mea, decât de a cailor căzuţi pe marginea drumului, care se uitau la noi cu deznădejde. Bietele dobitoace! Poate visau pajiştile înflorite, unde nu aveau să mai ajungă, ştiau, fiindcă au şi ei minte. M-aş fi lăsat jos, între ei, să murim împreună, îmi pierdusem şi eu vlaga. Atunci a venit din urmă o coloană de camioane încărcate cu ariergarda nemţească; nu mai puteau să ţină în loc înaintarea tancurilor, se retrăgeau repede. Ai noştri au început să strige, le făceau semne să oprească, nu puteau să li se aşeze în faţă. S-au dus in viteză, las’ că erau şi încărcate peste cât puteau să încapă. Unii au luat-o la fugă după ele, s-au agăţat cu mâiniie de obloane. „Jos, jos!" strigau nemţii şi dădeau în ei cu pumnii. Câte unul cădea, dacă n-avea putere să se ferească în lături camionul din spate trecea peste el, fără milă, dar nici n-ar fi putut să-l ocolească. Norocul meu a fost că eram la camionul din urmă, când am căzut n-a mai avut ce să treacă peste mine, m-a luat o ambulanţă cu cai buni, căci ducea un colonel cu burta găurită de schije, curgeau maţele din el, sanitarul i le ţinea cu mâiniie. Dar colonelul tocmai murise, s-au oprit cât să râcâie pământul şi să-l îngroape cu două palme de pământ deasupra. Şi fiindcă mă nimerisem alături, în locul lui m-au luat pe mine, iar mai încolo pe încă unul, ne-au înghesuit împreună, amândoi aveam degetele retezate, dar ca noi erau şi alţii, se târau şi ei, cum puteau, lăsând în urmă dâre de sânge; sigur ca n-au putut să ajungă departe, au rămas să moară odată cu caii. Degetele ni le-au zdrobit nemţii, dacă n-am vrut să ne dăm drumul, au lovit in ele cu baioneta, şi am căzut în mijlocul drumului.

Rănitul îşi privi mâiniie.

— Ce răni or mai fi şi astea, că de două luni nu se vindecă!

— Dar italienii cum erau? După câte ştiu, aţi luptat cu ei alături.

— Nu, au fost mai departe, am văzut unii tocmai într-o gară unde s-a oprit trenul să luăm apă, si noi, şi locomotiva. Am avut noroc să găsim un tren la Milerov, trecusem sau nu trecusem Doneţul, nu mai ştiu, ştiu doar că era pe aproape. Am găsit trenul plin, noroc că avea şi câteva vagoane sanitare, în ele ne-au urcat pe noi, răniţii. In gara unde ne-am oprit să luăm apă, am stat vreo jumătate de oră, i-am văzut pe italieni, cu armele puse deoparte, jucau fotbal intr-o curte de peste calea ferată, unde am auzit că făceau pază la un depozit de muniţii. Ce aveau de gând cu ele nu ştiu, poate să le lase in mâinile ruşilor. Se fugăreau şi loveau cu piciorul intr-o cutie de cgnserve, goală, parcă ar fi dat în mintea copiilor. La colţurile curţii, cu gard de sârmă ghimpată, erau prepeleacuri înalte, pentru santinele. Santinela de lângă noi se uita la joc, făcea semne cu mâinile, că puşca o rezemase alături, şi striga de

parcă ar fi fost meci în toată regula. Până ce n-a mai răbdat sâ se uite, si-a lăsat puşca acolo, şi-a dat drumul pe scară şi într-o clipă era cu piciorul în tinicheaua goală, nimeni n-a putut să i-o ia, pină n-a ocolit toată curtea.

— Aşa sunt italienii, i-am spus, in apărarea lor; iau totul în glumă, şi când sunt mai necăjiţi se apucă să cânte!

— Ştiu, am văzut şi eu in filme. Dar acum nu era timp de joacă, oricând se puteau strecura partizanii în curte, să arunce in aer depozitul de muniţii. Nu ne-ar fi fost moale nici nouă, şi era păcat să murim, după ce scăpasem din cotul Donului.

Plecând de la spital am zărit-o pe Despina, într-o rezervă, stătea cu spatele, am recunoscut-o după siluetă şi după păr, şi apoi ştiam câ lucrează acolo. Încă nu aflasem de drama prin care trecuse, şi care încă nu era încheiată; curând avea să-i urmeze un episod neprevăzut nici de ursitoare, când se născuse.

* * *

Era iarnă, si ia sud războiul se ducea acum la Stalingrad. Acolo, inaintând de la nord, între Don şi Volga, prin spatele armatei germane, ruşii au terminat s-o încercuiască la 23 noiembrie, nelăsându-i nici un loc de retragere. Generalul Paulus, comandantul, rămânea prins in capcană, cu douăzeci şi două de divizii, trei sute treizeci de mii de oameni. El ştiuse ce-o să se întâmple, şi voise sa se retragă din vreme, dar Hitler, cuprins de furie, nu-i dăduse voie, la fel cum Stalin nu dăduse voie armatei de la Harkov, lăsând-o să cadă în mâinile nemţilor. Pierderile erau cam egale, dar e mai rău pentru cine pierde la urmă.

Lăsând la o parte ororile din spatele frontului, unde milioane de oameni au fost arşi în cuptoare, sau deportaţi în ţinuturi îndepărtate, nu cred că în cursul mileniului nostru să se fi petrecut fapte mai crude decât la Leningrad, unde oraşul încercuit a rezistat ani în şir, cu o tenacitate supraomenească, plătind acest eroism cu pogoane de cimitire, pe care le-am văzut şi stau mărturie. La Stalingrad situaţia era inversă şi s-a terminat mult mai repede, armata germană a capitulat după şaptezeci de zile. Nu înseamnă că un răstimp mai scurt ar fi fost mai puţin dramatic. Istoria este scrisă, nu într-o singură variantă, dar fără să fie prea diferite una de alta, aşa că din ele se poate face o sinteză care să arate adevărul sub toate feţele. Una din cărţile unde se povesteşte ultima fază a încercuirii, n-am putut s-o termin, fiindcă îmi făcea groază. Nu atât prin încleştarea înspăimântătoare dintre două forţe în luptă, în condiţiuni necunoscute în nici una din istoriile scrise până astăzi, cât prin stupiditatea acestui grav episod al războiului, datorat unui singur om, a cărui lipsă de raţiune nu a putut s-o învingă nimeni.

Am avut în ţara noastră, într-o vreme idilică, un şef de guvern cu lungă durată, care într-un consiliu de miniştri prezidat de el s-a băgat sub masă şi a început să strige cucurigu. Până atunci, nimeni nu îndrăznise să-l ducă la doctor, deşi în anturajul lui se ştia că are nevoie. Întâmplarea astăzi ne face să râdem, si cred că s-a râs chiar în timpul cind s-au petrecut faptele, fiindcă pe atunci un preşedinte de guvern, cu minţile rătăcite nu lua hotărâri singur şi nu putea să ducă ţara de râpă. Nu ştiu de ce a trebuit să i se pună diagnosticul în străinătate, când erau şi la noi destui medici care să descopere dintr-o privire urmările sifilisului. Medicii de la Viena, unde a fost dus bolnavul, încă în funcţia de prim-ministru, au avut, în plus, prilejul să spună: „Fericită ţară, dacă un asemenea vizitiu n-a putut s-o bage în şanţul drumului!“

Un sifilis, tratat la vreme, chiar înaintea streptomicinei, putea să se vindece. Dar, spre deosebire de preşedintele nostru de consiliu, care de altfel n-a făcut altceva decât să strige cucurigu, Hitler nu suferea de sifilis, ci de o boală directă a minţii, fără microb, fără virus, şi fără alt leac decât ospiciul. Nu mă duc la exemple vechi din istorie, de pildă la Caligula, care şi-a făcut calul senator, sau la Nero, care dacă o fi adevărat a dat foc Romei; vremea aceea este prea îndepărtată ca să ştiu ce-au făcut cei din preajma lor, dar pare-se n-au făcut nimic, lăsându-i să domnească în pace. Hitler însă a trăit în zilele noastre, am auzit de el încă din 1922, ca unsprezece ani mai târziu să devină stăpânul necontestat al unei ţări care dăduse un mare număr de oameni recunoscuţi drept o mândrie a lumii. Cunosc cauza ascensiunii lui, deşi despre ea se vorbeşte cu jumătate de gură. Nu spun acum prima oară, am tot spus, să nu se uite, şi ca să conving cât mai mulţi oameni. E neîndoios că l-au sprijinit adversarii comunismului, dinlăuntru şi din afară. Anglia i-a cerut Franţei să nu intervină, deşi era dreptul ei conform tratatului de pace, când Hitler, aproape fără armată, a ocupat Ruhrul, ceea ce l-a încurajat să meargă înainte, atât de repede că în şase ani a dat foc lumii, după ce o terorizase tot timpul. N-a fost o alianţă declarată, nici măcar secretă, ci una submţeleasă: Anglia a vrut ca Hitler să fie un tampon între Rusia şi restul Europei. Ideea nu s-a datorat unui nebun, primejdia era reală şi chiar declarată, intrând de altfel în doctrina părţii adverse, care anunţa că va spânzura capitalismul cu frânghia furnizată de el însuşi. Ce perimaţi mi se par toţi aceşti termeni astăzi, când capitalismul furnizează Uniunii Sovietice pâine şi, indirect, noi idei de viaţă!

Însă, întocmai ca în povestea ucenicului-vrăjitor, Anglia n-a ştiut, deşi trebuia să prevadă, pe ce mână dă bagheta magică. S-a dezmeticit prea târziu, când Hitler îşi depăşea rolul.

Cât le-a trebuit celor din preajma lui să se convingă că stăpânul lor

nu mai judeca limpede, ci cu o minte condusă de furii? Aşteptau sa-l vadă că intră sub masă şi strigă cucurigu?

In ceea ce mă priveşte, ca unul care nu puteam să văd de aproape ce se întâmplă, iar fanatismul inspirat de Hitler unei părţi din omenire mă împiedica să înţeleg adevărul cu un ceas mai devreme, n-am mai avut nici o îndoială că îşi pierduse minţile, abia după încercuirea de la Stalingrad, când ii cerea lui Paulus să reziste. Cât, şi cu ce speranţă? Numai un nebun putea să-şi închipuie că ar mai fi vreo scăpare. Pină atunci îl judecam după discursuri, după glasul ca de garniţă spartă, cum ii auzeam la radio, după chipul şi gesturile furibunde, cum îl vedeam la jurnalul cinematografic. Mussolini pe lângâ el era un mascalţon infatuat şi caraghios, care cred că înainte de a vorbi se studia în oglindă; se vedea uşor câtă admiraţie avea pentru ei însuşi. Dar când apărea la cinematograf, stârnea ilaritate, cel puţin in lumen noastră, Hitler în schimb făcea frică; numai cine era la adăpost de primejdie înţelegea cât erau ameninţările lui de ridicole. Impresia mea din acea vreme era că boala lui nu putea fi decât turbarea, care insă la oameni atinge forme mult mai grave decit la animale, mai ales că nu e îngăduit s-o curmi cu un glonţ in ceafă.

Nu ştiu ce se întâmpla cu cei din jurul lui, au înţeles înaintea mea sau după mine ca Hitler nu mai era responsabil de ceea ce gândeşte şi ce face?

Pe Paulus, la care nu putea ajunge, ca să-l ameninţe, I-a ridicat la gradul de feldmaresal, prin radio, în ziua capitulării, spre a-l încuraja şi a-i întreţine devotamentul, sau, în cazul cel mai rău, sa se sinucidă, ca să nu se predea ruşilor. Mai folositor ar fi fost un convoi aerian, sâ ducă armatei încercuite muniţii materiale de război, hrană şi îmbrăcăminte groasă de iarnă. Dar cine ar fi putut atunci, în starea de faliment a Germaniei, să aprovizioneze cu de toate o sută de mii de oameni, câţi rămăseseră?

Bietul Paulus, pe care l-a împroşcat cu atât venin doctorul Goebbels, ministrul propagandei, ar fi trebuit să capituleze in prima zi după încercuire, sau cei mult când şi-a dat seama că ajutoarele făgăduite n-au să vina. Dacă Hitler nu era nebun, oare cum îsi închipuia că o să reziste o armată abandonată? Şi dacă o fi adevărat ca in ziua când tancurile ruseşti erau Ia o sută de metri de buncăr şi-a tras un glonţ în tâmplă, de ce nu şi l-a tras cu doi ani mai înainte, după Stalingrad? Şi nu doar că s-a înverşunat să supravieţuiască, dar in vara anului 1944, inca a mai spânzurat, a împuşcat ori a silit să se sinucidă sute şi mii de oameni, toate ramificaţiile unei conjuraţii care urmărea să-I suprime, dar nu izbutise.

Azi aş fi înclinat să cred că toată lumea din jurul meu se dezmeticise

şi, la începutul lui februarie 1943, când bătălia de la Stalingrad se sfârşise, odată cu capitularea generalului Paulus, ştia care va fi sfârşitul. Dar nu, au fost oameni care n-au vrut să creadă, erau convinsi ca Germania are e armă secretă, fără să se întrebe de ce, dacă o avea, nu-i dădea drumul? Dar de ce m-aş mira de atâta obtuzitate, dacă şi un an mai târziu, după debarcarea aliaţilor în Normandia, unii încă mai credeau in victoria lui Hitler, şi chiar cu convingere, nu doar aşa, ca să se amăgească pe ei înşişi? Căci, în sfârşit, arma secretă apăruse şi avea să schimbe repede soarta războiului, desi acesta intrase pe panta finală care, ce-i drept, avea să fie lunga.

Era vară, în toiul bombardamentelor engleze şi americane, când autorităţile noastre, în frunte cu ministerele se refugiau prin satele din jurul capitalei, ca să fie în siguranţa. Operaţiunea se numea *dispersare*. Se dispersa şi lumea civilă, dacă avea unde; fugeam şi eu din oraş, cu motocicleta, când se suna prealarma, cu mai mult de un ceas înainte ele a veni avioanele. Baza lor de plecare era acum mai aproape, la Foggia, în sudul Italiei. care trecuse de partea aliaţilor. Cu mijlocul aparatelor de ascultare, de te minunau la vremea aceea, se ştia când decolau avioanele şi în ce direcţie, dar rămânea o îndoială, până ce treceau de Viena, in a cărei vecinătate erau puternice baze ale armatei germane, şi se putea prea bine să lase bombele acolo, cum se întâmpla adesea. Odată depăşită zona aceea, flota aeriană zbura sigur spre România.

Dacă râmâneam acasă, nu ştiu ce probabilitate exista să cadă o bombă pe mine. Astăzi, când judec cu sânge rece, îmi dau seama că fugind din oraş primejdia nu era mai mică, ci poate dimpotrivă. E destul să mă gândesc la masa de automobile, autoturisme, camionete, camioane înţesate cu oameni, nemaiţinând seama de nici o regulă, gonind la grămadă, şi in mijlocul cărora pluteam prins ca într-o banchiză de gheaţă. Nu puteam să ies din ea, căci erau şiruri de o parte şi de alta, înghesuite între şanţurile şoselii; toată lumea mergea în aceeaşi direcţie, nu era nici un nebun să vină din faţă. Adesea automobilele care mă încadrau se frecau de mine, puteau oricând să mă strivească şi dacă scăpăm teafăr era o minune. Nu mai spun ce s-ar fi întâmplat daca exploda un cauciuc, al lor sau al meu, sau dacă mă lăsa motorul şi rămâneam imobilizat în mijlocul acelei avalanşe.

Dar nici când ajungeam pe câmp şi mâ adăposteam după un dâmb sau la o margine de pădure, nu eram scutit de emoţii, ca să nu spun spaimă sau teroare. Avioanele treceau pe deasupra, cu huruitul motoarelor în număr de sute; le priveam, nu-mi puteam lua ochii de la ele, nu-mi ascundeam capul ca struţul şi mă gândeam că oricând o bombă putea să scape din întâmplare şi să cadă pe mine, cum am spus

altădată că a păţit o biată femeie bătrână, cocoşată sub o crosnie de lemne. Venea de la pădure, departe de orice aşezare omenească; avioanele n-aveau ce să bombardeze acolo.

Alteori cădeau de sus rezervoarele suplimentare ale avioanelor de luptă din escorta bombardierelor. Fără ele nu le-ar fi ajuns benzina să se întoarcă; odată golite, le dădeau drumul să cadă ca să fie mai uşoare, când înfruntau vânătoarea. Erau rezervoare de aluminiu, de vreo doi sau trei metri lungime, o frumuseţe de material şi de lucrătură, îmi închipui cât putea să coste unul, dar nu se ţinea scama de preţ şi se aruncau cu miile. Odată a căzut unul aproape, dar la fel de bine ar fi putut să cadă în capul meu, şi, oricât de uşor ar fi aluminiul, nu mă mai ridicam de acolo. Mi-a părut rău că nu puteam să-i dau o întrebuinţare, socoteam că e păcat să se piardă, uitând că în acelaşi timp se pierdeau avioane de sute de mii de ori mai scumpe, şi se irosea muniţia artileriei antiaeriene; se trăgeau sute de proiectile până ca unul să-şi atingă ţinta, adesea numai pe jumătate.

Apoi cerul se umplea de funigei argintii, ca o beteală, care cădeau încet asupra pământullui. Era un metal laminat cu fineţe, se arunca de sus cu grămada, că, adunat, ar fi putut să împodobească toţi pomii de Crăciun dintr-o ţară. Rostul lor era să perturbeze aparatele de radio-locaţie, radar în vorbirea curentă, nou născocite, capabile să determine poziţia avioanelor inamice. Acea reţea de beteală avea, în felul ei, un efect asemănător cu al emiţătoarelor care bruiau radio-Londra, de-l auzeam greu şi cu intermitenţe.

Mai exista primejdia avioanelor lovite şi cuprinse de flăcări; ele puteau să cadă oriunde, fără să-şi aleagă locul. Odată mă aflam în drum spre Ploieşti, când am văzut o luptă aeriană deasupra oraşului. Cerul era plin de steluţe roşii ale proiectilelor antiaeriene, iar printre ele cădeau încet steluţele albe ale paraşutelor. Aviatorii se aruncau din avioanele lovite; mulţi scăpau, pe alţii vânătoarea îi mitralia în aer. Cu toate pierderile, americanii continuau să bombardeze în miezul zilei.

Eram aiurit de spectacol, de huruitul motoarelor şi de explozia bombelor, care făceau să se cutremure pământul până departe, când am văzut, cu întârziere, un bombardier cu două din cele patru motoare în flăcări, prăbuşindu-se drept în şosea, şi chiar în locul unde mă oprisem. E greu să estimezi punctul unde o să cadă un avion, chiar dacă ai o anumită pricepere şi îţi păstrezi sângele rece. La pricepere nu puteam să ajung decât după multe experienţe, iar sângele rece, aş vrea să văd cine şi-l păstrează într-o asemenea împrejurare. Cădea drept spre mine, tot ce-am putut face, fără să judec, dintr-un instinct primar, m-am aruncat pe motocicletă şi am pornit cu toată viteza înapoi, de unde venisem, ca să ies din zona primejdioasă. Zgomotul

motorului accelerat la maximum nu mă împiedica să aud în urmă şuierul avionului în frecarea lui cu aerul, parcă şi vuietul focului, amândouă venind după mine. Ar fi trebuit să fug în direcţia inversă, ca să trec pe sub el, lăsându-l să se prăbuşească în spate, dar însemna să mă apropii de zona unde lupta continua şi puteau sa cadă alte avioane.

Auzeam şuierul tot mai aproape, poate la o sută de metri, nu mai aveam nici o scăpare, când am văzut o şoseaua dreapta, şi am virat brusc, pivotând pe picior, ca la curse, cum făcea Eni altădată şi nu ştiu de ce îmi aminteam de ea tocmai într-o clipă de groază. O să pară o născocire, sau cineva o să creadă că mi s-a părut de frică. Dar de văzut am văzut limpede; chiar dacă nu mai aveam raţiunea întreagă imaginea a rămas pe retină. Avionul, în cădere, virase odată cu mine; mişcarea lui se explică, vârful aripii din dreapta lovit de schije se rupsese cu o clipă mai înainte, era firesc ca avionul să se aplece pe o parte şi să vireze de la sine. Mergea paralel cu drumul meu, la vreo două sute de metri, nu mai avea mult până să atingă pământul; abia după câteva secunde am văzut ce se întâmpla, dacă ar fi căzut puţin mai devreme. Am frânat brusc şi m-am trântit în şanţul şoselei. Norocul meu a fost ca avionul să se mal târască aşa câteva clipe, destul să ajungă departe. L-am văzut percutind pământul, aruncând nori de praf în aer. Credeam că se terminase, vroiam să mă ridic din şanţ, când am auzit explozia rezervoarelor de benzină atinse de flăcări. Dar tot nu era gata, abia după alte secunde au detunat bombele, toate deodată, câte echipajul nu mai avusese timp să le lanseze. Când am putut să mă apropii, şoseaua era plină de schije. Să fi fost în dreptul meu, una m-ar fi atins şi pe mine.

Războiul nu mai avea limite, ştiam dinainte, dar niciodată au fusese atât de aproape. Era intr-adevăr un război total, preconizat de Goebbels, căruia avea să-i cadă victimă el însuşi, împreună cu nevasta, şi ce e mai îngrozitor, cu copiii, toţi de vârsta fragedă a inocenţei. Dar dacă nu îi omora cu cianură în buncărul lui Hitler, mai târziu, când avea să li se spună cine ii adusese pe lume şi puteau să judece, şi-ar fi pus ei înşişi capăt zilelor. După război aud că mulţi tinen germani s-au sinucis, când au aflat ororile lui Hitler, deşi in acea vreme de groază ei incă nu se născuseră. Mi s-a spus câ s-a sinucis, la douăzeci şi cinci de ani după fapte, primarul de la Buchenwald sau din altă localitate nefastă, fiindcă nu ştiuse ce se întâmplâ alături, in lagăr.

După cum se vede, un război continuă şi după ce s-a încheiat pacea, făcând victime in alte generaţii; dacă în spaţiu a fost oprit, in timp se propagă prin conştiinţa oamenilor. Ceea ce nu împiedică să înceapă altele, improspătate. Căinţa este o şcoală insuficientă şi neterminată.

În timpul dispersărilor, când după două luni războiul României avea

să se termine, am văzut oameni convinşi că victoria germanilor era asigurată. Arma secretă intrase in acţiune, alcătuită de bombele zburătoare V1 şi V2, lansate asupra Londrei, unde e adevărat că făceau prăpăd si băgau groaza în oameni. Se înţelege ce apă la moară dădeau ele coloanei a cincea germane, din Anglia, partizanii lui Hitler: „V-am spus noi. Dar n-aţi vrut să credeţi! Acum ce mai aşteptaţi? Puneţi armele jos şi cereţi pace!" Mai curând decât s-ar fi aşteptat şi o tabără şi alta, arma secretă şi-a găsit leacul Era interceptată pe parcurs, şi explodată în aer, departe de a-şi mai atinge ţinta. Din zece, poate abia una cădea asupra Londrei, care nici gând n-avea să capituleze. Sa fi fost bomba atomică, da, se schimba treaba, dar Hitler n-a putut s-o aibă.

În ziua când cădeau primele bombe zburătoare în Anglia, am trecut printr-un sat unde era dispersat Ministerul Propagandei. Într-o grădină am auzit chiolham şi m-am mirat, fiindcă nu venise vremea nunţilor rurale, care se fac toamna, după culesul viilor. Dar petrecerea nu era ţărănească, oprindu-mă am văzut peste gard oameni de la oraş, printre ei am recunoscut un fost coleg de redacţie, care lucra acum la Direcţia Presei, acolo de unde se dădea ziarelor „normativul", care era o pacoste, ce să se scrie, cum să se scrie, şi ce să nu se scrie. Sărbătoreau arma secretă, cu vin de la cârciumă, n-aveau şampanie. Nu spun că participa tot ministerul, ci numai câţiva inşi, dar mi-era destul ca sa văd cum îşi pierd oamenii judecata. Jubilau, fiecare cu clondirul în mână, ca şi când Londra ar fi fost Sodoma sau Gomora, şi merita să piară. Cred că nici unul nu avea motive să urască Anglia, şi nici să iubească Germania, erau victima propagandei, propria lor meserie, care îi deprinsese să nu mai judece decât cu creierul altora; la fel cum radiologul devine victima razelor Roentgen, cu deosebirea că el rămâne cu conştiinţa nepătată. Admit că nu ştiau ce se va întâmpla peste mai puţin de două luni, la 23 August; dar nici măcar nu înţelegeau telegramele de presă care spuneau câ ruşii erau la Iaşi, iar în Vest aliaţii nu mai aveau mult până să elibereze Parisul? Sigur că înţelegeau, numai că se bizuiau pe V1 şi V2 mult aşteptata armă secretă!

Deznodământul devenise indubitabil cu un an şi jumătate mai înainte, când armata lui Paulus capitulase ia Stalingrad. Am spus mai demult, că în ziua aceea Alion măturase de pe planşeta cu mapamondul toate steguleţele colorate care marcau fronturile, chiar şi pe cele din Pacific, unde japonezii n-aveau de gând să capituleze. Patru ani le tot mutase, după mersul războiului, de la Narvik până aproape de Alexandria, de la Marea Baltică până la Caspica, plus cele din estul Asiei şi din Oceania.

— Ce faci? l-am întrebat, văzând că aruncă stegulețele.

— Războiul s-a terminat! mi-a răspuns, cu o voce schimbată.

A doua zi s-a internat la Sanatoriul Diaconeselor, într-o cameră cu fereastra mare, cu o salcie desfrunzită în faţă; în curând i-au plesnit mugurii răspândind în aer o boare verzuie. Nu avea nevoie de îngrijire medicală, ştia de la început că nu se mai poate face nimic, vroia doar să moară în linişte; acasă nu l-ar fi lăsat lumea în pace. Mapamondul mi l-a dăruit mie, de asemenea discurile de gramofon, peste cinci mii, depozitate în Calea Rahovei.

A murit fără chinuri, toamna, în ziua când din salcia care înverzise sub ochii lui acum se scuturau frunzele.

* * *

Am mai fost o dată la Curtea Marţială, curând după Stalingrad, să văd de departe, prin gardul de sârmă ghimpată, un coleg de redacţie aflat în primejdie.

Era un om modest, fără talent la scris, care însă nici n-avea pretenţia să scrie, renunţase după câteva încercări penibile; acum îndeplinea o funcţie de rutină, secretar de noapte în tipografie, pagina ziarul, punea titluri ultimelor telegrame, venite după ce nu mai era nimeni în redacţie şi urmărea mersul tiparului până când primele exemplare ieşeau de la rotativă, ca să le dea „bun de difuzare".

Între alte publicaţii, Jordie scotea şi o revistă pentru copii, interesantă mai ales prin povestioarele frumos scrise, ale unui romancier cunoscut, care, mereu în lipsă de bani, nu se dădea în lături de la lucruri mărunte, punându-şi însă în ele tot duhul, ceea ce mă face să-i port o amintire frumoasă, deşi romanele lui, încetul cu încetul se uită.

Între acele povestioare, una urma sa aducă nenorocirea secretarului de noapte, deşi bietul om nu avea de-a face câtuşi de puţin cu revista copiilor. Povestioara, pe care nu am citit-o, dar ştiu că avea un sfârşit trist, se intitula *Mormântul unui copil*. Era vorba de un mormânt lăsat în paragină, fiindcă părinţii copilului muriseră şi ei, curând, şi nu rămăsese nimeni să-l îngrijească. Un mic desen, pus în mijlocul textului, înfăţişa mormântul, având în prim plan crucea putredă, căzută pe o parte.

Într-o seară a venit de la Direcţia Presei, sau de la cenzură, comunicatul Marelui Cartier general al armatei germane, prin care se anunţa, cu ocolişuri şi cu o furie abia ascunsă, capitularea (dacă nu cumva se spunea trădarea) generalului Paulus, avansat feldmareşal în ultima clipă. Indicaţia era ca textul să se culeagă cu literă cursivă şi mică, şi să se publice într-o pagină secundară, de parcă aşa i se micşora gravitatea, sau putea să rămână nebăgat în seamă.

Secretarul de noapte a pus comunicatul în pagina a şasea, cea mai

puţin importantă. Sub text rămăsese un spaţiu liber, atunci, omul a luat din raft, la nimereală, un clişeu vechi care se potrivea ca dimensiune, şi a completat golul.

Prima alarmă a dat-o Patriarhia: „Ce anticrist a pus o cruce sfărâmată sub Stalingrad? Adică Stalingradul înseamnă sfirşitul credinţei?“ Indată s-au dezmeticit şi ceilalţi, Cenzura, Direcţia Presei, Ministerul de Război, apoi Curtea Marţială. La ora 10, secretarul de noapte (îl chema Turcitu, ceea ce îi agrava situaţia) a fost luat de acasă, unde abia se culcase, şi dus între baionete.

Magistratului militar venit imediat la ziar să facă anchetă i s-au arătat rafturile cu clişee vechi, din tipografie, lângă ziarul încriminat s-a pus pagina din revista copiilor, cu *Mormântul unui copil*, da, desenul era acelaşi, dar cine dovedea că nu fusese ales cu intenţie? Bietul Turcitu nu avea stofă de erou, n-o are oricine, şi pentru un secretar de noapte nu este indispensabilă. Avea nevastă şi copil mic, a plâns, a căzut în genunchi, s-a jurat că trădarea lui Paulus il mâhnise atât de tare, încât nici nu şi-a dat seama ce face. S-a milostivit Patriahul să-l ierte, dar după vreo săptămână, după ce i l-au adus sub escortă la Patriarhie şi l-a pus să spună Crezul, cu mâna pe cruce: „Cred într-unul Dumnezeu tatăl...“. De data asta Jordie n-a vrut să intervină, ca în cazul lui Ivan Ivanovici. De nimic nu-i era teamă în România decât de biserică, dar nu în înţelesul fricii de Dumnezeu, ci frica de puterea ei laică, de aceea îi şi închina o pagină săptămânal, pentru propovăduirea credinţei. Ceea ce nu-l împiedica să-l facă pe patriarh „boaita zgârcită", pe mitropoliţi „linge blide" iar pe episcopi şi pe preoţi în mai multe feluri care nu pot fi scrise.

Pe Turcitu l-au eliberat, norocul lui fusese că ştia Crezul pe dinafară, îl învăţase în şcoală, la religie, şi nu-l uitase.

* * *

Odată cu căderea Stalingradului începea numerotarea inversa a zilelor de război, cum se măsoară în vremea noastră timpul înaintea unui moment de mare tensiune, aşteptat de oameni cu nervii încordaţi şi cu sufletul la gură.

Între cunoscuţii mei, numai Alion înţelesese însemnătatea faptelor până la ultima lor consecinţă. Desigur ca el au fost mulţi, dar nu i-am ştiut, şi nici nu mai am nevoie de ei, să mă convingă. Totuşi, sfârşitul războiului era încă departe, numerotarea inversă a durat opt sute patruzeci de zile; a fost destul timp să se petreaeă multe în spatele frontului.

Poate nu toată lumea a aflat că oraşul Stalingrad se numeşte acum Volgograd, nume care de astădată îmi închipui că-o să dăinuiască tot atâta cât fluviul.

In dimineaţa de 2 ianuarie, când armata încercuită la Stalingrad mai avea o lună până să capituleze, Despina veni la spital cu presimţirea că o să i se întâmple ceva rău, în ceva bun nu putea să spere.

După întâmplarea nefericită de la începutul toamnei trecute, trăise un timp într-o stare de amnezie incompletă, îşi simţea sufletul zdrobit, avea o suferinţă de care nu putea să se vindece, însă nu-şi mai amintea cauza, decât ca pe o nenorocire indefinită, rămasă în urmă. Îşi revenise brusc, după o lună, i se făcu deodată lumină în creier, cu o durere atât de copleşitoare, încât scoase un tipăt şi îşi pierdu cunoştinţa. Un alt timp după aceea rămase apatică, psihicul ei se apăra în chip reflex, stătea toată ziua cu ochii în tavan, era pe deplin conştientă, retrăise tot ce trăise, între iubire, minciună şi moarte, insă privea acel trecut cu indiferenţă, ca şi când ar fi fost al alteia; uneori vedea în faţa ei o prietenă care îi făcea confidenţe, apoi o alta, şi încă una, un şir de femei blestemate, viaţa lor o dezgusta, însă, în chip de pedeapsă, dezgustul devenea silă de sine însăşi; în clipele acelea realitatea învingea apatia, era răzbunarea ei pe ea însăşi, ceea ce înţelegea trecător şi numai pe jumătate.

Părinţii ei bănuiau ceva, fără s-o întrebe, găsiseră semne prin casă, sau poate ea scăpase vreun cuvânt în stare de inconştienţâ, un bărbat străin îi nenorocise viata. O priveau consternaţi, dar n-o condamnau, n-aveau de gând să-i reproşeze ceva vreodată, o socoteau o victimă inocentă a fatalităţii.

Teofil revenise în Bucureşti odată cu toamna, nu aflase nimic, nici n-ar fi putut s-o bănuiască, ştia că Despina are o boală de nervi, spitalul o zdruncinase cu ororile pe care le vedea zilnic, răni, sânge, moarte.

Apoi, prin decembrie, Despina se linişti într-un fel, începu să se accepte pe ea însăşi, dar ca pe o străină care o defraudase, trăind în locul ei o viaţă nepermisă. Pentru Teofil avea o indiferenţă blânda pe care o simţea incurabilă.

Înainte de Crăciun reveni la spital, cu gândul confuz şi nemărturisit că firul vieţii ei nu putea sa se înnoade decit acolo unde se rupsese, aşa cum unele boli trec tocmai cu ajutorul factorului care le provoacă.

Deocamdată spitalul îi făcea bine, poate ca intr-adevăr aici avea să se regăsească aşa cum fusese la începutul războiului, strălucitoare, puţin inconştienta si imbatată cronic de propria-i frumuseţe.

Venise puţin trasă la faţă şi încă palidă, dar pe cale de a-şi recăpăta vechea ei culoare, amestec de aur şi purpură. cu ochii mai mari decât înainte, deşi erau adinciti in orbite, de unde trimiteau o plivire absorbantă şi rece, aveau un magnetism care parcă atrăgeau şi îngheţau totul din falã, dând ameţeală ca o prăpastie. Dacă la început

inspirau teamă, in clipele următoare descopereai in ei o strălucire care fascina crescând paralel cu frica. Frumuseţea ei mult prea mare, după vorba Alexandrinei, acum, fără să fie mai mică, părea neumană, era un hotar intre ea şi lume.

Deşi n-am văzut-o în prea multe rânduri, mărturisesc ca mi-ar fi fost mai bine să n-o fi văzut nici odată, sa nu-mi fi inspirat povestea pe care am scris-o.

Presimţirea ei continua de câteva zile, creştea şi intârzia să se rezolve. Faţă de cele ce urmează, nu pot să mi-o explic decât admitând că între doi oameni aflaţi la distanţă se nasc unele fluide, căi de comunicaţie, adevăr in curs de a fi dovedii ştiinţific.

În dimineaţa aceea de la începutul lui ianuarie, când veni la spital. Despina văzu în hol o mişcare neobişnuită, medici şi surori alergând de la o uşă la alta, o agitaţie înfrigurată, prilejuită parcă de o întâmplare gravă. Când deschise uşa de la biroul doamnei Jordie, aceasta, pe cale să iasă, nu mai puţin agitată decât ceilalţi, îi spuse în fugă: „Ţi-a venit eroul, l-am dat la rezerva ta, du-te repede!“

După ce rămase împietrită câteva clipe, Despina vru să fugă. Fie că idila ei era sau nu era bănuită, eroul nu putea fi decât unul. Nu înţelegea, nu-i venea să creadă, simţea că îşi pierde judecata, ar fi vrut să moară, atunci, pe loc, în picioare. Ce urmă făcu în transă, nu vedea nimic în jur, se mişca într-un spaţiu cunoscut inconştient, ca somnambulii. Intră în camera de alături, îşi puse halatul, se uită în oglinda care nu-i reproducea chipul, părea opacizată, sau spartă, rămânea numai rama: ieşi pe coridor şi se duse, ca pe marginea acoperişului.

În uşa rezervei, un medic tânăr, aproape un copilandru, poate încă student, şi o soră de caritate, ridicaţi pe vârfuri încercau să se uite înăuntru, pe deasupra celor adunaţi în jurul patului, toţi oameni de spital, în haiate albe.

Tânărul din uşă îi spunea fetei, in şoaptă:

— Vine de la Stalingrad... Nu cred că o să trăiască; e în comă de şoc... Şi are arsuri grave.

35

Era în comă de douăzeci şi două de ore.

Fusese la Stalingrad numai o zi, printr-o întâmplare nenorocoasă, dar nu o numea aşa, ca să nu se socotească victimă; îşi făcuse o datorie camaraderească, fără să-l oblige legile războiului, nici vreun cod de onoare. Şi la urma urmelor nu ştia de ce fusese. Era cu o escadrilă de vânătoare şi bombardament în picaj pe un aerodrom româno-german,

la Morozovskaia, dincoace de Don, in linie de zbor la două sute de kilometri de Stalingrad. De aici plecau avioanele care transportau în zona încercuită muniţii, echipament şi hrană pentru armata a şasea germană, comandată de generalul Friedrich Paulus. Armata avusese în momentul încercuirii trei sute treizeci de mii de oameni. La data când se tntâmplau faptele povestite, în ultima zi a anului 1942, rămăseseră doua sute cincizeci de mii, cifră care scădea repede. Pentru a menţine în stare de luptă această armată, sortită pieirii după cum se ştie, era nevoie să i se trimită zilnic şapte sute de tone de încărcătură. Transportul se făcea cu avioane de bombardament, trimotorul Junkers şi bimotorul Heinkel, primul putând să ducă două tone, al doilea o tonă şi jumătate. Am dat aceste cifre, ca să se înţeleagă de câte avioane era nevoie, şi de câte zboruri, spre a se acoperi cerinţele armatei, lipsită de orice altă legătură cu exteriorul. Apoi avioanele erau nevoite să treacă prin baraje de artilerie antiaeriană, şi să lupte cu vânătoarea inamică, încât nu ajungeau toate la destinaţie, pe aerodromul Pitomnik, aflat în centrul zonei încercuite, la zece kilometri de periferiile oraşului. Pe deasupra, fiind iarnă, erau zile de viscol sau ceaţă, când zborul devenea imposibil.

La începutul încercuirii, 23 noiembrie, Goring, mai-marele aviaţiei, îl asigurase pe Hitler că va putea să aprovizioneze armata lui Paulus pe calea aerului. La 31 decembrie şi în zilele dinainte, încărcătura scăzuse la două sute de tone; şapte sute nu fusese niciodată. Muniţiile erau pe sfârşite, îmbrăcămintea de iarnă nu sosise, oamenii mureau de ger şi de foame; raţia de pâine a unui om se reducea atunci la două sute de grame zilnic. Patru mii de cai ai unei divizii române de cavalerie fuseseră jertfiţi ca să amăgească foamea soldaţilor, cu o farfurie de supă. Bieţii cai abia se mai ţineau pe picioare.

Celor care nu cunosc istoria războiului în amănunte, sau celor care s-au străduit s-o uite, cu inima strânsâ le amintesc că în încercuire se afla, la extremitatea sudică a frontului, o armată română, a treia, şi ea a urmat soarta celorlalţi.

Armata a patra, de la nord, în cotul Donului, aflându-se în afara încercuirii s-a retras, aşa cum a putut să se retragă, semănând drumul de stepă cu oameni căzuţi de oboseală, de frig şi de foame.

Când începuse acea retragere, flotilele de bombardiere germane de la Morozovskaia şi-au mutat şi ele bazele, mai la vest, pe aerodromurile de la Sahtî, Karpovka şi Novocerkassk, cu încă două sute de kilometri mai departe de zona încercuită. Se înţelege câ aşa aprovieionarea devenea mai anevoioasa, situaţia lui Paulus era tot mai gravi, până ce a fost nevoit să-i ceară lui Hitler, prin radio, aprobarea să capituleze. Cu toate argumentele lui deznădăjduite, Hitler a respins plin de furie

această intenţie, deşi se vedea limpede că armata a şasea era pierdută, în ea fiind înglobată şi armata a treia română. O încercare de a le despresura, cu un contraatac pornit de la sud-est. nu mai avea mult până să eşueze, dacă nu cumva eşuase si Hitler încă nu ştia, sau nu vroia să creadă, spera poate ca morţii vor reînvia şi îşi vor continua înaintarea.

Curând ruşii au pornit atacul din toate direcţiile, armata de la vest a ocupat aerodromul Pitomnik; un teren de aterizare improvizat a mai îngăduit să vină câteva avioane: aprovizionarea se putea socoti întreruptă. Dinţi-un sfert de milion, oamenii lui Paulus rămăseseră sub o sută de mii, sleiţi de foame şi aproape incapabili să lupte. Comandamentul se retrăgea din loc în loc, prin oraşul transformat în ruine, semănat cu focare de incendii, işi găsea adăpost prin subsoluri şi pivniţe. Cu toate că rezistenţa devenise imposibilă şi de mult era inutilă, Hitler refuza să aprobe capitularea. Conjuraţia împotriva lui ar fi trebuit să acţioneze mult mai repede, însă nu pot s-o învinuiesc eu, care n-am fost acolo. Îmi rămâne să mă întreb cum s-a putut ca, după Stalingrad, Hitler să-şi manifesteze nebunia încă douăzeci şi şase de luni împlinite. Faptele sunt cunoscute în mai multe versiuni, a mai multor istorici şi martori, prea puţin diferite între ele, dar nici una nu răspunde la întrebare.

Ultimul refugiu al Postului de comandă din încercuire a fost în pivniţele unui magazin universal din centrul oraşului, cu zidurile năruite. Aici, în dimineaţa de 31 ianuarie, la ora şapte, i s-a adus generalului Paulus ultima radio-telegramă trimisă de la Marele Cartier al armatei germane; Hitler îl înainta la gradul de feldmareşal, un stimulent care nu putea fi decât un îndemn la sinucidere, ca sa nu capituleze şi să nu cadă viu în mâinile ruşilor. Aceştia însă erau la uşă, a intrat un general, urmat de translator. Feldmareşalul şi statul lui major şi-au pus revolverele pe masă.

* * *

Exact cu o lună mai înainte, la 31 decembrie, pe aerodromul de la Morozovskaia se întâmplau faptele care aveau să coste viaţa unui aviator român, locotenentul Ernest Lupu. Ceie două flotile germane, de bombardiere Junkers Heinkel, care transportau sporadic în încercuire ajutoarele făgăduite, începuseră să se retragă pe alte baze, fiindcă frontul din cotul Donului cedase, şi se apropia repede.

În după-amiaza acelei zile dinaintea revelionului, la Morozovskaia rămăsese o ultimă escadrilă de bombardiere Heinkel, care urma să decoleze şi ea peste câteva ore. Si tot acolo se afla escadrila românească de bombardament in picaj şi vânătoare căreia îi aparţinea locotenentul Lupu, cunoscut in povestire sub numele lui propriu, Ernest.

Avioanele escadrilei, fabricate la Braşov erau cele numite IAR 81; ele aveau sub fuselaj o bombă de două sute cincizeci de kilograme, pe care o lansau picând asupra ţintei, cu destulă precizie, ca faimoasele Stukas. Odată bomba lansată, puteau să ia parte la lupta aeriană, cu două mitraliere plasate in aripi.

În acea zi de la sfârşitul anului, escadrila românească aştepta şi ea ordinul de retragere.

Dinspre răsărit, în afară de canonada începută de dteva zile, se auzea uneori huruit de tancuri, dacă nu era doar o închipuire, datorată temerii că frontul se apropia oră cu oră. La nordul aerodromului, în zarea albită de zăpadă se desenau limpede convoaiele armatei in retragere, căruţe şi autocamioane; poate motoarele dădeau impresia că se aud tancuri. Atenţia tuturor era îndreptată intr-acolo, când din altă direcţie, se desluşi un păcănit îndepărtat de mitraliere. Înspre nord-vest, la zece-cincisprezece kilometri de aerodrom se dădea o luptă aeriană; recunoscură un Junkers cu două motoare, diferit de cele plecate, un avion de recunoaştere îndepărtată şi bombardament greu, puternic înarmat, cu patru posturi de mitralieră, orientate aşa fel ca să se poată apăra din toate direcţiile. Părea rătăcit nu înţelegeau ce căuta singur în această zonă primejdioasă. Cinci Jak-uri, avioane ruseşti de vânătoare, îl încolţiseră, dar bombardierul se apăra cu tot armamentul, se vedeau mitralierele fulgerând pe cerul care începea să se învineţească înaintea amurgului. Două Jakuri căzură, unul în flăcări, al doilea părea neatins dar intrase in vrilă, pilotul poate era rănit grav, poate murise. Celelalte continuau lupta. În secundele următoare bombardierul se înclină brusc în faţă, părea că se prăbuşeşte, dar se redresă şi se îndveptă zburând nesigur spre aerodrom, de care îl mai despărţeau câţiva kilometri. Mitralierele încetaseră să tragă, încetase şi atacul; doi din vânălorii rămaşi se îndreptau spre răsărit, poate li se termina benzina, sau îşi socoteau misiunea îndeplinită; rămase numai unul, rotindu-se pe sus, să vadă sfârşitul; în mod evident bombardierul era scos din luptă, avea să cadă.

Nu căzu, izbuti să aterizeze, dar defectuos, în afara pistei, buşind pământul, rulând dezordonat pe zăpada prefăcută în gheaţă. Încă dinainte, cei de jos văzuseră palele elicelor nemişcate, puse "în drapel", cu pasul la zero, ca nişte cuţite uriaşe îndreptate înainte, ca să nu opună rezistenţa la înaintare, şi avionul să-şi poată prelungi planarea. Îndată ce se opri, aplecat pe o parte, după ce mai patinase pe gheaţă câteva zeci de metri, cu o roată a trenului de aterizaj ruptă, unul din motoare se aprinse. Echipa de incendiu de pe aerodrom, venind în goană cu duba, zig-zagând pe pista de gheaţă, înăbuşi focul cu stingatoarele. Un om în combinezon îmblănit coborî pe trapă, apoi trase

dinăuntru o cutie de aluminiu, cubică, un fel de container cu latura ceva mai mare de-o jumătate de metru, pe care abia o putea ţine în braţe. Dar nu merse cu ea decât ca să iasă din raza unde ar fi ajuns flăcările dacă se aprindea avionul, acolo o puse jos şi căzu alături, fără vlagă.

Era pilotul, singurul neatins dintre cei patru membri ai echipajului. Îşi reveni, după ce înghiţi un pahar de coniac, sau altă băutură tare, un şnaps, pe care se găsi cine să-l aibă la îndemână.

Observatorul din dreapta postului de pilotaj era mort, atârna în curele, cu bărbia în piept, cu faţa năpădită de sânge. Amândoi mitraliorii, răniţi grav, zăceau în agonie, unul cu abdomenul găurit de gloanţe, fără nici o speranţă de salvare.

Dus în baraca escadrilei, la căldură, pilotul se dezmetici pe deplin şi căută cu ochii îngrijoraţi containerul, Pe capacul de aluminiu scria, cu litere roşii, ca de tipar, făcute cu şablonul: „Se va deschide numai de generalul-colonel Friedrich Paulus, gloriosul comandant al neînfricatei armate a 6-a a Reichului“. Era trimis de Hitler personal şi trebuia să ajungă la destinaţie chiar atunci, seara. Pilotul nu ştia ce-i in cutia de aluminiu, trimisă tocmai de la Rastemburg, cu preţul unui avion de luptă pierdut şi cu viata a cel puţin doi oameni, căci în drum spre postul de prim-ajutor, unde rămăsese un plutonier sanitar, cu o trusă de pansamente, murise şi cel mai grav rănit dintre mitraliori; nu se ştia ce-o să se întâmple cu al doilea, numărul victimelor putea să crească.

Toţi priveau miraţi containerul, apoi se uitau unul la altul, cu un ciudat semn de întrebare pe faţă.

In vremea aceea, am mai spus, se vedeau prin gări vagoane plumbuite pe care scria: „Se va deschide numai la ordinul Ftihrerului!“ Poate era doar o vorbă scornită de unii şi dusă din gură în gură, dar mulţi îşi puneau speranţa în acele vagoane; ele nu puteau să cuprindă decât arma secretă, căreia nu-i venise încă rândul să fie lansată.

Nu ştiu dacă vreunul din aviatorii aflaţi atunci pe aerodromul Morozovskaia se gândea că în container ar putea fi o armă secretă, sau ceva care să o premeargă, să dea curaj luptătorilor. Dar un secret era însuşi containerul. „Dacă lada asta nu ajunge astă-seară, sunt un om fără onoare!“ spunea pilotul.

Nici un Heinkel, din escadrila care în mai puţin de o oră trebuia să se retragă, nu putea să zboare acum la Pitomnik, aerodromul din încercuire. Ar fi trebuit să aprobe comandantul Flotilei, şi chiar cu aprobarea lui, nici un pilot nu s-ar fi încumetat să zboare peste linia frontului, a cărui apărare antiaeriană, întărită în ultimele zile putea să ridice în aer un zid de foc impenetrabil. „Dar gândiţi-vă, stăruia pilotul, gata să-şi piardă din nou stăpânirea de sine, este ordinul Fuhrerului! Dacă nu-l execut mă împuşcă. Sunteţi germani, ca şi mine!“

Doar un avion de vânătoare ar fi putut să treacă, prin surprindere, zburând jos şi cu maximum de viteză.

Nu ştiu cine era comandantul escadrilei româneşti, atât pot spune că n-am auzit pe nimeni să-l critice, dimpotrivă. Nu ştiu nici raţiunea pentru care a refuzat să trimeată intr-o asemenea misiune unul din avioanele sale. Rolul escadrilei româneşti era să protejeze avioanele de bombardament germane, în zborul lor până la aerodromul Pitomnik, din încercuire. Dar tot atât de adevărat este că ar fi putut depăşi această însărcinare, pe răspunderea proprie a comandantului, într-un caz de forţă majoră. Întrebarea pe care mi-o pun este ce determinase împotrivirea lui: aversiunea faţă de Hitler, de altfel nutrită chiar de supuşii acestuia din ce în ce mai vizibil? Sau fiindcă un asemenea zbor i se părea ridicol? Nu-şi închipuia nici pe departe că în container ar fi ceva de natură să schimbe soarta armatei a 6-a. Şi, in sfârşit, aştepta şi el, din moment in moment, ordinul de retragere.

Se afla in adăpostul escadrilei, departe de barăcile germane, un simplu bordei acoperit cu bârne şi pământ aruncat deasupra, de dimensiuni mai mari, ca să se poală aduna acolo toţi piloţii. Discutau despre plecarea apropiată, când auziră păcănitul mitralierelor, inexplicabile, de vreme ce pe aerodrom încetase orice activitate. Ieşiră afară şi văzură sfârşitul luptei, aterizarea dramatică a bombardierului; deşi obişnuiţi cu asemenea întâmplâri, unele mult mai grave, îşi simţeau inima strânsă, fiecăruia putea să-i vină rândul in zilele următoare sau poate chiar in aceeaşi seară.

Un sfert de oră mai târziu, se apropie de ei, venind din partea cealaltă a aerodromului, câţiva aviatori germani, printre ei comandantul escadrilei de bombardiere, iar alături de el pilotul trimis în misiune de Hitler. Cererea lor fiind refuzata, acesta din urrnă, mai surescitat pe măsură ce trecea timpul, avu o izbucnire nestâpinitâ, ii acuză pe aviatorii români de trădare şi laşitate. Apoi, liniştindu-se brusc, uitând insukele, dar fără să-şi fi recăpătat raţiunea, fiindcă propunerea lui era absurdă şi irealizabilă, se adresă comandantului, cu o voce aproape umilă, sub care însă se simţea disperarea; rolul lui suprem in viaţă era să-i ducă lui Paulus containerul, pentru aceasta se născuse, de aceea scăpase de la moarte, şi dacă nu izbutea rămânea dezonorat, el şi urmaşii lui, până la o noua spiţă. (Avea doi copii, amândoi băieţi, prea mici ca să înţeleagă ce era războiul şi totuşi nu dorea ceva cu mai multă ardoare decât să-i vadă într-o zi luptând pentru Hitler; nu ştia că muriseră intr-un bombardament, la Hamburg.)

— Camarade, spuse, mă duc eu, sunt dator să-mi îndeplinesc datoria, dumneata nu poţi înţelege. Dâ-mi un avion din escadrila dumitale!

Era atât de absurd şi de imposibil, incât comandantul nu avu ce să-i răspundă: omul acesta îşi pierduse minţile. Atunci, din grupul piloţilor români se desprinse locotenentul Lupu şi se apropie de aviatorul german, a cărui linişte nefirească anunţa o izbucnire mai disperată.

— Domnule maior, ii spuse, noi vă înţelegem, dar judecăm altfel decât dumneavoastră. Pâstraţi-vă liniştea, nu faceţi o dramă dintr-o prostie!

Vorbindu-i aşa, după ce mai înainte îl măsurase din cap până în picioare, îşi opri ochii pe faţa lui, a cărei linişte era nu o relaxare, ci o contorsiune. La ultimele cuvinte, în obrazul neamţului năvăli un val de sânge, în timp ce muşchii maxilarelor zvâcneau să se rupă. Datoria lui de-a executa ordinul lui Hitler socotită drept o prostie?!

Mai avea totuşi putinţa să raţioneze, şi, scurt, hotărî ca înainte de orice de pe lume trebuia să îşi îndeplinească misiunea. Vorbi, cu un timbru metalic, dezumanizat, ca o maşină:

— Domnule, trebuie să zbor la Pilomnik. Dar te provoc la duel, şi după ce mă întorc o să ne batem, aici, in locul unde suntem, până ce unul din noi are să moară!

N-avea mai mult de douăzeci şi cinci de ani, şi era maior; desigur, sub combinezonul de zbor îi atârna un şir de decoraţii. Pilot format în şcoli intensive, antrenat zi şi noapte, îndopat cu pervitină; poate nu zburase nici două sute de ore. Iar el, Ernest Lupu, căruia i se spunea E. Lupu, numele întreg fiind mai greu de pronunţat, avea trecute în carnet două mii cinci sute, raiduri internaţionale, mitinguri de aviaţie, zbor acrobatic; două sute de misiuni, bombardament în picaj şi vânătoare; treizeci de obiective atinse, treizeci şi cinci de avioane inamice doborâte. Şi, în pragul a patruzeci de ani, era numai locotenent, cu totul indiferent la grade. Ovaţionat, dar oprit mereu de la înaintare. Recalcitrant şi răzvrătit; i se presupuneau înclinaţii politice neadmise, şi opuse unele altora, fără ca ei să ştie ceva despre ele. Nu-şi ascundea gândurile, socotea războiul inutil şi pierdut din clipa când începuse, de pe atunci era convins că lumea întreagă se va coaliza împotriva lui Hitler. Dar luptase curajos şi cu credinţă, socotind că era dator să rămână solidar cu neamul din care făcea parte. Chiar şi acum, după aproape trei ani de război şi după atâtea misiuni izbutite, unii se aşteptau ca într-o zi să treacă de partea inamicului. Simţea animozitatea acestora, şi aşa i se cimentase în minte gândul că nu-i era îngăduit să se lase învins într-o luptă şi să cadă de partea cealaltă a frontului. Dacă de pe urma lui nu rămânea nici o dovadă că murise, mutilat sau prefăcut în cenuşă, unii ar fi presupus oă dezertase.

Dar pe maiorul german care îi declara război, ce-l obliga să ducă mai departe o misiune pe care nu o mai susţinea nimeni, fiindcă era

imposibilă? Fanatismul?

Sigur, fusese în Hitlerjungend, educat de mic în dragostea pentru Fuhrer, de la vârsla când creierul e ca o pastă, poate fi modelat în orice formă. Dar nu era doar atât, credinţa fanatică, la aceste exemplare a unei specii umane obţinute artificial, ducea mai departe decât la supunere oarbă, ducea până la anihilarea gândirii proprii; nu nebunie, ci decerebrare.

Şi deodată, în seara aceea, într-o fază a războiului când se putea prea bine ca toţi cei aflaţi acum pe aerodromul de la Morozovskaia a doua zi să nu mai existe, lui Ernest Lupu îi veni o idee, greu s-o înţeleagă cine nu a făcut un marş lung, de zi şi de noapte, având ca tovarăş de drum nu pe altcineva decât moartea, ţinând aceeaşi cadenţă, poposind împreună, mestecându-şi pesmeţii şi carnea conservată din traistă, aşezaţi unul în faţa altuia, pe iarbă sau pe zăpadă. Ii veni ideea năstruşnică să-l salveze de la moarte pe neamţul din faţa sa şi să-i redea judecata, doar aşa, din fantezie, căci nu putea să afle cum evolua mintea lui după aceea. (Asemenea modificări psihice se cunosc, dar cazurile nu sunt de luat in consideraţie, fiindcă dezmeticindu-se, unii au trecut de la o nebunie artificială la una organică, iar alţii, a căror stare nu a evoluat decât până la mijloc şi au rămas lucizi, cu conştiinţa tuturor ororilor trăite, cu tot atitea răni în creier, şi-au pus capăt zilelor.)

Pe aviatorul german îl chema Horst Wiellman; nu cunosc soarta lui. Iar Ernest Lupu murise, încercând să-l salveze. Şi iarăşi spun, nimeni nu va înţelege gestul acestui om dacă n-a stat la masă cu moartea.

— Uite ce este, domnul meu, îi spuse, avioanele noastre nu sunt echipate pentru zborul de noapte. Şi apoi permiteţi-mi să vă întreb, aţi pilotat vreodată un avion de vânătoare? Dar liniştiţivă, am să mă duc eu, mâine dimineaţă. Asta-seară e imposibil. Dacă mă doboară, aţi câştâgat duelul, dacă nu, ne vom bate la întoarcere, aici, sau unde ne vom retrage.

Maiorul nu înţelegea, creierul lui ar fi trebuit să răspundă la o solicitare neprevăzută. Cel mult putea înţelege că e imposibil să înţeleagă. Pocni din călcâie, îşi ridică braţul cu o smucitură şi strigă: „Heil Hitler!“

36

Starea tuturor camarazilor de escadrilă se schimbase, în sufletul celor neîncrezători se petrecea o mutaţie neaşteptată. Primul care şi-o mărturisi fu comandantul escadrilei. Când era miezul nopţii în ţară, cu două ore mai târziu decât ora locală, adunaţi în adăpostul

comandantului, ciocniră un pahar, o cană, un bidon, ce avea fiecare, cu câteva degete de şampanie. Erau trei sticle puse la păstrare de multă vreme. In afară de santinele, nu lipsea nimeni din personalul escadrilei, mecanicii, servanţii, sanitarul, şoferii autocamioanelor, ai cisternei şi ambulantei.

După ce ciocni paharul cu Ernest Lupu, comandantul îl trase într-un colţ, o firidă unde avea patul de campanie. Se aşezară unul lângă altul, întorşi pe jumătate, ca să se privească in faţă. Numele comandantului nu-l spun, e un om care a existat în realitate şi s-ar recunoaşte, fiindcă escadrila n-a avut alt comandant la data când se petreceau faptele. Ştiu de la camarazi de luptă că era un om admirabil şi avea caracter de erou, dar fiindcă nu este personaj în carte, nu vreau să-i dau un rol secundar, prefer să-i păstrez anonimatul, şi sper să mă înţeleagă.

— Uite ce este, E. Lupu…

Aşa îi spuneau toţi, era mai simplu, şi n-ar fi adăugat nici iniţiala, dacă între ei n-ar fi existat şi un alt Lupu, cel mai bătrân dintre mecanici, care avea numele consacrat, când venise în escadrilă, la mobilizare, locotenentul Ernest Lupu, asul cunoscut de toată lumea, nu doar în aviaţie.

— Intre noi au existat uneori neînţelegeri, continuă comandantul.

— Nu uneori, ci totdeauna.

— Ce ne desparte?

— Numai firea mea; nu-i daţi importanţă. Într-o zi, mai curând sau mai târziu, tot o să ne despărţim, şi atunci au să dispară toate neînţelegerile.

— Ar fi trebuit să-ţi interzic zborul de mâine.

— Ştiu, dar aş fi plecat fără voie Sper că n-aţi fi pus santinelele să mă oprească.

— Îi simpatizezi pe bolşevici?

— E ceva care mă priveşte numai pe mine; confidenţial vă răspund că nu-i simpatizez, dimpotrivă. Am luptat împotriva lor fără şovăire, dar nu cu ură. Nu pot să urăsc un om pe care îl omor fără să ştiu cine este.

— Când ai venit in escadrilă, continuă comandantul, ofiţerul cu informaţiile mi-a spus că eşti pus sub observaţie, să nu pleci niciodată singur in misiune.

Intr-adevăr, zburase numai în grup, si nu fusese niciodată capul formaţiei. Niciodată nu plecase la vânătoare liberă când fiecare pilot işi alege singur direcţia, adversarul si felul de lupiâ E ciudat, dar nu observase; dacă ar fi vrut să fugă, era prea îndemânatic ca să-i taie cineva calea, silindu-l să se întoarcă.

— Imi pare rău! spuse. Preferam să nu aflu… De ce mai m-au mobilizat, de ce m-au trimis intr-o escadrilă atât de înaintată?

— Era nevoie să se ştie că lupţi în linia întâia. Sau, nu ştiu... In orice caz, a fost dorinţa mareşalului.

— Şi de ce-mi spui tocmai acum? Şi de ce-mi dai prilejul să trec dincolo?

— Fiindcă n-ai să treci. Am simţit în timp ce vorbeai cu neamţul. Am simţit toţi; să te uiţi la ei şi o să-ţi dai seama. A fost o lecţie. Am indurat de multe ori aroganţa unora din aliaţii noştri. Nu toţi. Unii, insă, nu conţii şi baronii ci îngimfaţii, cei convinşi că ei sunt "Rasa superioară" ne-au privit cum îşi priveşte seniorul supuşii. Chiar dacă au ciocnit paharul cu noi, la agapele lor, să ne mulţumească pentru sacrificiile noastre, pentru piloţii noştri morţi ca să-i apere pe ei, ne-au privit ca pe nişte nenorociţi dulăi de pază. Au trântit paharele de duşumea, în memoria lor şi uneori le-au conferit o decoraţie post-mortem. E. Lupu, nu ştii ce satisfacţie am simţit cu toţii când te-ai oferit să zbori în locul neamţului. El nu era in stare să înţeleagă nimic, dar ar fi trebuit să vezi perplexitatea din ochii celorlalţi ai lui. Pentru mine, e cea mai mare victorie a escadrilei noastre, mai mult decât atât, o victorie care răsplăteşte înfrângerea viitoare!

Când o faptă a semenilor noştri va fi cu totul neînţeleasă, să ne gândim că şi mai de neînţeles este de ce oamenii continuă să lupte chiar după ce pierd orice speranţă că au să învingă. Oameni cu mintea întreagă, nu iresponsabilii. Măcar dacă aş admite că războiul este o nebunie colectivă! Dar ideea nu-i admisibilă căci aşa părţile ar putea să pactizeze una cu alta, la fel de uşor cum ar putea să se extermine între ele. Deci, e altceva! Căci la urma urmelor, in orice război trebuie să rămână de o parte învinşii, de alta învingătorii.

Cu miezul nopţii decalat după ora din ţară, mai rămânea puţin timp până să se lumineze. Ziua de 1 ianuarie era îngheţată şi senină.

Când E. Lupu ieşi din bordei, după un somn de doar două ore, tractorul scotea avionul din biută, o escavaţie cu pământul din săpătură aşezat pe trei laturi, ca un parapet care oprea sau micşora efectul bombelor căzute alături. Pe a patra latură ramânea un plan înclinat, rampa de acces a avionului. Unde nu existau adăposturi betonate, greu de construit într-un război de mişcare, asemenea biute, care nici ele nu se făceau cu uşurinţă, fiind de săpat mii de metri cubi de pământ, numai pentru una, şi fără mijloace mecanizate, ci cu cazmaua şi tâmăcopul, ofereau o protecţie relativă, să zic de ordinul treizeci la sută, dacă raportez suprafaţa lor la suprafaţa supusă bombardamentului Numai bombele căzute în plin au efect întreg şi sigur. Rămâne şansa ca o treime din avioane să scape neatinse, sau cel mult zgâriate de vreo schijă.

Spre răsărit, o dârâ de fum plutea deasupra orizontului, unde trebuia

să răsară soarele; acolo era Stalingrad, aviatorul nu avea nevoie de altă orientare. Mai la sud, in afara oraşului, pâlpâiau flăcări, depozitul de carburanţi care ardea de două zile, el însuşi, E. Lupu, luase parte la trei atacuri cu bombe, şi văzuse limpede cum de fiecare dată lovise la ţintă, căci făcuse să se ridice in urmă trâmbe de flăcări.

În partea cealaltă a aerodromului avioanele de bombardament germane îşi încălzeau motoarele, curând după miezul nopţii sosise ordinul de retragere. La bordeiele româneşti era încă linişte, doar in jurul avionului pregătit de plecare se învârteau mecanicii şi servanţii. Maiorul Wiellman era şi el acolo, nebărbierit. cu obrajii supţi, cu ochii adânciţi în orbite, dar mai liniştit decât seara trecută. Sub supravegherea lui se încărcase containerul, se băgase în fuselaj, după ce fusese dat la o parte scaunul pilotului; pe un avion ae vânătoare nu există spaţii libere.

Înainte ca E. Lupu să se urce în carlingă, maiorul îi spuse, abia stăpânindu-şi emoţia:

— Vă urez succes, domnule locotenent, mă bizui pe dumneavoastră; am să vă fiu recunoscător toată viaţa!

— Cine ştie cât va trebui să vă ţineţi această promisiune! răspunse E. Lupu, dar nu cu răceală.

Neamţul, care îl iritase aseară, nu-i mai părea lipsit de sentimente umane, era victima unei educaţii monstruoase şi-a unor împrejurări pe care e greu să le înfrunte chiar un om stăpân pe sine. Zborul lung, aterizarea accidentată, motorul incendiat, un om mort, ceilalţi doi răniţi ar fi zdruncinat nervii unui om oricât de puternic. Şi pe deasupra, acel blestemat de container! Sigur că era o obsesie. Ar fi avut-o oricine, dacă i se încredinţa o misiune atât de misterioasă. Poate, într-adevăr, acea ladă de aluminiu avea o importanţă capitală pentru armata încercuită.

Huruitul motoarelor crescu, făcând parcă să se umfle aerul, bombardierele porneau unul după altul spre capul pistei.

— Eu rămân aici, să vă aştept! spuse maiorul.

E. Lupu, care se urca in carlingă, se opri la jumătatea mişcării şi se întoarse spre el, înţelegând numai pe jumătate, numai imposibilitatea ideii, nu şi raţiunea ei.

— Nu! Duceţi-vă repede, până nu pleacă ultimul Heinkel!

— Rămân să vă aştept! Să fac măcar atât, dacă n-am putut mai mult.

— Domnule maior, cu ce-o să plecaţi de aici? Eu nu vă iau in fuselaj, nu vreau să vă omor, iar eu să mă sinucid. Dacă la întoarcere mă atacă vânătoarea şi mă loveşte, nu pot să mă salvez cu paraşuta, să vă abandonez Duceţi-vă fuga!

(O asemenea dramă s-a întâmplat, cunosc una şi probabil nu-i singura, mai zguduitoare decât toate dramele de conştiinţă dezbătute în literatură din antichitate pâna la clasicii ultimelor secole, datorită cărora ni s-a forma partea bună din suflet, obligaţia de a fi demni de noi înşine cu orice sacrificiu.

Celebra escadrilă franceză „Normandie-Niemen“, care a luptat in Rusia, trebuia să se deplaseze de pe un aerodrom pe altul. Mecanicul unui avion de vânătoare, îl chema Ivan dacă nu mă inşală memoria, l-a rugat pe pilotui francez să-l ia cu el, ca să ajungă mai repede. Deşi era nepermis, pilotul i-a ascultat rugămintea, l-a înghesuit pe Ivan într-un colţişor al fuselajului. Dar pe drum avionul a fost atacat de vânătoarea inamică, avariat şi în imposibilitate să aterizeze. Pilotul putea să se salveze cu paraşuta, dar Ivan rămânea închis în ascunzătoare.

Mă gândesc adesea la zbuciumul pilotului, mi se înfioară pielea, dar pe urmă îmi creşte sufletul de mândrie că există asemenea oameni, şi probabil mai mulţi decât credem.

Ca să nu se salveze singur, pilotul, om valid şi cu mintea întreagă, rămâne în avionul condamnat, se prăbuşeşte şi moare în flăcări.)

E. Lupu nu mai auzi ce spunea celălalt, se urcă în carlingă, incercă motorul cu frânele puse, apoi trase capota deasupra şi rulă nervos spre capul pistei. Acolo, după ce se roti o sută optzeci de grade, până ce flăcările pâlpâind la două sute de kilometri, văzându-se mai degrabă ca o reverberaţie, ii veniră în faţă, aşteptă câteva secunde, să se liniştească, apoi decolă repede, în coada primului Heinkel care îşi lua zborul. Uită tot ce îl contrariase mai înainte, întreaga lui fiinţă era scăldată de un calm ceresc, netulburat nici de zumzetul motorului, nici de trepidaţia pe care o simţea în tot trupul. Acestea erau senzaţiile zborului, asimilate ca senzaţii fireşti, abia aşa se regăsea în cea mai bună condiţie fizică. O încredere deplină, triumfală i se născu în suflet; poate acest zbor nu avea nici o justificare, lui însă îi dădea un sentiment de deplinătate, ceva îl făcea să se simtă mai presus de el însuşi, mai presus de moarte. În nici un zbor nu ajunsese la acest grad de euforie, şi poate starea lui sublimă se datora gândului că făcea o faptă cu totul gratuită, ceva ieşit din ordinea acceptată de em în relaţia lui cu lumea.

Zbura la cincizeci de metri de pământ, fără să forţeze motorul, menajându-l, ca să poată atinge viteza maximă în zona primejdioasă. N-avea nevoie să se orienteze, mergea drept spre incendiul care creştea repede. Dintre instrumentele de zbor îl interesa numai cronograful, care înregistra scurgerea timpului. După zece minute deschise maneta de gaze la maximum, n-o putea menţine aşa decât scurt timp, dar destul să treacă peste linia frontului. Artileria nu avea

când sa-l repereze, văzu jos doar câteva flăcărui, răzleţe, câte un infanterist buimac trăgea cu puşca, fără nici o nădejde.

Frontul rămăsese fulgerător în urmă, poate abia acum se dădea alarma. Soarele răsărise, scăpa câte o rază printre norii de fum şi prin negurile de deasupra oraşului. Reduse turaţia, incendiul se vedea acum limpede, de la bază, unde se învârtejeau limbi de flăcări. Benzina nu putea fi stinsă, avea să ardă pâna la epuizare şi deodată ii păru rău că se pierdea aşa, fără nici un folos, pentru nimeni, lipsa ei nu slăbea încercuirea. Dacă ar fi fost timp, poate ajungea la o mustrare de cuget, el provocase o parte din acest incendiu; însă timpul se măsura acum cu secundele. Prin fum şi pâclă se vedea sclipind Volga, într-o rază de soare, şi atunci descoperi oraşul, întins până în zări, pe zeci de kilometri; trebuia să-l reconstruiască în minte, altfel nu l-ar fi recunoscut; viră la stânga şi zbură in lungul caselor de la periferie, cât mai rămăsese din ele; şi oamenii acolo continuau să lupte, să apere un zid ruinat, sau să cucerească altul, o nebunie, nu putea să-i vadă dar şi-i închipuia ca într-un muşuroi de furnici peste care cineva deşertase o garniţă de gaz şi aruncase o feştilă aprinsă deasupra. Dar nu era doar o imagine, acum îi şi vedea, aievea, reduşi la o dimensiune minusculă, formând în viteza avionului o linie continuă care se derula in urmă, furnici năvălind afară din muşuroiul năruit peste ele. Intre ruinele afumate, unele arzând încă, mocnit, fiindcă poate nu mai avea ce să ardă în ele cu flacără, recunoscu gara, deşi o credea spulberată; el însuşi, şi abia cu două zile în urmă lansase asupra ei o bombă, cât putuse de jos, de la două sute de metri, ca să aibă maximum de precizie; câteva secunde mai târziu, când redresase avionul şi ieşise din orbirea provocată de această manevră brutală, mai apucase sa vadă gara zburând în aer, de la temelie. Dar cât putea fi de reală acea imagine care în ochii lui apărea ca un vulcan în erupţie? E o orbire reală, ţine câteva secunde, cât îi trebuie avionului să iasă din picaj, să învingă miile de kilograme care apasă atunci asupra aripilor, iar omul atinge de zece ori propria lui greutate şi o parte din funcţiie organice îi încetează.

Sunt idei care nu pot fi exprimare decât în zeci de cuvinte, iar în mintea omului trec într-o fracţiune de secundă. Vira brusc la stânga, cu aripa verticală, impins violent în scaun de forţa centrifugă. Simţi în spats zgâltâindu-se containerul, nu era legat, se izbi in fuseiaj, aducându-l la realitate. Aerodromul Pitomnik era în dreptul garii, îl depăşise, trebuia sa se întoarcă, mai avu timp să vadă in dreapta, uzina Octombrie Roşu, iar mai departe Uzina de tractoare; fumegau încă, aşa cum fumega tot oraşul; vântul batea de la nord, fumul se ducea spre sud, absorbit de trombele roşii şi negre care se învârtejeau la depozitul

de carburanţi din afara oraşului, iar de acolo, unite într-un singur val se revărsa peste Marea Caspica, pierduta în neguri. Nu avea timp să gândeaseă, exista intr-adevăr o mare Caspâcă? Şi o mare Roşie, şi una Galbenă?

Recunoscu aerodromul după avioanele bombardate la sol. Nu apucă sa vadă nici o elădire, dacă exista vreuna, poate bordeie sau o baracă, improvizaţii. După direcţia fumului veni la aterizaj cu vântul în faţă. Pista era bombardată, departe în câmp găsi unde unde sa pună roţile pe pământ şi să ruleze până se opri avionul. Oriunde între Don şi Volga ar fi putui să aterizeze în siguranţă, întreaga taiga era un aerodrom gigantic, continuat mai departe până la Nistru, iar în partea cealaltă, până la Urali, si dincolo, in Siberia până la Pacific: peste tot puteau să aterizeze flote zburătoare, tot pământul Rusiei să devină un ocean de avioane. Poate aşa visa uneori Goring, o cruciadă aeriană, alcătuită dintr-un miliard de avioane. Un miliard? N-ar fi fost prea mult? De ce, dacă putea să le aibă? Oamenii graşi, cum erau comandantul suprem al aviaţiei germane, au vise gigantice, care apoi se transformă în vise erotice, la fel de gigantice şi se termină într-un orgasm mai presus de toate celelalte gigantisme. Dar aceasta este o satisfacţie personală, cam tristă, nu mişcă frontul nici cu o palmă.

Când motorul se opri, peste câmpul vânăt, acoperit de zăpadă îngheţată şi învechită, rămase o linişte neaşteptată. Nu trăgeau tunurile, nu se auzeau tancuri. Poate, printr-o înţelegere tacită, sau respectând o veche tradiţie, amândouă taberele sărbătoreau Anul nou, punând armele jos şi visând la o zi de pace.

Era 1 ianuarie 1943, ora şapte dimineaţa; soarele nu se ridicase încă deasupra norilor. O maşină de teren, un Volkswagen cu caroseria ca o barcă boantă, se apropia în goană, ocolind gropile făcute de bombe.

Multă lume care a trăit în timpul războiului şi în anii următori îşi aminteşte această maşină militară, deschisă, cam caraghioasă, semănând într-adevăr cu o barcă de baltă, capabilă să se strecoare uşor printre obstacole şi să străbată o apă de câmpie, nu prea rapidă, dar oricum s-o străbată. Nu ştiu însă câţi au cunoscut istoria ei, şi câţi din cei care o află acum au s-o creadă adevărată. Dar este.

Cu puţin timp înaintea războiului, o societate germană s-a hotărât să construiască un automobil popular, robust şi ieftin ca să depăşească în chip serios vestitul DKW, iniţiale răstălmăcite de unii in „Deutsche Kleine Wunder", mica minune germană. Constructorilor, aplecaţi spre ce este temeinic, li se părea că o asemenea maşină este mai degrabă o jucărie. Dar a fost într-adevăr o mică minune, o cunosc şi nu voi conteni s-o laud, numai că se abătea puţin de la spiritul german, avea un motoraş în doi timpi, ingenios însă fără viitor, nu atât de economic pe

cât de mică îi era capacitatea, dovadă că n-a proliferat, dimpotrivă, e pe cale de dispariţie, s-au găsit formula mai bune pentru automobile ieftine şi economice; apoi caroseria, la tipurile de mare serie era de carton îmbrăcat în pânză vopsită. Acestea au circulat totuşi mult timp după sfârşitul războiului, unele se mai văd şi astăzi, însă au caroseria refăcută, cum a putut fiecare, scheletul întărit cu fier, iar faţa de tablă, muncă migăloasă făcută cu ciocanul.

Astfel trebuia să fie Wolkswagen-ul, maşina populară, după cum îi spune numele. Uzina care a produs-o o fi avut şi ceva capital, se prea poate, pentru birouri şi reclamă în ziare, restul s-a adunat prin subscripţie publică, nu pe bază de acţiuni, ci prin dreptul la o maşină, când avea să fie gata. Preţul mi se pare că era două mii de mărci din vremea aceea, cred că destul de ieftin, judecând bunăoară după o maşină de scris, care, fără să-mi amintesc exact preţul, ştiu că mi se părea fantastic, o vedeam în vitrină la „Cartea Românească” şi gândeam ca nu-i de mine.

A venit însă anul 1939 şi uzina Volkswagen, făcută cu banii poporului, a fost pusă pe picior de război, fără discuţie, nimeni nu putea să crâcnească: peste şasiul proiectat s-a trântit o caroserie militară, care, după cum se vede din povestire, a ajuns până la Stalingrad.

Însă pentru altceva am făcut acest ocol, care nu-i o digresiune, ci are rolul de a caracteriza o societate omenească. După război, când uzina Volkswagen, ridicându-se din ruine a trecut pe picior de pace, ea şi-a onorat vechile contracte; mai curând sau mai târziu depunătorii şi-au primit automobilul, acea broscuţă nepotrivită cu gustul vremii, numită de unii Cocinela, având faţa asemănătoare cu spatele, pe ale căror nervuri făcute în alte scopuri s-a potrivit un desen comic, al unui caricaturist cu inspiraţie, pe care l-au copiat proprietarii cărora nu le lipsea umorul: doi ochi şi un nas, destul ca să sugereze capul unui om privind cu un haz candid la automobiliştii veniţi din urmă, să depăşească, parcă spunându-le: „Ei şi, ce dacă sunteţi mai puternici? Eu merg mai încet dar am să ajung mai departe, şi mult mai sigur!“ Ceea ce s-a şi adeverit, Cocinela caraghioasă a cucerit gustul publicului, şi aşa cum era, micuţă, solidă şi sigură şi chiar drăguţă, a împânzit şoselele pe tot pământul.

O singură greşeală a făcut uzina Volkswagen, care, după câteva încercări nereuşite de a-şi depăşi stilul, a ajuns la minunatele ei tipuri de astăzi, mai ieftine sau mai scumpe, Golf, Passat, Siroco, pentru pungi diferite. Greşeala este că a încetat să mai construiască pe primul ei născut, norocoasa Cocinela, cel mai popular dintre toate şi care reprezintă cel mai bine numele Volkswagen.

In maşină erau trei oameni, în afară de şofer, un ofiţer SS, din

trupele de siguranţă, un mecanic si un servant, toţi nedumeriţi de venirea acestui avion de vânătoare, când aşteptau bombardierele, cu provizii.

Aflând scopul zborului, ofiţerul deveni dintr-o dată prevenitor, îşi cerea mereu scuze, fără să aibă de ce, fiindcă nu apucase să-şi exprime gândurile ostile.

— Cu aprovizionarea o să meargă mai greu de aici înainte, îi spuse E. Lupu, în timp ce mecanieul şi servantul se chinuiau să scoată containerul. Flotilele dumneavoastră de bombardiere s-au retras la vest, cu două sute de kilometri. Nu ştiu ce benzină aveţi, dar vă rog să-mi umpleţi neapărat rezervorul, şi repede. Trebuie să plec imediat înapoi; şi escadrila mea se retrage.

Puseră containerul pe bancheta din spate. Toţi erau emoţionaţi şi intrigaţi de inscripţia solemnă şi misterioasă; oare ce surpriză cuprindea această cutie de aluminiu? Oricine ar fi văzut-o, şi-ar fi pus aceeaşi întrebare.

— E grea? intrebă ofiţerul, pe cei doi care o aduseseră.

Ar fi putut să-şi dea seama şi singur, după cât o duceau de încovoiaţi, şi cât năduşiseră, cu vinele de la gât umflate.

— A dracului de grea! răspunse unul.

— Vezi cum vorbeşti! il mustră ofiţerul, aspru, arătându-şi colţii.

Chipul lui, cum l-am descris în două cuvinte ar putea să pară o caricatură conformă cu ceea ce ştim despre trupele de siguranţă, spaima Germaniei, nu doar a lumii civile, ci şi a armatei, a ofiţerilor, generalilor şi chiar, da! chiar a feldmareşalilor. Dar nu-i o caricatură ci un portret real, prins în fugă, un instantaneu făcut cu bliţul.

Ofiţerul se înghesui lângă container, cu pistolul în mână, servantul şi mecanicul merseră pe jos, fuga. Pină sa ajungă ei la comandamentul escadrilei, o baracă ascunsă într-un pâlc de arbori, convoiul care trebuia să escorteze containerul se formase, patru motociclete cu ataş încadrau Volkswagenul, în faţă, pe de lături şi în spate. Era o escortă de paradă, nu de securitate; în mijlocul încercuirii nu avea cine sa atace. Inimile tuturor bateau să le spargă pieptul, erau mai emoţionaţi decât dacă ar fi mers la asalt; containerul exercita asupra lor o fascinaţie tot mai mare pe măsură ce se apropiau de destinaţie, acolo aveau să afle ce le aduce, sperau că salvarea, fără să-şi poată închipui în ce formă.

În faza aceea a încercuirii, postul de comandă al armatei era încă în afara oraşului, într-un buncăr nebetonat, un simplu adăpost la câţiva metri sub pământ, suficient să reziste la bombe uşoare, şi în afară de camera comandantului mai avea câteva încăperi, pentru statul major şi pentru serviciile de transmisiune, telefoane şi radio.

Era ora opt; anunţat de o santinelă, aghiotantul comandantului,

colonelul Wilhelm Adam, ieşi din adăpost încheindut-şi mantaua. Nici el nu putu să-şi stăpânească emoţia la vederea containerului.

— Ce-i aici? intrebă, după ce văzu inscripţia.

Cel mai îndreptăţit să răspundă era aducătorul. Dar acesta, locotenentul român E. Lupu, făcu un pas înainte, salută şi ridică din umeri.

— Nu ştiu, domnule colonel.

Povesti aventura avionului-curier venit de la înaltul comandament militar, nu ştia altceva decât că lada de aluminiu trebuia să fi sosit de aseară. Este ciudat dar uşor de presupus cum se amestecau sentimentele celor din jur privind acel obiect care oricum ar fi judecat ei, în bine sau in rău, avea sa aducă în viaţa lor o schimbare imediata. Era un amestec de frică şi de speranţă.

— Să coborim, domnilor, spuse colonelul Adam. Generalul îşi dădea cu apă pe faţă; cred că e gata.

Pe scara îngustă, cu trepte de scândurâ nu încăpeau doi oameni alături, să ducă o povară greu de transportat chiar în condiţii mai bune. Puseră containerul pe o pătură şi îl coborâră târându-l cu grijă de pe o treaptă pe alta.

În odaia comandantului era cald, ardea focul in sobă, de tavan atârna o lampă cu benzină solidificată, care dădea o lumină albă ca ziua. Adăpostul era sărăcăcios, dar nu sinistru. Generalul, înconjurat de câţiva ofiţeri din statul lui major, aştepta în faţa mesei, acoperită de hărţi şi dosare. Uşa rămase deschisă, toate uşile celelalte erau deschise, pe coridor se înghesuia tot personalul comandamentului, se ridicau pe vârfuri, îşi lungeau gâtul, să vadă.

Cineva îi aduse lui Paulus un cleşte şi o rangă şi el deschise cu mâna lui capacul containerului, asigurat de trei baloturi, şi ele de aluminiu, trecute de jur împrejur şi îmbinate în faţă.

Emoţia ajunsese la o culme unde nu mai respira nimeni, toată lumea stătea încremenită, privind cu ochii ieşiţi din orbite. O mişcare de recul se produse în asistentă când, odată ridicat capacul, apăru portretul lui Hitler, de dimensiunile containerului, peste mărimea naturală. Părea viu, după prima tresărire toţi rămaseră ţepeni. Generalul din dreapta lui Paulus, seful de stat-major, nu-i mai ştiu numele, îşi reveni primul, se înroşi la faţă, trase aer în piept şi îşi repezi braţul înainte, pocnind din călcâie.

— Heil Hitler!

Toţi ceilalţi repetară salutul, electrizaţi, într-un glas şi-ntr-un pocnet de călcâie. Paulus nu se stăpâni, nu vru să se stăpânească. Făcu un gest a lehamite, cu mâna stângă. in timp ce ridica braţul drept, până la jumătate, fară convingere.

De la colonelul Adam am aflat mai târziu că şeful de stat-major era adversarul înverşunat al capitulării. Dar, in ultimele zile ale lunii începute la miezul nopţii, când nici cel mai stupid dintre oameni n-ar fi putut să mai aibă vreo speranţă, încercase să se salveze cu un avion care venise să ia răniţi şi greu găsise un teren unde să aterizeze. Manevra fugarului nu i-a reuşit, a căzut şi el îh captivitate.

Fără să aştepte încuviinţarea comandantului, şeful de stat-major luă portretul şi îl agăţă pe peretele de pământ al adăpostului, într-un piron care parcă fusese pregătit din vreme.

Privit aşa, în poziţie verticală, chipul lui Hitler era ameninţător, părea că pe toţi cei aflaţi acolo îi acuza de trădare. Textul autograf din josul fotografiei avea însă un cuprins încurajator şi plin de bărbăţie: „Generalului-colonelul Friedrick Paulus, bravul erou de la Stalingrad, care deschide calea spre victoria finală armatei marelui Reich al Germaniei. Adolf Hitler "

Portretul avea o ramă de metal brunat, ca ţeava de puşcă, lată de două degete. Abia după ce îl văzură acolo, agăţat în perete, unii îşi dădură seama că părea o ramă de doliu.

Încărcătura containerului fusese atât de îndemânatic făcută, încât intre diferitele obiecte nu răminea nici un spaţiu liber. Şase sticle de şampanie franţuzească, Mumm, puse în picioare; între ele, pachete şi pacheţele. Patru cutii închise ermetic, cu capacul cositorit, cu şuncă de Praga, nu erzaţuri, şuncă adevărată din capitala Protectoratului. Cinci kilograme de pate de fois gras, franţuzesc, in ambalaj de aluminiu, închis in vid, ca să nu râmânâ nici un milimetru cub de aer înăuntru, şi produsul să se păstreze proaspăt, procedeu expertizat tocmai atunci în laboratoarele germane. La fel erau ambalate brlnzeturile, vreo patruzeci de sorturi, câte un kilogram fiecare. Apoi patruzeci de cutii de sardele Robert, enumăr toate acestea pe măsură ce ieşeau la iveală. Un curcan rumenit, pus în ţiplă, apoi învelit in straturi de vată termofilă, şi pe urmă într-o cămaşă de tablă cositorită, era ambalat de optsprezece ore, dar când îl desfăcură nu se răcise. Cu fiecare pachet scos şi pus pe masă, asistenţa se simţea mai stupefiată, în timp ce foamea, crescând până la paralizarea viscerelor, ii făcea să nu-şi mai simtă trupul şi să-şi piardă puterea de înţelegere.

Doi subofiţeri continuau să golească lada, din care produsele uimitoare se transformau parcă in otrăvuri, în relele din cutia Pandorei. Operaţia devenise un dezastru şi o tortură, generalul Paulus ar fi trebuit s-o oprească, dar tăcea, rece, de gheaţă, incapabil să intervină sau vrând, cu o indârjire drăcească, să ducă dezgustul pină la ultima treaptă.

Fiecare ţară cucerită sau subjugată contribuise cu ce avea mai

preţuit în bunuri de mâncare, ca să îmbogăţească şi să înnobileze darul Fiihrerului. Cofetăria „Capşa“ de la Bucureşti era reprezentată de o somptuoasă cutie cu praline, cu colţare de argint şi împodobită cu reproduceri in poleială de aur, ale medaliilor primite de renumita casă, la diferite concursuri.

La sfârşit, subofiţerii scoaseră cu pumnii si făcură grămadă pe masă un maldăr de decoraţii germane, crucea de fier dominându-le pe toate.

Când containerul fu gol, generalul spuse:

— Au uitat să pună pâine!

N-avea nici ol, decât un pesmete uscat; colonelul Adam, devotatul lui aghiotant, făgăduise să mai facă rost de unul, pe seară. Raţia soldaţilor, două sute de grame, nu se mai dădea decât la răstimpuri. Până să moară, oamenii se hrăneau cu stârvuri. Nu s-a auzit să se fi mâncat unii pe alţii; mureau şi gata!

Dar Hitler nu uitase să pună pâine în container, credea că au acolo destulă.

Generalul Paulus se uită la aducătorul containerului, îi zâmbi cu tristeţe, vru să-i spună o vorbă dar nu izbuti. Luă o cruce de fier din grămadă şi i-o întinse, cu mâna atât de uscată că i se vedeau tendoanele, gata să iasă prin piele, rigide, parcă de metal, ca o mână mecanică.

— Vă mulţumesc, domnule general, dar o am.

— Ia-o, să ai una şi de la mine!

Prin dispoziţia lui Hitler, avea dreptul să-şi avanseze subalternii, până la gradul de colonel, şi să confere decoraţii după cum socotea de cuviinţă

Generalul stătu o clipă cu ochii în gol. Îi lipseau toate, in afară de decoraţii. Un regiment de artilerie slovac, singurul aflat in încercuire, contribuţia armată a statului clădit de Hitler, dar nu ca să-i redea o veche autonomie, ci numai spre a diviza Cehoslovacia, primise cu avionul o ladă de decoraţii, mai multe decât numărul soldaţilor, cu tot cu dezertorii.

După acel moment de gândire, când poate se întreba de ce trebuise ca un aviator român să participe la această comedie, luă de pe masă un pumn de cruci şi alte decoraţii şi i le întinse lui E. Lupu.

— Ia-le pe toate! Dă-le prietenilor!

Iar ultimul lui gest, după un alt moment de gândire, fu să scoală din buzunarul de la piept al tunicii un inel de aur, cu un smarald tăiat in faţete minuscule.

— E o amintire, nu-i pradă de război, spuse. Să-l dai femeii pe care o iubeşti, dacă mai ajungi vreodată acasă. Şi dacă o mai găseşti in viaţă.

Târziu noaptea, când toată asistenţa se retrăsese şi generalul Paulus era singur cu colonelul Adam, devotatul lui aghiotant, acesta din urmă ridică paharul cu şampanie, ca şi cum ar fi vrut să rostească o urare, îl privi, îl puse la loc fără să-şi înmoaie buzele în băutură şi spuse:

— E prea târziu să vă urez la mulţi ani; Anul nou a fost aseară

Stăteau de o parte şi de alta a mesei pe care se deşertase containerul şi acum rămăseseră doar hărţile. Pe planul detaliat al oraşului, o linie roşie incercuia zona centrală de pe malul Volgâi, stradă cu stradă, casă cu casă, ultimul refugiu al armatei învinse. Postul de comandă se retrăgea pe măsură ce se apropia lupta. Zilele următoare trebuia să se mute din nou, de data aceasta ultima oară, sub magazinul universal, cu planşeele prăbuşite, un morman de ruine. Spre a defini acel absurd punct de rezistenţă, pornind de la desenul topografic şi mobilându-l cu morţii şi cu ultimii luptători rămaşi în viaţă, abia mai putând să ţină puşca în mână, şi murind de frig şi foame în timp ce trăgeau ultimele gloanţe, cuvântul dezolare mi s-a părut mult prea mic, dar nu am altul. Tot ce pot face este să nu-l mai folosesc niciodată spre a încerca sâ redau ceva ce ştiusem că reprezintă dezolarea. Nici o imagine nu mai are loc sub această cupolă tragică. Hiroşima e altceva, o fulgerare. La Stalingrad explozia atomică, în loc de o secundă, s-a prelungit o sută de zile. Oamenii au putut s-o vadă şi au trăit-o în părticele, îndurând chinul trasului pe roată, zi cu zi, noapte cu noapte, oră cu oră. Dar acum se apropia sfârşitul.

— Dragă prietene, zise generalul, haide să ne bem totuşi şampania! Îţi dai seama că e ultima dată?! De mult aştept ceva ultim!

După ce bău, colonelul Adam spuse:

— Darul lui Hitler a sosit cu douăzeci de ore întârziere; ar fi trebuit să fie aici aseară.

— Nu, răspunse generalul Paulus. Ar fi trebuit să vină din noiembrie, când moartea noastră încă nu începuse. Ne-a hărăzit o moarte de trei sute de zile.

În aceeaşi încăpere, o lună mai târziu, la 2 februarie, generalul rus care intrase în adăpostul rămas fără nici o apărare spuse:

— Domnule general von Paulus, înţeleg că aţi depus armele!

— Nu am niciun titlu de nobleţe, vă înşelaţi: in schimb sunt avansat feldmareşal, de o oră.

Când să iasă pe uşă, feldmareşalul adăugă:

— Dar mi-ar face plăcere să mi se spună *von* Paulus cât timp voi fi în captivitate.

După ce predase containerul şi îşi umpluse buzunarele cu decoraţii rămase fără utilitate, E. Lupu mai avu de aşteptat două ore până sa plece; greu se găsise benzina de care avea nevoie, trebuiseră s-o scoată litru cu litru din rezervoarele avioanelor bombardate şi nearse.

Decola cu un ceas înaintea prânzului; toate erau favorabile, vânt din spate, drumul se putea reduce la douăzeci, douăzeci şi cinci de minute, greu să prindă de veste vânătoarea şi să-l intercepteze, deşi vizibilitatea în acea dimineaţă era bună, cerul fără nori, aerul fără pâclă. Soaiele nu prea sus îl batea din stânga, fără să-l stânjenească. Nu mai avea repere vizibile de la distanţă, ca incendiile de la Stalingrad, lăsate în urmă, dar cunoştea câteva detalii topografice ale traseului, dacă le urmărea cu atenţie ajungea uşor la Morozovskaia. Singura dificultate era, ca şi la venire, trecerea frontului. Zbura tot jos, la cincizeci de metri, văzu de departe amplasamentele artileriei. Nu se observa nici o mişcare în jurul tunurilor, într-adevăr părea un armistiţiu tacit, spre a se sărbători ziua întâia a anului; toată dimineaţa nu se auzise nici bubuit de tunuri, nici huruit de tancuri; atacatorii nu se grăbeau, bătălia era câştigată.

Când zări primele tranşee ale infanteriei, la cinci minute după decolare, puse motorul în plin, cu ochii la termometrul care arăta temperatura uleiului, primul loc de unde putea să vină o alarmă; era singura hibă a avionului, tubulatura uleiului părea să fie defectuoasă, fiecare avion are câte o parte mai slabă, piloţii o cunosc şi o menajează. Nimic nu putea să se lucreze cu perfecţiunea de astăzi, când cel mai mic detaliu de construcţie se controlează cu o complexitate de computere, altfel nu s-ar fi realizat zborul în cosmos, nu s-ar fi debarcat pe lună, n-ar fi existat posibilitatea apropierii de alte planete.

Nu putea să audă împuşcăturile, nici să vadă flacăra din gura ţevilor, simţi însă câteva lovituri în tabla fuselajului; era exact deasupra unui cuib de mitraliere. Nu se sperie, doar se miră că se găsise un pândar să-l repereze la cinci sute de kilometri pe oră. Trecuse de zona primejdioasă când simţi în manşă o uşoară smucitură, poate un proicctil venind din spate atinsese un cablu de comandă, fără să-l rupă, altfel n-ar mai fi putut stăpâni avionul. Oricum, de aici înainte trebuia să piloteze cu prudenţă, să evite mai ales manevrele bruşte. Mai grav ar fi fost dacă era un proiectil incendiar care poate să ardă mocnit mai multe minute. Cu ochii în faţă, atenţia lui se îndrepta în spate, să simtă dacă se Întâmplă ceva în interiorul fuselajului.

Acul termometrului continua să urce, îi dădea singura îngrijorare adevărată, dar cum se îndepărtase destul de linia frontului, reduse turaţia şi mişcarea termometrului conteni; ar fi trebuit să scadă. Deşi ar fi fost necesar, nu putea reduce mai mult gazele. Înainte de a se gâncii

la toate acestea, recunoscu aerodromul, mai avea un minut să ajungă deasupra, un alt minut să facă turul pistei şi să vireze o sută optzeci de grade, ca să aterizeze cu vântul în faţă.

Dar, cât putu să vadă într-o secundă, trecând pe deasupra ca fulgerul, aerodromul era gol, din barăcile părăsite şi incendiate rămăseseră mormane de jeratic şi cenuşă, Heinkelul avariat în afara terenului devenise un morman de fierărie, îl dinamitaseră înainte de plecare.

Nimic nu-l surprindea, trebuia să se aştepte, bombardierele începuseră să decoleze încă din zorii zilei, când el îşi lua zborul spre Stalingrad. După aceea primise ordin de retragere şi escadrila lui, nu ştia de cât timp plecase, poate doar de câteva minute, dacă forţa motorul n-ar fi fost exclus s-o ajungă din urmă. Dar termometrul de ulei îi interzicea această manevră; fără să fie pe sectorul roşu rămânea intr-o apropiere primejdioasă. Trebuia să-şi continue zborul cu turaţie redusă, ştia unde trebuia să aterizeze, la Karpovka; până acolo erau două sule de kilometri, chiar cu viteză moderată nu-i trebuia mai mult de patruzeci de minute să-i străbată.

In ultima clipă apucă să vadă în mijlocul aerodromului un om în combinezon de blană, făcând semne largi cu braţele, cu o grabă disperată; în viteză n-ar fi putut să-l recunoască, intui că era maiorul Wiellman, aducătorul containerului. Îl cuprinse furia, îl avertizase că nu poate să-l ia cu el, în fuselaj, devenea răspunzător de viaţa lui. Şi dacă accepta riscul pentru sine, în toate zborurile, căci toate erau riscante, nu putea să rişte viaţa altuia. De ce se încăpăţânase acest mesager nefast să-l aştepte? Ca să fie sigur ca misiunea iui era împlinită? Şi dacă nu s-ar fi împlinit, dacă avionul nu ajungea la destinaţie, ce mai putea să facă, nenorocitul? În frica lui de Hitler sau in fanatismul care îi lua minţile, n-avea decât să se împuşte. „De ce nu plecase cu camarazii lui? se întreba E. Lupu. Ca să-mi creeze mie un grav proces de conştiinţă?“

Nu, degeaba îşi făcea scrupule! Acul termometrului rămânea într-o poziţie primejdioasă; dacă se întorcea şi ateriza, pe lângă minutele pierdute, zece sau mai multe, s-ar fi putut ca la decolare, motorul, pus în sarcină maximă, să se aprindă; asemenea accident se mai întâmplase.

Era cel mai cinstii dintre raţionamente, nimeni n-ar fi avut dreptul să-l acuze, şi totuşi îşi simţea conştiinţa încărcată, se chinuia fără vină, era o nedreptate şi n-avea cine s-o îndrepte.

Zbura in lungul unui drum acoperit de zăpadă îngheţată, pe care însă, convoaiele de căruţe şi camioane in retragere lăsaseră dâre negre. Pe la jumătatea distanţei de Karpovka descoperi jos eşalonul

rulant al escadrilei, era uşor să-l recunoască, două camioane „Ford4" cu prelatele vopsite in culori de camuflaj, când ar fi trebuit să fie albe; apoi autocisterna, probabil goală, şi la sfârşit ambulanţa, cenuşie, cu o cruce roşie în mijlocul acoperişului

De ce nu plecase neamţul măcar cu acest convoi? Acum nimic nu mai putea să vină din urmă, decât ruşii. S-ar fi simţit eliberat în cuget, dacă ar fi fost sigur că avea să se împuşte, văzând că avionul nu se întorcea să-l caute. Dar nu, un fanatic ca el nu se sinucide, mai aştepta o salvare, era datoria lui să spere, probabil pornise la drum, pe urma camioanelor, cu ochii pe cer, să vadă întorcându-se avionul. Până seara îngheţa şi sufletul din ei, poate de pe acum avea picioarele degerate şi nu ştia dacă pe două sute de kilometri mai era vreo aşezare omenească. Iar de-ar fi existat, cum l-ar fi primit, acum când se apropiau ruşii?

Fu împotriva voinţei lui, o conştiinţă secretă, cauza multor dezastre sufleteşti îi dictă gestul, viră scurt şi căută locul unde să aterizeze, cât mai aproape de eşalonul rulant care nu rămăsese mult în urmă; gândurile care-l împingeau la această hotărâre ii trecuseră prin minte ca fulgerul. Însă în timp ce vira, acul termometrului intrase pe sectorul roşu, probabil uleiul nu mai circula deloc în canalizarea de răcire. Vroia să oprească ambulanţa, să-l roage pe şofer, şi pe sanitar, să-i implore, căci n-avea dreptul şi nici nu era uman să le ordone, să-i convingă cu orice preţ că trebuiau să se întoarcă şi să-l ia pe maiorul neamţ, care peste noapte avea să îngheţe în mijlocul câmpului.

Raţiunea lui se opri aici, din motor ieşea fum, apoi începură să iasă scântei şi după ele flăcări. Deşi inutil, îşi coborî ochii la tabloul de bord, acul termometrului atinsese extremitatea sectorului roşu. Nu mai avea când să scoată trenul de aterizare, era prea jos sa se arunce cu paraşuta, nu-i rămânea decât să pună avionul pe bună, fără nici o şansă de salvare, dar dacă mai era timp să facă un gest, nu trebuia să renunţe. Atingerea cu gheaţa nu fu brutală, niciodată nu aterizase decât cu perfecţiune; la fel fu şi aterizarea aceasta disperată. Deşi aluneca lin pe gheaţă, ca o sanie, de sub fuselaj ieseau scântei în timp ce flăcările erupând din motor învăluiau carlinga, îşi desfăcuse chingile, împinse capota înapoi şi se aruncă jos, în timp ce avionul încă aluneca repede. După izbitura cu pământul simţi o lovitură în şale, trupul parcă i se frânse în două, bechia trecuse peste el, dar nu-şi pierdu cunoştinţa, fiindcă din clipa când primele flăcări acopereau parbrizul, scufundându-l într-o apă roşie, care în mod ciudat nu era fierbinte, îi venise un gând, şi trebuiţi să-l ducă până la capăt, altfel nu putea să moară. Poate acest gând îl avea de multă vreme în minte, dar îl alunga ca pe o piază-rea, ca pe o vedenie malefică. Şi îl dezbătu, căzut cu faţa în jos, pe gheaţă,

fără să poată nici măcar vedea cerul, la care privise totdeauna când se aflase la o răscruce. Acum nu mai era o răscruce ci capătul drumului.

La o sută de metri mai departe avionul făcu explozie; nu auzi. Pe sub combinezonul ignifug fularul de lână ardea mocnit, şi nu simţea usturimea. Avea însă puterea să privească în sine şi să judece o înşiruire de fapte care se desfăşurară cu toată amploarea numai în răstimpul cât un fulger brăzdează cerul, de la un orizont la altul. Un fulger îi brăzda conştiinţa, luminând-o.

* * *

Erau şase luni de când plecase de lângă Despina; nu ştia nimic din ce se întâmplase în urmă. Şi astăzi, în ultima clipă de judecată socotea că plecarea lui fusese îndreptăţită; avea intransigenţa în sânge şi anii, cu experienţa care înseamnă viaţă, nu o făcuseră decât să crească. Putea să regrete, să i se rupă sufletul, dar n-ar fi putut face altfel, socotea că îşi pierdea şi consideraţia ei, şi pe a lui, şi pe a celuilalt eu al său care veghea din afară, cântărindu-i toate gesturile. Totuşi, măcar un timp, o zi sau o lună Despina fusese o iubire deplină şi arzătoare, nefalsificată; să creadă altfel însemna să se nege pe el însuşi. Ceea ce se întimplase cu ea după aceea nu putea înţelege: cum izbutea să se dedubleze atât de natural şi cu atâta seninătate? Şi atunci îi venea gândul pe care se lupta să-l îndepărteze, nu-l lăsase niciodată să ajungă la capăt, fiindcă presimţea o primejdie, un cutremur în cugetul lui netulburat mai înainte de nici o faptă nedemnă.

Acum însă, în fulgerarea de timp cât izbuti să se ţină agăţat de propria lui conştiinţă, gândul îl copleşi, nu mai putu să-l oprească, la fel cum nu putuse opri avionul să ardă, iar el să-şi salveze viaţa: dar dacă era o eroare? Că fusese nevoită să ducă o viaţă dublă şi să mintă mărturisise singură. Cu toată intransigenţa lui, ar fi absolvit-o, fiindcă nu urmărise decât să-l păstreze, împotriva unei morale probabil imposibil de-a fi respectată în viaţa pământească, unde toţi oamenii, şi cei mai puri, sunt nevoiţi să facă unele concesii. Până la o limită, concesia este o condiţie necesară, ea face parte din formula fundamentală a vieţii; fiindcă doi dintr-un milion de oameni nu seamănă între ei, şi ca să poată trăi în aceeaşi lume trebuie să se acomodeze unul cu altul, acceptându-şi reciproc trăsăturile diferite. Cine respinge această idee dovedeşte sau că n-a înţeles-o, sau că refuză să trăiască.

Pe ce se bizuia sentinţa de condamnare? Pe un proces psihologic: dacă la cererea lui ca ar fi răspuns fără ezitare, şi ar fi ridicat receptorul, ca să ducă prin telefon dialogul relevant propus de el, n-ar fi lăsat-o să meargă mai departe ci ar fi apăsat pe furcă. Fiindcă refuzase o socotea vinovată, fără iertare. Era singura dovadă, dar pe deplin concludentă, aşa ca plecase, nu rămânea nimic de ales, orice alegere

ar fi fost numai o jumătate de soluţie. Nu-şi dădea seama cât de relativă era această concluzie, fiindcă refuza s-o revizuiască odată ce se fixase; refuza chiar să şi-o aducă aminte.

Îndoiala apăru brusc, in clipa când simţise ca nu mai poate salva avionul, şi o să moară. Fulgerul care ii brăzda cugetul aruncă lumină asupra unei îndoieli până atunci ascunse în umbră: dar dacă atitudinea ei se datora cu totul altui motiv, iar el fusese atât de ignobil că nu se gândise? Dar dacă ea refuzase fiindcă socotise înjositor să se supună la un asemenea examen, să ducă o convorbire dictată, care o silea să fie crudă şi cinică, in timp ce pe omul de la celălalt capăt al firului telefonic îl făcea de două ori ridicol?

Nu arsurile pe care începu să le simtă, nu durerile din tot trupul parcă rupt in două de la mijloc îl făcură sa-şi piardă cunoştinţa, ci ruşinea, şi regretul pentru ceea ce era ireparabil.

* * *

Muri, după o comă de douăzeci şi patru de ore, a doua zi la amiază. Chiar dacă i-ar mai fi prelungit viaţa câteva zile, fără să-şi recapete cunoştinţa, creierul lui neirigat atâta vreme l-ar fi redus la stadiul animalic, să trăiască, dar să nu ştie şi să nu înţeleagă nimic nici despre sine, cu atât mai puţin despre alţii. Chiar cei care se străduiau să-l salveze, fiindcă aveau un jurământ faţă de medicină, ştiau că mai bine ar fi să moară şi pentru el, şi pentru toată lumea. De altfel, eforturile lor ar fi fost inutile, insuficienta renală după şocul traumatic era ireversibilă, din această cauză murise.

Cind il văzură căzând, erau la trei kilometri; ambulanta porni intr-acolo, cât de repede putea să meargă pe drumul îngheţat, fără să se pună de-a latul.

Zăcea cu faţa în jos, în zăpada bătută, fără cunoştinţă, dar respira, în spasmuri. Combinezonul de zbor fumega, îi desfăcurâ fermoarul, dedesubt fumega şi tunica, fără să ardă, în schimb fularul de lână avea pete şi dâre, ca de jeratic şi aşa pătrundea sub haină. Îl dezbrăcară acolo, în zăpadă, sosise şi restul convoiului, mai mulţi oameni săriră în ajutor, taiară mânecile, cizmele, pantalonii, avea arsuri numai pe piept, pe grumaz şi pe faţă. Când îl urcară pe targa scoase un geamăt, fără să-şi vină în simţire; pe spinare în dreptul şalelor văzură o vinătaie sângerândă, urma unei lovituri grele.

— Numai de n-ar avea coloana vertebrală fracturată, spuse sanitarul.

Era un om în vârstă, plutonier, lucrase nu pe la infirmerii de regiment, ci in spitale. Nu aveau ce-i face deocamdată decât să-l învelească în cearşafuri curate, apoi in pături.

Cineva se apucă să adune de pe jos hainele, care fumegau încă.

— Lasă-le acolo! ii porunci plutonierul.

Din buzunare curgeau decoraţiile oferite de generalul Paulus, la început nimeni nu-şi dădu seama ce erau, iar când se dumeriră ii cuprinse o nedumerire mai mare decât mirarea. Erau decoraţii pentru o armată întreagă.

Ambulanţa porni repede, până la Karpovka erau o sută douăzeci de kilometri, dacă nu se ivea nici o piedică puteau să ajungă in două ore. Înainte de a cădea seara: se făcuse ora trei după-amiază. Acolo era un aerodrom mare, cu spital de campanie. Până atunci nu avea ce-i face rănitului, ar fi trebuit să-i injecteze în sânge glucoză, sau măcar ser fiziologic, dar în zgâlţâiala ambulanţei nu-i putea nimeri vena, era mai sigur să aştepte până ajungeau la spital; se temea să nu facă o greşeală, şi poate oricine în locul lui n-ar fi gândit altfel. Se uită la ceas. Rănitul scotea din când în când câte un geamăt, deşi în starea lui de comă era imposibil să perceapă o durere. Dar aşa gâ-desc oamenii în asemenea clipe, nimeni nu geme dacă nu-l doare. Să fi fost acum într-un spital, sau într-un cort cu zeci de paturi, puţin i-ar fi păsat de un geamăt, gemete se aud din toate părţile: e mult mai greu de suportat unul singur.

Sanitarul se hotărî să-i facă o injecţie cu morfină; din primele ajutoare care se dau răniţilor când îi aduc brancardierii, cel mai bun. cu efect imediat şi sigur, este morfina. De ce sâ laşi un muribund să sufere, când odată cu el suferi tu însuţi? Şi şnapsul e bun, dar numai când omul poate să-l înghită şi să-i simtă gustul.

După injecţie, rănitul continua să geamă, slab, la ras-impuri, încolo era liniştit ca într-un somn dulce. Sanitarul se linişti şi el, nu era băutor dar acum simţi nevoia unui şnaps, ca aviatorii cure veneau din misiune cu găuri de glonţ sau de schije în aripi şi fuselaje. Cum n-avea şnans, scoase alcool alb din dulapul cu medicamente, îl îndoi cu apă şi jumătate din el îl dădu pe gât dintr-o dată. Crezu că-i ia foc pieptul, se uita la pahar cu groază, dar după câteva clipe îşi reveni şi îl goli de astădată încet, picătură cu picătură. Nu, hotărât că nu-i plăcea, dar îi făcea bine, îşi simţea inima bolnavă, şi nu fiindcă avea un rănit în grijă, avusese cu sutele, din ei muriseră cu zecile, sub ochii lui, el le închisese ochii. Dar când murea unul, rămâneau alţii vii alături. Acum era singur că un rănit, şi dacă rănitul murea, rămânea numai cu mortul Trase oblonaşul care îl despărţea de cabina şoferului.

— Acolo eşti, Vasile?

— Dar unde să fiu? Ce, crezi că rabla asta are şofer automat? Sau că o teleghidează Sfântu Petru din poarta raiului?

După o tăcere şoferul întoarse capul

— Iţi trebuie ceva, dom' plutonier?

— Nu. Mai spune şi tu câte o vorbă.

*

Şeful convoiului era un rezervist, sublocotenent de administraţie. Tot personalul, cu mecanici şi servanţi, cu bucătari, cu furierul, cu ordonanţele ofiţerilor, vreo patruzeci de inşi, aveau loc în două camioane. Ar fi trebuit să plece încă de seara, ca să fie pe aerodrom când veneau avioanele, să le întâmpine şi să le ia în primire, dar ordinul de retragere sosise abia pe la ora zece dimineaţa şi spunea limpede: decolarea imediat, eşalonul rulant vine pe urmă. Una ca asta nu se mai întâmplase, şi nu putea să se întâmple decât dacă se rupea frontul pe neaşteptate

Convoiul era pregătit de plecare încă din ajun; îndată ce decolâ ultimul avion porni la drum, repede, nu fără ca oamenii sa arunce priviri temătoare în urmă. Dar ziua de Anul nou rămânea liniştită, nu se auzeau tunurile, sau tancurile, nu zburau nici măcar avioane de recunoaştere.

— Mai, ce-o fi asta? se miră unul. Te pomeneşti ca s-a făcut pace!

Oricum, rămânea ciudat că eşalonul rulant primise ordinul de retragere cu intirziere, tocmai la ora zece.

— Până acum ce-au făcut?

— Tu uiţi că astă-noapte a fost revelionul? După petrecere omul se scoală cu capul mare.

Scăpaţi de grija că i-ar putea ajunge ruşii din urmă, acum erau strânşi roată în jurul decoraţiilor căzute în zăpadă. La avionul rămas fără nici o formă după ce benzina din rezervor arsese îndoindu-i fiarele şi tablele nu se uita nimeni; nu se gândeau nici la rănitul care plecase. Ordonanţa lui E. Lupu dispăruse pe furiş, se urcase în ambulanţă, lângă şofer, care nu-i spuse altceva decât il întrebă dacă are ţigări. Ii dădu pachetul, pe tăcute; se temea că sanitarul o să-l dea jos în mijlocul câmpului.

Adesea se întâmplă aşa, să trăiască oamenii într-o neînţelegere, să se teamă unul de altul, când amândurora le-ar fi bine să-şi dea mâna, nimic nu-i împiedică să stea alături. Dacă sanitarul ar fi ştiut că ordonanţa era în faţa, bucuros l-ar fi chemat la el, să nu fie singur cu rănitul. Pe ordonanţă il chema Tricu Hasan, şofer şi el, pe taximetru, la Iaşi, de unde îl cunoştea pe stăpână-su, care il luase sub oblăduirea lui, ascunzându-i meseria, altfel l-ar fi dat în altă parte, pe vreun camion sau pe vreo ambulanţă.

Câţiva se apucară să adune decoraţiile de pe jos, erau frumoase, deşi murdare de zloată; zăpada, bătuta de soare şi călcată cu bocancii, începea să se înmoaie.

— Mă, sunteţi proşti? zise unul, care stătea deoparte. Ce vreţi să faceţi cu ele? Nu vă gândâţi ce vă aşteaptă, dacă ne taie calea ruşii?

Decoraţie nemţească?!

Intr-adevăr, îşi dădură seama şi proştii, nu era treabă de glumă. Aruncară decoraţiile, camioanele trecură peste ele, îngropându-le în zăpada frământată de cauciucuri.

38

Deşi rămâneau inutile, pierzându-şi astfel înţelesul, trei şanse avu Ernest Lupu, una după alta in cele ce urmează, in afară de neşansa care le anula pe toate: ca nu-i mai era dat să trăiască. Prima şansa fu că ambulanţa sosi la două minute după ce se prăbuşise avionul şi primi ajutor înainte ca arsurile să se întindă pe tot trupul, ceea ce ar fi însemnat să moară acolo, pe zăpada ingheţată.

A doua şansă, la Karpovka, un avion sanitar, un Junkers cu trei motoare era gata să decoleze peste o oră, ca să zboare la Bucureşti, cu răniţi grav, şi mai avea loc liber pentru o brancardă.

Captiv al pasiunii pentru zbor şi nepreocupat de altceva, nu-şi dădea seama câţi admiratori avea nu doar în publicul care îl cunoştea de la mitinguri, dar chiar între zburători, aspiranţi şi ei la glorie. Nu pot spune că nu îşi cunoştea calităţile, dimpotrivă, se bizuia pe ele, le cultiva, nu ca să fie în fruntea altora ci să ajungă la pragul lui maxim. Unii ar fi putut să-l bănuiască de o modestie contrafăcută dar el nu şi-ar fi dat seama, fiindcă nu cunoştea noţiunea.

Nici chiar atunci când îl aduseră la spitalul aviaţiei din Karpovka, să nu fi fost in comă. tot nu ar fi băgat de seamă ce rumoare stâmise venirea lui acolo. Coridorul sălii de operaţie era ticsit de lume, surori, infirmiere, chiar medici de la alte pavilioane şi mai ales răniţi în convalescenţă, aviatori români şi nemţi, toţi ştiau de el, ar fi vrut să-l vadă, erau consternaţi de zvonul că nu are şanse să scape.

Nu aveau ce-i face decât să-i cureţe rănile de arsură, să presare pe ele praf de sulfamide şi să-i pună pansamente sterilizate, în timp ce altă echipă îi băga într-o venă a braţului acul şi lăsa să picure glucoză din recipientul de perfuzie, pus pe un suport care se fixa de cadrul brancardei. Nu era timp pentru o transfuzie de sânge, şi nici nu credeau că ar mai fi putut să-l salveze, în mod vădit avea un traumatism renal prea grav; pe lângă simptomele tipice, lovitura din şale dovedea că suferise un şoc traumatic. pe care nu spera nimeni ca el să-l depăşească. Dar, cât un om este încă în viaţă, medicina nu-l poate pune în acelaşi furgon cu morţii; nici chiar în timp de război; poate doar când bintuie ciuma, atunci da, se spune că peste cadavrele aruncate în groapa comună câte un om mai deschide gura, să geamă, până i-o astupă varul aruncat deasupra.

Perfuzia nu trebuia întreruptă, două infirmiere care însoţeau răniţii erau instruite şi aveau o geantă cu sticle de glucoza. Soldatul Tricu Hasan, ordonanţa, încercă să se strecoare în avion, printre brancarde, dar aici nu era ca în ambulanţă, să-i dea un pachet de ţigări şoferului. Rămase părăsit şi se duse la gară să caute un tren, ca să ajungă la Târgşor, lângă Ploieşti şi să se prezinte la flotilă.

După decolarea avionului, medicilor nu le rămânea timp să se gândească la răniţii plecaţi, alţii veneau la rând, trebuiau să fie pregătiţi ca să suporte transportul. Şi totul se făcea sub apăsarea temii că frontul se afla la patru sute de kilometri, că evacuarea putea începe în ziua următoare.

A treia şansă a lui Ernest era Despina, care îşi dădu sângele, să-l scape.

* * *

Dacă în ultimul timp, câteva luni după încercarea de sinucidere Despina părea liniştită, în realitate era de o apatie deplină, revenirea lui Ernest, muribund, trezise in fiinţa ei frământările care se topiseră în apa din cadă, când fusese hotărâtă să adoarmă pentru totdeauna, şi, ca sa fie sigură că nu mai rămânea nici o putinţă de salvare, prevăzuse să se înece.

Nu fusese o încercare de sinucidere, cum se spune. Auzea şi ea această vorbă printre cunoştinţe, despre vreo fată nefericită care se arunca înaintea trenului, sau se spânzura de cârligul lămpii. O cutremura nu moartea in sine. ci cauza morţii, şi drumul până acolo, hotărârea supraomenească de a termina cu viaţa. Nu se gândea că victimele acestui fel de moarte erau sortite să sfârşească aşa, aveau în sânge un blestem, sau o boală. Auzea apoi, citea in ziare, despre unele fete, înghiţeau gămălii de chibrituri, dintr-o neînţelegere cu familia, sau dintr-o nefericire în dragoste; acestora, „internul Georgescu de la Salvare le dădea primele îngrijiri", apoi victimele erau predate familiei.

După o asemenea încercare, unele se vindecau pentru totdeauna, în mahalaua lor oamenii le arătau cu degetul şi vorbeau pe şoptite; altele căpătau un fel de aură poetică. Dar mai erau şi din acelea care repetau gestul, a doua oară, a treia oară, până izbuteau de-a binelea.

Despina nu avea să-l repete niciodată, fiindcă sinuciderea ei fusese definitivă, ea murise. Se mişcă printre noi asemenea oameni, a căror viaţă e suspendată, şi nu ştim; ei ne vorbesc, ne privesc in ochi şi pot să ne zâmbească. Aşa cum nu putem citi minciuna pe faţa unui om, sau intenţia de crimă nu putem citi nici moartea.

Doar ceva nu prevăzuse Despina în acea hotărâre definitivă, pe care o socotea împlinită. Prin pactul cu moartea din conştiinţa ei, aşa cum rămăsese, nebănuită, alterată, neînţeleasă de alţii, era exclusă

întoarcerea lui Ernest.

Nu putuse şi nici nu încercase să-l anuleze ca amintire, ştia limpede că el există. cu deplin drept la viaţă. Cât timp si-l închipuise întreg şi puternic, aşa cum plecase, se socotea victimă, deşi îşi recunoştea vina; nu victima lui, el fusese numai instrumentul destinului, dar, oricum, intre ei doi el era învingătorul. Şi acum, eroul necruţător, în faţa căruia n-ar mai fi îndrăznit să stea nici îngenunchiată, se întorsese adus pe targa, fără glas, fără să vadă, inert, doar greutatea în carne şi oase a celui de altădată. Şi pentru unul, si pentru altul, mult mai bine ar fi fost ca el să moară, daca nu murise ea mai înainte

Dar trăia, aşa, fără cunoştinţă, respira şi ii bâtea inima şi până nu înceta sa-i bată se numea om, nu putea fi nesocotit, sters dintre cele patru miliarde şi jumătate de semeni ai lui care populau lumea.

Iar Despina descoperea că are faţă de el o datorie inexistentă mai înainte, când il ştia puternic, când dispunea de viaţa ei şi plecase fără să se uite în urmă. Atunci îl socotise in dreptul lui să o pedepsească, şi nici astăzi nu judeca altfel.

Dar acum survenise o întâmplare neprevăzută, in afară de starea lui muribundă, un miracol: îi dădea sânge. Sângele ei cald şi proaspăt trecea în venele lui, picătură cu picătură, peste un sânge oxidat de vechime.

Era în prima dimineaţă, tocmai la ora când ea sosise; ca să-l menţină în viaţă, pe lângă perfuziile cu glucoza trebuia să i se facă urgent transfuzii de sânge, şi grupa lui sanguină lipsea din refrigeratoare, era cea mai răspândită, si cea mai cerută Cu toate insistenţele nu li se repartizau destule flacoane, sângele se adună de la donatori, cu suta de grame, şi în spitalele de răniţi trebuie sute de kilograme.

Donatorul cel mai apropiat era Despina, care avea grupa sanguină universală. Li se luă la amândoi câteva picături de sânge, pentru examenul de compatibilitate, de la laborator răspunsul veni în cinci minute, transfuzia se putea face.

Acum stătea lângă el, pe un pat tras alături; erau aproape unul de altul, ca in zilele nebune de altădată şl ea nu simţea mai puţină nebunie decât atunci, când el îi devenea stăpân, căruia bucuroasă i-ar fi sacrificat viaţa, iar până atunci îşi trăia sclavia într-o exaltare ca a martirilor creştini care mergeau la moarte fericiţi că vor avea un loc de cinste lângă Domnul.

Sângele pe care il pierdea îi dădu un moment de slăbiciune, o ameţeală învinsă repede, dar în clipa scurtă cât ţinu, fu fericită că nu murise cu adevărat, fiindcă avea un rol de importanţă primordială, să dea ceva din viaţa ei omului pentru care ar fi vrut să trăiască. Nu cum trăise odată; ar fi fost imposibil. Să trăiască prin clipe trecute.

Cu un ceas mai înainte, când ea abia sosise şi îi schimbau bandajele de pe faţă, îmbibate de sânge şi plasmă, chipul lui îi apăru de nerecunoscut, nu semăna cu nimeni, o faţă prelungă, cu obrajii adânciţi sub pometi, cu nasul subţiat şi, ce era mai înfiorător, cu pleoapele arse. Chiar dacă supravieţuia şi mai târziu, după război, i se făcea o operaţie plastică, acoperind cicatricele hidoase, dacă îl înnoiau cu totul, redându-i chiar şi expresia virilă care o cucerise când avea numai un bandaj curat pe frunte, ar fi fost altul, pe primul nu mai putea să-l regăsească niciodată.

Îşi dădea sângele, şi-ar fi dat pielea să-i îmbrace obrazul. Dar cei mai bine era ca el să moară, şi mai bine decât orice ar fi fost ca ea să fi murit atunci, în cada de baie.

Întoarse încet capul spre el; nu putea să vadă decât bandajul care îi învelea capul, în întregime, un om de cârpâ, cu două orificii la nas şi la gură, pentru oxigen, şi pentru lichide. Era in comă, „comă profundă", spuneau medicii, ca şi când pentru necunoscători cuvântul ar admite grade de comparaţie, ca şi când coma nu-i de ajuns când lipseşte pe om de orice gând şi de orice senzaţie.

Dar oare aşa să fie cu adevărat? Cine şi cum poate să dovedească? Omul în comă nu are nici o reacţie la impulsurile din afară, nici măcar reacţiile reflexe, bunăoară a pupilei izbită de o lumină puternică.

Judecând cu altă minte decât a ştiinţei exacte, lăsându-mă dus de vârtejurile fanteziei care ştiu cât voi contraria pe alţii, de mult mă urmăreşte gândul acelui om aflat sub infuenţa *curarei*. Întâmplarea am aflat-o de la un om care ştie şi ce este anestezia, şi ce este curara, fiindcă lucrează cu ele. Poate a şi uitat povestea, şi o să se mire, eu însă o ţin minte, ca unul care am trăit cu închipuirea suferinţa atroce a victimei.

Nu-i vorba de o practică veche, abandonată astăzi. La anumite operaţii chirurgicale, pe lângă anestezicile obişnuite, barbituricele de pildă, care îl fac pe pacient insensibil la durere, i se administrează şi o substanţă paralizantă. Sunt organe, inima cea dintâi, care nu suportă o atingere străină, fără să intre în convulsii, chiar sub anestezie. Substanţa, folosită pentru a inhiba aceste mişcări anarhice, este extrasă din seva unor arbori din America de sud, folosită cândva de triburile sălbatice spre a-şi otrăvi cu ea vârfurile săgeţilor. Desigur că în cantitate mare substanţa poate să aibă însuşirea de a scoate adversarul din luptă pentru totdeauna, sau măcar să-l imobilizeze până când cineva îi dă una cu ghioaga în frunte. Substanţa se numeşte curara şi, în doză controlată, este folosită în chirurgie, la unele operaţii, ca să liniştească mişcarea spasmodică a unor organe.

Ştiu cât îi indispune pe unii oameni amestecul în treburile lor a altora

care n-au o ocupaţie comună. Dar cum aş fi putut face să ajung la cazul omului paralizat prin curara? Nimeni nu mă poate împiedica să mă gândesc la el, şi dacă povestea este adevărată, nimic nu-mi poate stârni o groază mai mare. Nu ştiu cum s-a făcut, dar mie nu mi-a spus un vânător, ci un medic, care, când e vorba de meseria lui, n-are voie să înşire palavre. Unui om căruia urma să i se umble în măruntaie, i-au injectat curara în doza prevăzută, dar in aparatul de intubaţie care pompează oxigenul în plămâni au uitat să adauge şi barbituricele. Se poate una ca asta? De ce nu, când uneori se uită în burta cusută pansamente şi chiar câte un instrument folosit la operaţie? La şcoala unde mi-am făcut experienţa în acest domeniu, pe lângă multe altele, profesorul impusese obiceiul ca la sfârşitul operaţiei să se numere riguros instrumentele folosite şi aşa era sigur că nu se rătăcise nici unul printre viscere.

Pacientul a suferit operaţia pe viu, putea să şi moară de durere, dar n-a putut să protesteze, nici să ţipe, nici să se zbată, toate mijloacele lui de alarmă şi apărare fiind paralizate.

Oare ceva asemănător nu se poate petrece şi cu un om în comă?

Am făcut acest ocol ca să ajung la gândul Despinei: dacă-l atingi, nu simte, dacă-i vorbeşti, nu-ţi răspunde. Dar nu toate reflexele lui sunt abolite, dovadă că respiră, că îi bate inima. Oare nu s-ar putea şi să m-audă? Sau şi mai uşor, să-mi simtă gândurile, prin sângele meu, care se amestecă într-al lui, dezvăluindu-i ce am in suflet? …"Dacă mă auzi, sau simţi ce gândesc, te rog ascultă-mă: Sunt vinovată, dar nu o ticăloasă, altfel nu m-aş zbuciuma atâta. Mă simt răspunzătoare faţă de tine; când am vrut să mor, n-am plătit destul, şi chiar dacă muream cu adevărat n-aş fi fost absolvită, meritam o pedeapsă mult mai mare. Din vina mea ai plecat, şi sunt sigură că tot din vina mea ţi-ai nesocotit viaţa. Te-ai fi cruţat dacă ştiai că aveai pentru cine te întoarce!"

Iată un gând care nu-mi trecuse prin minte! De ce zburase la Stalingrad, când nu-l obliga nimeni şi nu era o datorie de onoare, cum îmi închipuisem? Şi de ce, mai ales, la întoarcere, când motorul ameninţa să se aprindă virase înapoi, ca să-i trimeată ajutor aviatorului neamţ de care nu-l lega nimic, rămas pe un aerodrom unde nu mai putea veni altcineva decât ruşii?

„Cum să te întorci, dacă ştiai că am un bărbat? La început nu crezuseşi, sunt sigură, îţi închipuiai că te mint, ca să-mi păstrez independenţa. Independenţa mea! Cu ce bucurie ţi-aş fi dăruit-o, dacă aş fi fost independentă! Eram rătăcită între doi bărbaţi, in aşa fel că nu mă puteam lipsi de nici unul. Se întâmplă multora să aibă iubiri duble sau multiple, şi să se bucure de fiecare. M-am bucurat şi eu, până m-a cuprins groaza, când mi-am dat seama că amândouă iubirile erau

adevărate. Pentru mine singura ieşire atunci era moartea; m-am supus ei cu toată convingerea, dar ea a găsit cu cale să nu mă aleagă pe mine, ci pe unul din voi şi te-a ales pe tine. In alte timpuri aţi fi rezolvat totul cu spada, şi mie mi-ar fi crescut faima, cavalerii ar fi căzut în genunchi la picioarele mele, admirându-mă cu smerenie.

Din bandajele albe care înfăşurau capul se auzi un sunet. Sora de veghe se aplecă să audă.

— A spus ceva? intrebă Despina.

— Mi s-a părut, dar nu-i cu putinţă.

— Ba da, se poate! stărui Despina, vorbind slab, ca de pe altă lume.

Medicul care făcea transfuzia, străduindu-se să simtă reacţiile bolnavului, şopti:

— Linişte!

Îi urmărea pulsul, mişcarea bandajului pe piept, care urca şi cobora abia vizibil odată cu respiraţia. Chiar şi tubul aparatului de perfuzie, de la mâna cealaltă, avea o usară vibraţie care se simte deşi nu se vede, şi dovedeşte ca la capătul acului introdus în venă sângele circulă.

Erau două inimi, la un pas una de alta, şi la mijloc, în spaţiul ingust dintre paturi, medicul ţinea în mână o a treia inimă, mecanică. Era un instrument, nu avea o viaţă proprie, dar eu, care l-am văzut funcţionând, am socotit ca şi el era tot o inimă. Un aparat mic, o pompă cu două sensuri de circulaţie, care aspira sângele proaspăt dintr-o vena, şi pe urmă îl împingea încet, cu grijă, in vena cealaltă; de-acolo se ducea în inimă, în plămâni, se răspândea in trup şi poate o picătură ajungea în creier. Era ca un descântec.

Şi Despina, care nu putea să nu privească, văzând cum sângele ei trecea în sângele celuilalt, îşi concentra gândul, sa transmită un mesaj: „Sunt eu! Mă simţi?“ Oaie se daruise vreodată atât de deplin, se dăruise vreo femeie din lume? Nu cu pasiune, timpul pasiunii trecuse, acum se dăruia cucernic, cu o voluptate pe care pasiunea nu are privilegiul s-o cunoască.

Ridică privirea spre infirmieră, întrebând-o din ochi, implorând-o „Ai auzit?“

Infirmiera îi făcu semn să stea liniştită; pe faţă i se citea o îngrijorare; vena unde intra acul perfuzorului nu mai pulsa. Îl privi pe medic, cu buzele întredeschise.

Dar Despina auzise şoapta, clară, deşi stinsă: „Eşti aici?“

Medicul respiră profund., inima rănitului încetase să bată.

— Te cruţ, domnişoară! E de prisos!

Vru să-l întrebe, surprinsă: „Numai atât?" Il văzu scoţând acele, întâi din vena lui moartă, apoi dintr-a ei, vie. Oare prin aparatul acela nu se strecurase nici o picătură în sens invers, de la el la ea, s-o aibă în

sânge?

Infirmiera îi puse un tampon de vată pe locul unde fusese acul, şi o ajută sa se ridice.

— Îmi pare rău, domnişoară!

39

În copilăria mea nu se auzise de tancuri. Carele de luptă din antichitate, cu doi cai în faţă, sau tunurile de asalt, pe roate, care se împingeau până în zidul cetăţii, pot fi socotite premergătoarele celor de astăzi doar ca idee, infăptuirea neîngăduind nici o comparaţie. Spre a nu mă duce şi mai departe în urmă, ci luând doar ultimele două milenii, în cursul lungii lor istorii războinicii au născocit întruna maşini de luptă, săgeţi, lănci, paloşe, berbeci, catapulte, pe de o parte, pe de alta armuri şi scuturi. Pe vremea lui Ştefan cel Mare, când arma principală erau săgeata şi paloşul, apărea tunul, dar din coajă de cireş, reproduc vorbele aşa cum sunt scrise în cronici, semn câ au existat aievea, dar nu înţeleg cum nu luau foc şi nu făceau explozie. Patru secole mai târziu, stă scris undeva că japonezii aveau tunuri, numai ţeava, fără afet, şi ca să tragă cu ele le aşezau pe căpiţe de paie; flota lor de război, tot în acea vreme, nu mai demult decât acum o sută treizeci de ani era alcătuită din bărci de lemn, cu câte o sâneaţă la spate. Nu le-a trebuit japonezilor decât cinci decenii ca să-şi facă vapoare atât de bine înarmate şi bineînţeles aut de bine conduse ineât la Tuşima, în războiul pentru Fort-Arthur, au nimicit la iuţeală flota modernă a Rusiei, comandată de un amiral cu renume. De mult spun, cui vrea sâ mă asculte, că acest fenomen, urmat de altele., din vremea noastră, ar trebui să dea de gândit lumii.

Cind eram mic am auzit vorbindu-se in casă de o nenorocire petrecută pe un câmp de instrucţie, poate la Cotroceni, unde acum este un cartier de locuinţe. Cineva inventase o maşină de tăiat sârmă ghimpată, piedică atât de grea in calea atacului. Am mai spus odată că artileria, după calculul unui om care n-avea altceva de lucru, ca să deschidă un drum prin reţeaua de sârmă ghimpată, trebuia să risipească atâta muniţie, încât cu preţul ei s-ar putea face un pod de aur pe deasupra. În asemenea condicii, bineînţeles că Statul-Major era foarte interesat de acea maşină, astfel că a poftit pe inventator s-o prezinte. După câte am înţeles, era un automobil de epocă, prevăzut cu o foarfecă mare în faţă, sau cu mai multe. Automobilul a pornit cu viteză drept spre obstacol, dar foarfecele nu au funcţionat şi sârma a tăiat capul inventatorului.

Cam tot atunci, prin 1915, în Anglia şi în Franţa se studia un car de

luptă, capabil să ajute infanteria în ofensivă. Curând după aceea cele două ţări au conlucrat, dar au făcut două maşini mult diferite una de alta ca greutate; a englezilor avea douăzeci şi cinci sau treizeci şi cinci de tone, a francezilor numai şase şi jumătate. Pentru a se păstra secretul, englezii au numit-o tank, deşi cuvântul înseamnă cu totul altceva, dar numele a prins şi a rămas neschimbat până astăzi. Mult i-a încurajat pe constructori un veteran din războiul cu burii, Winston Churchill. Mă miră, fiindcă la vremea aceea el era Mare Lord al Amiralităţii, adică mai mare peste marină. Înseamnă câ încă de pe atunci n-avea astâmpăr, dacă se amesteca şi în treburile armatei terestre.

Înţelegerea între cele două ţări fusese să fabrice un mare număr de tancuri, şi numai după aceea să le arunce în luptă, pe toate deodată ca să fie o surpriză decisivă. Englezii însă n-au avut răbdare, deşi de felul lor sunt impasibili, cum se ştie, si la 15 septembrie 1916, patruzeci şi nouă de tancuri de ale lor şi-au făcut apariţia pe frontul de la Flers, pe Somnie, într-o operaţie locală. Indiferenta graba şi indiferent rezultatul, de la data aceea înainte tancul a intrat în istoria războiului.

Unii spuneau ca inventatorii ar fi fost nemţii, in sarcina cărora se puneau atunci toate relele. Submarinul, ce-i adevărat, lor li se datorează, dacă nu s-o găsi cineva să mă contrazică. Şi tot lor faimosul Dicke Bertha, tunul făcut de Krupp, care a bombardat Parisul de la şaizeci de kilometri. (Fabricantul a dat tunului numele soţiei sale, un omagiu să te cutremure; în întregime el se traducea: "Bertha cea mare”).

Primele tancuri le-am văzut după război, le aveam de la aliaţii noştri; era un Renault de şase tone şi jumătate, cu motorul de treizeci şi cinci de cai putere, nu mult mai puternic decit Trabantul, cu o viteză de şapte kilometri pe oră. Le-am văzut făcând exerciţii pe un câmp ales anume, cu gropi şi cu dâmburi abrupte. Erau nişte jucărioare pe lângă ce ştim astăzi, cu blindajul nu mai gros de douăzeci şi doi de milimetri, prins in nituri, căci nu se folosea încă sudura. În loc de roţi avea tălpice articulate, *şenile*. Mă uitam la ele, mergeau ca o broască ţestoasă, când urcau dâmburiie scoteau fum negru şi urlau să spargă urechile oamenilor. Aveau şi o coadă pe spinare, dar fără legătură cu expresia referitoare la câini şi la alte animale. Era o contragreutate, ca o coadă de rac, legată de carcasă cu balamale solide, ca braţul de groase. Când tancul ajungea în vârful dâmbului şi trebuia sâ coboare in partea cealaltă, sau când intra intr-o groapă, îşi rotea coada prin aer şi o lăsa în urmă. la fel cum fac câinii când sunt in primejdie; altminteri, cât era el de greu şi de solid, ghemul acela de oţel cădea în bot şi rămânea ţeapăn.

Aşa se prezentau tancurile franţuzeşti din primul război mondial, cu un echipaj de doi oameni, unul la postul de conducere, altul în turelă, şi cu un tunuleţ, a zecea mia parte din Dicke Bertha. Dar au băgat spaima în infanterie când a apărut prima oară, au pus-o pe fugă. Nimeni n-avea ce-i face, aşa cum duşmanii lor nu pot face nimic broaştei ţestoase, dacă s-a strâns în carapace, şi ariciului, dacă lasă la vedere doar ţepii. Însă n-a trecut mult timp până să apară tunul antitank, si atunci s-a schimbat treaba. Aşa a început întrecerea, s-au făcut tancuri mai grele, apoi mai puternice, s-a mers înainte fără oprire chiar după încheierca păcii, aşa că în 1939, cind a izbucnit războiul al doilea, Franţa avea gala de luptă tancuri de treizeci şi cinci de tone, cu un blindaj care ajunsese la şaizeci de milimetri, tunurile la şaptezeci şi cinci, motorul la trei sute de cai putere.

După o dare de seamă accesibilă publicului,, Germania, care de altfel n-ar fi avut dreptul să se înarmeze decât cu restricţii, pornea la luptă cu un tanc mai modest, douăzeci de tone greutatea, douăzeci şi cinci de milimetri blindajul. Nu se pun însă la socoteală tancurile capturate din Cehoslovacia; nu am date despre ele, care era numărul lor şi ce caracteristici aveau, bănuiesc însă că redutabile; în această privinţă mi-e teamă că nu se va face niciodată lumină, a şi început să fie prea târziu de altfel, omenirea e preocupată de războaiele viitoare, se înarmează ca să le evite, după o vorbă latinească străveche, mai actuală ca niciodată.

Odată cu războiul al doilea au apărut tancuri noi, perfecţionate încontinuu, tot mai numeroase şi mai puternice. Vestitul Sherman, de pildă, construit în Statele Unite în 1942, dacă, in ceea ce priveşte greutatea şi o parte din celelalte caracteristici nu depăşea cu mult datele cunoscute, in schimb ritmul în care se fabrica ar putea să mă uluiască dacă n-aş şti că America făcea un vapor de zece mii de tone, în douăzeci şi patru de ore, după cum am mai spus înainte. Tot în atâta timp erau gata o sută de tancuri, trei mii intr-o lună, în total nouăzeci de mii de tone, aproape un milion într-un an, trei milioane pină la sfârşitul războiului. A fost tancul cel mai răspândit în armatele aliaţilor; cu o divizie de Sherman a venit generalul Leclerc in Franţa, cu Sherman a eliberat Parisul.

Adversarii acestui tanc erau mai puternici, Panzer, al nemţilor, apărut în 1943, şi Tigre, în 1944. Primul avea patruzeci şi cinci de tone greutate, o sută douăzeci de milimetri blindajul, şase sute cincizeci de cai motorul; al doilea şaptezeci de tone, blindajul de o sută cincizeci de milimetri. Tunuri, viteză, nu le mai pomenesc, ajunge ce-am spus ca să se înţeleagă ce înseamnă încăierarea dintre doi asemenea monştri.

Nici unul însă n-a fost invincibil, au rămas cu miile fumegând pe

câmpurile de bătălie, cu blindajul străpuns, chiar când era gros de o şchioapă, cu şenilele rupte. Uneori, în luptele de stradă, sau în atacurile partizanilor, maquis cum s-au numit ei în Franţa, o grenadă sau o sticlă de benzină aruncata pe turelă a fost destul ca să le înţepenească locului. Păcat câ nu ştim câte au fost cu toatele; ar trebui să se spună măcar la conferinţele de pacificare, ca părţile să ştie unde ajung dacă nu se astimpără.

*

Tot ce am spus, minimul ce se putea spune, era necesar înainte de a cita cea mai mare bătălie de tancuri care s-a dat vreodată. Numărul lor, de o parte şi de alta a fost o mie cinci sute. Cine vrea, n-are decât să le transforme în tone, in grosimea totală a blindajelor, in numărul de cai putere, apoi să-şi închipuie urletul a o mie cinci sute de motoare, amestecat cu bubuitul tunurilor, sub pătura neagră a fumului de motorină arsă. Nu cred că în infern groaza să fie la fel de mare.

S-a întimplat în regiunea Kursk, la 12 iulie 1943, ca o replică a bătăliei de la Harkov, când a învins armata germană, cu un an şi jumătate mai înainte. Acum armata germană, mereu în retragere, în vreme ce Hitler mereu spera să învingă, a pierdut treizeci de divizii, dintre care şapte erau divizii de tancuri. Numărul oamenilor morţi, răniţi, dispăruţi se ridica la cinci sute de mii, o generaţie. Tancurile lor nu puteau să fie decât Panzer, Tigre nu apăruse încă. De partea cealaltă cred că, pe lingă tancurile ruseşti, au luat parte la luptă şi nişte Sherman, americane, şi poate chiar unele englezeşti, produse cu un an înainte, botezate cu numele lui Churchill.

Cu acestea războiul tancurilor nu s-a sfârşit, a continuat până în mai 1945, când primele dintre ele au intrat în Berlin, şi au ajuns până la Cancelaria Reichului, sub care era buncărul. Construcţia lor a continuat şi după aceea, însă nu am date decât până în 1955, ceea ce nu înseamnă câ pe urmă nu s-a mai făcut nici unul. Ultimul despre care am auzit avea un motor de o mie de cai putere. Acum, când pe pământ s-au sădit rachete de toate felurile, de la cele cu rază mică până la cele intercontinentale, chit că unele sunt pe cale de a fi distruse, oare istoria tancului nu se apropie de sfârşit? Şi a tunului asemeni? Poate tancurile se vor topi, se va păstra câte unul pentru muzee. Iar de tunuri poate că nu va mai fi nevoia ca să tragă salve la zile festive, sau în cinstea oaspeţilor de seamă.

40

Cu două zile înaintea bătăliei de la Kursk, forţele americane şi britanice debarcaseră în Sicilia. Ştiam că de aici înainte istoria lui

Mussolini nu mai avea mult să se termine. Nu spun că mi s-a făcut milă de el, dar m-am gândit cu un amestec de sentimente, primul, compătimirea, pentru nechibzuinţa lui de a declara război Franţei şi a merge apoi mână în mână cu Germania, deşi nu-l obliga nimeni, dimpotrivă, Hitler ar fi fost mai mulţumit să-l ştie liniştit la el acasă, bănuind ce necazuri are să-i facă; îi făcuse destule în Grecia, unde se împotmolise cu războiul lui ridicol, de-l râdeau până şi copiii. Nevoită să intervină spre a-l scoate din încurcătură, căci vorba românului, prietenul la nevoie se cunoaşte, Germania amânase să pună în aplicare planul „Barbarossa", de invadare a Rusiei, şi astfel pornise cu stângul.

Mi-am amintit o zi din vara anului 1940, când stăteam cu Alion pe balconul redacţiei, ascultând cântecul Ştefaniei la radio, una din acele trăiri ale ei puse în muzică, totdeauna tulburătoare. Cântecul s-a întrerupt brusc şi în locul lui s-a auzit declaraţia de război a lui Mussolini; nici n-am înţeles bine ce vroia să spună, în primul rând m-a durut şi am fost indignat că Ştefania amuţise, de parcă îi astupase cineva gura. Celelalte sentimente au venit pe urmă, stupoarea, apoi revolta că Italia, atât de iubită de noi, pornea război împotriva unei ţări învinse. Dar glasul infatuat al lui Mussolini m-a adus la realitatea pe care n-ar fi trebuit s-o uit nici o clipă, războiul era al lui, nu al Italiei, cum fusese şi cel din Abisinia. Atunci mi-am dorit cu ardoare să apuc ziua când o să cadă. Neavând altă putere, aceasta a fost răzbunarea mea pe toţi tiranii, să aştept ultima lor clipă. Iar dacă uneori, descurajat de o aşteptare prea lungă mi-am pierdut speranţa, m-am dus cu gândul la exemplele din istorie; mai curând sau mai târziu toţi tiranii se prăbuşesc, fie şi după moarte, căci şi ei mor, chiar dacă işi fac planuri de nemurire. Atâta doar că satisfacţia devine vană, când vezi ce mici au fost după atâta preamărire.

Acestea erau reflecţiile prilejuite de apropiata cădere a lui Mussolini, după trei ani de la discursul care mă revoltase; vorbitorul de atunci amuţise, în curând aveau să-l mănânce viermii. Tristă satisfacţie, deşertăciune a deşertăciunilor! Nu. stiu ce aş fi vrut, dar era prea puţin să moară o singură dată.

Atâta doar ca se adăuga şi el exemplelor din istorie, îmi întărea credinţa că şi ceilalţi tirani au sâ cadă. M-am dus să-i împartăşesc ştirea lui Alion, fiindcă nu citea ziarele, iar la radio asculta numai muzică. Sanatoriul Diaconeselor, deşi pe şoseaua Ştefan cel Mare, cu circulaţie înghesuita şi zgomotoasă era o insulă de pace şi linişte surprinzătoare, ca intr-un orăşel de provincie cu viaţă patriarhală. Un mic parc cu arbori de pădure proteja câteva pavilioane destul de izolate unul de altul, îngăduindu-ţi sa simţi aerul proaspăt, ca în mijlocul naturii. Fiind mult timp de atunci, am uitat dacă între ele era şi vreo clădire de proporţii

mai mari, probabil că da de vreme ce existau laboratoare, săli de operaţie şi de tratamente, camere de sterilizare, bucătării şi toate anexele câte trebuiesc într-un aşezământ pentru îngrijirea sănătăţii, la fel de complex ca un spital de proporţii.

Alion locuia singur, nu pot spune că era internat, în cel mai mic dintre pavilioane, în partea cea mai retrasă a parcului, cu o salcie bătrână în faţă. Semăna cu o casă de ţară, avea cerdac, la mijloc o tindă, continuată cu sala de baie, iar în părţi câte o cameră. Poate înainte fusese locuinţa grădinarului. Sanatoriul o amenajase în deceniile trecute pentru o pacientă misterioasă, spun aşa fiindcă n-am putut să aflu despre ea nimic, nici numele, nici vârstă, nici boala de care suferise. O vorbă auzită de la o cucoană bătrână, despre care se spunea că ştia toată Istoria oraşului, mi s-a părut mai degrabă o născocire pe cât de romantică pe atât de sinistră, povestea unei femei tinere şi frumoase pe care o iubea prinţul moştenitor Ferdinand. Despre o legătură a acestuia ştiu ceva, există şi un mic palat în Bucureşti pe care se spune că l-a construit pentru femeia iubită. Ştiu de asemenea că, aşa cum părea el de domol, s-a învârtit un timp în jurul Martei Bibescu, cel puţin aşa spune ea, fără să meargă mai departe cu mărturisirile. Insă spusele cucoanei atoateştiutoare nu sunt demne de luat în seamă, că principesa Maria, din gelozie, şi-a închis rivala în sanatoriu, cu complicitatea bărbatului care o avea de nevastă, şi el gelos de asemeni. Motivul invocat fiind că femeia era nebună. Dar pentru aceasta s-ar fi cerut mai multe complicităţi, începând cu a medicilor, ceea ce nu cred că ar fi putut să obţină nici chiar principesa care, între noi fie vorba, nici nu avea timp să fie geloasă.

E adevărat însă că una din camerele pavilionului, cea din dreapta, unde acum locuia îngrijitoarea lui Alion, avea încă drugi grei la ferestre şi pereţii acoperiţi cu capitonaje elastice, iar uşa se închidea cu zăvoare pe dinafară,

Îngrijitoarea era o doamnă în vârstă, agreabilă ca înfatişare, si foarte distinsă, dar pe jumătate oarbă, mergea mai mult pe lângă pereţi, altfel trebuia să-şi caute drumul cu bastonul. Nu făcea parte din personalul sanatoriului, o adusese Alion, era o prietenă de familie; pornind de la această calitate fusese menajera lui de după primul război, până anii trecuţi, când începuse să-şi piardă vederea. Avea o pensie de la fostul bărbat, colonel, comandant de regiment, mort pe front în Moldova. Alion i-o dublase. Iar acum apelase la ea, numai ca să aibă un om de veghe alături, altminteri, toate serviciile i le făcea personalul sanatoriului. Se numea doamna Vaida, fără nici o înrudire cu omul politic, căruia Alion, deşi dispreţuia calambururile, ii spunea Vaideel, ca expresie a sentimentelor pe care i le inspira personajul. Întrebându-l

odată dacă era potrivit să se lase în grija unei persoane care vedea oamenii doar ca pe nişte umbre, Alion mi-a răspuns că se simte mai bine aşa, in starea lui o privire l-ar incomoda, ar trebui să-şi facă tot timpul o mască, şi nu mai are putere, prea multe măşti a purtat în viaţă. „Şi apoi, a continuat, pe doamna Vaida nu o frustrez prea mult ţinând-o închisă cu mine; afară, tot n-ar putea să vadă mare lucru."

Între vizitatorii lui, eram singurul de care nu se ascundea; pe ceilalţi îi silea să-şi pună ochelari negri, deşi încă nu-i apăruseră semnele morţii pe faţă, vroia să se apere din vreme. Şi apoi, nici ei nu ştiau să-şi ascundă compătimirea.

Era 10 iulie, o zi cu cerul albastru la fel de frumoasă ca ziua când Mussolini declarase războiul. L-am găsit într-un şezlong, sub salcia maiestuoasă, atât de trufaşă pe lângă sălciile plângătoare. Doamna Vaida tricota cu ochii închişi, într-un jilţ, pe cerdac, în lumina vie a unei raze de soare.

Alion n-a fost surprins să afle ştirea.

— Ştiam că au să debarce!

— Bine, dar nu ştiai când. Acum e fapt împlinit!

S-a uitat la mine îndelung, apoi mi-a răspuns:

— Pentru mine timpul nu mai contează, fiindcă e limitat cu stricteţe, e ca şi cum a încetat să existe; trăiesc fără calendar, şi toate întâmplările îmi apar ca atemporale, într-o zi o să moară Mussolini, în alta Hitler, apoi pe rând ceilalţi; pentru mine este ca şi când au murit toţi astăzi.

— Nu vrei să-ţi spun nimic despre debarcare?

— Poţi, nu mă plictiseşte, dar nici nu mă interesează. In ziua când ţi-am spus că războiul s-a sfârşit, deşi mai putea să dureze ani de zile, m-am proiectat în viitor, am trăit istoria cu anticipaţie, ştiind că din lipsa timpului n-am s-o pot trăi odată cu tine.

Debarcarea in Sicilia s-a făcut cu o sută şaizeci de mii de oameni, purtaţi şi susţinuţi de două mii cinci sute de nave felurite. Oamenii aduceau cu ei paisprezece mii de vehicule, printre ele şi tancurile, apoi o mie opt sute de tunuri; avioanele n-au fost numărate, zburau prea repede pe deasupra. În a doua parte a lunii august toată insula era ocupată…

Abia după douăzeci şi cinci de ani m-am dus în Sicilia, să văd ce urme lăsase războiul, n-am putut mai devreme. Este în mine o curiozitate chinuitoare, să văd câmpurile de luptă. Nu socotesc deloc că ar fi o înclinare morbidă, ci mai degrabă o datorie de martor, războaiele au fost cele mai grave întâmplări din timpul vieţii mele, şi fiindcă nu pot să le uit, deşi n-am luat parte la ele, simt nevoia să mă duc la faţa locului, ca la un element concret din istorie, unde le pot trăi cu

închipuirea. Aşa am fost la Mărăşeşti încă din adolescenţă, mai târziu la Verdun, la Dunkerque, la Narvik, la zidul Atlanticului. La Mărăşeşti n-am găsit decât mausoleul, şi am privit gara care ştiam că fusese ciuruită de gloanţe. La Verdun, in afară de urmele unor tranşee şi ale unor forturi, mărturia cea mai temeinică era osuarul, o clădire impunătoare, depozit de oase umane, adunate cu pioşenie. La Dunkerque şi Narvik nimic decât pace. La zidul Atlanticului o ultimă cazemată.

La feî m-am dus şi în Sicilia, unde n-am găsit alte ruine decât cele de la Selinunte, dar acelea proveneau din antichitate. Iar singurul loc trist a fost Agrigento, unde lângă un biet pin pipernicit, aflat pe moarte, era un bloc de piatră necioplită, care acoperea cenuşa lui Pirandello. Dacă în restul locului am văzut numai soare şi bucurie, m-am înveselit şi eu, am făcut voios întreg ocolul insulei şi am rămas cu o amintire frumoasă. De Mafie nu-mi păsa, deşi patria ei este Sicilia; cine şi de ce s-ar fi legat de un călător singuratic ca mine? Ba chiar, acolo m-am simţit mai în siguranţă decât la Roma sau Napoli.

Peste toate aceste locuri fusese mai mare Mussolini, Il Duce, pe care nu uit ce frenetic îl aclamau cămăşile negre, când ieşea în balconul palatului. Italienii, chiar cei care l-au urât, ştiu că Mussolini a făcut şi bine Italiei, mai întâi că a disciplinat-o şi a pus în umbră mafia. Dacă nu se lua după Hitler, ar fi trăit în pace până la adinei bătrâneţe, ca Franco, pe care am crezut că la sfârşitul războiului spaniolii au să-l căsăpească.

Treisprezece zile după ce începuse debarcarea din Italia, o conjuraţie din care făcea parte propriul său ginere, contele Ciano, avea să-l scoată pe Mussolini din funcţia modestă de prim-ministru, să-l aresteze şi să-l ducă în captivitate pe muntele Saso. Spun că funcţia asumată de el era modestă, dar în realitate avea toată puterea, stăpânindu-l chiar şi pe regele Italiei, împăratul Libiei şi Abisiniei, Victor Emmanuel al treilea, cel mic de statură. Mic de statură era şi contele Ciano, purta pantofi cu talpa de trei degete şi cu tocul de-o palmă. Mussolini veghea ca încălţările regelui să aibă tocul jos şi talpa de cinci milimetri.

Alion a fost indiferent la toate ştirile.

Apoi evenimentele în Italia au venit repede unele peste altele. Curând după arestarea lui Mussolini, sprijinul lui, partidul naţional-fascist a fost dizolvat, după o viaţă de două decenii. Cum cei prea tineri la vremea aceea, sau nenăscuţi încă, vor rămâne poate cu o nedumerire, e bine să-i lămuresc, deşi nici eu nu înţeleg de ce s-a făcut aşa; de la un timp, termenul de *fascist* a fost atribuit tuturor mişcărilor şi forţelor totalitare din vestul Europei, şi chiar din vesturi mai îndepărtate, de exemplu America. Fascist vine de la emblema pe care o avea partidul lui Mussolini, un mănunchi de nuiele legate la mijloc, o

fascie, semn de solidaritate sau înfrăţire. Germania era nazistă.

Ultima ştire pe care i-am adus-o lui Alion a fost în septembrie, in numele noului guvern italian, generalul Giuseppe Castegliano semnase armistiţiul cu aliaţii. Dai războiul nu se terminase, italienii mai aveau să întoarcă armele şi sa lupte cu nemţii, care se retrăgeau spre nord, făcând prăpăd in urmă cu o sete furioasă de a ucide şi a distruge.. Cred că în această fază a războiului, Italia a suferit cele mai grele pierderi.

A fost ultima oară când l-am găsit pe Alion în şezlong, sub salcia care începuse să se îngălbenească. De atunci înainte n-a mai ieşit din casă, stătea în pat, tăcut şi senin privind pe fereastră. Nu suferea, dar îşi pierdea puterile, il vedeam cum se stinge, cu respiraţia tot mai slabă, ca o adiere neauzită. În schimb ochii, primul lui farmec, cu atâta căldură şi inteligenţă, parcă luau ei viaţa care îi părăsea trupul, străluceau cu mai multă lumină ca niciodată, privirea lor se ducea departe, până în partea cealaltă a pământului, în ei ai fi putut să citeşti tot ce descoperea el despre lume, *in extremis*. Până în ultima clipă pe faţa lui n-a apărut masca mortuară, pe care o aşteptam, fiindcă o văzusem la atâţi oameni. Îmi aminteam de doi, cu acelaşi cancer, la plămâni, mai chinuitor decât altele, fiindcă te sufoci, dar nu mori decât greu şi târziu, şi nimic nu te ajută. Unul a suferit asa şase luni, altul un an, şi nu ştiu dacă există păcat atât de mare ca să i se fi cuvenit o asemene pedeapsă. În faţa acestor morţi pierzi înţelesul vieţii.

Dar Alion s-a dus în linişte; chiar dacă ar fi suferit greu şi ar fi avut forţa să-şi stăpânească durerea, aş fi simtit-o printr-o emanaţie a ei care trece prin ţesuturi se zbate deasupra patului până ce iese pe acoperiş şi pierde; în clipa aceea bolnavul moare, durerea are formă materială, volum şi greutate dar nu se vede, cum nu se vede aerul limpede, ci doar simţim că ne umple plămânii.

Rar se întâmplă să apară pe faţa lui o grimasă, uşoara şi trecătoare. Eu sau doamna Vaida îi dădeam un antinevralgic, mai mult pentru împăcarea noastră. Cu teama câ n-am să mă pot explica pe deplin şi voi fi judecat aspru mărturisesc că vremea cât l-am vegheat, în ultima săptămână zi şi noapte, a devenit acum o amintire nedureroasa, a fost o şcoală a celor mai înalte învăţături hărăzite oamenilor, am adunat în mine un univers de simţăminte, care poate imi vor folosi când voi fi şi eu pe patul de moarte. Chiar dacă a fost ceva trecător, in acel timp am crezut în eternitate, bogăţia inaccesibilă pe care mi-a dăruit-o Alion, odată cu ultima lui răsuflare; atunci am fost convins că există şi o altă viaţă, şi l-am invidiat, sentiment respins la prima vedere, care va face pe mulţi să mă condamne. Dar aşa am învăţat, departe de orice religie, să nu pling morţii; adevărul este că nici nu-i plângem pe ei, ci durerea noastră.

În timpul când stăteam de veghe, în liniştea încăperii, privindu-l pe Alion cum se uita pe fereastră unde cu siguranţă vedea mai mult decât salcia cu frunza îngălbenită, simţeam în mine o mulţumire stranie, care iar va fi judecată aspru dacă nu voi izbuti s-o explic cum trebuie. Eram mulţumit în primul rând că mă aflam acolo, lângă un prieten, uitând ce însemnam eu in clipele acelea, detasat şi de mine şi de lume, dăruit pe deplin acestui aproape al meu care îmi devenea tot mai apropiat, pe măsură ce vedeam că se îndepărtează. Noţiunea de prietenie, atât de mult invocată în relaţiile dintre oameni, şi niciodată definită bine, deşi pare simplă şi uşor de a fi înţeleasă, imi apărea acum ca o sursă de lumină şi de căldură, două nevoi primordiale ale noastre, de care ne bucurăm când avem parte de ele, uitând antagonistele lor, frigul şi întunericul, la fel cum uiţi răul când îţi este bine. Era straniu, cum am spus mai înainte că în timp ce Alion se ducea spre frig şi întuneric, fiinţa lui iradia lumină şi căldură. Acestea nu erau emanaţii ale ochilor lui, de-o seninătate celestă, care totdeauna mi-au transmis un simţământ de pace şi bucurie, ci se năşteau prin transformarea materiei în spirit; murea dar ceva al lui continua să trăiască, trăieşte şi astăzi prin ceea ce a izbutit să-mi implanteze in suflet. Moartea deplină este numai uitarea.

Zile în şir Alion nu scotea o vorbă, îi înţelegeam dorinţele fără cuvinte, dar prea rar avea o dorinţă, ii era de ajuns să privească afară, salcia din care cădea câte o frunză, înainte de-a ajunge la fereastră, privirea lui făcea un ocol, împotriva legilor luminii şi trecea prin mine, simţeam ce linişte îi dădea prezenţa mea acolo. Am stat nu doar cu abnegaţie, ci şi cu bucurie, moartea lui nu mă speria, era de mult subînţeleasă în relaţiile noastre; mă bucuram ştiind că era singurul om căruia nu îi greşisem niciodată nici măcar cu gândul.

41

Venind la sanatoriu într-o după-amiază când se întuneca şi începea să burniţeze, am găsit la poartă o femeie rebegită de frig, cu părul ud căzându-i în laţe pe faţă. Avea un pardesiu elegant dar prea subţire pentru o asemenea vreme; cum nu era încheiat i se vedea rochia, mai nepotrivită decât pardesiul, dintr-un material închis la culoare, cu sclipiri ondulate, un lame greu, parcă împletit cu fire de argint sau de aur. Pantofii, poate de antilopă neagră erau uzi şi stropiţi de zloată, ca şi ciorapii.

Şi-a îndepărtat cu mâna şuviţele de păr căzute pe faţă si mi s-a adresat, cu o voce nesigură, rugătoare şi speriată:

— Domnule, vrei să mă ajuţi? Mi-e frică să intru.

N-aş fi recunoscut-o, nici după voce, era Ştefania. Dar părea alta, mi-a relevat-o instinctul, sau forţa unor amintiri reînviate, pe o cale neînţeleasă. Fardul, spălat de burniţă îi curgea în dâre pe faţă, lăsând în urmă o paloare spectrală. Să nu fi fost îmbrăcămintea, provenind evident de la o mare casă de mode, aş fi luat-o drept o cerşetoare ţigancă.

— Nu mă ţii minte? am întrebat-o.

A clătinat din cap, rătăcită. Nu mă mira că uitase de mine şi n-avea rost să-i aduc aminte, nu însemnasem nimic pentru ea, decât că îi ţinusem tovărăşie într-o seară, când Alion ne lăsase singuri şi întârzia să vină.

Lângă trotuar, puţin mai departe era maşina lui Dinu Persu, vechiul Studebaker roşu. O avea de patru ani, sa nu fi fost război de mult ar fi schimbat-o. Războiul cere sacrificii chiar şi miniştrilor.

Oare unde se stropise de noroi femeia asta, dacă venise cu maşina? Probabil patrula mai de mult prin faţa spitalului. Şi cum de îmi cerea ajutor tocmai mie? Fiindcă în afară de mine nu trecea nimeni pe o vreme atât de urâtă.

— Doamnă, ştiu unde vreţi să mergeţi. (Nu s-a mirat, parea abulică, doar a ridicat ochii, să mă vadă mai bine.) O să răciţi, urcaţi-vă în maşină şi aşteptaţi-mă. S-ar putea să întârzii, nu vă pierdeţi răbdarea.

M-a ascultat, deşi cred că nu înţelegea ce am de gând; nu putea face altceva decât să-şi pună speranţa în mine.

Când am intrat în camera lui Alion, doamna Vaida a ieşit, lăsându-ne singuri; s-a dus cu mersul ei nesigur, ajutându-se de baston ca să caute drumul. Avea un baston din alte vremuri, de abanos dar gol pe dinăuntru, altminteri ar fi fost prea greu chiar pentru un om tânăr. Era un obiect scump, cu mânerul de argint şi rubine, aparţinuse colonelului, care ţinea la relicve, il cumpărase la licitaţie, la Paris, avea valoare istorică, fiindcă aparţinuse lui Balzac, probabil era adevărat, se cunoştea slăbiciunea acestuia pentru bastoane valoroase, avea o întreagă colecţie; deşi plin de datorii, se împrumuta la cămătari ca să mai cumpere încă unul.

Ceva era schimbat în fizionomia mea, cum m-am aşezat în fotoliul de la picioarele patului, Alion care de obicei mă primea cu un zâmbet, fără să-şi ia ochii de la fereastră, de astădată şi-a fixat privirea la mine, interogativă şi insistentă. N-a mai fost nevoie de nici un ocol, i-am spus de-a dreptul, ceea ce n-aş fi îndrăznit altădată:

— Ştefania e aici; aşteaptă in stradă!

O clipă faţa i s-a crispat, prin ochii atât de albaştri i-a trecut o umbră. Era prima oară cind citeam în privirea lui o mustrare.

— Tu ai adus-o?

Nu-i recunoşteam glasul, nu scosese un cuvânt, zile de-a rândul. Tăcerea lui devenise pentru mine obişnuinţă, nefiresc mi se părea sâ vorbească. Nu puteam să las întrebarea fără răspuns, şi aşa a început ultima noastră convorbire.

— Am găsit-o la poartă. N-avea curaj să intre.

— De unde a aflat?

— Nu de la mine. Se află.

— Ce vrea?

— Nu mi-a spus, dar sigur că vrea să te vadă. (Şi după o pauză am adăugat, mai hotărât şi sigur pe mine): Are dreptul! Te rog, dă-i-l!

M-a privit mult înainte de a-mi răspunde, avea iar ochii lui albaştri, de altădată. Credeam că îl înduplecasem. Cele ce urmează sunt ultimele lui gânduri; de uitat nu pot să le uit, dar ce rău îmi pare că n-am avut cum să le şi înregistrez, ca să-i mai aud şi glasul.

— Şlii cât am iubit-o! … Şi o iubesc incă; ani iubit-o tot timpul. Sunt in faţa unei porţi unde nu pot să mint pe nimeni, nici pe ea, nici pe tine. După ce poarta o să se deschidă şi o să se închidă în urma mea, spune-i! Dar nu mai înainte! … Nu pot s-o văd, fiindcă pe cât o iubesc, pe atât îmi este de străină!

— Alion, pleci şi se pierde orice putinţă de-a o mai vedea vreodată. Dacă nu vrei să fi clement cu ea, fii măcar cu tine!

— Clement? N-ai observat până acum, şi mai ales acum, că nu pot să îndur nici o clemenţă? Chiar dacă mi-ar oferi-o moartea, dacă mi-ar spune: omule, ridică-te şi umblă, bucură-te de viaţă! … Eu, când termin ceva, termin pentru totdeauna.

— Dar ea a fost pentru tine o bucurie reală, nu una absurdă, oferită de moarte! Nu mai ţii minte nici o zi frumoasă?

— Ba da, pe toate, şi le retrăiesc adesea, dar unilateral, cu ceea ce a rămas in mine, fără să am nevoie de ea nici ca o referire. Ea a devenit de mult abstractă. Lasă-mă să mor aici, unde am ajuns, nu mă trage înapoi, nu vreau să-mi trăiesc viaţa de două ori! Prima a fost mult prea frumoasă.

Se bucurase din plin de viaţă, superficial numai în aparenţă, pasiunile lui, deşi trecătoare, fuseseră depline, arseseră până la capăt dar repede, fiindcă flacăra se propaga în el cu viteză mult mai mare decât în alţii. Era socotit uşuratic, aşa l-am socotit şi eu multă vreme, fără să-l condamn şi fără să-i preţuiesc mai puţin însuşirile celelalte. Abia de când era bolnav am început sâ mă gândesc mai mult la firea lui, întrebându-mă cum de un om cu atât spirit şi cu o judecată atât de profundă nu se statornicise lângă nici o femeie, când era imposibil să nu fi întâlnit una care să cumuleze toate darurile căutate de el şi găsite numai răzleţ, unul ici, altul colo, într-o continuă explorare? Aşa am

ajuns să cred că în realitate el trăia o iubire continuă, mutând-o de la o femeie la alta dar rămânând aceeaşi. Iar când ajunsese la cea definitivă, investind în ea simţurile şi simţămintele sale, împreună cu tot ce însemna aspiraţia la deplinătate, dăruindu-se cu intransigenţă... N-am terminat fraza fiindcă am găsit venind de la sine cuvântul care, deşi aflat în vocabularul meu, nu ieşea la lumină. După o viaţă de căutare, nu totdeauna conştientă, probabil de multe ori instinctivă, în Alion, atât de labil în iubire, izbucnise intransigenţa. Izbucnise, repet cuvântul, ca să nu pară pus fără destulă judecată. Să-i fi plăcut parada, şi-ar fi făcut un blazon pe care să scrie: „Totul pentru tot". Cuvântul e simplu şi pare banal, dacă nu-i dai tot înţelesul derivat din noţiunea de intransigenţă. Nu se apropiase de Ştefania cu uşurinţă, începutul fuse plin de zigzaguri şi de nehotărâre, în gândul lui o respinsese în câteva rânduri, şi nu fără motive. Dar când ea îşi scosese rochia în cortul portocaliu de pe terasă, izbucnise intransigenţa. Nici nu era nevoie de cuvântul dragoste, prea mic, fiindcă i se includ limite, suspiciunea, gelozia şi uneori ura.

Cine îşi va aduce aminte de Tiţa, ţigăncuşa din Calea Rahovei, se va întreba, poate, pe ea cum o justific în viata lui Alion, şi cum explic la un om ca el o asemenea licenţa. Mai întâi, n-am afirmat nici odată că el n-ar fi fost un licenţios; fusese adesea. Apoi, nu am lăsat să se înţeleagă că fata aceea întâlnită într-o dimineaţă pe stradă ar fi făcut parte dintre căutările lui, care nu puteau să fie continue; ea a fost un moment de odihnă, plătit cu un colier de strasuri şi un baton de ciocolată, apoi un intermezzo răsplătit cu un şirag de briliante, nu prin valoarea lui importantă, ci prin ideea de-a o împodobi când murise.

Întorcându-mă la Ştefania, la starea ei disperată din seara când rătăcea prin faţa sanatoriului, trebuie să-i judec din nou gestul, nu vreau să-l numesc greşeală, de a se dărui unui călău, ca Tosca, spre a-l scăpa pe Alion de la moarte. Atunci am judecat-o cu asprime, la fel cum le-am judecat pe toate suratele ei care se sacrifică pentru a-si scoate bărbatul dintr-o primejdie. Privind din afară, n-aş fi respins faptul în sine, dacă ar fi fost o slăbiciune, sau un moment de pierdere a minţilor; sigur însă că lui Alion îi recunosc dreptul să judece altfel. Chiar pe mine. cu toata îngăduinţa exprimată mai înainte, mă îngrozeşte gândul că Ştefania se înjosise în faţa unui monstru, Prinţul, mai-marele peste poliţia discipolilor, cel care mai târziu avea să-l pună pe Alion cu faţa la zid, in celulă, şaptezeci de zile la rând, făcându-l să moară tot de atitea ori, si trăgând alături de capul lui, la câţiva centimetri, de unde glontul ricoşa în obraz, încă fierbinte.

Cunosc din literatură câteva dileme irezolvabile. Le-o adaug pe Ştefania. Trebuia să accepte cu bună ştiinţă moartea lui Alion, sau să se

înjosească?

Este mai uman să admiţi a doua soluţie? Mi-e frică să mă gândesc. Dilema rămâne.

Alion însă n-a avut să aleagă, pentru el n-a fost dilemă. Ci intransigenţă.

Aşa gândeam în timp ce mergeam spre poarta sanatoriului, prin burniţa rece de toamnă. Şi mai trebuia să gândesc ce-i voi spune Ştefaniei.

Dar ce este intransigenţa? O virtute, sau o dezumanizare, o malformaţie sufletească? Îmi aminteam de Ernest care murise de câteva luni. sub ochii Despinei. Şi el fusese intransigent plecând de lângă ea cu o hotărâre de gheaţă, ca de lângă o străină. Dar pe urmă avusese remuşcări, dintr-o mică îndoială care îi încolţise în minte abia când aterizase cu avionul în flăcări, neştiind dacă o să se salveze. Iar în faţa morţii, la spital, o simţise lângă el, ieşise o clipă din agonie numai cât s-o ştie că era acolo.

Alion a rămas intransigent pină la urmă.

Dar nu cumva intransigenţa echivalează cu rigiditatea unor corpuri care, lipsite de orice elasticitate, se rup la o apăsare puternică, în loc să se plieze? Când a făcut stejarul, natura a făcut si trestia. O idee: "Capul plecat sabia nu-l taie!” e dispreţuită: „Dar cu umilinţă, lanţul il încovoaie!" Vreau să despart o idee de alta, să judecăm cu mai multă înţelepciune, să ne gândim nu la capul care poate să cadă, ci la cuprinsul lui, care e păcat să se piardă!

Ştefaniei nu-i puteam spune decât o minciună: tot gândindu-mă pe drum o găsisem pe cea mai simplă, şi in acelaşi timp radicală. M-am apropiat de portiera maşinii, am ciocănit în geamul bătut de ploaie. Lipsisem o jumătate de oră, m-a recunoscut în cel căruia îi vorbise la poartă; cel care într-o seară ii mângâiase talpa picioarelor era uitat pentru totdeauna. Mă aşteptam s-o găsesc răvăşită de nerăbdare, dar era calmă şi refăcută, parcă reînviase, se pieptănase, îşi ştersese obrazul murdar de farduri. M-am întrebat dacă înfăţişarea ei pierdută, cum o văzusem la poartă, nu fusese o impresie falsă, datorată neliniştii mele, căci mergând la Alion unde ştiam ca în curând n-o să mai am ce sa caut, nu-mi simţeam inima uşoară.

A vrut să coboare, poate nu-şi mai putea stăpâni nerăbdarea; sau nu vroia să audă şoferul ce îi voi spune. Am împins portiera la loc şi i-am făcut semn să deschidă geamul. Cum stăteam acolo, împiedicam ploaia să bată în maşină, mă uda numai pe mine în spate. În poziţia ei era o delăsare, ca uitarea de sine, în schimb avea ochii vii şi faţa însufleţită. În lumina felinarului de pe trotuarul celălalt i-am văzut mâna stângă căzută în poală şi alături o lucire de sticlă; mi-am dat seama că era

seringa.

M-am gândit în toate felurile, dar nici până astăzi n-am ajuns să înţeleg în ce calitate socotea că mă aflu acolo, cum apelase la mine fără să mă cunoască, şi îmi împărtăşise, indirect dar vizibil, un zbucium care pe un străin nu poate să-l intereseze? Şi ce-şi închipuia văzând că totuşi mă interesase, mă oferisem să fac un demers pentru ea, şi acum venisem să-i aduc răspunsul?

Răspunsul născocit pe drum era o soluţie provizorie, pentru seara aceea, vroiam s-o văd plecată, să nu păzească poarta spitalului, atât de zadarnic.

Aveam în buzunar un volumaş cu şaptesprezece poeme ale lui Alion, n-am vorbit de el până acum fiindcă mă privea numai pe mine. Când făceau corecturile la volumul lui de versuri, alesesem din el acele şaptesprezece poeme, pe care, dacă aş fi avut dreptul, le-aş fi declarat testamentul meu de dragoste pentru toate femeile iubite odată. Lucrătorii din tipografie mă cunoşteau, cu bunăvoinţa lor am extras poemele, am alcătuit din ele volumaşul, ca o agendă, şi le-am tipărit pe socoteala mea, în zece exemplare, cu gândul să le păstrez ca, in timp, să dăruiesc câte unul cui aş fi crezut ca merită.

Primul exemplar i l-am dat, atunci seara, Ştefaniei.

— Doamnă, i-am spus, Alion a plecat la Paris, azi-dimineaţă; mai sunt speranţe să se facă bine. Aici sunt culese unele din poeziile lui; citiţi-le astă-seară, au să vă facă bine!

A luat volumaşul, m-a privit uluită.

— N-am înţeles: mai spune-mi odată!

— A plecat la Villejuif, lângă Paris, e un spital renumit, unde se tratează cancerul.

Spitalul exista, nu-l inventasem, dar probabil acum era in mâna nemţilor, plin de răniţi sau de femei-soldat internate să nască.

S-a răsucit puţin, să mă vadă mai bine, seringa i-a căzut din mână.

— Mă minţi! Spune-mi că a murit!

— Nu! Mai sunt speranţe să se vindece.

A început să râdă, sinistru:

— Atunci, a la bonheur!

În clipa când maşina pleca, volumaşul lui Alion zbura pe fereastră; poate voise să-l arunce în mine.

M-am întors la sanatoriu, aveam de gând să mai stau câteva ceasuri, ca doamna Vaida să se odihnească, pe urmă veghea ea. Până la ziuă. Alion aţipise, s-a mirat puţin să mă vadă.

— Parcă plecaseşi.

— Am fost până la poştă, să dau o telegramă.

Mi se părea că uitase de Ştefania, de aceea minţisem Poate ne

minţeam unul pe altul. M-am aşezat în fotoliu, la picioarele patului. Mă feream să mă uit în ochii lui, dar le simţeam lumina îndreptată spre mine. Nu era doar impresie, din când în când îşi cobora pleoapele şi atunci se făcea umbră.

După un timp i-am auzit glasul:

— Te rog, trage fotoliul mai aproape şi mai aprinde o lumină. Nu te văd bine…

Ardea o lampă cu abajur, pe noptieră. Am aprins plafoniera, cu două becuri puternice, apoi lampadarul din colţul odăii.

— E prea mult; stinge ceva.

Am stins lampadarul.

— Nu. Mai bine stinge lumina de sus, mă bate în ochi.

Mi se părea capricios, nici odată de când îl ştiam nu-şi exprimase dorinţe atât de contradictorii. Şi de altfel în firea lui era să nu ceară nimic, de la nimeni; femeia care avea grijă de casă venea totdeauna în lipsa lui, făcea din iniţiativa ei tot ce era nevoie, el nu-i lăsa în scris nici o recomandare.

— Crezi că la ora asta găseşti undeva struguri? Nu mi-e poftă, vreau mai mult să-i văd; de toamna trecută n-am mai fost la o vie.

Era ora opt, speram să mai fie deschis la Dragomir Niculescu unde se găseau toate rarităţile. Am ieşit să caut un taximetru. Ploaia se oprise, dar strada era udă. Tocmai atunci maşina lui Persu se întorcea din partea cealaltă, poate Ştefania vroia să dea buzna în sanatoriu, nu ştiam ce să fac, să dispar, sau să-i ţin calea; mi-era teamă de o dramă. Am rămas nehotărât, într-un con de umbră. Ştefania a coborât, a traversat strada în locul unde fusese maşina mai înainte şi a început să caute ceva pe jos, sigur că volumaşul pe care îl aruncase. Era pe trotuar, lângă zidul sanatoriului; nu avusese cum să-l ia cineva în picioare, dar trecuse o oră de când zăcea acolo, probabil ploaia îl udase până la ultima pagină.

Am găsit struguri, coarnă albă şi neagră, ciorchini aleşi, puşi cu grijă într-o casetă de lemn subţire, cu fibra dreaptă, ca de vioară. Doamna Vaida i-a luat să-i pună pe o fructieră.

— Să nu-i speli! i-a spus Alion. Lasă-i aşa cum sunt de la vie.

S-a uitat mult la ei, stăteam in fotoliu, lângă el, cu fructiera în braţe.

— Ce frumoşi sunt! Ce frumoase sunt toate!

A luat numai o boabă, a plimbat-o îndelung prin gurâ înainte de-a o sparge cu dinţii; parcă făcea un descântec. Pe urmă m-a privit, stăpân pe el, dar melancolic:

— E ultima mea boabă de strugure! Îmi pare rău ca nu ţi-am spus să iei şi o sticlă de vin.

— Mă duc!

— Nu! Acum nu mai pleca! Te rog să rămâi toată noaptea cu mine; închipuie-ţi că eşti la o petrecere. Simt că... Da, o să fie în noaptea asta!

Simţeam şi eu, după purtarea lui ciudată, deşi semnul morţii tot nu-i apăruse pe faţă. Am rămas aşa un timp, de astădată privindu-l în ochi, fără să clipesc, parcă aveam pleoapele înţepenite. Era tot mai senin, şi tot mai melancolic. Mi-am adus aminte ce îmi spusese în dimineaţa când începuse războiul, după ce vegheasem toată noaptea într-un taximetru, la casa Tiţei: "Eu am să mor curând, dar tu ce-ai să te faci, bietul de tine?!" Simţeam că şi acum, în gândul lui era aceeaşi compătimire. li era milă de mine, fiindcă frontul se apropia repede şi nimeni nu ştia ce va fi la sfârşitul războiului.

— De când mă ştiu, am visat să mor între prieteni, să le împărtăşesc gândurile mele până în ultima clipă. Să spun ceva care să rămână; dar iată că alţii nu sunt aici, in afară de tine. Şi gândurile ţi le-am spus de multă vreme. Atât am să adaug, să crezi şi să ţii minte: fericit moare omul care s-a bucurat de viaţă într-atât, ca să ştie că alte bucurii nu mai există. Veghează să-mi respecte testamentul, să mă ardă. Cenuşa ia-o tu şi risipeşte-o pe un câmp, departe, la iarnă, când o fi să ningă, ca s-o acopere zăpada şi până primăvara s-o absoarbă pământul... Acum am obosit, lasă-mă să dorm, dar te rog veghează şi dacă simţi... dacă simţi, trezeşte-ma; nu vreau să mor în timpul somnului. Ai grijă, nu-ţi face un păcat cu mine!

A durat până să se lumineze de ziuă; mi-a fost greu să fiu atâta timp cu atenţia trează, aplecat spre el, să-i ascult respiraţia, liniştită, egală, dar tot mai slabă. Grija de a nu-mi lua păcatul pe suflet mă împiedica să simt vreo tristeţe, eram numai un om de veghe. Aşa a venit clipa când mi-am dat seama că respiraţia i se stinge. I-am apucat amândoi umerii şi i-am strâns tare, fără să-l zgâlţâi, să nu-l omor eu, cu o clipă mai devreme.

A deschis ochii mari că ieşeau din orbite, işi proiectau pe fereastră lumina albastră, colorând parcă in alt fel frunzele galbene ale sălciei, pe care le scutura vântul. Mi-am dat seama că nu mă recunoştea, poate nici nu simţea că sunt acolo. Era în fiinţa lui o luptă, o zbatere, o încăierare năprasnică între două forţe contrare, sfârşita cu două vorbe, un strigăt redus la o şoaptă:

— Unde este...?

N-a mai putut, sau n-a vrut să pronunţe numele nici în ultima clipă?

42

Nemulţumirea pe care o simt de când m-am apucat să scriu cartea,

şi dinainte, când nu mă decideam pe ce cale să pornesc din câte mi se deschideau în fată, este cu n-am avut posibilitatea să intru în legătură cu toţi, sau măcar cu o parte din contemporanii mei care se pregătesc de acelaşi lucru, să povestească întâmplările semnificative din timpul nostru de viaţă. În perioada abordată acum de mine, evenimentul cel mai important, mai dramatic şi cu cele mai grave consecinţe in istoria timpului rămâne războiul. Pentru întâmplările secundare, privind viaţa unor oameni, eroi în carte, fiecare va scrie ce crede ca poate să ilustreze mai bine societatea din acea vreme, fiecare autor având câmpul său personal de observaţie, putând să-l exploreze si să-l exploateze după propria sa fantezie. Cu cât vor fi mai multe evocări, şi mai variate, cu cât va fi posibil ca nici una să nu o repete pe alta, cu atât mai bine va fi şi pentru cel care scrie, şi pentru cine citeşte.

Însă, cât priveşte războiul, trebuie respectată o unitate de vederi, altfel, dacă fiecare ar interpreta în felul lui acest eveniment capital al vremii noastre, lumea n-ar mai şti ce să creadă şi s-ar putea prea bine sa înţeleagă faptele de-andoaselea. Pe ele altă parte, nimeni, nici chiar comisiile de istorici nu pot cuprinde în privirea lor acest imens teatru planetar care a fost războiul al doilea, indiferent ce mijloace de informaţie ar avea la dispoziţie şi oricât de acordate ar fi punctele lor de vedere. Sunt înclinat să cred că vor fi tot atâtea versiuni ale istoriei, câţi istorici îsi vor da părerea. Fiindcă sursele lor de informare vor fi diferite; una va spune o tabără, un guvern, un partid, o grupare de oameni, şi alta tabăra cealaltă. Comunicatele lor, cercetate astăzi, se bat cap în cap, adesea, şi războiul fiind rămas departe în urmă, martorii impuţinându-se, iar memoria celor rămaşi în viată fiind în scădere, se prea poate ca minciuna să pună in umbră adevărul. Sursa cea mai sigură şi mai lesnicioasă de informaţie ar fi ziarele vremii: să compari pe cele ale unei tabere cu celelalte, să apreciezi in procente gradul de credibilitate al fiecărora şi să faci media. Dar oare poate omul, fie el de cea mai bună credinţă, să se păstreze nepărtinitor, să nu sufere influenţe din afară, propaganda părţilor, una mai abilă ca alta? Căci după încheierea păcii, când nici una din părţi nu va fi pe deplin mulţumită, atât învinşii cât şi învingătorii continuă să-şi susţină cauzele pierdute sau câştigate şi aşa, într-un fel războiul continuă; în vremea noastră i s-a găsit şi un nume, războiul rece, fiindcă se duce fără un foc de puşcă. În realitate, cu tot numele lui, uneori este foarte fierbinte.

Apoi, omul chemat să judece poate fi condus de simpatii sau antipatii cu atât mai primejdioase cu cât nu au o explicaţie, se datoresc unor capricii incontrolabile, sau chiar stării lui fizice, bunei sau proastei funcţionări a unor organe, stomacul, ficatul sau splina şi celelalte, sperând că n-ar putea fi implicat chiar creierul, căci atunci e caz de

incompatibilitate deplină.

Mai mult decât tot ce am spus, mi s-a întâmplat ca in chiar două ziare ale noastre, care aveau de apărat o cauză comună, să găsesc informaţii contradictorii, privind una şi aceeaşi situaţie, de interes identic pentru amândouă.

Nu ştiu bine până unde pot computerele să suplinească judecata noastră, şi nu ştiu mai ales dacă vreodată ne-ar putea suplini şi sentimentele. Doar când ele voi ajunge în stadiul acesta, am avea o informaţie necontroversată despre mersul istoriei. Deocamdată rămân nelămurite uneori până şi rezultatele meciurilor de fotbal, când se întâmplă ca un singur om să ia o decizie împotriva a ceea ce au văzut treizeci de mii de martori.

Eram copil în timpul primului război mondial, am văzut destule cu ochii mei, dar nu totul, multe le-am auzit, dar nu pe toate. Ziarele nu le citeam, fiindcă abia începeam să învăţ abecedarul; radio nu exista, televizorul nu putea să şi-l închipuie nimeni, decât poate cei care aveau să-l inventeze, dacă erau născuţi la vremea aceea. Dar, din puţinul cât am văzut şi din ce-am aflat de la alţii, când m-am apucat să scriu despre război, după ce îmi depăşisem maturitatea, nu mi-a venit prea greu, fără să spun că a fost o joacă. Atunci prima oară un război s-a numit mondial, fiindcă s-a întins pe mai multe continente, dar dacă ne uităm pe hartă şi haşurăm cu roşu teritoriile beligeranţilor, vedem că ele acopereau abia o câtime din suprafaţa pământului. În Europa chiar, de unde a pornit conflagraţia, multe ţari nu s-au amestecat in luptă, una din ele aflată tocmai în mijlocul prăpădului. (Desigur ea reprezintă un caz special, simplu de explicat, mai ales că a rămas tot neutră şi în războiul al doilea când, de astădată frontul, de o parte şi de alta a ei, se întindea până la Oceanul îngheţat de Nord şi pâna in Marea Mediterană). Nu mă mai întorc la primul, n-aş mai avea să amintesc decât Statele Unite şi Japonia. Despre încăierările din Asia Mică şi alte gilceve, astăzi uitate, am aflat târziu după ce se făcuse pace; la vremea lor n-am auzit o vorbă.

Mai erau războaie izolate pe un continent sau pe altul, cum sunt şi astăzi, sunt încontinuu, însă acelea aveau cauze locale, nu se legau între ele, şi cu atât mai puţin s-ar fi legat de ceea ce se întâmpla în Europa. Insă aproape toate acestea, aşa dispersate cum erau, în războiul al doilea s-au contopit, ceea ce m-a făcut să-mi închipui lumea ca o mare orchestră simfonică, unde când studiază o partitură nouă, grupurile de instrumente fac repetiţiile separat, în camere diferite, ca abia pe urmă să se unească în sala de concert, cu dirijorul în fată.

Nu vreau să denaturez nici ideea de muzică, nici pe aceea de răfuială omenească dacă îmi închipui al doilea război mondial, ca pe un

gigantic concert simfonic, într-un amfiteatru invers, convex vreau să spun, cât tot pământul. Se înţelege că pentru un asemenea ansamblu un singur dirijor n-ar ajunge, ar fi mai mulţi, sincronizaţi electronic, şi in loc de baghetă ar avea în mână câte o puşcă. Iar eu, auditorul care trebuie să fac la sfârşit cronica muzicală, în ce loc să mă plasez ca să aud totul?

Nu-mi rămâne decât să-mi recunosc neputinţa. De aceea în prima pagină am spus că mă aflu în faţa unui manuscris care îmi face frică. Războiul a avut, geografic, o întindere prea mare, politic implicaţii prea multe, tehnic posibilităţi duse prea departe, iar ură şi cruzime mult peste tot ce-am spus mai înainte. Nimeni nu va izbiri să cuprindă toate acestea. Fiecare să declare ce poate, iar mai târziu, cineva căruia i se vor prezenta toate mărturiile, un om sau un computer, va face sinteza.

* * *

Războiul e marcat in memoria mea cu semne mari de răscruce, asupra cărora nu am deliberat ci s-au impus singure, încetul cu încetul, pe parcursul a numeroşi ani după ce le trăisem. Cum nu am şi zadarnic aş căuta să găsesc un sistem de organizare a tuturor acestor evenimente, nu-mi rămâne decât să iau pe câte unul în parte, cum imi vine în minte, fără să respect cronologia care, după cum se va vedea la urmă, e lipsită de importanţă în realizarea unei sinteze. Ea se încadrează între două mari jaloane, primul, amintit mai de mult, pactul Ribentrop-Molotov, de la Moscova, urmat de începutul războiului, cu invadarea Poloniei. Pe mulţi actul acesta i-a surprins şi i-a dezamăgit; pe alţii i-a umplut de consternare. Au fost însă şi unii, fanatici admiratori ai lui Stalin, care îşi frecau mâinile cu satisfacţie, socotind că ideea pornea dintr-o scânteie de geniu; se ştia că Anglia şi Franţa nu vor sta cu braţele încrucişate, vor interveni ca în 1914, se vor ciocni cu Hitler şi se vor măcelări unii pe alţii, până ce-şi vor pierde vlaga, lăsând cale liberă celor ce de mult le pregătea ştreangul, după cuvântul istoric. Adevărul este că ar fi fost logic să se întâmple aşa, avantajul revenea părţii ramase deoparte, astfel că ideea era într-adevăr genială, şi genială ar fi rămas până la urmă, dacă nu intervenea o dată necunoscută: Hitler, neîncumetându-se să debarce în Anglia, a socotit că-i va fi mai uşor să atace în partea opusă, încălcând pactul semnat cu mai puţin de doi ani înainte.

Cât priveşte ultimul reper, cel care a marcat sfârsitul, nu mi se pare la fel de unitar, capitularea Germaniei a fost numai o fază, ce-i drept prima în importanţă: i-a urmat însă capitulareea Japoniei, nu fără zvârcolire, e destul să mă gândesc la bombele atomice de la Hiroşima şi Nagasaki. Şi războiul tot n-a fost gata, decât odată cu procesul de la Nurnberg, judecata finală, deşi cam simbolică, principalul vinovat, cu

principalii complici fiind lipsă. Dar, în sfârşit, cineva a dat socoteală, şi-a primit pedeapsa în ştreangul pregătit pentru alţii, deveniţi parte în ocupaţie.

Intre cele două repere, începutul şi încheierea, se înşiră evenimentele principale, secundare şi cele mărunte care vor servi la reconstituirea războiului. O ierarhizare a lor e necesară, n-au avut toate aceeaşi importanţă şi n-au fost la fel de concludente: să nu uităm însă că un eveniment mărunt înseamnă mii de morţi, oraşe şi sale distruse, jale şi suferinţă. Mi-e destul să mă gândese la Oradour şi Lidice.

Pentru noi, în spatele frontului, prima zgâlţâială care i-a dezmeticit chiar şi pe cei culcaţi pe-o ureche, sau incă încrezători într-o armă secretă a lui Hitler, a fost bombardamentul aerian de la 4 aprilie 1944 asupra Bucureştilor. L-am evocat în două cărţi, s-au impus singure şi nu le puteam respinge, în a treia nu voi pune decât ce am omis altădată.

A doua zi, comunicatul oficial, ca o jelanie, îl califica drept crimă, înfiera sălbăticia americanilor. Dar în acelaşi timp, lăsând la o parte bombardamentele asupra Germaniei, cu distrugerile uriaşe de la Hamburg şi Dresda, de pildă, ca să nu mai amintesc Berlinul, americanii şi aliaţii bombardau Franţa prietenă, unde oamenii, ieşind de sub casele dărâmate, fluturau steagul tricolor şi strigau ura. Rotterdamul, lovit în 1940 de nemţi, în 1944 a fost prefăcut in ruină de către aviaţia aliaţilor.

* * *

La 3 aprilie după-amiază luasem de la piaţă câteva lădiţe cu răsaduri de petunii, floarea cea mai potrivită cu terasa de la ultimul etaj al unui bloc unde locuiam pe vremea aceea. Era o floare modestă dar îmi plăcea pentru culorile ei vesele şi pentru parfumul de seară şi de noapte, intra în casă pe fereastra deschisă, il simţeam în timpul somnului şi dacă deschideam ochii o clipă, mă pomeneam zâmbind, chiar dacă nu aveam motive de bucurie.

A doua zi m-am sculat de vreme, înainte de a se ridica soarele peste case, ca să le răsădesc cât mai era umbră. Ştiam că este ceva superflu, oamenii aveau alte preocupări decât să-şi pună flori pe terase şi pe balcoane, făceau provizii de mâncare şi cine avea unde să plece se pregătea de refugiu. Erau ani de zile de când îmi umpleam terasa de petunii, între ele îmi petreceam o parte a zilei, iar noaptea, cum am spus, mă vegheau tot timpul. Acum prima dată, când am început să le iau din lădiţe una câte una şi să le pun în pământul afânat din jardiniere, m-am întrebat ce se va întâmpla cu ele, căci nu ştiam nici ce se va întâmpla cu mine; voi mai fi aici să le ud seara iar a doua zi să le spun bună-dimineaţa? Erau răbdătoare, se mulţumeau cu puţin şi înfloreau până toamna, când cădea bruma, dar nu cred că ar fi putut să trăiască în părăsire.

Frontul ajunsese la Iaşi, gările gemeau de oameni refugiaţi din Moldova. Până unde ne puteam retrage? Plantând florile îmi luam rămas-bun de la ele.

Am auzit soneria, pe neaşteptate, nu mă căuta nimeni atât de devreme. Eram murdar de pământ pe mâini, n-am mai apucat să mă spăl, fiindcă soneria s-a auzit încă o dată şi m-am gândit că afară e cineva zorit, care avea nevoie de mine, altfel n-ar fi fost aici atât de devreme.

Aştepta în faţa uşii, cu un pardesiu pe umeri şi cu o valiză în mână. Trecuse un an de când o văzusem ultima oară, şi se schimbase, dar am recunoscut-o din prima clipă, iar apariţia ei nu m-a surprins decât în clipele următoare.

— De unde vii?

— Nu vin, ci plec. Sunt în drum spre gară.

Aşa cum eram murdar de pământ, nu puteam să-i întind mâna. M-am dat deoparte, lăsând-o să treacă.

— Intră, Eni!

Ce simplu fusese în prima zi, când mă aducea de la doctor, cu un pansament negru la ochi. Nici nu mai ştiam, fusese stângul, sau dreptul? Cred că memoria mea eliminase tot ce se lega de întâlnirea noastră. Abia in casă, după ce a lăsat valiza jos, mi-am adus aminte, în timp ce îşi scotea pardesiul de pe umeri, că în ziua aceea avea pe ea halatul alb de infirmieră. Şi, întocmai ca atunci, fără să-mi spună o vorbă decât cea de la uşă, s-a dus pe terasă, a mângâiat petuniile răsădite: mi-am adus aminte că prima dată rupsese una ca să şi-o pună la cheutoarea halatului.

Era cu spatele, nu puteam să-i văd ochii.

In decurs de un an o văzusem o singură dată, era iarna, pe seară, ningea albind strada; sus, sub felinarele camuflate fulgii păreau albaştri, mi se părea o ninsoare artificială. Multe mi se păreau artificiale, viaţa mea înainte de toate; deşi nu eram lipsit de satisfacţie, nu credeam că mai exista ceva de durată, trăiam provizoriu, de azi pe mâine. Singura certitudine era că frontul se apropia repede. Privind harta, măsurând spaţiul dintre Urali şi Atlantic mi se părea că pe meridianul nostru era locul unde se va da lupta decisivă, vom fi striviţi între o forţă şi alta. Nu mă aflam sub influenţa nimănui, fiindcă de îa moartea lui Alion nu mai vorbeam cu nimeni despre viitorul omenirii, era preocuparea mea, întemeiata pe felul cum mergea războiul, că aici va capitula armata germană, după ce va face să explodeze deasupra noastră, într-un act furibund, ultimele lor mijloace de distrugere. Am avut norocul să se întâmple altfel, dar nu ştiu câti oameni în ianuarie 1944 gândeau altfel decât mine, în afară de cei care nu ştiau ce se

intâmplă pe pământ, căci erau şi din aceştia, oricât ni s-ar părea de necrezut astăzi.

Aviaţia americană bombarda Sofia, ştiam că ne va veni rândul şi nouă, era o primejdie inevitabilă şi cea mai apropiată.

Eni ieşea de la biroul lui Faur, doar aşa am recunoscut-o; altminteri mi-ar fi fost imposibil să mi-o închipui, îmbrăcată cu o blană de sconcs atât de scumpă şi atât de izbitoare intr-o iarnă de război, când nu ştiam dacă vom mai apuca altă iarnă. Era în capul gol, poate ultimul ei semn de independenţă tinerească. S-a uitat în sus, fulgii de zăpadă îi cădeau pe faţă, bănuiam că se bucură, numai copiii şi oamenii fără griji se bucură când ninge. Faur venea după ea, a ocolit maşina trasă la trotuar, pe care nu o remarcasem, fiindcă mi-era gândul în altă parte, altminteri trebuia să-mi fi dat seama dintr-o dată, fiindcă locul unde staţiona, pe strada Polonă, îl cunoşteam de atâta vreme. E adevărat că mă duceam tot mai rar pe acolo, şi numai la insistenţele lui Faur; nu vroiam să aibă impresia că îi purtam vreun resentiment, şi mai ales dintr-o cauză pe care n-o puteam recunoaşte. Dar, cu toată cordialitatea lui în relaţiile noastre, între noi apăruse o despărţitură, nu un zid, ci o treaptă. In ziua când Eni coborâse de pe motocicleta mea şi se urcase in limuzina lui scumpă, atâţ de distanţată de mijloacele mele, iar eu rămânând singur, în ploaie, pe marginea şoselei, mi-am dat seama că făceam parte din două lumi diferite, şi, oricât aş fi ţinut la lumea mea, şi cu oricâtă hotărâre aş fi apărat-o, fără să mă lepăd de ea nici într-o zi nenorocoasă, lumea lui era mai puternică.

Nu vroiam s-o subjug pe Eni, dar ea n-avea de unde să ştie, poate aştepta ziua când s-o cuprind cu braţul pe după umăr, ceea ce aş fi făcut cu dragă inimă, dacă nu mi-ar fi fost gândul in altă parte. O înconjurasem însă de atenţii, dându-i ce aveam disponibil, o prietenie în aer liber şi în goana motocicletei. Pentru o fiinţă dezrădăcinată, şi atât de greu să fie înţeleasă, prietenia aceea putea înlocui chiar şi o dragoste, păstrând-o în formă de sublimare. Mă feream să fac un pas înainte spre un deznodământ logic, dar interzis atât timp cât nu puteam să fiu pentru ea ceea ce ar fi avut nevoie şi dreptul să aibă.

Cu toată amărăciunea de a o vedea că pleacă, a trebuit să recunosc că nici eu nu puteam să-i dau mai mult decât Faur, nu eram mai liber ca el, deşi legămintele mele nu aveau întărirea vreunui martor, în afară de propria mea conştiinţă. Nu am vrut s-o judec pe Eni nici când am văzut pe ea cordonul din împletitură de aur, pe care eu nu aş fi putut să i-l dăruiesc nici odată. Nu l-am judecat nici pe Faur; în situaţia lui poate nici eu nu aş fi făcut altfel. Cordonul de aur era unul din micile lui prisosuri, şi cine trăieşte în prisosinţă îşi schimbă fără voie punctul de vedere asupra vieţii. Mă revolta însă tocmai viaţa, pentru puterea ei de

corupţie, care dă celui bogat nu doar alt trai decât săracului, ci şi o altă gândire.

Când Eni îmi spusese că Faur o cerea de nevastă am strâns din dinţi ca să nu urlu, acum aveam motive să-l judec, era o ticăloşie, nu-i fusese de ajuns cordonul de aur. N-am vrut s-o trezesc cu brutalitate, putea să fie în stare somnambulică: opoziţia mea însă a fost categorică, i-am spus NU, cu toată puterea, cu scârbă şi ură, când mi-a cerut sfatul dacă să accepte cererea în căsătorie.

Pe urmă m-am dezinteresat de soarta ei. Iar ea nu mi-a mai dat nici un semn de viaţă; motocicleta era uitată.

La Faur mă duceam uneori, acasă, mai mult pentru Laura, sau numai pentru ea, o vedeam tot mai tristă, iar relaţiile cu bărbatul ei mi se păreau tot mai convenţionale. Probabil el nu era la prima aventură, biroul cu budoarul de alături dovedea planuri clare, şi incă o dată viaţa îmi apărea, măcar într-o privinţă, ca o proxenetă fără scrupule. Mă uitam cu simpatie şi cu tristeţe la perechile de tineri care stăteau strânşi unul în altul, pe câte o bancă, în Cişmigiu, pe ploaie si pe ninsoare, fiindcă nu aveau alt loc unde să se întâlnească. De când e lumea, oamenii luptă pentru pâinea la care au dreptul, dar nu mai puţin drept ar avea un băiat şi o fată la o cameră caldă.

Pentru Laura aveam cam aceeaşi prietenie ca pentru Eni, poate puţin mai tandră dar în acelaşi timp mai reţinută, fiindcă nici relaţiile noastre nu puteau să fie aceleaşi. Nu m-am îndoit că pe Eni un gest de apropiere din partea mea, făcut cu discreţie n-ar fi contrariat-o, ea n-avea alt judecător decât liberul ei arbitru. Pe când Laura datora credinţă bărbatului ei, printr-o lege proprie, adoptată fără nici o constrângere, cu toată fiinţa, din ziua căsătoriei.

Tristeţea ei mă durea; uneori când, aşteptându-l pe Faur stăteam alături, în faţa şemineului de faianţă albastră, unde o găsisem la prima mea venire în casa lor, aş fi vrut să-i spun o vorbă, nu ştiam care, ca să înţeleagă că nu era singură, şi mă aflam acolo nu ca să-mi fie bine, căci nici nu se putea să-mi fie, ci ca să simtă cât îmi era de dragă inima ei chinuită. M-am înfrânat să nu-i apuc mâna rezemată pe braţul fotoliului, mi-a fost teamă nu de ea, că ar fi vrut să şi-o retragă, ci de mine, că nu i-aş mai fi dat drumul.

Pe măsură ce trecea timpul şi Faur întârzia seară de seară, o simţeam tot mai slabă, până ce odată mi s-a părut că se clatină. Poate atunci dacă i-aş fi apucat mâna mi-ar fi lăsat-o în voie. M-am abţinut, infrângându-mi toate pornirile, şi cum nu fusesem niciodată atât de înverşunat cu mine, am înţeles câ în firea mea se produsese o schimbare, a cărei cauză nu putea să fie decât războiul.

După un timp, văzându-l pe Faur tot mai rece, uneori absent până la

nepoliteţe, am legat atitudinea lui de ccea ce îmi spusese Eni, m-am gândit că poate într-adevăr vroia s-o ia de nevastă, şi pregătea atmosfera să divorţeze de Laura. Anul nou 1944 m-a găsit în casa lor, în mijlocul a numeroşi oameni invitaţi la sărbătorirea revelionului. Era cam la o săptămână după ce o văzusem pe Eni plecând cu Faur de la biroul lui din strada Polonă. M-am tras lângă un gard de seândură înnegrită, nu vroiam să ma vadă, mi-ar fi fost mai bine să nu-i văd nici eu, dar era prea târziu să închid ochii. Am fost surprins că Faur a ocolit maşina, să se urce la volan, şi abia după aceea a deschis portiera din dreapta, să se urce şi Eni. Deşi nu toată lumea o avea aceeaşi părere, eu, unul, dau multă însemnătate felului cum se poartă un bărbat cu o femeie, in unele cazuri. Nu socotesc că e doar o prejudecată datoria de a-ţi scoate pălăria în ascensor, daca se află acolo şi o femeie, sau să nu-i dai locul cel mai bun la un spectacol sau in tren, şi oriunde; şi când mergi cu ea pe trotuar, să n-o laşi în partea pe unde trec maşinile, creând vârteje, scoţând fum şi ridicând praful: de asemeni, să nu rămâi pe scaun când o femeie îţi întinde mâna. Iar în maşină să nu te urci decât după ce i-ai deschis portiera şi ai aşteptat să se instaleze; iar când o conduci la casa ei, să nu pleci până ce nu a intrat şi a închis uşa pe dinăuntru.

De mult femeia şi-a câştigat drepturi egale cu bărbatul, ceea ce este recunoscut în toata lumea, în afară de ţările necivilizate sau cu moravuri inverse decât ale noastre Femeia însă, prin natura ei mai gingaşă, prin inegalitate biologică, trebuie să rămână protejata bărbatului, aşa cum am spus demult şi nu o singură dată. Iar un gest, superflu în aparenţă, cum ar fi cele amintite mai înainte, dovedind respectul omului mai puternic pentru fiinţa care îi înfrumuseţează viaţa, devine un act de protecţie.

În jumătatea de minut cât Eni a rămas în picioare, lângă portieră, sub fulgii albăstrui de ninsoare, mi-a părut tristă, fără să-i văd faţa, fiindcă însăşi situaţia e tristă; mi-am amintit cât de prevenitor fusese Faur cu ea, în ziua când o cunoscuse şi o luase cu maşina, de lânga mine. Acum uitase; era ca un curcan sătul, cu guşa îndopată de boabe. Dacă purtarea lui mă surprindea, înca mai mult m-a surprins atenţia şi tandreţea pe care i le-arătat Laurei în noaptea revelionului, în chip inexplicabil după atitudinea distantă din ultima vreme, când îmi intrase în cap bănuiala că urmăreşte să divorţeze.

Era lume destul de multă ca să mă pot socoti singur, iar celorlalţi să le par absent, fiindcă nu le stăteam in drum şi mă feream să le întâlnesc ochii. Mă simţeam acolo ca un colet adus prin poştă la o adresă greşită; dar nu ştiam nici care ar fi fost adresa cea bună, locul unde m-aş fi dus din propria mea dorinţă; venisem din apatie, şi poate dintr-o solidaritate secretă cu Laura. Sosisem ultimul, când casa era

plină şi mai rămâneau numai câteva minute până la miezul nopţii. M-a izbit mulţimea uniformelor, generali şi alte grade mari, probabil din ministerul care avea în grijă înzestrarea armatei, datorită căreia afacerile lui Faur prosperaseră atât de repede. Dar el era şi furnizorul armatei germane, ţesătoriile lui fabricau postavul pentru uniformele şi mantalele soldaţilor, zeci de mii de metri zilnic; oricât de neamestecat aş fi fost în asemenea treburi, nu-mi era greu să-mi închipui câţi bani costau aceste furnituri, care în timp do război se plătesc fără tocmeală, şi câţi din ei alunecau în buzunarele unora din oaspeţii lui Faur, civili sau in uniformă; dintre aceştia nu lipseau nici reprezentanţi ai armatei germane, nici delegaţi ai ministerelor economice, veniţi de la Berlin să încheie contracte cu România. Din curtoazie, se vorbea cu precădere limba germană; putinii care nu o cunoşteau stăteau stingheri pe lângă pereţi, cu paharul de şampanie în mână.

Târziu, după miezul nopţii am putut să mă apropii de Laura, ca să-i urez mulţi ani de fericire, fără să cred in ei, cum îmi închipui că nu credea nimeni; îşi puneau speranţa în şampanie, să se amăgească până la ziuă. Toţi ştiau că în primăvară frontul o să ajungă la Nistru; dar ciocneau paharele pentru victorie, nu-şi mărturiseau adevăratele gânduri, erau datori să spere într-o mare contraofensivă, în arma secretă, îşi scoteau pieptul înainte, sub uniformă sau sub plastronul fracului, pocneau din călcâie, civilii ca şi militarii, şi ridicând paharul strigau „Heil Sieg!“. Pe urmă se auzea câte un răzleţ „Heil Hitler!“, care îi făcea pe ceilalţi să se înroşească, fistâciti, parcă surprinşi în pielea goală. Fiecare credea că o să strige vecinul, şi tăcerea lui va rămâne neobservată. Şi apoi, salutul hitlerist nu era încă introdus în armată, generalii, deşi băteau în retragere, îşi păstrau o ultimă iluzie de autonomie, aveau s-o piardă în şase luni, după atentatul esuat împotriva lui Hitler.

Laura stătea în picioare lângă şemineu şi primea urările oaspeţilor, care veneau pe rând să-i sărute mâna. Şi abia acum, când am putut s-o privesc îndelung, nestânjenit, fiindcă nimeni nu se ciocnea de mine, am descoperit că în locul sfielii ei, uşor tristă cum îmi rămăsese in minte de la prima noastră intâlnire, avea pe faţă siguranţa de sine a omului care şi-a învins toate slăbiciunile, dar fără nici o urmă de trufie, pastrând aerul dulce de altădată. Iar felul cum ridica mâna s-o întindă oaspeţilor, demn şi elegant, fără ostentaţie, era un gest de regină. Ea, care când o cunoscusem se ridicase în picioare, atât de intimidată că nu mai putea să se controleze!

Niciodată nu putusem să privesc atât de îndelung o femeie, fără teama că alţii mă privesc pe mine; aveam senzaţia de atâtea ori râvnită a omului invizibil, care vede tot, fără să-l vadă nimeni.

Acolo a rămas, până aproape de ziuă, când am plecat, înaintea celorlalţi oaspeţi: părea pe deplin suverană, în drept să-şi facă singură legile, nu-şi recunoştea nici o obligaţie de stăpână a casei, serviciile reveneau chelnerilor aduşi de la Capşa şi conduşi, ca un majordom, de Victor, pronunţat franţuzeşte, un parizian mai puţin cunoscut publicului, fiindcă organiza numai marile recepţii, când îşi punea la butonieră rozeta Legiunii de onoare.

Datoria de gazda şi-o făcea Faur, radios cum nu-l mai văzusem, imi închipuiam că avusese o nouă izbândă, şi poate îşi pregătea alta, chiar atunci, în noaptea revelionului care pentru oamenii de afaceri nu-i niciodată o simpla petrecere. Cine încheie până la a douăsprezecea bătaie a orologiului o tranzacţie convenabilă, îşi asigură un an nou de prosperitate. N-am fost niciodată în pielea unuia din aceştia, şi în general tranzacţiile mele s-au dovedit totdeauna nechibzuite. Dar legea o ştiam şi credeam în ea, deşi o verificasem o singură dată.

43

Într-un timp când nu eram prea înlesnit cu banii, îmi doream un macferlan expus în vitrina unui magazin de lux de pe Calea Victoriei, pot să-i spun şi numele, Neuman (Avea chiar şi o sucursală, la Braşov, de unde mai târziu am cumpărat un fular de la Paris, pentru o fată care dorea de mult să-l aibă. Atunci nu-mi lipseau banii, l-am luat fără tocmeală.) Insă cu macferlanul a fost altfel, mai întâi că nu era de la Paris ci de la Londra, croială şi stofă englezească; şi apoi, costa douăsprezece mii de lei, iar eu aveam numai şapte. Venea toamna, purtam un fulgarin ca o foaie de ceapă, frigul mă cam strângea în spale şi atunci m-am hotărât să fac o încercare, nu pierdeam nimic, numai că îmi lipsea îndrăzneala. M-am luat după spusele altora, şi intr-o luni dimineaţă, la ora deschiderii, mă aflam în faţa magazinului; cum s-a ridicat oblonul am intrat, eram primul. Un sfert de oră cât a durat tocmeala n-a mai venit nimeni, am avut noroc, altfel dacă mi-o lua cineva înainte şi cumpăra măcar o cravată, însemna că a făcut el safteaua, iar eu îmi pierdeam privilegiu] pe care mizasem. M-a intâmpinat un om simpatic, afabil, numai zâmbet, de parcă i-aş fi fost un prieten aşteptat cu bucurie; era îmbrăcat bine, la o firmă ca a lui nici nu s-ar fi cuvenit altfel, şi îşi freca mâiniie.

Şi astăzi mai simt un nod în gât când îmi amintesc ce tortură a fost să pronunţ cifra; între douăsprezece mii şi şapte, diferenţa era necuviincioasă, mă temeam să nu pară o insultă. Într-adevăr, auzindu-ma, negustorul s-a tras brusc înapoi, parcă ferindu-se de o lovitură, pe urmă a întors capul în spate, unde, după galantarele scumpe erau un tânăr şi o fată, probabil vânzătorii. Mi s-a părut că vrea să-i cheme în

ajutor, sau să fie martori; ce propuneam eu era o enormitate.

— Şapte mii, vai de mine! Pe mine mă costă zece.

L-am crezut şi m-a cuprins ruşinea, ce făceam cu nu mai era tocmeală ci impertinenţă. Mi-am cerut scuze cu o remuşcare sinceră.

— Îmi pare rău, domnule, am spus şapte mii fiindcă atât am în buzunar, dar îmi dau seama că preţul hainei e altul. V-am jignit din greşeală.

— În comerţ nu există jignire. Staţi puţin, nu-i motiv de supărare, putem să ne înţelegem. Unsprezece mii vă convine? ... Ia să încercăm haina. Rozica!

Fata a ieşit de după galantar, s-a dus la vitrină şi, ridicându-se pe vârful picioarelor a scos macferlanul. Era frumuşică, purta un halat cafeniu, în mişcare i s-au dezgolit picioarele până mai sus de încheietura genunchiului. Ar fi fost imposibil să nu văd, deşi mai întii mă interesa haina. Ştiam că nu va fi a mea, dar am îmbrăcat-o, măcar să mă aleg cu atâta. M-am privit în oglindă, negustorul stătea în stânga mea, fata in dreapta. „Vă vine ca turnată!" a spus el, cu admiraţie. „E foarte şic!“, a adăugat fala, cu un zâmbet.

Chiar dacă vroiau să mă flateze, spuneau adevărul, macferlanul era foarte şic (nu-i vorba mea) şi stătea ca turnat pe mine. M-am gândit în fugă de unde puteam să împrumut repede patru mii de lei, cred că aş fi găsit pe cineva, dar greu era să-i restitui. Aşa că am dezbrăcat haina, le-am mulţumit pentru bunăvoinţă şi m-am îndreptat spre uşă.

— Un moment! a spus negustorul, venind după mine.

Tocmeala mi s-a părut lungă fiindcă era penibilă, altminteri n-a durat decât un sfert de oră. Nu o pot asemui cu un duel, fiindcă nici o clipă n-am luat ofensiva, am stat tot timpul în apărare: „Nu insistaţi, domnule! Peste ce-am spus, n-am nici un leu; căutaţi-mă în buzunare! “ „Nici zece?"... „Nici nouă? ...“

În minutul al cincisprezecelea mi-a pus haina in braţe cu un oftat pornit din fundul sufletului: „Poftim! Şapte mii! Am avut ghinion să vii luni dimineaţa!“ Şi-a dat banii prin barbă. „Eu ştiu de la tatăl meu, şi el ştia de la bunicu, dacă laşi luni dimineaţă un client să plece făra să cumpere, îţi merge rău toată săptămâna!"

Acestea se întâmplau în toamna anului 1937. Macferlanul l-am purtat până după război şi cred că a fost haina cea mai frumoasă pe care am avut-o vreodată; gri închis, cu dunguliţe negre, in diagonală, făcea să se scurga pe de lături vântul din faţă.

Pe negustor îl chema domnul Weiss, dar îşi spunea Albu, ceea ce nu i-a salvat magazinul de la românizare. Intre timp ne împrietenisem, era în drumul meu când mergeam la redacţie; intram uneori să-i spun bună ziua ii făcea plăcere; deşi fusese nevoit să-mi vândă in pierdere îmi

purta simpatie, poate după târgul făcut cu mine avusese o săptămână deosebit de norocoasă. Bineînţeles că n-am mai intrat niciodată în prăvălie luni dimineaţa; de altfel, la redacţie mă duceam pe seară, mă sculam târziu, mă culcam aproape de ziuă, pentru macferlan fusesem nevoit să fac un sacrificiu.

Am pomenit de acest om, fiindcă mi-am amintit de el în noaptea de Anul nou petrecută la Faur. Era singurul om de afaceri pe care îl cunoscusem mai îndeaproape, îmi prilejuise şi o experienţă fructuoasa, din toate punctele de vedere, şi, cu toată distanţa enormă dintre întreprinderile unuia şi ale altuia, puteam să fac un început de comparaţie, între gazda mea din noaptea revelionului, şi fostul patron al magazinului Neuman. Ca un om de afaceri să câştige, gândeam, trebuie înainte de toate să aibă ştiinţa de-a pierde.

Că Faur câştigase peste cea mai avântată din năzuinţele sale, nu încăpea vorbă. Dar ce pierduse? Nu ştiam, şi nici nu puteam să-mi închipui. Poate pierdea şi câştiga chiar şi în această noapte de petrecere. Deşi ochii mei erau îndreptaţi mai mult înspre Laura, nu-l pierdeam nici pe el din vedere, îi înregistram gesturile în sclipiri scurte, ca nişte „flash"-uri, pe care apoi puteam să le interpretez în linişte. Fără o clipă de răgaz, fără un semn de oboseală, fără a înceta să zâmbească, trecea de la un grup la altul, la civili şi la militari, cu un general la braţ, când român, când neamţ, se făcea nevăzut în biroul lui, izolat de petrecere printr-o draperie grea, trasă peste o uşă dublă, capitonată. Nu întârzia mult, cinci minute, poate la el cheia succesului era să convingă sau să se lase convins repede.

Îmi închipui că nu toate aceste scurte conferinţe erau fructuoase, uneori pierdea, dar nimeni nu şi-ar fi dat scama, figura lui radioasă nu se întuneca niciodată. Şi apoi, a pierde e un cuvânt atât de relativ! Un câşlig cât de cât mai mic decât cel prevăzut, se numeşte tot pierdere, iată optica oamenilor de afaceri.

Un exemplu avea să-mi dea chiar domnul Albu, numai la câteva luni după revelionul din casa lui Faur. Era în vara anului 1944, după bombardamente. Îi pierdusem urma, de multă vreme magazinul era românizat, nu ştiam pe unde umblă şi ce face, poate plecase din ţară, când m-am pomenit cu un telefon: "Aici e Weiss!" Am avut o ezitare. „Cine? Domnul Albu?“ "Acum mă cheamă Weiss, aşa să ştii!“ Mi-a propus să ne intâlnim într-o cafenea, pe la piaţa Sfântu Gheorghe "pentru o afacere". Afacerea depindea de Faur, i-am pus în legătură pe unul cu altul şi aşa s-a închis un cerc în amintirile mele.

Până atunci, acolo la cafenea, după ce nu-l mai văzusem de multă vreme, îmbrăcămintea lui, atât de elegantă mai înainte, era cam ponosită, se vedea şi pe faţă că nu o duce prea bine. „Ce mai faci,

domnule Weiss? Cu ce te ocupi?" „Afaceri pe picior. Tocmai despre asta vreau să stăm de vorbă.“

Ştiam ce înseamnă „afaceri pe picior", vânzări si cum părări de mărfuri, adesea pe nevăzute, tranzacţii incheiate la cafenea, fără birou, fără firmă. Nu cunoşteam însă nici un om care să le practice, credeam că mai degrabă ar fi o glumă, mai ales după ce văzusem la teatrul Baraşeum o revistă, cu un scheci care ilustra cu un haz cam trist tocmai acest soi de afaceri. Înainte de-a afla despre ce era vorba, cum voi povesti altă dată, i-am spus: „Domnule Albu, până una alta, te rog să primeşti patru mii de lei, pe care ti-i datorez de când am cumpărat macferlanul." „Macferlanul?" Nu-şi aducea aminte, căuta în memorie, până ce a început să râdă, râsul trist al paiaţei. „Bata-te să te bată! Dă-mi o mie, să nu spun că n-am avut nici un câştig. Mă costase ceva mai puţin de şapte mii, era făcut în atelierul nostru, nu la Londra, cu stofă românească, Electa, de la ţesătoriile Dorobanţu. Dar ce stofă! Am fost odată la Londra, am vrut să-mi cumpăr stofa englezească, de un costum, aveam şi eu în prăvălie, dar ziceam că aici am să găsesc una mai bună, prima, cum poartă lorzii. Negustorul s-a uitat la hainele mele, a întors reverul, l-a pipăit pe amândouă feţele, pe urmă m-a întrebat ce stofă este. I-am spus, era sau Electa, sau Scherg, nu mai ţin minte. Iar el mi-a răspuns: „N-am alta mai bună".

(Amândouă ţesătoriile făceau acum parte din concernul lui Faur.)

Cea mai mare surpriză a fost pentru mine, atunci, în noaptea revelionului, schimbarea purtării lui Faur faţă de Laura. Alţii puteau să-şi închipuie că aşa fusese el totdeauna, curtenitor, înflăcărat, ca în cei mai fierbinţi ani ai tinereţii. Eu însă cunoşteam manifestările lui din ultima vreme, răceala, dispoziţia proastă când venea acasă, muţenia, incruntarea şi felul cum privirea lui trecea peste Laura ca peste o fiinţă neînsufleţită sau absentă. Iar acum, cu toate preocupările amintite in treacăt, n-o scăpa din ochi, întrerupea o conversaţie şi dădea fuga să-i spună o vorbă, îi săruta mâna, privind-o cu tandreţe, sau o săruta pe gât, gest prea intim să se facă de faţă cu lume străină, regulă pe care o dădea la o parte cu atâta naturaleţe că nu mai şoca pe nimeni. Când avea un răgaz mai mare se aşeza la picioarele ei. pe o pernă, ca îndrăgostiţii cei mai romantici. Îi cuprindea gambele cu hiatul şi îi săruta genunchii, prin rochia de voal, atât de suplă că lua forma rotulei.

Literatura, din care s-au inspirat atâtea filme, descrie adesea, până la ultimul amănunt, asemenea reuniuni şi altele, mult mai strălucite, baluri imperiale cu sute de oaspeţi, în saloane cât stadioanele de astăzi: nu spun mai mult, despre coafură şi toalete de pildă, fiindcă nu vreau sa cad tocmai în greşeala pe care o combat prin aceste rânduri. Dacă-i vorba de film nu mă pot opune, fiindcă filmul e făcut să se vadă,

nu să se imagineze, pornind de la o descriere. Ca în pardoseala de marmură lustruită a sălii de bal să se oglindească dansatorii în poziţia inversă, cu picioarele in sus, nu se cere nici o cheltuială suplimentară şi nici vreun efort din partea actorilor, căci imaginea se dublează de la sine, şi nici din partea spectatorilor, s-o perceapă, căci ei nu trebuie să-şi forţeze mintea spre a înţelege ce se întimplă: singurul efort e al celui care lustruieşte marmura, admiţând că lustrul n-ar fi un trucaj cinematografic. Apoi rochiile, coafurile si podoabele nu pot să lipsească, reginele şi doamnele de onoare împreună cu invitatele nu pot să apară în pielea goală, cu părul în laţe şi fără o pereche de pandative, un colier sau o diademă. Vedetele care le poartă nu le fac cu mâna lor, e treaba croitoreselor, a coafezelor şi a bijutierului. Iar spectatorul priveşte, nu trebuie să judece, n-are de făcut altceva docât să vadă.

Însă in cărţi oamenilor trebuie să li se găsească un loc in spaţiu, şi înfăţişarea lor trebuie măcar sugerată. Am folosit cuvântul măcar, ceea ce înseamnă un minimum; după ce am recitit fraza, mi-am dat seama că "a sugera" e destul, poate fi chiar un maximum. Omul care a învăţat să citească o carte -- şi ceilalţi nu mă interesează in cazul de faţă – e foarte sensibil la o sugestie, o prinde din zbor şi merge cu ea până la capăt. In tinereţe, un scriitor mai în vârstă, de la care am învăţat multe, imi spunea că e de ajuns să plantezi un palmier într-un colţ de plajă, să se audă o havaiană si te vei crede pe o insulă tropicală din Oceania.

Spaţiul unde apare un om poale să fie un câmp, un deal, un munte, cu un cort, o cabană, o casă şi tot ce mai derivă din ele, un palat cu un parc bunăoară. Am descris de multe ori şi pe larg asemenea subiecte, dintr-un nărav moştenit de la predecesorii mei, fără să-mi pese că unii cititori sar peste ele; le-am descris pentru mine, altfel nu puteam face personajele să acţioneze. E o greşeală, mă dezbăr de ea încetul cu încetul, de când am ajuns la convingerea că, dintre toate bunurile noastre, primele pe care trebuie să le economisim sunt cuvintele; sigur că nu este uşor, ai mult de gândit ca să alegi cinci, din zece. Dar oare, cuvântul „câmp" când nu-i folosit într-o lecţie de geografie nu poate, prin el însuşi, fără adaos de adjective, să redea imaginea peisajului neutru unde un om se mişcă şi nu ne interesează decât trecerea lui pe acolo. Adică atunci când nu-i atribuim intenţia să are, să semene şi să culeagă, nici să-şi facă un cort, o cabană sau o casă. De asemeni cuvântul „deal" şi cuvântul "munte". Adjectivele rămân necesare numai pentru a marca o particularitate, când e absolut necesar să deosebim un subiect de altul.

Chiar deunăzi am terminat de citit o carte, unde am găsit descrierea rafinată a unei case luxoase, cu detalii de admirabilă competenţă, şase pagini de erudiţie privind arhitectura, mobila, covoarele, tapiseria,

candelabrele, toate cu istoria lor, dusă până în pânzele albe. Am fost invidios, ştiind că n-aş putea niciodată să ajung atât de departe. Numai că acţiunea care se petrece in acest decor fastuos se reduce la câteva rânduri, un personaj masculin intră pe uşa budoarului (şi ce budoar, ce uşă, descrise mai înainte!), un personaj feminin se ridică de pe sofa, îl cuprinde în braţe şi spune: "Ce bine că ai venit! Mi-a fost dor de tine!“ Am crezut ca in decorul acela făcut cu atâta pricepere si atâta trudă se va mai întâmplâ ceva până la urmă, un furt de bijuterii sau o crimă, sau măcar că subreta va veni dimineaţa să dea draperiile la o parte. Nimic! Să fi spus barem ce s-a întâmplat între cele două personaje!

De două ore Laura stătea în picioare in faţa şemineului. Oaspeţii erau preveniţi că are o mică entorsă a gleznei, nimic grav dar îi este interzis să danseze. Bineînţeles că se dansa, în muzica patefonului cu amplificare fidelă. Nimeni din asistenţa nu era foarte tânăr, astfel se înţelege că nimeni nu dansa rumba, conga sau samba, despre care probabil nici nu auziseră. De altfel, în vreme de război şi cu atâti generali acolo ar fi fost o frivolitate. Generalilor le plăceau valsurile lui Strauss, neinterzise în Germania, dimpotrivă, la mare cinste, mai ales după Anschluss.

Înainte de sosirea primilor invitaţi, în budoarul ei de la etaj, Faur îi spusese Laurei în timp ce-i punea un bandaj elastic pe glezna sănătoasă: „Nu vreau să te ţină nimeni în braţe!" Apoi îi sărutase glezna cealaltă, la fel de suplă ca prima.

Cum flăcările din şemineu o băteau din spate, faţa îi rămânea în penumbră, nu-i desluşeam mimica, să-mi dau seama ce avea în minte. Atât doar că nemişcarea ei mi se părea stranie, nici santinelele nu stau aşa tot timpul, din când in când mai fac câţiva paşi într-o parte sau alta, sau iau arma pentru onor când trece un ofiţer prin faţă. Ca nimeni n-o invita la dans cunoşteam cauza, nu înţelegeam însă de ce niciunul din invitaţi nu se apropia de ea să-i ţină companie. Care cum sosise se aplecase să-i sărute mâna, dându-i prilejul să întindă braţul cu acel gest de regină, apoi se retrăsese cu discreţie. Dacă Faur îi prevenise să n-o invite la dans, nu-mi închipui că le recomandase pe deasupra şi să n-o agaseze. Dar probabil asiduităţile lui pe lângă Laura, gesturile tandre, uneori foarte intime, deveneau pentru martori imperative, să nu se apropie. N-am văzut pe nimeni uitându-se cu mirare, sau şuşotind prin colţuri şi aruncând priviri furişe; eu eram singurul mirat din toată societatea.

O singură dată Laura s-a aplecat şi a întors cu vătraiul un buştean în şemineu, ca să ardă mai bine, sau poate simţise nevoie să-şi dezmorţească trupul după o nemişcare de două ore; focul ar fi putut să-l potrivească valetul, de altfel se şi repezise să-i ia vătraiul din mână, ea

însă refuzase s-o ajute. Am descris această scenă fiindcă atunci, cum se aplecase şi flăcările o luminau mai bine, am văzut pe talia ei un cordon din împletitură de aur. În clipa următoare Faur s-a apropiat şi a ridicat-o, cuprinzând-o de mijloc cu braţul.

Trecuse de ora două noaptea, un general neamţ şi un general român cu nevasta tocmai plecaseră, dar ceilalţi continuau să petreacă, unii la dans, alţii la bar, la biliard sau la pocher. M-am simţit indispus dintr-o dată, fără cauză, am ieşit pe terasă, nu era ger mare, aveam nevoie de aer, sau de singurătate. În cartier nu se simţea zvon de petrecere, avea să se audă la ziuă când chefliii ieşeau în stradă, să ia drumul spre casă, bine dispuşi, înfierbântaţi, cu paltoanele descheiate, scoţând abur pe gură. Părea o noapte de provincie, ar fi trebuit să mă liniştească dar iată că indispoziţia din casă se transforma acum în tristeţe, şi tot nu ştiam cauza, mă rănise ceva nedefinit, o umbră mi se aşezase pe suflet. Uneori petrecerile mă întristează, dar acum nici măcar nu era petrecere ci o mascaradă care acoperea urzeli de tot felul, combinaţii misterioase, pândă, intrigă, bănuială.

Farurile unui automobil mi-au atras privirea în stradă; o limuzină neagră venise fără zgomot şi oprise la poartă. M-am mirat că nu avea luminile camuflate. Şoferul în livrea a coborât de la volan, a deschis portiera cu şapca în mână. L-am recunoscut, era Garibaldi, de patruzeci de ani in slujba domnului Pretoreanu. Iar limuzina era faimosul Bentlcy, care se învechea si nu se demoda în decenii.

Înainte ca domnul Pretoreanu să coboare mă lămurisem; la venire, înainte de miezul nopţii, Opelul Capitain, maşina lui de corvoadă, staţiona puţin mai departe de locul unde era acum limuzina, la intrarea de serviciu. Nu i-am dat atenţie fiindcă nu-mi trezea nici o bănuială, un Opel Capitain, fabricaţie germană, nefiind o raritate in anii aceia. Văzusem trei oameni carând in casă poveri, lădiţe, cutii de carton, dreptunghiulare, rotunde, acum înţelegeam că în unele erau sticle de şampanie, in celelalte fructe rare şi poate torturi festive. Abia la venirea domnului Pretoreanu, ducându-mă cu gândul în urmă, am identificat pe cei trei oameni cărora nu le dădusem atenţie: Garibaldi, nu în livrea ci cu haine de stradă, apoi Sobieski şi ultimul probabil lacheul, nu îl cunoşteam, fiind angajat de puţină vreme in locul celui care murise. Nu-mi puteam închipui că domnul Pretoreanu va veni de revelion la Faur. Darurile sosite mai devreme erau in stilul lui, totuşi nu aveam cum face o legătură.

A coborât destul de sprinten pentru anii lui, n-avea pe el nici şubă, nici palton, era în smoking şi in capul gol, în maşină fiind cald. Desigur; un Bentley nu se putea să nu aibă calorifer, cum au toate maşinile astăzi. Trecând printr-o rază de lumină venită din casă, monoclul negru

a scos o sclipire, putea să pară răsfrângerea unei scântei de la troleul tramvaiului electric; dar tramvaiele nu circulau la ora aceea.

Cu atâţi generali acolo. Faut îşi îngăduia să ţină jaluzelele întredeschise, să vină aer. Şi apoi, frontul fiind încă destul de departe, nu exista primejdia bombardamentelor aeriene decât teoretic. Din aceleaşi motive limuzina domnului Pretoreanu avea farurile necamuflate, bineînţeles însă că nu şi-ar fi permis oricine, Apărarea Pasivă exista încă, după cum exista şi Curtea Marţială.

Cât despre bombardamente, n-avea să treacă decât trei luni şi trei zile, fără a mai pune la socoteală 1 ianuarie care începuse, până la prăpădul de la 4 aprilie, adus din Italia de fortăreţele zburătoare.

Înainte ca domnul Pretoreanu să pună piciorul pe prima treaptă de la intrare, uşa de fier se deschise şi Faur coborî să-l întâmpine, radios cum fusese toată seara. Am presupus că avea un om pus la pândâ, să-l prevină de sosirea oaspetelui, care dealtfel îl anunţase ca nu va veni înainte de ora două noaptea, Faur ştia că până atunci avea de făcut alte vizite.

Mi-am lipit ochii de jaluzele, printre care vedeam înăuntru până la şemineul unde Laura încă stătea în picioare. Acum mi s-a părut de neînţeles ce se întâmpla, aş fi spus că era pedepsită, dacă Faur n-ar fi fost atât de atent cu ea toată seara. Şi deodată mi-a venit o bănuială, că prin purtarea lui urmărea să mascheze ceva, vroia să divorţeze, cum îmi închipuisem mai de mult, şi acum schimbase tactica, de la indiferenţă trecuse la efuziune, ca sa dea spectacol, şi societatea să afle, prin invitaţii săi, ce încântător se purtase cu o soţie pe care a doua zi, sau zilele următoare avea s-o repudieze. Aşa, toată vina putea să cada pe Laura.

Până să apară domnul Pretoreanu am privit-o numai pe ea, printre perechile greoaie care continuau să danseze. Acum, fiindcă apucasem s-o văd, centura de aur îmi sărea în ochi de la distantă, strălucea în timp ce rochia rămânea în penumbră; părea inelul lui Saturn, privit printr-o lunetă astronomică, adus atât de aproape că înceta să mai fie un corp ceresc, şi devenea o vrajă. Atunci, pe loc mi-am dat seama că reaua mea stare sufletească, urmată de tristeţea aparent fără cauză porneau de la centura de aur.

Deodată muzica s-a oprit, i-a luat locul un ropot do aplauze, domnul Pretoreanu, sprinten cum il văzusem câteva secunde mai înainte, jovial, sigur pe sine, ca după o cură de întinerire, apăruse în uşă. Rămase aşa până ce asistenţa se dădu în lături, merse câţiva paşi înainte, se opri sub candelabru, ceilalţi făcură cerc în jurul lui, civilii înclinându-se adânc, ofiţerii pocnind din călcâie. Un bărbat impozant, în frac, cu favoriţi albi, ca şi părul, având şi el monoclu, dar nu negru, se apropie

de domnul Pretoreanu şi îi adresă câteva cuvinte, in limba germană, probabil o urare; după respectul pe care i-l arătau toţi ceilalţi, personajul putea să fie un emisar al lui Hitler.

Domnul Pretoreanu mulţumi, apoi scoase o hârtie din buzunarul smokingului şi spuse:

— Domnilor, pentru ce am să vă citesc, e bine să sc închidă ferestrele.

Faur le traducea în şoaptă ofiţerilor nemţi, adunaţi lângă el, cu urechea plecată. Odată geamul închis, n-am mai auzit glasul domnului Pretoreanu; după aerul lui solemn probabil citea ceva ca o proclamaţie. Îndată au căzut şi jaluzelele, cu zgomot, am mai apucai să prind o sclipire din centura Laurei.

Nu mai aveam ce să caut înăuntru, dar nu din laşitate, ca să nu fiu martor dacă se punea la cale o conspiraţie, ci fiindcă îmi era lehamite. M-am strecurat în vestibul, mi-am luat macferlanul, acelaşi, in cinci ani nu se uzase, şi, in capul gol, cum umblam chiar pe viscol, am pornit pe jos către casă.

44

Din clipa când văzusem centura Laurei mi-a venit în minte Eni, si cu toate că am fost atent la toate câte se intâmplau în casă, m-am gândit la ea tot timpul, m-am gândit şi pe drum, când plecasem, întrebându-mă ce făcea ea in noaptea revelionului.

Plângea, era singură şi îngheţată pe o bancă din grădina Icoanei. De la un restaurant din apropiere se auzea muzică zbânţuită, acolo, da, se dansa rumba.

După ce un an nu mai ştiusem nimic despre ea şi nici nu vroiam să aflu, o văzusem din întâmplare intr-o seară, cum am spus, ieşind cu Faur de la biroul din strada Polonă, cu o săptămână înainte de sfârşitul anului. Apoi după trei luni, în primele zile de primăvară, când mă apucasem să plantez flori pe terasă a sunat la uşă.

Eram murdar de pământ pe mâini, am vrut să mă spăl, m-a oprit şi după ce şi-a lăsat pardesiul pe un fotoliu a mers direct pe terasă, cum făcuse prima dată.

— Nu vreau să te împiedic, am să te ajut să răsădeşti florile, îmi place de când eram mică.

Avea o rochie de doc bleumarin, cu tigheluri albe, cum se mai poartă şi astăzi, bună de drum şi la treabă. Şi-a sumes mânecile până peste coate, după braţe mi-am dat seama că slăbise, până atunci nu văzusem, eram surprins şi de venirea ei, şi de felul natural cum se purta, după un an de când plecase trântind uşa. Am pus florile

alternate, eu una, ea una, am fi putut şi altfel, ca să nu ne încurcăm, să începem fiecare de la un capăt. A fost iniţiativa ei şi am urmat-o, era o colaborare mai prietenească, aşa reînviam nişte amintiri care, indiferent ce se întâmplase cu ea într-un an, era păcat să se piardă. Şi apoi avea simţul culorilor mai dezvoltat decât mine, sau ii dădea mai multă atenţie, când lua un răsad înflorit din lădiţă îl căuta să se asorteze cu cel plantat mai înainte de mine. Abia la urmă am descoperit ce armonie se crease, părea o pictură de Luchian, nelimitată de o ramă, un decor în evoluţie continuă.

— Unde pleci? am întrebat-o, după ce ne apucasem de lucru.

— La Arad, deocamdată; am acolo un frate. Dar dacă o să se poată, vreau să mă întorc la Cluj.

Am privit-o, nu voise să mă rănească, adoptase un punct de vedere corespunzător realităţii prezente. Clujul acum era sub stăpânire ungară.

Era un subiect care aş fi vrut să nu dea naştere niciodată la o dispută. Nu-putea el să fie judecat fără patimă? Cu bunăvoinţă şi bunăcredinţă, cu înţelegere, fără arbitri străini de cauză? Şi măcar după circumstanţele prezente, dacă una din părţi n-ar fi negat istoria. Luptătorilor de pe front li se făgăduise că drumul la întoarcere va trece prin Cluj, aşa se justifica înaintarea lor spre cotul Donului.

Şi mai presus de orice judecată, nu simţeam că Eni ar fi altceva decât eram eu pe pământul ţării noastre. Nu simţise şi ea la fel când îşi părăsise un logodnic şi se refugiase aici, împreună cu toţi bejenarii?

— De ce vrei să te întorci?

— Fiindcă mi-am stricat viaţa.

Eram în baie, ne spălam pe mâini de pământ şi ne ştergeam amândoi cu acelaşi prosop, ceea ce superstiţioşii nu îngăduie.

— Se spune că e semn de ceartă!

— N-o să avem când; mai sunt numai patru ore până la plecarea trenului.

Se uită în oglindă, işi îndreptă rochia care se răsucise. Avea un cordon negru, îngust de un deget. Revenisem in casă, stătea rezemată de marginea biroului, părea că e gata să plece, dar era mult prea devreme.

— Ultima oară când ai fost aici, într-o seară, erai gătită, te duceai la operă. Mai ţii minte?

— Da, ştiu la ce te gindeşti, am văzut că te frapase; aveam un cordon de aur, mult prea scump pentru mine.

Aşa e, mă frapase, dar pe urmă nu mă mai gândisem, până in seara de Anul nou; de atunci devenise o obsesie, mă întrebam cum fusese Faur în stare să-i dea Laurei o podoabă identică? Pierduse orice măsură? Avea atât dispreţ pentru simbolurile care jalonează viaţa

noastră sufletească?

— L-am pierdui! spuse Eni, simplu, dar după o ezitare.

Părea nesinceră sau neconvinsă.

Odată cu această replică dialogul nostru căpăta alt caracter, mai grav şi într-un fel, penibil. Se aşeză in fotoliu, vroia să vorbească.

— Nu pot să te urăsc, altfel n-aş fi trecut pe aici. Dar să ştii că mi-ai făcut cel mai mare rău din viaţă, M-ai dezarmat, m-ai făcut să cred că nu trebuie să te aperi de oameni, să nu le arăţi neîncredere. Datorită ţie am fost slabă, firea mea era alta. Am încăput pe mâinile unui ticălos. Dacă il cunoşteai, de ce nu mi-ai deschis ochii?

N-aveam de ce să-i deschid ochii, fiindcă ea singură, din voia ei, ieşise de sub protecţia mea şi plecase.

— M-a luat valul, trebuia să strigi după mine, să-mi întinzi mâna!

Şi dacă aş fi strigat ce-ar fi făcut? Nu ar fi zâmbit ironic? ... N-avea dreptul să mă acuze, dar ar fi fost fără rost să mă apăr. Indiferent din a cui vină, acum era victimă.

— Ştiai cine este, de ce nu mi-ai spus?

— Ţi-am spus să nu accepţi cererea lui în căsătorie.

— Am crezut că eşti gelos.

— Îmi luasem vreun drept asupra ta?

— De ce nu l-ai luat?

Aşa e, de ce nu-l luasem? Mi-a revenii în minte acel ciudat trecut al nostru, cu ce încredere şi cu ce bucurie mă urmase, cât farmec avea întilnirea noastră; abia acum imi dădeam seama ce greşeală făcusem. Nu, degeaba mă invinuiam, nu puteam să-i dau ce avea ea nevoie, ar fi fost o greşeală şi mai mare. I-am spus; mi-a răspuns:

— Ce greşeală, dacă era cu consimţămintul meu, cunoscând riscurile? Sunt sigură că mi le-ai fi arătat dinainte, nu puteai să mă minţi! Nu ai capacitatea să-ţi ascunzi gândurile.

O cucerise cu uşurinţă, fiindcă aştepta să fie cucerită. Cu viitorul ei atât de nesigur, nu visa o dragoste pe viaţă, se mulţumea să rămână ca o amintire frumoasă. Centura de aur o zăpăcise, nu din mercantilism, ci din orgoliu, fiindcă se simţea preţuită ca o prinţesă.

Se întâlneau la birou unde Faur prea rar avea câte o convorbire de afaceri, îndeosebi cu străinii, pe care vroia să-i impresioneze cu fastul. Dacă intâmplător Eni se afla acolo, nu se plictisea, dimpotrivă, avea un fel de orgoliu să-şi dea seama de prestigiul şi importanţa lui Faur. Căci el îi vorbea despre aceşti prieteni ca despre emisarii unor guverne. Ea stătea retrasă in budoar, asculta muzică şi auzea cuvinte răzleţe din conversaţia de alături, dusă în germană, in italiană şi chiar în engleză. După ce îşi termina conferinţa. Faur venea la ea radios, frecindu-şi mâinile cu satisfacţie şi o înconjura de atenţii. Seara însă el trebuia să

fie acasă, locuia cu părinţii, oameni in virstă, nu putea să-i lase singuri. După căsătorie aveau să locuiască toţi împreună, fără grija că s-ar incomoda unii pe alţii, casa era spaţioasă, cu două apartamente independente, intre care se putea întrerupe oricând comunicaţia. Dar această schimbare se amâna lună de lună, Eni nu-şi îngăduia să aducă vorba, in schimb devenise îngândurată, începea să-şi piardă încrederea. Faur îşi dădea seama., trebuia să-şi justifice amânarea. Încât îi făcu o mărturisire cu destulă seninătate; da, fusese nevoit s-o mintă, ca să n-o piardă.

Am auzit adesea aceste cuvinte, dar nu le-am adoptat fiindcă nu le admit şi îmi repugnă. Ce înseamnă să pierzi sau să nu pierzi o fiinţă de care ai nevoie? Dacă ajungi să te gândeşti că ai putea s-o pierzi, ea e gata pierdută. Încercând s-o reţii cu artificii, dovedeşti că nu ai demnitate, o cauză în plus să îndepărtezi pe cineva de lângă tine. Ce s-a pierdut, pierdut să rămână!

Trebuia să-i mărturisească, fiindcă se amâna de prea multă vreme: era însurat, dar în divorţ cu nevasta, care îi crea dificultăţi, vrând să-l păstreze cu sila. Avocaţii lui aveau s-o convingă în mod cert, nu mai putea să dureze decât o lună sau două. Venise toamna, până la Anul nou avea să fie liber. Între timp lipsea câte o săptămână, pleca în străinătate, nu-l suspecta, ştia că erau drumuri de afaceri. Se retrăgea în odaia ei mobilată, de pe la Parcul Carol, e tot ce ştiam, probabil o locuinţă foarte modestă, fiindcă nu mă lăsase niciodată s-o conduc până acasă.

În ajunul serii când o văzusem pe strada Polonă, se duse la operă, se ducea adesea, n-o interesau alte spectacole, nu le venise rândul.

Se cânta obişnuitul cupaj, *Paiaţele* şi *Cavalerismul ţărănesc*, sau mai bine „al ţăranului”, al omului de la ţară, titlu împământenit la noi cu o greşeală enormă, în loc de cavalerism, cavalerie, accentuat de toată lumea ca şi când ar fi vorba de o armată călare, şi încă rusticană! Şi chiar cavalerismul, ar fi mult mai bine să devină "onoarea". De fapt titlul e luat aidoma din limba italiană, şi oamenii cred că-i o traducere. Din tot acest spectacol, pe care îl vedea a zecea oară, în afară de prologul dramatic al baritonului, o tulbura adânc jalnicul bocet al paiaţei batjocorite, care degeaba e socotii melodramatic, de vreme ce porneşte dintr-un zbucium de moarte, şi este atât de sincer! Poate Eni descoperea în el, chiar fără să-şi spună, ceva din propria ei suferinţă.

Ajunse cam târziu, când orchestra termina să-şi acordeze instrumentele. Avea loc în rândul al treilea, aproape de mijloc, trebuia să deranjeze lumea, cerea scuze. Dar când ajunse aproape de fotoliul liber rămase împietrită, în creierul ei ceva se clătina, ameninţând să-i ia echilibrul: în fotoliul următor era Faur, n-o vedea fiind cu capul întors în

partea cealaltă, şoptindu-i ceva la ureche linei femei de alături, căreia ii ţinea mâna cu tandreţe; il ştia plecat la Zurich.

Se întoarse brusc şi fugi, să iasă, frecându-se de genunchii oamenilor, lumina candelabrului începea să scadă. Ajunse la uşă în clipa când se trăgeau draperiile şi dirijorul apărea la pupitru.

Ar fi plecat chiar atunci noaptea, s-ar fi întors la Cluj, dar nu avea paşaport şi nici energie, se simţea zdrenţuită.

A doua zi Faur veni s-o ia de acasă, nu intra niciodată, claxona scurt, sub fereastră. Se duse şi din ură, şi din slăbiciune, nu putu să reziste dorinţei, dar în acelaşi timp era revoltată şi vroia să se răfuiască. Pe drum nu scoase o vorbă, stătu departe de el, lipită de portieră. Îl privea pe furiş şi strângea din dinţi de o dureau maxilarele. Când intră pe uşă, înainte de a-şi scoate blana (da, i-o cumpărase el, o blană de sconcs, scumpă, primind-o i se vânduse) îi spuse scurt, fără nici o tactică, nu vroia să-l surprindă, ci doar să-şi descarce revolta:

— Te-am văzut aseară la Operă.

El o privi mirat, fără nici o tresărire. Nu mi-am închipuit că avea inima atât de tăbăcită ca să nu mai răspundă la nici o atingere.

— Aseară? ... Eram la Budapesta. Am sosit azi la prânz, primul drum l-am făcut la tine.

Oare nu el îmi spusese, în primele zile când ne cunoscusem, şi fără să-i cer sfaturi, era un principiu de viaţă: "In afaceri poţi să speculezi, dar să nu minţi, altfel îţi pierzi partenerii; specula e subînţeleasă, fiecare o practică pe cât poate mai bine. Însă cu femeile, dacă nu minţi, eşti un om de nimica. Să nu recunoşti nici ce-au văzut ele cu ochii! Minte-le, de-abia aşteaptă să te creadă. Le faci un bine, fiindca le e frică dc certitudine! ...“ Cum de uitasem?

— Nu ştiu ce-o să-ţi închipui, spuse Eni, privindu-ma ruşinată. Il văzusem cu ochii, dar era atât de convingător, atât de senin, imi vorbea cu atâta nevinovăţie, încât am început să mă îndoiesc de mine, poate avusesem halucinaţii. Dar mă trezeam noaptea, cu mintea limpede, imi ardea un bec în creier, cum să mă las amăgită? Fusese el, il văzusem, nu eram nebună. Şi femeia de alături! O cunoşti?

— Dacă era nevasta lui, da. Ţi s-a părut frumoasă?

— Nu ştiu. Avea părul negru, atât am văzut; mi s-a părut necoafată.

— Da, era ea, nu se coafează, cred că nu i-ar sta bine.

M-am gândit cu ce grijă dorm noaptea femeile care au nevoie de coafor, cu ce nelinişte se trezesc dimineaţa! Pină la urmă toate se descurcă, dar sunt mai norocoase cele pe care părul răvăşit nu le diminuează, face parte din stilul lor, mai apropiat de natură.

— Şi e frumoasă?

Eni mă privea cu teamă; de ce, dacă se hotărâse să plece? Aştepta

oare să-i spun că e o slută? Mai avea nevoie să fie minţită? O consola gândul că dacă pleca, Faur avea să-i simtă lipsa şi s-o regrete?

— E in alt fel decât frumoasă.

— Cum în alt fel?

— Cum nu se poate descrie. Ceva care se simte şi nu se vede. O frumuseţe tainică… Eni, cum ai pierdut centura?

— N-am pierdut-o; mi-a luat-o!

Am simţit ca un pumn intre ochi, mi s-a întunecat vederea, imi era groază.

— Atunci, a doua zi după ce il văzusem la operă. Poate credea că n-am să mai vin. N-a avut îndrăzneala să mi-o ceară, ar fi fost o mojicie prea mare, a preferat ticăloşia si mi-a furat-o. O aveam pe mine, o puneam totdeauna când mă duceam acolo, poate înţelegi de ce, din superstiţie. Era ca un inel de logodnă. Când am plecat mi-a încheiat-o el, cu mâna lui, pe urmă mi-a ţinut blana. Când am ajuns acasă n-o mai aveam. Dacă îmi cădea pe drum aş fi simţit, nu era uşoră. S-a temut că n-am să mai vin.

— Dar ai venit!

— Da, m-a luat de acasă: după trei zile.

— De ce te-ai dus?

Şi-a lăsat ochii in jos.

— Fiindcă nu puteam altfel. Viaţa mea era sfârşită. Şi era iarnă.

— Acum de ce ai plecat? După ce ai îndurat trei luni?

A ridicat ochii spre mine.

— Fiindcă a venit primăvara. Şi vreau să trăiesc, e dreptul meu!

Nu putea să fie fericită, dar vroia să fie, cu preţul durerii; in glasul ei se simţea o hotărâre puţin duşmănoasă, incă se mai lupta cu sine, era firesc, avea să se mai lupte multă vreme, izbitura fusese mult prea puternică.

— Eni, pentru mine e foarte important să-mi răspunzi sincer. Uilă-te în ochii mei: nu te-a întrebat unde-i centura?

— Nu.

— Acum sunt convins, nu puteam crede, ţi-a furat-o!

— Am ştiut de la început.

— Era nevoie să ştiu şi eu!

Din aprilie, până în august, când l-am căutat fiindcă vroiam să fac un bine cuiva aflat în nevoie, n-am mai calcat in casa lui, nici nu ştia că Eni murise.

Trenul de Arad pleca la unu şi jumătate, o oră când ceva din viaţa mea a rămas în suspensie.

I-am luat geamantanul şi am conclus-o la gară. Peroanele gemeau de lume, băjenari din Moldova care plecau mai departe, ştiau sau nu

ştiau unde. Mi-am amintit de refugiaţii veniţi din Polonia, trecuseră aproape cinci ani de atunci, dar nu puteam să-i uit şi când mă gândeam la ei, mi se strângea inima. Acum, omenirea pribeagă, umblând rătăcită şi înghesuită prin gară, nu-mi făcea aceeaşi milă fiindcă vremea era caldă, frumoasă, cu cerul atât de albastru şi de curat, încât parcă nu din el căzuse ploaia, atunci, în toamna anului 1939, când fusese invadată Polonia. Ce bine o înţelegeam acum pe Eni, primăvara toate se schimbă în sufletul omului. I-am spus: "Bine, Eni! Ai să fii fericită!“

Nu ţineam seama ce greu va fi s-o urc într-un vagon, când toate erau ticsite, şi lumea se bătea pe scări, strivindu-i pe cei din faţă, ca să încapă într-un spaţiu imposibil. Ne-am luptat din greu să mergem in lungul trenului, în speranţa că în faţă înghesuiala o să fie mai mică. Mai erau câteva vagoane până la locomotivă, când mi-am dat seam că nimeni nu mai avea unde să se urce, nici măcar să pună un picior pe scară; acoperişurile erau pline de oameni, asemenea tampoanele, totul, dincolo de ultima limită. Eni nu spunea nimic, mă urma, agăţată de mine, cred însă că nu mai avea nici o speranţă. Iar eu mă întrebam ce s-o face. Unde s-o duce? Atunci am auzit pe cineva, strigându-mă de la o fereastră: era Rita, nu m-am mirat, nimic nu mai putea să mă mire, viaţa devenise ilogică. Erau abia câteva zile de când fusese la mine, timpul lalelelor, aveam una pe noptieră. Şi chiar dacă n-ar fi fost, tot aş fi recunoscut-o, deşi trecusera cincisprezece ani de când o văzusem ultima oară, si se schimbase. Dar era o amintire din tinereţe, de la vârsta când memoria nu-i obosită, primeşte şi păstrează; o ţin minte şi astăzi. Stătea la geam, inghesuită intre doi oameni, şi alţii se înghesuiau in spate. Am ajuns greu. M-am lipit de peretele vagonului, ţinând-o pe Eni cu braţul liber, atât de strâns că părea o parte din mine, altfel o lua gloata şi o împingea inainte.

— Unde pleci?

— Unde-oi vedea cu ochii! mi-a răspuns Rita, zâmbind puţin şugubăţ, sau enigmatic.

Scotocea cu greu într-o geantă legată de gât, de unde scoase un paşaport albastru, cum erau pe vremea aceea şi mi-l arătă, cu vechiul zâmbet.

— Bine, dar unde? Pentru ce ţară ai viza?

— Pentru toate! … Ea e iubita ta.?

După o ezitare am spus da, gândindu-mă că putuse să fie.

— Atunci, dă-mi geamantanul, şi urc-o aici!

Amândoi vecinii protestară, dar Rita nu ţinu seama. Nu puteam să văd unde şi cum înghesuise geamantanul. M-am aplecat, am apucat-o pe Eni în braţe şi am ridicat-o. În clipa următoare era înghesuită între Rita şi vecinul ei din dreapta, care nu mai spunea nimic; ce să spună?

Alături era un vagon de dormit unde se stârni zarvă. Doi ceferişti în uniformă păzeau uşile, cu braţele desfăcute, ţinându-se de amândouă barele scării, impotrivindu-se mulţimii care dăduse năvală deodată. Trenul trebuia să plece si oamenii ramaşi pe jos se hotărâseră să asalteze vagonul pus sub pază, fără sa ţină seama de nimic, ca la răscoală.

— Nu se poate, înţelegeţi de vorbă, să nu chem jandarmii! E vagon de dormit, nu-i voie pe coridor, că altfel v-aş da drumul, om sunt şi eu. Înţelegeţi!

O femeie în vârstă, impunătoare, apăru la fereastra vagonului.

— Dă-le drumul să urce!

— Nu se poale, doamnă!

— Dă-le drumul! E vagonul meu, comandat de mine, eu l-am plătit!

Dacă în prima clipă chipul acelei femei nu-mi amintea de nimic, glasul mă izbi, îmi dădu ameţeală, clipeam speriat, nu puteam înţelege, peronul se smucea sub mine ca de cutremur. Îmi pierdeam echilibrul, şi al trupului şi al minţii... Rita se aplecă să vadă.

— Şi asta-i tot iubita ta? Ce-ai încremenit aşa, ce-i cu tine?

O auzeam, dar nu ştiam ce spune. Doar imi dovedea că nu ajunsesem pe altă lume. Mulţimea se năpusti peste paznici, ii luă pe sus, dispărură din ochii mei, nu ştiam unde, poate erau la pământ, călcaţi în picioare. Coridorul fiind în partea cealaltă a vagonului, nu puteam să văd cum dădeau năvală oamenii, şi dacă aş fi văzut, şi dacă aş fi înţeles ce se întâmplă cu ei, tot nu mi-aş fi găsit raţiunea, să înţeleg ce se întâmplă cu mine.

— Haide, grăbiţi-vă, pleacă trenul! striga femeia de la fereastră.

Dar trenul nu pleca, se făcuse ora două, si ar fi trebuit să plece la unu şi jumătate. Aşa să fi fost? Vedeam bine ceasul, sau în mintea mea înţelesul timpului se pierduse? Un urlet metalic, venit din toate direcţiile, parcă şi din cer, şi de sub pământ mă învălui, perforându-mi întreg trupul, după ce îmi perforase timpanele. Atunci ameţeala mi-a trecut brusc, am revenit la realitate, am înţeles că nu-mi pierdusem minţile, le vedeam pe Eni şi pe Rita, amândouă cu mâinile la urechi, brutalizate de urletul care mă trezise. Suna alarma aeriană. Iar femeia de la fereastră, protectoarea dezmoşteniţilor, era AMarisa.

* * *

Asa cum o ştiusem: nu puteam crede. Masiva, autori tară, cu parul negru încărunţit puţin pe la tâmple, cu semnul roşu de pe frunte, ca o prinţesa indiană. Dar erau patru ani de cind ştiam că murise, cu toti din familie care o urmaseră in pribegie, patruzeci de suflete: "Arhimede”, vaporul fratelui ei Panaite, se scufundase in Mediterană, la începutul războiului, lovindu-se de o mină rătăcită, plină de cochilii care scânteiau

in lumina rasăritului făcind-o să pară o bijuterie. Scăpaţi de la întuneric, după două săptămâni de chinuri şi spaimă cât stătuseră ascunşi în cală, soarele ii orbea, iar gândul libertăţii câstigate, când nu mai speraseră, le transforma bucuria într-o beţie vecina cu nebunia.

— Veniţi să vedeţi ce splendoare! ii înflăcăra AMarisa, mai fericită ca toţi fiindcă ea îi salvase.

Ca nişte copii aflaţi încă la vârsta basmelor, când totul pe pământ e minune, alergau toţi înspre prova, să vadă mai bine acea misterioasă podoabă a mării, un sipet de giuvaeruri, poate o comoară a lui Neptun sau a sirenelor, în clipa exploziei aplaudau şi scoteau strigăte de uimire.

Aceste nenorociri so află, pieriseră toţi, ştia toată lumea, aşa cum stiam şi eu. Dar de la cine? Fusese cineva martor?

In timp ce sirenele continuau să urle, la geam, lângă AMarisa apăru o făptură firavă, atât de nepotrivită cu atmosfera terorizantâ incât părea o închipuire, o transparentă cu forme umane, dar instabile, parcă alcătuită din aer. N-aş fi putut să-i stabilesc apartenenţa pămintească, să nu fi avut bretonul adus până deasupra sprâncenelor, şi ochii căprui, cum nu văzusem alţii să aibă aceeaşi căldură şi puritate. Crescuse, nu mai era o fetiţă, cum o văzusem ultima oară, când ii dusesem un trandafir galben, in grădina casei unde cu ani înainte locuia Irmingarde. Pentru mine insă rămăsese ca la început, Zefira, fetiţa cu ochii trişti şi plini de mirare.

Urletul sirenelor se stinse încet, intr-un vaier lung, care nu aduse linişte, căci înainte de a se stinge, din megafoanele gării izbucni un glas metalic, o poruncă speriată: „Coborâti din tren! Părăsiţi peroanele! Avioane inamice se îndreaptă asupra capitalei!“

— Nu cobor! imi strigă Rita, incleştata de rama ferestrei. Nu-mi tine nimeni locul!

Eni mă privea întrebătoare, dar nu ştiam ce să-i spun, şi chiar dacă i-aş fi spus să vină jos era atât de strivită intre oameni că nu putea să se mişte. Nu cobora nimeni, nici cei de pe scări, de pe acoperişurile vagoanelor: erau locuri cucerite cu greu şi nu le-ar fi părăsit pentru nimic in lume. Apoi, nici primejdia nu putea fi sigură, deşi glasul din megafoane o anunţa încontinuu: „Avioane inamice se îndreaptă asupra capitalei!“

Mai târziu m-am întrebat de ce trenul nu plecase la vreme? Probabil la Apărarea Pasivă a gării se dăduse de mult pre-alarma, când avioanele decolaseră din Italia, şi tinta atacului nu era sigură. Reacţia celor chemaţi să decida fusese ca a vietăţilor aflate în primejdie, se fac una cu pământul şi nu mai mişcă; ordin să nu plece nici un tren din gară! Dacă ar fi plecat la timp, acum trenul era departe şi nu mai murea atâta lume. Când începuseră să sune sirenele însemna că

avioanele trecuseră de Vierni, acum ţinta atacului era sigură: „Avioane inamice se îndreaptă asupra capitalei!“ In douăzeci de minute puteau să vină. Chiar dacă oamenii ar fi ascultat îndemnul şi ar fi coborât din vagoane, nu mai era timp să ajungă la un adăpost sigur, si mai întâi se striveau unii pe alţii. Rita avea dreptate: i-am strigat, altfel nu putea să mă audă: „Staţi acolo!“ Nu le am pe conştiinţă, dar m-am zbuciumat până să mă absolv de vină. Orice le-aş fi spus, nu vroiau şi n-aveau cum să coboare. N-a coborât nimeni '

La ferestrele vagonului de dormit apăruseră alte capete, întâi Alex, l-am recunoscut fiindcă a venit lingă Zefira si a cuprins-o cu braţul pe după umeri, gestul lui protector, atât de binevenit la început, in vremea când serile mergeam toţi trei in parc, s-o auzim pe Irmingarde cântând liediuri, în casa ei de alături, cufundată în întuneric. Alex se îngrăşase şi-şi lăsase mustaţă; nu mai semăna deloc cu adolescentul care vroia să scrie cărţi şi îi fusesem subiect trei veri de-a rândul. Din cărţile lui, numai prima atrăsese puţin atenţia, fiindcă eram un subiect proaspăt. Adevărata lui operă a fost Zefira.

Din ceilalţi nu mai recunoşteam pe nimeni, deşi bănuiam cine puteau să fie, în preajma lor trăisem trei ani în lungile vacanţe de vară. Rămăseseră mai puţini, supravieţuitori unei familii uriaşe, pe care acum AMarisa îi lua cu ea într-o nouă migraţie. Abia la ultima fereastră, din partea locomotivei a cărei pompă de aer comprimat pufăia la mari intervale, mi-a atras atenţia o apariţie ciudată, un mort-viu, mi-am închipuit cine putea să fie, după barba năpârlită şi gălbejită, falnică şi de un alb strălucitor altădată; era Amiralul, se ţinea scai de ceilalţi, deşi de drept nu mai făcea parte din familie, fiindcă Adelaida, nepoata AMarisei, frumoasă şi rece nu îl urmase în dramaticul refugiu cu "Arhimede", divorţase şi acum era amanta unui maior neamţ, din apărarea antiaeriană a oraşului, om rece el însuşi, care nu avea nevoie de mai multă căldură. Amiralul, aşa cum l-am văzut atunci ultima oară, reprezenta pentru mine cea mai de jos treaptă a decăderii umane. După cum AMarisa reprezenta trufia, neinfrângerea, curajul şi simţul fanatic al familiei; Alex, stupiditatea; iar Zefira, gingăşia şi darul de a învinge nefericirea, cu forţe oricât de slabe. In clipele următoare, ceva al ei aveam să găsesc în Eni, când i-am întins mâna, de sub fereastra vagonului.

De la capul peronului venea un front de jandarmi, împingând mulţimea cu puştile ţinute de-a latul. Alţii, cu armele în bandulieră, trăgeau de oamenii agăţaţi de scările vagoanelor, dar zadarnic, nu i-ar fi smuls de acolo decât dacă le tăiau mâiniie; înjurau neputincioşi şi treceau mai departe.

— Lăsaţi-i în pace! strigă AMarisa când fură la vagonul ei, unde unii

tot se mai luptau să urce pe scara ticsită.

Mulţimea venea peste mine; am mai avut când să le întind mâna celor două fiinţe; le-am privit cu o intensitate parcă deznădăjduită, cât timp mâiniie lor au fost între ale mele. Rita, brună, cu ochii negri că făceau în faţa lor noapte, dar dădeau atâta căldură! Şi drăcoasă de parcă ar fi fost fiica lui Scaraoschi! Alături Eni, blândă, supusă până la nefericire. Amândouă ca un simbol a tot ce îmi plăcuse în viaţă şi a mai fost timp să-mi placă şi dupa aceea.

Mergeam cu capul întors spre ele, le-am mai văzut până ce m-am izbit de o femeie care striga disperată: "Aruncă-mi cheia!" Mi-am cerut scuze, dar nu m-a auzit, striga întruna spre cineva de la o fereastră rămasă în urmă, în timp ce oamenii buşiţi de jandarmi o împingeau spre ieşire. Era o femeie tânără, despletită, sfâşiată, cu privirea patetică; pardesiul de pe ea avea să fie în curând zdrenţe. „Du-te şi să nu te mai întorci niciodată! Aruncă-mi cheia!“ striga, cu braţele întinse spre fereastra de care se îndepărta repede. Acolo, un om, cu faţa aparent placidă, fiindcă altminteri disperarea femeii era imposibil să nu-i mişte inima, stătea cu braţul întins, nu se vedea dar probabil avea în mână o cheie, şi aştepta clipa când s-o arunce. Nici o clipă nu putea să fie mai bună decât alta, căci în învălmăşeala căreia acum i se adăuga panica, nimeni n-ar fi putut să găsească o cheie căzută sub picioarele oamenilor

In depărtare se auzeau bubuituri, poate erau doar tunurile artileriei antiaeriene, dar oricum însemna că avioanele sosiseră. Peste vuietul gării, strigăte, înjurături, ţipete, parcă se auzea huruitul motoarelor. Dar mai puternic decât toate acestea era glasul femeii: „Aruncă-mi cheia!" Era o cheie mică, Yale, n-am putut s-o văd, când bărbatul de la geam a aruncat-o, am văzut numai gestul, îndată am simţit ceva atingându-mi piciorul, mai sus de genunchi, mi s-a părut că simt şi o alunecare, şi, cu toate că ar fi fost imposibil, parcă am auzit şi sunetul unui obiect metalic, căzând pe pavamentul peronului. Din aceste senzaţii nu toate puteau să fie false, cheia căzuse la picioarele mele; m-am aplecat s-o caut, dar n-am putut face gestul nici pe jumătate, m-am pomenit aruncat înapoi, după femeia care amuţise şi se uita disperată, cu mâna la gură, spre locul unde căzuse cheia. (In acest punct al naraţiunii, autorul îşi îngăduie o licenţă şi, numai pentru o scurtă lămurire obligatorie, ia locul povestitorului, cu care însă nimeni nu trebuie să-l confunde. Scena de mai înainte i-a inspirat autorului o carte, pe care a scris-o curând după război, personajul principal fiind femeia din gară al cărei trecut şi l-a imaginat, ca în toate cărţile, căci nu ştia nimic despre ea, decât ce spune povestitorul, care nici el nu ştia mai multe. Pornind de la o singură scenă, aceea când femeia părea să aibă minţile rătăcite

şi întindea disperată mâinile după cheie, ca şi când un mic obiect metalic ar fi putut să-i redea liniştea, autorul i-a reconstituit viaţa, aşa cum dintr-un ciob dezgropat se poate reconstitui o amforă antică. Era o fată exaltată, îndrăgostită până la nesocotinţă de un bărbat cu inima asprita, spre propria lui suferinţă. Acesta era cel de la fereastra vagonului, poate un om cumsecade, din care autorul a făcut, pentru trebuinţa cauzei, un vântură-lume, un obsedat de mişcarea in spaţiu, cu teama că ar putea să prindă rădăcini, în pământ, ca un copac legat toată viaţa de pădure: altfel n-ar fi plecat în condiţiuni atât de mizerabile, şi insensibil la disperarea acelei femei părăsite. De aici înainte continuă povestitorul:)

Ajuns acasă, după ce din gara de nord rămăsese doar o ruină, şi vrând să-mi pun pantalonii în dulap, din manşeta lor a căzut o cheie Yale. Pe femeie am văzut-o atunci prima şi ultima oară; îmi era cu totul necunoscută, altfel i-aş fi dus cheia.

Când am ieşit din gară, în urma mea explodau bombe, cu zecile deodată, rupeau pământul, pe urmă m-au depăşit, se duceau mai departe, am rămas la mijloc, nu mai vedeam decât fum şi flăcări, nu ştiu cum am scăpat cu viaţă..

Abia după vreo două ceasuri s-a îndepărtat ultimul val de bombardiere, a fost un moment de linişte, până ce urechea, asurzită, s-a dezmeticit şi a început să perceapă alte zgomote, tropot de cizme, ţipete, vaiete, huruit de camioane, clopotele pompierilor, sirenele ambulanţelor. Era puţin după ora patru, dar se făcuse întuneric si mi se părea că pământul n-are să se mai lumineze niciodată.

N-am putut să mă intorc in gară: până să mă dezmeticesc de jur împrejur erau cordoane de soldaţi, cu baioneta la armă, nu lăsau pe nimeni să treacă.

A doua zi, ziarele anunţau mii de morţi, fără să spună câte; cine ar fi putut să-i numere, şi câţi alţii mai zăceau sub ruinele de pe Calea Griviţei si din cartierele învecinate? La morgă nu mai era loc de cadavre, nici în curte, zăceau stive, şi nu doar acolo, ci unde se nimerea, la Facultatea de medicină, pe la spitale. Undeva, prin Giuleşti s-au îngropat morţii pe un teren viran, in marginea străzii, s-a făcut un cimitir nou, fără voie de la primărie. Nu ştiam de el, la două decenii după război am trecut pe acolo, părea un părculeţ între casele mahalalei, doar că în loc de arbori erau cruci de lemn, tot arbori la origine. Pe toate scria 4 aprilie; a rămas până azi o dată fatidică, căreia i s-a adăugat un 4 martie, la cutremurul din 1977. Cifra patru nu mi-a plăcut de când am scris-o prima oară, pe tăbliţa de ardezie; ca să fie sugestiv, institutorul ne spunea că e ca un scaun intors cu picioarele in sus, era adevărat întru totul, numai că eu de mic nu m-am împăcat cu

cele puse sau făcute de-a-ndoaselea, fie că ar fi fost obiecte, fie idei sau obiceiuri, sau judecată omenească.

M-am gândit că luând azi la rând toate cimitirele numarând crucile pe care stă scris 4 aprilie, s-ar afla câti oameni au murit atunci, numai că ar lipsi de la socoteală cei făcuţi praf şi pulbere.

Abia a treia zi am putut să mă strecor printre santinelele rărite şi să intru în gară. Se luaseră răniţii şi morţii şi se făcuse linişte, toate câte mai aveau o formă erau încremenite. Călcând peste ruine, ocolind gropile făcute de bombe, am ajuns până la capul peronului unde fusese trenul care trebuia să plece la Arad, la ora unu şi jumătate. Unele vagoane păreau întregi, dar dacă mă uitam pe geamurile spulberate, vedeam că totul înăuntru era făcut vraişte; nu se mai cunoştea nimic din ce fusese înainte, iar peretele din partea cealaltă atârna în bucati zdrenţuite, tablă mişcată de vânt, scrâşnind şi gemânl de moarte.

Am găsit locul pornind de la locomotivă care putea să fie recunoscută, deşi avea cazanul rupt in două şi zăcea răsturnată intre linii. Vagonul de dormit fusese al patrulea: din el şi din următorul, unde o urcasem pe Eni, nu mai rămăsese decât părţile masive, roţi fărâmate, osii îndoite, lonjeroane cu un cap îngropat in pământ, cu celălalt in aer, un morman de fiare ilogice: încolo nimic, nici urmă de uşi, de geamuri, de canapele, doar câte o zdreanţă de perdea înnegrită de fum, câte o bucată de stofă plină de sânge vânăt, un geamantan, găurit de schije, toate la vedere, jos, amestecate printre fiare. Dacă şe găsise undeva vreo rămăşiţă omeneasca, nimeni n-ar fi putut s-o identifice: ce să facă decât s-o ia cu lopata, s-o arunce într-o roabă, apoi intr-un camion şi s-o ducă la crematoriu.

Peste câteva zile am citit în *Universul* anunţul mortuar, dat de Adelaida, era un pomelnic care ocupa un sfert de coloană, treizeci şi trei de nume, cu AMarisa in frunte: in afară de cuiva copii, pe toti ii cunoscusem. Din partea familiei îndurerate, după Adelaida mai figurau două nume noi pentru mine, rude îndepărtate, desigur, iar ultimul era bătrânul Zoba, sufletul cazinoului. Ii şi uitasem numele de familie; în ziar scria intocmai cum reproduc aici: „Zoba Vârtosu-al doilea”. Zoba întiiul fusese fratele lui geamăn care murise sub ochii mei, când îmi întindea mâna osoasă şi uscată să i-o sărut, cum pretindea de la toată lumea, socotindu-se capul familiei, ca fiind cel mai vârstnic. În realitate familia o conducea AMarisa, cu zece ani mai tânără decât el, pe cât de blândă şi bună, pe atât de autoritară.

De restul familiei n-am mai aflat nimic. Poate în tren erau mai mult decât treizeci şi trei, dar nu-i ştia Adelaida; şi aşa m-am mirat că aflase; cine putuse să-i spună?

Pentru Rita şi Eni n-a dat nimeni un anunţ mortuar. Familiile lor, pe

unde or fi, dacă or mai fi, poate le mai aşteaptă şi astăzi.

In zilele care au urmat mă uitam la petuniile de pe terasă, şi îmi aminteam de Eni, cu durere şi cu regretul amar că nu fusese pentru mine ceea ce ar fi putut să fie; cei morţi se uită mai greu decât cei în viaţă, sau nu se uită niciodată. Petuniile care creşteau ca nişte tufe şi înfloreau nebuneşte ameţindu-mă cu mirosul lor suav, le răsădisem împreună, ea una, eu una; ceva din vieţile noastre rămânea împletit acolo şi nu se mai putea desface, fiindcă ea murise.

45

A urmat o vară tristă şi în acelaşi timp grandioasă; frontul în răsărit ajunsese la Iaşi, oricâte piedici ar mai fi fost în faţă, nu putea decât să meargă înainte; Alion avusese dreptate, războiul se terminase la Stalingrad. Era o gândire poetică, un fel de metaforă. Se terminase, aprioric, altminteri avea să mai curgă mult sânge.

Mai greu era pe frontul îndepărtat din Pacific. Am să revin şi la acest teatru de luptă, când va fi timpul; nu-l pot lăsa deoparte fiindcă nu mi-a fost indiferent; atacul de la Pearl Harbour a trezit în mine o ură care a crescut tot timpul. Nu pot să uit cruzimile samurailor, am să merg după ele până la reversul medaliei, bomba atomică.

Bombardamentul inutil asupra Londrei era o zvârcolire de moarte, care avea să continue chiar după ce apărarea antiaeriană a Angliei, artilerie şi avioane de vânătoare, ajunsese să doboare majoritatea faimoaselor V1 şi V2, inainte de-a atinge ţinta. A continuat şi după atentatul asupra lui Hitler, şi in anul următor, când ultima speranţă a acestuia era pierdută, căci n-au încetat decât cu patruzeci de zile înainte de capitulare, după ce el apucase să-şi pună capăt zilelor. Au fost lansate asupra Angliei, cele mai multe la Londra, peste zece mii de torpile aeriene. Vreo şase mii au ajuns şi au făcut explozie, dar numai într-o primă fază, când nimeni nu se aştepta la ele. După trei luni apărarea se pusese pe picioare, şi atunci, din aproape o sută de bombe trimise într-o zi asupra Londrei, ca să dau un exemplu, n-au ajuns decât patru, cifra care nu-mi place.

Efectul torpilelor n-a fost cel scontat odată cu lansarea primelor dintre ele, când partizanii şi simpatizanţii lui Hitler au chiuit, au dansat şi-au aruncat căciulile în aer, siguri că arma aceasta invulnerabilă va aduce victoria Germaniei într-o lună. Dar nu înseamnă că n-au fost pagube şi victime; peste Londra au căzut vreo două mii patru sute de bombe care au ucis peste şase mii de oameni şi au rănit de trei ori pe atâţia. Azi e uşor să pronunţi aceste cifre. Atunci au făcut parte din suferinţele anunţate englezilor de Churchill cu o bravură care mi-a

zgâlţâit sufletul: "nu vă făgăduiesc decât sudoare, sânge şi lacrimi!“ Oamenii ştiau ce înseamnă o asemenea prevestire, or fi plâns, dar nu s-au apucat să bocească.

După trei decenii de la bombardamente, când am ajuns şi eu la Londra, nu se mai vedea nici o urmă de distrugeri. Catedrala Sfântul Paul, pe care o văzusem, într-o fotografie, învăluită de fum şi flăcări, se înălţa mândră deasupra oraşului, cu o cupolă făcută parcă de Michelangelo, sprijinită pe coloane albe, ca la Capitoliul din Washington.

* * *

A fost ziua cea mai lungă; fiind o vorba cu răsunet, pe care au folosit-o şi alţii, o folosesc şi eu, fără să uit cât de lungi sunt toate zilele războiului.

Zidul Atlanticului, construit de germani pe ţărmul din Franţa, avea trei mii de kilometri lungime. Ar fi fost imposibil să-l străbat de la un capăt până la celalalt, după război, desigur: înainte nu m-ar fi lăsat nimeni. La mult timp după ce se făcuse pace şi am ajuns pe coasta Normandiei, am văzut o singură cazemată. N-o păzea nimeni, nu era picior de om, de la o zare la alta. Am putut să mă apropii până ce am atins betonul cu mâna, am ocolit-o, m-am uitat înăuntru pe ambrazuri, dar era întuneric, n-am desluşit nimic, decât cu închipuirea. Apoi mi le-am închipuit pe celelalte, trei mii de kilometri de cazemate; era ca şi când le-aş fi văzut cu ochii, fiindcă aveam modelul In faţă. Bănuiesc că multe din ele au fost aruncate în aer la sfirşitul războiului, ca sâ elibereze pământul, dar iată ceva ce nu mă interesează: pentru mine Zidul Atlanticului rămâne intact, până ce îmi voi pierde memoria.

Alte părţi ale lui le-am văzut la jurnalul cinematografic şi mi s-au părut invincibile, împănate cum erau cu tunuri de zece metri, inspăimântătoare chiar când stăteau în repaus. Am crezut că nici o navă, oricit de puternic cuirasată, n-o să se apropie vreodată de coastă. Iar pe acest front de beton şi oţel stăteau gata de luptă cincizeci şi şapte de divizii ale feldmareşalului von Rundsted. (M-am mirat că Hitler, care era de obârşie modestă si n-avea decât gradul de caporal, nu suprimase particulele de nobleţe, destul de răspândite in armată ca şi între civili de rasă ariană; probabil ştia că ori cu ele, ori fără ele, era totuna, conţii şi baronii strigau în rând cu mulţimea „Heil Hitler!")

Despre debarcarea aliaţilor se tot vorbea, dar întârzia să înceapă, spre nemulţumirea lui Stalin, care ii tot zorea pe Churchill şi pe Roosevelt. Acestia pregăteau treaba pe îndelete, copilul sănătos se naşte la nouă luni, ştiau şi ei vorba. Şi intr-adevăr, când s-a născut a ţipat atât de tare din pieptul lui ca oţelul, că s-a auzit până la Moscova. Eu, unul, mă temeam că la naştere au să moară şi copilul şi mama. Debarcarea mi se părea sortită eşecului.

În timpul lunilor de gestaţie, care au fost mai mult decât nouă, pe pământul Angliei, în locuri secrete, sub comanda generalului Eisenhower, se pregăteau oamenii şi mijloacele acelei operaţii atât de grandioase şi atât de nesigure. (Cu toată victoria, Eisenhower a rămas general până la moarte, deşi după război a fost de două ori preşedintele Americii; adică l-au ţinut „bun în grad“, cum se spune la armată, când un ofiţer nu merită să avanseze; n-a fost însă o ingratitudine a Americii, gradul de mareşal nu-i cunoscut acolo, cu atât mai puţin cel de feld-mareşal, deşi, aşa cum sună ar putea să înspăimânte inamicul.)

Ziua cea mai lungă a anului 1944 a fost 6 iunie. Nu ştiu dacă se învaţă la istorie; poate s-a uitat, cum sunt uitate numele primilor cosmonauţi care au pus piciorul pe lună. În Normandia, până seara debarcaseră o sută de mii de oameni; în trei luni, numărul lor ajunsese la două milioane. Fără ca vreuna din aceste nouăzeci de zile să fi fost scurtă, cea mai lungă a rămas prima.

Zidul Atlanticului nu putea să fie ocolit pe la capete, cine se uită pe hartă înţelege de ce, fără altă explicaţie. Eisenhower a fost nevoit să atace frontal, ceea ce eu, să mă fi aflat acolo, aş fi jurat că era curată sinucidere; iată de ce le spun civililor să nu se amestece în treburile războiului.

Sectorul ales pentru debarcare, lung de o sută de kilometri, îl apăra o armată de douăsprezece divizii (ar fi fost puţin fără fortificaţii), comandată de feldmareşalul Rommel, cunoştinţă veche; numai că tocmai atunci, feld-mareşalul dăduse o fugă până acasă, departe, prin centrul Germaniei. Nu spun că prin prezenţa lui s-ar fi schimbat soarta zilei, şi a zilelor următoare, când de altfel s-a şi întors, cât a putut de repede.

Dacă Zidul Atlanticului mi se părea redutabil, a trebuit să înţeleg că armata lui Eisenhower era invincibilă: treizeci şi şapte de divizii antrenate pentru debarcare; trei mii de nave construite special ca să se poată apropia de plajă unde să-şi verse oamenii, odată cu valurile oceanului; nave de război, cinci sute, să bombardeze cazematele cu artileria: avioane, unsprezece mii, o mie dintre ele cu paraşutişti, care să se lanseze în spatele frontului. N-am aflat numărul tancurilor, al vehiculelor blindate, al camioanelor; imi închipui că erau puzderie. In urma tuturor acestora, echipe de geniu instaiau conducte submarine de la vapoarele-cisternă aflate în larg, până la ţărm, unde e uşor de înţeles ce enorme cantităţi de combustibil erau necesare, ca armata, în întregime motorizată, să nu înţepenească pe plajă. In unele locuri s-au construit porturi, legând unele de altele segmente de chei, prefabricate, O parte de lume se făcea acolo a doua oară.

Acestor imagini, mult mai amplificate în mintea mea decât le-am pus pe hârtie, n-aş fi putut să le adaug şi sunetul dacă nu trăiam bombardamentul de la 4 aprilie, care trecuse peste mine, încercuindu-mă atât de strâns încât, în unele clipe, când îmi aduc aminte, mi se năzare că murisem, nu se putea altfel, şi după ce se făcuse linişte, reînviasem. Iar minunea reînvierii era mult mai mică decât aceea că scăpasem de bombe. E uşor, şi nu-i greşit să-mi închipui că la fel se întâmplase cu toţi participanţii la debarcare. Cu deosebirea că mie, unul, nu mi se datora nici o recunoştinţă, pe când ei, fie că numai o parte muriseră fără să reînvie, obţinuseră o victorie imposibilă. La aliaţi au murit cinci mii, au căzut opt sute de avioane, s-au scufundat peste cinci sute de vase. Dacă vieţiile omeneşti nu pot fi preţuite, mă gândesc ce material şi ce muncă s-au pierdut numai într-o zi, şi numai pe o sută de kilometri, când lungimea tuturor fronturilor era de o sută de ori pe atâta. Şi n-am pus la socoteală echipamentul, gloanţele, bombele, obuzele… La subzistenţa în alimente nici nu mă gândesc, e ceva derizoriu pe lângă celelalte, deşi echivalează cu hrana pe o zi a unui oraş cu o sută de mii de locuitori. Şi în câte zile trecute, în câte zile viitoare! Şi o sută de mii, înmulţite cu ce număr de alte sute!

Ce-au pierdut nemţii nu ştiu, cred că nici nu s-a spus, şi nici nu putea să se spună; cine să mai facă socoteli, când toate se duceau de râpă?

Acea uriaşă armată a pornit de pe coastele Angliei la ora patru de dimineaţă. Primul neamţ care a văzut-o ieşind nesigur din neguri era de pândă într-o cazemată. A zgâit ochii fără să înţeleagă, un timp a rămas ţeapăn, credea că are vedenii, abia pe urmă s-a uitat cu binoclul, dar îi tremurau mâiniie atât de tare şi avea minţile atât de rătăcite încât tot nu a desluşit imaginea, de aceea a întârziat să dea alarma, ca să nu-şi sperie camarazii degeaba. Când, în sfârşit, a pus mâna pe telefon, n-a fost capabil să scoată o vorbă, făcea "ih, îh“, căutându-şi cuvintele şi negăsindu-le, fiindcă de fapt nu ştia ce să raporteze, încă nu înţelegea ce vine pe mare. Telefonistul de la centrala Postului de comandă a ridicat din umeri şi a pus receptorul pe furcă, se mai întâmplâ din când în când ca un om s-o ia razna. Dar pe o sută de kilometri era numai un om de veghe? E ceva ce n-am să înţeleg niciodată. Fapt este că alarma s-a dat cu întârziere; până să tragă un tun, până să decoleze un avion, flota mai înaintase câteva mile. Aşa a început ziua cea mai lungă. Era vreme frumoasă.

Am văzut un film, după ce apucasem să citesc o carte. Cartea îmi spune totdeauna mai mult decât filmul. După treizeci de ani, ţin minte totul din ea, în film era prea multă învălmăşeală, cum desigur a fost şi in realitate; dar eu eram spectator, nu comandant de armată şi neavând răspunderea faptelor sufeream degeaba. Nu înseamnă că n-aş

vrea să mai văd o dată filmul, poate l-aş privi cu mai mult sânge rece, m-aş detaşa de mine, ca să nu mă înglobez în acţiune; aş ţine seama că nu sunt la faţa locului şi ceea ce văd nu-i războiul, ci o reconstituire, făcută în linişte, cu imagini combinate si trucate, că morţii se ridică de jos după ce obiectivul trece de ei, că vapoarele scufundate sunt de carton şi pânză, avioanele care se prăbuşesc în flăcări le reproduc pe cele adevarate la scara unu pe o sută sau nici atâta, şi au înăuntru un ghemotoc de vată stropită cu gaz sau benzină căreia i se dă foc cu chibritul înainte de-a fi aruncate în faţa aparatelor de filmare, mai multe, puse în unghiuri diferite, ca să iasă imagini mai numeroase; montate cu iscusinţă acestea pot da impresia că se prăbuşeşte o escadrilă întreagă, nu doar o machetă de treizeci de centimetri, o jucărie. Îmi închipui că aşa se fac filmele, şi nu doar cele cu avioane, ci şi cu automobile îăsturnate în prăpăstii, sau aruncate în aer, cu orice, când e vorba de catastrofe. Este o metodă presupusă, dar nu absurdă.

Din film tin minte limpede lansarea paraşutiştiloi, fiindcă in rolul comandantului era John Wayne, care m-a surprins, fiindcă il ştiam numai cowboy. Deşi se îngrăşase, ii stătea foarte bine ca paraşutist, avea un zâmbet simpatic şi părea un om fără frică, explicabil, după atitea aventuri prin câte trecuse. Nu mă dau in vânt după filmele cu cowboy, dar dacă e să văd unul, il privesc cu atenţia încordată iar la scenele mai palpitante uit unde mă aflu şi mi se pare că particip eu însumi.

Lansarea paraşutistilor făcându-se noaptea, într-un întuneric că puteai să-ţi scoţi ochii cu degetele, toţi oamenii aveau în mână câte o jucărioară de tablă care, dacă o strângeai, scotea un sunet asemănător cu cântecul greierului, mica lui melodie. Odată ajunşi pe pământ, paraşutiştii se chemau aşa între ei, ca să se recunoască şi să se grupeze. Iar dacă era prin apropiere vreun neamţ la pândă, n-avea de ce să se alarmeze, greieri se auzeau în toate nopţile. Iată ce nu pot să uit, noaptea aceea misterioasă si plină de primejdii, care devenea idilică prin cântecul zecilor de greieri din mâna oamenilor, cărora li se adăugau greierii pământului. Dar cum nu se confundau unii cu alţii? Paraşutiştij aveau un ritm puţin diferit, un cod sesizabil numai de ei, fiindcă erau instruiţi. Ca nimeni să nu-şi închipuie că un asemenea *desant* e chiar o idila, o parte din paraşutişti au căzut într-un sat din zonă, chiar în piaţa care era luminată, nu-mi închipui altfel decât ca nu se dăduse încă alarma. Nemţii au prins insă de veste, au pus mâna pe arme şi i-au împuşcat pe cei căzuţi în copaci, de unde n-au mai apucat sâ coboare ca să fugă la întuneric. Unul a rămas agăţat de turla bisericii.

În cădere, John Waync îşi scrântise piciorul, şchiopăta rău, dar nu-şi

pierduse nici curajul, nici zâmbetul. Când am ieşit de la cinematograf, aveam impresia că el nu era actorul din filmele cu cowboy, ci chiar comandantul paraşutişlilor, iar scena fusese reală, filmată de reporterii armatei.

Cu toate pierderile, operaţiunea reuşise, aliaţii erau pe pământul Franţei. Nu înseamnă că de aici înainte au mers ca la nuntă; nemţii se apărau cu îndârjire, deşi nu mai puteau să spere nimic, decât fanaticii care au din formaţie judecata abolită. Pe lângă dezastrul pricinuit de ei lui Montgomery, la Arhus, în Olanda, au fost cât pe ce să dea peste cap armata care elibera Franţa: în luna decembrie 1944 o contraofensivă neaşteptat de puternică in munţii Ardeni a produs mare emoţie aliaţilor şi ar fi reuşit, dacă majoritatea diviziilor germane nu erau încleştate cu ruşii. Atentatul împotriva lui Hitler, întreprins cu şase luni înainte, care ar fi scurtat războiul, crutând nenumărate vieţi omeneşti pierdute zadarnic, eşuase printr-o neşansă stupidă, mai bine i-aş spune tâmpita: sfatul pe care el il avea zilnic cu Statul Major s-a ţinut din întâmplare într-o baracă, la Ratensberg, postul lui de comandă, fiindcă tocmai atunci se repara ceva în buncăr; între pereţii de beton, bomba ar fi avut efectul scontat de conjuraţie. In baracă suflul ei s-a pierdut în aer, după ce aruncase cât colo pereţii de scândură, iar Hitler a scăpat doar cu arsuri şi cu o mână paralizată, dreapta; peste câteva ore a vorbit la radio, ca să se ştie că era în viaţă, şi ca să-şi verse mânia. Ce păţise cu mâna n-a spus, iar cei din jurul lui au păstrat secretul; totuşi ştiu că pentru a semna o hârtie, îşi ţinea mâna dreaptă cu stânga. Apucase să facă mai dinainte cruda fărădelege prin care, dacă un comandant nu executa ordinul, oricât ar fi fost el de absurd şi de inoperabil, toată familia lui era lichidată, fără intârziere. Nu mă miră că oamenii s-au supus, chiar după ce orice încercare de rezistenţă devenise şi inutilă, şi imposibilă.

Generalul von Choltiz, numit comandant al Parisului, aflase de această lege, tocmai in timp ce mergea cu trenul să-şi ia noul post în primire. Imi închipui in ce îngrozitoare dilemă s-a aflat, când la apropierea aliaţilor a primit ordin de la Hitler să arunce Parisul în aer şi să-i dea foc, să nu râmână piatră pe piatră. Comandantul, însă, deşi înconjurat şi presat de feluriţi emisari ai trupelor de asalt, SS, a izbutit sa eludeze ordinul, prin diferite manevre, ca să nu poată fi acuzat de nesupunere, şi a salvat oraşul după care ar fi plâns toată omenirea; fiindcă nu era un fanatic. În fiecare zi Hitler îi telefona să-l intrebe: „Arde Parisul?“ Imi pare rău că Franţa a uitat prea repede, şi nu înţeleg de ce acest om a fost prizonier până în 1970. Nu ştiu cum au scăpat ai lui de execuţie; poate stăteau ascunşi, poate Hitler nu ştia că generalul se predase fără să lupte. Atât am aflat că după război familia era în

viaţă şi locuiau cu toţii la Baden.

Venise luna august, şi într-una din zilele când soarta Parisului atârna de un fir de aţă, s-au întâmplat cele ce urmează.

46

In ziua aceea mă pomenisem cu domnul Weiss la uşă; îmi ştia numărul de telefon, mă mai chemase o dată să-mi dea întâlnire la piaţa Sfântu Gheorghe, dar între timp telefonul se schimbase şi nu se comunica la cerere, aşa aranjasem ca să nu mă cheme oricine.

— Acum şapte ani n-ai cumpărat un macferlan de la mine? Eu sunt un om ordonat, domnule, mai ales cu hârtiile, nu arunc nici una, nu ştii când poţi să ai nevoie de ea, mai ales un contract, o factură. Când mi-au luat prăvălia, apucasem să duc la mine acasă toate hârtiile, cu toptanul, le-am triat pe urmă, dar de aruncat, am aruncat prea puţine. Şi acum ce-am făcut? Ia să văd, am zis, când am vândut macferanul? Am o ţinere de minte bună, ştiam că lotul de stofă îl luasem în 1937, era o stofă care nu se uită. Macferlane n-am făcut multe, vreo şase, nu ţineam marfă de duzină şi le-am vândut pe toate până toamna: al dumitale era ultimul, ştii că l-am scos din vitrină. Am căutat în chitanţiere; ce lună să fi fost? Ori septembrie, ori noiembrie. Nu mi-a fost greu să dau peste numele dumitale, şi sub el era adresa.

— Şi dacă m-aş fi mutat?

— Nu ştiu; te găseam eu.

Domnul Weiss vroia sa pună la cale o afacere, impreună cu mine, fiindcă era nevoie de Faur.

— Ştiu că-l cunoşti, nu mă întreba de unde: in afacerile pe picior trebuie să ştii multe. Îl cunosc şi eu, dar n-are să stea de vorbă cu mine, el stă de vorbă cu miniştrii, mai ales cu Ică Antonescu, il serveşte, nu-ti spun cum, nu vreau să dau de belea, trebuie să-mi tin gura.

După românizarea prăvăliei noul patron, profesor de gimnastică, il păstrase pe domnul Weiss. cu leafă, lucra la birou, in spate, de fapt el conducea prăvălia, ştiau doar prietenii, şi nu toţi, nu trebuia sâ se afle. Aşa il cunoscuse pe Faur, firma lui furniza stofa şi pânzeturile: domnul Weiss făcea comenzile, profesorul nu se pricepea la nimic, poate nici la gimnastică. Dar nu în calitatea lui de mic cumpărător îl cunoscuse pe patronul ţesătoriilor, ci pentru alte afaceri: deşi era foarte discret îi scăpase odată o vorbă şi nu mi-a fost greu sa deduc restul: prin el cumpăra Faur pietre şi aurărie, lingouri, bijuterii, monede. Probabil, pe această cale găsise şi centura de aur pe care am văzut-o la Eni. (Intre cunoscătorii pietrelor preţioase li se spune simplu "pietre", în gura lor cuvântul capătă greutate.) După un an, când frontul înţepenise ia

Stalingrad şi se întrevedeau urmările, Faur n-a mai vrut să cumpere, nu ştiu de ce, poate găsise altă sursă, sau agonisise destul, deşi s-ar fi cuvenit să caute încă o centură, chiar dacă n-ar fi fost întru totul la fel cu prima, numai să aibă aceeaşi valoare. Tot atunci patronul magazinului îl concediase pe domnul Weiss, poate chiar la cererea lui Faur, prea mare era coincidenţa; însă nu pot să-mi explic motivele, după cum nu-mi pot explica de ce o deposedase pe Eni de centură, când probabil adunase mormane de aur; poate fiindcă pc acelea nu le avea la îndemână, or fi fost depozitate în trezoreria unei banci din Elveţia; sau din ticăloşie.

Şi iată ce vroia domnul Weiss de la mine: in vara anului 1944, viaţa era tot mai grea şi mai nesigură, cine ar fi vrut să vândă nu mai avea ce vinde, iai de cumpărat nu cumpăra nimeni, oamenii preferau să ţină banii la ciorap, iar când aveau mai mulţi să-i pună intr-o valijoară, ca s-o poată lua cu ei în adăpost, când suna alarma aeriană. Nici eu nu stăteam bine cu banii, mă gândeam cu îngrijorare la ziua de mâine, când picase domnul Weiss cu propunerea. Singura treabă care se mai putea face pentru moment era să confecţioneze cămăşi pentru Centrala Evreilor. Ştiam că, intre altele, evreii erau obligaţi să dea statului un număr de cămăşi pe an, nu mai ţin minte câte. Pe cei săraci ii ajuta comunitatea. Cineva, care a fost în cauză, îmi spune că în 1944 această obligaţie încetase. O fi ştiind el ce ştia, insă mie nu-mi vine a crede într-o asemenea clemenţa. Şi apoi, faptele sunt fapte, domnul Weiss a existat şi mi-a spus că afacerea e discutată, rămâne să semneze contractul, după ce va şti că poale să-l onoreze. De aceea avea nevoie de mine, să iau material pe credit de la Faur, care nu putea să mă refuze şi la urmă, după ce plătea datoria şi celelalte cheltuieli, restul să-l împărţim pe din două. Banii nu mi-ar fi stricat, in domnul Weiss aveam încredere, dar afacerea mi se părea o meschinărie.

— De câte cămăşi poate să aibă nevoie Centrala Evreilor, o mie, două, şi cât să câştigi din ele?

— O mie, două? O sută de mii, domnule! Pentru toate comunităţile din ţară. Şi pe urmă iau altă comandă.

N-am râs fiindcă mi se părea o propunere tristă, nu doar copilăroasă. Un om care s-a ocupat de afaceri toată viaţa, fără să dea faliment, cum poate să ajungă la atâta naivitate? Naivul însă eram eu; într-o jumătate de oră, scriind punct cu punct planul rumegat bine, adăugând argumentele şi toate lămuririle pe care le-ar fi putut cere un nepriceput ca mine, domnul Weiss m-a convins că puteam porni la treabă, şi reuşita e sigură. Nu Înţelegeam cum s-ar confecţiona o sută de mii de cămăşi in condiţiuni de improvizaţie, dar cum, necum, am ajuns să cred ca se poate. Eu nu trebuia decât să obţin credit pentru trei sule de mii

de metri de ţesătură, oricit de proastă, numai să fie ieftină,

I-am telefonat lui Faur, călcându-mi pe suflet, i-am spus pe scurt despre ce era vorba; m-am gândit că la telefon ii era mai uşor să mă refuze si poate că nici nu doream altceva. După ce mi-a reproşat că de la Anul nou nu mai dădusem nici un semn de viaţă, s-a arătat bucuros să mă ajute. Fiind vorba de un material ieftin, s-a gândit că nimic n-ar fi mai potrivit decât mătasea artificială pe care continua s-o fabrice pentru armată, în vechea tesătorie de pe şoseaua Ştefan cel Mare: materialul il cunoşteam, din el îmi făcusem şi eu cămăşi, eu gândul să fie de tăvăleală, dar au ieşit foarte frumoase, se spălau şi se călcau uşor, nu se şifonau şi mai ales erau aspectuoase, materialul nu se găsea în prăvălii, mulţi credeau că este o comandă specială, ceea ce n-am năzuit niciodată. Nimeni n-ar fi crezul că din această ţesătură, foarte ieftină, nefiind altceva decât celofibră, se făceau săculeţe pentru iarbă de puşcă.

Ne-am dat întâlnire chiar la acea ţesătorie, nu pretindea că a venit doar pentru mine, mai avea si alte treburi. L-am găsit în biroul construit chiar de el, în curte, lângă şandramaua unde erau războaiele, pe care, ce-i drept, o mai reparase şi îi schimbase acoperişul. În biroul (prea elegant pentru o întreprindere atât de modestă) o cunoscuse pe Laura, când venise să se angajeze secretară. Lângă unul din telefoane, care suna direct acasă, un hatâr obţinui cu mari intervenţii şi plătit cu daruri costisitoare, era portretul ei, cum o ştiam, modestă şi meditativă. Fără să vreau, gândul mi s-a dus la Eni, erau patru luni de la 4 aprilie. Poate telefonul nu costase mai puţin decit centura de aur.

M-a primit cu semne de bucurie, s-a ridicat de la birou, mi-a ieşit înainte şi m-a îmbrăţişat ca pe un frate. Atât de uşor mă pot câştiga oamenii! Şi dacă judecam greşit purtarea lui cu Eni? Dacă nu cunoşteam tot adevărul? Apoi centura, care fusese determinantă in schimbarea sentimentelor mele! Dacă totuşi o pierduse chiar ea, deşi spunea că ar fi fost imposibil? Nu o socoteam de rea-credinţă, sunt însă împrejurări când orice om poale să se înşele. Oare centura Laurei nu era o copie?

Pe domnul Weiss, Faur l-a primit cordial, i-a strâns mâna puternic, privindu-l în faţă, dar nu l-a recunoscut. Sau a simulat că nu-l recunoaşte? Mi-era imposibil să nu-mi pun întrebarea. E atât de greu să înţelegi oamenii!

Discuţia a fost scurtă, fără obstacole, fără vreo pledoarie, în douăzeci de minute eram gata de plecare.

— Am înţeles la telefon despre ce-i vorba, m-am gândit cum să facem, a început Faur. Vreţi să beţi ceva? Coniac? Sau oranjadă?

— Oranjadă? s-a mirat domnul Weiss. De portocale adevărate?

— Bineînţeles. Doriţi?
— Nu, mulţumesc. Am întrebat din curiozitate.
Dar secretara intrase pe uşă cu un cărucior de bar, incărcat cu sticle, ceşti şi pahare; era o obişnuinţă, lui Faur îi plăcea să-şi primească oaspeţii, cred că-i plăcea şi să-i epateze.
— Pânza v-o dau cu preţul armatei, va fi foarte convenabil; cu toată devalorizarea, a rămas cel din 1939.
Oricât ar fi fost de convenabil, trei sule de mii de metri reprezentau o cifră enormă, cel puţin pentru mine. Domnul Weiss a înclinat din cap, cu satisfacţie. Faur a continuat:
— Dar n-o să vă pot livra toată cantitatea deodată, tocmai fiindcă este o comandă a armatei; trebuie să respect termenele. Mâine puteţi să ridicaţi o sută de mii de metri, vă dau camioanele noastre, peste o săptămână încă una, iar pe urmă restul. Cred că nu vă trebuie toată odată. Poate nici nu aveţi unde s-o puneţi.
Adevărat, abia acum mă gândenm că trei sute de mii de metri însemnau un vagon, sau poate două. Unde avea să le pună domnul Weiss? Începea să-mi fie frică de o asemenea afacere, el insă aproba mereu din cap, senin şi cu satisfacţie, iar Faur vorbea de mii ca de sute.
— Am să te rog ceva, i-am spus, facturile să le facă pe numele domnului Weiss, eu n-am nici o pricepere.
De data asta am simţit că Faur avea de obiectat ceva, însă domnul Weiss a intervenit repede:
— Nu vă fie teamă! El garantează pentru mine şi eu garantez pentru el; am o casă care valorează cinci milioane, fac ipotecă pe numele dumneavoastră.
Pe chipul lui Faur a trecut un mic zâmbet, mi-am închipuit că propunerea îi convenea; cauza adevărată a zâmbetului era alta, aveam să înţeleg peste două zile. Când ne-am ridicat sâ plecăm, s-a adresat domnului Weiss:
— Domnule…
Era posibil să nu-i fi reţinut numele, când încheiase cu el o afacere de câteva milioane?
— Domnule Weiss, fii bun şi lasă-ne singuri câteva minute. La secretară găseşti ziarele de astăzi.
După ce uşa se închise, Faur mă luă de braţ şi mă duse la fotoliul din colţul biroului, iar el se aşeză pe un scaun, alături, ca şi când ar fi fost solicitantul, iar eu patronul.
— Ce mai faci?
Întrebarea mi se părea idioată, după ce stătusem de vorbă jumătate de oră. Dar cine ştie ce avea el în minte? Pe urmă continuă, scăzând glasul:

— Ai ceva bani în străinătate?

De data asta întrebarea mi se părea caraghioasă. Am ridicat din umeri, stăpânindu-mi râsul.

— Cum, chiar nimic, nimic?

Mă privea consternat; sau dispreţuitor? Câteva clipe rămase gânditor. Apoi mă bătu cu palma pe genunchi.

— În sfârşit, asta este! La bani să nu te gândeştl, nu trebuie să mi-i restitui.

M-am înroşit, dar nu de ruşine, cum mi-a venit să spun. ci de emoţie. Era vorba de milioane, iar eu, pe lângă el, fără să fiu pe drumuri, eram un coate-goale. Am bâiguit un fel de mulţumire, trebuia să mă dezmeticesc, cum puteam crede? Când am ieşit mă cam clătinam pe picioare. În urmă l-am auzit vorbind la telefoane: „Domnişoară, am cerut o convorbire cu Elveţia, Zurich. Te rog, urgentează. A, dumneata eşti, Gabi? Ţi-a plăcut parfumul? Ei, cum de unde! De la Paris, la mine nu se găsesc imitaţii… Da, te rog, cât mai repede!"

In stradă, domnul Weiss a făcut semn unui taximetru.

— Într-o zi ca asta trebuie negreşit să ne purtăm ca boierii. Haide să bem aldămaşul, ştiu o cârciumă la bariera Vergului, ai să mănânci o vrăbioară cu floare cum nu mănâncă nici regele! Ştii ce-i o vrăbioară cu floare? Dacă nu ştii, ai să afli astăzi.

Am văzut, era o halcă de carne cât farfuria, cu arabescuri de seu. ca o dantelă; mi s-a făcut silă, nu-mi plac grăsimile, în starea lor primară, vizibile, unsuroase, am impresia că se sleiesc în gură. Până să gust o înghiţitură, domnul Weiss dăduse gata o jumătate din halca lui, stătea cu ochii închişi pe jumătate, topit de plăcere; nici nu se uita la mine, cred că uitase şi necazurile, şi bucuriile, uitase până şi afacerea încheiată mai înainte, nimic nu mai conta pentru el decât friptura.

N-am ajuns chiar la starea lui, dar l-am înţeles de la prima înghiţitură; nu mai era carne, nu mai era seu, dar ce era nu pot spune fiindcă n-am aptitudinea să fac imnuri mâncării; dacă am descris vreodată un ospăţ, o masă încărcată cu tot ce-i mai de preţ, mai aspectuos, mai gustos în de-ale gurii, dacă am analizat bucuria îngurgitării şi dulcea lenevie care urmează, m-am gândit nu la satisfacţia mea, ci la a altora, a căror recunoştinţă sunt sigur că mi-am atras-o. Nu sunt nici din cei care se hrănesc cu rădăcini sau se satură cu vorbe.

La început, cuvântul „floare" pus lângă o bucată de carne era, dacă nu chiar un sacrilegiu, măcar o nepotrivire inadmisibilă; o incompatibilitate, regnuri opuse.

Revelaţia mea atunci a fost să găsesc în seul încins pe grătar, nu gustul, ci ideea de floare. Eram sub umbrarul unei cârciurni de mahala,

in mirosul de mititei, de patricieni, de carne friptă, de ardei iute şi cimbru, şi mi-a venit să mă cred într-o grădină înmiresmată: prin mijlocirea unei fripturi cum nu mai mâncasem, simţurile mele se împleteau, nu mai ştiam ce este gustul şi ce mirosul, şi chiar văzul, fiindcă vrăbioara aurie, cu decoraţia ei ca o dantelă, desfăta ochiul, părea o bijuterie; nu-i prea mult să spun că până şi auzul lua parte la această cuminecare, căci cuţitul, tăind friptura frăgezită şi pătrunsă tocmai cât se cuvine, arta grataragiului, nepreţuită cum trebuie şi neînglobată între celelalte arte, scotea un sunet muzical, alcătuit din două tonuri puţin dizonante, plăcute la auz astăzi, cum n-ar fi fost acum trei secole, când urechea omului era mai puţin evoluată.

Mâncam vrăbioara pe îndelete, o savuram, iată cuvântul pe care cred că îl folosesc prima oară, toate simţurile mele erau atente, când deodată, domnul Weiss care până atunci se uitase numai în farfurie, ca să i se bucure şi privirea, ridică ochii spre mine, mă apucă de mână şi mi se adresă, aproape cu revoltă:

— Nu! Ce faci! Fără salată!

Avea dreptate, salata lua cel puţin jumătate din gustul fripturii; adevărata desfătare am simţit-o de aici înainte, gândindu-mă ce de trepte am mai urca în viaţă dacă ar avea cine să ne înveţe. Urmarea a fost că am mai cerut o vrăbioara, ca şi domnul Weiss.

Salata se punea pe masă din obişnuinţă, le plăcea mahalagiilor care vedeau cum mănâncă boierii când lasă restaurantele din centru şi vin la circiumă. Aşa se pervertesc gusturile oamenilor.

* * *

Am vorbit atât despre domnul Weiss, si voi mai vorbi, foarte curând, dar n-am spus nici ce vârstă avea, nici ce înfăţişare. Vârsta, cincizeci de ani, cincizeci si cinci, cam atât. Fără familie, nu ştiu motivul: divorţ, moarte, părăsire de domiciliu? Înfăţişare de om cumsecade, incapabil să facă un rău aproapelui. Scund de statură, rotofei, cuvânt folosit mai puţin astăzi, au apărut altele în loc, limba se schimbă. Limba de la televizor şi radio, din ziare, din unele cărţi e alta decât cea învăţată în copilărie şi tinereţe.

Ceea ce il făcea cu deosebire simpatic pe domnul Weiss era figura, cam hazoasă, cap rotund cu pielea întinsă şi roză, frunte pleşuvă, păr castaniu dat pe spate, ochi verzui, cam decoloraţi, dar nu ca oul de raţă; un canin de aur, care, nu ştiu cum, ii stătea bine. Fire deschisă şi optimistă; vaietele lui, când am cumpărat macferlanul, nu erau sincere, atunci nu-mi dădeam seama, făceau parte din secretele negoţului. Altfel nu l-am auzit nici odată să se plângă de ceva, nici când avea motive. "Ce mai faci, domnule Albu?“ (Mai târziu, Weiss). "Bine!" „Sincer?“ "Dar ce, crezi că mă laud?" Când cineva spune "bine", parcă

îţi dă încredere în viaţă. Ce nu ştiusem despre el şi am văzut atunci, la masă, îi plăcea vinul. Cât am stat acolo, până ce soarele s-a ascuns după case, când în locul muşteriilor de peste ziuă au început să vină cei de seară, am băut împreună trei sticle, el două şi eu una, vin de Drăgăşani, curgător ca apa, nevinovat numai în aparenţă, altminteri se lăsa în picioare, pe nebăgate de seamă. După ultimul pahar şi-a pus mâiniie pe masă, şi-a lăsat fruntea pe ele, şi, ce n-aş fi crezut niciodată, a început să plângă: „Ce-am ajuns!? Ce-am ajuns î?" I-am recunoscut glasul din acea luni de dimineaţă când îi luasem macferlanul pe nimica toată, e vorba lui, aşa spunea, deşi nu-l strânsesem cu uşa, el mi-l pusese în braţe. L-am apucat de umăr, se îmbătase. „Ce faci, domnule Weiss?"

A ridicat spre mine o faţă senină, n-avea în ochi nici urmă de lacrimă. M-a privit întrebător, apoi mi-a răspuns, cu vorba lui formidabilă: „Bine!" Fusese o farsă? Nu, era imposibil să mă înşel, ştiam ce înseamnă să plângă un om, auzisem destui, plânsesem eu însumi. (Când eram tânăr, la o petrecere, mă ameţisem şi mi-am pus la gât mărgelele unei fete. Fata mi-a spus că dacă am făcut aşa, o să plâng la beţie. Poate oi fi plâns vreodată. Oare domnul Weiss, când era tânăr, işi pusese şi el la gât mărgelele unei fete?)

— Mai bem o sticlă? m-a întrebat, zâmbindu-mi simpatic.

— Nu, domnule Weiss. S-a făcut târziu, şi nu uita că mâine dimineaţă ai treabă.

— Bine! Atunci hai să mergem!

Era om şapte seara. Vroiam să merg pe jos până acasă, aveam nevoie să fiu singur şi să stau de vorbă cu mine. El a luat un taximetru. La despărţire mi-a spus:

— Mâine îţi aduc un aconto, pentru afacerea noastră.

— Dar n-ai de ce! N-am făcut nimic!

— Ba ai făcut tot, fără dumneata afacerea rămânea baltă. Iţi aduc o sută de mii, n-am mai mult deocamdată. Cind or începe încasările, facem jumate-jumate.

Am mers încet şi cu ocoluri, n-aveam nici un îndemn să ajung acasă; în loc s-o iau spre centru am ţinut drumul drept, până la Piaţa Victoriei, de-acalo am apucat pe şoseaua Jianu; nu erau cinci luni de când nevasta lui Tiberiu, abia o fetişcană, Viki, frumoasă dar uşuratică, intrase cu motocicleta în statuia Aviatorilor şi se zdrobise. Murise prea multă lume în jurul meu, cunoscuţi sau prieteni, ca să nu mai spun de alţii, era prea multă tristeţe în jur, cu toată vremea frumoasă de vară, viitorul îmi apărea întunecat şi nesigur. Războiul intrase într-o fază grea; pentru noi, aici, era faza finală, sfârşitul mi se părea iminent, deşi putea să mai întârzie luni de zile, numai ca să curgă alte valuri de

sânge, altminteri soarta noastră rămânea neschimbată. Peste zi aflasem că la Iaşi armata se retrăgea, oraşul rămăsese fără apărare; şi chiar să fi fost doar un zvon, tot nu mai putea să reziste multă vreme. Tot atunci, în partea cealaltă a Europei, divizia blindată a lui Leclerc, cu armata a 6-a americană intrau pe porţile Parisului. Era o simetrie crudă. Parisul să se elibereze şi Bucureştii să cadă.

Deşi Churchill, prin Radio Londra ne sfătuia să ne înţelegem cu ruşii, care făgăduiesc condiţii generoase, ma temeam de ei, in furia războiului aveau să ne treacă prin foc şi sabie, dar şi mai mult mă temeam de nemţi, care n-ar fi înţeles sa cedeze; Hitler pusese in joc totul, mergea până la ultima carte, căci n-avea nici o ieşire decât moartea şi nu vroia să moară, îşi pierduse minţile, nu-şi dădea seama că viata lui nu mai face două parale. În schimb dispreţuia viaţa altora; după ce pierduse milioane de soldaţi pe pământul Rusiei, era hotărât să omoare tot poporul german care putea să ţină o armă in mână, de la paisprezece ani înainte, băieţi şi fete; pe ceilalţi, copiii şi fetele inapte să lupte, îi lăsa pradă spaimei, foametei, bombardamentelor; cine scăpa de bombe, sa moară înecaţi în sângele celorlalţi! Dacă se pot afla proporţiile pârjolului şi genocidelor lui Gingis-han, presupus a fi săvârşit cel mai mare holocaust din istoria omenirii, sunt sigur ca Hitler le-a întrecut pe toate; fiindcă pe lângă inconştienţă şi cruzime a avut şi mijloacele de ucidere ale lumii moderne, cărora le-a adăugat pe cele de inspiraţie proprie, sau inventate de colaboratorii lui, inginerii morţii.

Uneori mă gândesc că al doilea război mondial, întins de la coasta de est a Americii până la cea do vest, făcând ocolul pământului, peste Atlantic, peste Europa şi Asia, si peste Pacific, a fost adevăratul Apocalips anunţat de Biblie. Dacă-i aşa, înseamnă că omenirea care a supravieţuit va continua să trăiască milenii până ce altă Biblie va prevesti alt dezastru.

Nu-mi închipuiam altceva decât că nemţii vor face din Carpaţi o cetate, continuată cu o veche linie de apărare, Focşani, Nămoloasa, Galaţi, gândită în primul război mondial, în momente de disperare. Astfel, bătălia se va muta pe pământul ţării noastre, fără să avem unde ne retrage, cum se retrăgeau bejenarii pe vremea turcilor. Şi nu se va sfârşi decât după ce frontul va fi încercuit pe la nord, poate pe dincolo de munţii Tatra. Iar până atunci, jumătate din ţară, dacă nu toată, va fi prefăcută în ruină, nu va rămâne nici o urmă de viaţă.

Cu aceste gânduri, mergând în neştire în cartierul dintre cele două şosele, Kiseleff şi Jianu, astăzi Aviatorilor, m-am pomenit pe strada lui Faur; nu mai fusesem pe acolo din noaptea de Anul nou, când, fără să am mari speranţe în ceea ce privea viitorul, nu eram atât de neliniştit ca astăzi. Am vrut să mă întorc, nu vroiam să trec pe la casa lui care, în

afară de Laura, nu-mi lăsase nici o amintire frumoasă. Eram însă atât de istovit în adâncul fiinţei mele, că n-am fost în stare să schimb drumul, am mers înainte, din inerţie, indiferent la tot ce fusese altădată. Era ora opt, la apus se stingea treptat crepusculul. M-a mirat că maşina era în stradă, şi mai ales că avea remorca pe care Faur o lua numai la drumuri lungi; acum nu putea să plece, fiindcă dimineaţa se întâlnea cu domnul Weiss. Prin jaluzelele întredeschise în casă se vedea lumină şi se simţea mişcare, umbre agitate treceau pe la fereastră.

Rememorându-mi întâmplările de peste zi, mi-a venit deodată un gând, care m-a făcut să uit frământările dinainte. Ce-l determinase pe Faur să-mi cedeze o sumă de bani fabuloasă pentru mine; nici nu făcusem socoteala cât, peste un milion probabil, nu mă gândisem fiindcă mintea mea nu asimilase încă ideea, era un dar neobişnuit între oamenii de orice categorie, fie ei nababi care n-au ce face cu banii. Faur ora bogat, ce-i drept, dar se îmbogăţise prea repede ca să fi uitat de unde pornise, avocat de provincie, vânând procese prin tribunale. Mă poftise în casa lui şi mă ospătase, mă socotea prieten, îmi dăruise un balot de mătase artificială, din care mi-am făcut un vraf de cămăşi elegante. Atât! În plus, ţineam minte centura de aur, şi ce-mi spusese Eni despre felul cum o pierduse. Ce vroia acum de la mine? Ce să obţină în schimbul unui dar magnific?

Pină in capul străzii mi s-a făcut lumină în minte. Era simplu: îmi câştiga recunoştinţa, devotamentul, admiraţia, fără să scoată nimic din pungă. Iată ce înseamnă un om de afaceri! După ce îmi încasam banii, cuveniţi lui si dăruiţi mie, îşi scotea paguba executându-l prin tribunal pe domnul Weiss, scotea în vânzare casa ipotecată. Acum înţelegeam limpede: când domnul Weiss spusese că eu garantez pentru el, iar el garantează pentru mine, crezusem că este o glumă.

Deprimarea dinainte s-a transformat în furie, am pornit înapoi, spre casă, pâănuind cum să reacţionez la această farsă, care era şi o escrocherie. În primul rând, trebuia ca a doua zi să merg şi eu la fabrică, impreună cu domnul Weiss, deşi nu mai aveam nici o treabă acolo; doar ca să dau ochii cu Faur. Îmi pregăteam în minte cuvintele pe care să i le arunc în faţă, dure, să le simtă ca pe o pereche de palme, să mă răzbun pe generozitatea lui falsă, devenită jignire, s-o răzbun şi pe Eni pentru ce suferise, poate s-o răzbun şi pe Laura, chiar dacă nu aveam alt drept decât pe al lui don Quijote.

Pe străzile slab luminate nu se vedeau oameni, trecea din când în când o maşină, în depărtare huruiau înăbuşit tramvaiele. Traversasem strada Batişte, când, pe o fereastră deschisă am auzit glasul cunoscut al unui crainic de la radio, spunând precipitat şi cu o emoţie nestăpânită: „Atenţiune, atenţiune! Rămâneţi lângă aparatele de radio!

In curând vom transmite o veste mare pentru români! Nu închideţi aparatele!"

A urmat linişte, nici comentarii, nici muzică. După anunţul dinainte tăcerea devenea gravă şi neliniştitoare, ca încremenirea naturii înainte de-a începe furtuna. Înţelegeam că se întâmplă ceva ieşit din comun, asemenea cuvinte, rostite cu atâta emoţie, nu mai auzisem nic odată la radio. Cu cinci ani înainte, după ce se anunţase asasinarea lui Armand Călinescu, urmase imediat muzică funebră. Acum se transmitea tăcere.

Am mărit pasul, să ajung mai repede acasă. Noaptea încremenise. Pe urmă am văzut că in spatele perdelelor de camuflaj se aprindea lumina. În alte locuri se deschideau ferestrele, pe întuneric. În tăcerea aceea oamenii începeau să se mişte, oraşul se trezea din amorţire, dincolo de ziduri se simţea agitaţie. După un timp, poate cinci minute, pe altă fereastră am auzit din nou. Acelaşi glas, repetind aceleaşi cuvinte. „O veste mare!" Unii vor spune că au înţeles îndată. Eu n-am înţeles şi n-am avut nici o bănuială, deşi de câteva zile auzeam câte ceva, eliptic şi pe şoptite. Aveam mintea întunecată.

Până acasă, am mai auzit anunţul, de-a lungul drumului, cred că nu o singură dată. Nu ştiam ce să fac, s-o iau la fugă, ca să ajung cât mai era vreme, sau să mă opresc şi să ascult sub o fereastră?

Am ajuns, în ultima clipă, cred că era ora zece. Ce-a urmat am auzit, crescând, pe măsură ce se încălzeau lămpile aparatului de radio. Din anunţul crainicului am prins numai ultimele cuvinte: „. maiestatea sa, regele!“

Nu-mi luasem aparat de radio decât de la bombardamente, ca să aud prealarma, iar din oră în oră anunţul binefăcător: „în spaţiul aerian al României e linişte..." Cele mai plictisitoare conferinţe se puneau în faţa acestei ore, stiindu-se că în aşteptarea anunţului toată lumea deschidea aparatul de radio.

Iar televizor mi-am luat abia când se pregătea debarcarea pe lună.

În cuvântarea sa, regele anunţa încetarea războiului. Nici nu ştiusem data zilei; era 23 August, când încheiasem prima şi ultima mea afacere din viaţă. Deocamdată aveam în buzunar numai trei sute cincizeci de lei, hârtii mototolite.

47

Nu înţeleg cum de n-au aflat serviciile secrete germane; e de neînchipuit că s-ar fi lăsat pe tânjeală. Atunci ce să cred? Că închideau ochii? Vroiau şi ei să termine mai repede? Poate că unii, da, însă n-ar fi îndrăznit să le spună şi celorlalţi, să facă o coaliţie, mai ales după ce conjuraţia împotriva lui Hitler fusese reprimată cu atâta sălbăticie.

Dar uite că n-au aflat. Surpriza a fost atât de mare că baronul von Killinger, ambasadorul Germaniei la Bucureşti, a rămas năuc, cu receptorul telefonului la ureche. Peste două zile avea sa se sinucidă, căci nu mai putea să dea ochii cu Hitler.

Şi totuşi, se vorbea de mult că România ducea tratative de pace, ba la Stockholm, ba la Cairo, poate şi la Lisabona şi cine ştie în câte alte locuri; se cunoşteau până şi numele emisarilor, dacă nu cumva erau doar presupuneri; când lipsesc informaţii clare, circulă zvonurile, e o lege.

După război am auzit fel de fel de vorbe, mi-au dat ameţeală, am citit cărţi, una mai documentată ca alta, dar adesea contradictorii; ce să mai crezi, unde să cauţi adevărul? S-a spus, de pildă, şi poate o fi adevărat, că amiralul Canaris, şeful serviciului de informaţii al armatei germane, juca dublu, vindea unei tabere ce afla despre alta şi invers. Ştiu că se poate, asemenea fapte se întâmplă chiar în zilele noastre, şi uneori se ştiu. Dar pe un om ca amiralul Canaris, vulpe şireată, cred că Gestapoul îl avea tot timpul în binoclu; spiona pe unii, şi pe el il spionau alţii, e legea meseriei, să nu te încrezi în nimeni.

Începând din 1940, devenise ostil lui Hitler, bineînţeles fără să spună pe faţă, dar destul ca să fie pus sub observaţie. Înainte de război călătorise mult în ţările devenite pe urmă inamice, desigur ca să se informeze despre forţele lor şi despre intenţii; dar se prea poale ca în acelaşi timp să fi stabilit acolo anumite relaţii suspecte. In 1944, după atentatul eşuat împotriva lui Hitler, Himmler, care nu-l vedea cu ochi buni, a găsit prilejul să-l aresteze. Nu l-au executat imediat, e o dovadă că situaţia lui era controversată, cum a rămas până astăzi. Abia anul următor, în aprilie, Hitler a dat ordin să fie lichidat, când nu mai avea nici o lună până să se lichideze el însuşi.

Şi iarăşi mă întreb, întorcându-mă la 23 August 1944, cum de n-a ştiut amiralul Canaris ce se pregătea in România, cum de n-au ştiut celelalte servicii secrete? Se pare că bănuieli au existat, dar nu li s-a dat importanţă, Killinger era sigur de loialitatea lui Antoncscu; acesta abia se întorsese dintr-o vizită-fulger făcuta lui Hitler, căruia îi făgăduise că România va lupta până la victoria finală, când nimeni pe pământ n-o mai credea posibilă.

În zilele dinaintea lui 23 August, în afară de cei implicaţi direct în fapte, erau oameni care ştiau ce se pune la cale, în primul rând cei în casele cărora se duceau discuţiile; despre alţii am aflat când au făcut mărturisiri publice, sau când şi-au scris memoriile. Atunci însă n-aveam nici o bănuială, poate numai o presimţire. Mai târziu unii mi-au spus, privindu-mă cu ironie, sau cu milă, că ştiau de o săptămână, dacă nu de o lună; e uşor să spui când faptele sunt împlinite, după război mulţi

viteji se-arată. Nu puteam să-i cred, mai ales că nu erau din cei care si-ar fi ţinut limba în gură nici o zi, necum o lună. Oi fi fost eu cu capul în nori câteodată, dar nu mi-am pierdut legătura cu lumea în asemenea hal ca să nu văd decât până in vârful nasului. Iată, măcar despre Faur am bănuit ceva, fără să-mi închipui de ce natură, nu m-am străduit să aflu, acesta îmi este păcatul, nu mă bag în sufletul oamenilor. Dar purtarea lui în dimineaţa acelei zile mi s-a părut ciudată, avea o febrilitate neascunsă cu totul: apoi felul cum mi-a vorbit, şi nerăbdarea de-a obţine legătura la telefon cu Zurich-ul mi-au atras atenţia şi mi-au dat de gândit. Dar când? Atunci sau abia după ce am cunoscut faptele?

Adevărul este că Faur ştia, numai data nu a corespuns. Era prevăzută cu trei zile mai târziu, sâmbătă, 26 august.

Faptele s-au precipitat şi au surprins chiar pe o bună parte din cei care le pregătiseră. El a aflat numai cu patru ore înainte de a se anunţa la radio. Atunci a intrat în panică.

* * *

Dimineaţa m-am sculat devreme, deşi dormisem numai câteva ore, umblasem şi eu noaptea pe străzi, unde forfotea lumea. Deşi camuflajul nu se ridicase, mai toate ferestrele erau luminate, iar în unele locuri, ardeau chiar felinarele pe stradă. Era o imprudenţă de care mulţi nu-şi dădeau seama, ieşisem din război, le cerusem nemţilor să plece, dar încă nu se făcuse pace, nu se semnase nici măcar armistiţiul. Ici şi colo pocneau dopuri de şampanie, tresăream, mi se părea că sunt focuri de puşcă, nu puteam să le uit dintr-o dată. Pe străzi oamenii se îmbrăţişau, cunoscuţi sau necunoscuţi, pehlivanii se foloseau de prilej ca să strângă în braţe câte o femeie, sau o fată, din cele drăguţe, căci aşa e viaţa, nedreaptă, fie bucuria oricât de mare, la urâte nu se uită decât nenorocoşii, alţii doar din greşeală. Am văzut oameni bând vin din sticlă, cu capul dat pe spate, cu un gest urât, dar atunci aş fi băut şi eu, dacă aveam de unde.

Cind am ridicat jaluzelele tocmai răsărise soarele, pe un cer fără pată. Mai întâi am văzut petuniile, nu erau ofilite deşi peste petalele lor delicate jucaseră flăcările o noapte întreagă, la un bombardament, când arsese casa de peste stradă, flăcări albastre, fiindcă era un laborator, cu un depozit de spirt, butoaie şi damigene.

Am ieşit pe terasă, am privit florile, gândindu-mă la Eni, ca le răsădise, din două în două, intercalate printre cele răsădite de mine; le ştiam pe fiecare.

In oraş era acum linişte, trecea din când în când câte un tramvai, câte o maşină, dar nu se vedeau oameni, după bucuria de peste noapte se simţea în aer aşteptare şi teamă. Acum ce trebuia să facem? Nu ne spunea nimeni, la radio se repeta proclamaţia de aseară şi îndemnuri

către populaţie, să păstreze ordinea.

Am luat-o pe jos spre şoseaua Ştefan cel Mare. Era ozi frumoasă, pe cer, de jur împrejur nu se vedea o pată, un cer de pace. Dar nu putea să rămână aşa multă vreme, ceva trebuia să se întâmple, aşteptam, şi îmi era teamă.

Cind am ajuns la ţesătorie, domnul Weiss tocmai venea din partea cealaltă; ne-am întâlnit în poartă. Era îmbrăcat de sărbătoare, îi stătea bine, toată înfăţişarea lui se schimbase, şi totuşi avea o tristele pe faţă. M-a întrebat:

— Îmi dai voie să te îmbrăţişez?

— Dar de ce eşti trist, domnule Weiss?

— Dumneata n-ai să înţelegi: sunt trist de prea multă bucurie. Mie bucuria îmi face frică.

Exact pe ultimul lui cuvânt am auzit huruitul avioanelor.

— Ai văzut? Astea sunt ale nemţilor!

— Poate sunt ale noastre.

— Nu, Ie simt, am eu un simţ la avioane. Au să ne bombardeze.

Veneau drept dinspre răsărit, nu puteam să le văd bine, mă orbea soarele care le bătea din spate, totuşi îmi dădeam seama că erau avioane de bombardament, nu multe, vreo şapte, o escadrilă. Cum veneau dinspre Buzău, unde ştiam că nemţii aveau o bază aeriană, se putea să fie de ale lor, cum se temea domnul Weiss, dar nu-mi închipuiam că au să bombardeze oraşul, nu eram în război eu ei, doar rupsesem alianţa şi le cerusem să plece în linişte. Presupun că la fel gândeau şi cei de la artileria aeriană, de aceea nu deschideau focul, ar fi fost o provocare. Îmi amintesc nesigur că nu au tras nici după ce au căzut primele bombe. De altfel nici acum, după atâta experienţă, nu desluşeam bubuitul bombelor de cel al tunurilor antiaeriene.

Nu ştiu ce să cred, am trăit faptele, îmi amintesc că era după ora opt dimineaţa, poate chiar nouă. Un istoric, mult mai avizat şi mai competent decât mine, spune ca bombardamentele au început în zorii zilei. Ştiu că la cutremurul din 1940, cineva care locuia intr-o clădire lipită cu blocul Carlton, căzut la pământ, transformat într-un morman de ruine, n-a simţit nimic, a dormit neîntors până a doua zi. Oare să se fi intâmplat la fel şi cu mine, să nu fi auzit huruitul avioanelor şi explozia bombelor? Şi apoi, când am ieşit pe stradă n-am văzut lume speriată. Dar nu insist, fiindcă nu are importanţă.

Domnul Weiss se şi trântise la pământ, lipit de poarta tesătoriei, de parcă o tablă de doi milimetri putea să fie o pavăză. L-am ridicat repede, era păcat de haine.

— Nu-ţi fie teamă, nu trec pe deasupra noastră.

Sigur că unghiul din care priveşti uneori poale sa te înşele, acum

însă nu încăpea îndoială, îmi dădeam seama limpede că se îndreptau spre centrul oraşului, zburând pe departe de locul nostru.

N-a fost un bombardament greu, o copilărie pe lânga cele americane, nici nu ştiu dacă au distrus ceva şi daca au făcut victime. După prima escadrilă a mai venit una, al doilea val, şi poate încă unul. S-au dus, şi altele n-au mai venit. Răzbunarea a început mai târziu, acum fusese doar anunţată. Dacă trăgea artileria s-ar fi mărit vacarmul şi bombardamentul ar fi părut de alte proporţii. N-a tras, fiindcă mai toată apărarea antiaeriană era în mâna nemţilor; n-aveam de unde să ştiu.

Bineînţeles Faur nu venise, îl împiedicase bombardamentul, dar trebuia sa pice din clipă în clipă. Secretara a fost mai mult decât amabilă, ne-a primit cu simpatie. Întâi a luai o perie şi a şters urmele dc praf de pe hainele domnului Weiss; nu observam prima oară cum atrăgea el simpatia oamenilor. Pe urmă ne-a poftit în biroul lui Faur, a adus îndată barul pe rotile, ca în ajun, ne-a poftit să luăm ce ne place, şi ne-a ţinut companie. Nu era nici urâtă, nici trecută, dar nu putea fi comparată cu Laura. După o jumătate de oră, care în tovărăşia ei a trecut repede, s-a uitat la ceas şi sprâncenele frumos arcuite s-au ridicat a mirare.

— Ce s-o fi întâmplat de întârzie? Mi-a spus că vă aşteaptă la ora nouă.

Nu ştiu ce gândea domnul Weiss, dar pe faţa ei am văzut o îngrijorare; eram îngrijorat eu însumi, ca după toate bombardamentele; oricine poate fi victimă. N-a mai aşteptat decât cinci minute, era puţin palidă, pe urmă a pus mâna pe telefon şi a făcut numărul lui Faur, de la biroul din strada Polonă; îl recunoşteam după declicurile discului, fără să văd cifrele; fiind mici şi aceleaşi, cinci de doi, unul după altul, le-ar fi recunoscut oricine le auzea o data. Ştia secretara că patronul ei înnopta uneori acolo? Am privit-o mai bine, da, era foarte posibil să fi înnoptat şi cu ea, o dată. Pe urmă a sunat acasă; târziu a răspuns o voce de bărbat, însă nu a lui Faur; de la locul meu auzeam clar, poate era un receptor de calitate specială.

— Tu eşti, Gigi?

L-am recunoscut pe valet şi am auzit toată convorbirea.

— Domnul Faur este acasă?

— Nu, domnişoară, a plecat.

— De mult?

— Nu ştiu.

Răspunsul mi s-a părut doar ciudat, deşi putea să pară obraznic.

— Pot vorbi cu doamna?

— Nu; e plecată.

— Au plecat împreună?

— Nu ştiu.

— Dar tu, Gigi, pe ce lume te afli? Cum nu ştii?

Acum secretara era enervată.

— Nu ştiu. Trebuia să-I trezesc pe domnul Faur la sapte dimineaţa. Am ciocănit la uşă, pe urmă am intrat. Plecase.

— Şi doamna?

— Abia pe urmă am văzut că uşa doamnei era deschisa... Au plecat amândoi cu noaptea în cap; fără să-mi spună nimic.

După o pauză valetul îşi schimbă gândul şi adăugă cu hotărâre, părea că abia acum se trezise:

— Nu. Cred că au plecat aseară.

— Ce te face să crezi?

— Paturile erau nedesfăcute.

De aceea aştepta maşina în stradă!

Domnul Weiss a vrut totuşi să-mi dea banii făgăduiţi, o sută de mii de lei, îi avea la el, pentru un om de afaceri, fie ele chiar pe picior, nu era o suma enormă; am refuzat, fireşte; până nu venea Faur nu putea să ridice marfa.

* * *

În ziare n-a apărut nimic, dar până la prânz se ştia, pe la cafenele, la baruri, unde se vedeau puţini oameni; lumea era în aşteptare, numai unii se încumetau să se îndepărteze de casă; de acolo ştirea se răspândea în stradă. Peste noapte, un Cadillac negru, cu remorcă se oprise cu botul intr-un felinar de pe şoseaua Kiseleff. Avea parbrizul spart, caroseria ciuruită de gloanţe. Înăuntru zăceau, împuşcaţi, un bărbat şi o femeie tânără.

În cursul dupâ-amiezii, se cunoştea şi numele victimelor.

Nu se ştia cine trăsese, poate o patrulă; dar patrula ar fi trebuit să raporteze. Adevărul nu s-a aflat niciodată.

Morţii se înmulţeau, era timpul să-i notez, dacă vroiam să-i ţin minte.

Îmi părea rău pentru domnul Weiss. că nu mai putea face cămăşile; dar nici Comunitatea Evreilor nu mai avea nevoie de ele.

Iar eu rămăsesem cu cei trei sute cincizeci de lei de aseară, din care nu cheltuisem nimic peste noapte.

48

In zilele următoare întâmplările s-au învălmăşit, peste speranţele din prima noapte au venit nelinişte, zvonuri înfricoşătoare, panică. Nemţii nu plecau în linişte, cum li se ceruse, erau înverşunaţi, în ţară se dădeau lupte, veştile nu puteau fi sigure: câţi erau, cât aveau să

reziste, ce ajutoare le trimetea Hitler? Nu le trimetea nimic, n-avea de unde; in schimb ne acoperea de injurii. Se auzea că la Berlin se formase un guvern român, devotat Germaniei, cu refugiaţii din timpul rebeliunii. Astăzi, când faptele se cunosc, se vede cât era de ridicol, dar atunci, fără ştiri, pradă închipuirilor cele mal sinistre, unii se temeau că o armată răzbunătoare, având în frunte căpeteniile discipolilor cu spada în mână va cădea asupra Bucureştilor, reşedinţa regelui şi sediul guvernului care abia se formase, va ucide populaţia până la unu şi va da foc oraşului.

In Bucureşti, unde faptele se petreceau sub ochii noştri, ne dădeam seama mai bine ce se întâmplă, fără să ştim însă cum au să se sfârşeasca. Erau locuri unde nemţii se baricadau în fostele lor cazărmi şi comandamente, la Şcoala de Război, de pildă, sau la Prefectura judeţului Ilfov, lângă cheiul Dâmboviţei, unde este astăzi Ministerul Sănătăţii. Poate funcţionarii care azi îşi fac slujba acolo nu ştiu că în birourile lor au ţăcănit mitralierele, iar de afară au izbit tunurile noastre, câte s-au găsit la iuţeală, căci evenimentele s-au precipitat pe neaşteptate, erau prevăzute pentru ziua de 26 august, apărarea pregătită din vreme a fost surprinsă. Clădirea amintită era o citadelă nemţească, şi mi se pare că s-a predat ultima. La sfârşit pereţii erau sfirtecaţi de schije şi gloanţe. S-au mai dat lupte şi în alte locuri, le-am amintit pe cele cunoscute de mine, fiindcă am trecut pe acolo, dar nu atât de aproape cât să fiu în primejdie, destul că am auzit împuşcăturile, am văzut mitralierele trăgând pe ferestre, flacăra din gura ţevii învingea lumina zilei; în spatele lor explodau grenade aruncate de jos, atacau soldaţi şi civili cu brasarde.

Aerodromul de la Pipera şi cel de la Băneasa erau în mâna nemţilor, de acolo au pornit avioanele de bombardament în picaj, urmărind să distrugă palatul regal şi centrul oraşului; insă nu aveau destule pentru o operaţie de asemenea proporţii, şi nici n-au avut timp, decât trei zile.

Pe urmă s-a aflat câ se formase o armată gata de luptă, pe la Băneasa, de unde se pregătea să pornească asupra oraşului. Atunci a venit domnul Weiss la mine, desfigurat, se stăpânea să nu tremure, dar în ochi i se vedea panica. Zvonurile circulau din gură în gură, si deveneau tot mai sinistre.

— Mă ascunzi la dumneata dacă intră nemţii?

— N-au să intre!

— Dar mă ascunzi?

— Şi eu unde să mă ascund? Unde să ne ascundem cu toţii? Crezi că ar lăsa pe cineva în viaţă? … Dar n-au să vină!

Eram convins că nu puteau să ajungă până în centru, să ocupe tot oraşul, le-ar fi trebuit mai multe divizii, cu artilerie, cu tancuri şi nu le

aveau, le-ar fi trimis pe front, unde era mai multă nevoie. Apoi, dacă la Bucureşti am fi avut prea puţină armată, puteau veni repede ajutoare. Ce se ştia sigur, în armată nu fusese nici o defecţiune, soldaţii făceau front împotriva nemţilor, pretutindeni, şi era ultima clipă când ţara putea să fie salvată. Iar pe deasupra se strinsese in ei destul parapon, destulă ură împotriva aliatului care ii privea de sus, lua partea cea mai bună din toate, iar lor le-o lăsa pe cea mai proastă. De mers nemţii mergeau cu automobilele şi autocamioanele, ai noştri în căruţă sau cu piciorul. În Bucureşti, un pluton care avea misiunea să ocupe comandamentul aviaţiei, aflat intr-un cartier mai departe de centru, şi să-i dezarmeze pe nemţii care nu vroiau să plece în linişte, a mers acolo cu tramvaiul; să nu fi curs sânge ar fi fost comic.

Nişte unităţi germane de la Băneasa au ajuns până la podul de cale ferată care traversează şoseaua, puţin mai jos de fântâna Mioriţa. Pare-se n-au fost prea mulţi, dar aveau cu ei un tun care putea să facă multe pagube, dacă nu se găsea altul, să-i răspundă. Apărătorii, nici ei în număr prea mare, i-au oprit numai cu puştile şi le-au luat tunul. În pereţii de piatră ai podului s-au văzut până târziu urme de gloanţe, poale se mai văd şi astăzi.

Primejdia a fost mare şi n-a trecut peste noapte. A doua zi putea să reînceapă atacul, cu mai multe forţe şi cu mai mare ură. Până atunci, avioane de bombardament, câte unul, cu schimbul, au zburat pe deasupra oraşului, cât a ţinut întunericul, lăsând din când în când o bombă, la nimereală. Nu puteau să facă pagube prea mari, dar măcinau nervii oamenilor, silindu-i să stea toată noaptea in adăpost, femei şi bărbaţi, copii şi bătrâni, prunci în scutece, bolnavi aduşi în braţe şi puşi să zacă pe lângă ziduri; nu într-un loc, ci pe tot întinsul oraşului. Sub aceasta teroare continuă, când încordarea nu slăbea nici o clipă, cu huruitul avionului de asupra, putând oricând să cadă o bombă, oamenilor nu le lipsea mult până să-şi piardă minţile, ştiu fiindcă am fost şi eu in adăposturi, i-am văzul, istoviti de spaimă, cu ochii sticloşi, aşteptând moartea, strivindu-şi urechile cu pumnii când cădea o bombă, izbucnind in hohote de plins, nestăpânite, in ţipete isterice. Din timp în timp câte unul se ridica şi pornea spre scară, nehotărât, aşteptând parcă aprobarea celorlalţi. „Nu mai pot! spunea. Mă duc să mă culc." După zece minute cădea o bombă, aproape, sau departe. Se întorcea umil, doborât şi de oboseală şi de frică.

Iar cum se lumina de ziuă veneau avioanele Stukas, cu o bombă sub burtă, cădeau de sus cu viteza fulgerului, scoţând un urlet de fiară preistorică, necunoscut în natură, o născocire diavolească, să scoale morţii din morminte, iar viilor să le bage groaza în trup şi în suflet, nu pe o zi, ci pe toată viaţa. Când se smuceau în sus, să nu intre cu botul

în pământ, bomba se desprindea singură şi se vedea cum cade, parcă filmată cu încetinitorul aşa, celor care aveau curaj să privească, le lungea timpul de spaimă, dacă mai putea să-i înspăimânte ceva, după urletul dinainte. Explozia nici nu se mai auzea, urechea brutalizată nu mai putea s-o perceapă, doar ochii vedeau izbucnind de jos fum şi flacără.

Ar fi fost o impudoare să mă opresc asupra acestui eveniment de groază, dacă nu l-aş fi trăit eu însumi, în ziua de 25 august 1944, pe la ora trei după amiază. Apucasem să mă arunc într-un gang, aproape de Piaţa Palatului, de unde am putut să văd totul şi să aud tot ce-a fost, până ce mi-au asurzit urechile.

Cred că era în aceeaşi zi, când spre seară o bombă a lovit Teatrul Naţional, care s-a aprins şi a ars până la temelie. A fost o grea pierdere, un teatru la fel nu se va putea face niciodată.

Nu eram chiar acolo, dar nici departe, am văzut întâi fumul, pe urmă flăcările şi mi s-a sfâşiat inima fiindcă ardea galeria de trei lei, de la cucurigu; în Franţa se spune -- ce frumos! -- "paradisul”. Şi a fost chiar un paradis pentru mine în adolescentă, fiindcă de acolo, de sus, sub cupolă, am văzut ilustrate pe scenă cele mai frumoase visări ale vârstei când se formează eul nostru, şi încep să se nască marile noastre năzuinţe, din care se împlinesc numai unele. Dar dacă n-am visa, ce ne-am face?

* * *

Teama continua şi a treia zi, nemţii n-aveau de gând să se liniştească, şi in lipsă de ştiri pentru fiecare din noi primejdia apărea cu atât mai mare cu cât creştea frica.

A treia zi dimineaţa se aştepta ca armata germană de la Băneasa să pornească ofensiva cu toate forţele şi să înceapă lupta decisivă. În oraş mai erau centre de rezistenţă şi dacă nu se predau ci continuau să se apere însemna că ştiau ce fac, le veneau ajutoare.

Aşa stăteau lucrurile, vremea continua să rămână frumoasă, cerul era senin, când pe la ora unsprezece s-a auzit vuiet îndepărtat de motoare, sunet cunoscut de peste vară, ne obişnuisem cu el, avea un timbru aparte, am recunoscut avioanele americane, care se apropiau în masă, ca de atitea ori, o flotă aeriană; şi direcţia de unde veneau şi ora erau cele obişnuite şi cine avea ochi buni să vadă in lumina orbitoare a soarelui putea să le recunoască.

Ce mai vroiau să bombardeze într-un oraş care ceruse pace, şi când inamicul lor devenise şi al nostru? Ei nu auziseră proclamaţia? Că doar ascultau toate posturile de radio, din Atlantic până în Pacific!

Nu cred că au mai sunat sirenele, sunaseră mai înainte, în vederea atacurilor germane pornite de la Pipera, devenise obişnuinţă. Dându-mi

seama că inaintau spre partea de nord a oraşului, nicidecum spre centru, n-am mai intrat la adăpost ci am urcat fuga să le urmăresc de pe terasă, în mirosul petuniilor. Abia ajunsesem când am auzit exploziile, cădeau bombele cu nemiluita, nu mi-a fost greu să-mi dau scama că ţinta lor era cam la Băneasa. Nu le stingherea nimeni, nici antiaeriana, nici vânătoarea. Au trecut val după val, făceau o buclă largă şi porneau înapoi de unde veniseră. Cind vuietul lor s-a stins în zare, totul în jur amuţise, nu se auzeau împuşcături, nici huruit de tancuri, cum ne aşteptam să se audă dacă nemţii asaltau oraşul; de la Pipera nu se ridica nici un Stukas, şi de-atunci înainte nici nu s-a mai ridicat vreunul. Abia după ce m-am uitat de jur împrejur şi am tras cu urechea, am înţeles că era pace.

Tot ce aveau nemţii între Otopeni şi Băneasa amuţise.

Peste un ceas, mi-a telefonat Teofil, foarte în fugă, să-mi spună că toţi ai lui, care erau prietenii mei, de la Ploieşti, scăpaseră cu bine, deşi fusese şi acolo o încăierare. M-am mirat că putuse să plece din Bucureşti, tocmai acum, când garda palatului era în alarmă continuă, şi nu degeaba. Abia târziu, după război, când ieşise de la închisoare, şi mi-a povestit tot ce se intâmplase la palat în zilele acelea, unde avusese şi el ceva de făcut, am aflat că trecuse prin Ploieşti numai fiindcă era în drum, si nu stătuse decât cinci minute. Venea din Oltenia, dintr-un sat, Dobriţa, ascuns între munţi, la nord-vest de Tirgu-Jiu, unde se afla regele. Credeam că regele e în palatul din Calea Victoriei, doar il văzusem cu ochii în noaptea de 23 August, ieşind pe balcon să răspundă mulţimii care il aclama cu urale. Mă şi temeam că este în primejdie, când cădeau bombele asupra palatului. Dar plecase în timp ce petrecerea continua pe stradă, intregul lui anturaj socotise că trebuie să se pună la adăpost, să nu cadă ostatic în mâinile nemţilor, dacă ar fi cucerit oraşul.

Teofil fusese la Dobriţa să ducă regelui un dosar cu hârtii importante, nu mi-a spus ce, nu se uitase să vadă. La Dobriţa a mers cu o maşină de serviciu a palatului care n-avea însemne, nici număr special, o maşină ca toate altele. Îl însoţeau trei din subalternii lui, imbrăcaţi în haine civile, ca şi el, toţi înarmaţi cu pistoale automate, ca şi şoferul şi cu puşti-mitraliere pe care le ţineau la picioare. In portbagaj aveau grenade cu coadă şi lăzi cu cartuşe. Fusese o misiune primejdioasă; azi, cind privesc în urmă mi se pare că era disperată. Urmau exact drumul pe care il luase regele, spre zorii zilei de 24 august; ieşind din Bucureşti pe Calea Rahovei, apucaseră pe şoseaua Alexandriei, unde se ştia că sunt mai puţine trupe germane, apoi pe la Roşiori de Vede şi Craiova. Ajunseseră fără să tragă un foc de puşcă, şi nu ştiau ce-i ajutase în primul rând, norocul, sau îndrăzneala. În două locuri, între Alexandria şi

Craiova, coloane germane erau în repaus pe marginea drumului; nu ar fi oprit o maşină cu civili, decât ca să-i prade. Santinele păzeau trecerea, soldaţi cu ţigara în gură forfoteau pe şosea, a merge mai departe părea imposibil. Dar tot atât de imposibil era să se întoarcă.

Izbutiră să treacă datorită şoferului: fără să întrebe, fără să aştepte, aprinse proiectoarele puternice, apăsă acceleraţia până la podea, şi cu toate patru claxoanele, plus două trompete puternice, urlând ca avioanele în picaj, se năpusti înainte, fără să ţină seama de oamenii care împânzeau şoseaua, hotărât să-i doboare, cu tot riscul. Deşi ziuă, lumina proiectoarelor era mai puternică decât soarele, fiindcă izbea drept în ochi ca un snop de fulgere, şi în spatele lor nu se mai vedea nimic, păreau ochii unui balaur, care răgea, pornit să facă prăpăd în faţă. Oamenii din şosea se aruncară în şanţuri, iar restul coloanei se trânti la pământ, împreună cu santinelele. Erau soldaţi care făceau război de cinci ani, în Polonia, în Franţa, în Rusia, poate unii din ei fuseseră şi în Spania. Dar întâlneau ceva ce nu mai auziseră: în loc să lupte trebuiau să fugă.

A doua coloană, aproape de Craiova, era tot pe marginea drumului, în repausul pentru masa de prânz. Un şir de autocamioane stăteau pe dreapta şoselei. La cincizeci de metri, pe câmp, fumega bucătăria de campanie. Soldaţii neînarmaţi aşteptau la rând, cu gamela în mână, să capete de mâncare. Mulţi erau goi până la brâu; alţii, tolăniţi pe pământ, cu bocancii scoşi, îşi răcoreau picioarele.

Sunt gesturi care nu se fac decât o singură dată, e imposibil să se repete, fiindcă voinţa care le-a determinat nu poate să reînvie. Automobilul mergea încet, şoferul îşi pierduse vlaga; ceilalţi îşi pregăteau armele. Câţiva soldaţi stăteau în mijlocul şoselei, ca şi dincolo, şi mâncau din gamelă; aveau armele făcute piramidă de partea cealaltă a şanţului, nu se simţea nimic agresiv în atitudinea lot, dar nu se dădeau la o parte. Nu păreau nici curioşi, nici intrigaţi, stăteau placizi, ca vacile în cireada.

Teofil coborî, cu un termos în mână. „Gutten apetit!“ Nemţii îl priveau apatici. Deschise termosul, mirosul de cafea se răspândi în aer. Nările nemţilor fremătară. Îşi desprinseră de la centură cănile de aluminiu şi Teofil le turnă cafea, avea destulă, era un termos mare, de un litru şi jumătate. Alţi nemţi se apropiaseră de pe câmp şi priveau curioşi, fără să treacă şanţul. La sfârşit, Teofil întoarse, termosul cu gura în jos, arătând că se golise. „Danke schon!“ ziseră nemţii. Râseră şi se dădură la o parte. Maşina porni şi ei făcură semne prietenoase.

La Craiova, unde nu mai era picior de neamţ, comandantul trupelor române, după ce Teofil ii arătă legitimaţia, ascunsă in pantof, sub laba piciorului, le umplu rezervorul de benzină şi le dădu informaţii asupra

drumului; mai puteau să întâlnească trupe germane, răzleţe, primejdia ar fi fost sa le confişte maşina, mulţi mergeau pe jos, le-ar fi prins bine.

Nu ştia ce stratagemă şi-ar fi imaginat la a treia întâlnire, poate nici una, ar fi păţit şi ei ca ulciorul care nu merge de multe ori la apă. Dar avură norocul să ajungă fără nici o ciocnire.

Mult mai primejdios a fost la întoarcere, un drum greu şi lung, fiindcă trebuiau să treacă pe la Sinaia. Regele ii încredinţase lui Teofil o cheiţă, de la un sertar al mesei lui de lucru de la Peleş. Trebuia să ia de acolo o cutie cu scrisori personale; de la Bucureşti, un aviator cunoscut avea s-o ducă la Dobriţa. Acel aviator era instructorul de zbor al regelui şi a ţinut legătura acestuia cu guvernul, tot timpul cât a durat refugiul din Oltenia.

O fi ştiut, n-o fi ştiut, Teofil nu mi-a spus. Am aflat pe altă cale ce erau acele scrisori, regele avea o idilă; la douăzeci şi trei de ani e cum nu se poate de firesc, deci n-am s-o dezaprob, cu atât mai mult cu cât iubirea nu l-a împiedicat ca la 23 August să se poarte şi cu înţelepciune şi cu bravură.

De la Târgu-Jiu au mers, peste dealuri şi munţi, uneori pe drumuri proaste, prin Râmnicu Vilcea, Câmpulung. Pietroşiţa, dar au ajuns la Sinaia fără nici o piedică. Se făcuse noapte, au aşteptat la Peleş, până dimineaţa, când au plecat, înaintea zorilor. De aici însă, dacă şoseaua era bună, celelalte au fost proaste. În unele locuri pe valea Prahovei se mai dădeau lupte, pâlcuri de trupe germane se retrăgeau în dezordine, puteau să-i atace, să le ia maşina şi hainele civile. Şi într-adevăr, in câteva rânduri fuseseră la un pas de încăierare, îi scăpase din nou dibăcia şoferului şi motorul puternic. În unele locuri şoseaua era blocată de camioane şi alte vehicule rămase în pană; intrau cu două roţi în şanţ, treceau frecându-se de ele. Dincolo de Câmpina, mai bine de doi kilometri merseră pe câmp, prin hârtoape, peste haturi, departe de şosea, fiindcă din faţă venea un şir de automobile blindate. Dinspre Moreni se auzea zgomot de luptă, mitraliere şi tunuri. Nu povestesc totul, n-am destule cuvinte, n-am concizia lui Teofil, care credea în fapte în mod simplu, fiindcă le trăise. Eu trebuie să mi le închipui cu atâta forţă ca să cred în ele, şi pe urmă mi se cere un al doilea efort, mult mai mare, să fac şi pe alţii să creadă.

— La Baloteşti, îmi povestea Teofil, un jandarm ne-a prevenit că n-o să putem trece de Otopeni, şoseaua e ocupată de nemţi până dincolo de Băneasa. Am fi putut să ocolim pe la Buftea, dar nu ştiam dacă n-am întâlni şi acolo aceleaşi piedici. Atunci am văzut avioanele americane venind dinspre dreapta, nu le auzeam fiindcă mergea motorul maşinii. Erau cum le ştii, puzderie. Am ieşit pe un drumeag, ne-am ascuns sub un copac, la o sută de metri. Nu treceau pe deasupra noastră, dar nici

departe; când au început să cadă bombele, le-am simţit suflul. Bombardau şoseaua, pisau locul la un kilometru de noi, nu ştiam ce le căşunase, bănuiam că nemţii au ceva pe acolo, dar nu merita atâta risipă, mi se părea că se distrează, americanii sunt cam trăsniţi, ştii şi tu. După ce s-a terminat am pornit la noroc, nu credeam că o să putem trece, imi închipuiam că şoseaua nu mai există…

Şoseaua exista, neatinsă. Dar în stânga ei toate erau vraişte, un câmp de luptă după bătălie, şi nu durase decât douăzeci de minute: tancuri răsturnate, maşini făcute fărâme, hangare în flăcări, copaci cu rădăcinile în aer şi peste tot cratere, cratere fumegând, unul lângă altul, până departe, că nimeni n-ar fi putut să-şi închipuie ce fusese aici mai înainte. Se mai vedeau ziduri, prăbuşite pe jumătate, deci fusese ceva, cazărmi, spitale, depozite, până atunci nici le-ai fi bănuit, le acoperea o perdea de copaci atât de înghesuiţi unul în altul că nu lăsau să treacă o rază de lumină; în locul lor erau acum cratere. Morţii nu se vedeau, cu atât pământ răscolit erau gata înmormântaţi, le mai lipsea crucea şi casca pusă deasupra. Câte un soldat rătăcea năuc printre gropi şi ruine, şi chiar dacă mai avea mintea întreagă tot nu ştia încotro s-o apuce. Doar departe, în fund se zărea un grup mai mare, strânşi roată, probabil sfătuindu-se ce să facă. Dar ce-ar fi putut face?

O ambulanţă lovită de schije, cu uşile din spate clampănind, cu o roată strâmbă că mergea şchiopătând, îşi făcea loc printre gropi şi sfărâmături, să iasă în şoseaua mare. După ce trecu podeţul de peste şanţ se opri, omul de la volan îşi suci capul, la stânga, la dreapta, nu ştia încotro s-o apuce. Pe urmă, hotărându-se, coborî de la volan, merse în botul maşinii şi acolo ridică mâinile, să se predea, dar n-avea cui, şoseaua era goală, trecuse mai adineauri o maşină. Teofil se uita la el pe geamul din spate.

De când cu bombardamentele se vorbea despre covorul de bombe; oamenii găsesc repede cuvinte pentru toate imaginile. Avioanele aşterneau pe pământ un covor de bombe, dintr-un punct până în altul. Al doilea val îl prelungea, la fel al treilea, până când se acoperea zona din ordinul de misiune. Unde era nevoie veneau alte valuri, îşi lăsau bombele peste cele aruncate mai înainte, îndesind ţesătura. Desigur, ce spun este o imagine, nu putea fi vorba chiar de atâta precizie.

Ba da, am aflat de ia Teofil.

— Covor a fost, crede-mă! Cum se pune covorul în casă, dintr-un perete în altul. Nici o bombă n-a căzut pe şosea, ci numai de la zece metri încolo, parcă măsuraţi, şi în linie dreaptă, parcă trasă cu rigla.

Poate exagera de emoţie. Dar fapt sigur rămâne că şoseaua n-a fost atinsă, în schimb tot ce era dincolo de ea s-a făcut zob şi ţandără, sau cenuşă. De la Pipera n-a mai decolat nici un avion, Bucureştii au scăpat

de primejdie. Nemţii, câţi mai luptaseră in oraş au ieşit în stradă cu mâiniie ridicate, ca şoferul ambulanţei.

* * *

Când am auzit avioanele de departe, şi le-am văzut venind fără să ştiu încotro se îndreaptă, ne-am închipuit că au să bombardeze oraşul, nu-l bombardau prima dată.

In ceea ce mă priveşte, fiindcă am urmărit desfăşurarea faptelor din prima lor fază, am înţeles înaintea altora că de astă dată aveau altă misiune, judecând după direcţia zborului, mi-am dat seama că ţinta lor era în afara oraşului, şi ce putea să fie dacă nu concentrarea de trupe germane? Astfel, de facto ei deveneau aliaţii noştri, înainte de a se încheia pacea. De altfel, după cum îi primea populaţia şi chiar autorităţile, pe cei salvaţi cu paraşutele pe pământul nostru, ei puteau să fie socotiţi aliaţi încă de mai multă vreme, prin sentimente, deşi altminteri ne aflam în stare de război declarată cu America.

După ce m-am dumerit unde cădeau bombele mi s-au luat două pietre de pe inimă: una, că nu veneau asupra noastră, şi a doua că ne scăpau de primejdia nemţilor.

Dar m-am întrebat, fireşte, cum de cunoşteau situaţia şi cum de nimeriseră atât de precis locul? În curând am aflat, ceva ce ştiam din cărţi de spionaj sau din filme, că undeva în Bucureşti, într-un pod, intr-o pivniţă, cineva sau câţiva aveau un aparat de emisie radio, şi de mult ţineau legătura cu aliaţii. Era uşor să-mi închipui ce ar fi păţit dacă dădeau de ei: nu i-am cunoscut, nu ştiu câţi au fost, nu ştiu ce fac azi dacă mai trăiesc; m-a minunat şi le-am admirat curajul. Dar şi mai mult m-a minunat, că n-au trebuit să cheme de două ori, şi o flotă aeriană mare cât un sfert din bolta cerească a decolat din Italia, să ne vină in ajutor, tocmai când aveam nevoie.

49

Nu l-am văzut niciodată de aproape. Când era copil, a trecut cu trenul prin faţa mea, într-o gară mică, stătea în picioare pe vagonul-platformă îndoliat, lângă sicriul regelui Ferdinand, în drum spre Curtea de Argeş, unde avea să-i fie mormântul. Trenul nu a oprit, însă a micşorat viteza şi a trecut la pas, să vadă toată lumea câtă se adunase, primarul, preotul, jandarmul şi oameni din două sate, dintr-o parte şi alta a căii ferate. Pe faţa lui nu se citea nimic, nici măcar oboseală: sigur că între gări il lăsau să se odihnească. Mai târziu m-am întrebat ce avea în minte în momentele acelea; îmi aminteam de mine, că la moartea tatălui meu mă gândeam cine o să ne dea de mâncare de aici încolo; însă aveam cu vreo patru ani mai mult decât copilul, putea să se

nască în mintea mea asemenea grijă, căci tatăl meu nu ne lăsase mai nimica. Pe el n-avea de ce să-l doară capul în această privinţă, deşi îi lipsea şi lui tatăl, trăia dar plecase de acasă. Regele Ferdinand era bunicul, murise, în schimb rămânea bunica, regina Maria. Când m-am născut eu, bunicii mei şi bunicile erau la cimitir, nici măcar nu ştiam unde, plecasem din locurile noastre. Se pare că fără bunici copilăria are o lipsă şi firea copilului iese mai aspră.

L-au făcut rege fără să-l întrebe nimeni şi a domnit trei ani in pantaloni scurţi, până s-a întors tatăl lui şi i-a luat tronul. Nici pe acesta nu l-am văzut de aproape, dar şi el îşi punea pantaloni scurţi, la serbările străjerilor, şcolari educaţi să-l iubească şi să-l aclame, cum făcea Mussolini cu Giovinezza şi Hitler cu Hitlerjungend.

L-am mai văzut o dată, pe cel mic, după alţi câţiva ani, la palatul regal, se zbenguia cu nişte copii de vârsta lui, la o fereastră care se vedea din Calea Victoriei. Scăpase de grijile domniei, nu mai era bosumflat ca la înmormântare, se veselea şi când am trecut prin faţă mi-a dat cu tifla, în joacă. Învăţa carte acasă, împreună cu ceilalţi copii pe care ii văzusem la fereastră; erau aleşi din părinţi cu stări felurite, ca astfel moştenitorul tronului să-şi cunoască din vreme supuşii, poate viitorii lui miniştri şi sfetnici. Aveau profesori unu şi unu, se găseau destui care făceau cinste şcolii. Pentru Nicolae Iorga, de pildă, garanta toată lumea, în afară de adversarii politici şi de cei care puneau înainte păcatele lui, şi pe urmă meritele. Aş putea să garantez şi eu, pentru altul, de la care am avut norocul să învăţ multe, dar e prea târziu şi, oricum, nu mă întreabă nimeni.

Băiatul avea acum tată, în schimb îi lipsea mama, fiind izgonită din ţară. Mai târziu urma să se invârtească iar roata, să se întoarcă mama şi să plece tatăl.

Regele o alungase pe regină ca sa poată trăi în linişte cu doamna Lupescu, ultima sa aleasă, care a făcut mult sânge rău unor oameni cinstiţi, cu respectul tronului şi al familiei. N-am avut pe cine să întreb şi poate nu ştia nimeni ce gândea băiatul despre tatăl sau, despre amantă şi despre amândoi împreună. El, unul, s-a dovedit a avea o fire cumpănită, cu simţul familiei, cu pasiuni care nu contrariau pe nimeni ci erau privite cu simpatie. Se pare că îi plăceau meşteşugurile; am văzut intr-un loc o tejghea de tâmplărie, folosită de el înainte, aşa spuneau oamenii; n-am nici o dovadă că ar fi fost aşa, e drept însă că era o tejghea mai frumoasă decât cele obişnuite. (Cind eram copii, regalitatea fiind pe atunci în floare, o foloseam uneori ca superlativ în admiraţiile noastre: „Aşa ceva nu mănâncă nici regele", sau „numai regele". „O catifea ca asta poartă numai regina". Tot ce ni se părea mai scump şi mai frumos se găsea, „numai la palatul regal “— sau „nici

acolo")

Ii mai plăcea atelierul mecanic, meşterea pe la motoare, lucra la strung, aşa am auzit, dar n-am văzut strungul. Nu degeaba, pasiunea lui pentru tehnică, fiind cunoscută, Stalin i-a trimis în dar la sfirşitul războiului două avioane (de agrement, bineînţeles, nu de luptă). Iar mai întâi îi conferise Ordinul Victoria, cea mai mare decoraţie militară, de care se bucurau numai cinci oameni pe tot pământul.

L-am mai văzut o dată, tot de la distanţă, la parada de 30 mai 1941, o lună înainte de a începe războiul. A fost o paradă mai sobră decât cele din timpul lui Carol al doilea, situaţia ţării era mai tristă, plutea în aer nelinişte, nimic nu mai părea sigur, iar pe deasupra se nimerise si un cer de ploaie. Era in tribună lângă generalul Ion Antoneseu, nici de un an Conducătorul ţării.

Ion Antoneseu era general; în anul următor s-a făcut mareşal, acelaşi grad cu al regelui.

Nu-mi aduc aminte situarea lor în tribună, nu-mi închipui că generalul il pusese în stânga sa, uzurpându-i locul de onoare. Insă ştiam, prin prieteni ai reginei mame Elena, că îi arăta respect numai de circumstanţă, lua hotărâri peste capul lui, avea grijă să-i spună cu orice ocazie că el şi nu altcineva îi asigură tronul, altminteri ar trebui să-şi facă bagajele şi să plece împreună cu mumă-sa. Nu o singură dată il ameninţase că în locul lui o să-l facă rege pe văru-su Ştefan, fiul principesei Ileana, sora mai mică a lui Carol al doilea. De aici zâzanie între cele două mame! Aş fi curios să ştiu dacă între patru ochi Ion Antoneseu i se adresa măcar cu titlul de maiestate, dar, natural, n-am de la cine să aflu. (Ba da, chiar acum mi-a ajuns la ureche ceva pornit de la un martor al scenei, ultima înlâlnire a mareşalului cu regele, in după-amiaza zilei de 23 August 1944. "Maiestatea ta! ... “ar fi început mareşalul. Regele, care de astădată era decis să nu mai rabde, l-ar fi corectat cu asprime: „Maiestatea voastră!“ Celălalt s-a făcut că nu aude, sau îşi ieşise din fire şi n-a putut să se stăpânească, a reluat prima formulă: „Maiestatea ta!"‘... Atunci regele Li-ar fi întors spatele şi a urmat ceea ce era pregătit din vreme, arestarea mareşalului pe care voi povesti-o în paginile următoare.)

N-aş fi bănuit că flăcăiandrul acesta simpatic, chipeş şi clădit bine, avea să facă un gest atit de curajos şi cu atâta energie. De văzut nu-l mai văzusem decât în fotografii şi la jurnalele cinematografice. De auzit il auzeam rar, la radio. Luându-mă după vorbă, cam molatică şi tărăgănată, spusă parcă alene, aş fi zis că nu-i lipseşte mult să adoarmă.

La atacurile aeriene din zilele următoare, când ţinta principală era palatul regal, o bombă a căzut în piaţa din faţă, cu statuia regelui Carol

întâi, călare; soldatul de gardă la poarta principală, lovit de schije, a murit în poziţie marţială, cu arma la picior, cu ţeava împinsă înainte, ca o halebardă; îi mai lipsea coiful şi armura, să semene cu un cavaler din legendă, fără frică şi făra prihană. Aşa au fost soldaţii. În vara anului următor i-am văzut întorcându-se de la luptă, au coborât săptămâni în şir pe Valea Prahovei, în căruţe cu coviltir, ca la '77, care, după atâta drum la dus şi la întors, nu se dezagregaseră. Şi toate purtau, prins de coviltir, la partea din faţă, portretul regelui.

Regele avea marele privilegiu că încheiase războiul. Antonescu avusese rolul ingrat să-l înceapă.

* * *

Pregătirea începuse de cel puţin un an, cu primele întâlniri conspirative. Intenţia fusese probabil mai veche; prudenţa îi obligă pe oameni să aştepte până să-şi spună gândurile unul altuia. Atâtea conjuraţii au fost înăbuşite înainte de orice faptă, fiindcă s-a găsit cineva să vorbească, fără să ştie dacă interlocutorul său merită încredere; unii trădează cu intenţie, alţii din imprudenţă, fiindcă nu-şi ţin gura. M-am mirat, într-o pagină din urmă, că serviciile secrete n-au ştiut până în ultima clipă, cind regele a citit proclamaţia la radio. E uimitor cum s-a păstrat secretul un an de zile, deşi erau implicaţi zeci de oameni, poate sute, deşi unele manevre, unele gesturi şi atitudini, mai ales în ultima fază puteau fi revelatoare. Iau doar un exemplu deocamdată, ceva care rămâne de neînţeles pentru mine: cum au putut două plutoane de tancuri să fie aduse de la Târgovişte şi ascunse in garajul palatului? (Fiindcă se prevedeau lupte.) Topografia locului este astăzi schimbată, un contemporan al vremii greu şi-ar mai da seama unde era garajul, unde avea porţile. Mi s-a spus că pe strada Pictor Grigorescu: m-am dus să văd, e o străduţă pornită la vale din Calea Victoriei, paralelă cu Ştirbei Vodă, care atunci nu exista decât de la strada Luterană înainte, spre Dâmboviţa.

Imi amintesc destul de bine configuraţia străzii Luterane în vremea aceea, cel puţin în ce priveşte construcţiile de pe partea palatului. In colţul cu Ştirbei Vodă, unde astăzi este o staţie de taximetre de obicei goală, era o biserică, probabil luterană şi alături un liceu, numit parcă Libris, pendinte de acea biserică. In continuare îmi amintesc un lung bloc de locuinţe, de modă veche, cu vreo cinci etaje, acoperit cu ţiglă. La parter avea prăvălii, îl ţin minte de parcă l-aş fi văzut ieri, dar azi, dacă vreau să-l situez în spaţiu, îmi vine ameţeală, îmi dispare din ochi, ca şi când n-ar fi existat nic odată. Şi totuşi am intrat în el în mai multe rânduri, în vizită la Felix Aderca, primul cititor cu calificare literară al scrierilor mele, nepublicate şi azi pierdute. În spatele blocului era curtea palatului regal, îmi închipui că din apartamentele aflate mai sus

şi orientate în partea aceea se vedea tot ce se petrecea acolo, unde bănuiesc că se aflau şi garajele, fiindcă mi-e imposibil să mi le închipui în altă parte. Dar nu pot să identific locul unde se aflau porţile, pe unde au venit şi pe unde au intrat tancurile, şi mai ales la ce oră. Să fi fost ziua, s-ar fi strâns lumea ca la bâlci, fiindcă tancuri în oraş nu se mai văzuseră de la rebeliunea discipolilor, când de altfel au fost puţine, nu două plutoane. Noaptea, zgomotul lor, huruitul motoarelor si zornăitul şenilelor pe pavaj ar fi trezit din somn tot cartierul şi ar fi părut o manevră cel puţin ciudată.

Amintesc că puţin mai sus, in Calea Victoriei, cam vizavi de Sala Mică a Palatului, inexistentă pe vremea aceea, se afla hotelul „Splendid", cam în diagonală cu „Athenee Palace“, care a rămas pe locul lui până astăzi. Acel hotel ocupa jumătate din lăţimea străzii Ştirbei-Vodă, artera largă de astăzi, pe atunci o uliţă, cu o cotitură capricioasă. Repet că toate acestea, construcţii şi topografie le am destul de clar în minte, dar când încerc să le reconstitui în spaţiul lor de altădată, dispar cu totul, deşi de atunci au trecut doar puţin mai mult de patru decenii.

Important este că de la ferestrele hotelului "Splendid'* se vedea în curtea palatului regal ca în oală, si clădirea era ocupată de armata germană, vreo două sute de oameni, toţi sau măcar o parte membri ai Gestapoului. Nu spun că fuseseră plasaţi acolo anume ca să-l aibă sub ochi pe rege şi Curtea, iar dacă ar fi fost aşa, apoi prost şi-au făcut treaba. Faptul că la ferestrele hotelului se vedeau adesea binocluri nu trecuse nebăgat în seamă şi fusese un motiv de îngrijorare pentru cei care pregăteau ruperea alianţei cu nemţii. Intervenţia rapidă şi în masă a acelei garnizoane atât de primejdios plasată ar fi zădărnicit actul de la 23 August, încă din primele lui ore. Dar iată că Gestapoul n-a mişcat nic iun deget, oamenii si-au văzut de treburi, au fost la. „Athence Palace" sau la cofetăria „Nestor", au jucat şah sau au făcut lectură în cameră şi n-au aflat nimic decât la zece seara, când s-a citit la radio proclamaţia regelui. Nici atunci n-ar fi fost târziu să intervină, dată fiind apărarea insuficientă a palatului, fiindcă nu toate pregătirile erau terminate! Actul era prevăzut pentru ziua de 26 august, cum ştiau toţi cei implicaţi, cum a ştiut şi nenorocosul Bubi Faur, cauză din care şi-a pierdut viaţa, şi ceea ce este mai trist, şi mă îndurerează fără să pot uita vreodată, si-a pierdut-o şi biata Laura.

Se va vedea de ce faptele s-au precipitat cu trei zile. Dar nu-i un motiv ca garnizoana de la hotelul „Splendid", să nu fi simţit când au intrat două plutoane de tancuri in garajele palatului, iar dacă au simţit măcar unii, nu-i un motiv să nu se fi întrebat ce căutau acolo.

Aşa cum a decurs actul de la 23 August, pentru cei care nu ştiau

nimic, şi mă număr printre aceştia, n-a îngrijorat pe nimeni, proclamaţia regelui a fost urmată, atunci, noaptea, de manifestaţii populare. Nu ne-am întrebat cum au să răspundă nemţii, ne-am închipuit că se vor retrage în linişte, cum le cerea proclamaţia, şi totul se va sfârşi cu bine. În parte aşa a şi fost, ar fi putut însă să se întâmple şi altfel, ameninţarea lui Killinger să se transforme în faptă, să înece România într-o baie de sânge. Nemţii aveau atunci numeroase divizii în ţară, puteau să facă un front împotriva noastră, paralel cu frontul rusesc din Moldova, să se lupte în două direcţii, cum făcuseră şi mai înainte, cu o mare nesăbuinţă, luptând simultan şi cu apusul şi cu răsăritul.

Bombardamentele care au urmat asupra Bucureştilor, în cele trei zile de după 23 August, cu pagube greu reparabile şi altele nereparate, nu ne-au stricat sărbătoarea. Nu ascund, ca unul care am fost martor şi am văzut totul de aproape, că au fost momente de panică, ele însă au trecut repede. Dar iarăşi spun, ar fi putut să se întâmple şi altfel. Actul de la 23 August n-a decurs fară primejdii decât că lumea, înveselită, le-a ignorat, iar când s-au dezvăluit faptele, incomplet şi cu întârziere, primejdiile trecuseră. Şi apoi, istoria în mersul ei înainte nu lasă timp ca oamenii să se uite în urmă.

Cine ştia, la 23 August, că despărţirea de nemţi, atât de magistral izbutită, fusese la un pas să eşueze? Puţin a lipsit ca ţara să devină un câmp de luptă, care ar fi însemnat întreaga ei nimicire.

Cu puţin timp înainte, mareşalul Antoneseu fusese într-o vizită-fulger la Hitler. Războaiele-fulger fiind sfârşite, le înlocuiau alte fulgere. Acolo el se angajase să lupte alături de Germania, până la sfârşitul războiului. (Nu ştiu dacă se mai spunea „până la victoria finală", ca înainte. Excluzând această noţiune şi vorbind de un sfârşit al războiului, el nu putea să însemne decât distrugere. Ceea ce, de fapt, însemna sinucidere.)

Într-un consiliu de miniştri ţinut la Snagov, mareşalul anunţase această intenţie. Membrii civili ai guvernului au refuzat s-o accepte, şi ca urmare şi-au dat demisia. Nu cunosc consecinţele imediate, ştiu doar că mareşalul i-a ameninţat, făcut foc şi pară. Mai târziu, au fost judecaţi în rând cu criminalii de război, şi au luat pedepse proporţional cu importanţa participării la război a respectivelor departamente.

La 22 august, mareşalul se întorsese din Moldova, unde fusese să vadă care era situaţia după ce ruşii începuseră ofensiva; odată frontul de la Iaşi străpuns, situaţia nu putea decât să se precipite; degeaba se mai vedeau panourile albastre de pe şosea, „Luaţi chibrituri pentru Moldova!“ Cei din Moldova se retrăgeau şi nu mai aveau nevoie de chibrituri.

Văzând situaţia, mareşalul, deşi încerca el însuşi să ducă tratative de

armistiţiu, hotărâse să continue lupta, să se retragă până în Carpaţii Orientali, unde să stabilească un front invincibil, iar in sud să reziste pe faimoasa linie Focşani-Nămoloasa-Galaţi, pe care s-o fortifice, cum se hotărâse şi în primul război mondial, numai că de astă-dată frontul ar fi fost cu faţa la nord, nu la sud, ca în războiul cu Mackensen. Iar guvernul, mareşalul avea de gând să-l mute în Transilvania, undeva pe lângă Sighişoara.

Aceste intenţii noi, populaţia nu le-am aflat, am fi înţeles cât de iminent era dezastrul. Oricum ştiam că deznodământul se apropia, şi nu înţeleg cum eu, unul, ajunsesem la atâta inconştienţă încât plănuiam afaceri cu domnul Weiss. Să fi crezut în vreo minune? Sau făceam şi eu ca struţul? Căci, la urma urmelor, cine ştie de ce îşi bagă struţul capul în nisip? Ca să se ascundă? Nu pot să-i atribui chiar atâta prostie. Mai degrabă cred că vrea să nu vadă.

La 23 August, dimineaţa, mareşalul Antonescu a anunţat că a doua zi va pleca pe front, unde nu ştia cât o să întârzie. Nu mai era timp de aşteptare. Venise acea clipă de atâtea ori fatală în faptele oamenilor, când ceva trebuia făcui acum, sau niciodată.

In cursul zilei, mareşalul, prin intermediul aghiotantului, a cerut telefonic audienţă la rege, la ora patru după-amiază. Ce-l apucase e inexplicabil, de obicei venea fără să se anunţe, având aerul că el îi acorda o audienţă regelui. Barem la Peleş se ducea ca la el acasă, trântea uşile, bruftuluia pe toată lumea, chiar şi pe aghiotanţii regelui, indirect chiar pe rege şi pe regina-mamă, dacă nu îi bruftuluia chiar de-a dreptul.

Aici în informaţiile mele apare o mică deosebire, o semnalez deşi nu are importanţă decât ca regie de spectacol. Mi-au povestit doi oameni care au fost martori la fapte, numai că le-au privit din unghiuri diferite. Il aleg pe cel ce a avut mai multă mobilitate în acest act şi l-a privit din mai multe direcţii. El este cel care a vorbit la telefon cu aghiotantul mareşalului, şi după ce l-a consultat pe rege, a răspuns că audienţa era acceptată. Câteva minute mai târziu, ca un făcut, a telefonat şi Ică Antonescu, ministrul de externe, ocazional preşedinte al Consiliului de Miniştri, cunoscut drept omul de încredere al mareşalului.

Ică Antoneseu, fără să ştie de demersul mareşalului, a cerut şi el audienţă, pentru ora trei şi jumătate. A venit punctual, escortat de două maşini ale Siguranţei, de care n-avea nevoie fiindcă nu il pândea nici o primejdie, ci ca să-şi dea ifose, să nu fie mai prejos decât mareşalul. La data aceea ducea şi el nişte tratative de armistiţiu şi îşi supraaprecia rolul în conducerea statului. La o conferinţă de presă, unde am luat parte, convocată de el în urma unei vizite făcute la Hitler împreună cu mareşalul, cred că peste iarnă, nu s-a abţinut să-l diminueze pe acesta,

cu o enervare vădită, deşi lui îi datora ascensiunea in politică. Îi ţin minte cam pe toţi câţi se aflau acolo, unii sunt plecaţi, alţii morţi şi după câte ştiu nici unul nu a povestit întâmplarea, aşa încât îmi revine rolul s-o dezvălui primul. Atunci am băgat de seamă că Ică Antoneseu, mic de statură, purta tocuri de cinci centimetri, dar nu-i el singurul caz în istoria contemporană.

Nemulţumit că ziarele îi atribuiau mareşalului rolul principal la întrevederea sfârşilă cu un succes pentru ţara noastră, el a sugerat ziariştilor fără înconjur că sunt datori să restabilească ordinea faptelor. „Domnilor, ni s-a adresat, în cuvinte pe care n-am pretenţia să le redau textual, după patru decenii şi jumătate, dar care în nici un caz nu denaturează ideea, tratativele le-am dus eu, mareşalul a avut un rol de paradă. Eu, cu argumentele mele, am obţinut un vagon de aur şi l-am adus în ţară!“... (Nu ştiu pentru ce produse cedate nemţilor, şi nu ştiu nici câte vagoane de aur valorau acestea în realitate.) Din expunere, mult mai amplă, n-am redat decât o idee, m-a interesat altceva îndeosebi, confidenţa înduioşătoare făcută in încheiere de vorbitor, in faţa unor oameni de toate felurile, caracterizaţi însă toţi prin lipsă de discreţie. O asemenea mărturisire nu se face nici celui mai bun prieten, nici măcar nevestei. La masa de despărţire, Ică Antonescu, aflându-se în dreapta Fuhrerului, acesta s-a aplecat sprs el şi apucându-i duios mâna pe sub fata de masă i-a spus la ureche, să n-audă şi alţii: "Eşti un om singur, ca şi mine! Amândoi n-avem alt ţel decât fericirea ţării noastre!"

Nu toţi ziariştii aflaţi de faţă erau oameni de bună calitate, dar de astădată nici unul n-a reprodus şi n-a comentat această confidenţă, au înţeles şi ei că trebuie să ramână secretă, prea era gogonată.

De la aghiotantul regelui, care l-a întâmpinat la intrarea principală ştiu că nu de mult timp Ică Antonescu, vrând să mai crească în statură, ceruse Marelui Stat Major să-l asimileze în gradul de general, ca să poarte uniformă. Cererea i-a fost refuzată, şi, ca să spun drept, n-am înţeles de ce, doar n-ar fi fost singura mascaradă în politica mondială a vremii.

Regele l-a primit imediat pe Ică Antonescu la Casa Nouă, aflată presupun cam în locul unde se află azi Sala Palatului. N-am ştiut de existenţa ei, nu se vedea de afară si chiar dacă s-ar fi văzut nu m-aş fi uitat cu insistenţă; prin asemenea locuri unde nu ştii cine te pândeşte, obişnuiam să trec repede, cu capul întors în partea cealaltă. Casa Nouă era o construcţie recentă, de după întoarcerea regelui Carol al doilea, şi îi folosea acestuia ca reşedinţă particulară şi loc de petreceri intime. M-am gândit şi eu că într-un palat cât toate zilele, nimeni, nici chiar un cap încoronat nu se simte în apele sale, mai ales în anumite ocazii.

Casa a fost distrusă de bombardamentele germane, de după 23 August. După câte am înţeles, nu avea o legătură directă cu palatul, o galerie, cu atât mai puţin un tunel; se circula prin curte. La parter, în afară de sufragerie şi diferite birouri, piesa principală era o mare încăpere de recepţii, numită, după culoarea decorului, „salonul galben"

Ică Antonescu i-a propus regelui, care l-a primit imediat, sa fie trimis la Cairo, cu un avion militar pregătit din vreme, totul fără ştirea mareşalului, ca să urgenteze tratativele de armistiţiu. Regele i-a respins cererea şi l-a poftit să aştepte într-un salonaş de alături, ca apoi si participe la audienţa cerută de Conducătorul statului.

Nimeni nu comentează atitudinea solicitantului, mă pun în pielea lui şi înţeleg ce amară era pilula pe care trebuia s-o înghită. Chiar dacă nu prevedea urmările în deplina lor desfăşurare, chiar dacă nu simţea că îi venise sfârşitul, nu putea să-i pice deloc bine întâlnirea cu mareşalul, după ce, evident, încercase să îl trădeze.

Despre acest om s-a spus că era de o inteligenţă sclipitoare. Nu vreau să mai arunc o pală pe memoria lui şi aşa destul de compromisă, dar cum poate un om, fie şi cu o inteligenţă medie, să-şi piardă intr-o asemenea măsură decenţa, încât să facă o mărturisire atât de emfatică despre potrivirea de spirit între el, micutul ministru de externe al unei ţări vasale, ciuntite şi umilite, şi marele Fuhrer al marelui Reich pe care il socotea încă stăpânul omenirii?

La rege nu se întârzie, e unul din principiile pe care şi-au bazat existenţa monarhiile. Cu condiţia ca, la rândul lui, regele să fie de o punctualitate desăvârşită. Cei care nu respectă acest principiu se discreditează şi, mai curând sau mai târziu, îşi pierd tronul, adesea odată cu capul.

Un oaspete de vază în trecere prin ţara noastră a obţinut o audienţă de cincisprezece minute (cifră nesigură) la regele Carol întâi al României, un om riguros în multe privinţe. Oaspetele, contaminat de ţările orientale pe unde trecuse mai înainte, a sosit la palat cu paisprezece minute întârziere. Abia a avut timp să se încline şi să bâiguie o scuză, când, împlinindu-se al cincisprezecelea minut, regele s-a adresat şambelanului: „Anunţă-l pe acest domn că audienţa s-a terminat!“ După care i-a întors spatele.

De mult spun cât mi-ar plăcea să aibă toţi oamenii aceeaşi mentalitate. Nu fac socoteala câte progrese s-ar realiza pe această cale, sunt sigur însă că, înainte de toate, ar creşte respectul şi faţă de noi înşine, şi faţă de aproapele nostru. Dar ca să fie aşa, poate ar fi nevoie de un nou potop, urmat de o nouă facere a lumii, cu condiţia ca de astădata Noe să-şi trieze mai riguros însoţitorii.

Ştiu că oamenii când sunt invitaţi în societate, incitaţi mai ales de

neveste, îşi calculează întârzierea, în raport cu lista invitaţilor, in aşa fel ca să nu sosească înaintea celor puşi de ei pe o treaptă inferioară. În tinereţe, când nu refuzam toate aceste petreceri, îmi făceam o plăcere să mă duc între primii, ca să asist, dintr-un colţ, la spectacolul sosirii celorlalţi oaspeţi, la figurile radioase ale celor care soseau bine, şi la mutrele acre ale celor sosiţi prea devreme, dintr-o greşeală de calcul, sau dintr-o perfidie a preopinentului, căci şi în acest joc se trişează sau se întind capcane.

Un cititor atent şi poate la fel de nerăbdător ca mine va observa că lungesc vorba. Ce urmează acum? Venirea mareşalului, şi deznodământul. Ei bine, după patruzeci şi cinei de ani şi când ştiu cum s-au petrecut faptele, mărturisesc că îmi este frică. Trebuie să-mi fie frică, pentru a înţelege şi a simţi prin ce stări treceau cei care aveau sâ joace scena dramatică şi atât de primejdioasă. După această scenă voi fi liber.

Mareşalul a sosit la ora patru şi cinci minute, cu o întârziere calculată: ca militar trebuia să fie punctual, ca şef al statului regele trebuia să-l aştepte, să ştie din capul locului care-i poziţia unuia faţă de celălalt. A venit în maşina blindată, un dar al lui Hitler, care ştia bine că o grupare de oameni vroiau pielea mareşalului, chiar el le dădea oblăduire, lăsându-i să înţeleagă că va veni şi rândul lor, şi atunci vor primi arme capabile să străpungă orice blindaje. Convoiul cuprindea trei maşini de pază, una mai mult decât Ică Antonescu. Aş putea să fac din nou o divagaţie lungă, dar mi-am pierdut răbdarea, nu mai pot să aştept pe jeratic, fiindcă de aici înainte evenimentele se vor desfăşura repede, iar mie îmi ard tălpile.

Aghiotantul care îl aştepta pe mareşal la intrarea principală dârdâia de frică: „Dar dacă mi-o citi în ochi? Dacă va vedea ceva pe faţa mea! Dacă voi face un gest nefiresc, care să-i atragă atenţia?“ Căci rolul lui era din cele mai primejdioase, conducea spre arest pe omul cel mai puternic din ţară, care ar fi putut să-l nimicească într-o clipă.

Regele i-a primit pe cei doi Antoneşti in salonul galben. Ceilalţi ai săi aşteptau prin camerele alăturate. Ce vroia mareşalul, se întrebaseră mai înainte? Văzând situaţia dezastruoasă din Moldova venea să-şi dea demisia? Sau să ceară învoirea de a încheia armistiţiu?

In realitate, mareşalul a vorbit: a vorbit îndelung, aproape trei sferturi de oră, expunând situaţia de pe front, ca să încheie că este hotărât să ducă războiul până la capăt, alături de Hitler.

Îl obliga la această hotărâre cuvântul dat şi onoarea lui de militar? N-am să-i neg nici odată onoarea de militar, şi-a dovedit-o înfruntându-l pe regele Carol al doilea în atâtea rânduri. Iar respectarea cuvântului dat decurge din prima însuşire. Dar ceva în acest raţionament nu stă in

picioare, odată ce partenerul şi-a călcat cuvântul. A oferit Hitler mareşalului ceea ce îi făgăduise, ca să-l convingă: victoria României, alături de Germania?

Într-o piesă de teatru văzută în tinereţe m-au indignat cuvintele contelui Essex, favoritul reginei Elisabeta, condamnat la moarte pentru călcarea jurământului, precum că un jurământ nu se mai ţine, odată ce condiţiile când a fost făcut nu mai sunt aceleaşi. Astăzi cred că avea dreptate, nu fiindcă aş fi devenit cinic, dar aşa e logic.

După terminarea expunerii, regele a găsit un motiv să se retragă câteva clipe în biroul de alături, unde îl aşteptau oamenii lui de încredere, care l-au îmbărbătat in cele ce aveau să urmeze.

Pe un coridor, alături, aştepta echipa destinată să-l aresteze pe Antoneseu, un locotenent cu patru subofiţeri, aleşi şi instruiţi din vreme. Faptul că în loc de un Antonescu acum erau doi, nu schimba cu nimic situaţia.

Regele a revenit în salonul galben, unde i-a răspuns mareşalului că socoteşte situaţia extrem de gravă, deoarece pune în primejdie ţara şi existenţa neamului românesc. Apoi a încheiat, cu vorbele reproduse întocmai: „Din această cauză vă demit din funcţia de conducător al statului".

Era primul act cu adevărat regal al regelui, care până atunci fusese tratat ca un copilandru. Dar acum avea douăzeci şi trei de ani, şi este o gravă eroare să uiţi că la această vârstă copilandrii devin bărbaţi în toată puterea cuvântului.

Regele ieşind pe o uşă, pe alta a intrat echipa care trebuia să pună în fapt arestarea. Trec peste protestul vehement al mareşalului, peste milogeala avocatului Ică Antonescu.

Echipa, intimidată o clipă, şi-a revenit, ordinul regelui a fost executat, plutonierii i-au încadrat pe cei doi şi i-au condus la etaj, unde li se pregătise arestul.

Mareşalul nu-şi pierduse încrederea în puterea lui Hitler, reprezentat la Bucureşti de baronul von Killinger. Zărind în trecere pe conjuraţi, a lansat o ameninţare, probabil convins că va fi adusă la îndeplinire: „Mâine dimineaţă veţi fi spânzuraţi toţi în piaţa palatului!"

Este adevărat că nu târziu după aceea, Killinger care aflase vestea repede, dar din nefericire pentru el prea târziu, s-a prezentat la palat şi a cerut imperativ să-i vorbească regelui, căruia i s-a adresat cu aroganţă, spun unii, eu spun cu disperare: „Din ordinul Fiihrerului, eliberaţi-l imediat pe mareşalul Antonescu!“. Spun disperare, căci el şi nu altul şi nu mai demult de câteva zile, il asigurase pe Hitler că în România toate merg bine.

La refuzul regelui a ieşit trântind uşa şi urlând pe coridoare: „Am să

înec România într-o baie de sânge!" Ceea ce a şi încercat să facă începând de a doua zi. Nereuşind, după trei zile s-a împuşcat la ambasadă, sau în locuinţa lui, de alături, inecându-se în sânge el însuşi.

Şi iarăşi, iarăşi mă întreb, cum de nu aflase, când ştia destulă lume, printre alţii un om de afaceri, Bubi Faur, care se înşelase doar în privinţa datei, printr-o fatalitate?

Când venise von Killinger la palat, era puţin după opt seara. Arestarea se petrecuse cu trei ore mai înainte. Acum Anlonestii erau închişi in condiţiuni grele, dar nu se găsise un loc mai sigur: o celulă la etaj, de doi metri pe unu şi jumătate, fostul seif pentru colecţia de timbre a regelui Carol al doilea. Înăuntru se pusese o măsuţă şi două scaune. Mareşalul şi-a scris testamentul. Ingrată la începutul războiului, situaţia lui devenise dramatică. După pactul Ribbentrop-Molotov şi in starea de atunci a ţării, nu ştiu cine ar fi putut să procedeze mai bine.

Mai am de povestit ce se întâmpla în exterior, în afară de manifestările euforice ale populaţiei.

50

Neputind să fiu martorul faptelor, şi mai ales al mai multora deodată, am spus mai întâi ce-am văzut cu ochii, apoi am continuat, necronologic, ce-am aflat pe urmă. Deosebirile între ce ştiu de la unii şi de la alţii, fiind minime, nu le-am dat importanţă, le-am ales totuşi pe cele mai logice; şi mai credibile. Între ce spune regele despre venirea mareşalului Antoneseu, şi ce spune aghiotantul care il primise la intrarea principală, sigur că aleg versiunea acestuia din urmă, fiindcă regele avea alte griji atunci, îşi făcea curaj şi căuta tonul vorbirii, ceea ce nu era uşor pentru un om nevoit atâta timp să tacă.

Aghiotantul spune că mareşalul era nervos, a coborât din maşină fără să mai trânteaseă portiera autoritar, ca in alte rânduri, deşi, între noi fie vorba, portiera o închide de obicei lacheul. Apoi, urcând valvârtej cele câteva trepte de la intrare, s-a împiedicat în covor, cât pe ce să cadă. Mulţi n-ar da importanţă intâmplării şi n-ar cita-o: eu însă, fără să fiu superstiţios, fiindcă m-am împiedicat de multe covoare fără să păţesc nimic, imi închipui că fusese o prevestire.

M-a interesat să ştiu ce s-a întâmplat cu maşinile de escortă; erau vizibile de pe Calea Victoriei, acolo faptele nu se mai petreceau după zidurile palatului, ci în văzul lumii. Am vrut să aflu de la Teofil, ca unul care fusese martor direct la întâmplare, şi făptaş în adevăratul înţeles al cuvântului. Erau şapte maşini, dacă le punem la socoteală şi pe ale lui Ică Antonescu, sosit primul. In ele se aflau oameni de pază, de toate gradele, cel puţin douăzeci şi opt, unul şi unul, înarmaţi până în dinii şi

instruiţi să-şi joace rolul fără greşeală. De aceea am vrut să aflu totul, fiindcă, după ştiinţa mea, n-a fost nici o busculadă, când ar fi putut să se dea o luptă, şi încă înverşunată, în faţa oamenilor de pe Calea Victoriei, făcând victime şi între ei, ca orice ploaie de gloanţe.

Prin protocolul palatului se stabilise ca automobilele vizitatorilor, îndată ce aceştia coborau, să fie îndrumate şi să aştepte în faţă, pe Calea Victoriei, în afara incintei închise cu drugi de fier forjat, cunoscuţi de toată lumea, şi cu două porţi principale la fiecare extremitate. La fel se întâmplă, când era cazul, cu maşinile de escortă. Când oaspetele se pregătea să plece, lacheul bătea din palme şi convoiul trăgea in faţa uşii principale, cu covorul de care se împiedicase mareşalul.

Ziua de 23 August 1944 a fost zăpuşitoare, la ora patru şi jumătate soarele ardea încă insuportabil, mai ales într-o maşină.

Convoiul a fost chemat să intre în curte, în umbra palatului, apoi porţile monumentale s-au închis şi s-au zăvorit cu discreţie.

Cei doi căpitani, şoferul şi însoţitorul mareşalului au fost poftiţi în palat, să primească dispoziţii.

De restul escortei s-a ocupat garda. Sub pretextul schimbării santinelelor, un mare număr de ostaşi au apărut în pas de defilare şi n-a mirat pe nimeni că în mersul lor firesc au înconjurat maşinile de escortă. E ciudat totuşi că nimeni nu a băgat de seamă, sau nu a dat importanţă; garda, în loc de armele obişnuite, avea pistoale mitralieră. Deci, ar fi putut să fie şi luptă, ca în faţa instituţiilor bancare din America.

Dată fiind năbuşeala şi întrucât discuţia la palat avea să se prelungească, cei aflaţi în maşini au fost poftiţi la cazinoul ofiţerilor, unde li se oferea cafea şi băuturi răcoritoare.

Au coborât bucuroşi şi încrezători, ar fi fost şi greu să aibă vreo bănuială, au intrat in palat, unde şi-au depus armele, acesta fiind obiceiul, pentru oricine, iar mai departe nu mă mai interesează, destul că în faţa palatului nu s-a tras nici un foc de puşcă şi mulţimea de pe Calea Victoriei şi-a continuat plimbarea, netulburată. Maşinile au fost duse în chipul cel mai natural în garajele palatului.

Că mai erau multe de făcut se înţelege de la sine, operaţia fusese devansată cu trei zile, oamenii necesari erau greu de găsit, trupele din jurul Bucureştilor nu ocupaseră poziţii in punctele stabilite. Singura apărare a palatului în după-amiaza aceea erau optzeci de oameni, opt tancuri şi câteva aruncătoare de flăcări. Unui atac organizat, aceştia n-ar fi putut să reziste, regele ar fi căzut ostatic, şi urmarea se înţelege. Spun acestea, spre a se şti că actul de la 23 August a fost o faptă plină de riscuri, deşi nouă, privitorilor, în afară de teroarea trecătoare şi de fapt ineficace a bombardamentelor aeriene, şi de câteva zvonuri

alarmante ni s-a părut floare la ureche.

Cu mici excepţii, foştii miniştri şi alţi demnitari au fost arestaţi fără dificultate. Vulpoi versat, Eugen Cristescu, şeful Siguranţei, a simţit despre ce-i vorba, l-a vestit pe Killinger, după care a încercat să fugă, dar peste câteva zile a fost prins pe la poalele munţilor.

Nu uşor s-a constituit guvernul, în aceeaşi noapte; fără el ţara nu exista în formă legală şi nu avea cine să semneze armistiţiul. Cum, necum, toate s-au făcut până la ziuă. Consiliul de Miniştri a funcţionat câtva timp într-un adăpost al Băncii Naţionale, de unde şi-a dat decretele.

Bombardamentele germane îndreptate asupra palatului regal îl vizau pe rege înainte de toate. Odată acesta mort, grea ar fi fost soarta ţării, şi mare deruta armatei. Dar si mai îngrozitor ar fi fost ca în invazia lor proiectată nemţii să-l captureze şi să dea, în numele lui, ordin de continuarea războiului. Cred că ar fi devenit cel mai nefast moment din istoria ţării noastre.

Dar, cum am spus, anticipând în fugă, faptul despre care am aflat după multă vreme, regele plecase pe la trei dinspre ziuă, după ce dăduse toate dispoziţiile. A ieşit din Bucureşti pe Calea Rahovei, cu o maşină în faţă şi cu două în spate, un convoi nu prea mare, ca să nu atragă atenţia. Armata ocupase punctele importante de trecere, şi îşi făcea datoria cu vigilenţă. La un post de control, pe cheiul Dâmboviţei, înainte de îi coti la dreapta, pe Calea Rahovei, maşina regelui, un Crysler pe care l-a condus personal tot timpul drumului, a fost intâmpinată cu focuri de armă, dintr-o neînţelegere neimputabilă nimănui, şi un glonţ a atins rama parbrizului.

Restul drumului a fost acelaşi parcurs de Teofil peste câteva zile, pe la Craiova şi Târgu-Jiu, până la un sat, Dobriţa, între munţi, pe unde nemţii nu aveau drum de retragere.

Selecţionând faptele şi scurtându-le cât mi-a stat în putinţă, am spus tot ce se cuvenea despre acest 23 August; să nu se uite că scriu despre un întreg secol. Privite în această lumină, faptele pentru mine se termină când s-a închis uşa seifului după mareşalul Antonescu.

* * *

Dar armistiţiul convenit nu era încă semnat, în unele locuri pe frontul rusesc nu se comunicase, sau nu-l luau în seamă, continua lupta inutil, fiindcă armata noastră asculta ordinul, încetase focul şi aştepta să se întoarcă împotriva nemţilor, ceea ce a şi făcut cu bravură; se ştie până unde a ajuns, câţi oameni a lăsat în pusta maghiară şi în munţii Cehoslovaciei. S-a spus că despărţirea noastră de vechii aliaţi şi întoarcerea armelor asupra lor a scurtat războiul cu şase luni, ceea ce ar trebui să nu se uite în nici o împrejurare. În loc să ţină din

septembrie până primăvara următoare, ar fi durat până toamna; a fost o reducere de cincizeci la sută. Mă întreb dacă socotind în vieţi omeneşti şi materiale pierdute, oare cât se acoperea din despăgubirile pe care le-am plătit după aceea?

Până una alta, deşi lupta încetase, în Moldova, mulţi din soldaţii noştri au fost luaţi captivi de armata rusească, şi s-au întors târziu, odată cu prizonierii făcuţi înainte, în anii războiului. A fost o neînţelegere, greu de a fi înţeleasă. Aveam un prieten, ofiţer de marină, distins în toate privinţele, care când l-am cunoscut făcea şcoala de pilotaj, fiindcă vroia să treacă în hidroaviaţie, îl pasiona zborul tot atât cât il pasiona marea şi putea în acest fel să-şi satisfacă amândouă pasiunile deodată. La cursurile de pregătire ieşise intâiul, cum fusese şi la şcoala navală; unele discipline erau înrudite, şi le asimilase repede şi fără dificultate. Se dovedise foarte înzestrat şi la pilotaj, instructorul nu pierduse mult timp cu el până să-i dea drumul pe simplă comandă, adică să zboare singur. Pentru cine are reflexele bune, un psihic echilibrat şi suficientă pregătire teoretică, pilotajul se învaţă uşor, mai ales când însuşirilor de mai înainte li se adaugă pasiunea.

Vorbesc de avioanele din vremea aceea, care zburau cu o sută douăzeci de kilometri pe oră şi aterizau cu şaizeci, viteza automobilului în oraşe. Aşa, deşi se ridică de la pământ, omul nu-şi pierde condiţia lui terestră, nu e supus la uzuri mai grele decât pedestraşul. Altfel se întâmplă astăzi cu cei care zboară pe avioane supersonice, cu viteze mai mari de două mii de kilometri pe oră.

Vietăţile dotate de milenii să trăiască în aer, oricât de rapide ar fi unele, nu au nici cea mai vagă asemuire cu asemenea maşini supranaturale, deşi principiul zborului şi chiar forma avionului au fost luate de la ele. Iar omul care le pilotează, deşi în viaţa lui terestră îşi păstrează vechile caractere umane, în zbor, îndepărtându-se enorm de aceste caractere, devine şi el un fel de maşină, un trup de robot şi un creier electronic, în contact direct cu aparatele electronice ale avionului, care nu poate fi pilotat fără ele. Cum le cunosc şi pe acestea din urmă, după ce le cunoscusem pe cele de altădată, sunt in măsură să-mi dau seama ce distanţă enormă este între ele, şi ce puţin se uza omul la primele zboruri.

Prietenul meu, Bădulescu, la primul lui zbor singur, după ce decolase corect şi îşi executase programul fără greşeală, n-a mai avut curaj să aterizeze. Nu era un fricos, şi la calităţile lui aterizarea ar fi fost o gluma, dar probabil un anumit resort fizic sau psihic îi ieşise din funcţiune, cum se întâmplă cu aparatele de radio, dacă o lampă se arde; degeaba rămân bune celelalte. De la punctul de zbor instructorul îi făcea semne cu fanionul să coboare, după un timp începuse să se

neliniştească, până ce il cuprinse panica. Bădulescu se învârtea pe deasupra aerodromului, după două-trei ocoluri intra pe panta de aterizare şi deodată, punând motorul în plin lua înălţime ca să-şi continue zborul. Aşa a continuat până ce i s-a terminat benzina; atunci, deşi motorul se oprise, ceea ce face aterizarea mai dificilă sau chiar primejdioasă, mai ales când un om zboară prima oară singur, a izbutit să coboare şi să pună roţile pe pământ, fără greşeală. Instructorul se temuse că o să se arunce cu paraşuta. La zborurile următoare s-a întâmplat la fel, era un viciu pe care nu pot să mi-l explic, până ce a trebuit să renunţe, aşa nu şi-ar fi luat nici odată brevetul, şi s-a întors la marină.

In vara anului 1944 era comandant în staţionare al navei-şcoală „Mircea“, evacuată de la Constanţa şi pusă la adăpost pe Dunăre, aproape de Călăraşi, pe braţul Borcea. Când au venit ruşii, după 23 August, au vrut să-l ia de acolo, era captură de război, însă n-au putut să-l scoată, apele fiind mult scăzute după o secetă lungă; iar în gura canalului era un prag peste care nava nu avea cum să treacă; până să vină primele ploi şi nivelul Dunării să crească, a rămas acolo. Războiul ajunsese departe, douăsprezece divizii româneşti străbateau Transilvania. Bădulescu a primit ordin de la superiorii lui să ducă nava-şcoală la Ismail, şi s-o predea ruşilor. Ceea ce a şi făcut, numai câ odată cu captura l-au luat prizonier şi pe el împreună cu echipajul, deşi armistiţiul se semnase la Moscova şi armata română, după cum am spus şi se ştie, lupta alături de cea sovietică. N-am aflat când au fost eliberaţi oamenii din echipaj. Comandantul a stat în captivitate vreo patru-cinci ani, fiindcă refuza să se întoarcă în ţară, cerând să fie repatriat unde va dori ei, la alegere, conform unei convenţii de la Haga, necunoscută de mine, prin care prizonierii de război ar avea dreptul la această opţiune. Nu ştiu unde ar fi vrut să se ducă, dar a rămas îndârjit la punctul lui de vedere, şi dacă intr-un târziu a cedat, imi vine să cred că n-a mai avut încotro, fiindcă i se terminase benzina.

51

După proclamaţia regelui, din noaptea de 23 August, multă lume a crezut că războiul se şi terminase; eu însumi mi-am făcut aceeaşi iluzie, timp de câteva ceasuri, sau numai câteva minute, până ce mi s-a limpezit judecata, am ieşit din starea euforică şi mi-am imaginat ce o să urmeze, deşi nu cunoşteam ameninţarea baronului Killinger, că o să înece ţara într-o baie de sânge. La Bucureşti, soarta noastră a părut să atârne într-un fir de aţă; primejdia a ţinut trei zile, până ce trupele germane din nordul oraşului, unde îşi pregăteau asaltul, au fost

zdruncinate de aviaţia americană, şi ce a mai rămas în viaţă din ele s-a retras noaptea, pe întuneric. În ziua următoare, când avioanele nemţeşti n-au mai venit să bombardeze şi nu s-au mai auzit focuri de puşcă, iar s-a crezut că războiul se terminase. Şi nu s-a terminat nici anul următor, in mai, când armata germană a capitulat fără condiţii. Deşi departe de noi, el a continuat în Pacific, poate mai sângeros ca oriunde, până ce o bombă atomică a căzut la Hiroşima şi alta la Nagasaki, iar războinicii care ar fi vrut să continue lupta absurdă şi-au făcut hara-kiri. Dar ultimul act al acestei cumplite încăierări mondiale, când lumea se împărţise în două şi una din părţi urmărea s-o nimicească pe cealaltă, s-a jucat abia doi ani mai târziu la Nurnberg; atunci principalii vinovaţi rămaşi în viată au dat socoteală in fata învingătorilor, au fost spânzuraţi, arsi la crematoriu şi cenuşa lor aruncată pe gârlă, ca să nu mai rămână nici o urmă. Urmele lor însă au rămas, în amintirea contemporanilor, pe alocuri reînvie, la aproape jumătate de secol după încheierea păcii, în vreme ce anchetatori perpetui încă mai caută criminali de război, titulatură folosită acum prima oară, iar judecători care poate nici nu erau născuţi pe vremea faptelor îi condamnă. De mult s-a făcut pace, şi războiul continuă, în suflete.

* * *

Lăsând la o parte vieţile omeneşti, războiul aduce şi alte pierderi, meschine pe lângă primele, dar grave prin ele însele: case distruse, agoniseli risipite, biblioteci arse. Urmează despăgubirile datorate învingătorului; va veni timpul să povestesc si despre ele. Pentru învins sunt o povară care se prelungeşte ani după ce s-a făcut pace, si se adaugă la pierderile celelalte.

Pierderile mele au fost de neluat în seamă. La începutul anului 1944 au vrut să-mi rechiziţioneze motocicleta. Oare ce se putea face cu ea când războiul se ducea cu tancuri, cu tunuri, cu fortăreţe zburătoare? Şi chiar motocicletele folosite pe front pentru curieri, şi uneori pentru luptă, erau puternice şi robuste, capabile să meargă pe terenuri răscolite de artilerie, pe povârnişuri, pe şosele desfundate. Pe lângă ele, motocicleta mea, cu un motor de şase cai putere era o jucărie, nici un om cât de cât serios nu s-ar fi gândit ca i se poate da o întrebuinţare războinică. M-am dus la biroul de rechiziţii cu inima strânsă. Am spus cât mă legasem de ea, câtă independenţă îmi dăduse, ce senzaţie imi prilejuise şi câtă exaltare, în momentele când nu mai aveam dreptul la nimic din toate acestea. Am găsit acolo un fost coleg de şcoală care a vrut să-mi facă un bine, fără să păgubească armata, era limpede că motocicleta mea n-ar fi folosit la nimic, şi chiar dacă şi-ar fi pus cineva mintea cu ea, ce putea face decât s-o arunce in sanţ, după câţiva

kilometri. Aşa că mi-am salvat-o.

În ultimele zile ale războiului, când în Bucureşti forfoteau refugiaţii din Moldova, un automobil de la laşi, nedeprins cu oraşul, mi-a ieşit în drum de pe o străduţă cu sens unic, venind in contra direcţiei de circulaţie. Apariţia atât de imprevizibila a fost şi imprudentă totodată, mi-a tăiat calea cu atâta viteză, încât n-am mai avut timp să frânez, ceea ce de altfel ar fi fost inutil. Am intrat perpendicular în flancul maşinii, tot ce-am făcut instinctiv a fost să mă las moale, aşa m-am pomenit zburând pe deasupra acoperişului şi am aterizat în partea cealaltă, în picioare, am îndoit genunchii, ca la stadion şi nu m-am ales cu nici o vatămătură, nici măcar cu frica, fiindcă nu avusese când să mă prindă. Motocicleta insă zăcea pe pavaj, strâmbă. cu cadrul îndoit, cu roata din faţă mototolită.

Am târât-o la un mic atelier mecanic de pe calea Moşilor unde îl cunoşteam pe meşter, care însă mi-a spus că nu merită să mai fie reparată. Atunci am luat la purtare frumoasa motocicletă BMW, darul domnului Pretoreanu, incomparabilă cu prima. O folosisem numai în câteva rânduri, mai mult de probă, altminteri mă intimida, prea era nouă şi lustruită; dacă mă opream undeva, pe stradă, nu mă îndepărtam de ea mai mult de un metru, de teamă să nu mi-o lovească vreo maşină, sau să nu mi-o zgârie copiii. Nu pot să spun că era o corvoadă, fiindcă îmi făcea plăcere să-i port de grijă, însă imi dădea o nelinişte, totdeauna mi s-a întâmplat la fel cu lucrurile care depăşesc dorinţele şi posibilităţile mele. Mă acomodez cu ele abia când încep să se uzeze.

In primăvara următoare mă acomodasem, deşi motocicleta nu se uzase, era ca nouă. Dar nu mai putusem să reiau drumurile de altădată, făcusem abia o mie cinci sute de kilometri; pe şosele circulau coloane militare, unele se duceau, altele se întorceau, drumurile de aprovizionare se lungiseră până în inima Germaniei, se apropia sfârşitul războiului, forfota creştea întruna. Mă acomodasem fără ca motocicleta să coboare o treaptă, ci urcând eu una, evoluasem. Şi tocmai atunci am pierdut-o; ruşii au socotit-o captură de război şi mi-au luat-o; mai înainte nu avuseseră timp de mine, acum se organizau ca pentru vreme de pace. La un post de control, pe şoseaua Câmpinei, mi-au cerut „propuska", n-o aveam şi nici nu ştiam ce este. Dar nu m-au oprit în drum, mi-au cerut să merg la o comisie, unde să dovedesc că motocicleta nu este un bun al inamicului, ci am cumpărat-o cu acte în regulă, de la reprezentanţă. Este adevărat că in retragerea nemţilor multe bunuri rămâneau pe marginea drumului, chiar şi motociclete în pană, sau fără benzină, şi oricine putea să şi le însuşească, în zilele acelea când toate se petreceau anapoda, la învălmăşeală.

Partea proastă pentru mine era că nu aveam factură. Când Sobieski îmi adusese motocicleta ca dar al domnului Pretoreanu, era gata înscrisă la Poliţie, pe numele meu, avea foaia de circulaţie şi număr, 1930 B., ţineam minte, cifra coincidea cu anul când venisem să dau examen la şcoala de aviaţie şi o cunoscusem pe Zorina; datele afective mi se întipăresc mai bine în memorie decât cele istorice. Sobieski nu îmi dăduse insă şi factura, uitase; sau nici n-o avusese, se putea ca motocicleta să fi fost o atenţie din partea legaţiei germane, ca şi "Opelul-Capitain" şi cine ştie câte altele; darurile nu se trimit cu acte, obiectelor mai mici li se scoate eticheta cu preţul, este o regulă de politeţe. Că Sobieski înscrisese motocicleta fără factură nu m-ar fi mirat, unui trimis al domnului Pretoreanu i se făceau toate hatârurile, poate nici nu fusese nevoie să trimeată pe cineva la Prefectura Poliţiei, telefonase şi foaia de circulaţie îi venise acasă. Iar in ziua când şoferul sunase la uşă rugându-mă să cobor in faţa blocului, unde doi oameni coborau din dubă BMW-ul albastru şi Sobieski mă anunţa că îmi aparţine, trimeasă de domnul Pretoreanu, e uşor de înţeles că nu m-am gândit la factură: şi chiar dacă ar fi existat şi aş fi cerut-o, cine ştie pe unde aş fi pus-o, în zilele acelea de nelinişte, când în oraşul bombardat ziua şi noaptea, fără pauze prea mari, toate erau vraişte: iar dacă este vorba de acte, în ceea ce mă priveşte nu am fost prea atent cu ele nici în vreme de pace.

Acum însă eram la ananghie, trebuia să capăt propuska, am răvăşit toate sertarele, în speranţa că poate am avut factura dar am uitat, nu i-am dat importanţă, am aruncat-o printre alte acte. Negăsind-o, m-am dus cu jumătate de speranţă la Prefectura de Poliţie, poate era acolo o copie, cum se obişnuieşte. Pe atunci, la Serviciul Circulaţiei venea puţină lume, fiindcă şi automobilele erau puţine. La ghişeul unde aveam treabă, nu era nimeni; un plutonier a căutat în dosarul cu numărul 1930, dar nu a găsit factura, s-a mirat şi el, a ridicat din umeri.

Comisia lucra undeva pe şoseaua Kiseleff, dacă nu mă înşel în locul unde fusese restaurantul „Flora". Era o zi cu soare, pe la ora nouă dimineaţa. Am intrat cu motocicleta în curte, gândindu-mă la inscripţia de la poarta infernului. Am pus-o la umbră şi mi-am aşteptat rândui. Curtea era plină de oameni în aceeaşi nevoie cu mine. În biroul comisiei cercetarea actelor se făcea cu migală, abia la un sfert de oră ieşea câte un om, cu propuska în mână, îşi lua motocicleta, sau automobilul, acestea erau mai puţine, sau nu erau deloc, am uitat după atâta vreme, poate mergeau în altă parte, la altă comisie. La poartă santinela examina propuska, pe urmă se uita la numărul motorului şi omul putea să plece.

Stăteam pe treptele scării, aşteptându-mi rândui; umbra se mutase,

motocicleta lucea în soare, cu vopseaua şi cu nichelajele parcă noi-nouţe. Aveam slabe speranţe că am s-o mai iau de acolo, dar in mod ciudat nu regretam prea tare, mi se părea că nu-mi aparţinuse niciodată.

Abia pe la ora unu am intrat înăuntru, un tâlmaci mi-a luat din mână foaia de circulaţie, după ce şi-a aruncat ochii pe ea mi-a cerut factura. Tot ce-i spuneam, îi traducea militarului de alături. I-am spus că am pierdut factura, dar nu se putea să nu fi existat din moment ce motocicleta era înscrisă în circulaţie. "Ba se mai întâmplă şi de astea!“ mi-a explicat talmaciul. Avea dreptate, era chiar cazul meu, orice-aş fi spus rămânea degeaba. Am ieşit pe uşă fără propuskă, şi pe poartă fără motocicletă. „De haram a fost, de haram s-a dus!“ spun oamenii ca să se consoleze de o pierdere. Dar ştiu că vorba nu-i consolează.

Neconsolat eram şi eu, am mers trist, cu ochii în pământ, până la rondul al doilea. Treceau pe şosea motociclete zgomotoase, lăsând fum în urmă; ştiam ce simte cel care le conduce. Numai că după un timp fumul şi zgomotul au început să mă enerveze, şi tot atunci am simţit ce bine este să mergi cu piciorul, când n-ai nici o durere în oase. Nu mă durea nici altceva, in restul trupului, mă simţeam uşor şi liber ca păsările cerului care ciripeau prin arbori, făcându-mă să nu mai aud pocnetul motoarelor de motocicletă. Şi tot atunci am băgat de seamă că nu mă mai durea nici sufletul.

Ceva se schimbase în mine, oricum trebuia să se schimbe, fiindcă de aici înainte începeam altă viaţă.

52

Avangarda rusească a intrat în Bucureşti la 30 august, trei zile după ce se predase sau fugise ultima rezistenţă germană. Fugeau de pretutindeni, sau ridicau mâinile. Plutoane, companii, batalioane, regimente, toată armata noastră care se regrupa şi pornise in partea cealaltă, curăţa oraşele si satele, şoselele, trecătorile, valea Jiului, a Oltului, a Prahovei, a Teleajenului. Unii spuneau ca e trădare, să intorci armele împotriva aliatului. Cuvântul nu merită discuţie, nu se putea face altfel, şi primii care ar fi trebuit să înţeleagă erau învinşii.

Tancurile ruseşti au intrat pe la Colentina. Se nimerise iarăşi o zi însorită, ca la 23, 24, 25 august; lumea dădea fuga să le întâmpine, cu flori în braţe. Primii erau cei care suferiseră mai mult in timpul războiului, trăiseră cu groaza in suflet, iar în ultimele zile, când exista teama că nemţii vor cotropi Bucureştii, se aflau în cea mai mare primejdie. Acum se credeau scăpaţi pentru totdeauna şi îşi arătau recunoştinţa cu flori şi urale. Mulţi se urcau pe tancuri, în jurul turelei şi

al tunurilor. Primele ca număr erau femeile, mai sensibile la bucurie, cum sunt sensibile la multe altele.

Am povestit mai demult cum fusese la Paris, eliberat în aceleaşi zile. La noi lumea se închidea în casă odată cu întunericul; pe străzi se auzeau ici şi colo împuşcături de petrecere; câte un glonţ mai nimerea în câte o fereastră.

La Paris toţi soldaţii aveau o fată lângă ei, noaptea. Dar acelea erau voluntare, şi Franţa, deşi ocupată, umilită şi schingiuita patru ani, o mie patru sute de zile, nu era o ţară învinsă. Vae victis!

Aşa au intrat tancurile in Bucureşti, primite triumfal de populaţie.

Iar seara, radio Moscova anunţa evenimentul pe fundalul a o sută una lovituri de tun, tradiţionale în zilele de victorie.

RECAPITULARE

Capitolul 1

Prima dimineaţă de război; prima zi. Primii căzuţi. Războiul de pe front şi cel de acasă. Războiul povestitorului; camuflajul, vopsitul tramvaielor, secarea lacurilor. Motocicleta 1: enunţ; viteza de croazieră, viteza de sinucidere

Capitolul 2

Sirenele de alarmă. O lumină uitată aprinsă. Bombardament aerian. Casa dărâmată. Trofeul. Păţania lui Ivan Ivanovici. Curtea Marţială. Cortul Ştefaniei

Capitolul 3

Motocicleta 2: justificare. Descriere, dezamăgire, revelaţie; voluptatea serpentinelor; neânfrânare; cum se naşte nevoia călătoriei

Capitolul 4

Alion, indiferenţa lui faţă de moarte. Ginduri despre longevitate. Luptă navală; imaginea Ştefaniei apărută în bubuitul tunurilor. Distrugerea distrugătorului venit să distrugă. Alte trofee. Alida Vali: moda. Filme italiene, filme germane. Previziunile domnului Pretoreanu; motivaţia lor. Câinele şi fetiţa, câinele şi otrava. Motocicleta 3: urmare; mişcarea în spaţiu: viziunea morţii; pădurea Băneasa. Pădurile Finlandei: deplasarea copacilor. Adeziunea lui Alion la motocicletă.

Mersul războiului. Generalii-om şi generalul-iarnă. Poticnirea armatei germane la Leningrad şi Moscova. Încercuirea de la Harkov. Hruşciov despre Stalin

Capitolul 13

Fiica lui Jordie, pregătirea ei pentru a moşteni ziarul. Exerciţiu de reportaj la un spital de răniţi. Fostele grajduri regale. Un mutilat total, fericit că trăieşte, orb, fără mâini şi fără picioare; cine poate să înţeleagă? Despina, solia lui Teofil, cea "mult prea frumoasă”, şi rănitul ei, aviatorul, pe nume E. Lupu (Ernest), care va ocupa un rol important în povestire. După atâtea războaie fulger, o iubire fulgerătoare. Dialog cinic despre relaţia bărbat şi femeie. Dezlănţuirea Despinei

Capitolul 14

Înrudirea unui război cu războaiele din toate vremurile. Popoare nemulţumite, popoare nedreptăţite, proces interminabil. Imperii prăbuşite, imperii nou născute. Cum îşi explică povestitorul ascensiunea lui Hitler. Pactul între două puteri ireconciliabile

Capitolul 15

Baltazar, actor cu renume, june-prim când nu mai e june. Chef pe valea Prahovei, cu două admiratoare neînfrânate

Capitolul 16

Neaşteptata apariţie a lui Odor. Vizită la Morgă, apoi la casa fetei care il iubise în taină, apoi la teatrul de revistă, cu un scop scandalos, să vadă femei goale, fiindcă mai înainte n-a văzut nici una. Noapte în Cişmigiu, confidenţe, hârtia cu portative, cântecul Adelaide, cuvinte adaptate pentru o iubită divinizată. Patrula, descoperirea hârtiei cu note muzicale, misterioase; bănuiala de spionaj, arestarea, anchetă severă la biroul al doilea din Marele Stat-Major, intervenţia lui Alion, salvatoare. Deslegarea misterului

Capitolul 17

Viata sub camuflaj; obloane sau perdele negre la ferestre; lanterna, obiect de primă necesitate; licurici şi greieri. Misterul din casele

despărţite de lume. Radio Londra, semnalul fatidic. Restaurante şi grădini de vară. Cinematografe în aer liber, camuflarea proiectorului. Patru ani de viaţă nefirească, primejdie ca natura omului să se apropie de a bufniţei

Capitolul 18

Femeia între doi bărbaţi, deosebirile dintre unul şi altul; contraste. Înfrângerea şi victoria Despinei

Capitolul 19

Compromis în politică. Jordie îşi pregăteşte un rol în cultură. Academia independentă; agapa de constituire. Petronius, poet neostenit dar fără vocaţie. Poezia lui Alion atrage interesul lui Jordie. Proiectul unei edituri cu program magnific: contribuţia povestitorului la organizarea ei. Alion, volumul omagial: comentariile contradictorii. Turnul creatorilor, idee demnă de a fi acceptată.

Capitolul 20

Mersul războiului în lume; pierderile aliaţilor. Desnădejdi, speranţe. Un nume: de Gaulle. Aventura extraordinară a generalului Giraud. Neutralitatea Elveţiei; generalul Guisan ţine piept lui Hitler. Neclarităţile istoriei; opinii ale contemporanilor, in contrazicere unii cu alţii; nevoia unui computer, care să calculeze adevărul

Capitolul 21

Lecturile Despinei. Bubi Faur, om de afaceri; maşina lui, Cadillac, suspensia, confortul, viteza; casa lui. semineul, scara de marmoră, acvariul cât un perete: nevasta lui, Laura, care nu poate fi uitată, deşi in povestire este un personaj episodic

Capitolul 22

Afacerile lui Bubi Faur, modest avocat de provincie. Un automobil derizoriu, DKV, de care se va despărţi fără regrete, fiindcă îl va înlocui Cadillacul; venirea în Bucureşti; românizarea întreprinderilor evreieşti. Începutul lui Faur, o mică industrie textilă; austeritatea, condiţia succesului; căsătoria cu secretara, soluţia cea mai simplă. O sumedenie de fete frumoase; Laura şi surorile ei, vocaţia lor comună, aceeaşi cu a

mamei, secretare. O scenă la cimitir, prefigurare: Laura, în doliu, ii apare povestitorului ca o fiică a morţii. Întoarcere la prima vizită în casa lui Faur; pivniţa de vinuri, masa în faţa acvariului, peştişorii se joacă in părul Laurei

Capitolul 23

Luptele de la Stalingrad. Braşov. Oraşul Stalin. Dezastre in cerc. Scufundarea Laconiei, trei mii trei sute de victime, în timp de război cifră modestă. Poeţi morţi în războaie, în timpul nostru şi în toate timpurile

Capitolul 24

Mijloacele de parvenire ale lui Faur. Transformarea Despinei prin descoperirea de sine. Comparaţie între doi bărbaţi, totdeauna revelatoare. Proiecte nesăbuite

Capitolul 25

Cum se naşte duplicitatea. Despina işi regăseşte fără voie pasiunea pentru primul, fără ca pasiunea pentru al doilea să scadă. Dezastruosul joc dublu

Capitolul 26

Pilotul de vânătoare e mereu cu ochii în patru; bănuiala; un mijloc diabolic de demascare: a supravieţui cu îndârjire: infrângerea: somniferele şi cada de baie

Capitolul 27

Apa grea. Lidice. Satul martir: rezistenţa în spatele frontului, lupta de partizani; un cuvânt cu răspândire in creştere-*maquis.* Getto-ul din Varşovia. Cele patru mari teatre de luptă. Bombardamente aeriene asupra Germaniei, începutul replicii cuvenite. Statistica navelor scufundate. Ocuparea Franţei libere. Mussolini declară război unei ţări învinse. Sabordarea flotei de la Toulon. O datorie dramatică. Luptele din Africa: mareşalul Montgomery, dezamăgirea viitoare a povestitorului. Japonia, războiul din Pacific, atrocităţi sfârşite cu un hara-kiri

Capitolul 28

Anul 1943; balanţa războiului, rămasă un timp la mijloc, se apleacă de partea aliaţilor. Un eveniment civil: arena scriitorilor din Cişmigiu. Introducere la o istorie a literaturii române. Mobilizare totală şi război total in Germania, noţiuni necunoscute înainte. Revenire la revolta getto-ului din Varşovia: moartea in cifre exorbitante. Căderea lui Mussolini. Spre bomba atomică. Italia întoarce armele împotriva Germaniei, pârâie axa. Generalul american Dwight Eisenhower capătă rolul prim in viitorul spectacol, debarcarea din Normandia

Capitolul 29

Femeia ciudată din pădure, prilej de a mă gândi la veveriţe; obiceiuri, balet graţios vara. Provizii de iarnă. Femeia reapare în prim plan în jurnalul cinematografic, într-un convoi straniu, mergând poate spre lagăr sau moarte

Capitolul 30

Apariţia unui personaj nou, o fată, asistenta unui oftalmolog celebru. Eni, de la Eniko; rolul ei scurt dar neuitat în viaţa povestitorului

Capitolul 31

Eni, naturaleţe şi dezinvoltură; rolul ei de infirmieră a povestitorului; plimbările pe lângă casă, plimbările lungi în afara oraşului. Lumea văzută cu amândoi ochii. Motocicleta: reluare. Zile senine şi calme, sentimente noi, necunoscute, pure şi calde

Capitolul 32

Lecţii de înot, de motocicletă; două probe câştigate de Eni. Drumuri departe de casă, la deal. la munte, pădurile colorate nebuneşte de toamnă. Întâlnirea cu Bubi Faur; motocicleta nu poate concura cu Cadillacul

Capitolul 33

Prosperitatea lui Faur depăşeşte închipuirea; biroul de pe strada Polonă, în casa defunctei doamne Smântânescu, vestită prin nasul ei mare; ce mică e lumea! Amenajări, lux, grandoare; un budoar alături. Centura de aur; trista excrocherie sentimentală

Capitolul 34

Retragerea din colul Donului, obsesiv reper geografic din timpul războiului şi de după aceea. Întoarcere la spitalul de răniţi; capacitatea de resemnare a omului. Un soldat cu degetele tăiate. Italienii nu-şi dezmint firea. Viaţa somnambulică a Despinei. Iresponsabilitatea lui Hitler, raportată la alte responsabilităţi din trecutul istoriei; absurda misiune impusă generalului Friedrich Paulus, încercuit la Stalingrad fără nici o speranţă. Departe de front, dispersare, război total, V1 şi V2, arma secretă, istoria ei scurtă şi neglorioasă. În afara zecilor de divizii pierdute, Stalingradul face o victimă cu totul neaflată in treabă

Capitolul 35

Un aerodrom în apropierea zonei încercuite: mesagerul lui Hitler, containerul destinat generalului Paulus. Luptă aeriană, avionul mesagerului aterizează forţat, înainte de-a ajunge la destinaţie. Din romantism şi orgoliu, locotenentul E. Lupu, Ernest, se oferă să-i continue misiunea; zbor la Stalingrad, peste frontul încercuirii, spectacol înfricoşător al oraşului in ruine; fum şi flăcări; întâlnirea cu generalul Paulus; speranţa câ în container se află cheia salvării; scenă bufă, tragică şi ridicolă, containerul cuprinde sticle de şampanie, delicatese rare şi un maldăr de decoraţii

Capitolul 36

Capitularea generalului Paulus, avansat feldmareşal, cu o oră înainte de a cădea în captivitate

Capitolul 36

In zborul de întoarcere, printr-un alt impuls generos şi romantic E. Lupu îşi primejduieşte încă o dată viata, de astădată fără scăpare; în ultimele clipe înainte de a-si pierde cunoştinţa îi vine în minte Despina, ca o mustrare pentru intransigenţa lui căreia nu-i mai găseşte justificarea. Soarta decoraţiilor

Capitolul 38

Procesul de conştiinţă al Despinei, in timpul transfuziei, când sângele ei trece în trupul lui Ernest. Sfârşitul

Capitolul 39

Carul de luptă: istoric. Amintiri din copilărie şi tinerele. Cea mai mare bătălie de tancuri, o mie cinci sule la număr, un milion do tone, să se prăbuşească scoarţa pământului

Capitolul 40

Debarcarea aliaţilor în Sicilia, indiferentă lui Alion, fiindcă o prevăzuse. Viaţa lui la sanatoriu, o insulă de pace şi linişte; mersul calm spre moarte, victorie asupra nimicniciei

Capitolul 41

Ploaie de toamnă; apariţia Ştefaniei în poarta sanatoriului; povestitorul pledează pentru ea, dar Alion refuză intransigent s-o vadă; ultima lui noapte, ultima boabă de strugure

Capitolul 42

Cum va fi istoria războiului: un izvor de contradicţii; reperele care marchează începutul lui şi sfârşitul, odată cu procesul de la Nurnberg. Bombardamentele aliaţilor asupra ţărilor aliate; la eliberare nu se ajunge altfel Bucureştii sub bombardamentul de la 4 aprilie 1944. Săditul florilor pe terasă, în plină derută; dezastrul nu înăbuşă ultima speranţă. Eni, după un an de la dispariţie. Amintiri. Mersul războiului; punctul de întâlnire al frontului de răsărit cu cel de apus, între Urali şi Atlantic. Eni şi Laura; solidaritatea povestitorului cu a doua din ele, compătimirea pentru prima. Revelion în casa lui Bubi Faur

Capitolul 43

Întâmplare din urmă. Cum şi-a cumpărat povestitorul un macferlan de stofă englezească: domnul Weiss. Negustorul; ca să câştigi trebuie să ai ştiinţa de a pierde. Întoarcere în decorul casei lui Faur; afacerile lui in stil mare, afacerile „pe picior" ale domnului Weiss. Nevoile literaturii, faţă de ale filmului cinematografic: reducerea adjectivelor, câştig important pentru frază; renunţarea la ele. O virtuozitate şi o virtute. O altă centură de aur. Apariţia domnului Pretoreanu: primirea lui cu solemnitate; declaraţie sau proclamaţie secretă

Capitolul 44

Primăvara; îmbrăcată de călătorie. Eni îi ajută povestitorului să răsădească petuniile; istoria centurii de aur; ticăloşia lui Faur. Gara de nord. Trenuri pline de oameni, mai rău ca pe viitoarea vreme de foamete. Rita, prietena de altădată. Apariţia unei fantome. AMarisa, Alarma aeriană şi bombardamentul, dispariţii fără urmă

Capitolul 45

Zidul Atlanticului; "ziua cea mal lungă"; pierderile, câştigul. Conjuraţia împotriva lui Hitler. Contraofensiva din munţii Ardeni, moment primejdios, balaurul mai are un cap din cele şapte. „Arde Parisul?“

Capitolul 46

O afacere tardivă a povestitorului, în colaborare cu domnul Weiss şi cu ajutorul lui Bubi Faur: aldămaşul. Seara, la radio, regele citeşte proclamaţia, sfârşitul războiului în România

Capitolul 47

Păstrarea secretului: precipitarea deznodământului; inexplicabila incapacitate a serviciilor secrete. După proclamaţia regelui, noapte euforică. Dimineaţa. Întâlnirea povestitorului cu domnul Weiss, în haine de sărbătoare; tristeţea lui: bucuria îi face frică. Reacţia nemţilor, bombardamente aeriene asupra oraşului fără apărare aeriană; zile şi nopţi de teroare. Sfârşitul tragic al lui Bubi Faur şi al Laurei

Capitolul 48

Spaima în locul bucuriei; răzbunare ignobilă. Arde Teatrul Naţional, ultimul spectacol. Ajutorul bombardierelor americane, schimbarea rolului. Drumul lui Teofil în Oltenia, refugiul regelui. Aventură presărată cu primejdii. Covorul de bombe, noţiune noua in limba noastră şi in toate limbile

Capitolul 49

Ceva despre regele copil şi regele adult; relaţiile lui cu generalul, apoi mareşalul Ion Antonescu; arestarea acestuia; cererea de

armistiţiu, ruperea alianţei cu Germania

Capitolul 50

Maşinile de escortă, dezarmarea; arestarea guvernului vechi, formarea guvernului nou. Ce-a urmat până la semnarea armistiţiului. Soarta navei-şcoală „Mircea" şi a echipajului

Capitolul 51

Pierderile de război ale ţării, şi ale povestitorului, cele două motociclete. După un scurt timp de mâhnire, redescoperirea plăcerii de a merge cu piciorul

Capitolul 52

O suta de una lovituri de tun

Sfârşit de mileniu

Voi. I. CASA DOMNULUI ALCIBIADE, 1978

Vol. II. RETRAGEREA FARA TORTE, 1982

Vol. III. IEŞIREA LA MARE. 1984

Vol. IV. VICTORIA NEINARIPATĂ, 1985

Vol. V. PRIVIGHETOAREA DE ZIUĂ, 1986

Vol. VI. O SUTA UNA LOVITURI DE TUN, 1989